

Република Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ

Republika e Maqedonisë
AVOKATI I POPULLIT

O M B U D S M A N
Republic of Macedonia

**НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
НАЦИОНАЛЕН ПРЕВЕНТИВЕН МЕХАНИЗМ**

ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ

Скопје , мај 2013

СОДРЖИНА

Кратенки	
Предговор	
1. НАДЛЕЖНОСТ И АКТИВНОСТИ НА НАЦИОНАЛНИОТ ПРЕВЕНТИВЕН МЕХАНИЗАМ	9
А. Овластувањата на Народниот правобранител како Национален превентивен механизам и неговата улога во општеството	9
Б. Соработка со органите и институциите	10
В. Мултидисциплинарен пристап на превентивните посети на НПМ	11
Г. Организациска поставеност и буџет на НПМ	12
Д. Видливост и транспарентност во работата на НПМ	13
Ѓ. Меѓународни активности на НПМ	13
2. ПРЕВЕНТИВНИ ПОСЕТИ ВО 2012 ГОДИНА	15
А. Полициски станици	16
Б. Казнено-поправни установи	31
В. Психијатриски болници	63
Г. Други посетени места	72
3. ПОСЛЕДОВАТЕЛНИ ПОСЕТИ ВО 2012 ГОДИНА	78
А. Спроведени последователни посети	78
Б. Степен на спроведување на дадените препораки	84
4. ПОДНЕСЕНИ МИСЛЕЊА И ИНИЦИЈАТИВИ	86
А. Мислења до Министерство за внатрешни работи	86
Б. Мислења до Министерство за правда	92
В. Мислења до органите и установите	94

5. МАРГИНАЛИЗИРАНИ И РАНЛИВИ КАТЕГОРИИ ЛИЦА ВО МЕСТАТА НА ЛИШУВАЊЕ ОД СЛОБОДА	95
6. ОПШТИ ПРЕПОРАКИ	101
Анекс 1: Преглед на активности на Националниот превентивен механизам во 2012 година	105
Анекс 2: Избор на слики од спроведените посети во 2012 година – позитивни и негативни примери	309

Кратенки

БЈБ	Биро за јавна безбедност
ВПД	Воспитно-поправен дом
ЕКЧП	Европска конвенција за заштита на човековите права и фундаменталните слободи
ЕУ	Европска унија
ЈУ	Јавна установа
КПТ	Комитет на ОН против тортура
КПУ	Казнено-поправна установа
КСТ	Европски комитет за спречување на тортура
МВР	Министерство за внатрешни работи
МЗ	Министерство за здравство
МП	Министерство за правда
МПГПП	Меѓународен пакт за граѓанските и политичките права
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
НП на РМ	Народен правобранител на Република Македонија
НП-НПМ	Народен правобранител-Национален превентивен механизам
НПМ	Национален превентивен механизам
ОБСЕ	Организација за безбедност и соработка во Европа
ОН	Обединети нации
ОПКАТ	Факултативен протокол кон Конвенцијата на ОН против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување
ОЗПВ	Одделение за засилено превоспитно влијание
ПКТ	Поткомитет за превенција на тортура
ПС	Полициска станица
ПСОН	Полициска станица од општа надлежност
РМ	Република Македонија
СВР	Сектор за внатрешни работи
УНХЦР	Висок комесаријат на ОН за бегалци
ЦСР	Центар за социјални работи

Почитувани,

Пред Вас е вториот извештај на Народниот правобранител - Национален превентивен механизам (НПМ), кој содржи анализа на состојбите, констатациите и препораките за надминување на утврдените недостатоци во местата на лишување од слобода, коишто беа посетени од страна на НПМ во текот на 2012 година.

Во изминатиов период од две години Народниот Правобранител - Национален превентивен механизам успеа да воспостави структура која ефикасно ги идентификува состојбите и ризиците кои може да доведат до повреда на човековите права, па дури и до тортура или друго сурово и нечовечно постапување или казнување и соодветно одговара на предизвиците преку преземање конкретни мерки, упатување на препораки и давање мислења и иницијативи за измена на постоечките правни решенија или практики.

За сите 32 спроведени превентивни посети во извештајната година НПМ изготви посебни извештаи со кои упати над 500 препораки до местата на лишување од слобода и надлежните министерства, со цел подобрување и надминување на недостатоците и отстранување на идентификуваните ризици.

Во извештајната година Националниот превентивен механизам започна со спроведување и на последователни посети, преку кои изврши проценка на нивото на спроведување на препораките дадени со посебните извештаи од редовните посети кои се спроведоа во текот на 2011 година. Воедно, за спроведувањето на превентивните посети во 2012 година, Народниот правобранител – Национален превентивен механизам вклучи и надворешни стручни соработници, со што обезбеди и мултдисциплинарен пристап во својата работа.

Пред нас останува долг пат кој треба да го поминеме за да се постигне посакуваната цел. Народниот правобранител – Национален превентивен механизам, истрајно и упорно ќе продолжи во јакнење на своите знаења и капацитети, настојувајќи на проширување на стручноста при спроведувањето на посетите и на продлабочување на свеста кај органите и установите за потребата од превентивно дејствување, се со цел целосно и ефективно спроведување на нашите препораки.

Со почит,

Народен правобранител

Иџет Мемети

1 НАДЛЕЖНОСТ И АКТИВНОСТИ НА НАЦИОНАЛНИОТ ПРЕВЕНТИВЕН МЕХАНИЗАМ

A. Овластувањата на Народниот правобранител - Национален превентивен механизам и неговата улога во општеството

Република Македонија го потпиша Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура на 01.09.2006 година, додека Собранието на Република Македонија го ратификуваше истиот протокол на 30.12.2008 година, со што го назначи Народниот правобранител да дејствува како Национален превентивен механизам (НПМ) во Република Македонија. По донесување на Законот за ратификација на Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување од страна на Република Македонија Народниот правобранител презеде конкретни чекори за востановување на механизмот. Со измените и дополнувањата на Законот за Народниот правобранител од септември 2009 година се зајакна улогата на Народниот правобранител во следењето на состојбите со почитувањето и заштитата на уставните и законските права на лицата во органите, организациите и установите во кои слободата на движење е ограничена. Со овие законски измени во рамките на Народниот правобранител е формирано посебно одделение (Национален превентивен механизам) чија основна задача е превенција од тортура и други вид сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување.

Согласно Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување (ОПКАТ), Националниот превентивен механизам има надлежност¹:

а) редовно да го испитува постапувањето кон лицата лишени од слобода во местата на лишување од слобода како што е дефинирано во член 4, со цел зајакнување, доколку е потребно, на нивната заштита од тортура и од друг вид на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување;

б) да дава препораки на релевантните органи, со цел подобрување на постапувањето и на условите на лицата лишени од слобода и спречување на тортура и друг вид сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување, земајќи ги предвид релевантните норми на Обединетите нации;

в) да поднесува предлози и согледувања во врска со постоечкото или со нацрт- законодавството.

За да може Националниот превентивен механизам да ги спроведе во практика своите надлежности, ОПКАТ во член 20 на НПМ-от му дава овластувања за²:

а) пристап до сите информации што се однесуваат на бројот на лица лишени

¹ член 19 од Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување (ОПКАТ), Генерално собрание на ООН (A/RES/57/199) од 18.12.2002 г.

² член 20 од Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување (ОПКАТ), Генерално собрание на ООН (A/RES/57/199) од 18.12.2002 г.

од слобода како што е дефинирано во член 4, како и до бројот на места и нивни локации;

б) пристап до сите информации што се однесуваат на постапувањето со тие лица, како и на условите на нивното лишување од слобода;

в) пристап до сите места на лишување од слобода и нивните инсталации и објекти;

г) можност за разговори без надзор со лицата лишени од слобода, без сведоци и тоа или лично или со преведувач, ако тоа се смета за неопходно, како и со кое било друго лице за кое националните превентивни механизми имаат мислење дека може да даде релевантни информации;

д) слобода да ги избере местата кои сака да ги посети и лицата со кои сака да разговара;

ѓ) слобода да контактира со ПКТ, на истиот да му испраќа информации и со истиот да одржува состаноци.

Националниот превентивен механизам има обврска да ги чува доверливите информации кои биле споделени со него од страна на органите на државната власт и лицата лишени од слобода и не смее да објавува лични податоци без јасно дадената согласност од лицето.

Националниот превентивен механизам во Република Македонија својот мандат и надлежности ги црпи од Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друг вид сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување и Законот за народниот правобранител, а има изготвено и посебен Правилник за начинот на вршење превенција и методологија за начинот на спроведување на превентивните посети. Националниот превентивен механизам своите активности ги спроведува во согласност со Годишна програма за работа одобрена од народниот правобранител.

Во соработка и врз претходна согласност на народниот правобранител, невладините организации регистрирани во Република Македонија и организациите кои имаат статус на хуманитарни организации во Република Македонија, можат да преземаат некои од надлежностите на националниот превентивен механизам.

Националниот превентивен механизам во Република Македонија во својот состав, од самиот почеток и во текот на 2012 година, има тројца советници за превенција на тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување.

Б. Соработка со органите и институциите

Во текот на 2012 година фокусот на превентивните посети на НПМ беа казнено- поправните установи и психијатриските болници, при што беа посетени сите казнено-поправни установи и јавни здравствени установи - психијатриски болници во Република Македонија. Во 2012 година, спроведени се вкупно 32 превентивни посети на места на лишување од слобода. При спроведувањето на посетите НПМ наиде на задоволителна и конструктивна соработка од страна на службените лица и оствари непречен увид во сите простории, објекти и инсталации по сопствен избор, како и разговор со лица лишени од слобода по сопствен избор, без надзор и без сведоци. Во ниту еден случај на тимот на НПМ не му беше ограничен просторот на движење, ниту слободата на избор на лица за разговор. Националниот превентивен механизам врз основа на констатираните состојби изготвува посебен извештај со констатирани состојби и соодветни препораки, кој Народниот Правобранител го доставува до надлежните органи и предлага мерки

што треба да се преземаат, заради подобрување на условите и постапувањето со лицата во местата за лишување од слобода.

Националниот превентивен механизам успеа да воспостави конструктивен дијалог со државните органи и установи, на начин што континуирано ја следи состојбата со спроведувањето на препораките од страна на државните органи и установи. Надлежните органи, службените лица во органите, организациите и установите во кои слободата на движење е ограничена, согласно членот 3 од Законот за изменување и дополнување на Законот за народниот правобранител, се должни да постапат по укажувањата и препораките на Народниот правобранител и за постапувањето да го известат во рок од 30 дена, сметано од денот на приемот на посебниот извештај.

НПМ од доставените посебни извештаи со препораки во текот на 2012 година има добиено навремен одговор само од 12 органи и установи согласно утврдениот законски рок, додека за останатиот број на извештаи НПМ тимот дополнително испрати ургенција во насока на добивање одговор од надлежните институции. Сите органи по испратените ургенции соодветно испратија одговор на посебниот извештај, а во времето на изготвка на овој годишен извештај НПМ се уште чекаше одговор од три органи/установи каде законскиот рок од 30 дена по добивањето на посебниот извештај се уште не беше истечен.

Што се однесува до постапувањето на четирите надлежни министерства (Министерство за внатрешни работи, Министерство за правда, Министерство за труд и социјална политика и Министерство за здравство) во 16 случаи НПМ доби навремени одговори по поднесените посебни извештаи од редовните и последователните посети, додека по другите извештаи, испрати ургенции до соодветните министерства, при што најголем број од ургенциите беа испратени до Министерството за внатрешни работи, а само една ургенција до Министерството за здравство на Република Македонија. Во времето на изготвување на овој годишен извештај НПМ се уште чекаше одговор по три извештаи, каде законскиот рок од 30 дена по добивањето на посебниот извештај се уште не беше истечен.

Како позитивен пример НПМ сака да ја истакне иницијативата на Министерството за внатрешни работи на Република Македонија за одржување на редовни работни средби на кои ќе се дискутира по конкретните забелешки, препораки и мислења на НПМ. Првиот ваков работен состанок се одржа на 09.10.2012 со претставници на Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди на Министерството за внатрешни работи и претставници од Секторот за полиција и криминалистички работи при Бирото за јавна безбедност на Министерството за внатрешни работи. На средбата беа дискутирани констатираните состојби и препораките дадени во доставените посебни извештаи, а воедно НПМ беше известен за заклучокот на работната група по однос на тоа кои простории во ПСОН ги исполнуваат потребните стандарди за задржување. На средбата беше договорено на НПМ да му се достави акциониот план за реновирање на просториите за задржување во полициските станици во периодот 2012-2015.

В. Мултидисциплинарен пристап на превентивните посети на НПМ

Народниот правобранител - национален превентивен механизам во извештајната година обезбеди мултидисциплинарен пристап при спроведувањето на превентивните посети преку потпишување на Меморандум за соработка со Здружението на психијатри на Република Македонија. Согласно членот 4 од Законот за ратификација на Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друго свирепо, нечовечно или понижувачко постапување или

казнување („Службен весник на РМ“ бр.165/2008) Народен правобранител – Национален превентивен механизам се согласи Здружението на психијатри на Република Македонија, како професионално здружение на психијатрите од Република Македонија, во соработка со Народниот правобранител да преземе дел од надлежностите на националниот превентивен механизам, односно да преземе надлежности и активности во делот на обезбедување психијатриска експертиза при вршењето на превентивните посети и изготвувањето на посебните извештаи. Согласно Меморандумот овластени претставници на Здружението на психијатри на РМ ќе го придружуваат НПМ тимот при спроведувањето на одредени превентивни посети и ќе придонесат при изготвката на посебниот извештај за спроведената посета.

На овластените претставници на здружението на психијатри им се обезбедува непречен пристап до местата на лишување од слобода и нивните инсталации и објекти, како и можност за разговори без надзор со лицата лишени од слобода без сведоци и тоа или лично или со преведувач, ако тоа се смета за неопходно. Истите имаат пристап до медицинската документација и секоја друга релевантна информација која ќе им послужи при утврдувањето на состојбите, а воедно се обврзуваат на почитување на доверливоста на информациите собрани при преземањето на некои од надлежностите на националниот превентивен механизам.

Тимот на Националниот превентивен механизам заедно со надворешен соработник-психијатар спроведе посета на КПД „Идризово“ - Скопје, трите психијатриски болници и специјалниот завод во Демир Капија. Вклучувањето на надворешниот соработник-психијатар во превентивните посети на НПМ, како и добивањето на специјалистичко мислење и краток извештај изготвени од страна на психијатрите, е голема помош за успешно спроведување на надлежноста на НПМ преку обезбедување експертски и стручен пристап кон проблематиката која е предмет на анализа.

Г. Организациска поставеност и буџет на НПМ

НПМ функционира како посебна издвоена организациска единица во состав на Народниот правобранител, чија основна задача е превенцијата од тортура и друг вид на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување. Националниот превентивен механизам работи согласно посебна методологија која меѓу другото опфаќа и систем на редовни превентивни посети на сите места на лишување од слобода кои се под јурисдикција на државата.

Тимот на Националниот превентивен механизам го сочинуваат тројца советници за превенција од тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување. Членовите на НПМ се дипломирани правници кои ги исполуваат потребните предуслови и критериуми за извршување на мандатот на Националниот превентивен механизам согласно ОПКАТ. Во тимот се вклучени припадници од двата пола, а има и соодветна етничка застапеност.

Согласно членот 18 став 3 од Факултативниот протокол кон конвенцијата против тортура и друг вид на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување, државите пристапнички преземаат обврска да ги стават на располагање потребните ресурси за функционирање на националните превентивни механизми³. Со назначувањето на Народниот правобранител да дејствува како

³ Член 18 став 3 од Факултативниот протокол кон конвенцијата против тортура и друг вид на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување

национален превентивен механизам, Република Македонија не издвои посебни финансиски средства потребни за извршување на задачите на НПМ-от кои произлегуваат од Факултативниот протокол. Поради тоа, во текот на 2012 година НПМ не располагаше со посебна буџетска ставка во состав на буџетот на Народниот правобранител преку која директно би одлучувал за своите потреби и соодветно би располагал во насока на обезбедување на целосна оперативна и функционална независност при неговото постапување. Националниот превентивен механизам за активностите спроведени во 2012 година користеше средства од општиот буџет на Народниот правобранител.

Д. Видливост и транспарентност во работата на НПМ

Националниот превентивен механизам, во насока на обезбедување транспарентност во работењето, преку веб - страната на Народниот правобранител навремено ја известуваше јавноста за сите свои активности реализирани во текот на 2012 година. Народен правобранител - НПМ ажурно ги објавуваше кратките информации за сите свои активности, спроведени посети и дадени мислења и иницијативи, а на истата страница се достапни и релевантни меѓународни прописи и стандарди, како и домашната правна рамка од областа на превенција и заштита од тортура. Сите овие податоци се достапни на три јазици (македонски, албански и англиски) на следниот линк:

http://www.ombudsman.mk/ombudsman/MK/nacionalen_preventiven_mehanizam

Народен правобранител - НПМ смета дека транспарентноста во работата ја зголемува свеста кај граѓаните на Република Македонија и службите во органите и установите за лишување од слобода за состојбата во местата за лишување од слобода и за постапувањето и остварувањето на правата кај оваа категорија на лица.

Ѓ. Меѓународни активности на НПМ

Во рамките на проектот на Советот на Европа за развој на капацитетите на европските национални превентивни механизми, НП како НПМ беше домаќин на воспоставените и оперативни НПМ тимови на земјите од Југоисточна Европа – тимовите од Албанија и Словенија. На средбата претставниците на превентивни механизми разменија искуства од својата работа и остварија заедничка превентивна посета на Полициската станица Карпош во Скопје.

Воедно, во рамките на истиот проект на Советот на Европа беше организиран работен состанок на Националните превентивни механизми на Македонија, Албанија, Словенија и Србија во Тирана, Република Албанија. На состанокот беа разменети искуствата и методологиите на спроведување посета на психијатриска установа, а беше спроведена заедничка посета на Универзитетската клиника за психијатрија во Тирана при што беа дадени укажувања и препораки за надминување на констатираните недостатоци.

Претставник на националниот превентивен механизам учествуваше на работен состанок во Женева, Швајцарија, организиран и подржан од Советот на Европа преку Проектот за воспоставување активна мрежа на Национални превентивни механизми. На оваа работна средба покрај националните превентивни механизми присуствуваа и други меѓународни тела кои се вклучени во превенцијата и заштитата од тортура и друг вид на сурово, нечовечно или понижувачко постапување при депортација на илегални мигранти. На истата работилница беа

вклучени експерти од Европскиот комитет за спречување тортура, Поткомитетот за превенција на тортура, Асоцијацијата за превенција на тортура, претставници од Европската унија и членови на Меѓународната организација за миграција.

Меѓународните активности продолжија со тоа што преставник на НПМ учествуваше на деветтата тематска работилница на Европските национални механизми на тема „Илегални мигранти, Фронтекс и Националните превентивни механизми“ што под покровителство на Советот на Европа се одржа во Белград, Република Србија. На состанокот учествуваа претставници од поголемиот број на НПМ-и од Европа, а дискусијата се водеше во насока на утврдување на можната улога на НПМ во мониторингот над враќањето на илегалните мигранти во нивните земји, како и прифаќањето на вратените мигранти по договорите за реадмисија. Претставникот на Националниот превентивен механизам на Република Македонија имаше свое излагање.

Во рамките на Твининг проектот за поддршка на Народниот правобранител во кој учествуваат Националниот омбудсман на Шпанија и Медијаторот на Франција, се спроведоа три активности во текот на 2012 година. Првата активност беше работен состанок со Шпанскиот национален превентивен механизам (НПМ) на кој се разменија искуства од превентивните посети на местата за лишување од слобода. Двата тима заеднички ја посетија Полициската станица во Кавадарци и дадоа заеднички согледување и препораки за подобрување на состојбите и постапувањето со задржани и приведени лица. Во рамките на втората активност по овој проект, преставник на НПМ учествуваше во студиска посета на Шпанскиот Омбудсман. При студискиот престој преставникот на НПМ одржа работни состаноци со домаќините, а воедно беше посетен и еден центар за малолетници во Мадрид. Под покровителство на истиот проект се спроведе и последната активност во форма на работна средба на НП како НПМ со претставници на НПМ на Шпанија и претставник од Францускиот Омбудсман. Во рамките на работната средба беа презентирани и годишните извештаи на превентивните механизми за 2011 година, а македонскиот НПМ го презентираше посебниот извештај за спроведената посета на полициската станица Кавадарци. Воедно, на овој последен состанок беше истакната важноста од досегашната соработка, како и потребата за продолжување со слични активности со цел успешна реализација на овластувањата што ги има НПМ во доменот на заштита на човековите права.

Во организација на Асоцијацијата на Омбудсмани на Медитеранот во Париз се спроведе обука на тема „Справувањето на Медијаторите и Омбудсманите со феноменот на миграција“ на која учествуваше и преставник на Националниот превентивен механизам од Република Македонија. На обуката беа опфатени темите за спроведувањето на стандардите на Советот на Европа и Европскиот суд за човекови права при постапувањето со мигрантите, потоа како Омбудсманите комуницираат и стапуваат во контакт со мигрантите, контролата на Европскиот Омбудсман врз европските агенции кои вршат враќање на илегалните мигранти и кои спроведуваат контрола на надворешните граници на ЕУ. Воедно, се дискутираше и за тоа кое е влијанието на Омбудсманот врз јавните политики со кои се регулира постапката и третманот на мигрантите, состојбата со непридржувани малолетни лица, како и други меѓународни и национални стандарди за заштита на мигрантите.

2 ПРЕВЕНТИВНИ ПОСЕТИ ВО 2012 ГОДИНА

Народниот правобранител - Национален превентивен механизам врз основа на овластувањата кои ги има со ратификацијата на Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друг вид на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување, во 2012 година изготви годишен план за превенција од тортура и согласно истиот презеде активности од повеќе аспекти.

Националниот превентивен механизам има надлежност да го испитува постапувањето кон лицата лишени од слобода во местата на лишување од слобода, да дава препораки на релевантните органи со цел подобрување на постапувањето и на условите за лицата лишени од слобода и да поднесува предлози и согледувања во врска со постоечкото или нацрт-законодавството.

Согласно надлежноста, тимот на Националниот превентивен механизам во текот на 2012 година имаше непречен пристап до сите информации што се однесуваат на: бројот на лица лишени од слобода, постапувањето со тие лица, условите на нивното лишување од слобода, како и пристап до сите места на лишување од слобода и нивните инсталации и објекти. На овој тим му беше овозможено без надзор и без сведоци да разговара со лицата лишени од слобода, како и со кое било друго лице за кое Националниот превентивен механизам смета дека може да му даде релевантни информации, а воедно имаше и слобода при изборот на местата кои ги посети и лицата со кои разговараше.

Во 2012 година Националниот превентивен механизам спроведе вкупно 32 превентивни посети од кои 25 беа редовни, а 7 последователни посети. Со редовните посети на местата на лишување од слобода НПМ ги утврдуваше условите на престој и сместување на лицата лишени од слобода, остварувањето на правата, како и идентификувањето на можни ризици од тортура и друг вид на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување, додека со последователните посети тимот на Националниот превентивен механизам изврши проценка на имплементацијата на дадените препораки во посебните извештаи од посетите кои се спроведоа во текот на 2011 година. Сите редовни посети се спроведоа ненајавено и тоа во 12 полициски станици, 7 казнено-поправни установи, 3 психијатриски установи како и 3 други установи (Прифатен центар за странци, ЈУ Специјален завод Демир Капија и ЈУ за деца со воспитно-социјални проблеми „25 Мај“ Скопје). За овие посети одделението за превенција подготви и достави посебни извештаи со констатирани состојби и препораки до соодветните установи и надлежни министерства. Последователните посети беа спроведени во пет полициски станици од општа надлежност, во една казнено-поправна установа и во воспитно-поправниот дом.

А. ПОЛИЦИСКИ СТАНИЦИ

Во 2012 година, Националниот превентивен механизам спроведе ненајавени посети на 12 полициски станици од општа надлежност (ПСОН) кои согласно решението на Министерството за внатрешни работи се определени за места за задржување на лица. Согласно решението, лицата може да бидат задржани во сите 38 полициски станици од општа надлежност, а врз основа на годишната програма на Националниот превентивен механизам беа посетени следните полициски станици : ПС Карпош, ПС Центар, ПС Свети Николе, ПС Радовиш, ПС Кавадарци, ПС Кратово, ПС Дебар, ПС Гевгелија, ПС Делчево, ПС Ѓорче Петров, ПС Струга и ПС Гази Баба. Редовните посети на полициските станици беа спроведени согласно годишната програма на Народниот правобранител - Национален превентивен механизам и според претходно утврдената методологија на работа. Согласно утврдената методологија, Националниот превентивен механизам изготвува посебни извештаи за секоја спроведена посета. Посебните извештаи на НПМ се од доверлив карактер и содржат анализа на состојбите, констатации и препораки за надминување на утврдените недостатоци. За спроведените посети на полициските станици во 2012 година се изготвени и доставени посебни извештаи. Секој извештај содржи позитивни и негативни состојби, како и препораки на две нивоа:

- препораки до раководниот орган на институцијата или установата која е посетена, кои се однесуваат на состојби кои се во надлежност на тој орган и каде констатираните негативни состојби може да се надминат преку преземање на определени работи и мерки од страна на самата установа или институција и

- препораки до хиерархиски надредениот орган (министерство) кои побаруваат исполнување на определени техничко-материјални предуслови, буџетски импликации, измена на законски или подзаконски акти, со цел подобрување на утврдените недостатоци.

Редовните превентивни посети беа спроведени во најголем дел ненајавено или поточно од 12 спроведени посети на полициските станици, 10 беа ненајавени посети, а за посетите на ПС Карпош и ПС Кавадарци беше најавено спроведувањето на посетите без посочување на конкретен датум, заради присуството на делегации од Националните превентивни механизми од Словенија, Албанија и Шпанија. Во Полициската станица Карпош, Националниот превентивен механизам спроведе заедничка посета со претставници на НПМ Словенија и Албанија, додека во рамките на Твининг проектот за поддршка на НПМ беше спроведена заедничка посета на ПС Кавадарци со тимот на НПМ Шпанија.

При посетите на полициските станици, НПМ наиде на конструктивна соработка од страна на службените лица и оствари непречен увид во сите простории и документи кои ја регулираат материјата на задржување на лица лишени од слобода.

Постапување со лица лишени од слобода

При посетата на полициските станици, НПМ затекна две задржани лица во ПС Центар и две задржани лица во ПС Кратово. При разговорот со едното задржано лице НПМ доби поплака дека со него не се постапувало професионално од моментот на лишување од слобода и не бил известен за причините за приведување, ниту зошто го спроведуваат во полициска станица (ПС Центар). Воедно, истото лице се пожали и на физичко малтретирање од неколку полициски службеници кои го удирале во пределот на главата и грбот за време на престојот во станицата.

Во истата полициска станица, во разговор со второто задржано лице, НПМ

доби потврда дека првзадржаното лице било удирано од полициските службеници, а воедно не му било овозможено да се напие вода по негово барање. Второто задржано лице истакна дека не било известно за причините за приведување од страна на Посебната единица за борба со криминал „Алфи“, а потоа кога било доведено до ПС Центар најпрвин било задржано во просторијата за задржување, а потоа преместено во чекалницата, бидејќи во просторијата за задржување било сместено првото задржано лице. Ова лице, исто така наведе дека не му била дадена ниту вода, ниту храна за целото време додека било приведено и задржано во станицата. НПМ на двете лица им посочи дека може да поднесат претставка и да бараат заштита од Народниот правобранител, а при увидот во индивидуалните папки беше утврдено дека лицата биле поучени за своите права при составувањето на записникот за задржување.

Во посебниот извештај испратен до ПС Центар и Министерството за внатрешни работи НПМ изрази загриженост за начинот на задржување на лица во оваа полициска станица, особено во текот на ноќните часови, во оние ситуации кога две или повеќе лица треба да бидат задржани, имајќи предвид дека оваа станица располага само со една индивидуална просторија за задржување. Воедно, Народниот правобранител - НПМ побара да се испитаат наводите за физичко малтретирање и неможности за остварување на правото на вода и храна кое треба да биде овозможено од страна на службените лица.

НПМ во разговорот со задржаните лица во ПС Кратово не доби поплаки за физичко малтретирање од страна на полициски службеници за време на задржувањето, како и по однос на остварувањето на правата во полициска постапка, но беше информиран дека лицата при приведувањето добивале одредени закани од службените лица.

Материјални услови:

Простории за задржување

При посетите во 2012 година беше спроведен увид во 4 Полициски станици од општа надлежност со нови и реновирани простории за задржување и 8 Полициски станици од општа надлежност со стари простории. Генерално, во старите простории за задржување делумно се или не се исполнети посакуваните меѓународни стандарди, па така при посетата на полициските станици беа утврдени простории за задржување во подрумски дел (ПС Делчево, ПС Кавадарци, ПС Радовиш), како и простории кои не ги исполнуваат стандардите во поглед на големина, затоплување и осветлување (ПС Свети Николе, ПС Кратово, ПС Дебар), а во одредени полициски станици заради немањето на соодветни простории за задржување на лица лишени од слобода се користат службени канцеларии (ПС Струга и ПС Горче Петров). Иако во Полициската станица Струга има четири простории наменети за задржување на лица лишени од слобода, овие простории не се користат за задржување поради немањето на соодветни услови, а лицата лишени од слобода се сместуваат во службена канцеларија. Оваа просторија не располага со соодветни средства за одмор (кревет, душек, постелнина) и не ги исполнува условите за подолготрајни задржувања во текот на ноќните часови. Националниот превентивен механизам беше информиран дека задржувањето во оваа просторија е привремено, односно во кратки интервали, но по увидот во регистарот за лицата лишени од слобода беше потврдено дека во полициската станица Струга има и ноќни и подолготрајни задржувања.

Во состав на Полициската станица Делчево постојат три стари подрумски простории за задржување кои се наоѓаат во посебен објект физички издвоен од

самата полициска станица. Националниот превентивен механизам за неколку полициски станици утврди дека имаат простории за задржување кои го доведуваат задржаното лице во понижувачка позиција и тоа со сместување во подрумски простории (ПС Делчево, ПС Кавадарци, ПС Радовиш), но и со директна изложеност на погледи од страна на вработени или граѓани кои доаѓаат да пријават настани во полициската станица (ПС Струга и ПС Ѓорче Петров). Во полициската станица Делчево која има подрумски простории, нема ниту посебен пристапен дел на лица со телесни попречености, туку пристапот до истите е преку скали со што може да го доведе во опасност и лицето лишено од слобода. За пристапот до просториите за задржување во ПС Делчево, НПМ констатираше дека истиот е исклучиво по скали кои се прилично тесни, стрмни и необезбедени, со што се зголемува ризикот од повреда не само на лицата лишени од слобода при нивното внесување во просториите за задржување, туку и на полициските службеници. Просториите на ПСОН Свети Николе се наоѓаат во сутеренско-подрумскиот дел на полициската станица и пристапот до истите е исклучиво по скали, поточно не се исполнети стандардите за пристап на лица со посебни потреби, а воедно во ПС Свети Николе нема засебен заден влез до овие простории низ кој би се спроведувале приведените и задржаните лица.

Во Полициска станица Ѓорче Петров, НПМ констатираше дека старата просторија за задржување е во близина на чекалницата и влезот на полициската станица, па во таа насока лицето лишено од слобода може да биде доведено во крајно понижувачка позиција, дури и при краткотрајно сместување во истата. ПС Ѓорче Петров оваа просторија не ја користи заради немање услови, па лицата лишени од слобода се задржуваат краткотрајно во салата за состаноци, а за подолготрајни задржувања лицата се префрлаат во ПС Карпош. Со оглед на тоа што и во ПС Дебар просториите за задржување не ги исполнуваат бараните стандарди, оваа станица задржувањето го спроведува во посебна просторија која се наоѓа во приземјето, истата е опремена со средства за одмор и се наоѓа во близина на дежурната канцеларија, со што се обезбедува и засилен надзор и грижа врз лицата лишени од слобода.

Во поголемиот дел од посетените полициски станици кои имаат стари простории, НПМ утврди дека делумно или воопшто не ги исполнуваат стандардите за задржување на лица. Во дел од нив се утврди дека не се исполнети стандардите за големината на просторија за задржување на лица (ПС Свети Николе, ПС Радовиш), во дел од нив беше утврдено дека немаат посебен систем за повикување, односно алармирање (ПС Кавадарци), а во дел нема поставено грејни тела и констатирани се ниски температури кои се под минимум утврдените стандарди (ПС Свети Николе, ПС Радовиш, ПС Кавадарци, ПС Кратово, ПС Дебар, ПС Делчево). Имено, при посетата, во просториите беше прилично студено, а бидејќи во истите нема поставено посебни грејни тела, се поставува прашањето на каков начин истите се затоплуваат во текот на зимскиот период. Во старите простории за задржување беше забележана влага, а во некои од нив не се исполнети стандардите во поглед на доволен проток на дневна или вештачка светлина (ПС Свети Николе, ПС Радовиш, ПС Кавадарци, ПС Кратово).

Во поглед на опременоста на старите простории за задржување утврдено е дека во поголемиот дел од нив имаше соодветна постелнина која се одржува уредно (ПС Свети Николе, ПС Делчево, ПС Кавадарци, ПС Дебар), а во две полициски станици поставените кревети беа фиксирани за подот, со што се зголемува безбедноста на лицата лишени од слобода (ПС Кратово и ПС Делчево).

Во дел од посетените полициски станици, со цел поголем надзор и грижа за задржаните лица беа поставени системи за повикување (ПС Свети Николе, ПС Делчево, ПС Радовиш, ПС Кратово), но при проверката во ПС Кратово НПМ утврди дека во првата просторија за задржување уредот за повикување е оштетен, а во втората просторија уредот не беше ставен во функција. Преку системот на

повикување, задржаните лица може да алармираат за одредени случаи на итност или потреба. Во делот каде нема или не функционира системот за повикување НПМ искажа загриженост во однос на кој начин лицата лишени од слобода навремено ќе ги известат полициските службеници за своите потреби. Во неедна од старите простории за задржување нема инсталирано видео-надзор, но се врши директен надзор од полициските службеници и се водат контролни листови за задржаните лица. При увидот во просториите на ПС Кратово, забележливо беше дека на вратата има посебно место за контролен лист (картон за задржано лице). Како дополнителна заштита и во ПС Свети Николе се спроведува непосреден надзор над задржаните лица што се заведува во посебен контролен лист, со цел навремено и превентивно да се дејствува кога тоа го бара итноста на постапувањето. Ваквата практика се спроведува и во ПС Делчево, ПС Кавадарци, а ваков вид на препорака беше упатена до ПС Радовиш, имајќи предвид дека лицата се задржуваат во подрумски простории во кои нема поставен видео-мониторинг, со цел заштита на лицата кои се сместуваат во истите.

Од спроведениот увид на Националниот превентивен механизам, особено е загрижувачка состојбата со ПС Струга, каде задржаните лица престојуваат во службена канцеларија која не ги исполнува, ниту безбедносните стандарди за сместување на лица лишени од слобода, ниту пак располага со соодветни средства за одмор. Врз основа на увидот во евиденцијата на ПС Струга беше утврдено дека едно задржување траело повеќе од 15 часа и истото се спроведувало во ноќните часови, како и задржување на малолетник кое било за време на ноќните часови и тоа од 18.50 до 06.30 следниот ден. За овие случаи немаше заведено информација дека лицата биле префрлени во друга полициска станица, а и од информацијата на сменоводителот се потврди дека истата просторија се користи и за ноќни и подолготрајни задржувања. Во таа насока, НПМ побара информација и од Министерството за внатрешни работи и беше информирано дека согласно Акциониот план за реновирање на полициски станици ПС Струга, е назначена за приоритетна станица, имајќи ги предвид состојбите во кои се наоѓаат старите простории за задржување, како и привременото задржување на лица лишени од слобода во службена канцеларија.

При увидот на полициските станици кои имаат нови простории за задржување, НПМ утврди дека истите ги задоволуваат бараните стандарди и воспоставен е висок степен на безбедносно-заштитни мерки кои се преземени во изборот на материјалите и самата изведба на просториите за задржување. НПМ констатираше дека овие простории се изработени на начин и од материјали кои овозможуваат висок степен на заштита на лицата од повреди, а како дополнителна заштитна мерка е и фактот што во сите нови простории има соодветен видео-надзор, како и фактот дека креветите се фиксирани за подот со што се оневозможува нивно неправилно користење и злоупотреба. Во 2012 година НПМ спроведе посета на ПС Карпош, ПС Центар, ПС Гевгелија и ПС Гази Баба. Во дел од нив (ПС Карпош) беше констатирано дека во однос на големината делумно или не се исполнети стандардите кои ги има поставено Европскиот комитет за спречување на тортура (КСТ), односно индивидуалните простории се помали од воспоставениот стандард од 6-7м² (во ПС Карпош едната просторија е со површина од 4,77 м², а втората со површина од 5,70 м²). Слична состојба беше затекната и во ПС Гази Баба, за разлика од ПС Гевгелија и ПС Центар во кои беше утврдено дека согласно големината ги исполнуваат посакуваните меѓународни стандарди. Мора да се напомене дека МВР се уште нема донесено соодветен правилник за утврдување на стандардите кои треба да ги исполнуваат местата на задржување во полициска станица. Овие четири полициски станици биле опфатени со проектот за реновирање на местата за задржување на лица лишени од слобода кој бил спроведен од страна на МВР, а финансиски бил поддржан од Европската Унија. Во изминатата година министерството подготви Правилник за општите нормативи и стандарди кои треба

да ги исполнуваат просториите за задржување лица во полициските станици од општа надлежност, но за истиот се започна процедура за менување и дополнување, при што и Народниот правобранител - НПМ даде свое мислење.

Во однос на опременоста на новите простории за задржување, утврдено е дека новите простории се опремени со стандардизирани кревети кои имаат соодветна опрема за ноќен одмор, но во ПС Гевгелија беше забележано дека на креветите нема постелнина и перници, а при увидот во ПС Гази Баба беше констатирано дека во просториите за задржување, навлаките на перниците не се соодветно заменети и истите се извалкани.

Во новите простории за задржување е поставен видео надзор кој претставува дополнителна мерка за заштита на лицата лишени од слобода, особено кога се видливо вознемирени или кај кои постојат нагони на самоповредување. Преку видео- надзорот се следи состојбата на задржаните лица, преку монитор кој е поставен во дежурната служба. Соодветен видео-надзор има и во ходникот пред просториите за задржување и во просториите за распит на лица. При проверката на функционалноста на видео-надзорот, НПМ констатираше дека во поголем дел истиот се одвива непречено, но во ПС Гази Баба беше констатирано дека камерите не беа исправни. Во оваа полициска станица воедно и систем за повикување (домофонот) не беше во функција, па се наметнува прашањето за повикувањето и алармирањето на полициските службеници кога задржаните лица имаат потреба, имајќи предвид дека камерите во две од просториите не беа функционални. Од страна на полициските службеници беше истакнато дека видео надзорот слабо функционира и во ноќните часови. Воедно, во ПС Центар беше утврдено дека сликата која ја продуцира камерата инсталирана во просторијата за задржување е делумно заматена. Видео надзорот е поставен само во новите простории за задржување. Истиот не се врши во санитарните јазли заради почитување на приватноста и интегритетот на личноста на лицата лишени од слобода. Во Полициската станица Гевгелија, поставено е јасно и видливо известување што им овозможува на лицата лишени од слобода да се запознаат со вршењето на видео надзорот. Записите од видео-мониторингот се чуваат во Министерството за внатрешни работи. Со оглед на тоа што НПМ во ПС Центар имаше поплаки од задржано лице за физичко малтретирање во периодот на задржувањето, а истото се случувало во дел од полициската станица кој е надвор од опфатот на видео камерите, Националниот превентивен механизам побара пристап до видео материјалот, со цел да се утврди дали во временскиот период лицето престојувало надвор од просторијата за задржување.⁴ Со цел утврдување на состојбите и во насока на намалување на ризиците при идните постапувања на полициските службеници во оваа станица, НПМ од министерството побара пристап до материјалот од видео надзорот од шестте внатрешни камери во ПС Центар. Народниот правобранител -Национален превентивен механизам беше известен дека МВР не е во можност да го обезбеди бараниот материјал, заради краткиот рок од 14 дена за зачувување на податоците во централната база. Сепак НПМ смета дека во конкретниот случај не му беше овозможен пристап до бараните материјали од видео надзорот, имајќи предвид дека навремено беше доставено барањето до надлежното министерство.

Во оние Полициски станици од општа надлежност каде што се изградени нови простории за задржување, НПМ даде укажување старите простории, во оние случаи кога истите се уште постојат, да бидат видливо пренаменети и да се користат за други цели (магацини, архив и сл.). Во спротивно постои ризик во недостаток

⁴ Лицето изјави дека пред да биде сместено во просторијата за задржување било симнато надолу по скалите кои водат кон подрумските простории, каде на едната рака му биле поставени средства за врзување (лисици), а со другиот дел од лисиците бил врзан за металната ограда од скалите. Вака поставено лицето било надвор од дофатот на видео камерите инсталирани во полициската станица. Лицето се пожали дека на ваков начин, на скалите било чувано околу 15-20 минути додека не се смири, а за тоа време било и физички малтретирано (удирано по главата и грбот) од неколку полициски службеници.

на место и овие простории, кои не ги исполнуваат минимум стандардите, да бидат повторно користени за задржување на лица. Така НПМ утврди дека не се видно пренаменети старите простории во ПС Карпош и ПС Гази Баба, иако од страна на НПМ беше утврдено дека истите не се користат подолго време (забележливи беа пајажини низ целите простории).

Во делот на пристапот до полициските станици, НПМ утврди дека во поголемиот дел од случаите не постои рампа за лица со посебни потреби на влезот од полициската станица. Пристапна рампа до просториите за задржување беше забележана во ПС Карпош. Иако новите простории за задржување имаат заден влез, има случаи кога до истиот не може да се пристапи, бидејќи е заграден со возила (ПС Центар). Кај оваа полициска станица пристапот на возилата до задниот влез е отежнат заради тесниот простор и ограничената паркинг површина која е заедничка со други објекти од јавен карактер.

Во Полициски станици од општа надлежност не постојат посебни простории за претрес на задржаното лице, а само во реновираните простории за задржување постојат посебни сефови за чување на привремено одземените предмети. НПМ смета дека Министерство за внатрешни работи треба да посвети особено внимание на опремување на посебна просторија (гардероба), со цел спроведување на претресот на лицето, надвор од погледите на останатите полициски службеници и другите присутни во полициската станица. Имено, во некои полициски станици личниот претрес над приведените и задржаните лица се спроведува во дежурната канцеларија. Воедно и во дел од новите простории за задржување (ПС Центар и ПС Гевгелија), НПМ утврди дека претресот на лица се спроведува во дежурната канцеларија, при што се загрозува правото на личен интегритет и достоинство на лицата кои се приведени или задржани во полициската станица.

При увидот во сите полициски станици НПМ не наиде на средства или други сомнителни предмети со кои може да се врши притисок, заплашување или физичко насилство врз лицата. Сепак во одредени полициски станици беа забележани предмети кои го зголемуваат ризикот од повредување или самоповредување на лица лишени од слобода, па така во една полициска станица беа забележани одземените предмети во службените канцеларии каде се обавуваат разговори со приведените или задржаните лица, како и предмети кои се во непосредна близина на местата за задржување. Иако се работи за одземените предмети НПМ тимот смета дека истите треба да бидат уредно заведени и складирани во посебно назначен магацин, а не да се чуваат во службените канцеларии, како и во близина на местата за задржување. Како позитивен пример на уредно складирање на одземените предмети НПМ ја истакнува ПС Кратово, каде што истите се чуваат во соодветно место, поточно во подрумска просторија која е соодветно обезбедена со метална врата и решетка, како и со метални решетки на прозорците. Магацинот за привремено одземените предмети е целосно издвоен од останатите работни простории во посебен објект, што претставува и дополнителна заштита од можни злоупотреби.

Санитарни јазли

Условите во санитарните јазли се разликуваат и во поголемиот дел од посетените Полициски станици од општа надлежност каде местата за задржување не се реновираны, беше утврдено дека не постои издвојување на тоалетите, поточно се користат истите тоалети и за задржаните лица како и од страна на службениците вработени во станицата.

Во полициската станица Свети Николе во состав на старите простории за задржување се наоѓа посебен санитарен јазол кој се користи исклучиво за

задржаните лица. Посебен тоалет за задржаните лица беше забележан и во ПС Кратово, но Националниот превентивен механизам констатираше дека истиот не е изведен на соодветен начин, односно пристапот до просториите за задржување се остварува преку тоалетот. Користењето на тоалетот во оваа полициска станица може да ги доведе лицата лишени од слобода во деградирачка позиција и да го наруши нивното достоинство и личен интегритет. Воедно, беа констатирани и можни ризици по безбедноста на лицата со поставено огледало и други кршливи материјали во тоалетот.

Во оние Полициски станици од општа надлежност каде местата за задржување се нови, во состав на реновиралиот дел од полициската станица постојат и засебни тоалети кои ги користат исклучиво задржаните лица. Генерална оценка е дека истите се нови, изградени во рамките на проектот за реновирање на местата за задржување на лица, а во нив хигиената се одржува на задоволително ниво. Сепак, како и во минатогодишниот извештај, НПМ утврди дека истите содржат лесно кршливи материјали, стакло, метален држач за тоалетна хартија, а дел од нив и црево за туш, кои лесно може да бидат злоупотребени во насока на самоповредување или нанесување на повреда над задржаното лице. НПМ заклучи дека при проекцијата и изведбата на градбата на тоалетите во новите места на задржување не се земале во предвид безбедносните ризици кои може да се појават во објект за задржување на лица лишени од слобода. НПМ исто така при секоја посета укажуваше на правото на приватност и интимност, согласно што лицата лишени од слобода треба непридружувани да влегуваат во тоалет.

Простории за разговор и распит

Во извештајната година НПМ спроведе посета во нови и стари простории за задржување, при што како во 2011 година, така и сега беше утврдено дека постојат разлики во делот на просториите за разговор и распит и условите во нив. Дел од полициските станици немаат посебни простории за разговор и распит на лица лишени од слобода, па разговорите се спроведуваат зависно од материјално-техничките предуслови на станицата, како и согласно координацијата со инспекторите кои вршат разговор со лицата за кои постојат сомневања дека сториле кривично дело (посебна просторија за разговор и распит нема во ПС Кратово, ПС Свети Николе, ПС Делчево, ПС Дебар). Иако во новите простории за задржување на лица лишени од слобода има определено посебни простории за разговор и распит, сепак во една полициска станица (ПС Гази Баба) НПМ наиде на ситуација истите да не бидат функционални и разговорот и распитот со лицата и понатаму да се врши во канцелариите на инспекторите. Во таа насока НПМ даде препорака да бидат ставени во употреба двете простории за разговор со лица лишени од слобода и исклучиво во истите да се спроведува разговорот, а не во службените канцеларии на инспекторите, бидејќи истите се опремени на начин и со материјали кои обезбедуваат безбедност како за лицата лишени од слобода така и за службените лица кои го спроведуваат разговорот и распитот со приведените и задржаните лица. Како и во 2011 година и во оваа извештајна година НПМ смета дека е потребно лицата лишени од слобода да бидат сослушани во назначени простории во полициските станици, а особено тоа да се практикува онаму каде се изградени нови простории за распит кои се со поставен видео надзор како и дополнителни заштитни мерки со кои се намалуваат ризиците од повредување или самоповредување. Во ПС Карпош беше утврдено дека просториите наменети за распит и разговор со лицата лишени од слобода не се целосно технички опремени со компјутер и други помагала, поради што разговорот и испитувањето на задржаните лица се врши само во една од нив. Исто така и во ПС Центар и ПС Гевгелија не секогаш разговорот со задржаните лица се спроведува во просторијата наменета

за таа цел, поточно лицата лишени од слобода се спроведуваат на разговор и во службените канцеларии на полициските инспектори.

Транспортни возила

НПМ при увидот на транспортните возила утврди, како и во 2011 година состојба на користење на стари и нови возила за транспорт на лица лишени од слобода. Иако еден дел од полициските станици располагаат со транспортни возила согласно утврдените стандарди во делот на заштитата, безбедноста и вентилацијата сепак помалите полициски станици не располагаат со соодветни возила за транспорт. Имено, ПС Кратово располага со едно комбе „Цитроен“ кое е старо и во неисправна состојба, поради што транспортот се врши со другите службени возила кои не се опремени со посебни безбедносно – заштитни мерки како за лицата лишени од слобода, така и за полициските службеници. Слична состојба беше затекната во ПС Свети Николе каде НПМ утврди дека возилото е старо и дотраено, не ги содржи минимум заштитно-безбедносните мерки за превезување и спровод на приведени или задржани лица, поточно во истото нема соодветна вентилација, ниту соодветно греење и разладување. НПМ беше информиран дека заради незадоволителните услови, имајќи го предвид хуманиот аспект при постапувањето со лицата лишени од слобода, тие понекогаш се спроведуваат на начин што се сместуваат во предниот дел од комбето. Со стари транспортни возила за спровод на лица лишени од слобода располагаат ПС Делчево, ПС Кавадарци и ПС Дебар. Со нови транспортни возила се опремени ПС Карпош, ПС Гази Баба, ПС Центар и ПС Радовиш. Во овие возила приведените и задржаните лица физички се издвојуваат од полициските службеници кои ги придружуваат лицата при спроводот, со што се избегнуваат можните ризици од сурово или нечовечно постапување за времетраење на превозот. НПМ смета дека сите Полициски станици од општа надлежност кои со решение се назначени за места на задржување на приведени лица, треба соодветно да бидат опремени со нови транспортни возила кои ги исполнуваат безбедносно-заштитните мерки за спровод на лица лишени од слобода.

Остварување на правата на задржаните лица:

Информирање и поука за правата

Согласно Правилникот за начинот на вршење на полициските работи и Стандардните оперативни процедури за задржување и постапување со задржани лица сменоводителот (полициски службеник за прифат) е надлежен за прифат на лицето, поука и остварување на правата на лицето, како и континуиран надзор над лицето додека истото е задржано, со цел обезбедување на неговата безбедност во полициската станица. Врз основа на спроведените посети Националниот превентивен механизам утврди дека сменоводителите ги информираат лицата лишени од слобода за правата во полициска постапка, а во дел од нив беше утврдено дека се поставени и информации за правата на видливи места. Во основа се користат два вида постери за правата на лица лишени од слобода и тоа - едниот е на три јазици, а вториот е на седум јазици – во практика не постои правило кој постер во која полициска станица од општа надлежност се поставува, туку тоа пред се зависи од начинот на кој била спроведена дистрибуцијата на постерите и со какви постери располага самата полициска станица.

НПМ направи увид во службените простории на полициските станици при

што беше утврдено дека поуката за правата е истакната на видно место достапно до задржаните лица и тоа на повеќе места во самите полициски станици. Во најголемиот дел правата на задржаните лица се соодветно поставени на самиот влез во станицата, а во помал број полициски станици истите се истакнати во просторијата за прифат или во самата просторија за задржување. ПС Дебар нема посебна просторија за извршување разговор со лицата лишени од слобода, поточно лицата лишени од слобода се спроведуваат на разговор и во службените канцеларии на полициските инспектори, поради што оваа станица превентивно ги има поставено информациите за правата на лицата лишени од слобода пред влезот на просторијата за задржување.

Во поголемиот дел од посетените полициски станици не беа истакнати правата на лица лишени од слобода во канцеларијата на сменоводителот или пак во просториите за задржување. Заради целосно информирање на граѓаните со нивните права доколку истите се приведени или задржани во полициска станица, а имајќи во предвид дека прифатот на овие лица и нивната поука се спроведува во канцеларијата на сменоводителот, НПМ даде укажување дополнително правата да бидат истакнати и во овие простории.

Кодексот на полициска етика беше поставен на места кои претставуваат заеднички простории и соодветно е на увид на сите униформирани полициски службеници вработени во полициската станицата.

Право на храна и вода

Остварувањето на правото на храна и вода претставуваат суштински показател за хумано постапување со лицата лишени од слобода и во таа насока Стандардните оперативни процедури за задржување и постапка со задржани лица, утврдуваат дека на секое задржано лице му следува минимум еден оброк, доколку задржувањето трае повеќе од 6 часа. Според овие процедури според кои постапуваат полициските станици, храната се обезбедува од личните средства на задржаното лице, од средства на неговото семејство и/или од буџетот на Министерството за внатрешни работи со приложување на фискална сметка.

Согласно информациите добиени при спроведените посети, ова право се остварува на различни начини, односно во практика беше утврдено дека дел од Полициските станици од општа надлежност располагаат со сопствен буџет за храна, како и дел од Полициските станици од општа надлежност кои не располагаат со средства за храна и ова право го врзуваат со финансиската состојба на самото лице кое е лишено од слобода.

НПМ смета дека секоја Полициска станица од општа надлежност треба да има сопствен буџет за храна за задржани лица и секоја станица треба да води посебна службена белешка за остварување на правото на храна, како и да ја приложува фискалната сметка со која ќе се потврди остварувањето на правото на оброк во периодот на задржување. Како позитивен пример треба да се истакне ПС Кратово кое обезбедува храна на задржаните лица, а фискалната сметка ја доставува до СВР Куманово за нејзино рефундирање. Воедно ваква практика се спроведува и во ПС Делчево и ПС Карпош.

Правото на храна лицата лишени од слобода го остваруваат од сопствени средства во ПС Кавадарци, ПС Дебар⁵, ПС Радовиш, ПС Струга, ПС Центар, ПС Гевгелија и ПС Гази Баба. Од страна на полициските службеници на овие

⁵ Според добиените информации за остварувањето на ова право во ПС Дебар нема посебен буџет, а храната се обезбедува од личните средства на задржаното лице, а во случај кога задржаното лице нема свои средства храната му се обезбедува од личните средства на полициските службеници.

полициски станици беше истакнато дека не располагаат со посебен буџет за храна, па се поставува прашањето, што доколку задржаното лице нема сопствени финансиски средства да ја обезбеди истата или неговото семејството не сака или не е во можност да му обезбеди храна на каков начин полициската станица ќе му го овозможи правото на оброк при задржување подолго од 6 часа, имајќи предвид дека со овие права се задоволуваат основните потреби на лицата и претставуваат хуман пристап во делот на лишување од слобода.

Во Полициската станица Центар, од страна на сменоводителот беше потврдено дека правото на храна се остварува на тој начин што истата се обезбедува доколку лицето има финансиски средства со себе. Информацијата беше дадена и од задржаното лице кое беше затекнато при посетата на НПМ на ПС Центар, кое истакна дека не му било овозможено ниту правото на оброк, ниту пак му била дадена вода кога истата ја побарал.

Во оваа насока НПМ смета дека правото на храна и вода задолжително треба да се остваруваат од буџетските средства на Министерство за внатрешни работи, имајќи предвид дека лицата се лишени од слобода и не треба овие права да зависат од финансиската состојбата на лицето додека истото е задржано во полициска станица. Дополнително, НПМ даде мислење за измена на Стандардните оперативни процедури, според кое храната треба да биде обезбедена единствено од Буџетот на Министерството за внатрешни работи и за оваа намена потребно е утврдување на посебна буџетска ставка. НПМ препорача, правото на храна и вода да биде регулирано со закон заедно со останатите права кои се гарантираат на лицата лишени од слобода, а не тоа да се уредува само со подзаконски интерен акт, а остварувањето на ова право да се евидентира со пополнување на службена белешка.

Право на бранител и известување на семејство

Задржаните лица во полициските станици многу ретко го остваруваат правото на бранител. Иако во најголемиот број случаи приведените и задржаните лица се соодветно поучени, во многу мал број случаи истите се одлучуваат да го искористат ова свое право. НПМ утврди дека во повеќето Полициски станици од општа надлежност постојат списоци со бранители (адвокати), меѓутоа очигледно беше дека и во оние ретки случаи кога лицето побарува присуство на адвокат, истиот е по сопствен избор. Во ПС Кавадарци разговорот со адвокатот се обавува насамо во канцеларијата на сменоводителот, имајќи предвид дека во оваа полициска станица не постои посебна просторија за разговор и распит со задржани лица. Поголемиот дел од полициските станици се соочуваат со проблем во делот на обезбедување на адвокат за малолетно лице.

Задржаното лице се поучува за неговото право да информира член на семејството – НПМ утврди дека за разлика од правото на бранител, задржаните лица почесто го користат ова свое право и соодветно бараат брачниот партнер или родител да биде информиран, а кај малолетниците постои законската обврска согласно Законот за малолетничка правда за задолжително информирање на родителот или законскиот старател.

Право на лекар

Сменоводителот е должен при приемот соодветно да ја утврди здравствената состојба на задржаното лице и истото соодветно да го евидентира во записникот за задржување. Сменоводителот ги евидентира видливите повреди, видливите знаци

на болест, алкохолизираност и дејство на психотропни супстанции и соодветно ја утврдува потребата од лекарска помош. Во случај на сериозни повреди или ако задржаното лице се жали на болки или повреди, правото на укажување на медицинска помош е примарна и се презема пред сите други дејствија.

Иако во поголемиот дел на полициските станици се повикува лекар, сепак од увидот во документацијата за задржаните лица беше утврдено дека во некои Полициски станици од општа надлежност правото на лекар се остварува врз основа на проценка на полицискиот службеник. Имено, едно задржано лице во полициска станица имало видливи повреди (исекотина добиена од настан), а полицискиот службеник сметал дека нема потреба на лекар. Ваквиот начин упатува на заклучокот дека полицискиот службеник за прифат направил слободна проценка за потребата од лекарска грижа, па во тој дел НПМ нагласи дека секогаш кога лицето има видливи повреди треба да му се укаже лекарска помош.

Кај дел од полициските станици беше утврдено дека во случаи каде е констатиран повисок степен на алкохолизираност на задржаните лица не бил повикуван лекар од страна на сменоводителот, и во таа насока НПМ даде препорака задолжително да се повикува лекар во вакви случаи, без разлика дали лицето бара или не бара лекарска помош, со цел превентивно дејствување во насока на навремена заштита на здравјето на лицето кое е лишено од слобода.

НПМ при превентивните посети наиде на позитивни примери, па така во ПС Карпош беше утврдено дека доколку лицето има видливи повреди истото веднаш се известува за правото на лекар и се повикува итната помош. За констатираната состојба се подготвува службена белешка, додека сменоводителот видливите повреди ги констатира во записникот за задржување. Исто така и во ПС Радовиш се повикува лекар кога се задржуваат ранливи категории на лица, со цел превентивно да се делува кон намалувањето на ризиците од повредување/самоповредување. Дел од полициските станици самоиницијативно водат посебен записник за правото на лекар, што од страна на НПМ беше поздравено како позитивна практика.

Евиденција и регистри за задржани лица

При посетите на полициските станици НПМ, спроведе увид во евиденцијата и регистрите за задржаните лица. Беше утврдено дека во најголем број од полициските станици Регистрите за дневни настани и Регистарот за лица на кои по која било основа им е ограничена слободата на движење се водат уредно и соодветно се пополнуваат сите колони од оваа евиденција. Во дел од полициските станици беше забележано дека не се води месечен рекапитулар за бројот на повикани, приведени или задржани лица, како што е предвидено со Стандардните оперативни процедури за задржување и постапка со задржани лица (ПС Кратово, ПС Кавадарци, ПС Дебар и ПС Гази Баба). Како позитивен пример треба да се истакне ПС Свети Николе кој води посебен образец (образец бр.1) за начинот на водење на месечната и периодичната рекапитулација за повикани, приведени и задржани лица. Во дел од полициските станици беше утврдено дека во Регистарот за повикани, приведени и задржани лица не е јасно означено за која категорија на лица станува збор (не е наведено дали е повикано, приведено или задржано лице), а во одредени графи погрешно внесените податоци се бришат со коректор (ПС Карпош и ПС Центар).

При увидот во регистарот за употреба на средства за присилба во поголем број од полициските станици, НПМ констатираше дека истиот се пополнува и се води уредно, а воедно беше констатирано дека во повеќето прегледани папки уредно се пополнети втората и третата страна од папката, со што се има јасен

преглед за документацијата која се наоѓа во состав на папката. Неажурно и неуредно водење на Регистарот за употреба на средства за присилба беше утврдено во ПС Дебар, односно во истиот не беа заведени предметите од 2009 до 2012 година, а при проверката на индивидуалните папки за задржани лица, НПМ наиде на два предмети од 2012 година каде била употребена сила и средства за присилба. Воедно во истиот регистар на ПС Дебар не беше назначено дали има оценка за оправданоста на употребата на средствата за присилба, што упатува на неажурност од раководните структури во постапувањето по предметите каде се употребени средства на присилба. НПМ утврди неажурност од раководните структури во постапувањето по предметите за оценка на основаноста и оправданоста на употребата за средства на присилба и во ПС Центар.

Позитивен пример претставуваат ПС Ѓорче Петров, ПС Карпош и ПС Струга каде уредно и ажурно се води книгата за употреба на средства за присилба и при давањето на оценката се наведува дали повредите настанале од употребата, како и се земаат предвид дополнителните сознанија и материјали. Регистарот за употреба на средства за присилба како и Регистарот за претставки на граѓани против полициски службеници се води уредно и ажурно и во ПС Гази Баба.

При увидот во индивидуалните папки беше утврдено дека во ПС Гази Баба нема доволен број на папки кои треба да се водат за секој поединечен предмет, согласно Стандардните процедури. Во дел од полициските станици беше утврдено дека папките за задржани лица се водат уредно, поточно се пополнуваат втората и третата страна од папката, а истите во состав ги содржеа сите релевантни записници, службени белешки и други документи. Но, во дел од полициските станици беше утврдено дека одредени погрешно внесени податоци во полициската евиденција за задржани лица се бришат со коректор, како и неуредно се водат папките за задржани лица.

Она што особено беше забележано во евиденцијата за задржување, е што во истата во поголем дел од полициските станици не можеше да се утврди логичен тек на настаните од времето на лишување од слобода до задржувањето во полициска станица. Такви неправилности беа утврдени во ПС Кратово, ПС Свети Николе, ПС Радовиш, ПС Кавадарци, ПС Дебар, ПС Ѓорче Петрови и ПС Карпош, додека во ПС Струга и ПС Гази Баба во поголемиот дел од проверените папки можеше да се утврди дека има логичен тек на настаните од времето на лишување, до престанување на задржувањето во полициската станица. НПМ констатираше нелогичности во уписите на времето на лишување од слобода, времето на задржување и времето на поучување на лицето за правото на бранител и другите права во полициска постапка, што упатува на сомневање во однос на правилното утврдување на времето на лишување од слобода.

Воедно, во неколку полициски станици НПМ утврди дека во одреден број записници не е уредно внесено времето на завршување на лишувањето од слобода, т.е. времето кога лицето е пуштено на слобода (ПС Дебар, ПС Ѓорче Петров, ПС Струга и ПС Гевгелија), додека во ПС Центар беше забележано дека постојат одредени неправилности при внесувањето на времето на лишување од слобода и времето на задржување на лицето.

Генерално беше утврдено дека полициските станици уредно ги пополнуваат записниците за задржување, со одредени пропусти во неколку Полициски станици од општа надлежност. Имено, во ПС Дебар, НПМ констатираше дека во неколку случаи записниците за задржување на лица не беа целосно и уредно пополнети, а особено недостасуваа податоци во делот на утврдувањето на видливите повреди и потребата од лекар. Во ПС Карпош и ПС Центар беше утврдено дека не секаде беше пополнет делот за не/постооењето на видливи повреди кај лицето лишено од слобода и потребата од лекар.

Во некои полициски станици уредно се заведува и полицискиот службеник

кој спровел разговор со лицето лишено од слобода, па во таа насока како позитивен пример може да се даде евиденцијата на ПС Кратово каде во записникот за задржување се заведуваат овие податоци, а се води и контролен лист за надзор во кој се наведува датум кога е спроведен надзор врз задржаното лице, имајќи предвид дека просториите немаат аудио-видео мониторинг, а системот за повикување не е во функција. И во ПС Кавадарци и ПС Делчево се изготвува посебен контролен лист за извршена проверка на задржаното лице од страна на полициски службеник.

Во насока на превенција од можни повредувања или самоповредувања како и намалување на ризиците од тортура и друг вид на нехумано постапување од страна на полициските службеници беше утврдено дека некои Полициски станици од општа надлежност самоиницијативно вовеле и дополнителна документација, која може да се истакне како позитивен пример. Во ПС Кратово се води записникот за право на лекар и белешка со потпис и факсимил од лекарот со што се потврдува настанот, во ПС Радовиш се изготвува службена белешка за укажување лекарска помош, посебна службена белешка за известување на истражен судија, како и потписот на судијата во записникот за задржување при предавањето на лицето на судот, како и ПС Кавадарци каде исто така се подготвува службена белешка за укажување лекарска помош, со приложена посебна лекарска белешка со потпис и факсимил на лекарот.

Правото на храна и вода преку кое се остварува хуман пристап кон лицата лишени од слобода се потврдува со изготвување на службена белешка во ПС Делчево, а ваквата позитивна практика би требала да се воведат и во другите полициски станици, со цел евидентирање на остварувањето на овие права со кои се задоволуваат основните потреби на лицата, додека истите се лишени од слобода.

Одговори од полициски станици и Министерство за внатрешни работи на РМ

Со Законот за изменување и дополнување на Законот за народниот правобранител, во член 3 се утврдува дека „службените лица во органите, организациите и установите во кои слободата на движење е ограничена, се должни да постапат по укажувањата и препораките на Народниот правобранител и за постапувањето да го известат најдоцна во рок од 30 дена, сметано од денот на приемот на посебниот извештај“.

Од добиените одговори на полициските станици Народниот правобранител -Национален превентивен механизам беше известен дека е постапено по дадените препораки кои се однесуваат во надлежност на станиците, а оние препораки кои не се во надлежност се преупатуваат до соодветните служби⁶. Во дел од доставените одговори, НПМ беше запознаен дека за состојбите и препораките содржани во посебните извештаи се одржале и работни состаноци во состав на неколку полициски станици, со цел надминување на негативните состојби и подобрување на условите каде се задржуваат лица лишени од слобода.

Во делот на наводите за физичко малтретирање на задржаното лице НПМ доби известување од Полициската станица дека Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди го испитувал овој случај, со цел утврдување на

⁶ За одредени препораки се известува раководителот на канцеларијата на криминалистички работи со цел придружување на вработените кон дадените препораки на НПМ, а во одреден дел препораки кои се однесуваат на подобрување како и адаптација на просториите за задржување согласно пропишаните стандарди полициската/те станица/и доставила/е известување до надлежното министерство.

одговорноста на полициските службеници. Во одговорите на полициските станици беше постапено и по препораката на НПМ за остварувањето на правото на храна и вода, со што полициските станици беа задолжени со одредена сума на финансии од страна на надлежните - Секторот за внатрешни работи.

Во дел од полициските станици каде беше утврдена неажурност во доменот на изготвување на оценката за основаност и оправданост на употребата на средствата за присилба, НПМ доби известување дека по дадените укажувања ќе се постапи итно⁷. Полициските станици со цел превентивно дејствување се согласија за повикување лекар и во случаи каде задржаните лица се со високо ниво на алкохолизираност, без разлика дали истите барале или не барале лекарска помош.

Во полициските станици каде има нови простории за задржување, се прифати препораката лицата да бидат внесувани од заден влез кој е наменет за внес на лица лишени од слобода, прегледот и претресот да се врши во просторијата наменета за разговор со странки, а разговорот со лицата лишени од слобода да се спроведува исклучиво во просториите кои се наменети за таа цел со поставен видео надзор, а не во канцелариите на инспекторите.

Во полициските станици каде се користат стари простории за задржување беше прифатена препораката истите да се користат краткотрајно и не подолго од 4 часа во наредниот период, додека не бидат изградени нови простории за задржување.

Со оглед на тоа што во ПС Струга нема услови за задржување на лица, односно истите се задржуваат во службена канцеларија на водичите, Националниот превентивен механизам даде препорака да се преадаптира одредена просторија која ќе се користи исклучиво за задржување на лица, а не и за други потреби. Од страна на ПС Струга беше доставен одговор дека нема можност да се адаптира која било друга канцеларија и дека задржувањата и понатаму ќе се вршат во канцеларијата на водичите⁸. Според добиениот одговор, Полициската станици од општа надлежност Струга не постапи и по дадените препораки, во делот претресот на лицата лишени од слобода да се спроведува во посебна просторија, а не во канцеларијата на водичите, која истовремено се користи и како канцеларија за прием на странки. За препораката да се спроведува дополнителен надзор над лицата лишени од слобода кога истите ги користат службените тоалети, но имајќи ја во предвид приватноста и личниот интегритет на задржаните лица, Националниот превентивен механизам не доби известување како ПС Струга ќе постапи по оваа препорака, туку само беше информиран дека се користи ист тоалет, како за вработените така и за задржаните лица.

Исто така беа прифатени препораките во делот на подобрување во водењето на евиденцијата, како и заведувањето на логичен тек на настаните од моментот на лишување од слобода, имајќи го предвид законскиот рок од 24 часа.

Од страна на Министерството за внатрешни работи, НПМ беше информиран дека е формирана работна група која изработила Правилник за општите нормативи и стандарди кои треба да ги исполнуваат просториите за задржување на лица во полициски станици од општа надлежност. Истиот правилник е во фаза на изменување и дополнување при што НПМ даде свое мислење и се очекува овој правилник да биде финализиран во наредниот период. Дополнително е формирана работна група која има изготвено извештај за состојбите во полициските станици и потребите од интервенција, со цел постигнување на пропишаните стандарди, како и донесен е Акционен план кој дополнително, на барање на НПМ му беше

⁷ Известување добиено од ПС Центар.

⁸ По добиен одговор од МВР, НПМ беше информиран дека ПСОН Струга нема простории за задржување на лица кои ги исполнуваат соодветните услови, и до изградбата на нови простории ќе се користат канцелариите на водичите и сменоводителот, а во случај кога се работи за повеќе лица или за кои е потребен посебен третман истите се спроведуваат во ПС Охрид.

доставен. Истиот акционен план е повеќегодишен и опфаќа реновирање на неколку полициски станици на годишна основа.

Заради неисполнување на стандардите во просториите за задржување во ПС Ѓорче Петров и ПС Чаир⁹ од страна на Министерството за внатрешни работи, беше доставено известување дека истите не се користат за задржување на лица¹⁰.

Согласно Министерството за внатрешни работи како проблем и понатаму останува обезбедувањето на адвокат за малолетници согласно член 109 од Законот за малолетничка правда. Воедно МВР искажа несогласување за поставување на табли со правата на лица лишени од слобода во просториите за задржување од безбедносни причини, иако Националниот превентивен механизам даде препорака "Правата на задржаните лица да се истакнат на видливи места во делот на местата за задржување и просторијата за разговор со лицата лишени од слобода" што само по себе не значи да се поставуваат табли или ризични предмети, туку правата да бидат истакнати, што може да се спроведе и преку поставување на постери или отпечатување на хартија А4 формат¹¹.

Министерството за внатрешни работи ги посочи како изолирани случаи претресите кои се спроведуваат во дежурна просторија и напомена дека истите се спроведуваат во посебна просторија, согласно стандардните оперативни процедури. Во допис НПМ беше информиран дека со стручни надзори од Секторот за полиција и криминалистички работи во БЈБ се врши надзор врз евиденцијата за лицата лишени од слобода и се даваат насоки за отстранување на констатираните недостатоци, а воедно Сектор за внатрешна контрола и професионални стандарди врши контрола и врз постапувањето на полициските службеници со лица на кои им е ограничено правото на слобода на движење, согласно стандардните оперативни процедури за повикани, приведени и задржани лица.

Во доставените одговори од Министерството за внатрешни работи беше посочено дека ова министерство работи на создавање на соодветни материјално-технички услови во зависност од финансиските можности, како и јакнење на човечките ресурси во функција на обезбедување на повисок степен на заштита на човековите права на лица кои се повикани, приведени или задржани во полициска станица. Воедно за утврдените недостатоци во дел од полициските станици кои се однесуваат на функционалноста на новите простории за задржување (уредно одржување на новите простории за распит каде треба да се спроведуваат разговорите со лицата лишени од слобода, имајќи предвид дека истите се соодветно опремени и се наоѓаат под видео надзор, ставање во функција на камерите кои не се исправни и поправање на системот за повикување) дополнително се известени надлежните сектори за внатрешни работи за постапување по дадените препораки.

⁹ Спроведена е последователна посета на ПС Чаир.

¹⁰ Дополнително НПМ доби известување од СВР Скопје дека во четири полициски станици е утврдено дека не ги исполнуваат стандардите за задржување и истите не се користат (ПС Ѓорче Петров, ПС Чаир, ПС Аеродром и ПС Драчево).

¹¹ Од страна на ПС Кратово доставен е одговор дека правата на задржаните лица се прикачени од внатрешна страна на вратите на просториите за задржување на лица, а воедно и ПС Кавадарци и ПС Делчево ги имаат истакнато правата на задржаните лица на внатрешна страна во просториите за задржување.

Б. КАЗНЕНО-ПОПРАВНИ УСТАНОВИ

Во текот на 2012 година Националниот превентивен механизам спроведе вкупно девет превентивни посети на казнено-поправни установи (КПУ) и воспитно-поправен дом (ВПД), од кои седум посети беа редовни, а две беа последователни посети, при што редовно беа посетени: Казнено-поправен дом (КПД) Струга, Затвор Струмица, Затвор Тетово, Казнено-поправен дом (КПД) Штип, Затвор Прилеп, Затвор Битола и Казнено-поправен дом (КПД) Идризово, додека последователни посети беа спроведени во Затвор Скопје и Воспитно-поправниот дом Тетово (повеќе за последователните посети - види глава В).

Сите посети беа спроведени ненајавено, најголемиот дел беа еднодневни посети, додека посетата на КПД Штип траеше два дена, а посетата на КПД Идризово се спроведе во временски период од три дена. Со увидот во казнено-поправните установи беа опфатени затворските и притворските одделенија, како и помошните простории, просториите за рекреација и стопанско - економските делови на установите. При секоја посета беа спроведени доверливи групни и индивидуални разговори со лица лишени од слобода, како и разговор со раководните структури, претставници на секторот за ресоцијализација и здравствена заштита и вработени во секторот за обезбедување. При секоја посета Народниот правобранител - НПМ по случаен избор прегледа повеќе здравствени картони на осудени и/или притворени лица, стручни досиеја за осудени лица и друга евиденција и регистри кои се водат во овие установи.

Народен правобранител - НПМ наиде на целосна соработка од управите на установите и оствари непречен увид во сите места по сопствен избор и доверливи разговори со осудени лица, притворени лица и воспитаници.

Од спроведените посети на КПУ и ВПД во текот на 2012 година НПМ заклучи дека материјалните услови во установите не ги или само делумно ги исполнуваат домашните и меѓународните стандарди, додека Законот за извршување на санкциите, подзаконските акти и протоколите не се спроведуваат целосно и дословно во пракса. НПМ исто така утврди дека Годишната програма на Владата на РМ за реконструкција на КПУ и ВПД¹² не е спроведена согласно предвиденото, поточно дел од активностите се пренесуваат за реализација во 2013 година.

За секоја поединечна посета НП како НПМ изготви посебен извештај во кој ги констатираше позитивните и негативните состојби и даде соодветни препораки упатени до Управата за извршување на санкциите при Министерството за правда и до управата на КПУ со цел отстранување на идентификуваните недостатоци.

¹² Програма за финансирање на изградба, реконструкција, одржување на објекти и опремување на казнено - поправните и воспитно-поправните установи за 2012 година, донесена од Владата на РМ на седница одржана на 09.01.2012 година.

Б.1. Материјални услови

1. Приемно одделение

Состојбата со материјалните услови во приемните одделенија од казнено-поправните установи е различна и зависи од големината на установата и просторните капацитети. Во практика постојат случаи кога приемното одделение воопшто не е физички издвоено од останатите осуденички одделенија, а во некои КПУ ова одделение претставува само една просторија за сместување вообичаено во состав на полуотворено и/или отворено одделение од осуденичкиот дел на затворот. НПМ смета дека ваквите решенија во практика не ги почитуваат целосно обврските од Законот за извршување на санкциите и Куќниот ред за осудените лица кои издржуваат казна затвор во казнено-поправна установа, каде јасно и недвосмислено се наведува дека осудените лица се упатуваат и сместуваат во приемно одделение каде остануваат најмногу до 30 дена. Правните одредби упатуваат на обврската на воспоставување на посебно и физички издвоено приемно одделение, поточно одделение за испитување на личноста и за утврдување на третманот на осуденото лица, кое во никој случај не би требало да биде одделение во состав на други одделенија во КПУ, а најмалку истото да биде сведено на една просторија (соба).

Затворот Струмица нема посебно приемно одделение, ниту засебна соба за прием - новоприменетите осудени лица се сместуваат или во полуотворено одделение или во делот за изолација, со што се нарушува процесот на прием и адаптација.

Во КПД од отворен вид Струга и затвор Битола **приемното одделение (премната соба) не е физички одвоено од отвореното/полуотвореното одделение на установата**. Сместувачките капацитети во приемното одделение во **КПД од отворен вид Струга** ги исполнуваат стандардите за сместување на лица лишени од слобода во поглед на големината, затоплувањето и дневната светлина. Просторијата за време на посетата немаше вештачко електрично осветлување, а металните ормарчиња за чување на личните предмети беа скршени. Во **затвор Битола** во состав на полуотвореното одделение има посебна приемна просторија (приемно полуотворено одделение) во која уредно беше истакнат куќниот ред за осудени лица. Оваа соба располага со засебен тоалет, кој, според увидот и според информациите добиени од вработените, не се користи, од истиот се чувствуваше лоша миризба, а вратата од тоалетот не беше заклучена. НПМ смета дека овој тоалет треба или да се реновира и приспособи за непречено секојдневно користење или пак да биде заклучен, со што би се оневозможила можна злоупотреба на истиот.

Во КПУ Затвор Тетово, КПУ Затвор Прилеп, КПД Штип и КПД „Идризово“-Скопје, **приемното одделение е просторно и физички издвоено од останатите одделенија**. Сместувачките капацитети во приемното одделение во **затворот Тетово** не ги задоволуваат минималните стандарди за сместување на лица лишени од слобода во поглед на големината: просториите не се реновирани, просторот за слободно движење на осудените лица е исклучително мал и тесен, дел од лицата немаат душеци за спиење, туку спијат на импровизирани сунѓери. Состојбата со санитарните јазли е загрижувачка и под секаков стандард, особено во втората просторија од приемното одделение.

При посетата на приемното одделение на **КПД Штип** беше утврдено дека истото се состои од една спална соба, една соба за дневен престој, како и засебен

тоалет со туш. Приемното одделение има посебен излез за дневна прошетка која се спроведува на посебно шеталиште за ова одделение, кое се користи за прошетка и на лицата кои издржуваат казна-самица. Во моментот на посетата НПМ утврди пренатрупаност на капацитетите, а воедно бројот на сместени осудени лице беше над дозволената законска рамка која ја утврдува Законот за извршување на санкциите¹³. Во собата има поставено грејно тело (радијатор), а на подот нов ламинат, што покажува дека овој дел на КПД Штип е нов и потребно е редовно да се одржува, за да не дојде до негово уништување. Собата за дневен престој е соодветно опремена со мебел и апарати (телевизор и ДВД) и истата е под постојан видео надзор. Тоалетот е нов, хигиената е на задоволително ниво, а поставени се два туша со што целосно се задоволуваат потребите на осуденичката популација во ова одделение. Во приемното одделение нема систем за повикување/свонче, со кој осудените лица би ја повикувале службата за обезбедување во итни случаи.

Приемното одделение во **затворот Прилеп** се состои од две издвоени соби со вкупно 12 кревети. При премејот на едната соба, беше утврдено доколку во собата се сместат вкупно 6 лица (согласно бројот на поставени легла), истата не би ги задоволувала минималните посакувани стандарди од 4m² по лице. При увидот беше утврдено дека собата е неуредна, неваросана со ниско ниво на хигиена и во истата немаше посебни ормарчиња во кои лицата би можеле да ги чуваат своите лични работи. Во делот на приемното одделение не беа истакнати правата на осудените лица со кои тие ќе можат да се запознаат во текот на престојот во ова одделение. Во делот на приемното одделение се наоѓа засебен туш во кој има топла вода и кој се користи од лицата во приемното одделение два пати во текот на неделата. Во тоалетот кој беше реновиран се забележуваа и одредени оштетувања, а воедно НПМ забележа и импровизирано сечило (направено од скршено огледало) за кое побара веднаш да биде отстрането.

Во **КПД „Идризово“** приемното одделение се состои од 6 простории за сместување, а при увидот во три простории, НПМ утврди дека условите во нив се неприфатливи, постои голема пренатрупаност¹⁴, поставени се стари и дотраени кревети и душеци и неуредна постелнина. Во спалните соби во приемното одделение инсталирани се грејни тела (радијатори) и големи прозори со решетки преку кој влегува доволен проток на дневна светлина, меѓутоа собите делуваа неуредно, а сидовите беа валкани и неваросани. Во нив немаше поставено посебни ормари за чување на личните работи на осудените лица (личните работи осудените лица ги чуваат во картонски пакети и куфери поставени под кревет). Санитарните чворови и тушевите во приемното одделение се во исклучително лоша и руiniрана состојба. Прозорите во тоалетите беа без стакло, истите треба соодветно да се заменат со нови, а во нив се чувствуваа лоша миризма на урина. Трпезаријата во одделението не беше опремена со мебел, соодветно на што осудените лица своите оброци ги конзумираат во своите спални соби. Во делот на приемното одделение не беа истакнати правата на осудените лица со кои тие ќе можат да се запознаат во текот на престојот во ова одделение.

2. Отворено и полуотворено одделение

Во поголемиот дел од установите кои НПМ ги посети во текот на 2012 година полуотвореното и отвореното одделение не се физички издвоени, поточно сместувањето на лицата класифицирани со полуотворен и отворен третман се спроведува во исти згради без физички и просторно издвојување помеѓу двете

¹³ чл.104 ст.3 од Законот за извршување на санкциите („Службен весник“ бр.02/2006).

¹⁴ Во една од просториите (со големина од 31.31m²) беа сместени 15 осуденици, со што од една страна не се почитува законскиот максимум за сместување најмногу 5 лица во колективна соба, а од друга страна не се почитува минимум стандардот од 4m² по лице утврден и поставен од КСТ како посакувана големина за колективно сместување.

одделенија. Единствено во КПД „Идризово“-Скопје и КПУ Затвор Прилеп постои јасно физичко раздвојување на овие две одделенија во кои соодветно се сместуваат осудените лица согласно нивниот третман.

Во **КПД од отворен вид Струга** во полуотвореното/отвореното одделение не постои пренатрупаност, а собите, со одредени исклучоци, се соодветно опремени и хигиената е на задоволително ниво. Санитарните јазли и тушевите се во исклучително лоша состојба и е потребно нивно најитно реновирање.

Лицата кои согласно Правилникот за распоредување, класификација и разместување на осудените лица во КПУ¹⁵ во установа од полуотворен вид се класифицираат во полуотворено или отворено одделение, во **затворот Тетово** се сместуваат во истите простории, без да постои јасно физичко раздвојување на двете категории на лица. НПМ заклучи, дека во полуотвореното/отвореното одделение на затворот Тетово постои пренатрупаност, меѓутоа собите се соодветно опремени и хигиената е на задоволително ниво. Постои голема влага во дел од спалните соби. Санитарните јазли се одржуваат на делумно задоволително ниво, меѓутоа бројот на тушеви не го задоволува капацитетот на установата, постои слаб одвод на водата, а локацијата на тушевите е несоодветна.

Во **КПД Штип** и во **Затвор Струмица** НПМ наиде на слична состојба - собите во полуотвореното/отвореното одделение се пренатрупани - не се почитува законскиот максимум за сместување, најмногу 5 лица лишени од слобода во една колективна соба, а од друга страна не се почитува стандардот на КСТ од минимум 4m² по лице. Во затворот Струмица беше констатирано дека хигиената во собите за сместување е на прилично ниско ниво, а најголемиот дел од собите се наоѓаат во лоша состојба со извалкани неваросани сидови, додека пак во КПД Штип НПМ утврди дека сите соби беа соодветено опремени (масичка, ормари и сл.) и секое осудено лице имаше сопствен кревет со душек. Протокот на дневна светлина и собната температура беа на задоволително ниво. И во двете КПУ беше утврдено зголемено количество на влага и мувла по сидовите. Санитарните чворови, иако делумно реновирани, беа неуредни и со незадоволително ниво на хигиена. Во КПД Штип не сите тушеви беа во исправна состојба, а бројот на постојни тушеви не ги задоволува капацитетите на одделението.

Како позитивен пример може да се истакнат КПУ затвор Битола и затвор Прилеп. Во **Затвор Битола** од увидот во полуотвореното одделение НПМ констатираше дека соодветно се почитуваат меѓународните препораки и домашните стандарди. Собите се со задоволително ниво на хигиена, покрај креветите имаат и масичка, столчиња, метални ормарчиња за чување на личните работи, а беа инсталирани и грејни тела. Тоалетот во полуотвореното одделение е целосно реновиран пред неколку години, истиот беше во релативно задоволителна и употреблива состојба, а хигиената беше на задоволително ниво. Сепак, во моментот на посетата во ова одделение беа сместени и лицата со отворен третман.

При разговор со некои од лицата, НПМ доби информација дека отвореното одделение во затвор Битола било затворено само неколку дена пред спроведувањето на ненајавената посета, поради што не постои јасно разграничување и издвојување при сместувањето на осудените лица класифицирани со различен третман¹⁶.

Во **затворот Прилеп** постои јасно физичко раздвојување на полуотвореното од отвореното одделение. При увидот во собите во полуотвореното одделение беше забележано дека условите се добри и ги задоволуваат меѓународните стандарди во делот на големина. Во сите соби се сместени по 5 лица со што се

¹⁵ Бр.01-4692/1 од 06.12.2011 година („Службен весник на РМ“ бр.173/2011).

¹⁶ Во одговорот на управата на затворот, НПМ беше информиран дека станува збор за околу 10 осудени лица кои поради технички причини (потреба од економично работење на затворот поради непостоење на услови посебната зграда на отвореното одделение да се загрева во текот на зимските месеци) се префрлени во полуотвореното одделение.

почитува законската одредба утврдена во Законот за извршување на санкциите¹⁷. Во собите се поставени нови кревети и душеци, во истите има посебни ормарчиња за чување на личните работи, како и маса со столчиња која може да ја користат осудените лица. Просториите имаат доволен проток на дневна светлина, во истите има поставено големи прозорци како и грејни тела (радијатори). Во состав на полуотвореното одделение се наоѓа засебен тоалет, а соодветно е истакнат и распоред за редарство за одржување на хигиената во одделението. Во тоалетот, иако релативно нов и реновиран, беше забележано големо количество на влага на таванскиот дел, а хигиенската состојба во истиот беше на делумно задоволително ниво.

НПМ ги истакнува собите во отвореното одделение на затворот Прилеп како особено позитивен пример – истите ги исполнуваат меѓународните препораки и ги задоволуваат пропишаните стандарди, во нив креветите и ормарчињата за личните работи на осудените лица се нови, а забележливо беше дека хигиената е на завидно ниво. Осудените лица ги оплеменуваат просториите согласно личните желби. Собите се просторни со доволен проток на дневна светлина и вентилација, а во истите има поставено грејни тела. При увидот во тоалетите беше утврдено дека истите се чисти, уредно одржувани и без поголеми оштетувања.

При посетата на полуотвореното одделение во КПД „Идризово“-Скопје, НПМ констатираше дека при сместувањето во просториите во ова одделение не секогаш се почитуваат законските прописи¹⁸ и меѓународните стандарди, поточно НПМ констатираше дека не се почитуваат посакуваните минимални стандарди од 4m² површина по осудено лице (препорака на КСТ). Соодветно, НПМ заклучи дека начинот на кој се изведува сместувањето во полуотвореното одделение доведува до пренатрупаност на капацитетите. Евидентен заклучок и неминовна последица од преполнетите капацитети беше и послабото ниво на хигиена и незадоволителниот степен на одржување на просториите и инвентарот во одделението. Иако делумно реновирано пред неколку години, ова одделение во моментот на посетата беше во значително незавидна и делумно руинирана состојба. Затоплувањето во ова одделение се спроведува преку печки на дрва. Секое осудено лице имаше сопствено легло (кревет). НПМ со загриженост ја констатира и лошата состојба во тоалетот каде се чувствуваше јака миризба поради фактот што при реновирањето не била соодветно спроведена инсталацијата на тоалетот, како и поради нискиот степен на одржување на хигиената. НПМ исто така, утврди дека само еден туш беше во исправна функционална состојба во бањата, додека останатите три беа неупотребливи, а воедно беше забележлива и голема количина на влага и мувла на таванскиот плафон.

НПМ го оценува сместувањето во отвореното одделение на КПД „Идризово“-Скопје како крајно понижувачко и нечовечно (со исклучок на т.н. „резбарско одделение“), имајќи предвид неколку критериуми и утврдени состојби: не секое осудено лице располагаше со сопствено легло, душек и/или постелнина, просториите не ги исполнуваат минималните стандарди во делот на големината, начинот на сместување, хигиена, затоплување и сл. и постои голема стигматизација и сегрегација на определени ранливи групи (пр: корисници на дрога и други опојни супстанции). НПМ искажува голема загриженост за состојбите со материјалните услови во отвореното одделение, со неможност лицата соодветно да ги остваруваат правата загарантирани со ЗИС и други домашни и меѓународни акти, како и заради постоењето на стигматизација и сегрегација на одделени ранливи групи од страна на мнозинството осудени лица во ова одделение.

Најалармантна беше состојбата во двете најголеми простории за сместување

¹⁷ член 104 став 3 од Законот за извршување на санкциите: „Сместувањето на осудените лица во заеднички простории не смее да го надминува бројот од пет лица во една соба за ноќевање“.

¹⁸ supra 17

во состав на отвореното одделение во КПД „Идризово“-Скопје, во кои беа сместени 14, односно 16 осудени лица во време на посетата на НПМ. НПМ утврди дека во овие две простории постои голема пренатрупаност, подот во просториите е бетонска кошулка (нема изолација и не е обложен/прекриен со други материјали), просториите долго време не биле варосани, прозорите се искршени или прекриени што го отежнува протокот на дневна светлина и редовното проветрување, нема инсталирано соодветни грејни тела, а постоеше и големо ниво на нехигиена и присуство на инсекти во собата, во постелнината и во душеците, со што директно се загрозува здравјето на осудените лица. НПМ за состојбата затекната во овие две простории веднаш ја информираше Управата за извршување санкции, со препорака истите простории да бидат затворени и реновирани. На 03.12.2012 година, по спроведен вонреден стручно-инспекторски надзор, директорот на Управата за извршување на санкциите донел наредба истите да бидат затворени веднаш и да се изготви план за нивно итно реновирање и санирање.

3. Затворено одделение

При посетите на НПМ во 2012 година, забележано е дека материјалните услови во затворените одделенија се полоши во споредба со сместувањето во полуотворените/отворените одделенија, со исклучок на КПД „Идризово“-Скопје каде состојбите со материјалните услови во други одделенија предизвикуваат подеднаква или поголема загриженост.

При увидот во затвореното одделение во состав на **Затворот Прилеп** беше констатирано дека истото е составено од две соби и една ТВ сала, при што беше согледано дека сидовите се свежо варосани, собите беа чисти и во нив има поставено грејни тела (радијатори). Истите простории имаат големи прозорци со решетки, преку кои влегува доволно количество на дневна светлина. НПМ забележа дека подот не е покриен, односно е составен само од бетонска плоча, без да биде дополнително покриен со материјал за изолација, со кој би се заштитиле просториите при студени временски услови. Во состав на затвореното одделение се наоѓа и мало шеталиште кое го користат лицата сместени во ова одделение.

Затвореното одделение во **Затвор Битола** се состои од две посебно издвоени простории (соби)–приемно затворено и затворено одделение. Народниот правобранител-НПМ утврди дека овие простории се под постојан видео-надзор, со што се има директен увид над целокупните простории, вклучувајќи ги и креветите каде што лицата спијат. Во приемното затворено одделение (просторија) температурата беше во рамките на посакуваната граница, додека влажноста на воздухот беше видно зголемена. Домофонот (системот за повикување) не функционира, па лицата ја контактираат службата за обезбедување на начин што даваат сигнали пред камерата која е поставена во спалната соба. Соодветно беше истакнат кукниот ред, со што осудените лица тука сместени непречено и континуирано може да се запознаваат и информираат за нивните права, обврски и погодности. Тоалетот во состав на ова одделение беше функционален, имаше посебен туш со топла вода, меѓутоа истиот честопати се поплавува поради проблеми со одводот на водата (за што и НПМ тимот беше сведок при посетата), а поради што подните плочки во тоалетот беа делумно уништени или одлепени.

При посетата на затвореното одделение (просторија) на затворот Битола, НПМ-НПМ утврди дека спалната соба располагаше со вкупно 10 кревети (поставени на кат), меѓутоа сите не беа во употреба, поточно дел од нив воопшто немаа душеци. По извршениот увид НПМ утврди дека во оваа просторија согласно законските одредби не смее да се сместат повеќе од 5 лица, а доколку бидат сместени 5 осудени лица истовремено, во тој случај за секое лице ќе биде обезбеден простор од $6m^2$, со што се обезбедува минимум од $4m^2$ по лице, согласно меѓународните

стандарди. Во оваа просторија имаше метални ормари за чување на личните работи, на лицата им беше овозможено следење на телевизија, а соодветно беше истакнат и куќниот ред за осудени лица. Мебелот и душеците во оваа просторија, исто како и во приемото затворено одделение, се стари, а креветите метални. НПМ утврди релативно задоволително ниво на хигиена во оваа просторија. Во состав на ова одделение има засебен тоалет со санитарен чвор и туш.

Затвореното одделение во **КПД Штип** е составено од едно приземно одделение и три крила, а вкупниот сместувачки капацитет е 32 соби, од кои 24 со капацитет за две лица, а 8 со капацитет за сместување на 4 лица. Приземниот дел од затвореното одделение се користи за издвојување на лица кои се под ризик, како и за спроведување на дисциплинската казна самица. Собите делуваа неуредно, сидовите беа валкани и неваросани, а во состав на самите простории се вградени тоалети кои делуваа мошне неуредно и оштетено. Во одделението на приземјето најголемиот дел од собите се со по два кревета и при проверката на големината беше констатирано дека истите се со квадратура од 6m^2 , со што не се исполнуваат посакуваните меѓународни стандарди од 4m^2 по лице лишено од слобода. Во истите простории температурата беше на задоволително ниво, додека влажноста ја надминуваше дозволената посакувана граница за релативна влажност во просторија за сместување. Во собите за сместување има поставено систем за повикување, кој при проверката од страна на НПМ функционираше уредно.

НПМ искажува загриженост за ограничената слобода на движење на лицата сместени во одделението лоцирано на приземниот дел во состав на затвореното одделение во КПД Штип. НПМ, во оние случаи кога не станува збор за лица на кои им е изречена дисциплинска казна-упатување во самица, смета дека истите се ставени во нееднаква положба во споредба со другите лица сместени во другите три крила на затвореното одделение. Ваквата состојба може да претставува и основ за нивна дискриминација поради постоење на фактично нееднакво постапување со што овие лица се изложуваат на неправеден и деградирачки однос во споредба со други лица во слична ситуација. Собите во трите крила од затвореното одделение (крило 1, крило 2 и крило 3) се под минимум стандардите за големина, постои недоволен проток на воздух и забележливо е зголемено количество на влага по сидовите. Истите располагаат со грејни тела, а секое осудено лице располага со сопствено легло. Хигиената не е на задоволително ниво во поголемиот дел од просториите.

Условите во второ крило од затвореното одделение во КПД Штип НПМ ги утврди како најкритични и несоодветни, каде сместувањето на осудените лица е во неваросани простории со ниско ниво на хигиена и големо количество на влага по сидовите. Во ова крило во собите се чувствуваше непроветреност, а заради подобар проток на воздух во истите се извадени вратите од собите. НПМ смета дека зголемената влажност во собите за сместување е поради начинот на изведба на прозорците, поточно во овие соби прозорот е мал и херметички затворен без можност за негово отворање заради проток на свеж воздух. При премерот во неколку од собите беше утврдена големина од 6m^2 што е под стандардот од 4m^2 по лице сместено во колективна просторија. Во затвореното одделение има и соби со по 4 кревети за кои беше констатирано дека се наоѓаат во поуредна состојба, но при премерот на големината беше утврдено дека овие простории се со површина од $10,30\text{m}^2$ со што истите не ги задоволуваат посакуваните меѓународни стандардите од 4m^2 по лице во колективна просторија.

Во затвореното одделение нивото на одржување и хигиена во санитарните чворови и тушевите е различно, во зависност за кое крило станува збор. Лицата сместени во трите крила на затвореното одделение покрај засебните санитарни чворови во состав на спалната соба имаат и заеднички тоалет. При посетата на крилата, НПМ утврди дека во дел од санитарните чворови се чувствува непријатна

миризма на урина, а во некои бањи НПМ утврди дека нема топла вода за туширање, додека во еден санитарен чвор воопшто немаше вештачко осветлување.

Во трите крила постојат соби за дневен престој опремени со маси, столчиња, кревети кои осудените лица ги користат за седење и ТВ приемник, како и теретана (сала за вежбање) која е опремена со прилично нови и функционални справи за вежбање кои ги задоволуваат заштитно-безбедносните стандарди. НПМ смета дека вежбањето во теретаната не смее да се обавува без присуство на стручно оспособено лице или осудено лице со соодветно искуство.

Во затвореното одделение куќниот ред е истакнат на соодветно место, а поставено е и сандаче за барања за преглед од страна на лекар. Во затвореното одделение нема посебна менза за конзумирање на оброците, а осудениците лица храната ја конзумираат или во собите за сместување или во собите за дневен престој.

НПМ утврди дека во состав на затвореното одделение во **КПД „Идризово“ - Скопје** се поставени метални сандачиња на Народниот правобранител (за поднесување претставки) и на управата (за пријавување корупција и претставки од осудените лица). Воедно, се констатираше дека ниту во главниот ходник од затвореното одделение, ниту по поединечните крила нема поставено сандаче за доставување на барања за лекарски преглед, па во таа насока не се почитуваат обврските кои произлегуваат од член 42 од Куќниот ред за осудените лица кои издржуваат казна затвор.

При увидот во оваа зграда НПМ ги посети крилата бр. 5, 8, 9, како и новиот приземен дел од затвореното одделение. При увидот во една од просториите во крилото 5 НПМ утврди пренатрупаност, поточно дури 15 лица беа сместени во една од спалните соби каде за секое лице се обезбедува површина од 3m². НПМ смета дека ваквото сместување не е во согласност ниту со Законот за извршување на санкциите¹⁹, ниту пак со посакуваните меѓународни минимални стандарди. За секое осудено лице беше обезбедено посебно легло (кревет), а влажноста и температурата во оваа просторија беа во рамките на посакуваните стандарди. НПМ утврди дека во сите простории за ноќевање има доволен и директен проток на дневна светлина, вештачкото осветлување е на задоволително ниво, меѓутоа во една од собите, иако ова крило е реновирано пред неколку години, протекуваше вода од таванот. Подот е реновиран и поставен е ламинат, креветите се метални на кои беа поставени стари душеци, а во недостаток на ормарчиња за чување на личните работи, осудените лица во најголем дел се принудени своите работи да ги чуваат под креветите. Установата не секогаш ја исполнува обврската од член 107 став 1 од Законот за извршување на санкциите, па скоро во сите случаи постелнината е лична сопственост на осудените лица, а според нивните кажувања, поради недостаток на затворска постелнина, мораат самите меѓусебно да се помагаат и позајмуваат своја лична постелнина. Во ова крило нема посебна трпезарија, па лицата ги конзумираат оброците во своите спални соби со користење на помали масички и столчиња. Во главниот ходник на ова крило има телефонска говорница, меѓутоа истата не беше функционална во моментот на посетата на НПМ.

При увидот во санитарните јазли и бањата, НПМ утврди дека, иако целосно реновирани пред неколку години, истите се целосно или делумно оштетени и неупотребливи. Така, од четири тушеви, во функција е само еден, а во состав на тоалетот има 4 санитарни јазли. Ниту еден од тушевите или санитарните јазли не се прекриени (физички затворени), со што се нарушува приватноста на осудените лица при користењето на истите. Истите не се одржуваат уредно и чисто. НПМ укажува на препораката 19.3. од Европските затворски правила, согласно која затворениците мора да имаат пристап до санитарните простории кои треба да се

¹⁹ supra 17

хигиенски исправни и во нив да се почитува приватноста.

При увидот во крилото 8, НПМ забележа голема разлика во начинот на сместување (број на лица сместени во просториите за ноќевање). Во две простории од ова одделение беа сместени по две осудени лица, а при увидот НПМ утврди дека на тој начин им се обезбедува по 5,5 m² површина по лице, при што им е оставено доволно простор и им е овозможено да ги оплеменат просториите со предмети кои се во нивна лична сопственост (LCD телевизори, фрижидери, фрижидер за длабоко замрзнување), а влажноста и температурата во просторијата беа во рамките на посакуваното ниво. НПМ спроведе увид и во други простории во состав на ова крило и утврди дека во истите се сместени по 6 лица, поточно за секое лице во просек следуваат по 2,90 m² по лице, што е под посакуваните стандарди препорачани од КСТ. На овој начин, НПМ смета дека поголемиот дел од осудените лица се ставени во неповолна положба во однос на неколкуте лица сместени во овие две простории. На тој начин на лицата сместени во овие две соби им се овозможува доволно простор за користење определени погодности (на пример: уредување на просторот со лични предмети), а што не е возможно во случаите кај другите лица, првенствено поради непостоењето доволно физички простор. НПМ утврди дека во просториите за колективно сместување во крилото 8 постои пренатрупаност, хигиената не е на задоволително ниво, а собите се опремени со стари и дотраени кревети и мебел, просториите не беа варосани²⁰, некои од нив не беа проветрени, а во најголемиот дел лицата ги чуваа своите лични работи во торби под креветот. Постелнината и перниците не им се обезбедени од затворот, туку истите се нивна лична сопственост. Во сите простории имаше инсталирано грејно тело, во поголемиот дел од собите имаше телевизор, а според тоа што го увиде НПМ тимот и согласно разговорите со осудените лица, не постои селекција при сместувањето по националната основа/припадност на лицата.

Од спроведениот увид во крилото 9, НПМ заклучи дека во ова одделение се сместуваат лица осудени на долги затворски казни и се почитуваат домашните прописи во делот на сместувањето на осудените лица, како и посакуваните меѓународни стандарди. Условите за сместување во ова одделение, имајќи ја предвид категоријата на осудени лица кои тука престојуваат, се на подобро ниво во однос на останатите крила од затвореното одделение, меѓутоа и на прилично воедначено ниво што овозможува релаксирани односи помеѓу осудениците од ова крило. Ова одделение е реновирано, во главниот ходник е поставен мебел за дневен престој и инвентар, како и нови метални ормарчиња за личните работи на осудениците. И во ова крило НПМ утврди дека не постои селекција при сместувањето по национална основа/припадност на лицата. Влажноста на воздухот и температурата во просториите во ова крило беа во рамки на посакуваните граници. НПМ утврди дека лицата сместени тука во најголем број самостојно си ја обезбедуваат постелнината, а како проблем беше посочен намалениот притисок на водата поради што понекогаш снемува вода за пиење. Хигиената беше на задоволително ниво, на лицата им се овозможува животниот простор да го уредуваат со лични предмети. Во состав на спалните соби има засебен санитарен јазол кој е целосно одвоен (со сидна преграда) од останатиот дел од просторијата, а правото на туширање овие лица, како и другите осуденици од затвореното одделение, го остваруваат во заедничката бања лоцирана на приземниот кат од зградата.

Во новото приземно крило на затвореното одделение, во вкупно 7 простории се сместени лица кои поради определени безбедносни или други причини се издвоени од останатиот дел осуденици кои се класифицирани со затворен третман. Сместувањето во сите простории е колективно со по 2-4 лица по соба. НП - НПМ констатираше дека во ова одделение постои делумна пренатрупаност –

²⁰ Осудените лица во ова крило се пожалија дека самите требало да соберат парични средства за да купат боја за варосување на просторијата, а дека не сите можеле да придонесат кон тоа.

во просториите каде беа сместени 4 лица површината изнесуваше 13,31m² со што не се исполнети посакуваните меѓународни стандарди од 4m² по лице, додека во просториите каде беа сместени по две осудени лица површината изнесуваше 8,95m² со што соодветно се исполнети посакуваните меѓународни минимални стандарди од 4m² по лице. Температурата и влажноста на воздухот беа во рамките на прифатливите граници. Од спроведениот увид НПМ заклучи дека овие лица имаат значително помал простор и слобода на движење во состав на крилото во кое ја издржуваат казната затвор, споредено со останатите лица класифицирани со затворен третман. На овие лица им е овозможено да ги оплеменат просториите со предмети кои се во нивна лична сопственост (телевизори, фрижидери, шпорет), а постелнината која ја користат е исто така, во нивна лична сопственост. Во ова одделение нема посебна соба за дневен престој, па лицата се принудени најголемиот дел од деноноќието да го поминуваат во своите соби и заедничкиот ходник кој е тесен и не овозможува соодветни услови за дневен престој. Овие лица престојуваат на отворено 2 часа дневно (правото се остварува согласно законот), меѓутоа останатите 22 часа ги поминуваат во многу мал простор со што слободата на движење им е значително ограничена. Хигиената во новото приземно крило беше на солидно ниво, а секоја спална соба има засебен санитарен јазол кој е физички издвоен од сместувачките капацитети на просторијата. Правото на туширање (одржување на лична хигиена) овие лица, како и другите осуденици од затвореното одделение, го остваруваат во заедничката бања лоцирана на приземниот кат од зградата. Во ова одделение не постои директен непосреден надзор од страна на секторот за обезбедување, туку надзорот се врши преку дежурната канцеларија која е во непосредна близина. Системот за алармирање е уништен и не функционира.

НПМ спроведе увид во бањата во затвореното одделение на КПД „Идризово,, - Скопје и констатираше дека истата во состав има 12 туша, а евидентно беше дека оштетените елементи (славини) се заменуваат редовно²¹. Сепак, во бањата постојат и определени оштетувања – сидовите и подот не се свежо премачкани со мазна боја, а на одредени делови таванскиот плафон беше значително оштетен. Вода за туширање се затоплува преку парното греење. НПМ смета дека бањата треба редовно да се одржува, со што не би настанале поголеми оштетувања кои би барале поголеми интервенции во насока на реновирање и/или реконструкција. НПМ смета дека правото на приватност соодветно се почитува на тој начин што единиците (кабините) за туширање се физички издвоени и преградени.

4. Други одделенија

Во КПД „Идризово“ постои посебно **одделение за жени** осуденички од целата територија на Република Македонија кои се осудени со правосилна пресуда на казна затвор, кое се дели на затворено и отворено одделение, меѓусебно физички издвоени. Во затвореното одделение има единаесет спални соби, меѓутоа нема посебна просторија за дневен престој. Во ходникот од затвореното одделение се поставени високи ормари за чување на личните работи на осудените лица. НПМ утврди дека просторијата која се користи за издржување дисциплинска казна-самица е со големина во согласност со домашните и меѓународните стандарди, меѓутоа температурата е пониска од посакуваните прифатливи стандарди за температура во просторија за сместување. Во истата просторија немаше грејно тело, ниту систем за повикување, а во состав на просторијата се наоѓа и

²¹ Во времето кога НПМ ја спроведе посетата, имајќи предвид дека истата беше ненајавена, можеше да се забележи дека 5 стари и неупотребливи или оштетени славини во бањата биле соодветно заменети со нови, со што се овозможило тушевите нормално да се користат од страна на осудените лица.

функционален санитарен јазол. НПМ утврди дека во истата има директен проток на дневна светлина, меѓутоа нема соодветна маса и стол за конзумирање на храна.

Во спалните соби во затвореното одделение се сместуваат од 3-5 осуденички, при што НПМ утврди дека секое осудено лице имаше сопствен кревет, собите се опремени со маса, столчиња и ТВ приемник, а воедно истите беа соодветно оплеменети (декорирани) од страна на самите осуденички. Површината на просториите ги задоволува домашните и посакуваните меѓународни стандарди за големина на соба за колективно сместување на лица лишени од слобода, а за време на посетата НПМ утврди дека температурата и влажноста на воздухот беа во рамките на посакуваните граници. При увидот на заедничките тоалети во затвореното одделение беше забележана голема влажност, истите беа делумно чисти, но потребно е нивно редовно и континуирано одржување, бидејќи беа видливи оштетувања на подот и тушевите во бањата.

Покрај затвореното одделение, собата за изолација и приемната соба²², во состав на женскиот дел од казнено-поправната установа има и отворено одделение, составено од четири соби за сместување, санитарен јазол и мала чајна кујна. При увидот беше утврдено дека просториите ги задоволуваат минималните посакувани меѓународни стандарди за големина, а температурата и влажноста беа во рамки на посакуваните граници. Во собите има директен проток на дневна светлина, но сидовите се оштетени и неваросани, приметлива е влага, а во нив се поставени грејни тела (радијатори). Тушот во отвореното одделение е импровизиран, поставен со дрвена подлога и истиот не е засебно физички издвоен од останатиот дел на тоалетот.

Одделението за стари и изнемоштени лица (старечкото одделение) во КПД „Идризово“-Скопје е составено од шест простории за сместување. При увидот беа затекнати соби со по дури 13 и 14 кревети. Ваквата состојба доведува до преголема пренатрупаност и не ги обезбедува основните минимални стандарди за сместување на лица лишени од слобода, ниту се почитуваат одредбите од Законот за извршување на санкциите. Секое осудено лице имаше сопствено легло (кревет).

Хигиената во собите за ноќевање во т.н. старечко одделение е на прилично добро ниво, меѓутоа не во сите простории постоеја посебни ормари за чување на личните работи на осудените лица. Просториите беа соодветно опремени со масички, а во некои од нив имаше телевизори. Прозорите се обложени со решетки и истите обезбедуваат задоволителен проток на природна дневна светлина. Во ова одделение нема посебна соба за дневен престој, но на лицата сместени во овој оддел не им е ограничено да престојуваат на отворено во шеталиштето што е во состав на ова одделение. При увидот во санитарните јазли и бањата, НПМ утврди дека, иако целосно реновирани пред неколку години, истите се делумно оштетени. Така, од три тушеви во функција е само еден, а тоалетот не е физички издвоен од тушот. Ниту санитарните јазли („чучавците“) не се физички издвоени со врата, со што може да се наруши приватноста на осудените лица при користењето на истите. Хигиената во нив е на задоволително ниво, истите се одржуваат уредно и чисто.

Во состав на КПД „Идризово“-Скопје постои и **училишно одделение (т.н. школарци)** во кое има осум простории за сместување, првенствено на осудени лица кои немаат оформено основно образование и посетуваат настава додека ја издржуваат казната затвор. Од увидот во сместувачките капацитети, НПМ заклучи дека, иако ова одделение е целосно реновирано пред три години, истото е во мошне лоша и руинирана состојба. За сегашната незавидна состојба во

²² При премејрот на големина на собата НПМ утврди дека истата е со големина од 21,9м² со што не е исполнет меѓународниот стандард утврден од Европскиот Комитет за превенција од тортура со кој се бара 4м² по лице за колективно сместување.

која се наоѓа ова одделение покрај тоа што треба да се земе предвид начинот на користењето и одржувањето на просториите и тоалетите, треба да се има предвид и преполнетоста (пренатрупаноста) во ова одделение што директно влијае на материјалните услови.

Во поголемиот дел од просториите во „школарци“ постои пренатрупаност со што не се исполнети основните минимални стандарди за сместување на лица лишени од слобода. НПМ утврди големо количество влага, за кое смета дека е резултат на начинот на изградба на објектот, но и поради преполнетоста на капацитетите за сместување. Во училишното одделение нема посебна просторија која би се користела за дневен престој, па лицата се принудени најголемиот дел од деноноќието да го поминуваат во своите соби и заедничкиот ходник кој не овозможува соодветни услови за дневен престој. Во просториите се поставени грејни тела (радијатори), меѓутоа затоплувањето се спроведува преку поставени печки на дрва. Вентилацијата е природна, а при посетата се чувствуваше голема непроветреност. Во просториите немаше инсталирано систем за повикување (алармни свончиња), па се поставува прашањето на кој начин осудените лица ќе може навремено и итно да го повикаат или алармираат секторот за обезбедување, имајќи предвид дека овој сектор не врши директен непосреден надзор над ова одделение, туку надзорот се спроведува преку дежурната канцеларија од затвореното одделение.

Санитарните чворови и тушевите во училишното одделение, иако се целосно реновирани пред неколку години, беа во исклучително лоша и руинирана состојба. Тоалетот делува неуредно, неодржувано и многу оштетено. Во санитарни чворови немаше казанчиња, мијалниците беа целосно уништени, додека од четирите поставени тушеви само едниот беше во функција.

5. Самици и изолација

Понижувачки и нечовечни се оценети условите и сместувањето во самиците во поголемиот дел од КПУ кои беа посетени од страна на Народниот правобранител - Национален превентивен механизам во 2012 година.

При увидот во собата за изолација (самица) во **КПД од отворен вид Струга**, НПМ утврди дека просторијата е во значително понезавидна состојба во споредба со останатиот дел од сместувачките капацитети. НПМ смета дека условите во самицата се несоодветни, поточно во истата има големо присуство на влага, нема грејно тело, не постои систем за повикување/аларм, а санитарниот чвор е во незавидна и лоша состојба. НПМ искажа загриженост за начинот на кој се спроведува директниот и непосреден надзор над лицата сместени во оваа просторија – имено, преку мал отвор во металната врата, лицата вработени во секторот за обезбедување, имаат директен поглед на санитарниот јазол во просторијата, со што се нарушува личниот интегритет и интимноста на личноста.

Во делот за изолација во **затворот Струмица** се наоѓаат три соби во кои НПМ констатираше дека постојат крајно нехигиенски услови со неуредна и нечиста постелнина. Во овие простории беше забележливо големо количество влага, а при проверката на температурата беше утврдено дека во едната просторија истата е релативно ниска (12°C). Грејните тела не функционираа, а тоалетот беше функционален само во една од собите. Треба да се земе предвид дека во такви услови на лицата сместени во овие соби им се носи и храна, поточно лицата ги конзумираат оброците во своите соби, што може да претставува и ризик од можни заболувања или инфекции.

Лицата кои издржуваат дисциплинска казна - упатување во самица во

затворот Тетово се сместуваат во приемното одделение, бидејќи во овој затвор нема посебни простории за издржување на оваа дисциплинска мерка²³. Во **затворот Прилеп** четири простории на притворското одделение се користат за извршување на дисциплинската казна - упатување во самица. При увидот на една самица НПМ утврди дека температурата и влажноста на воздухот беа во посакуваните граници, а самицата која се користеше за индивидуално извршување на казната е со големина од 4,7m² со што не ги исполнува минималните посакувани стандарди за индивидуално сместување на лице лишено од слобода (минимум 6m² просторија). НПМ утврди дека самицата е уредно варосана, се одржува хигиената, во истата има систем за повикување кој работи, а на лицето кое беше во самица му било дозволено со себе да ја земе постелнината од својата соба.

Во **затворот Битола**, слично како и во затвор Прилеп, две од просториите од притворското одделение се користат за издржување на дисциплинска казна упатување во самица. НПМ утврди дека не се почитуваат минималните меѓународни стандарди и препораки во однос на површината на просторија за индивидуално сместување од најмалку 6m² по лице. Лицата немаат директен пристап до природно дневно осветлување, постои зголемена влажност, наместо душек има импровизиран сунѓер, а во самите простории нема инсталирано грејни тела. Тоалетот не е целосно физички издвоен од сместувачкиот капацитет на просторијата, а системот за повикување (алармно звонче) е оштетен. НПМ констатирал одредени предмети (ризици) кои може да бидат злоупотребени или да доведат до понижувачко или нечовечно постапување²⁴. Дејствувајќи превентивно, НПМ побара од управата на затворот да ги отстрани предметите од самиците кои претставуваат ризици и кои лесно може да се злоупотребат во насока на понижувачко или нечовечно постапување. Доколку постои потреба од физичка имобилизација на одредено лице, истото мора да се спроведе со правилна употреба на дозволени средства за присилба, согласно воспоставени протоколи и правила и од страна на обучено лице.

Во состав на затвореното одделение на **КПД „Идризово“** се наоѓаат и 12 простории кои се користат за издржување на дисциплинска казна-упатување во самица. Сите простории се за индивидуално сместување (со по еден кревет), а во состав на секоја просторија има засебен санитарен чвор и славина за вода. Од увидот во самиците НПМ утврди дека истите ги задоволуваат стандардите во однос на големината (површината на просторијата), меѓутоа евидентно беше ниското ниво на нивно одржување, непроветреност и незадоволителната хигиена. Во една од самиците во која беше сместено осудено лице на издржување дисциплинска казна санитарниот чвор не беше во функција, во истата се чувствуваше непријатна миризба на урина и беше забележано присуство на инсекти. Душеците во самиците беа троделни и стари, а постелнината беше неуредна. Во просториите нема директен проток на природно дневно осветлување, а вештачкото осветлување доаѓаше од надворешниот дел преку отворот со метални решетки поставен кон внатрешниот ходник.

НПМ утврди дека во самиците во КПД „Идризово“ нема инсталирано соодветно грејно тело, поточно овие тела се распоредени во главниот ходник на ова одделение. Температурата во самиците беше под посакуваниот стандард, додека влажноста на воздухот беше во рамките на прифатливите стандарди. Во просториите нема инсталирано систем за повикување (електрични звончиња или домофони) со што се поставува прашањето за начинот на комуникација и

²³ за условите при издржувањето казна самица во затвор Тетово види претходно во делот на описот на условите на приемното одделение во затворот Тетово.

²⁴ Во една од самиците НПМ најде мал метален синџир со катанец над креветот, кој според објаснувањето на службата за обезбедување е останат од времето кога во просторијата имало два кревети еден над друг, а синџирот и катанецот се користеле за прицврстување на горниот кревет за сидот. Другиот ризик кој го нотираше НПМ беше постелнина или дел од облека, врзана во чвор и прикачена за металните решетки од прозорот над вратата.

алармирање на службата за обезбедување во итни случаи (потреба од медицинска интервенција и сл.).

Дополнително, во неколку од просториите е инсталирана видео камера и истите се под постојан видео надзор (во време кога во нив има сместено осудено лице). НПМ искажа загриженост за начинот на спроведување на видео надзорот во овие простории имајќи предвид дека истите, покрај тоа што се користат за лица кои се привремено и краткотрајно издвоени заради потребата од засилен надзор (ризик од самоповредување или слично), во нив се сместуваат и лица кои издржуваат казна - самица. Воедно, КПД „Идризово“ нема донесено и утврдено посебен подзаконски акт со кој ќе се регулира начинот на вршење на видео надзорот, што е спротивно со обврските кои произлегуваат од Законот за заштита на личните податоци.

6. Притворски одделенија

Во текот на 2012 година, НПМ спроведе посета и на неколку притворски одделенија во состав на казнено-поправните установи од полуотворен вид и тоа: затвор Тетово, затвор Прилеп и затвор Битола. Од посетата Народен правобранител- НПМ заклучи дека меѓународните и домашните стандарди во делот на материјалните услови не се почитуваат и спроведуваат целосно во практика и идентификуваше поголем број на недостатоци и неправилности.

Во притворското одделение во **затворот Тетово и затворот Прилеп** НПМ утврди постоење на пренатрупаност, поточно не во сите соби се почитуваат минималните меѓународни стандарди и препораки во однос на површината од 4m² по лице. Лицата немаат директен пристап до природно дневно осветлување, а тоалетот не е целосно физички издвоен од сместувачкиот капацитет на притворската просторија. Во затворот Тетово постои зголемена влажност и не во сите простории има инсталирано систем за повикување (алармни звончиња), додека пак во затворот Прилеп ѕидовите од просториите не беа варосани, меѓутоа соодветно беа поставени грејни тела и уредно беше истакнат куќниот ред.

При посетата на Одделението за извршување на мерката притвор во **затворот Битола** НПМ повторно утврди дека притворските простории не ги задоволуваат минималните стандарди во делот на големината, дневното осветлување, затоплувањето и вентилацијата. Иако овие простории ги исполнуваат домашните стандарди од 9m³ (утврдени со Закон за извршување на санкциите) во повеќето простории во ова одделение се обезбедуваат помеѓу 2m² и 3m² простор по притворено лице, што е под посакуваните меѓународни минимални стандарди. Во рамки на оваа големина влегува и санитарниот чвор (опремен со „чучаец“ и славина за вода со мијалник) кој е во состав на просторијата за издржување мерка притвор. Хигиената во притворските одделенија не беше на задоволително ниво – НПМ смета дека тоа е резултат на пренатрупаноста на малите простории и на фактот дека најголемиот дел од денот (околу 22 часа) притворените лица го поминуваат во своите соби, а во истите ги конзумираат и оброците.

НПМ утврди дека во просториите за извршување на мерката притвор во состав на затвор Битола нема инсталирано грејни тела, поточно овие тела се распоредени во главниот ходник на притворското одделение. Температурата во просториите беше во рамките на просечната посакувана температура, додека индексот на влажност на воздухот беше прилично висок²⁵. Секое притворено лице имаше сопствен кревет, меѓутоа НПМ и тука утврди дека дел од душеците се стари

²⁵ за време на посетата влажноста изнесуваше околу 60%, што е на границите на максимално посакуваниот стандард од 30-60%.

и искинати, а некои од нив место душеци имаат стари импровизирани сунѓери.

НПМ го поздравува поставувањето на дрвени ормарчиња во главниот ходник во притворското одделение од затворот Битола пред влезот во секоја просторија и смета дека чувањето на личните работи (средства за одржување лична хигиена, лекови и обувки) надвор од самите простории за сместување, ја зголемува заштитата на лицата сместени во притворското одделение и дејствува превентивно во насока на намалување на можни самоповредувања. Во ходникот соодветно беше истакнат и правилникот за куќен ред за извршување на мерката притвор, со што НПМ заклучи дека истиот е ставен на увид на притворени лица, меѓутоа не им е достапен континуирано и непречено. НПМ направи увид и во бањата во која имаше два туша кои ги користат лицата кои издржуваат мерка притвор. Констатирано беше дека тушевите работат, а на притворените лица им се овозможува туширање еднаш неделно (секоја сабота).

7. Други простории

При посетите на казнено-поправните установи, НПМ посебно внимание посвети на условите во амбулантните соби, кујните и трпезариите, просториите за видувања-видувалните, просториите за претрес, местото за надворешна прошетка, како и други простории во кои престојуваат и низ кои се движат лицата лишени од слобода.

Простории за претрес на лице

НПМ констатираше дека во поголемиот дел од установите не постојат посебни простории (или издвоени места) наменети исклучиво за претрес и преглед на осудено или притворено лице, па често претресот се врши во импровизирани простории. Така, во затворот Прилеп личниот претрес на лицата лишени од слобода се спроведува во собата за посета и разговор со адвокат. Оваа просторија не е соодветно опремена, а воедно во неа се чува и опремата на службата за обезбедување. НПМ во конкретниот случај заклучи дека просторијата не ги исполнува основните предуслови и дека е потребно да постои посебна просторија за претрес, посебна просторија за чување на опремата на службата за обезбедување, а просторијата за посета да биде соодветно опремена со дополнителен мебел.

Во некои КПУ претресот на лицата се спроведува во ходниците и дежурните канцеларии лоцирани на влезот во установите. На тој начин, честопати лицата врз кои се спроведува личниот претрес се изложени на директни погледи од страна на вработените и други лица лишени од слобода. Затоа, во определени ситуации можно е да дојде и до нарушување на дигнитетот на лицето лишено од слобода, поточно понижувачко постапување со оваа категорија на лица.

Амбуланта/Просторија за лекарски преглед

Материјалните услови за спроведување на лекарските прегледи и амбулантни интервенции се различни и зависат од големината и капацитетот на установата. Соодветно, КПД Штип и КПД Идризово имаат посебни амбулантни одделенија, стоматолошки ординации, а во случајот на КПД Идризово и засебен стационар. Во затворот Битола и затворот Прилеп постојат посебни амбулантни соби, додека во КПД Струга постои просторија за лекарски преглед. Во затворот Тетово просторијата за лекарски преглед е повеќенаменска и се користи и за

претрес на лице и разговор со адвокати.

Единствено во **затворот Струмица** нема посебна просторија за спроведување на медицинските прегледи и интервенции и истото се врши во дежурната канцеларија. НПМ утврди дека просторијата не е соодветна за вршење на лекарски прегледи бидејќи има големи стаклени прозорци преку кои лицето кое се прегледува може да биде изложено на директни погледи и на тој начин да се загрози достоинството и личниот интегритет на осудените лица. Во истата просторија се чуваат и здравствените картони како и пропишаните лекарства за осудените лица со што се нарушува принципот на доверливост помеѓу пациентот и докторот. Пристапот до медицинските досиеа треба да ги има само лекарот или друго медицинско лице кое е ангажирано во затворот, со цел воспоставување на доверлив однос меѓу лекар и пациент и во насока на заштита на правата на пациентот.

НПМ констатираше дека просторијата за лекарски преглед во **КПД Струга** е соодветно опремена, меѓутоа не располага со дополнителни медицински средства и технички помагала. Лекарствата се чуваат во посебна аптека во канцеларијата на медицинската сестра, каде се чуваат и лекарските картони на осудените лица, при што се обезбедува доверливост на податоците кои истите ги содржат, што е во согласност со меѓународните стандарди и пракса^{26 27}. Слична е состојбата и со собата за преглед во **затворот Тетово**, со таа разлика што истата не е соодветно опремена со амбулантен кревет (кревет за прегледи).

Во **затворот Прилеп** НПМ тимот од увидот во затворската амбуланта констатираше дека просторијата е чиста, сува и добро одржувана. Амбулантата е мала, со основни инструменти, меѓутоа нема соодветни ормарчиња (или сеф) за чување на медицинските картони. На тој начин се доведува под знак прашање доверливоста на податоците кои истите ги содржат, како и кругот на лица на кои им се овозможува пристап до картоните. Амбулантата е снабдена со апарат за мерење притисок, апарат за мерење шеќер, стетоскоп, а пристапот до лекарствата има само лекарот и истите се чуваат во посебен ормар.

Здравствената заштита во **затворот Битола** се спроведува во две простории: амбулантна соба и просторија на медицинска сестра. Во овој затвор во голем дел се исполнети посакуваните минимални стандарди, па така собата за амбулантски преглед е опремена на задоволително ниво, во неа е поставен болнички кревет и дополнителни медицински помагала и инструменти за преглед на осудените и притворените лица. Истата е регистрирана и има дозвола да работи како амбуланта. Во просторијата на медицинската сестра се чуваат здравствените картони, под клуч во посебно метално шкафче, заради обезбедувањето на заштита на доверливоста на податоците. Во просторијата на медицинската сестра се наоѓаат и лекарствата, кои се чуваат во аптека под клуч, со што се обезбедува поголема заштита од можна злоупотреба.

Во состав на амбулантата во **КПД Штип** има две болнички соби и една соба за интервенција, како и стоматолошка амбуланта. Собата за преглед во КПД Штип е современо опремена, во истата е поставен болнички кревет, ЕКГ апарат, како и дополнителни медицински помагала и инструменти за преглед на осудените лица. Во амбулантата се чуваат здравствените картони, но при посетата на НПМ тимот истите беа поставени вон соодветното ормарче - НПМ препорача истите постојано и континуирано да се чуваат под клуч заради обезбедувањето на поголема заштита на доверливоста на податоците. Од друга страна, НПМ утврди дека лекарствата се чуваат во посебен ормар со кој се обезбедува поголема заштита од можна

²⁶ Recommendation No R (98) 7 concerning the ethical and organizational aspects of health care in prison – Council of Europe – Committee of ministers adopted on 8 April 1998, at the 627 meeting of the Deputies.

²⁷ точка 42.3 од Европските затворски правила, усвоени од страна на Комитетот на министри на Советот на Европа на 11.01.2006.

злоупотреба. Во амбулантата има апарат за мерење притисок, а во стоматолошката амбуланта поставена е современа опрема за лекување и поправка на забите.

НПМ спроведе посета на амбулантото одделение во **КПД „Идризово“** кое е сместено во кругот на затвореното одделение. Здравствените картони се чуваат доверливо во метална картотека во ординација на раководителот на секторот за здравствена заштита, а до истите пристап има само лекарската служба. Во амбулантниот дел се наоѓа соба за терапија во која се чуваат лекарствата, како и стоматолошка ординација целосно опремена за вршење на стоматолошки услуги. Амбулантата соодветно располага со лиценца за работа. Во состав на амбулантното одделение се наоѓа и ординација за метадонска терапија. Метадонскиот центар функционира со комплетен стручен тим кој е одговорен за делење на терапија за 128 корисници на метадонска терапија.

При посетата на **стационарот на КПД „Идризово“**, НПМ затекна состојба на лоши хигиенски услови и руинирани соби во кои се сместени лица корисници на метадонска терапија. Стационарот е стара зграда која е делумно руинирана, на надворешноста е видлив одрон од влага, а прозорците се дотраени. На денот на посетата во стационарот беа сместени 130 лица распоредени во 30 соби, а беше затекнато и едно лице кое беше сместено во ходник. Во собите имаше присуство на влага, а осудените лица истакнаа дека во зимски услови нема греење. Поголем дел од собите беа неваросани и извалкани, во истите беа поставени стари ормарчиња за чување на лични работи, а прозорците се мали и не обезбедуваат доволен проток на дневна светлина. Во собите се вградени и заградени тоалети кои беа во лоша состојба, валкани и неодржувани, хигиената во тушевите беше на ниско ниво, се чувствуваше непријатна миризба на урина и кај истите беше видливо значително оштетување на плочките и мијалниците кои ги користат осудените лица.

НПМ смета дека сместувањето во услови какви што ги има стационарот во КПД „Идризово“-Скопје се спротивни на барањата на Европски затворски правила во кој се наведува дека: *„условите за сместување на затворениците особено просториите за спиење мора да водат сметка за човековото достоинство и колку што е можно да се почитува приватноста и да се исполнуваат барањата за одржување на здравјето и хигиената, водејќи сметка за климатските услови и особено за површината на подот, количината на воздухот, осветлувањето, греењето и вентилацијата.“*

Иако стационарот е предвиден за болничко сместување (хоспитализација) на пациенти, НПМ утврди дека најголемиот дел од лицата беа осуденици кои се корисници на метадонска терапија. Соодветно, лицата кои се сместени таму не се болни лица за кои е потребна дополнителна медицинска грижа, туку напротив, истите се издвоени и сместени во посебна зграда само заради нивната состојба – корисници на наркотични средства.

Кујна и трпезарија

Во казнено-поправните установи констатирано е задоволително ниво на хигиена во поголемиот дел од кујните, каде соодветно беше истакната листа на јадења одобрена од лекарот и од директорот на затворот. Сепак, при посетата на затворот Прилеп, затворот Струмица и КПД Струга недостасуваше ажурирана листа на оброци, а во затворот Струмица немаше потпис од директорот кој е должен да ја одобри. Во дел од установите книгата за контрола на храна не се пополнува редовно или ажурно, што упатува на заклучокот дека контролата на оброците не се врши секојдневно (КПД Штип, Затвор Струмица и др.).

Во најголемиот дел од КПУ столчињата во трпезариите не се фиксирани за

подот или масата со што претставуваат можен ризик по безбедноста на осудените лица и вработените. При увидот, НПМ утврди дека во трпезариите најчесто нема доволен број столчиња за секое осудено лице, заради што ручекот и вечерата се конзумираат на смени.

Како позитивен пример може да се посочи кујната и трпезаријата во КПД Штип. Оваа кујна е современо опремена (согласно НАССР стандардите) со потребниот кујнски прибор и ладилници за чување на храната. При посетата беше констатирано дека истата е чиста и уредна и во неа е истакнато двонеделно мени на оброци. Трпезаријата има 88 места за седење, столчињата се фиксирани за масите, а во истата има поставено видео надзор. Покрај оваа и трпезаријата во затворот Струмица располага со столчиња фиксирани за масите.

Особено е загрижувачка состојбата со конзумирањето на оброците во притворските одделенија во КПУ кои беа посетени во 2012 година, како и доставувањето и конзумирањето на оброците во КПД Идризово. НПМ како понижувачки го смета начинот на делење и конзумирање на храната од страна на притворените лица – истите немаат на располагање посебна трпезарија, туку сите своите оброци ги конзумираат во малите притворски простории со користење на мало метално масиче. При посетата на КПД „Идризово“, НПМ утврди дека во голем дел од одделенијата нема посебна трпезарија, па најголемиот дел од осуденичката популација ги конзумира оброците во собите во кои престојуваат или во импровизираните ходници. Осудените лица не добиваат прибор за јадење од затворот, туку користат сопствен прибор или на друг начин ја конзумираат храната. Во таа насока, НПМ побара од управата на домот најитно да се преземат мерки во насока на подобрување на условите на сместување во КПД „Идризово“ преку подобрување на начинот на служење, чување и конзумирање на оброците.

Работилници

По спроведените посети во сите казнено-поправни установи во текот на две години, НПМ констатира дека состојбата со работилниците и другите простории за изведување на стопанско-економски активности е загрижувачка. Поради тешките финансиски состојби голем дел од економско-производните капацитети во установите се затворени или руинирани и не се користат. Ваквата состојба е најизразена во најголемата казнено-поправна установа во РМ – **КПД „Идризово“-Скопје**, каде поради низа фактори, како што се незадоволителните материјални предуслови, недоволниот ангажман и интерес кај осудените лица, меѓутоа и плановите за реконструкција на оваа установа, најголемиот дел од тековните стопанско-економски капацитети не се користат²⁸. Во **КПД Штип** бројот на стопански единици (економија и работилници) е мал и не ги задоволува потребите согласно капацитетот на установата. НПМ смета дека во оваа установа не се создадени неопходните предуслови за остварување на правото на работа на осудените лица што несомнено влијае на процесот на нивна ресоцијализација. При посетата НПМ утврди дека работилницата не располага со доволно опрема за заштита при работа на осудените лица.

Како позитивен пример може да се посочат напорите на управата на **затворот Битола** за одржување на постојните стопански единици и економијата. НПМ направи увид во столарската работилница и на фармата за печурки (печуркара), при што утврди дека работилницата е солидно опремена со работен материјал и машини, меѓутоа веќе извесен временски период истата не е снабдена

²⁸ НПМ утврди дека најголемиот дел од објектите во состав на стопанската единица „Препород“ не е во функција, а дел од нив се руинирани. Според тековните планови и проектот за реконструкција на КПУ и ВПД, предвидено е овој дел целосно да се руши.

со опрема за заштита при работа. Фармата-печуркара е добар пример за мал успешен производствен погон и за успешно ostruchување на осудените лица при извршувањето на нивниот работен ангажман.

НПМ заклучи дека во практика не се спроведуваат целосно обврските кои произлегуваат од член 121 и 122 од Законот за извршување на санкциите. Имено, просториите и работилниците во кои работат осудените лица не се опремуваат современо, а дел од осудените лица при работа во работилниците не користат минимални технички услови за заштита при работа согласно општите прописи.

Простории за спорт и рекреација

Во најголемиот дел од казнено-поправните установи постојат простории за спорт и рекреација во вид на вежбална и/или пинг-понг сала. Вежбалните во голем дел од случаите се опремени со импровизирани справи за вежбање што може да претставува и дополнителна опасност по безбедноста на осудените лица кои ги користат. На дел од установите НПМ им препорача дека вежбањето во теретаната(вежбална), не смее да се обавува без присуство на стручно оспособено лице или осудено лице со соодветно искуство.

Единствено во КПД Штип вежбалните се опремени со прилично нови и функционални справи за вежбање кои ги задоволуваат заштитно-безбедносните стандарди. Во затворот Струмица пак, осудените лица во недостаток на функционален простор за спорт самите си ги организираат слободните активности, а НПМ утврди постоење на импровизирани справи за вежбање во состав на затворскиот двор.

Поголемиот дел од установите имаат сопствени библиотеки кои располагаат со прилично стар библиотечен фонд.

Простор за надворешна прошетка

Во поголемиот дел од КПУ просторот за надворешна прошетка за осудените лица обезбедува задоволителни можности за надворешна прошетка, согласно важечките законски прописи. НПМ утврди дека просторот (дворот) на КПД Струга и затворот Струмица е соодветно и задоволително уреден, поставени се клупи за седење, редовно се одржува и чисти. Просторите за надворешна прошетка делумно обезбедуваат можност и за спортски активности, меѓутоа најголемиот дел немаат прекриен дел кој би им овозможил непречена прошетка на лицата надвор од зградата при лоши временски услови.

Просторите за прошетка на притворени лица, осудени лица со затворен третман и лица кои издржуваа дисциплинска казна – упатување во самица се со помал капацитет и овозможуваат помала слобода на движење. НПМ констатираше дека во дел од КПУ (Затвор Тетово) овој простор овозможува непречено остварување на правото на престој на отворено, меѓутоа во поголемиот дел од установите овие простори се значително помали. Соодветно, во затворот Струмица шеталиштето за осудените лица во изолација е мало, оплеменето со тревна површина, меѓутоа истото нема покриен дел во случај на временски непогоди и на тој начин е ограничена неговата употреба. И во затворот Прилеп НПМ утврди дека просторот за прошетка за лицата сместени во затвореното одделение е мошне ограничен, додека шеталиштето за притворени лица е со задоволителна големина, меѓутоа не располага со средства за одмор (клуба, столче или сл.). Во затворот Битола НПМ утврди дека просторот за прошетка за притворени лица е мошне ограничен, меѓутоа шеталиштето на лицата од осуденичкиот дел им нуди поголема слобода

на движење на лицата и им овозможува спроведување на спортско-рекреативни активности.

Како позитивен пример, може да се истакне надворешниот простор за прошетка на лицата од полуотвореното одделение од КПД Штип при што НПМ смета дека големината и уреденоста на просторот ги задоволува потребите на оваа осуденичка популација за престој на отворено во текот на денот.

Во КПД „Идризово“, лицата сместени во затворено одделение правото на дневна прошетка на отворено го остваруваат во главниот двор/шеталиште во кругот на домот, согласно утврден распоред. Просторот за прошетка е простран, прекриен со трева и во форма на игралиште, што им овозможува на осудените лица од затвореното одделение да се вклучат во спортско-рекреативни активности. Сепак, шеталиштето нема прекриен дел со што се отежнува непреченото остварување на правото на дневна прошетка при лоши временски услови.

Просторот за надворешна прошетка на осудените лица сместени во приемното и во полуотвореното одделение на КПД Идризово е мошне ограничен и со мал капацитет. Во шеталиштето за приемното одделение нема поставено средства за одмор (клучи или други средства за одмор), додека просторот за движење во полуотвореното одделение е порестриктивен и ограничен на помала површина во споредба со осудените лица кои казната затвор ја издржуваат во затвореното одделение.

Во женското одделение во КПД Идризово просторот за надворешна прошетка е ограничен на дворот каде осуденичките го поминуваат денот во дозволеното време за надворешна прошетка. Дворот е мал и уреден, со одржувано зеленило и поставени клучи за одмор, но во истиот нема прекриен дел за да може да се користи и за време на лошите временски услови.

Б.2. Степен на остварување на правата на лицата лишени од слобода

1. Здравствена заштита

Не сите казнено-поправни установи имаат вработено лекар, иако вработувањето на лекар во установите е задолжителна обврска согласно Законот за извршување на санкциите. Соодветно, НПМ при спроведувањето на посетите утврди дека во КПД Струга, Затвор Тетово и Затворот Струмица немаат вработено лекар, туку здравствената заштита се остварува преку договор за ангажирање на лекар од општа практика (постојано вработен во локалните здравствени домови), кој презема обврска да биде присутен во затворот определен број часови во текот на неделата, со цел овозможување на осудените (и притворените лица) да го остварат нивното право на здравствена заштита. Најалармантна беше состојбата која НПМ ја затекна во Затворот Струмица каде нема вработено, ниту медицинска сестра.

Во КПУ не секаде се почитува член 42 став 3 од Куќниот ред за осудени лица, согласно што осуденото лице се пријавува за лекарски преглед со писмено барање преку доставување на истото, во посебно сандаче за оваа намена. Во ниту една установа не беше поставено посебно сандаче за пријавување, со исклучок на затвореното одделение во КПД Штип каде НПМ утврди дека е поставено сандаче за барања за преглед од страна на лекар. Пријавувањето и натаму во најголем број установи се врши преку Секторот за обезбедување, за што НПМ смета дека е несоодветно, имајќи ја предвид доверливоста на податоците за здравствената

состојба, како и фактот дека голем дел од поплаките од осудените лица се однесуваат на пристапот до лекар, поточно сметаат дека во определени случаи нивните барања за преглед воопшто не стигнуваат до лекарот.

Во неколку КПУ, НПМ даде укажување до лекарот и/или медицинската сестра за потребата од пропишување посебен режим на исхрана (диета) за болни осудени лица (најчесто луѓе со дијабет), при што се повика на член 110 став 3 од Законот за извршување на санкциите, согласно кој болните осудени лица добиваат храна според видот и количеството кое го определува лекарот.

НПМ, искажа особена загриженост при посетата на Затворот Струмица, бидејќи тековната поставеност на работа на здравствениот сектор не ги задоволува меѓународните стандарди воспоставени од страна на Совет на Европа²⁹, како и препораките на Светската здравствена организација. Службата за обезбедување во овој затвор има директен и непречен пристап до лекарските картони, со што се нарушува принципот на доверливост помеѓу лекарот и пациентот. НПМ ја потсети управата на затворот дека Препораката бр.98 во делот на етички и организациски аспекти на здравствена заштита во затвор на Совет на Европа предвидува доверливост на податоците на пациентите кои се сместени во затвор. Во другите КПУ, медицинските документи и здравствените картони беа сместени во посебни ормарчиња во амбулантата или во канцеларијата на медицинската сестра, при што се чуваат на доверлив начин и до истите пристап има само службата за здравствена заштита. Покрај Затвор Струмица, НПМ утврди дека овој стандард не се почитува делумно и во затвор Прилеп, каде здравствените картони се чуваат на полица во амбулантната соба, бидејќи нема соодветно ормарче за чување на истите. На тој начин се доведува под знак прашање доверливоста на податоците кои истите ги содржат, како и кругот на лица на кои им се овозможува пристап до картоните.

НПМ тимот, укажува на потребата од градење на доверлив однос помеѓу лекарот и пациентот, поради што особено е важно при прегледите да не присуствуваат и униформирани службени лица. Во неколку установи беше утврдено присуството на други службени лица при спроведувањето на лекарскиот преглед (особено тоа се истакнува во Затворот Струмица, КПД Струга и други), што е спротивно на меѓународните стандарди. НПМ особено ги потсети управите на установите и на обврските кои произлегуваат од член 10 став 3 од Куќниот ред за осудените лица и член 10 ст.2 од Правилникот за куќен ред за извршување на мерката притвор, согласно кои лекарскиот преглед на новопримените осудени и притворени лица се спроведува без присуство на други службени лица.

НПМ утврди поголем број на недостатоци и недоследности во работата на секторот за здравствена заштита во делот на прегледот и посетата на лицата кои издржуваат дисциплинска казна самица. Во затвор Тетово и КПД Штип при разговор со лица кои издржуваа или издржувале казна самица³⁰, истите истакнаа дека пред упатувањето во самица не биле прегледани од лекар, која состојба НПМ ја утврди и со увид во стручното досие, каде предлог рапортоот за спроведување на дисциплинската казна или решението за изрекување на мерката самица не секогаш содржат мислење од лекар согласно одредбата од Законот за извршување на санкциите. Воедно, НПМ не се согласува со практиката лекарот да издава мислење со кое потврдува дека здравствената состојба на лицето овозможува истото да биде упатено на издржување казна самица, туку смета дека треба целосно да се почитува член 179 став 4 од Законот за извршување на санкциите, каде законодавецот недвосмислено предвидел лекарот да дава мислење за здравствената состојба на осуденото лице, без притоа да прејудува дали истото е способно за упатување во самица.

²⁹ Recommendation No R (98) 7 concerning the ethical and organizational aspects of health care in prison – Council of Europe – Committee of ministers adopted on 8 April 1998, at the 627 meeting of the Deputies.

³⁰ како и при разговор со друго лице сместено во полуотвореното одделение кое во текот на претходниот месец издржувало дисциплинска казна упатување во самица

Во КПД Струга пак, осудени лица се пожалија дека не биле секојдневно посетувани од страна на лекарот додека ја издржувале дисциплинската казна - самица. Од увидот во медицинската документација НПМ забележа дека не постојат податоци кои би потврдиле дека лекарската посета се спроведува секојдневно додека некое лице издржува самица, од што заклучи дека обврската која произлегува од член 181 став 4 од Законот за извршување на санкциите не се спроведува целосно во практика. НПМ слични оплаки доби во повеќе установи, поради што во посебните извештаи ги потсети управите на установите дека согласно обврските кои произлегуваат од Законот за извршување на санкциите, осуденото лице дисциплински казнето со самица треба секојдневно да е посетувано од лекар – НПМ смета дека ваквата законска обврска е тешко остварлива во оние КПУ кои немаат вработено лекари, туку здравствената заштита ја остваруваат преку потпишување на договор со лекар од блиската јавна здравствена установа.

Осудени лица сместени во приемно одделение се пожалија, дека им е ограничен пристапот до лекарот, поточно истите се уште не биле прегледани од лекар, иако обврската за преглед е во рок од 24 часа по приемот на лицето во установата, а согласно член 10 од Куќниот ред за осудените лица. При постапување по ваков случај во КПД Штип, каде осуденото лице било примено и престојувало веќе една седмица во оваа установа, НПМ тимот утврди дека здравствениот картон за тоа лице е празен и дека за истото лице, кое е преместено во КПД Штип од друга КПУ, не е доставена медицинската документација, па затворскиот лекар од КПД Штип нема сознанија за претходни заболувања или терапии кои ги примало осуденото лице. Оттука, НПМ тимот бара почитување на препораката на Совет на Европа во однос на етичките и организациските аспекти на здравствената заштита во затворите каде во точка 18 е утврдено *“сите трансфери од еден во друг затвор треба да бидат пропратени со целосната медицинска документација. Евиденцијата треба да биде пренесена во услови кои ќе ја обезбедат нејзината доверливост. Осудените лица треба да бидат информирани дека нивната медицинска документација ќе биде префрлена³¹”*.

Во некои КПУ НПМ утврди неправилности при пополнувањето и водењето на медицинската евиденција, како и празни здравствени картони за осудени лица. Така, во КПД Струга НПМ констатираше дека податоците внесени во амбулантната книга не кореспондираат во целост со податоците во здравствените картони. Два од петте здравствени картони кои НПМ ги прегледа по случаен избор беа празни, при што едниот освен личните податоци на осуденото лице не содржеше никакви други податоци за неговата здравствена состојба, а вториот картон ги содржеше само основните податоци во врска со првичниот преглед направен при приемот на лицето. НПМ смета дека секој податок за здравствената состојба на осуденото лице мора ажурно, целосно и во континуитет да се внесува во личниот здравствен картон кој се води за тоа лице.

НПМ исто така констатираше дека во неколку установи вечерната терапија им се дели на осудените лица од страна на службата за обезбедување. НПМ смета дека во ситуација кога вечерната терапија се дели од страна на службени лица, секторот за здравствена заштита мора да пристапи со зголемено внимание и да преземе мерки во насока на целосна заштита на доверливоста на податоците кои се однесуваат на болеста и терапијата која се дава. Во спротивно, би се нарушил односот лекар-пациент, а постои и ризик доверливите податоци за здравствената состојба на осуденото лице да бидат споделени со други неовластени лица или злоупотребени.

Специфична е состојбата во КПД „Идризово“-Скопје со остварувањето на правото на здравствена заштита поради големината на капацитетите на оваа установа и големиот број на осудени лица тука сместени. НПМ тимот во соработка

³¹ Recommendation No R (98) 7 concerning the ethical and organisational aspects of health care in prison.

со надворешен соработник-психијатар спроведе разговор со психијатарот (раководител на одделението за здравствена заштита) и лекарот одговорен за метадонскиот центар и направи увид во повеќе медицински досиеја. Во КПД „Идризово“ се спроведува примарна здравствена заштита, а функционира и посебен метадонски центар во чија работа е вклучен еден лекар, една медицинска сестра и еден лаборант. Во состав на КПД Идризово работат четири лекари од кои еден е психијатар, со што на осудените лица во овој дом им се овозможува непосреден пристап до психијатриски услуги и лекување.

Надворешниот соработник-психијатар на НПМ во разговори со здравствената служба и со осудени лица утврди дека во домот се сместени лица со психички потешкотии кои имаат параноидни размислувања. Кај дел од нив со вештачење е утврдена парцијална пресметливост, а истите се сместуваат во повеќе различни одделенија од установата. НПМ во посебниот извешај ја потсети Управата за извршување на санкциите на Европските затворски правила согласно кои *„за осудени лица кои боледуваат од душевни нарушувања или абнормалности треба да постојат специјализирани заводи или одделенија под медицинска контрола за наблудување и лекување, а се обрнува посебно внимание на спречување од самоубиства³².“* Воедно, Препораката Рес (98) 73 на Комитетот на министри при Советот на Европа бара *„затворниците кои страдаат од тешко душевно растројство да се сместат и да се негуваат во болничкото одделение, кое е адекватно опремено и каде се вработени соодветно обучени кадри.“* Во член 126 од Законот за извршување на санкциите стои дека *„осудените лица кај кои ќе се утврдат телесни и душевни растројства како и одделни зависности подлежат на медицински третман во установата, а кога е тоа потребно на наод на лекар се упатуваат во соодветна здравствена установа“.*

Од увидот во здравствените картони во КПД „Идризово“ НПМ констатираше дека за лица кај кои здравствениот сектор утврдил склоност кон суицидни намери и дисоцијални растројства се изрекува дисциплинска казна- самица, што го смета за несоодветно постапување.

За корисниците на метадонската терапија кои казната затвор ја издржуваат во КПД „Идризово“-Скопје се водат посебни картони, а лицата склучуваат договор со кој даваат согласност за проверка на урината заради евентуално користење на наркотични средства, поточно оние кои се вклучени во метадонската терапија имаат обврска на редовна контрола на урината. Лицата кои се на метадонска терапија во најголем дел се сместени во стационарот. При прегледот на медицинските картони на оние лица кои се пожалија на здравствената заштита се утврди дека истите се уредни, во нив се содржани документи од специјалистички прегледи, ренген снимки и се заклучи дека лекарската служба секогаш кога има потреба ги упатува лицата на специјалистички прегледи.

Позитивен пример:

Како позитивен пример НПМ сака да ја посочи **работата на лекарот во Затвор Прилеп**. Најголемиот дел од притворените и осудените лица со кои Народниот правобранител - НПМ спроведе разговор немаа поплаки во делот на здравствената заштита која ја остваруваат во затворот. Лицето кое беше на издржување на дисциплинска казна „упатување во самица“ го информираше НПМ, дека пред упатувањето во самица бил прегледан од лекар и дека истиот секојдневно доаѓа да го посети со што може да се заклучи дека лекарот ги спроведува одредбите за здравствена заштита утврдени во Законот за извршување на санкциите. Лицата во приемото одделение, исто така потврдија дека при приемот биле прегледани од лекарот. Едно лице кое се самоповредило било навремено однесено на лекар, а за истото беше констатирано дека уредно

³² точка 47.1. од Европските затворски правила.

му се води здравствениот картон.

Прегледите се вршат без присуство на службата за обезбедување, но доколку има потреба, во случаи на ризични или агресивни пациенти, претставник од службата е присутен при спроведувањето на прегледот. Лекарката е вклучена и во контрола на храната, истата ја проверува и за квалитетот соодветно се евидентира во книгата за контрола на храна.

НПМ го поздравува начинот на констатирање на состојбите во амбулантниот дневник и во здравствениот картон - лекарката соодветно ги нотира повредите на осудените лица, но и изјавата/наводите на лицата за начинот на кој настанала самата повреда (од удари, со тупаници), за што соодветно ги информира другите затворски служби (сектор за обезбедување и/или сектор за ресоцијализација). На овој начин, се истакнува превентивната улога на лекарот кој согласно Европските затворски правила е *„должен да ги евидентира и известува надлежните органи за кој било знак или индикација дека со затворениците се постапува насилно“*³³.

2. Право на образование

Во казнено-поправните установи правото на образование не се остварува на начин како што се предвидува со законските прописи, имајќи ја предвид задолжителноста на основното и средното образование. НПМ потсетува дека *„Секој затвор треба да настојува на сите затвореници да им овозможи пристап до образовни програми, кои треба да бидат што е можно посеопфатни и да ги задоволуваат нивните индивидуални потреби, едновременно водејќи сметка за нивните афинитети“* согласно Препорака Rec(2006)2 на Комитетот на министри до државите членки за Европските затворски правила. Притоа, приоритет имаат осудените лица кои се неписмени или кои немаат основно или стручно (вокациско) образование.

Единствено КПД Идризово има склучено договор со основното училиште за возрастни „А.С. Макаренко-Скопје“, а за настава се пријавиле 48 осудени лица. НПМ, при разговор со осудено лице од овој затвор доби информација дека иако професорите доаѓаат, осудените лица не се појавуваат на наставата, од причина што сметаат дека нема просторни капацитети за одржување на образовниот процес. НПМ тимот при увидот во училиницата утврди дека во истата има услови за одржување на настава, а осудените лица кои се заинтересирани за одржување на настава можат да се поделат во групи за да можат непречено да го следат образовниот процес.

3. Право на работа

Степенот на работна ангажираност во казнено-поправните установи во Република Македонија е на прилично ниско и незадоволително ниво. Имајќи ја предвид целта на ресоцијализацијата НПМ заклучи дека единствено на осудените лица со поблаг режим на третман (полуотворен или отворен третман) им се обезбедува преку работа да се здобиваат и ги развиваат работните навики и се стекнуваат со стручно знаење за работа на слобода. Сепак, НПМ утврди дека ова право го остваруваат многу мал број на осудени лица поради постоење на определени објективни и субјективни причини, а како позитивни примери може да се посочат затворот Битола (работно се ангажирани околу 45% од осудените лица)

³³ Член 42.3(в) – Совет на Европа, Препорака (2006)2 на Комитетот на министри од државите членки во врска со Европските затворски правила.

и КПД Струга (работно се ангажирани околу 43% од вкупниот број на осудени лица) што НПМ го смета како позитивен фактор кој влијае кон остварување на успешен процес на ресоцијализација на осудените лица.

Во поголемиот дел од казнено-поправните установи осудените лица од затворените одделенија не се работно ангажирани. Така, за време на посетата на КПД Штип само едно лице од затвореното одделение, кое вкупно броеше 90 осудени лица, беше работно ангажирано (во пекарницата). Народен правобранител - НПМ смета дека токму невклучувањето во работна ангажираност придонесува кон развивање на „осуденичка култура“ и влијае негативно врз нивниот процес на ресоцијализација, а лицата тешко се прилагодуваат на затворските услови. Работната ангажираност треба како резултат да доведе до стекнати работни навики и вештини за извршување на одреден вид на работни задачи, одржување на психо-физичките способности, успешно реализиран процес на ресоцијализација и оспособени осудени лица за извршување на одреден вид на занимања, оспособени за вработување и самостојно обезбедување на егзистенција на слобода³⁴.

Неактивноста и непродуктивноста, како и немањето дополнителни активности во затвореното одделение може да влијаат контрапродуктивно во процесот на ресоцијализација, а со самото тоа и неисполнување на целите на издржувањето казна затвор, преку која треба да дојде до подобрување на личноста како и до стекнување на работни навики, кои ќе помогнат во постпеналниот систем на реинтеграција.

Лицата кои издржуваат мерка притвор и се сместени во притворските одделенија на установите, поради природата на нивното лишување од слобода, не се вклучени во работниот процес спроведуван преку стопанско-инструкторскиот сектор, ниту во редовните работни активности кои се спроведуваат во рамките на затворот, поради што најголемиот дел од времето го поминуваат затворени во притворската соба во која се сместени. Правилникот за куќниот ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите³⁵ во член 22 утврдува обврска за управата на затворот да обезбеди услови за работа на притворено лице по негово барање, доколку истото има одобрение од истражниот судија или претседателот на советот. НПМ утврди дека во ниту една казнено-поправна установа оваа одредба не се спроведува во практика, првенствено од причини што тековните системски решенија и материјално-технички предуслови во затворите и физичката одвоеност на притворските одделенија од осуденичкиот дел во чиј состав се лоцирани стопанските единици не овозможува практична примена на овој член.

4. Право на престој на отворено и рекреација

НПМ како најголем проблем го истакнува органичениот и мошне рестриктивен простор на движење на лицата кои издржуваат мерка притвор. Имено, овие лица најголемиот дел од деноноќието го поминуваат во своите простории за ноќевање (дури 22 часа дневно), а само еден до два часа престојуваат надвор од своите простории. Поминувањето надвор на отворено помалку од 2 часа е спротивно на законските одредби, кои бараат на притворените лица да им се обезбеди движење на отворено најмалку два часа дневно. Вакви укажувања Народен правобранител - НПМ упати до управите на неколку казнено-поправни установи (Затвор Тетово, Затвор Прилеп и др.) со што ги потсети дека правото на престој на отворено секогаш и задолжително да се спроведува, согласно одредбите на Законот за извршување на санкциите, каде ограничувањето од еден час дневно престој на отворено и

³⁴ Извадено од интерниот документна КПД Штип: Постапка при реализирање на работно ангажирање на осудените лица во КПУ.

³⁵ Службен весник на РМ бр.101/2011 (објавен на 26.07.2011 година).

прошетка е утврдено само за дисциплинската казна упатување во самица, но не и за другите категории на лица лишени од слобода.

НПМ од управите на неколку КПУ побара целосно почитување на одредбите на Законот за извршување на санкциите, каде во член 112 се утврдува дека „на осудените лица мора да им се обезбеди надвор од затворените простории да поминат најмалку два часа дневно“, врз основа на што треба да бидат опфатени сите осудени лица, со исклучок на лицата кои издржуваат казна - самица.

Соодветно, НПМ ова го побара од управата на КПД Штип за лицата кои се сместени во приемното одделение и лицата кои се издвоени во затвореното одделение³⁶, од управата на Затвор Прилеп, каде лицата во затвореното одделение имаат можност да го користат главното шеталиште на затворот само еден час дневно, од управата на затворот Струмица, каде проблем е времетраењето на престојот на отворено на осудените лица кои престојуваат во изолација, како и од управата на затвор Тетово, каде на осудените лица сместени во приемното одделение, со исклучок на лицето кое издржува самица, мора да им се обезбеди надвор од затворените простории да поминат најмалку два часа дневно, согласно член 112 од Законот за извршување на санкциите.

Лицата од полуотвореното / отвореното одделение, по правило имаат право на подолготраен престој на отворено во текот на денот, споредено со лицата со затворен третман.

5. Право на храна

Најголемите забелешки и поплаки кои доаѓаат од лицата лишени од слобода се однесуваат на количеството на оброците и квалитетот на храната што ја добиваат. Во некои КПУ во време на посетата постоеше сериозен недостаток на прехранбени продукти. При увидот во домскиот магацин на КПД „Идризово“ НПМ утврди дека има недостаток од основни прехранбени материјали за приготвување храна.

Притворените лица и лицата сместени во самица храната ја добиваат и конзумираат во истите простории во кои се сместени, а во кои хигиената често пати е на ниско ниво, што може да претставува потенцијален ризик по нивното здравје. НПМ смета дека ваквата практика е понижувачка, имајќи ги предвид слабите и незадоволителни материјални услови во овие простории.

Во дел од установите постои сериозен недостаток на прибор за јадење, што беше најизразено во КПД „Идризово“-Скопје. НПМ ја истакнува обврската осудените лица да користат стандарден прибор за јадење, изработен од материјал што ги задоволува стандардите за безбедност на храната³⁷.

Во неколку одделенија од КПД „Идризово“ - Скопје поплаките се однесуваат и за времето кога се дели појадокот, односно голем дел од осудените лица истакнаа дека доручекот им се дава претходната вечер, а истите немаат соодветни услови во собите за чување на оброкот. Во затворите при приготвувањето на оброците се внимава на верските чувства и потреби на лицата лишени од слобода.

Во некои установи (КПД Штип, Затвор Битола и др.) НПМ утврди дека книгата за контрола на квалитетот на оброците не се пополнува редовно, што

³⁶ Издвојувањето на лицето лишено од слобода се презема во случај на потешка повреда на куќниот ред на установата или кога е извршено кривично дело што се гони по службена должност, а кое поради своите постапки претставува сериозна опасност за безбедноста на службените и другите лица во установата, како и заради обезбедување на местото на настанот и одделување на сторителот на делото од сведоците – Упатство за условите и начинот на употреба на средства за присилба од страна на припадниците на секторот за обезбедување во КПУ и ВПУ.

³⁷ Правилник за нормативите за подготвување на храна на осудените лица, донесен од Министерот за правда на 25.03.2009 година

упатува на заклучок дека контролата не се врши секојдневно. Во таа насока, заради утврдените недостатоци НПМ искажа загриженост во делот на надзорот над квалитетот на исхраната и побара од управата и лекарот да посветат поголемо внимание врз процесот на приготвување на оброците, нивната енергетска вредност, како и да обезбедат редовна и континуирана проверка на квалитетот на храната.

Во најголемиот дел од установите не постои посебна исхрана (диета) за категории на лица болни од дијабетис, хепатит и други заболувања. НПМ ги потсетува КПУ (особено секторот за здравствена заштита) дека обврската за посебен режим на исхрана за болните осудени лица произлегува од член 110 ст.3 од ЗИС.

Во врска со затворската храна поголемиот дел од лицата со кои НПМ разговараше во Затвор Тетово искажаа пофални зборови за храната која што ја добиваат, беа задоволни и немаа оплаки во делот на квалитетот на храната, меѓутоа не беа задоволни со количеството на појадокот и вечерата. Слична состојба НПМ затекна и во КПД Струга.

6. Поднесување на претставки и контакти со надворешниот свет

Во разговор со осудените лица, НПМ тимот утврди дека во најголемиот дел од установите лицата имаат право да поднесат оплака или барање за средба со директорот на затворот. Најчесто, начинот на поднесување е писмено барање преку Секторот за ресоцијализација или преку Секторот за обезбедување. Во некои установи, како во КПД Штип, осудените лица истакнаа дека разговорите со директорот не се од доверлива природа, бидејќи на нив присуствуваат и други вработени лица. Осудените лица во дел од установите истакнаа дека директорот редовно ги посетува и сместувачките капацитети на установата (КПД Идризово, Затвор Битола), додека во други установи лицата лишени од слобода се пожалија дека не се посетувани од страна на директорот (на пр. лицата кои издржуваат мерка притвор во Затвор Прилеп).

Во сите КПУ има поставено сандаче на Народниот правобранител, преку кое лицата може да поднесат претставка во случај кога сметаат дека нивните права се повредени или истите не можат да ги остварат. При увидот во Затвор Струмица НПМ констатираше дека дежурната служба има непосреден директен увид врз сандачето на НП, а врз истото беше залепен лист на кој пишуваше „Управа за извршување на санкциите“, со што може да се доведат во заблуда осудените лица. При посетата на Затвор Тетово НПМ констатираше дека сандачето на Народен правобранител не е исправно, истото лесно се отвора и до него имаат пристап сите осудени лица, како и вработените во затворските служби. Исто така, НПМ утврди дека директорот лично и службата за обезбедување на затвор Тетово, преку системот за видео надзор, имаат директен увид над сандачето, поточно истото влегува во опсегот на видео надзорот преку камерата инсталирана во ТВ салата.

Осудените и притворените лица многу ретко или воопшто не се посетувани од страна на судии за извршување санкции, претседателот на Основен суд или друг судија, а согласно обврските кои произлегуваат од Законот за извршување на санкциите и Законот за кривична постапка. Единствено во затвор Битола ваквите посети се редовни, додека во затворот Прилеп, согласно податоците добиени од управата, претседателот на Основен суд Прилеп еднаш неделно ја посетува установата.

Контактот со надворешниот свет осудените лица го остваруваат преку посети од нивните најблиски (брачен другар, семејство) и преку телефонски разговори во согласност со позитивно-правните прописи, куќниот ред и во време

определено од директорот на установата. НПМ при спроведувањето на посетите не прими поголеми поплаки од осудените лица во делот на остварувањето на правото на посета, меѓутоа во практиката се јавуваат проблеми при остварувањето на правото на посета од лице со кого осуденикот живее во вонбрачна заедница, а во неколку казнено-поправни установи лицата се пожалија на пристап до телефон и на нефункционирање на јавните телефонски говорници, со што им се ускратува можноста да контактираат со надворешниот свет.

Б.3. Постапување со лицата лишени од слобода

Во поголемиот дел од казнено-поправните установи кои Народен правобранител - НПМ ги посети во текот на 2012 година, осудените лица и лицата кои издржуваат мерка притвор, а со кои беше спроведен разговор, не се пожалија по однос на тортура или друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување од страна на службите на установата. Лицата главно немаа забелешки во делот на постапувањето и третманот од страна на затворските служби, а за вработените во секторот за обезбедување сметаат дека постапуваат коректно.

НПМ, во неколку наврати искажа загриженост за ефикасното спроведување на истрага од затворската управа при постоење и на најмал сомнеж за каков било физички напад или насилство помеѓу осудените лица, како и насилство сторено од страна на службите врз осудените и/или притворените лица. Вакви индикации за можни случаи беа идентификувани во Затвор Прилеп, КПД Идризово, КПД Штип и Затвор Струмица. Наводите во погорепосочените случаи најчесто беа искажувани од осудени лица кои издржувале дисциплинска казна - самица или осудени лица со затворен третман, сместени во затворените одделенија на установите, а случаите се детално опишани во посебните извештаи испратени до управите на КПУ и до Управата за извршување на санкциите, при Министерството за правда на Република Македонија. Дел од наводите, по барање и согласност на пријавителот, беа доставени до подрачните канцеларии на Народниот правобранител, заради натамошно предметно постапување.

Иако поголемиот дел од овие лица не поднеле официјална поплака до управата на затворот, ниту претставка до некој од надворешните контролни механизми, НПМ смета дека било потребно и неопходно да се испитаат наводите и утврдат фактите во конкретните случаи, за кои НПМ доби потврда и од други осудени лица при спроведувањето на доверливите разговори. При посетата на КПД „Идризово“-Скопје, неколку осуденици (од приемот, затвореното, женското одделение), се пожалија дека службата за обезбедување кон нив постапила несоодветно, односно била употребена сила и со нив се постапувало нечовечно и/или понижувачки. Дел од осудените лица се пожалија и на насилство помеѓу осуденичката популација, како и на закани и постоење на страв по личната безбедност.

Особено е карактеристичен случајот во Затвор Прилеп, каде управата на затворот не презела ефикасни и конкретни мерки во насока на испитување на наводите, иако од страна на затворскиот лекар било констатирано дека лицето имало повреди при што во амбулантниот дневник била заведена и изјавата на осуденото лице дека било тепано, а во извештајот на специјалистот-хирург било допишано дека лицето било удрено со тупаница.

Во таа насока, НПМ и посочи на управата на затворот на обврските кои произлегуваат од Конвенцијата против мачење и друг вид на сурово, нечовечно

или понижувачко постапување или казнување на Обединетите Нации од 1987³⁸ година, каде во член 12 се нагласува дека „секоја држава членка се грижи надлежните органи неодложно да извршат непристрасна истрага секогаш кога постојат оправдани причини за сомнение на акт на тортура...“, како и на заложбите од Декларацијата за заштита на сите лица од мачење и другите облици на свирепо, нехумано или понижувачко постапување или казнување од 1975³⁹ година, во која во член 9 се утврдува дека „секогаш кога постои основ за верување дека е сторен некој облик на мачење надлежните органи мора веднаш да пристапат кон непристрасна истрага, дури и тогаш кога не бил вложен формален приговор.“

Во оваа насока треба да се земат предвид и стандардите на Комитетот за спречување на тортура при Совет на Европа (КСТ) во кои стои „Доколку појавата на информации кои даваат индикации за лошо постапување не се следи со брз и ефективен одговор, оние кои имаат намера лошо да постапуваат со лицата лишени од слобода набрзо ќе сфатат, а со добра причина, дека тоа можат да го сторат без да бидат казнети. Според гледиштето на Комитетот, дури и кога нема формално поднесена жалба, таквите органи треба да се законски обврзани да спроведат истрага секогаш кога ќе добијат веродостојни информации од било кој извор, дека лица лишени од нивната слобода биле изложени на малтретирање“⁴⁰.

При спроведувањето на посетата на затворот Битола, НПМ утврди понижувачко постапување преку спроведување на видео надзор на две спални соби. При увидот над видео мониторингот во дежурната служба НПМ констатираше, дека камерите се позиционирани на два спротивни зида во двете соби поединечно, со што се има директен увид над целокупните простории, вклучувајќи ги и креветите каде лицата ноќеваат. НПМ смета дека ваквото спроведување на надзорот преку камери кои континуирано во текот на деноноќието ги снимаат лицата во спалните соби е спротивно на член 38 став 1 од Законот за извршување на санкциите, согласно кој при извршувањето на казната затвор мора да се почитува човековата личност и достоинство, како и со Законот за заштита на личните податоци⁴¹. Согласно Прирачникот за заштита на личните податоци при вршење видео надзор⁴², кога камерата е поставена во внатрешни простории истата смее да биде насочена и да снима простории кои се релевантни за обезбедувањето заштита, но не и околните простории кои се сметаат за приватни (тоалети, кујни, соби за одмор, соблекувални итн.). Во таа насока, НПМ побара измена на одредени членови од Правилникот за начинот на вршење на видео надзор во КПУ затвор Битола, по кои препораки управата на затворот соодветно постапи и истите ги спроведе⁴³.

Исто така, НПМ спроведе разговор со група осудени лица од Ромска етничка припадност во затвор Струмица кои се пожалија на малтретирање и понижување од конкретни лица вработени во службата за обезбедување. Во тој дел НПМ ја информираше управата на затворот дека постојат поплаки за физичко малтретирање од конкретни вработени лица во службата за обезбедување, при што управата одговори дека против едното службено лице во тек е дисциплинска постапка поради наводи на физичко малтретирање, додека за другото лице немало досега таков вид на поплаки доставени од страна на осудените лица.

³⁸ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, entry into force 26 June 1987.

³⁹ Declaration on the Protection of all persons from being subject to torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, 09.12.1975.

⁴⁰ Извадоци од 14-тиот Општ извештај (CPT/Inf (2004)28).

⁴¹ „Службен весник на РМ“ бр.07/2005, 103/2008, 124/2010 и 135/2011.

⁴² Овој Прирачник е издаден од Дирекцијата за заштита на личните податоци, а проектот е финансиран од Европската Унија).

⁴³ Согласно податокот добиен во одговорот од управата на затвор Битола.

Б.4. Евиденција и регистри

Генерален заклучок за казнено-поправните установи кои беа посетени во текот на 2012 година, е дека водењето на книгите и регистри не е унифицирано. Ваквата состојба според НПМ е загрижувачка и смета дека содржината и начинот на водењето на книги, регистри и евиденции во казнено-поправните установи мора во најскоро време да биде соодветно регулиран од страна на Министерството за правда на Република Македонија.

Главно, при спроведувањето на посетите НПМ направи увид во неколку затворски регистри, по сопствен избор и тоа при секоја поединечна посета најмалку во две од следните книги/регистра:

- Книга за изречени дисциплински казни,
- Книга за употреба на средства на присилба над осудени или притворени лица,
- Книга за спроводи на осудени лица,
- Книга за евиденција за извршени претреси и
- Книга за поплаки и жалби од осудени лица

НПМ спроведе увид во регистри за изречени дисциплински казни, при што утврди дека соодветно се евидентираат редниот број, име и презиме на осудено лице, видот на изречената дисциплинска мерка и времетраењето на мерката. НПМ исто така, смета дека секогаш во овој регистар треба да биде назначено и службеното лице, со име и презиме, кој го дал предлогот за покренување дисциплинска постапка против осуденото лице. НПМ утврди дека при внесувањето на податоците во овој регистар се користи коректор и смета дека истото може лесно да биде злоупотребено (ова беше утврдено во затвор Битола). Во таа насока, НПМ побара погрешно внесените податоци да се прецртуваат со една црта, со што од една страна се укажува на неважноста на тој податок, а од друга страна истовремено таквиот податок ќе биде јасно читлив. Исто така, во некои КПУ, НПМ утврди и неажурно водење на оваа книга од страна на службите (на пр. КПД Струга). НПМ смета дека затворските служби треба со зголемено внимание и навремено да ја водат и пополнуваат книгата за изречени дисциплински казни.

НПМ при неколку посети укажа дека во книгата за употреба на средствата на присилба треба да се нотира секоја нивна примена, вклучувајќи ги и краткотрајните врзувања и спроводот со лисици. НПМ утврди дека во оваа книга не се забележува употребата на средство на присилба „издвојување“ – издвојувањето како средство на присилба мора секогаш да биде соодветно забележано во соодветниот регистар, а НПМ дополнително смета дека неговото времетраење мора да се ограничи на нужно неопходното време потребно за остварување на целта на тоа издвојување.

НПМ констатирал дека во Затвор Тетово и КПД Струга не се води посебна евиденција (книга) за жалби кои осудените лица ги упатуваат до раководството на установата⁴⁴, туку истото се забележува како барање во нивните индивидуални досиеја и преку секторот за ресоцијализација се доставува до раководниот тим. Наспроти практиката на КПД Струга, во повеќето КПУ се води посебен регистар за поплаки и жалби поднесени од осудените лица.

НПМ им препорача на казнено-поправните установи, секоја страница од

⁴⁴ Во одговорите по посебните извештаи НПМ беше известен дека во затвор Тетово е започнато со водење на книга за поплаки почнувајќи од месец февруари 2012 година, а во КПД Струга се води посебна книга за жалби и поплаки од страна на матичната служба, а согласно Законот за постапување по претставки и предлози била формирана и посебна комисија за постапување по претставки од осудените лица. Сепак НПМ при посетата и побараниот увид во овој регистар беше известен дека такви книги не се водат во посочените затвори.

затворските регистри и евиденции да го содржи печатот на КПУ и датумот, што претставува дополнителна мерка на заштита од можни злоупотреби на податоците кои се внесуваат во оваа книга.

НПМ го поздравил водењето на посебна евидентна книга за притворени лица врз кои е употребена сила од Министерството за внатрешни работи при приведување. НПМ наиде на ваква практика при посетата на затвор Тетово и смета дека истото е во насока на идентификување на можни случаи на непрофесионално и неправилно полициско постапување.

Општиот заклучок е дека стручните досиеја и личните листови во КПУ главно се водат уредно и на задоволително ниво од страна на матичната евиденција и секторот за ресоцијализација. Во истите се внесени сите потребни податоци за осудените лица, за нивниот третман и прогрес, а кон листовите се приложува соодветна документација (автобиографија и податоци за осуденото лице, документи за прогресирање/репрогресирање, инструмент за проценка на ризик, криминолошка анамнеза, решение со класификација, решение за издржување мерка самица со мислење од лекар, извештаи од спроведени индивидуални разговори и т.н.).

НПМ утврди дека само дел од КПУ имаат изготвено и усвоено посебен акт (правилник) за начинот на вршење на видео надзорот, што како обврска произлегува од Законот за заштита на личните податоци.

Б.5. Одговори од казнено-поправните установи и Управата за извршување на санкциите при Министерството за правда на РМ

Согласно член 3 од Законот за изменување и дополнување на Законот за народниот правобранител, службените лица во органите, организациите и установите во кои слободата на движење е ограничена, се должни да постапат по укажувањата и препораките на Народниот правобранител и за постапувањето да го известат најдоцна во рок од 30 дена сметано од денот на приемот на посебниот извештај.

Управите на установите во најголем дел се согласуваат со утврдените негативни состојби и идентификуваните ризици и го известуваат Народниот правобранител - Национален превентивен механизам, за мерките кои ќе ги преземат во насока на отстранување на недостатоците и подобрување на состојбите.

Народниот правобранител по неколку добиени одговори побара и дополнителни појаснувања или информации на што му беше соодветно одговорено. Степенот на спроведување на дадените препораки Народен правобранител-НПМ го мери преку спроведување на последователни посети, кои се фокусираат првенствено на утврдување на преземените мерки, согласно одговорите добиени од управите на установите и Управата за извршување на санкциите.

Во поголемиот дел од одговорите, НПМ е известен дека во оние КПУ каде имало поплаки во делот на односот на службите кон осудените и притворените лица, првенствено од вработените во секторот за обезбедување, управите на установите одржале работни средби со вработените во овој сектор, преку кои ги потсетиле вработените на професионално и коректно постапување со осудените лица, согласно Законот за извршување на санкциите, етичкиот кодекс, како и на забраната за мачење или друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување со лицата лишени од слобода и се предупредени за казнивоста во случај на сторување на вакво дело. НПМ смета дека е потребно дополнително обучување

на вработените во Секторот за обезбедување за постапувањето со лицата лишени од слобода.

Осудените лица во некои установи, согласно добиените одговори, се поттикнати од страна на раководните органи секое насилство и понижување да го пријавуваат кај одговорното лице за претставки и поплаки во насока на преземање на соодветна истрага⁴⁵.

НПМ забележа и неколку искажани несогласувања со дадени препораки, за што дополнително ќе разговара со управите на соодветните КПУ во насока на изнаоѓање на соодветно решение, почитувајќи ги пред се наоѓањата и препораките дадени од страна на НПМ. Сепак, во одговорите НПМ забележа и неприфаќање на определени препораки кои беа дадени во насока на спроведување во пракса на определени законски или подзаконски решенија. Така на пример, директорот на затвор Битола не се согласува со поставувањето на сандаче преку кое осудените лица ќе поднесуваат барања за лекарски преглед, што воедно претставува обврска која произлегува од член 42 став 3 од Куќниот ред за осудените лица.

Во друг пример, НПМ исто така наиде и на определени несогласувања во делот на примената на „издвојувањето“ како средство на присилба, за што НПМ смета дека треба соодветно да биде евидентирано во книгата за употреба на средства на присилба, утврдено со писмен акт со што ќе му се овозможи на осуденото лице право да поднесе соодветен правен лек. Управата на КПД Штип не се согласила со оваа препорака и во одговорот навела дека постапува, согласно обврските кои произлегуваат од Упатството за условите и начинот на употреба на средства на присилба од страна на припадниците на Секторот за обезбедување во КПУ и ВПУ. Сепак, НПМ при составувањето на препораката се повика на обврски кои произлегуваат од Законот за извршување на санкциите, подзаконскиот акт и препораки на КСТ, пред се имајќи предвид дека „издвојувањето“ може да се спроведе во времетраење од три дена.

Народниот правобранител - НПМ беше известен од страна на Управата за извршување на санкциите при Министерството за правда, за плановите за реконструкција и изградба на нови одделенија во затвор Скопје и КПД „Идризово“-Скопје.

⁴⁵ Ваков одговор НПМ доби од затворот Струмица.

В. ПСИХИЈАТРИСКИ БОЛНИЦИ

Народниот правобранител - Национален превентивен механизам, во извештајната година спроведе три редовни ненајавени посети на психијатриските болници Скопје, Демир Хисар и Негорци, придружуван од надворешен соработник-психијатар, согласно Меморандумот за соработка потпишан помеѓу Народниот правобранител на РМ и Здружението на психијатри на РМ. Целта на посетите, согласно Факултативниот протокол беше идентификување на ризици заради спречување на тортура или друг вид на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување, преку увид во материјалните услови во јавните здравствени установи, постапувањето со пациентите, остварувањето на правата загарантирани со Законот за ментално здравје, Законот за заштита на правата на пациентите и други правни акти, како и водењето на евиденциите во врска со оваа категорија на лица.

При посетите беа спроведени разговори со повеќе пациенти кои престојуваат во овие установи, а НПМ тимот, придружуван од надворешниот соработник, оствари средба и разговор со повеќе вработени кои во моментот на посетите беа на работните места (лекари-специјалисти, медицински сестри, техничари, болничари и др.). Воедно беа прегледани и регистрите за фиксација, приемни листови, листови (планови) за индивидуален третман и повеќе медицински досиеја на лица сместени во психијатриските установи. Посетите на болниците се реализираа во целосна соработка со управите и вработените, при што НПМ тимот имаше непречен увид во местата на сместување, како и целосна слобода во изборот на лица со кои спроведе разговор.

Постапување со пациенти

При посетата на **психијатриската болница Скопје**, НПМ во разговор со пациентите не доби поплаки за тортура и сурово постапување, а односот на персоналот беше оценет како коректен. Сепак во разговор со родител на сместен пациент, НПМ доби известување за можно нечовечно и/или понижувачко постапување, така што при приемот во болницата пациентот бил спроведен на груб и понижувачки начин од страна на 2 лица (под претпоставка болничари), а за сето време бил врзан со лисици зад грбот. Воедно и во текот на ноќта бил сместен во собата за фиксација, каде бил физички имобилизиран со употреба на кожни ремени, меѓутоа во истата соба истовремено биле сместени и две други лица кои не биле имобилизирани (фиксираны) за креветите. Ваквиот начин на фиксација довел до појава на страв кај родителот за своето дете, поточно постоела можност истото да биде нападнато од другите две лица, кои се исто така под засилен надзор поради нивната состојба на вознемиреност. Во однос на добиените информации НПМ побара од управата на психијатриската болница да донесе протокол за начинот на спровод (трансфер) на лицата од едно до друго одделение, при што ќе се внимава на нивниот личен интегритет и нивната здравствена состојба, како и, додека едно лице е физички имобилизирано во собата за фиксација, во истата просторија во ниту еден случај да не се сместуваат истовремено и други лица кои се под засилен надзор, а кои не се фиксирани.

Во **психијатриската болница Демир Хисар**, НПМ во разговор со пациентите не доби поплаки за тортура и сурово постапување, а односот на персоналот беше оценет како коректен. Беше констатирано дека во оваа болница не се користи електроконвулзивна терапија, која се смета за надминат и нехуман

метод кој нанесува и болка доколку не се применува со анестезија.

НПМ и во **психијатриската болница Негорци** во разговор со пациентите не доби поплаки за тортура и сурово постапување, а односот на персоналот во најголем дел беше оценет како коректен, освен во неколку случаи каде пациентите се пожалија на болничарите, односно дека истите им се закануваат кога одбиваат да ја примат пропишаната терапија. Во оваа болница НПМ затекна состојба на користење на едно легло од повеќе лица, односно утврди дека не секој пациент имаше посебно легло (кревет) на хроничното одделение Б и нивното сместување во болницата го оцени како понижувачки и нечовечен однос. Иако состојбата на пренатрупаност е заради процесот на реновирање кој се одвива во психијатриската болница, сепак за НПМ е недозволиво повеќе лица да бидат сместени на еден кревет. На ваков начин се повредува и Законот за ментално здравје кој предвидува дека „личноста, достоинството и приватноста на секое лице со ментална болест мора да се почитува“⁴⁶, како и дека „лицето со ментална болест има право на ист третман во грижата, лекувањето и рехабилитацијата како и лицата болни од други болести“⁴⁷.

Доброволна и присилна хоспитализација

Начинот на хоспитализација може да се спроведе на доброволна или присилна основа. Согласно Законот за вонпарнична постапка кога се прима лице со согласност треба да даде писмена изјава пред двајца писмени полнолетни сведоци кои не се вработени во јавната здравствена установа и не се крвни роднини со лицето кое се прима. Во **психијатриската болница Негорци** лицата кои се присилно хоспитализирани се сместуваат во акутното ургентно одделение. Болницата соработува со Основниот суд во Гевгелија за одлучувањето за присилна хоспитализација. Законот за вонпарнична постапка член 59 утврдува дека „Кога здравствената организација ќе прими душевно болно лице без негова согласност или без одлука на судот, овластено лице на јавната здравствена установа е должно во рок од 48 часа да поднесе пријава до судот.“ Понатаму член 65 утврдува дека „Судот е должен да ги испита сите околности од значење за донесувањето на решение и да го сослуша лицето над кое се врши преглед, ако тоа е можно и ако тоа не влијае штетно врз неговото здравје.“ За време на посетата во психијатриската болница беа сместени вкупно 217 пациенти и согласно добиените информации сите беа доброволно хоспитализирани, освен лицата на кои им е изречена мерка за безбедност.

При посетата на хроничното одделение НПМ доби поплака од едно лице дека не му се дозволува да ја напушти болницата. На барање на НПМ тимот медицинскиот персонал информираше дека лицето е доброволно хоспитализирано и истото е сместено во хроничното одделение, но самото лице посочи дека било доведено од страна на полицијата и дека не потпишало согласност за прием во болницата. При увидот во документацијата НПМ, утврди дека за истото лице нема согласност со што се поставува прашањето дали истото е доброволно хоспитализирано, но воедно во досието немаше ниту соодветен судски документ за негова присилна хоспитализација. Оттаму, при увидот во досието НПМ не можеше да утврди на кој начин е хоспитализирано лицето, а според доставените информации на лицето не му е назначен старател и потребно е Центарот за социјални работи дополнително да го одреди. НПМ констатираше неуредно досие што отвора можност од злоупотреба на хоспитализацијата на пациентите - доколку истите одбиваат да потпишат согласност установата е должна за тоа да го извести судот и по проценка да побара присилна хоспитализација. Секое задржувањето во болницата за кое нема согласност од пациентот мора задолжително да се заснова на судска одлука,

⁴⁶ Член 7 од Закон за ментално здравје.

⁴⁷ Член 8 од Закон за ментално здравје.

а при доброволното лекување болницата е должна да го почитува принципот на доброволност и да му овозможи на лицето заминување од установата согласно неговата волја.

Воедно и во **психијатриската болница Демир Хисар** НПМ, констатираше случај на пациент кој е доброволно хоспитализиран и на кој покрај позитивното мислење на лекарот не му се дозволува доброволно да замине од болницата⁴⁸, со што директно се повредува принципот на доброволност, како и спроведувањето на одредбите од Законот за ментално здравје.

Во **психијатриската болница Скопје** беше утврдено дека не се спроведуваат во практика одредбите од член 59 став 2 од Законот за вонпарнична постапка, поточно поради тешката применливост (или неприменливост) на оваа одредба не се обезбедуваат (или само во ретки случаи се обезбедуваат) двајца полнолетни сведоци кои не се вработени во јавната здравствена установа и не се крвни роднини со лицето кое се прима. Не се спроведуваат во практика одредбите од Законот за вонпарнична постапка во делот на присилната хоспитализација, поточно и понатаму продолжува проблемот со обезбедување на решение од судот во законски предвидениот рок од 3 дена.

НПМ во овој домен кај **психијатриската установа Скопје** искажа и загриженост за т.н. „поранешни судски случаи“, кои, имајќи го предвид социјалниот момент, стигмата и неприфаќањето од семејството и средината, како и нивната долготрајна хоспитализација, продолжуваат да живеат во одделението на болницата како хронично болни лица кои се сместуваат на доброволна основа.

Фиксација (физичка имобилизација)

Во **Психијатриската болница Скопје** се применува посебен протокол со кој е разработена политиката и правилата за преземање мерки за ограничување (фиксација) на пациентите и средствата кои смеат да се користат при фиксацијата.

Во книгата за фиксација во ургентното машко одделение не се внесува времетраењето на физичката имобилизација, туку само почетокот на фиксацијата, а за времетраењето на фиксацијата нема постојано присуство на медицинско лице во самата просторија, туку надзорот се врши преку прозорот од просторијата на медицинските сестри и техничари. НПМ утврди дека посебна листа за акутна психичка декомпензација не е пополнета за новопримениот пациент кој бил физички имобилизиран во текот на ноќта. Во машкото ургентно одделение постои практика додека едно лице е физички имобилизирано во собата за фиксација, во истата просторија да се сместуваат истовремено и други лица кои се под засилен надзор, а кои не се фиксирани, што претставува опасност по личната безбедност на лицето.

Во **психијатриската болница Негорци** се применува посебен протокол за физичко ограничување (фиксација) на пациентите и средствата кои смеат да се користат при физичка фиксација. Во книгата за евиденција на физичка фиксација во неколку случаи не беше заведен часот, поточно времето кога завршила фиксацијата, а во еден случај немаше потпис од лекар кој бил одговорен за фиксацијата. За фиксација се користат платнени ленти кои не се стандардни и се рачно изработени од самата болница, па во овој дел НПМ искажа загриженост за безбедноста на пациентот и дека е потребно да се користат средства кои ги исполнуваат меѓународните стандарди.

Во **болницата Демир Хисар** се применува исто така посебен протокол за

⁴⁸ При увидот во медицинското досие НПМ тимот утврди дека лекарот согласно член 24 став 1 од Законот за ментално здравје, дал мислење дека состојбата со менталното здравје на лицето е подобрена за да може истото лице да се упати на натамошен третман и неѓа во заедницата, но воедно од страна на медицинскиот персонал беше потврдено дека за истото се чека да биде предадено на член од неговото семејство.

ограничување (фиксација) на пациентите и средствата кои смеат да се користат при фиксацијата. НПМ при посетата утврди дека во ниту едно од одделенијата нема посебна просторија за физичка фиксација. Воедно, НПМ тимот доби информација дека за времетраењето на фиксацијата нема постојано присуство на член на персоналот во самата просторија. Ваквото постапување не е согласно утврдениот протокол каде се предвидува член на персоналот постојано да биде присутен, со цел обезбедување медицинска супервизија на лицето кое е фиксирано. Во листовите за евиденција на физичка фиксација во неколку случаи не беше заведен часот, поточно времето на фиксацијата.

Сместување и други простории во психијатриските установи

Во **психијатриската болница Скопје** беше утврдено дека материјалните услови и состојби не ги задоволуваат посакуваните стандарди: најголемиот дел од објектите се стари и нереновирани, санитарните јазли и бањите се делумно руинирани, нечисти и неприлагодени за оваа категорија лица, креветите и душеците за спиење во најголем број се стари и дотраени. Особено загрижувачка е состојбата со т.н. „поранешно петто одделение“ и истата бара најитна реакција. Во оваа болница е започнат процесот на реновирање, но напредокот во изградбата на новите објекти не е на задоволително ниво и се одвива многу бавно. Поради тековните градежни зафати беше утврдена преполнетост на капацитетите во некои од одделенијата, особено во одделението за продолжено лекување, рехабилитација и ресоцијализација и одделението за продолжено лекување и нега. Во одделението за ургентна психијатрија беа сместени различни категории лица: вознемирени и насилни пациенти, од една страна и лица со долготрајна хронична состојба, но постабилна состојба, од друга страна. Пациентите од различен пол во болницата се сместуваат во одвоени простории што е позитивно во однос на начинот на сместување на лица со ментални болести.

Во **психијатриската болница Негорци** во поголемиот дел условите во одделенијата ги исполнуваа посакуваните меѓународни стандарди. Температурата и влагата беа во границите на дозволените параметри, а во најголем дел од собите во акутно, хроничното и одделението за третман на злоупотреба и зависност од алкохол не беше забележана пренатрупаност. Во собите се поставени грејни тела, а на креветите беше поставена постелнина. Во реновираните одделенија поставени се ормарчиња за лични работи во собите, а опремена е посебна дневна соба во сите одделенија каде се спроведува терапевтската заедница. Во судското одделение се наоѓа пространа дневна соба со нови маси и столчиња, ТВ апарат, како и тело за разладување (вентилатор) за летниот период. Во состав на секое одделение се наоѓа мал двор, но воедно правото на престој на отворено пациентите може да го користат и во големиот двор, во кој беше забележлива релаксирана состојба и можност за одредени спортски активности на пациентите. Беа утврдено дека условите во хроничното Б одделение не ги исполнуваат минималните стандарди, нема доволен број на кревети за сместените пациенти, а тоалетите беа затекнати неуредни и лошо одржувани.

Условите во судското одделение во **психијатриската болница Негорци**, се полоши споредено со другите одделенија, на подот е поставен стар ламинат, дотраени ормарчиња за чување на личните работи, а собите беа варосани со сива боја, со што се добива впечаток на затемнети простории и без доволно светлина. Во овие простории не се исполнети во целост меѓународните стандарди односно беше констатирано дека постои пренатрупаност во дел од собите на судското одделение.

Во **психијатриската болница Демир Хисар** делумно е извршено реновирање на сместувачките капацитети, поточно дел од одделенијата ги исполнуваат стандардите за сместување на пациентите согласно големината,

протоколот на дневна светлина, вентилација како и опременост со дополнителни материјали (одделение за третман на злоупотреба и зависност од алкохол, акутно одделение). При увидот на собите на акутното женско одделение НПМ утврди дека собите се опремени со кревети со уредна постелнина, а најголемиот број кревети беа со нови душеци. Собите имаат доволно дневна светлина, во нив се поставени грејни тела (радијатори,) а подот на просториите е со гумена подлога. Сепак во дел од одделенијата беше констатирано дека не ги исполнуваат посакуваните стандарди, дел од објектите се стари и нереновирани, санитарните јазли и бањите се делумно руинирани, нечисти и неприлагодени за оваа категорија лица. Во оваа болница судското одделение е вон употреба, од причина што истото било опожарено и се уште не е санирано. Привремено лицата се сместени во поранешното хронично машко одделение за кое Европскиот комитет дал препорака да се затвори и да не се користи, а неколку лица на кои им е изречена оваа мерка на безбедност, како и лицата на кои им е изречена мерка притвор, се сместуваат и во други одделенија на установата. Забележлива беше лошата состојба на санитарните јазли во поголем дел од одделенијата. Тоалетите во хронично машко одделение не се реновирани и истите се во незавидна состојба, со нереновирани санитарни јазли кои не се адаптирани на потребите на оваа категорија лица.

Во **психијатриската болница Скопје**, беше утврдено дека на пациентите им се овозможува следење на телевизиска програма во просториите за дневен престој во состав на болничките одделенија.

Во сите психијатриски установи постојат посебни оддели за работна терапија во која се вклучуваат пациентите по сопствена желба. Но, НПМ заклучи дека само мал дел од лицата сместени и хоспитализирани во болницата се вклучени во окупационата терапија. Првенствено, ваквата состојба е резултат на самата природа и степенот на развој на болеста, меѓутоа НПМ смета дека истото во голема мера зависи и од степенот на мотивирање на лицата од страна на персоналот. Во состав на ова одделение во Скопје и Демир Хисар се наоѓаат физкултурна (фитнес) сала, пинг-понг и соби за работна терапија.

НПМ направи увид во одделот за окупациона терапија и во **психијатриската болница Негорци** кој е сместен во засебна зграда. Во истата зграда се сместени 3 социјални работници кои им помагаат на пациентите за упатување на барања за социјална помош до центрите за социјална работа. Една од просториите се користи за работна терапија во која пациентите го поминуваат своето слободно време, но беше забележано дека во оваа болница нема посебна физкултурна сала за спортски активности на лицата сместени во психијатриската установа.

Во **психијатриската установа Скопје** кујната не е реновирана, меѓутоа е во добра хигиенска состојба, а во состав на истата има и пекарница. Во **психијатриската установа Демир Хисар** кујната е ново опремена со потребниот кујнски прибор и при посетата на НПМ беше констатирано дека истата е чиста и уредна.

Трpezаријата и кујната се комплетно реновирани во **Негорци** и се во состав на одделението за алкохолизам и болести од зависности. Во трpezаријата се поставени нови маси и столчиња, подни и сидни плочки и истата беше затекната чиста и уредна. Во трpezаријата има доволно број на прибор за јадење, како и средства за одржување на хигиената. Кујната е современо опремена со потребните машини за работа, но НПМ немаше можност од вработените да добие информација за резервите на храна со кои располага.

Третман и терапија на пациентите

При спроведените посети НПМ утврди дека во **психијатриската болница Скопје** за секој пациент соодветно се изготвува индивидуален план за третман и

рехабилитација. Во **психијатриската болница Демир Хисар** уредно се водат историите на пациентите, во однос на следењето на психичката и вкупната здравствена состојба, лекарот тоа го прави по пат на декурзуси, записи во досието за моменталната состојба еднаш во месецот, каде се забележува хронологијата на случувањата со самиот пациент и по потреба, а во состав на болницата има лабораторија во која што можат да се прават рутински лабораториски иследувања.

Од увидот во просториите на психијатриската болница Негорци се констатираше дека секој пациент има сопствен план за третман. Се води листа за однесување на пациентот во првите 10 дена од приемот и во неа се регистрира однесувањето, исхраната, терапијата, спиењето. Просечно времетраење на престој е 1-1,5 месец, а потоа доколку дозволува подобрена состојба пациентите одат или дома или се префрлаат на друго одделение. Во моментот на увидот во историите на болеста по случаен избор, НПМ утврди дека кај некои беше присутна само историјата на болест од последниот прием, а не и историите од претходните приеми на истото лице. Историите на пациентите се сеопфатни, разбирливи, доверливи, при приемот пациентот уредно се прегледува, а при одредувањето на терапијата се внимава на возрастната граница на пациентот. За лицето кое беше заболено од туберкулоза во ПЗУ Негорци се констатираше дека се преземени сите мерки за згрижување и лекување преку соодветните институции надлежни за ваков вид на заболувања. Лекарствата се чуваа соодветно, а воедно постои и пишан доказ за третманот на пациентите и дозите на лекови.

Права на пациентите

Во поглед на правата на пациентите во психијатриските установи НПМ особено внимание посвети на правото на информираност, правото на личност, достоинство и приватност на лицата со ментална болест, заштита од каков било облик на малтретирање, понижување и злоставување, обезбедување хумана и безбедна животна средина, право на работа, право на сместување во одвоени простории од лице од различен пол, право на лични контакти со лица од установата и прием на посетители, право на контакт со надворешниот свет (телефон и пошта), право да поседува предмети за лична употреба и право на викенд-отсуство.

При утврдувањето на овие права беше констатирано дека во најголемиот дел од одделенијата во **психијатриската установа Скопје** е истакнат кукниот ред на активности, а соодветно беше поставено и сандаче за жалби и пофалби, а слична состојба беше затекната и во **психијатриската болница Негорци** каде беше истакнат кукниот ред на активности, како и беше поставено сандаче за жалби и пофалби. Беше констатирано дека правото на обезбедување хумана и безбедна средина се остварува во оваа установа, а поставена е и пристапна рампа пред влезот на одделението за психогеријатрија. Пациентите поседуваат сопствена облека и истите не носат пижами додека се сместени во психијатриската установа. И во **психијатриската установа Демир Хисар** во најголемиот дел од одделенијата беше истакнат кукниот ред на активности, а соодветно беше поставено и сандаче за жалби и пофалби.

Правото на контакт со надворешниот свет се остварува на начин што на лицата сместени во **психијатриската установа Скопје** им се дозволува да користат јавна телефонска говорница поставена на влезната капија во болницата. НПМ увиде дека пациентите непречено го остваруваат правото на посета од членови на семејствата и блиските роднини. Во оваа болница беше констатирано дека правото да се поседуваат предмети за лична употреба не се остварува на задоволителен степен, а болницата согласно буџетот обезбедува и набавува само болнички пижами и долна облека, додека другата облека и обувки се обезбедуваат преку донации.

Правото на личност, достоинство и приватност на лицата со ментална болест

не се остварува на задоволително ниво во **психијатриската болница Скопје**. Имено, во повеќето одделенија беше добиена информација дека лицата се капат во нереновираны бањи, меѓутоа не секогаш се почитува нивната приватност, поточно понекогаш се капат заеднички и со лица од друг пол, а во некои одделенија (поранешно петто машко) и самите пациенти помагаат при капењето на други пациенти. Некои од санитарните јазли немаа врата, со што се нарушува правото на приватност на пациентите при користење на истите. Воедно, голем дел од лицата сместени на одделенијата за хронично психотично растројство не поседуваат лични предмети, а еден дел од нив беа облечени во болнички пижами.

Во **психијатриската болница Демир Хисар**, НПМ утврди дека на пациентите им се овозможува следење на телевизиска програма во просториите за дневен престој во состав на болничките одделенија. Воедно правото на контакт со надворешниот свет се остварува на начин што на лицата сместени во установата им се дозволува да користат јавна телефонска говорница, а воедно во одредени одделенија пациентите имаат право на користење на сопствени мобилни телефони. НПМ беше информиран дека пациентите непречено го остваруваат правото на посета од членови на семејствата и блиските роднини.

Во однос на правата кои се остваруваат во **психијатриската болница Демир Хисар** беше утврдено дека на пациентите им се дозволуваат прошетки во кругот на болницата, но и надвор од неа, но еден дел посочија дека ова право се ограничува за време на зимскиот период. Во оваа болница беше утврдено дека поголем дел од лицата сместени на одделенијата за хронично психотично растројство не поседуваат лични предмети, а еден дел од нив беа облечени во болнички пижами.

Во **психијатриската болница Негорци** беше увидено дека правото на контакт со надворешниот свет се остварува на начин што на лицата сместени во установата им се дозволува да користат јавна телефонска говорница поставена пред кантината во болницата. Во состав на секое одделение се наоѓа мал двор, но воедно правото на престој на отворено пациентите може да го користат и во големиот двор во кој беше забележана релаксирана состојба и можност за одредени спортски активности на пациентите. Воедно беше воочено дека пациентите поседуваат сопствена облека и истите не носат пижами додека се сместени во психијатриската установа. Во поглед на правото на личност, достоинство и приватност на лицата со ментална болест НПМ беше информиран дека пациентите во одредени случаи се капат групно и таа информација беше добиена од медицинскиот персонал кој се грижи за оваа категорија на лица.

Според Европскиот комитет за спречување од тортура „Исхраната на пациентите е друг аспект од нивните услови за живот на кој КСТ посветува посебно внимание. Храната мора да биде не само адекватна од гледиште на квантитетот и квалитетот, туку и за пациентите да биде обезбедена во задоволителни услови. Треба да постои неопходна опрема што ќе овозможи храната да биде сервирана на соодветна температура. Освен тоа, аранжманите за јадење треба да бидат пристопни. Во тој поглед треба да се нагласи дека овозможувањето пациентите да ги вршат секојдневните активности, како јадење со соодветен прибор и седење на маса, претставува интегрален дел од програмите за психо-социјална рехабилитација на пациентите. Слично на тоа, изгледот на храната е фактор што не треба да се занемари. Треба да се имаат предвид и посебните потреби на инвалидните лица во однос на исхраната.“

При увидот НПМ констатираше дека постојат соодветни услови за сервирање и служење на храната во **психијатриската болница Негорци**, а еден дел на пациентите се пожалија на квантитетот на оброците кои ги добиваат. НПМ воедно доби оплаки од пациентите за квалитетот на храната, а од страна на персоналот беше потврдено дека не секојдневно лицата добиваат салата или десерт како дел

од оброкот. Во кујната немаше истакната листа на јадења, на ниво на седмица.

Во **психијатриската болница Скопје** беше утврдено дека квалитетот и квантитетот на храната што им се нуди на пациентите не ги задоволува енергетските барања, а загрижува фактот што постои недостаток на намирници и прехранбени продукти поради ненавременото доставување од страна на добавувачите.

Како позитивен пример може да се истакне **психијатриската болница Демир Хисар** каде беше утврдено дека ажурно се составува листа на јадења за тековниот месец, а соодветно беше истакната и дневна листа на оброци, како и посебна листа во која има внесено број на лица за кои е потребна зајакната исхрана.

Персонал

Генерално, при посетите на психијатриските болници НПМ заклучи дека има недостаток на човечки кадар кој би можел да ја даде соодветната грижа и нега на пациентите со ментални болести. Во **психијатриската болница Скопје** беше утврдено дека не е целосно екипирана со кадар кој ќе ги задоволи потребите за лекување, рехабилитација и/или нега на пациентите. Слична состојба беше утврдена во **психијатриската болница Демир Хисар** во која има недостаток од човечки кадар, особено има недостаток на високиот персонал, односно лекари специјалисти од областа на психијатрија, психолози и дипломиран фармацевт. Воедно беше констатирано дека во болницата има недоволна едукација на среден медицински и немедицински кадар. Посебно важна е едукацијата на немедицинскиот персонал на болничари и болногледачи, бидејќи тие заедно со средниот кадар се најчесто во контакт со луѓето кои се третираат во болнички и вонболнички услови, а немаат предходна медицинска едукација.

Во **психијатриската болница Негорци** има недостаток од човечки кадар, особено среден медицински кадар и болничари, па во таа насока на хроничното одделение Б во кое се сместени и лица со ментална субнормалност на смена се само една медицинска сестра и болничар. Недостигот на кадар доведува до ограничување на слободата на движење на пациентите кои се држат заклучени, а на тој начин истите се ставаат и во понеповолна позиција во однос на останатите пациенти. Во болницата не е вработен фармацевт, а воедно како проблем останува и немањето на соодветна образовна институција за обучување на кадри за оккупациона терапија.

Одговори од психијатриски болници

Националниот превентивен механизам по доставените извештаи од превентивните посети на психијатриските болници Скопје, Демир Хисар и Негорци, доби одговори од посетените установи, во кои беше известен за степенот и начинот на постапување по дадените препораки и укажувања.

Управите на болниците во поголем дел се согласија со утврдените негативни состојби и идентификуваните ризици и го известил Народниот правобранител - Национален превентивен механизам за мерките кои ќе ги преземат во насока на отстранување на недостатоците и подобрување на состојбите.

Во тој дел беше даден одговор од Психијатриска болница Скопје дека ќе се почитува Законот за заштита на пациентите и во таа насока ќе се усогласи согласноста за доброволно сместување, како и дека е побарано од раководителите на одделенијата да се зголеми контролата на доследната примена на Протоколот за фиксација, со особено внимание врз ажурноста при водење на евиденцијата предвидена со Протоколот. Од страна на психијатриската болница Негорци, НПМ беше известен за правилната примена на Протоколот за фиксација, како и дека во иднина болницата ќе направи напори за набавување на конвенционални средства

за фиксација на пациентите кои по својот изглед и форма ќе ги задоволат бараните норми.

Од истата болница е донесено Упатство за начинот на прием, третман и отпуст на пациенти, согласно дадената препорака на НПМ. Исто така, спроведена е реорганизација на болничкиот кадар со цел поголемо присуство на вработени лица во хроничното Б одделение, во кое се сместени и лица со ментална субнормалност. Воедно, беше истакнат и позитивен став во однос на потребата од програма за едуцирање на вработените во психијатриската болница, а од Психијатриска болница Демир Хисар изготвен е годишен план за едукација на вработените во оваа установа. Бидејќи Психијатриската установа Негорци нема посебна просторија – карантин за лица со заразни болести, управата достави известување со прилог дека е изготвена Програма на мерки за заштита за спречување на интрахоспитални инфекции, согласно Законот за здравствена заштита и Законот за заштита на населението од заразни болести.

Од психијатриската болница Демир Хисар, во одговорот, НПМ беше информиран дека во меѓувреме е вработен лекар –специјалист психијатар, како и дека е отворен оглас за вработување на еден фармацевт, физиотерапевт и седум медицински сестри. Од Психијатриската болница Скопје во однос на потребата од поголема вклученост во окупационата терапија, НПМ беше известен дека болницата доставила барање до Министерството за здравство за добивање согласност за нови вработувања на окупациони терапевти.

Во најголем дел препораките беа прифатени во насока на подобрување на условите и постапувањето со лицата сместени во психијатриските болници, а материјалните услови ќе се подобрат со преземените мерки за реновирање на сместувачките капацитети.

Во законски предвидениот рок НПМ не доби одговор од Министерството за здравство, ниту во подоцнежниот период на подготвување на извештајот, со што не е испочитувана законската одредба со која органите, организациите и установите во кои слободата на движење е ограничена се должни во рок од 30 дена од приемот на извештајот да го известат Народниот правобранител за постапувањето по дадените укажувања и препораки.

Г. ДРУГИ ПОСЕТЕНИ МЕСТА

Во 2012 година, НПМ спроведе редовни ненајавени посети на Јавната установа за згрижување деца со воспитно социјални проблеми-Скопје, Прифатниот центар за странци на Министерството за внатрешни работи и Специјалниот завод во Демир Капија. Иако овие установи не претставуваат класични места на лишување од слобода, Народниот правобранител - Национален превентивен механизам одлучи да ги посети овие институции согласно надлежностите кои произлегуваат од член 4 и член 20 од Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување.

Посетите на овие установи се реализираа во соработка со управите и со вработените во установите, а НПМ тимот имаше непречен увид во местата на сместување, како и целосна слобода во изборот на лица со кои разговараше.

Г.1. Јавна установа за згрижување деца со воспитно социјални проблеми-Скопје

Согласно важечките законски прописи, установата за сместување на деца и младинци со воспитно-социјални проблеми, на возраст од 7 до 18 години или до завршување на средното училиште, врши прифаќање и краткотрајно згрижување на малолетни лица, нивна опсервација и дијагностика, сместување, воспитание, образование и корективен третман во зависност од нивните потреби во траење до три години⁴⁹. Во истата установа е сместен и Центарот за малолетници, кој согласно законските прописи претставува мерка која ја изрекува судот кога е потребно со соодветни краткотрајни мерки да се изврши влијание врз личноста и поведението на малолетникот.

Јавната установа врши сместување на деца и младинци со воспитно-социјални проблеми. Во законот за социјална заштита не постои конкретна дефиниција за деца и младинци со воспитно-социјални проблеми, а единствено во член 32 од законот во делот на дете со воспитно-социјални проблеми се наведени „злоставувано, занемарено и социјално необезбедено дете“. НПМ смета дека е потребно и во Законот за социјална заштита, согласно кој се дефинира институционалната заштита да се даде јасна дефиниција за категоријата на деца и младинци со воспитно-социјални проблеми и на тој начин точно да се одреди која категорија на лица ќе бидат сместени во оваа установа, бидејќи во реалната поставеност во истата престојуваат и малолетници сторители на кривични дела, што претставува опасност од ширење на криминогена инфекција помеѓу воспитаниците.

Децата кои престојуваат во установата искажаа задоволство од управата на установата и посочија дека директорот е достапен за нивните размислувања, предлози и поплаки. Тие се задоволни и од постапувањето на вработените во установата и сметаа дека нивниот однос е коректен, со определени исклучоци. Не се искажани поплаки за физичко насилство од страна на вработените, туку за насилство помеѓу самите штитеници. Поплаките воглавно се однесуваа на квалитетот и квантитетот на храната и на загревањето на просториите за сместување и престој.

⁴⁹ Член 118 од Законот за социјална заштита („Службен весник на РМ“ бр.79/09, 36/11 и 51/11).

Сепак, едно дете беше посебно интервјуирано поради искажаните сериозни наводи кои се однесуваат на физичко и сексуално малтретирање на овој воспитаник од страна на друг воспитаник, настан кој се случил 3 години пред посетата на НПМ тимот на установата. НПМ спроведе увид во матичното досие на детето, каде утврди дека во хронолошка евиденција беше забележан настан опишан од страна на детето, кое пријавило до вработените лица во установата дека било физички и сексуално малтретирано од страна на друг воспитаник. НПМ утврди дека по оваа пријава од страна на установата не биле преземени конкретни мерки и активности, дополнително спроведе разговор со медицинската сестра и со социјалниот работник и одлучи да достави информација до Народниот правобранител, со цел информирање и преземање на натамошни мерки во насока на заштита на правата⁵⁰. Во таа насока, НПМ побара од раководството на установата задолжително преземање на сите законски мерки во случаите на сторување на дејствија со елементи на кривично дело и задолжително и детално испитување и пријавување на секоја поплака од малолетниците за физичко насилство и сексуално малтретирање, а со цел спроведување на соодветна постапка и утврдување на одговорноста.

Исто така, НПМ побара преземање на соодветни дејствија од страна на управата со кои ќе се испитаат поплаките на штитениците за недоличниот и некоректен однос на дел од ноќните воспитувачи и преземање на мерки за воспоставување на професионален и коректен однос од страна на сите вработени, со целосно почитување на личноста и достоинството на малолетниците сместени во оваа установа.

НПМ тимот направи увид во просториите за сместување, при што констатира дека сместувачките капацитети во основа ги исполнуваат посакуваните стандарди и се соодветно уредени за сместување малолетни лица, со можност за дополнително уредување од самите штитеници. Дел од инвентарот во собите за опсервација е оштетен и треба дополнително да се реновира со цел исполнување на условите за сместување новодојдени штитеници во Установата. Условите во училиниците се на задоволително ниво, соодветно се загреани и опремени за спроведување наставна програма. Во рамки на Установата е воспоставен и опремен Центарот за малолетници кој е утврден со Законот за малолетничка правда, но иако нов има делумни оштетувања поради што потребно е редовно одржување.

НПМ побара од установата навремено реновирање и одржување на просториите за сместување и престој со цел заштитување од трајно оштетување на просторот, инвентарот и мебелот во нив. Потребно е спроведување на засилен надзор и воспоставување на построги правила во случај на внес на недозволен и опасни материи, како и конзумирање алкохол и цигари од страна на малолетните лица.

НПМ смета дека установата треба да воспостави протоколи за превенција и спречување на насилство меѓу малолетниците, утврди и потреба од задолжително и навремено интервенирање на воспитувачите во спречување на инциденти и конфликти меѓу малолетниците во установата, како и евидентирање на сите случаи на физичко насилство меѓу децата и случаи на самоповредување во посебен регистар/книга.

Установата располага со солидно опремена амбулантна соба во која се превенираат одредени полесни заболувања на штитениците и редовно е вработена медицинска сестра која е вклучена и во едукацијата за здрави животни вештини, како и за превенција на сексуално преносливи болести. НПМ побара медицинската сестра да биде вклучена во подготвувањето на менито во кујната

⁵⁰ НП отвори предмет по опишаниот случај идентификуван од страна на НПМ при посетата на установата, во врска со што е изготвена информација до Министерството за внатрешни работи, кое го известило НП дека е покрената постапка за детално испитување на случајот.

и редовно да биде потпишана во истакнатата двонеделна листа. Управата на установата треба да преземе напори за надминување на моменталната ситуација на задоцнето доставување на сините картони за здравствено осигурување, а со цел овозможување на навремен пристап до здравствените услуги.

Во состав на установата е сместен Шелтер центарот за жени жртви на семејно насилство, како и Центарот за сместување на внатрешно раселени лица, што може да има негативно влијание врз воспитниот и корективниот третман на малолетниците кои се со воспитно-социјални проблеми.

Конкретните и детални констатации и препораки се содржани во посебниот извештај за посетата доставен до установата и Министерството за труд и социјална политика. Во одговорот по поднесениот извештај установата и МТСП во најголема мера се согласуваат со констатираниите состојби и го известуваат НПМ дека се согласуваат и имаат постапено или ќе постапат во насока на спроведување на дадените препораки. НПМ при спроведувањето на последователна посета на установата ќе направи проценка на степенот на имплементација на дадените препораки.

Г.2. Прифатен Центар за странци на Министерството за внатрешни работи

Согласно домашните позитивни прописи, во Прифатниот центар за странци на Министерството за внатрешни работи се сместуваат странци кои од кои било причини не е можно присилно да се отстранат од територијата на Република Македонија во рок од 24 часа, странец за кого е донесено решение за протерување, а не поседува важечка пратна исправа⁵¹, странец на кого судот му изрекол мерка задржување на странец⁵², непридружувани малолетни странци⁵³ и жртви на трговија со луѓе во периодот на одлучување за соработката со органите на државниот прогон⁵⁴. Соодветно, странските државјани во центарот може да се задржат врз основа на решение донесено од Министерството за внатрешни работи или врз основа на судска одлука (решение).

Националниот превентивен механизам направи увид во сместувачките капацитети, собата за изолација (карантин), заедничките простории, санитарните чворови и тушевите, амбулантата, магацинот за багаж, просторијата за личен претрес, дежурната канцеларија на полициските службеници и други простории, а спроведе и разговор со раководните структури и вработените. При посетата беше спроведен доверлив разговор со единственото лице странски државјанин кое во моментот на посетата беше сместено во центарот, а кое беше задоволно од односот и постапувањето со него од страна на службите во Прифатниот Центар. На лицето му биле обезбедени основни средства за лична хигиена и истото немаше оплаки во делот на исхраната. Народен правобранител - НПМ оствари средба и разговор со неколку вработени во службата за обезбедување на центарот (униформирани полициски службеници) кои во моментот на посетата беа на своите работни места.

Како генерална забелешка, НПМ побара да се обезбедат подетални и навремени информации за куќниот ред на јазик што го разбираат лицата, преку преведување на куќниот ред на неколку јазици кои најчесто ги говорат најголемиот број од сместените странски државјани.

⁵¹ Чл.108 ст.1 и ст.2 од Законот за странците („Службен весник на РМ“ бр.35/2006, бр.66/2007, бр.118/2008, бр.92/2009, бр.156/2010, бр.158/2011, бр.84/2012).

⁵² Чл.93 од Законот за прекршоците („Службен весник на РМ“ бр.62/2006, бр.51/2011).

⁵³ Чл.112 ст.2 од Законот за странците.

⁵⁴ Чл.81 ст.2 од Законот за странците.

Во Павиљонот 1, во кој се сместуваат посебно ранливи категории на странски државјани, на соодветно место беше објавен Куќниот ред на Прифатниот центар на англиски јазик. Со колективното сместување во овој павиљон НПМ смета дека не се исполнуваат меѓународните посакувани стандарди за површина по лице лишено од слобода, поточно површината е помала од 4m² по лице сместено во просторијата, ниту пак во целост се остварува правото на приватност на лицата тука сместени. Во таа насока, НПМ препорача намалување на бројот на легла во големите спални соби, посебно во Павиљон 1, имајќи ја предвид категоријата на лица кои се сместуваат во овој павиљон, нивната ранливост и нивните посебни потреби.

Во Павиљонот 2, собите беа во процес на реновирање, поточно се опремуваа со нови подни плочки, нов плафон со систем за осветлување, некои од прозорите се заменуваат со нови, а ѕидовите беа уредно варосани. Дополнително, НПМ побара од Министерството за внатрешни работи да изврши реновирање на уништените и оштетени тоалети во павиљоните. НПМ смета дека до нивното реновирање и повторно оспособување за користење, тоалетите треба да бидат заклучени и непристапни, бидејќи истите претставуваат потенцијален ризик по здравјето на лицата и може да се јават како извор на болести.

Во просторијата за изолација/карантин НПМ утврди дека ниту еден од креветите не беше фиксиран за подот, со што смета дека не се исполнети безбедносно-заштитните стандарди, а лицето тука сместено, во зависност од психо-физичката состојба пред и за времетраење на изолацијата, лесно може да се само/повреди.

Примарната здравствена заштита се одвива во кругот на центарот со што на пациентите им се олеснува пристапот до лекар, а амбулантната соба е опремена со посебна аптека во која соодветно се чуваат и складираат лекарствата. Сепак, лицето со кое НПМ разговараше не било прегледано од страна на лекар по приемот во Центарот – НПМ смета дека ваквата ситуација претставува пропуст на службите имајќи предвид дека заради оценка на здравствената состојба, согласно постојните прописи, лицето морало да биде првично прегледано од лекар при приемот во центарот. НПМ побара подобрување на здравствената заштита преку воспоставување на систем на задолжителен преглед на лицето во рок од 24 часа при приемот во центарот, а пристап до амбулантната книга во која се заведуваат лекарските прегледи и податоци за здравствената состојба на лицата да имаат само стручни лица, а не и униформираниите полициски службеници.

Во насока на превенција од тортура и намалување на ризиците од можно сурово или нечовечно постапување со странците сместени во овој центар, НПМ побара воспоставување на пишан протокол за постапување при физички насилства и инциденти помеѓу лицата сместени во прифатниот центар, како и водење на посебен Регистар за употреба на средства на присилба, без разлика дали истите се употребени од службено лице вработено во Прифатниот Центар или полициски службеник од Полициска станица од општа надлежност.

Во Книгата на дневни настани, при увидот НПМ утврди дека уредно, редовно и ажурно се внесуваат и заведуваат настаните. Во дел од евиденцијата се користи коректор за бришење на погрешно внесените податоци, а НПМ побара да се воспостават посебни образци за приемен лист и картон за странци согласно член 10 од Правилникот за Куќниот ред.

НПМ упати препорака до Министерството за внатрешни работи за измена на неколку члена од Правилникот за Куќниот ред на Прифатниот центар за странци, а воедно побара и да се развијат програми за психо-социјална помош, како и програми за превенција од самоповредување. НПМ смета дека треба да се зголемат дневните рекреативни активности за лицата сместени во центарот, како и да се зголеми бројот на вработените во центарот и вклучување на нови профили

на професии.

Конкретните и детални констатации и препораки се содржани во посебниот извештај за посетата доставен до Центарот и Министерството за внатрешни работи. Во одговорот по поднесениот извештај Центарот за странци го извести НПМ дека се согласува и има постапено или ќе постапи во насока на спроведување на дадените препораки. Министерство за внатрешни работи на Република Македонија, го извести НПМ дека во прифатниот центар е зголемен бројот на персоналот, а воедно се работи и на изготвување на протокол за постапување на полициските службеници при инциденти помеѓу лицата сместени во центарот. Во Центарот, според добиените одговори, веќе е набавен и се користи посебен регистар за употреба на средства за присилба. МВР достави одговор дека се прифатени и се во постапка на имплементирање поднесените предлози за изменување на Правилникот за кукниот ред на Прифатниот центар за странци, предложени од страна на НПМ.

Г.3. Специјален завод Демир Капија

Специјалниот завод во Демир Капија согласно важечките позитивно-правни прописи е установа за сместување на лица со пречки во менталниот развој која обезбедува сместување, згрижување, здравствена заштита, рехабилитација, работна и окупациона терапија, во согласност со нивните способности и здравствената состојба⁵⁵. Посетата на специјалниот завод во Демир Капија НПМ ја спроведе придружуван од надворешен соработник-психијатар, согласно Меморандумот за соработка потпишан помеѓу Народниот правобранител на Република Македонија и Здружението на психијатри на Република Македонија.

Националниот превентивен механизам на почетокот од посетата разговараше со директорот и раководните лица на установата, а потоа, делејќи се во два тима, направи увид во сместувачките капацитети, одделението за работна и окупациона терапија, кујната и другите помошни простории. При посетата беа спроведени разговори со поголемиот дел од вработените во установата (негуватели, медицински сестри, дефектолози, инструктори и сл.), како и со неколку лица сместени во установата. Воедно, беа прегледани и индивидуални планови за работа, медицинска евиденција за неколку лица сместени во оваа установа и други регистри кои се водат во установата.

НПМ при посетата на заводот не наиде на случаи ниту доби поплаки за можна тортура или сурово постапување или казнување на корисниците на установата. Материјалните услови и состојби во поголемиот дел ги задоволуваат минималните посакувани стандарди, а во тек е реконструкција на блокот А во насока на подобрување на условите за сместување на корисниците. Просториите за сместување за време на посетата беа соодветно осветлени и затоплени.

НПМ утврди дека дел од корисниците се вклучуваат во окупациска и физикална терапија кои се спроведуваат од соодветно острчени профили. Постојат позитивни промени во однос на редовно и квалитетно водење на документацијата, евиденцијата и регистрите во заводот. Во заводот не се спроведува физичка имобилизација (фиксација) на корисниците, а при посетата не беа забележани соби и инструменти за физичка фиксација, ниту се добиени податоци за нивно постоење.

НПМ констатираше и определени негативни состојби. НПМ искажа загриженост за определени постапувања кои претставуваат ризик и може да

⁵⁵ Член 126 од Законот за социјалната заштита („Службен весник на РМЗ бр.79/2009, 36/2011, 51/2011 и 166/2012).

доведат до понижувачко и/или нечовечно постапување и за истите соодветно побара од управата на заводот да преземе конкретни мерки. Материјалните услови и состојби во поголемиот дел ги задоволуваат минималните посакувани стандарди, а во тек е реконструкција на блокот А во насока на подобрување на условите за сместување на корисниците. Сепак, санитарните јазли и бањите, беа делумно руинирани и неприлагодени за оваа категорија лица, а загрижувачка беше состојбата со материјалните услови во депандансот на заводот каде беа сместени 51 корисник.

НПМ искажа загриженост поради фактот што лифтот во т.н. нов објект не беше во исправна состојба, поради што пристапот до окупациона терапија, физикална терапија и до надворешниот простор за прошетка за најголемиот дел од корисниците сместени на вториот кат од објектот (полуподвижни или неподвижни) е значително отежнат. НПМ смета дека на ваков начин се ограничува слободата и просторот на движење на корисниците.

НПМ констатираше дека постои недоволна екипираност на заводот со кадар од следните области: лекар по општа медицина, невропсихијатар, логопед, социјален работник и други профили, додека присуството и посетите од надворешни соработници (како гинеколог, интернист и физијатар) не се на задоволително ниво.

Во заводот за време на посетата постоеше и недостаток на храна и прехранбени продукти, поради што не секогаш се изготвуваат оброците во согласност со утврдената листа на оброци.

Особено загрижува состојбата дека при давањето контрацептивни средства не се бара, ниту добива одобрување од старателот или од самиот корисник (доколку не е му е одземена деловната способност), а воедно корисниците не секогаш се информираат правилно и соодветно за целта на контрацептивното средства кое им се дава.

Како резултат на реализираната посета, Народниот правобранител - Национален превентивен механизам подготви посебен извештај во кој ги констатираше позитивните и негативните состојби и даде соодветни препораки упатени до Министерството за труд и социјална политика и до управата на заводот во Демир Капија со цел отстранување на идентификуваните недостатоци. Во одговорот по поднесениот извештај Специјалниот завод го извести НПМ дека се согласува со утврдената состојба и укажувањата. НПМ го истакнува позитивниот пристап на управата на оваа установа која изготвила посебен Акционен план за извршување на мерките и отстранување на констатираните недостатоци и неправилности од страна на НПМ. Согласно приложениот план кај секоја препорака е назначено одговорното лице за нејзино спроведување, датум на започнување со имплементација и времетраењето на активностите.

3 ПОСЛЕДОВАТЕЛНИ ПОСЕТИ ВО 2012 ГОДИНА

А. СПРОВЕДЕНИ ПОСЛЕДОВАТЕЛНИ ПОСЕТИ

Во 2012 година, Националниот превентивен механизам започна со спроведување на последователни посети со цел да се направи проценка на нивото на имплементација на дадените препораки врз основа на претходно спроведените редовни посети на местата на лишување од слобода. Последователни посети беа направени во 5 полициски станици (ПС Чаир, ПС Аеродром, ПС Драчево, ПС Гостивар и ПС Кисела Вода), како и во една казнено-поправна установа (Затвор Скопје) и Воспитно-поправниот дом Тетово.

При посетата на **ПС Чаир** Националниот превентивен механизам констатираше дека ПС Чаир и понатаму ја користи истата просторија за задржување. Од страна на полициската станица направени се напори истата да биде варосана и во неа да се постават дополнителни кебиња, но и понатаму остануваат нехуманите и понижувачки услови за престој. При последователната посета НПМ утврди дека старите подрумски простории и понатаму стојат отклучени и до нив имаат лесен пристап полициските службеници во ПС Чаир. При увидот НПМ забележа дека ПС Чаир и понатаму користи исти тоалети за службените лица и лицата лишени од слобода, т.е. во оваа полициска станица нема посебен тоалет кој ќе се користи за задржаните лица и во кој ќе нема кршливи предмети кои би можеле да ја загорзат безбедноста и здравјето на лицата лишени од слобода, како и да претставуваат можен ризик од повредување или самоповредување. НПМ процени дека оваа препорака е делумно спроведена бидејќи постои засилен надзор во случај кога задржаните лица го користат тоалетот, имајќи во предвид дека и понатаму се јавуваат подолготрајни и ноќни задржувања (при увидот на евиденцијата беа констатирани задржувања подолги од 12 часа) во оваа полициска станица, што води кон заклучок дека задржаните лица имаат потреба од почесто користење на тоалетите.

Од посетата на НПМ во 2012 година може да се заклучи дека состојбата со условите во кои престојуваат задржаните лица е непроменета, освен во делот на одржувањето на хигиената и поголемиот надзор кој го спроведуваат службите во оваа полициска станица. При увидот на 3 папки за задржани лица беше утврдено дека во оваа ПС и понатаму има ноќни задржувања, иако еден дел од задржаните лица се пренесуваат на пренокување во ПС Бит Пазар, поради непостоење на услови за задржување во оваа станица. Во таа насока НПМ побара од полициската станица како и МВР да достават информација дали полициската станица Чаир и понатаму ќе се користи како место за задржување, при што беше даден одговор дека истата нема да се користи за задржувања на лица заради неисполнување на општите нормативи и стандарди на простории за задржување. Во однос на останатите констатирани состојби ПС Чаир го извести НПМ дека се преземени мерки за постапување по дадените укажувања.

При посетата на **ПС Аеродром** беше утврдено дека препораките беа целосно или делумно спроведени од страна на ПС Аеродром, а просторијата за задржување

е видно пренаменета во магацин за оружје, поточно на денот на посетата НПМ тимот утврди дека технички екипи работеа на пренамена на просторијата.

При увидот во 6 папки за задржани лица беше утврдено дека во оваа полициска станица нема подолготрајни задржувања, а задржаните лица се пренесуваат за ноќни задржувања во ПС Кисела Вода и ПС Гази Баба, поради непостоење на услови за задржување во ПС Аеродром. Од увидот во евиденцијата НПМ тимот утврди дека во сите проверени папки беа содржани основните документи согласно стандардните оперативни процедури. Сепак, НПМ при последователната посета утврди непостоење на логички временски тек на настаните, како и нецелосно пополнување на записници за задржување лица, неповикување на лекар во случаи на констатирани видливи повреди и постоење на видливи знаци на болест (растројство), како и случај на задржување на три лица во период од околу 8 часа во услови кога во ПС Аеродром постоела само една просторија за индивидуално задржување лица.

По доставениот извештај за последователната посета на ПС Аеродром НПМ беше известен дека полициската станица одржала работен состанок со цел надминување на констатирани пропусти, како и постапување по дадените препораки од страна на Националниот превентивен механизам. Воедно како и за Полициската станица Чаир, така и за оваа полициска станица Секторот за внатрешни работи - Скопје достави известување дека во иднина истата нема да се користи за задржување на лица, заради неисполнувањето на општите нормативи и стандарди на просториите за задржување.

Од посетата на НПМ во 2012 година во **ПС Драчево**, беше утврдено дека во оваа полициска станица и понатаму по исклучок се задржуваат лица, а за задржување се користат истите простории кои не ги исполнуваат општите минимални услови, иако е утврден нов начин на работа на СВР Скопје, согласно кој во дел од полициските станици на територијата на град Скопје, вклучувајќи ја тука и ПС Драчево, нема да се задржуваат лица лишени од слобода. Во евиденцијата НПМ тимот утврди дека во сите проверени папки беа содржани потребните документи согласно стандардните оперативни процедури, а особено беше почитувана препораката на НПМ тимот од 2011 година, во состав на папката секогаш да биде приложен и записникот за поука на правата. Воедно, беа корегирани грешките и неконзистентноста во редните броеви на регистрите за дневни настани и регистарот за повикани, приведени и задржани лица. Дополнително НПМ даде 4 препораки до Полициската станица од општа надлежност Драчево како и 1 препорака до Министерство за внатрешни работи.

Од страна на полициската станица беше доставен одговор дека ќе се постапува по препораките на НП - НПМ, додека во поглед на задржувањето на лица лишени од слобода НПМ, беше известен дека полициската станица Драчево почнувајќи од 20.09.2012 г. не врши задржувања на лица, а прегледаните досиеја при последователната посета за задржани лица се однесуваат пред тој датум. Од страна на Министерството за внатрешни работи беше дадена информација дека просториите во ПС Драчево не се користат од горенаведениот датум, кога е изготвена и Информација на Сектор за внатрешни работи - Скопје до Народниот правобранител.

Како позитивен пример НПМ ја истакнува затекнатата состојба при последователната посета на **ПС Гостивар**. Од посетата на НПМ во 2012 година може да се заклучи дека условите во кои престојуваат задржаните лица ги исполнуваат минималните стандарди за задржување лица, освен во делот на старата просторија која повеќе не се користи. При увидот на регистрите за дневни настани и за лица на кои слободата на движење им е ограничена НПМ утврди дека истите се водат ажурно, потполно и податоците внесени во овие два регистри кореспондираат.

Од увидот во 6 папки за задржани лица беше утврдено дека во оваа полициска станица постои значително подобрување во делот на пополнувањето на полициската евиденција во врска со задржаните лица. НПМ констатираше голем напредок во делот на водењето на евиденцијата за задржаните лица – сите прегледани помошни папки ги содржеа основните документи и записници за задржани лица согласно стандардните оперативни процедури – во сите имаше Записник за задржување на лице и Записник за поука на правата. Во најголем дел од прегледаните предмети НПМ констатираше дека има логичен временски тек на настаните. Во делот од предметите кои се однесуваа на задржување на малолетници, НП - НПМ не наиде на пречекорување на временскиот рок од максимум 12 часа, согласно позитивно-правните прописи на Република Македонија. Во три од предметите во кои задржаните лица беа странски државјани, во записникот за задржување не беше наведено дали е контактирано дипломатско-конзуларното претставништво на земјата чијшто државјанин е лицето.

НП - НПМ утврди дека лице во алкохолизирана состојба (2,26% алкохол во крвта), кое иако немало видливи повреди, веднаш по прифатот било однесено во медицинскиот центар и изготвена е посебна службена белешка. НПМ како позитивна ја истакна и практиката на водење службени белешки за изведување на задржано лице пред основен суд.

Со оглед на тоа што во новите простории за задржување во состав на тоалетите беа забележани и предмети кои може да доведат до повредување/самоповредување на лицата лишени од слобода, НПМ побара од Министерството за внатрешни работи да се зголемат заштитните и сигурносните мерки во тоалетите во кои пристап имаат задржаните лица, а со тоа и да се намали можноста од самоповредување или повредување на лицата, преку отстранување на опасните материјали и предмети. Од страна на Министерството за внатрешни работи преку доставен допис НПМ беше информиран дека се дадени насоки да се отстранат сите кршливи предмети од тоалетите, кои ги користат задржаните лица. Воедно, беше дадена информација дека старата просторија за задржување е пренаменета во просторија за одложување на работни материјали. Во делот на дадените нови препораки до ПС Гостивар, НПМ беше известен дека истите се во целост спроведени.

НПМ, спроведе ноќна ненајавена последователна посета на ПС Кисела Вода, во рамки на мандатот и надлежностите кои произлегуваат од Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување и Законот за народниот правобранител. Од посетата на НПМ во 2012 година може да се заклучи дека состојбата со условите ги исполнуваат минималните стандарди за задржување лица. При увидот на регистрите за дневни настани и за лица на кои слободата на движење им е ограничена, НПМ утврди дека истите се водат ажурно, потполно и податоците внесени во овие два регистри кореспондираат.

Во регистарот за лица на кои по која било основа им е ограничена слободата немаше рекапитулар за број на повикани, приведени и задржани лица на месечна основа, што е обврска согласно Стандардните оперативни процедури за задржување на лице.

Од увидот во три папки за задржани лица, беше утврдено дека во оваа Полициска станица од општа надлежност постои значително подобрување во делот на пополнувањето на полициската евиденција во врска со задржаните лица со неколку исклучоци. При разговорот со службените лица на ПСОН Кисела Вода, НП - НПМ беше информиран дека во оваа полициска станица секогаш се користат новите простории за распит за спроведување разговор со лицата лишени од слобода. Ваквата состојба НПМ директно ја утврди и при последователната посета. Претресот на задржаните лица најчесто се спроведува во истите простории, каде

лицата исто така се поучуваат за своите права во полициска постапка. Правата на лицата лишени од слобода беа уредно истакнати пред просторијата на сменоводителот, во која се врши првичниот прием/прифат на лицата.

Како негативен пример може да се посочи нискиот степен на спроведување на дадените препораки од страна на **Затвор Скопје** и **Воспитно-поправниот дом Тетово**. Затворот Скопје и Управата за извршување санкции не ги спровеле повеќето од препораките на Народниот правобранител - Национален превентивен механизам дадени по посетата остварена во јули 2011 година. НПМ при последователната посета на Затвор Скопје констатираше дека почнувајќи од 05.07.2012 година во затворот во функција е посебно Приемно одделение со капацитет од 14 места. При увидот спроведен во ова одделение, НПМ утврди дека станува збор за доуредување на одделението со сопствени средства на затворот, без никаква помош од страна на УИС. Спалните соби во ова одделение не се реновираны, туку само пренаменети, а на сидовите беа видливи црни траги (дамки) од влага.

НПМ утврди дека две простории се повеќенаменски, поточно во истите се сместуваат лица кои се издвојуваат на неопределено време од одредени причини (најчесто безбедносни причини) од останатите осудени лица од затвореното одделение, лица кои треба да бидат сместени во приемно одделение или приемно затворено одделение и лица на кои поради неисплаќање на паричната казна судот им определил казна затвор согласно Кривичниот законик. На овој начин се стимулира криминогена инфекција помеѓу различните категории на осудени лица кои ја извршуваат казната затвор во овие простории, што е во директна спротивност со процесот на нивна ресоцијализација како основна функција на казнено-поправната установа. НПМ искажа сериозна загриженост за начинот на категоризирање и сместување на осудени лица во овие две простории. Ваквото сместување им ги ускратува правата на осудените лица и истите се ставени под строг режим, каде слободата на движење е максимално ограничена и не им се овозможува учество во какви било продуктивни активности⁵⁶. Во таа насока НПМ побара од Управата за извршување на санкциите во најкраток рок да спроведе надзор над извршувањето на казната затвор со посебен акцент на материјалните услови, сместувањето и остварувањето на правата на лицата сместени во овие две простории, со цел преземање мерки во насока на отстранување на утврдените неправилности и ризици и за истото повратно да го извести НПМ. Од страна на Управата за извршување на санкции беше доставена информација дека надзорот е спроведен со посебен акцент на посочените простории, при што е констатирано дека условите за престој на осудените лица во овие простории се комплетно несоодветни. Со оглед на констатираната состојба од спроведениот надзор на УИС доставено е укажување до управата на Затворот Скопје, осудените лица да бидат преместени во други простории а просториите кои не ги исполнуваат условите да не се користат во иднина⁵⁷.

За време на последователната посета 4 лица издржуваа дисциплинска казна – упатување во самица на начин што беа сместени по двајца во две простории од притворскиот дел на затворот. НПМ наиде на делумно подобрени услови во просториите во кои лицата ја издржуваат дисциплинската казна-самица. Ниту едно од лицата кои издржуваа казна - самица не се пожали на физичко насилство или малтретирање од затворските служби. Три лица потврдија дека пред упатувањето во самица биле прегледани од лекарот, додека едно лице рече дека не било (сепак НПМ при проверката на неговиот здравствен картон утврди дека истото било прегледано од лекар за што во прилог кон картонот имаше соодветно мислење од

⁵⁶ Од затвор Скопје беше доставен одговор дека сместувањето во овие две простории е заради нетрпеливост и постојење на можност за физичка пресметка помеѓу одредени осудени лица.

⁵⁷ Управата за извршување на санкции била известена од затворот Скопје дека е постапено по дадените укажувања.

лекарот).

Состојбата со материјалните услови во затвореното одделение НПМ ја оцени како загрижувачка и сериозна. Во однос на минатогодишните констатации немаше никакво подобрување, напротив, НПМ констатираше влошување на состојбите. Санитарните чворови беа во руинирана, запуштена состојба, а од нив се ширеше непријатна миризба на урина. Во ова одделение, како и во други делови на затворот, постои недостаток на вода (поради проблеми со доводот и големата потрошувачка на вода во овој дел од општината Шуто Оризари), што сериозно придонесува за огромна нехигиена во ова одделение, која пак може да доведе и до ширење на заразни болести меѓу осудените лица. НПМ како сериозно загрижувачки го потенцираше проблемот на немање континуиран пристап до свежа вода за пиење, имајќи ги предвид високите летни температури. Дополнително од одговорот на Затворот Скопје беше посочено дека имплементирањето на препораките во најголем дел зависи од обезбедувањето на дополнителни финансиски средства, додека почитувањето на правата на лицата лишени од слобода се остварува согласно законските и подзаконските акти.

Во доставениот одговор од Затвор Скопје за дел од дадените препораки управата на затворот искажа несогласување, со објаснување дека дел од посочените забелешки веќе се имплементираат во овој затвор (доследно се почитува престојот на отворено од два часа, обезбедени се спортско-рекреативни и едукативни активности во затворот). Заради поголема заштита и надзор во затвореното одделение управата на затворот обезбедила физичко присуство од припадници на секторот за обезбедување (во период од 22.00 ч. до 08.00 ч.), имајќи предвид дека тимот на НПМ при последователната посета доби сериозни поплаки за физичко малтретирање и принудување на работа на дел од осудените лица од страна на останатите осудени сместени во затвореното одделение.

Од управата за извршување на санкции беше доставена информација дека во тек е реализација на Проектот „Реконструкција на казнено-поправните установи во РМ“ со кој се предвидува изградба на нови објекти во Затворот Скопје, а на тој начин се предвидува да се исполнат стандардите за сместување на лица лишени од слобода.

При последователната посета на **Воспитно-поправниот дом Тетово**, Националниот превентивен механизам констатираше дека делумно се спроведени или не се спроведени препораките дадени при редовната посета спроведена во 2011 година. Во 2011 година НПМ како посебно загрижувачка ја издвои состојбата затекната во одделението со засилено превоспитно влијание. Во извештајот во 2011 година, беше утврдено дека одделението со засилено превоспитно влијание (ОЗПВ) не ги задоволува основните минимални предуслови и стандарди за сместување, истото нема адекватна големина, нема соодветно дневно осветлување и вентилација, а просторијата нема соодветен мебел. При посетата на НПМ во 2012 година, беше утврдено дека спалната соба во која претходно беа сместени штитениците е преуредена и истата се користи како заедничка соба за дневен престој, во која има поставено клупи, масички како и ТВ, но лицата и понатаму се сместени и пренокуваат во крајно нехумана средина. Заради условите во кои се сместени малолетните лица, простории кои се валкани, во кој нема доволно проток на светлина и вентилација, како и немањето доволен број кревети НПМ констатираше, дека дадените препораки не се спроведени.

При посетата во 2012 година, Националниот превентивен механизам ја затекна само воспитувачката која е одговорна на смена и која е овластена од директорот да врши надзор во работењето на Воспитно-поправниот дом Тетово. НПМ ја потенцираше важноста од почесто присуство на управата на воспитно-поправниот дом, имајќи предвид дека во оваа установа се сместени лица од ранлива и ризична категорија и кои треба да имаат непречен пристап, доколку

сакаат директно да се обратат за помош или за остварување на одредено право, согласно Куќниот ред и Законот за извршување на санкциите.

При последователната посета на Националниот превентивен механизам беа добиени поплаки за физичко малтретирање врз штитениците сместени во Одделението со засилено превоспитно влијание. Народниот правобранител - НПМ искажа загриженост за добиените наводи, имајќи предвид дека и при претходната посета на Воспитно-поправниот дом Тетово повеќето од децата кои тогаш беа сместени во Одделение за засилено превоспитно влијание имаа поплаки за несоодветниот однос на службите за обезбедување кон нив, па дури се пожалија и на употреба на физичка сила.

За лицата кои пробале или си нанеле самите повреди, од страна на ВПД им се изрекуваат дисциплински мерки "упатување во самица". Тргувајќи од хуманиот аспект како и посебна грижа кон лицата кои сакаат да се самоповредат, НПМ е загрижен за оваа практика на Воспитно-поправниот дом Тетово и смета дека за овие лица е потребно поинтензивно надгледување и помош од страна на домскиот лекар, кој треба да им помогне да ги надминат фазите на самоповредување, отколку на лицата да им се изрекува дисциплинска казна и истите да се стават во уште полоша состојба.

При последователната посета Националниот превентивен механизам направи увид во кујната. Кујната беше затекната неуредна, со поголем број инсекти во близина на садовите, како и зачините кои се користат за ручек, а ручекот беше подготвен без користење на доволен број зачини потребни за тој вид јадење. Она што може да се констатира е дека состојбата со кујната и храната е во многу полоша состојба отколку при првата посета на НПМ на Воспитно-поправниот дом Тетово, кога беше утврдено дека хигиената е на задоволително ниво, а инвентарот, казаните и предметите во кои се подготвува храната се одржуваат уредно и истите се употребливи.

При последователната посета НПМ заклучи дека образовниот процес не се спроведува во Воспитно-поправен дом Тетово. Во својата прва посета беше утврдено дека правото на образование не се остварува на начин како што се предвидува во законските прописи, имајќи ја предвид задолжителноста на основното и средното образование. Она што особено е загрижувачки во делот на образованието е известувањето на службите до надлежните судски органи. Имено, при увидот во стручните досиеја беше забележано неверодостојно информирање на судот за спроведувањето на образовниот процес на штитениците во ВПД Тетово.

По завршувањето на последователната посета НПМ достави 9 препораки до воспитно-поправниот дом како и 4 препораки до Управата за извршување на санкции. Воедно, беше побарано од Управата за извршување на санкциите да се спроведе надзор во делот на водењето на стручните досиеја и изготвката на извештаите до судот, со акцент на информирањето за спроведувањето на образовниот процес. По спроведениот надзор Управата за извршување на санкции го известува НПМ, дека се точни посочените наводи и дека во одредени стручни досиеја содржани се известувања со кои погрешно се информира судот во делот на одвивањето на образовниот процес на штитениците во Воспитно-поправниот дом Тетово.

Во дел од доставените одговори на управата на Воспитно-поправниот дом Тетово, беа потврдени негативните состојби со објаснување дека оваа установа настојува да обезбеди нормални услови за живот, особено за малолетните лица сместени во одделението со засилено превоспитно влијание, но дека самиот објект не ги задоволува стандардите за сместување на малолетни лица на кои им се изрекуваат заводски мерки. За малолетните лица кои се во самица се врши дополнителен надзор, односно лицата секојдневно се посетувани од лекарот, а засилен надзор постои и за лицата кои се самоповредуваат. Во делот на поплаките

НПМ беше известен дека се преземени мерки од страна на Воспитно-поправниот дом Тетово како и дека се дадени соодветни укажувања до вработените во секторот за обезбедување.

По однос на констатираните состојби Управата за извршување на санкциите посочи дека, како и Затвор Скопје, така и оваа установа ќе биде опфатена со Проектот „Реконструкција на казнено-поправните установи во Република Македонија,“ при што ќе се изгради нов комплекс со сместувачки капацитети, кујна, здравствено одделение, центар за посети, како и работилници и училници.

Б. СТЕПЕН НА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ДАДЕНИТЕ ПРЕПОРАКИ

При спроведувањето на последователните посети, НПМ направи селекција на препораките кои беа упатени до органите и установите при спроведените редовни посети во текот на 2011 година, а за кои препораки НПМ сметаше дека во периодот до спроведувањето на последователната посета требало да бидат соодветно имплементирани во практика. Не сите препораки упатени до местата на лишување од слобода беа предмет на проценка при спроведувањето на последователните посети.

Покрај проценка на степенот на спроведувањето на препораките од претходните посебни извештаи, при вршењето на последователните посети НПМ согласно новоконстатираните состојби и утврдените неспроведени препораки соодветно упати нови препораки (препораки од 2012 година), со цел надминување или отстранување на идентификуваните ризици и постапувања кои може да доведат до тортура или друго сурово, нечовено или понижувачко постапување или казнување на лицата лишени од слобода.

Табела – степен на спроведување на препораките⁵⁸

ПРЕПОРАКИ	ПС Чаир	ПС Аеродром	ПС Драчево	ПС Гостивар	ПС Кисела Вода	Затвор Скопје	ВПД Тетово
Неспроведени	6	3	1	2	3	4	5
Делумно спроведени	3	1	0	1	1	3	2
Спроведени	0	3	3	4	2	0	3
Нови препораки	8	7	5	7	7	19	12

⁵⁸ Табелата претставува приказ на степенот на спроведување на препораките по орган/установа – се прикажуваат сумирано сите препораки дадени во врска со посетата на местото на лишување од слобода, без разлика дали препораката е упатена до самиот орган/установа или до надлежното министерство.

Степен на спроведување на препораките на НПМ

Заклучок: При последователните посети на местата на лишување од слобода НПМ констатираше дека најголемиот дел од препораките не се спроведуваат или само делумно се спроведуваат (вкупно 35 препораки), додека само 15 препораки се целосно спроведени од страна на соодветните органи, установи и надлежните министерства. НПМ идентификуваше и нови ризици и постапувања, согласно кои по последователните посети упати вкупно 65 препораки за надминување на новоконстатираните недостатоци и претходно неспроведените препораки, во насока на заштита на лицата лишени од слобода од тортура или друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување и зголемување на степенот на остварување на нивните права.

4 ПОДНЕСЕНИ МИСЛЕЊА И ИНИЦИЈАТИВИ

A. МИСЛЕЊА ДО МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

Во 2012 година Народниот правобранител како Национален превентивен механизам (НПМ) согласно член 19 (в) од Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и други сурови, нечовечни или понижувачки постапувања или казнувања, Законот за Народниот правобранител и Деловникот за работа на Народниот правобранител, поднесе неколку мислења до Министерството за внатрешни работи за изменување и дополнување на подзаконски акти (правилници) и интерни акти на ова министерство.

Народниот правобранител како Национален превентивен механизам во март 2012 година поднесе **Мислење** до Министерството за внатрешни работи на Република Македонија во насока на изменување и дополнување на **Правилникот за општите нормативи и стандарди кои треба да ги исполнуваат просториите за задржување лица во полициските станици од општа надлежност**. НП - НПМ во таа насока го искажа своето задоволство од донесувањето на Правилник за општите нормативи и стандарди кои треба да ги исполнуваат просториите за задржување на лица и смета, дека унифицирањето на нормативите за просториите за задржување на лица во полициските станици од општа надлежност, согласно претходно воспоставени стандарди кои ги почитуваат основните човекови права, значително ќе придонесе кон намалување на ризиците од можна тортура или друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување на задржаните лица. Мислењето во себе ги опфаќа минималните стандарди за сместување на задржано лице донесени од Европскиот комитет за спречување тортура (КСТ), како и позитивните примери и искуства на земјите од регионот.

Националниот превентивен механизам, смета дека задржувањето не смее да се спроведува во подрумски простории, ниту покрај или во непосредна близина на магацински простории или простории во кои се чува оружјето на полицијата. Растојанието помеѓу сидовите на истата просторија треба да е најмалку 2m²,⁵⁹ а просторијата треба соодветно да ги исполнува и неопходните заштитно-безбедносни мерки. Особено внимание треба да се посвети на заштитно-безбедносните мерки и на материјалите на градба на тоалетот, каде треба да отсутуваат какви било предмети што би преставувале опасност по здравјето и животот на задржаното лице и на полициските службеници. Соодветно, НПМ смета дека тоалетната школка треба да е изработена од метален материјал (по примерот на новите простории во ПС Тетово), казанчето секогаш треба да е вградено во сидот под малтерот и управувано преку копче (по примерот на новите простории во ПС Тетово и ПС Кисела Вода), огледалото да е вградено во сидот и изработено од некршлив материјал (по примерот на новите простории во ПС Кисела Вода), а во санитарните јазли да отсутуваат какви било други предмети кои би претставувале опасност по здравјето и животот на лицето (метални дршки, црево за туш и сл.).

⁵⁹ Имајќи ги во предвид препораките на Европскиот Комитет за спречување на тортура (КСТ).

Просторијата за задржување треба да има директно дневно осветлување, како и соодветна природна и вештачка вентилација и соодветно затоплување, како и да ги исполнува неопходните предуслови со цел задржаното лице да може непречено да го оствари правото на ноќен одмор, но и да биде овозможен видео надзорот во текот на ноќните часови. Во секоја полициска станица од општа надлежност, просториите за задржување треба да бидат нумерички обележани, а со истиот правилник соодветно треба да се утврдат и општите нормативи и стандарди за просториите за разговор со лицата лишени од слобода. НПМ смета дека во насока на целосно остварување на нормативите и стандардите од Правилникот во практиката, треба да бидат одредени јасни рокови за изградба или преадаптација на просториите за задржување и да се предвидат буџетските импликации.

Народниот правобранител - Национален превентивен механизам врз основа на податоците за негативните констатации и сознанијата за недостатоци во делот на постапувањето и почитувањето на правата на лицата лишени од слобода, до кои НПМ дојде по спроведените 24 превентивни (редовни и последователни) посети на полициските станици од општа надлежност, во текот на месец август 2012 година изготви и поднесе **Мислење** до Министерството за внатрешни работи на Република Македонија во насока на изменување и дополнување на:

- **Правилникот за начинот на вршење на полициските работи;**
- **Правилникот за постапување на полициските службеници со привремено одземени и пронајдени предмети и**
- **Стандардните оперативни процедури за задржување и постапка со задржани лица**

Националниот превентивен механизам, при изготвка на овој предлог се раководеше од загарантираните права на лицата лишени од слобода и обврските на државата кои произлегуваат од Уставот на Република Македонија и меѓународните документи од областа на човековите права, ратификувани од страна на Република Македонија, првенствено водејќи се од Европската конвенција за заштита на човековите права (ЕКЧП), Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права (МПГПП) и Конвенцијата на ОН против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување, како и други меѓународни документи и стандарди со кои подетално се регулира постапувањето и остварувањето на правата на лицата лишени од слобода.

Во однос на **Правилникот за начинот на вршење на полициски работи**, Народниот правобранител - Национален превентивен механизам (НПМ) даде мислење, дека за лицата кои се лишени од слобода и кои се задржуваат во полициска станица треба да биде надлежен посебен полициски службеник - лице за прифат, а не таа улога да ја врши сменоводителот кој согласно Законот за полиција има и други обврски поврзани со спроведувањето на полициските овластувања. Народниот правобранител како Национален превентивен механизам по спроведени 24 редовни и последователни посети на полициски станици од општа надлежност утврди, дека постојното решение со кое сменоводителот се назначува за полициски службеник за прифат не е соодветно и целисходно. НПМ во поголем број случаи, особено во оние полициски станици кои покриваат поголема територија и каде обемот на полициските работи е значителен, утврди дека сменоводителот не е во можност да ги спроведува и обврските на службеник за прифат, имајќи ја пред се предвид безбедноста на лицето лишено од слобода и остварувањето на неговите права. Во насока на обезбедување на континуиран и непосреден надзор над приведените и задржаните лица во полициска станица, а со цел нивна заштита од можни несакани ризици по нивната безбедност и целосно остварување на нивните права, како и зголемување на директната одговорност при постапувањето со оваа категорија лица, НПМ смета дека улогата на полицискиот службеник за прифат треба да биде раздвоена од функцијата сменоводител. Оваа

улога треба да биде доверена на соодветно обучен полициски службеник, кој ќе работи и постапува исклучително со лицата лишени од слобода, поточно сите оние лица на коишто им е ограничена слободата на движење: лица кои се повикани, доведени (во случаите на малолетни лица), приведени или задржани во полициска станица.

НПМ во насока на превенција од тортура и зголемена заштита на личниот интегритет на лицата кои се лишуваат од слобода побара разговорот со приведените и задржаните лица секогаш да се спроведува во посебно утврдена просторија за распит, а не во службените простории на полициските службеници и инспектори. Покрај основните права на лицата лишени од слобода НПМ преку поднесено мислење укажа, дека е потребно дополнително регулирање на правото на оброк и пристап до свежа вода за пиење во периодот на задржување во полициска станица. Понатаму, НПМ побара овој Правилник да се усогласи со одредбите од Законот за малолетничка правда во делот на обврската за известување на лица и органи при задржување на малолетник. Разговорот со малолетникот секогаш да го обавува единствено полицискиот службеник за малолетничка деликвенција без присуство на други полициски службеници. Воедно, малолетникот треба да биде задржан во просторија за задржување на малолетници, како што предвидува член 109 од Законот за малолетничка правда.

НПМ смета дека, доколку лицето по прекинувањето на задржувањето не се изведе пред истражен судија треба да биде запознато дека има право во рок од 30 дена од денот на пуштањето на слобода да бара од истражниот судија на надлежниот суд да ја испита законитоста и тоа да го утврди во посебно решение. Во случај на задржување на лице под дејство на алкохол или други психотропни супстанции НПМ бара задолжително да се повикува лекар, кој потврдува дека лицето може да биде сместено во просторијата за задржување без опасност од загрозување на здравјето и животот на самото лице.

Народниот правобранител - Национален превентивен механизам при спроведувањето на редовните и последователните посети на полициските станици од општа надлежност утврди, потреба и од изменување или дополнување на обрасците 7 (**Службена белешка за приведување на лице без писмена наредба од суд**) и 7-а (**Записник за задржување на лице**) од Правилникот за начинот на вршење на полициските работи.

НПМ преку поднесеното мислење побара во образецот 7(Службена белешка за приведување на лице без писмена наредба од суд) јасно и прецизно, покрај датумот и времето, да се наведе и местото (адреса или приближна локација) на лишување од слобода, поточно местото од каде лицето е приведено во полициската станица. НПМ смета дека само на таков начин би се обезбедил логичен временски тек на настаните – точно би се утврдило времето и местото од кое лицето е приведено од страна на полициски службеник и времето кога приведеното лице е предадено на полицискиот службеник за прифат. Само на тој начин точно ќе се утврди времето потребно за доведување (транспорт) на лицето од местото на лишување од слобода до организациската единица на МВР каде лицето е предадено на службеникот за прифат. НПМ побара наместо забелешка од страна на службеното лице на Министерството за внатрешни работи, оваа службена белешка да нуди детален опис на настанот.

Понатаму, НПМ побара во записникот за задржување (образец 7-а) да биде исто така јасно наведено датум, време, улица и место каде лицето е лишено од слобода, а воедно во образецот да се наведе името и презимето на лицето/лицата кој/и се грижат за остварувањето на правата и за безбедноста на задржаното лице за времетраење на неговото задржување во полициската станица. НПМ смета дека во истиот образец треба да се наведе со име и презиме полицискиот службеник кој го одобрил задржувањето на лицето.

Националниот превентивен механизам, преку поднесеното мислење укажа дека Записникот за задржување на лице треба задолжително да се дополни во делот на утврдувањето на психофизичката состојба на лицето. Во таа насока службеникот за прифат согласно моменталниот концепт на записникот го констатира не/постојењето на видливи повреди и не/постојењето на видливи знаци на болест, ментално растројство, алкохолизираност или дејство на наркотични средства. НПМ смета дека во записникот за задржување (образец 7-а) задолжително треба да се вметне обврска за службеникот за прифат кој ќе наведе дали лицето, доколку истото покажува знаци на болест или позитивно одговори на прашањето за постоење на определено боледување, зема определени лекарства и временскиот интервал на земањето на лекарствата, како и дали лицето со себе ги носи лекарствата и дали е под лекарски надзор. Службеникот за прифат, во случај на позитивен одговор во делот на потребата од земање лекарства препишани од лекар, задолжително повикува лекар.

НПМ, имајќи ја предвид различната практика во начинот на пополнувањето на образецот 7-а (записник за задржување на лице) од страна на полициските службеници за прифат, побара од Министерството за внатрешни работи да донесе **упатство за пополнување** на образецот 7-а, на кој начин ќе го унифицира постапувањето на полициските службеници за прифат, со што ќе се оневозможат разлики во разбирањето на термините и пополнувањето на записникот и ќе се намали ризикот од можно несоодветено, нечовечно или понижувачко постапување со задржаните лица. НПМ побара упатството за начинот на пополнување да даде јасни насоки со цел обезбедување на логичен временски тек на настаните, во насока на обезбедување на непречекорување на максималниот временски рок на задржување од 24 часа за полнолетно лице или 12 часа за малолетник, сметано од моментот на лишување од слобода.

Народниот правобранител - Национален превентивен механизам, му препорача на Министерството за внатрешни работи да одржи задолжителни обуки за сите полициски службеници за прифат во насока на нивно запознавање со правата на приведените и задржаните лица, обврските кои произлегуваат во насока на обезбедување на безбедноста на лицата лишени од слобода за времетраење на нивното приведување и задржување, како и за начинот на пополнување на релевантните обрасци (службени белешки и записници), со цел унифицирање на постапувањето. НПМ смета дека оваа обврска која произлегува од членот 10 од Конвенцијата на ОН против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување треба да се спроведува редовно и континуирано, а покрај полициските службеници за прифат треба да ги опфати и останатите службени лица кои остваруваат контакт со задржаните лица согласно член 25 став 7 од Правилникот за начинот на вршење на полициските работи.

НПМ побара дополнување на Правилникот во насока на донесување на нови образци од страна на Министерството за внатрешни работи односно побара да се воведат нови образци, и тоа: *Службена белешка за побарана и укажана лекарска помош на приведено или задржано лице; Службена белешка/записник за остварување на правото на храна и вода и Службена белешка за спроведување на непосредна контрола (директен надзор) над задржаното лице*. НПМ смета дека преку воведување на овие три образци попрецизно ќе се издигне степенот на почитување на загарантираните права на лицата лишени од слобода.

НПМ смета дека Правилникот за начинот на вршење на полициските работи⁶⁰ треба дополнително да биде зајакнат со систем на адекватни и ефективни мерки со цел превенција (спречување) на полициските службеници да го злоупотребат оружјето кое им е дадено заради извршување на нивните службени должности⁶¹.

⁶⁰ Преку измени во чл.223-227 од Правилникот.

⁶¹ Сашко Георгиев против Република Македонија (жалба бр.49382/06), пресуда на ЕСПЧ од 19.04.2012.

НПМ го потсети Министерството за внатрешни работи на пресудата на Европскиот суд за човекови права во случајот на Сашко Георгиев против Република Македонија во делот дека „...од државите се очекува да воспостават високи професионални стандарди во рамките на нивните системи за спроведување на законот и да обезбедат дека лицата кои работат во тие системи ги исполнуваат бараните критериуми (види, *mutatis mutandis*, Abdullah Yilmaz, цитиран погоре, ставови 56-57). Особено, кога се опремуваат полициските сили со оружје, не само што мора да бидат дадени неопходните технички обуки, туку и селекцијата на агентите кои имаат дозвола да носат такво оружје мора да биде предмет на особена контрола.“⁶²

Во таа насока, имајќи предвид дека во погоренаведената пресуда судот најде дека државата го прекршила членот 2 од ЕКЧП (право на живот), а имајќи предвид дека согласно член 31 од Законот за полиција, полицискиот службеник е овластен да носи оружје, НПМ смета дека треба да бидат преземени дополнителни превентивни мерки во насока на:

а) зајакнување на системот на редовна контрола над психофизичките способности на полицискиот службеник,

б) воспоставување на јасен систем на носење на оружјето во и вон редовното работно време на полициските службеници, и

в) воспоставување на јасен систем на чување на подигнатото оружје во просториите на полициската станица.

Во однос на **Правилникот за постапување на полициските службеници со привремено одземени и пронајдени предмети**, НПМ, од досегашното искуство, утврди случаи на неправилно постапување со чување на привремено одземени предмети во канцелариите на инспекторите во неколку полициски станици со што ваквиот начин на чување на одземени предмети го смета како ризик по безбедноста и здравјето на приведените и задржаните лица. НПМ смета дека треба да се нагласи обврската на полициските службеници и инспектори во сите случаи привремено одземените предмети да ги предаваат на чување во соодветна просторија за таа намена, а во ниту еден случај да не ги чуваат во своите службени простории. Во таа насока НПМ предложи, секој привремено одземен предмет да се чува во посебно опремена просторија во полициската станица од општа надлежност и истиот да биде соодветно евидентиран и обележан. Просторијата во која се предаваат на чување привремено одземените предмети не смее да е во непосредна близина на просториите за задржување на лица и просториите за разговор со задржаните лица. Единствено полицискиот службеник надлежен за чување и одговорен за водење на евиденцијата за привремено одземените предмети, треба да има пристап до просторијата за чување на овие предмети. Привремено одземеното оружје се чува заклучено во посебен метален сеф во состав на просторијата за чување на овие предмети.

НПМ дополнително смета дека МВР треба да даде насоки и да спроведе обуки за сите полициски службеници одговорни за водење на евиденцијата и чувањето на привремено одземените предмети, со што би се унифицирало постапувањето и би се намалиле ризиците од можна злоупотреба на овие предмети во насока на нивно можно користење, спротивно на целите на Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување.

НПМ даде свое мислење и за изменување и дополнување на **Стандардните оперативни процедури за задржување и постапка со задржани лица**. Овој документ треба да се дополни на тој начин што ќе се регулира прашањето за надзор на лицето додека се наоѓа во тоалетот, имајќи ја предвид неговата безбедност и приватност. Правото на приватност и човековото достоинство не дозволуваат

⁶² Сашко Георгиев против Република Македонија (жалба бр.49382/06), пресуда на ЕСЧП од 19.04.2012, став.51.

присуство на полициски службеници, додека лицето се наоѓа во тоалетот.

НПМ бара овој документ јасно да наведе дека претресот може да се извршува само од полициски службеници од ист пол, а при претресот да води сметка за личниот интегритет и правото на приватност на лицето. НПМ побара одземените предмети на задржаното лице, додека лицето е сместено во просторијата за задржување, да се чуваат во посебно уредена просторија над која има надзор лицето за прифат.

Понатаму, доколку задржаниот е видливо повреден или се пожали на повреда или болка, задолжително треба да се повикува лекар. Доколку задржаниот има полесни или потешки телесни повреди, во тој случај да биде повикано амбулантно возило. До пристигнување на возилото прва помош да му биде дадена од страна на полициски службеник, кој е обучен за давање на прва помош.

Националниот превентивен механизам смета дека согласно принципите за човечно постапување со лицата лишени од слобода и меѓународното право за човекови права, задржаното лице има право на храна и пристап до свежа вода за пиење. НПМ дополнително препорача, правото на храна и вода да биде заштитено и остварувањето на истото да биде регулирано со закон, заедно со останатите права кои им се загарантирани на лицата лишени од слобода, а не со подзаконски или интерен акт на МВР. НПМ смета дека храната треба да биде обезбедена од буџетот на Министерството за внатрешни работи, за која цел МВР на РМ треба да воспостави посебна буџетска ставка.

Народниот правобранител како Национален превентивен механизам смета дека особено значајно и нужно е да се регулира начинот на пристап до чиста вода за пиење. НПМ побара од МВР да обезбеди посебен буџет со кој ќе се задоволи оваа потреба преку набавка на флаширана вода за пиење за задржаните лица во полициска станица.

Покрај забелешката за регулирање на прашањето за обезбедување на вода и храна за задржаните лица НПМ даде свое мислење и за потребата од повикување лекар, во случај на задржување на лице под дејство на алкохол или други психотропни супстанции, кој треба да потврди дека лицето може да биде сместено во просторијата за задржување, без опасност од загрозување на здравјето и животот на самото лице.

Особено се нагласи дека во просториите каде е поставен видео надзор и се задржуваат лица, треба да биде поставено соодветно известување за видео надзорот, а за вршењето на видео надзор треба да биде соодветно информирано и задржаното лице, имајќи ги предвид домашните и меѓународните стандарди за заштита на личните податоци.

Б. МИСЛЕЊА ДО МИНИСТЕРСТВО ЗА ПРАВДА

Врз основа на член 30 од Законот за народниот правобранител и член 19 од Деловникот за работа на Народниот правобранител, а согласно надлежностите кои произлегуваат од член 3 од Законот за изменување и дополнување на Законот за народниот правобранител во врска со член 19 (в) од Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување, Народниот правобранител - Национален превентивен механизам (НПМ) поднесе **Мислење** и до Министерството за правда на Република Македонија во врска со **Предлогот на Закон за правда за децата**.

Националниот превентивен механизам смета дека оваа иницијатива ќе придонесе кон подобрување на квалитетот на овој закон во насока на намалување на ризиците од можна тортура или друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување со децата лишени од слобода. Воедно, НП - НПМ смета дека во овој Предлог на Закон за правда за децата, треба да се зајакнат механизмите за заштита и надзор врз деца лишени од слобода, согласно Минималните стандардни правила на ОН за администрација на малолетничка правда (т.н. Пекиншки правила)⁶³. Имено, со член 116 не се утврдува полицискиот службеник кој ќе ја спроведува постапката со дете при негово повикување, доведување или задржување во полициска станица, туку истиот само упатува на одредбите од Законот за полиција. НПМ смета дека со ваквото решение не се остварува дополнителна заштита на детето во постапката пред Министерството за внатрешни работи, бидејќи Законот за полиција иако предвидува полициските овластувања кон малолетни лица да ги применуваат посебно оспособени службеници, сепак, се дозволува во исклучителни ситуации полициските овластувања кон малолетни лица да можат да ги применуваат и други полициски службеници. Со ова се отвора простор за широко толкување на зборовите „исклучителни ситуации“ од став 2 од член 37 од Законот за полиција.

НПМ при своите редовни и последователни посети на полициските станици од општа надлежност со овластување да задржуваат лица, утврди дека определен дел од нив немаат посебно назначен инспектор за малолетничка деликвенција, кој би бил соодветно обучен за такво постапување. Затоа НПМ бара целосно спроведување на овој меѓународно-правен стандард директно во Законот за правда за децата, имајќи ја во предвид целта на овој закон – усогласување со меѓународните стандарди за унапредување на детското законодавство, подобрување и унапредување на заштита на правата на детето.

Во Република Македонија во определен број на полициски станици разговорот со детето за кое постојат основи на сомневање дека сторило дејствие што со закон е предвидено како кривично дело го спроведува полициски службеник оспособен за постапување со малолетници во присуство на полициски службеник кој работи на соодветната проблематика. Само во одреден број случаи, разговорот се спроведува исклучиво од страна на полицискиот службеник за постапување со малолетници без присуство на други службени лица. Согласно направените анализи и податоците со кои НПМ располага, ваквата состојба се должи првенствено на две причини: не во секоја полициска станица има вработено посебен инспектор по малолетничка деликвенција и не во секоја полициска станица материјалните услови дозволуваат спроведување разговор со дете во отсуство на други службени лица. Имено, во најголемиот дел од полициските станици посебно обучените инспектори немаат своја службена просторија, туку истата ја делат со полициски инспектори по општ или стопански криминал. Само една од 38 полициски станици од општа надлежност кои согласно Решението на Министерот за внатрешни работи

⁶³ art. 12.1 of the United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (“The Beijing Rules”), adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985.

имаат овластување да задржуваат лица има посебна просторија за спроведување разговор со малолетно лице (ПС Кисела Вода), а во друга полициска станица за време на посетата на НПМ во постапка беше реадаптирање на определена просторија која во иднина би се користела за спроведување разговори со деца (ПС Дебар). Во таа насока НПМ сметаше дека предлог законот треба да се дополни на тој начин што разговорот со детето ќе се спроведува единствено од страна на полициски службеник соодветно обучен за таа цел, а во отсуство на други полициски службеници.

НПМ со ова мислење побара да се воведат финансиска конструкција потребна за изградба на посебно опремени простории за задржување на деца во полициските станици од општа надлежност. Согласно анализата од превентивните посети на НПМ, само 2 полициски станици (ПС Велес и ПС Кисела Вода) имаат опремено посебна просторија за задржување на малолетно лице, која е различна од просторијата за задржување на полнолетни лица.

НПМ даде свое мислење и во делот на дефинирање што преставува најдобар интерес на детето, при што врз основа на сознанијата од спроведените посети потребно е да се утврди дека „Најдобриот интерес на детето бара тоа да не биде постојано и целосно осамено и издвоено, што би влијаело негативно на неговиот нормален психо-физички развој“. Сместувањето на децата во притвор одвоено од полнолетните лица е меѓународен-правен стандард и обврска која произлегува првенствено од член 10 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права. Сепак, во определени ситуации, само кога тоа го бара најдобриот интерес на детето, НПМ смета дека треба да бидат дозволени исклучоци, кои се однесуваат единствено на овозможување дневни и повремени контакти со внимателно избрани помлади полнолетни лица. Овие исклучоци би се однесувале само во делот на контактите и вклучувањето во заеднички активности, а не и во делот на сместувањето на детето.

НПМ смета дека на долгорочен план, лишувањето на дете од слобода, вклучувајќи го тука и извршувањето на мерката притвор, треба да се спроведува единствено во засебни установи за деца лишени од слобода, кои вклучуваат посебно обучен персонал и политики и практики кои во центарот на своето внимание би го имале постапувањето со децата.

Треба да се истакне дека Народниот правобранител - Национален превентивен механизам за сите доставени **мислења до Министерство за внатрешни работи и Министерство за правда нема добиено повратен одговор**, со што Народниот правобранител - Национален превентивен механизам нема увид во степенот на согласност и прифаќање на предложените измени и дополнувања.

В. МИСЛЕЊА ДО ОРГАНИТЕ И УСТАНОВИТЕ

Народниот правобранител - Националниот превентивен механизам врз основа на констатираните состојби во своите посебни извештаи побара измени во Правилникот за куќен ред во Прифатниот центар за странци и измена на Правилникот за начинот на вршење на видео-надзор во Затвор Битола.

Со посебниот извештај на Народниот правобранител - Национален превентивен механизам за посетата на Прифатниот центар за странци, побара измени во Правилникот за Куќниот ред на Прифатниот центар. Националниот превентивен механизам укажа задолжителниот лекарски преглед на лицето при неговото прифаќање во центарот да се спроведе во рок од 24 часа по приемот. Воедно, НПМ побара зголемување на времетраењето на дневната прошетка на отворен простор од еден на два часа, применувајќи го истиот стандард веќе утврден со Законот за извршување санкции. Понатаму НП - НПМ бара јасно да се дефинираат посебните услови под кои странецот сместен во центарот може да користи телефон, како и да се зголеми времетраењето на посетата на еден час. НПМ смета дека изолацијата во посебна просторија треба да биде утврдено со Законот за полиција, како средство за присилба, а со овој правилник дополнително да се уредат условите и начинот на употребата на изолацијата.

Во одговорот од МВР на РМ по доставениот извештај, министерството го извести НП-НПМ дека е побарано мислење од надлежните служби во МВР за преиспитување на потребата и оправданоста за измените во правилникот. НП - НПМ до МВР достави и ново барање за известување во која мера министерството ги прифаќа предложените измени на правилникот за куќниот ред, а по истото беше известен дека предложените измени на правилникот за куќниот ред на Прифатниот центар за странци се прифатени и се во постапка на нивно имплементирање.

НПМ упати барање до управата на Затворот Битола да се измени Правилникот за начинот на вршење на видео-надзор во насока на изземање на собите за ноќевање од приемно затворено и затворено одделение од видео надзорот (член 2 од правилникот). Во одговорот од директорот на КПУ Затвор Битола НПМ беше известен, дека е извршено изменување и дополнување на правилникот согласно барањето, а воедно камерите биле отстранети од овие две простории за сместување осудени лица⁶⁴.

⁶⁴ повеќе за ова барање и анализа на состојбата може да се прочита во делот на опис на состојбите затекнати во казнено-поправните установи.

5 МАРГИНАЛИЗИРАНИ И РАНЛИВИ КАТЕГОРИИ ЛИЦА ВО МЕСТАТА НА ЛИШУВАЊЕ ОД СЛОБОДА

Роми лишени од слобода

Особено е ранлива состојбата и положбата на Ромите во местата на лишување од слобода. При посетата на затвореното одделение во Затвор Скопје НПМ, на нивно барање, спроведе разговор со четири лица припадници на Ромската етничка заедница сместени во иста просторија. При разговорот, НПМ доби сериозни оплаки за физичко малтретирање и принудување на работа на овие лица од страна на останатите осудени лица сместени во затвореното одделение. Имено, лицата истакнаа дека ги вршат редовните редарски работи за сите осудени лица сместени во ова одделение. НПМ смета дека оваа ситуација, без разлика дали е на доброволна или недоброволна основа, е недозволива и спротивна на распоредот за редарство изготвен од Секторот за ресоцијализација. Во однос на физичкото малтретирање, евидентен беше стравот кој постоеше кај овие лица додека разговараа насам со претставниците на НПМ, постојано истакнувајќи дека се плашат од одмазда, бидејќи решиле отворено да проговорат за овој нивен проблем. Едно од лицата се пожали, дека дента пред посетата, било тепано и малтретирано од страна на други осудени лица (сместени во друга соба од затвореното одделение), а друго лице, иако само пред неколку дена било сместено во затвореното одделение, се пожали дека било тепано и удирано со раце и нозе од други осудени лица, при што се здобило со гребнатинки на грбот. Додека траеше разговорот, неколку лица пробаа да влезат во собата и да проверат дали овие лица се жалат на принудно редарство и насилство од страна на другите осудени лица, што кај НПМ предизвика сомневање од можни идни насилства врз истите. Истите сметаа дека сето тоа им се случува поради нивната етничка припадност, поточно бидејќи лицата припаѓаат на Ромската заедница.

Во насока на превентивно дејствување, НПМ веднаш го повика надлежниот службеник-командир, со кого беше дискутиран проблемот во насока на изнаоѓање на соодветно решение. Исто така, НПМ за овој проблем разговараше и со двајцата воспитувачи (одговорни за затвореното и за приемното одделение). Едниот од воспитувачите потврди дека бил запознаен со таквата ситуација истиот ден при разговорот со едно од лицата кои му се пожалија на НПМ, за што веќе имаше изготвено службена белешка со која ќе бара соодветно постапување од Службата за обезбедување и преместување на осудените лица од затвореното одделение во друг дел од затворот.

НПМ побара од сите затворски служби да работат координирано, со цел навремено откривање на случаи на етничка, верска или друг вид дискриминација на одделна популација на затворот од страна на останатите, а во насока на сузбивање на можните ризици од тортура или друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување. Непреземањето на превентивни и реактивни мерки во случаите на насилство помеѓу самите осудени лица од страна на затворските служби (пасивност при превенција и/или неефикасност при заштитата) може да

достигне степен на повреда на правото на заштита од тортура и друго нечовечно или понижувачко постапување, заштитено со членот 3 од Европската конвенција за човекови права.

НПМ и препорача на управата на Затвор Скопје да воспостави 24 часовно физичко присуство и надзор на Секторот на обезбедување во затвореното одделение, а во насока на намалување на можни ризици од насилство меѓу осуденичката популација. Меѓутоа ваквата препорака беше делумно прифатена од страна на управата на затворот со образложение дека физичкото присуство на припадник од секторот за обезбедување е во период од 22.00 до 08.00 часот, додека во останатиот дел од денот надзорот и контролата се врши преку спроведување на редовните секојдневни активности на секторот за обезбедување.

И при посетата на затвор Струмица НПМ спроведе разговор со група осудени лица од Ромска етничка припадност кои се пожалија на малтретирање, како и понижување од конкретни лица вработени во службата за обезбедување. Во тој дел НПМ ја информираше управата на затворот во делот дека постојат поплаки за физичко малтретирање од конкретни вработени лица во службата за обезбедување при што управата даде информација дека против едното службено лице во тек е дисциплинска постапка поради наводи на физичко малтретирање, додека за другото лице немало досега таков вид поплаки. Директорот го извести НПМ тимот дека секогаш кога добива ваков тип на информации спроведува соодветна истрага и постапка, меѓутоа постои и колегијалност помеѓу службените лица кои најчесто ваквиот вид на физичко малтретирање го прават надвор од дофатот на камерите инсталирани во затворот.

НПМ се повикува на препораките на КСТ, грижата што секторот за обезбедување е должен да ја даде на лицата што се под негова одговорност ја вклучува и одговорноста да ги штити од други затвореници кои сакаат да им нанесат зло. Решавањето на проблемот со насилството меѓу затворениците бара затворскиот персонал да биде поставен на такво ниво, вклучително и во однос на неговата застапеност, да ја врши својата работа и задачите за супервизија на соодветен начин. Затворскиот персонал мора да реагира на знаците за неволја и да биде решителен и соодветно обучен да интервенира кога е потребно⁶⁵.

Како особено ранлива НПМ ја оцени и состојбата со Ромите сместени во училишното одделение (т.н. школарци) во КПД Идризово. Училишното одделение е наменето за осудени лица кои немаат завршено основно и средно образование и во кое одделение би требало да го заокружат образовниот процес. Во пракса, во ова одделение најголем дел од сместените осудени лица се Роми.

При разговорот со лицата во училишното одделение беше посочено дека односот на вработените во секторот за обезбедување е некоректен, во одредени ситуации посочија дека се случувало да бидат навредени од вработените во службата за обезбедување на етничка основа како и од причина што најголемиот број на сместени лица во ова одделение се социјални случаи. Тимот на НПМ беше и директен сведок на некоректно однесување на еден од службениците на секторот за обезбедување.

Лицата ги конзумираат оброците во просториите во кои ноќеваат. Во училишното одделение нема посебна соба за дневен престој – лицата најголемиот дел од денот го поминуваат во своите простории (спални соби) или во заедничкиот ходник. Само едно лице од 72 лица кои ја издржуваат казната затвор во училишното одделение беше работно ангажирано. Овие лица поголемиот дел од денот го поминуваат во своите соби и во заедничкиот ходник во рамките на одделението.

НПМ го оценува сместувањето и состојбата на Ромите во училишното одделение на КПД Идризово како крајно понижувачки, имајќи предвид дека во

⁶⁵ Пасус 27, Извадок од 11-ти Општ извештај [CPT/Inf(2001)16].

собите и во ходникот каде лицата го поминуваат најголемиот дел од денот (дури 22 часа) постојат крајно нехигиенски услови. Постои пренатрупаност и не се исполнуваат основните минимални стандарди за сместување на лица лишени од слобода, а лицата лишени од слобода сметаат дека односот на дел од вработените во секторот за обезбедување е некоректен поради нивната етничка припадност.

Осудени лица - корисници на дроги

При посетата на казнено-поправните установи НПМ утврди дека во голем дел од нив се спроведува метадонска терапија за корисниците на дрога, меѓутоа во ниту една од установите не се преземаат никакви други мерки, ниту се спроведуваат други програми во насока на намалување на штетите.

Како особено критична, НПМ ја оцени положбата со сместувањето на корисниците на дрога кои казната затвор ја издржуваат во КПД „Идризово“-Скопје, каде функционира посебен метадонски центар со стручен тим кој е одговорен за третман и делење на терапија за 128 корисници на метадонска терапија. За корисниците на метадонската терапија се водат посебни картони, а лицата склучуваат договор со кој даваат согласност за вклучување во терапијата и се обврзуваат на редовна контрола на урината.

НПМ утврди дека овие лица се издвојуваат (сегрегират) од останатите осудени лица, на тој начин што најголемиот дел од нив се сместени во затворскиот стационар. Иако стационарот е предвиден за болничко сместување (хоспитализација) на пациенти, НПМ утврди дека најголемиот дел од лицата беа осуденици кои се корисници на метадонска терапија. Соодветно, лицата кои се сместени таму не се болни лица за кои е потребна дополнителна медицинска грижа, туку напротив, истите се издвоени и сместени во посебна зграда само заради нивната состојба – корисници на наркотични средства.

На таков начин се врши директна дискриминација на оваа категорија на осудени лица и нивна сегрегација, односно се ставени во понеповолна положба и се сместени во понеповолни услови, како и издвоени од останатите осуденици само заради нивната здравствена состојба, односно затоа што се корисници на метадонска терапија. НПМ искажа загриженост што корисниците на метадонска терапија медицинскиот третман го добиваат во несоодветни услови, издвоени од останатите осудени лица и сместени во полоша состојба отколку во другите сместувачки капацитети. Согласно Препораката бр. R(98)73 на Комитетот на министри на Советот на Европа, до државите членки во врска со етичките и организациски аспекти на здравствената заштита во затворот „негата на затворениците кои имаат проблеми поврзани со употребата на алкохол и дроги треба да се унапредува, имајќи ги особено предвид услугите што треба да им се даваат на зависниците од дроги, според препораките на Групата за соработка за борба против злоупотребата на дроги и недозволената трговија со дроги („Групата Помпиду“). Лекувањето на симптомите на одвикнување од злоупотреба на дроги, алкохол или лекови во затворот треба да се спроведува на ист начин како и во заедница⁶⁶.

⁶⁶ Recommendation No R (98) 7 concerning the ethical and organisational aspects of health care in prison.

Осудени лица со ментални болести

Состојбата со осудените лица со ментални болести е особено загрижувачка во КПД „Идризово“-Скопје. НПМ, со помош на надворешниот соработник-психијатар, во разговори со осудени лица утврди дека во КПД „Идризово“-Скопје се сместени лица со психички потешкотии кои имаат параноидни размислувања. Кај дел од нив со вештачење е утврдена парцијална пресметливост, а за едно осудено лице се утврди дека од 2008 година има психички проблеми.

За едно лице кое искажувало суицидални намери во картонот уредно беа нотирани растројствата, психичкиот наод и преземените мерки. Истото лице има добиено мерка самица заради самоповредување, а докторот потврдил дека лицето е способно за издржување на мерката. НПМ укажува загриженост, за изрекување на мерка самица на лице кај кое е заведено дисоцијално растројство и лице кое сака да си нанесе повреда. Иако во картонот е заведено дека лицето е секојдневно прегледувано од лекар, додека било на издржување на казната самица, сепак НПМ смета дека суицидијалните намери не треба да се казнуваат со самица, туку тие лица треба да бидат под засилен надзор и засилена психијатриска грижа.

Лицата со ментални болести се сместуваат на повеќе одделенија во КПД „Идризово“-Скопје. НПМ во оваа насока ја потсети управата на домот и Управата за извршување на санкции дека Европските затворски правила утврдуваат „за осудени лица кои боледуваат од душевни нарушувања или абнормалности треба да постојат специјализирани заводи или одделенија под медицинска контрола за наблудување и лекување, а се обрнува посебно внимание на спречување од самоубиства“.⁶⁷ Воедно, тука треба да се има предвид Препораката бр. **R (98) 73** на Комитетот на министри до државите членки во врска со етичките и организациски аспекти на здравствената заштита во затворот со кои се бара „на лицата осудени за сексуални кривични дела треба да им се понуди психијатриско и психолошко испитување, како и соодветно лекување додека се во затворот и после тоа. Затворениците кои страдаат од тешко душевно растројство треба да се сместат и да се негуваат во болничкото одделение, кое е адекватно опремено и каде се вработени соодветно обучени кадри. Одлуката за прием на затвореник во јавна болница треба да ја донесе психијатар, а таа подлежи на одобрение од надлежните органи.“

НПМ, со жалење констатира, дека поради непостоење на соодветни материјално-технички предуслови, во пракса не се спроведува член 128 од Законот за извршување на санкциите и член 31 од Законот за ментално здравје, поточно осудените лица кои за време на издржувањето на казната ќе заболат од ментална болест или покажуваат тешка психичка растроеност утврдена од психијатар, надлежниот орган за извршување на санкциите не ги упатува во соодветна здравствена установа на лекување и чување. Овие лица, и покрај заложбите од меѓународните документи и постојната домашна правна рамка, казната затвор ја издржуваат во редовните одделенија на КПД „Идризово“-Скопје, а некои од нив привремено се сместуваат и на арестантското одделение лоцирано во кругот на Клиничкиот центар во Скопје.

⁶⁷ Точка 47.1. од Европските затворски правила.

Осудени лица со инвалидитет

НПМ како особено загрижувачка ја истакна состојбата во КПД „Идризово“ - Скопје каде во крајно понижувачки и нечовечни услови се сместуваат лица со инвалидитет, поточно истите се сместуваат во полоши услови, споредено со другите осудени лица. НПМ смета дека ваквата состојба може да претставува основ за нивна дискриминација поради постоење на фактично нееднакво постапување со што овие лица се изложуваат на неправеден, деградирачки и нечовечен однос во споредба со други лица во слична ситуација.

НПМ беше крајно загрижен и за несоодветниот однос на службите (со акцент на секторот за обезбедување, воспитувачот и здравствената служба одговорни за отвореното одделение) кои дозволиле лице со посебни потреби, кому му е ампутирана едната нога, да биде сместено во групна просторија во одделението каде не постојат никакви предуслови за негово сместување и живеење во затворски услови⁶⁸. При посетата на приемното одделение НПМ забележа и осуденичка која е траен инвалид со протеза на едната нога, на која и е значително ограничено самостојното движење и истата зависи од помошта од останатите осуденички. НПМ смета дека и ова лице ги нема потребните услови за сместување и живот во КПУ „Идризово“ - Скопје.

Ваквото постапување и преземањето на соодветни превентивни мерки, НПМ го смета како крајно понижувачко и нечовечно постапување и директно спротивно со обврските кои произлегуваат од неколку меѓународни акти: Европската конвенција за човекови права⁶⁹ и особено Конвенцијата за правата на лицата со попреченост: *„Земјите потписнички обезбедуваат дека, доколку лицата со инвалидност се лишени од слобода преку постапка, тие на еднаква основа со другите, имаат право на гаранции во согласност со меѓународните човекови права и се третираат во согласност со целите и начелата од оваа Конвенција“*. При сместувањето на осудени лица со инвалидитет, НПМ бара да биде почитувано начелото на *„разумно прилагодување“*, што подразбира неопходна и соодветна модификација и прилагодување не предизвикувајќи непропорционален и несоодветен товар, доколку е неопходно во одреден случај, за да им се обезбеди на лицата со инвалидност да ги уживаат или остваруваат човековите права и основните слободи на еднаква основа со другите⁷⁰.

Лица задржани во полициски станици - корисници на алкохол

НПМ утврди дека во случаите кога кај задржаните лица во полициски станици е констатиран повисок степен на алкохолизираност, во дел од овие случаи превентивно не бил повикан лекар од страна на сменоводителот или друго овластено службено лице, иако во записникот за задржување на лице е констатирано дека лицата покажувале видливи знаци на алкохолизираност. Во еден случај задржаното лице покажувало знаци на видливо пијанство (утврден

⁶⁸ Оваа просторија беше затворена по барање на НПМ.

⁶⁹ НПМ ја посочува пресудата на Европскиот суд за човекови права во случајот D.G. v. Poland (no. 45705/07). Апликантот, паралигичар во инвалидска количка кој имал и низа други здравствени проблеми, се жалел дека условите на издржувањето на казната затвор не биле соодветни со неговите потреби и здравствена состојба. Особено се жалел дека материјалните услови не биле прилагодени за лица во инвалидски колички, што му предизвикувало сериозен проблем при пристапот до санитарните јазли, а дополнително сметал дека во просториите постои пренатрупаност и морал да ја дели спалната соба со пушачи. Европскиот суд за човекови права нашол повреда на членот 3 од Конвенцијата, пред се имајќи ги предвид материјалните услови во затворот од аспект на посебните потреби кое ова лице ги имало.

⁷⁰ чл.14 ст.2 во врска со чл.2 – Конвенција за правата на лица со попреченост на Обединетите нации, ратификувана од РМ во декември 2011 година.

висок процент на алкохол во крвта од 3,05%), меѓутоа службеникот кој го пополнувал записникот проценил дека немало потреба од лекар (во ПС Кавадарци). Во четири од прегледаните папки за задржани лица во ПС Делчево беше утврдено дека лицата биле во состојба на алкохолизираност и тоа во граници од 1,50% до 3,30%, меѓутоа во ниту еден од овие случаи не бил повикан лекар од страна на сменоводителот, иако во записникот за задржување на лице е констатирано дека лицата покажувале видливи знаци на алкохолизираност.

Во одредени полициски станици во случаи на задржување на лица со видливи повреди или со висок степен на алкохол превентивно се повикува лекар кој треба да ја процени здравствената состојба на задржаните лица (пример: ПС Струга, ПС Горче Петров и други). Во еден случај на задржано лице, кај кое биле утврдени 1,76% алкохол, бил повикан лекар, пополнет бил записник за право на лекар и во регистарот за повикани, приведени или задржани лица било заведено дека истото лице остварило лекарска помош (во ПС Кратово). Во друг случај НПМ утврди дека за лицето била констатирана потреба од лекар поради постоење на видливи повреди и состојба на алкохолизираност, па соодветно била повикана брза помош, за што постои и соодветна белешка со потпис и печат од здравствениот работник (ПС Гевгелија).

НПМ смета дека полициската станица задолжително треба да повикува лекар во случаи кога е утврдено високо ниво на алкохолизираност на задржаното лице, без разлика дали ова лице бара или не бара лекарска помош, а со цел превентивно дејствување во насока на навремена заштита на здравјето на лицето лишено од слобода. Доколку алкохолизираното лице не сака да го искористи правото на лекар, истото треба соодветно да биде нотирано од страна на лекарската екипа и полициските службеници.

6 ОПШТИ ПРЕПОРАКИ

Народниот правобранител - Национален превентивен механизам, согласно своите овластувања кои произлегуваат од ОПКАТ и од Законот за народниот правобранител, по секоја посета доставува посебен извештај кој содржи детална анализа на состојбите и конкретни мерки за подобрување на недостатоците и отстранување на идентификуваните ризици. Препораките содржани во овој годишен извештај се општи и претставуваат генерални насоки, согласно состојбите и трендовите констатирани при спроведените редовни и последователни посети во текот на 2012 година, а со цел превентивно дејствување на засегнатите државни органи.

Препораки за подобрување на соработката:

- Органите и институциите да ја зајакнат и продлабочат соработката со Народниот правобранител - Национален превентивен механизам во делот на доставување навремени и квалитетни одговори по посебните извештаи.
- Зголемување на степенот на спроведување на препораките на Националниот превентивен механизам упатени до местата на лишување од слобода и надлежните министерства.
- Органите на државната управа да доставуваат одговори по мислењата и иницијативите поднесени од НПМ за изменување и дополнување на правната рамка која се однесува на условите, постапувањето и остварувањето на правата на лицата во местата на лишување од слобода.

Препораки за полициските станици:

- Навремена и ефикасна истрага за сите наводи за физичко малтретирање и неможност за остварување на утврдените права во полициска постапка од страна на лицата лишени од слобода.
- Продолжување на процесот на реновирање на просториите за задржување во полициските станици согласно утврдената акциона рамка, со цел исполнување на минималните меѓународни стандарди за сместување и заштита на лицата лишени од слобода.
- Старите простории кои не се користат во полициските станици да бидат соодветно и видливо пренаменети со цел избегнување на каква било злоупотреба при постапувањето со лицата лишени од слобода.
- При проекцијата и изведбата на градбата на тоалетите во новите места на задржување да се земат предвид безбедносните ризици кои може да се појават во објект за задржување на лица лишени од слобода.
- Постапување на пристапни рампи како на влезот на полициските станици, така и на влезовите во просториите за задржување со што ќе се има сензитивен пристап кон ранливите категории на лица, како и спроведување на одредбите на Конвенцијата на ОН за правата на лицата со попреченост.

- Полициските станици кои со решение се назначени за места на задржување треба соодветно да бидат опремени со нови транспортни возила кои ги исполнуваат безбедно-заштитните мерки за спровод на лица лишени од слобода.

- Разговорот со лицата лишени од слобода да биде спроведен во посебно назначени простории во полициските станици, а особено тоа да се практикува онаму каде се изградени нови простории за распит во кои е поставен видео-надзор, како и други безбедносни мерки.

- Навремено информирање и поука за правата на лицата лишени од слобода, како и остварување на другите права при задржување во полициска станица, со особен акцент за остварувањето на правото на лекар на лица кои имаат видливи повреди или знаци на болест, алкохолизираност или се под дејство на психотропни супстанции. Задолжително да се повикува лекар во вакви случаи, без разлика дали лицето бара или не бара лекарска помош, со цел превентивно дејствување во насока на навремена заштита на здравјето на лицето кое е лишено од слобода.

- Правото на храна и вода да биде регулирано со закон заедно со останатите права кои се гарантираат на лицата лишени од слобода, а не тоа да се уредува само со подзаконски интересен акт, а остварувањето на ова право да се евидентира со пополнување на службена белешка.

- Целосно, детално и навремено пополнување на евиденциите во врска со приведените и задржаните лица, со посебен акцент на записникот за задржување на лице и записникот за поука и остварување на правото на бранител и други права. Особено при пополнувањето на евиденцијата да се запази логичниот тек на настаните, од времето на лишување од слобода до задржувањето во полициска станица, со цел правилното утврдување на вкупното времетраење на лишувањето од слобода.

- Потребно е унифицирање на добрите практики во начинот на водење на регистрите и евиденциите и постапувањето со лицата лишени од слобода на ниво на територија на Република Македонија.

Препораки за казнено-поправните установи:

- Националниот превентивен механизам укажува на потребата од создавање на реални услови за целосна имплементација на Европските затворски правила и други релевантни меѓународни стандарди, како и целосно спроведување на Законот за извршување на санкциите во пракса.

- Со цел спречување можни појави на тортура или други форми на сурово, нечовечно или понижувачко постапување, потребно е преземање мерки за превенција од физичко насилство и самоповредување, како и навремено испитување и утврдување на сите околности по индивидуалните оплаки и случаи за насилство на притворените и осудените лица. Државата мора да преземе сериозни и конкретни чекори во насока на намалување на неказнивоста и утврдување на одговорноста на можните сторители.

- Воспоставување на систем на континуирани обуки за вработените во КПУ, со акцент на обуки за вработените во секторите за обезбедување во насока на професионално, етичко и ненасилно постапување со лица лишени од слобода, почитување на човековите права и дозволена употреба на средства за присилба.

- Подобрување на материјалните услови за сместување на осудените и притворените лица со почитување на минималните меѓународни препораки и домашни стандарди и намалување на пренатрупаноста во казнено-поправните установи.

- Воспоставување приемни одделенија во сите казнено-поправните установи кои би биле физички издвоени од останатите одделенија со цел да се овозможи

квалитетен процес на прием и адаптација, како и да се намали степенот на криминогена инфекција при приемот.

- Обезбедување континуирана, квалитетна и навремена здравствена заштита преку подобрување на пристапот и условите на лекувањето, а согласно правилата на ОН, Европските затворски правила, препораките на Советот на Европа и препораките на Светската здравствена организација.

- Обезбедување квалитетна и разновидна исхрана за притворените и осудените лица, која количински ќе ги задоволува потребите и ќе ја исполнува енергетската вредност на оброците пропишана со закон. Да се воведат посебен режим на исхрана (диета) за болните и изнемоштени лица.

- Да се обезбедат услови за непречено остварување на основното и средното образование согласно законот, како и востановување на програми за стручно оспособување на осуденичката популација.

- Создавање неопходни материјални предуслови во насока на мотивирање на осудените лица за зголемување на нивната работна ангажираност како основен двигател во процесот на ресоцијализација, што претставува основна функција на казнено-поправната установа.

- Почитување на меѓународните стандарди и препораки во делот на условите за сместување и живот на осудените лица со посебни потреби и спроведување во практика на начелото на „разумно прилагодување“.

- Постапување, третман и сместување на притворените и осудените лица со ментална болест согласно Европските затворски правила, Препораката (98)73 на Комитетот на министри на Советот на Европа и Законот за извршување на санкциите.

- Правото на престој на отворен простор да се остварува секојдневно за сите категории осудени лица, согласно важечките правни прописи.

- Зголемување на бројот на вработени во казнено-поправните установи, согласно утврдените акти за систематизација, особено во Секторот за обезбедување, Секторот за ресоцијализација и Секторот за здравствена заштита.

- Уредно водење на евиденцијата за лицата лишени од слобода, особено во делот на пополнување на регистрите во кои се заведува секоја примена на средства на присилба, преку задолжително заведување на секоја употреба на средствата за врзување и издвојувањето како средства за присилба.

Препораки за психијатриските болници:

- Подобрување на материјалните услови во насока на задоволување на посакуваните стандарди: реновирање на старите објекти за сместување, подобрување на состојбата со санитарните јазли и бањите и прилагодување на истите за оваа категорија лица, обезбедување на нови кревети и душеци за спиење за секој пациент сместен во психијатриска болница, како и подобрување на затоплувањето и вентилацијата во просториите за сместување.

- Намалување на пренатрупаноста на некои од одделенијата во психијатриските болници, а воедно во одделенијата за ургентна психијатрија и акутните одделенија да се сместуваат исклучиво вознемирени и виолентни пациенти, односно акутни пациенти, а не и лица со долготрајна хронична состојба кои се во постабилна состојба.

- Психијатриските болници соодветно и целосно да се структурираат и екипираат со кадар кој ќе ги задоволи потребите за лекување, рехабилитација и нега на пациентите, како и спроведување континуирана едукација на медицинскиот и немедицинскиот персонал за човекови права и човечно постапување со лицата со ментална болест.

- Министерството за здравство, во координација со психијатриските болници, да изготви информација до Министерството за правда за: применливоста (или неприменливоста) во практика на одредбите од член 59 став 2 од Законот за вонпарнична постапка и спроведувањето на чл.66 од Законот за вонпарнична постапка од страна на судовите во практика.

- Соодветно и правилно да се применуваат донесените Протоколи за фиксација (физичка имобилизација) на пациентите: востановување на посебни простории за фиксација кои ќе ги исполнуваат посакуваните стандарди, навремено и уредно да се внесува времетраењето на физичката имобилизација во евиденцијата, а додека едно лице е физички имобилизирано во собата за фиксација, во истата просторија во ниту еден случај да не се сместуваат истовремено и други лица кои се под засилен надзор, а кои не се фиксирани.

- Да се почитуваат законските одредби во делот на обезбедување согласност од лицето при неговиот доброволен прием во психијатриска болница, како и почитување на законски утврдената постапка при спроведување на т.н. присилна хоспитализација.

- Да се прават континуирани напори за мотивирање на пациентите во насока на нивно вклучување во окупационата и работната терапија.

- Да се подобри контролата на квалитетот и квантитетот на храната со цел пациентите сместени во психијатриските болници да добиваат соодветни оброци со потребните енергетски вредности.

Препораки за останатите места:

- Подобрување на условите за сместување во Прифатниот центар за странци на Министерство за внатрешни работи, обезбедување поквалитетна и навремена здравствена заштита, водење на соодветна евиденција согласно законот и куќниот ред, а особено Регистарот за употреба на средства на присилба, воведување на пишан протокол за постапување при физички насилства и инциденти помеѓу лицата сместени во прифатниот центар, како и навремено и соодветно известување на странците за нивните права и услови на сместувањето, преку обезбедување информации за куќниот ред на јазик што го разбираат.

- Реновирање, навремено одржување и редовно затоплување на просториите за сместување и престој во ЈУ за згрижување деца со воспитно-социјални проблеми „Скопје“, задолжително преземање на сите законски мерки во случаите на сторување на дејствија со елементи на кривично дело и задолжително и детално испитување и пријавување на секоја поплака од малолетниците за физичко насилство и сексуално малтретирање, а со цел спроведување на соодветна постапка и утврдување на одговорноста. НПМ бара во оваа установа да се згрижуваат исклучиво малолетници со воспитно-социјални проблеми, но не и сторители на дејствија со елементи на кривично дело, а со цел надминување на можноста од негативно влијание и ширење на криминогена инфекција.

- Подобрување на материјалните услови за сместување на лица со тешки и најтешки пречки во интелектуалниот развој во специјалниот завод во Демир Капија, обезбедување непречен пристап на корисниците до сите објекти и до услугите на заводот, преку соодветно разумно прилагодување, а при давање на контрацептивни средства на корисникот секогаш да се бара и добива одобрување од старателот или корисникот. НПМ побара да се зголеми бројот на организирани активности надвор од кругот на заводот во насока на вклучување на корисниците во заедницата, како и процесот на деинституционализација да се одвива согласно поставените принципи и цели во Националната стратегија за деинституционализација (2008-2018), со што континуирано треба да се намалува бројот на корисници во заводот.

Анекс 1: Преглед на активностите на Националниот превентивен механизам во 2012 година

- превентивни посети

Датум	Место	Активност	Учесници	Организатор
06.02.2012	Скопје	НПМ посета – Јавна установа за згрижување деца со воспитно социјални проблеми -Скопје	двајца советници во НПМ	НПМ
13-15.02.2012	Скопје	Трилатерална средба на НПМ Словенија, Албанија и Македонија	тројца советници во НПМ, претставници од НПМ Словенија и НПМ Албанија	НПМ во соработка со Совет на Европа
14.02.2012	Скопје	НПМ посета – Полициска станица Карпош	тројца советници во НПМ, претставници од НПМ Словенија и НПМ Албанија	НПМ
24.02.2012	Скопје	НПМ посета – Полициска станица Центар	двајца советници во НПМ	НПМ
28.02.2012	Свети Николе	НПМ посета – Полициска станица Свети Николе	двајца советници во НПМ	НПМ
20-21.03.2012	Женева, Швајцарија	Тематски состанок: „Процесот на враќање на мигранти и превентивниот мониторинг“	Аница Томшиќ-Стојковска	Совет на Европа
20.03.2012	Радовиш	НПМ посета – Полициска станица Радовиш	двајца советници во НПМ	НПМ
05.04.2012	Струга	НПМ посета – КПД од отворен вид Струга	тројца советници во НПМ	НПМ
10.04.2012	Скопје	Презентација за улогата и работата на НПМ пред претставници на Омбудсманот на Црна Гора	НП и тројца советници во НПМ	НПМ
19.04.2012	Струмица	НПМ посета – Затвор Струмица	тројца советници во НПМ	НПМ
23-24.04.2012	Скопје	Работна посета на Шпанскиот НПМ на НПМ Македонија	тројца советници во НПМ	Твининг проект во соработка со НП на РМ
23.04.2012	Кавадарци	НПМ посета – Полициска станица Кавадарци	двајца советници во НПМ, претставници од НПМ Шпанија	НПМ
30.04.2012	Кратово	НПМ посета – Полициска станица Кратово	двајца советници во НПМ	НПМ
03.05.2012	Тетово	НПМ посета – Затвор Тетово	тројца советници во НПМ	НПМ
22-23.05.2012	Штип	НПМ посета – КПД Штип	тројца советници во НПМ	НПМ
30.05.2012	Скопје	Презентација на Годишниот извештај на НПМ за 2011 година	НП и тројца советници во НПМ	НПМ
31.05.2012	Дебар	НПМ посета – Полициска станица Дебар	тројца советници во НПМ	НПМ
05-07.06.2012	Тирана, Албанија	Трилатерална средба на НПМ Словенија, Албанија и Македонија и посета на Клиника за психијатрија	Донче Бошковски	Омбудсман на Република Албанија во соработка со Совет на Европа
11-15.06.2012	Мадрид, Шпанија	студиска посета на НПМ на Шпанија, посета на полициска станица, центар за малолетни престапници и затвор	Мерита Алиу-Алили	Твининг проект во соработка со Омбудсман на Кралство Шпанија
12-13.06.2012	Белград, Србија	Тематски состанок: „Илегални мигранти, Фронтекс и улогата на НПМ“	Донче Бошковски	Совет на Европа
26.06.2012	Гевгелија	НПМ посета – Полициска станица Гевгелија	двајца советници во НПМ	НПМ
28.06.2012	Делчево	НПМ посета – Полициска станица Делчево	тројца советници во НПМ	НПМ

05.07.2012	Скопје	НПМ последователна посета – Полициска станица Чаир	двајца советници во НПМ	НПМ
06.07.2012	Скопје	НПМ последователна посета – Полициска станица Аеродром	двајца советници во НПМ	НПМ
12.07.2012	Скопје	НПМ последователна посета – Затвор Скопје	тројца советници во НПМ	НПМ
19.07.2012	Скопје	НПМ посета – Полициска станица Горче Петров	тројца советници во НПМ	НПМ
26.07.2012	Скопје	НПМ посета – Прифатен центар за странци (МВР)	тројца советници во НПМ	НПМ
29.08.2012	Струга	НПМ посета – Полициска станица Струга	двајца советници во НПМ	НПМ
13.09.2012	Скопје	НПМ последователна посета – Полициска станица Драчево	двајца советници во НПМ	НПМ
14.09.2012	Велес	НПМ последователна посета – Воспитно-поправен дом Тетово	тројца советници во НПМ	НПМ
18.09.2012	Гостивар	НПМ последователна посета – Полициска станица Гостивар	двајца советници во НПМ	НПМ
18-20.09.2012	Париз, Франција	Обука на тема: "Справувањето на Медијаторите и Омбудсмани со феноменот на миграција"	Аница Томшиќ-Стојковска	Асоцијација на Омбудсмани на Медитеранот
19-20.09.2012	Скопје	Работна посета на Шпанскиот НПМ на НПМ Македонија	двајца советници во НПМ	Твининг проект во соработка со НП на РМ
24.09.2012	Скопје	Потпишан Меморандум за соработка помеѓу НП на РМ и Здружението на психијатри на РМ	/	/
01.10.2012	Прилеп	НПМ посета – Затвор Прилеп	тројца советници во НПМ	НПМ
03-04.10.2012	Скопје	Конференција на тема: „Националните институции за човекови права и промоцијата и заштитата на човековите права во Македонија и Западниот Балкан“	НП Ицет Мемети, Аница Томшиќ-Стојковска и Донче Бошковски	НВО Студиорум
12.10.2012	Скопје	НПМ посета – Полициска станица Гази Баба	тројца советници во НПМ	НПМ
18.10.2012	Битола	НПМ посета – Затвор Битола	тројца советници во НПМ	НПМ
30 и 31.10 и 01.11.2012	Скопје	НПМ посета – Казнено-поправен дом Идризово	тројца советници во НПМ и надворешен соработник-психијатар	НПМ
05.11.2012	Скопје	Тркалезна маса на тема: „Состојбите со човековите права во установите за лишување од слобода – една година од воспоставувањето на НПМ“	Аница Томшиќ-Стојковска и Донче Бошковски	Хелсиншки комитет за човекови права на РМ
08-09.11.2012	Скопје	НПМ посета - Психијатриска болница Скопје	тројца советници во НПМ и надворешен соработник-психијатар	НПМ
20.11.2012	Демир Хисар	НПМ посета – Психијатриска болница Демир Хисар	тројца советници во НПМ и надворешен соработник-психијатар	НПМ
27.11.2012	Негорци, Гевгелија	НПМ посета – Психијатриска болница Негорци	тројца советници во НПМ и надворешен соработник-психијатар	НПМ
06.12.2012	Скопје	НПМ последователна посета – Полициска станица Кисела Вода	двајца советници во НПМ	НПМ
20.12.2012	Демир Капија	НПМ посета - ЈУ Специјален Завод Демир Капија	тројца советници во НПМ и надворешен соработник-психијатар	НПМ

Република Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ

Republika e Maqedonisë
AVOKATI I POPULLIT

O M B U D S M A N
Republic of Macedonia

**AVOKATI I POPULLIT
MEKANIZËM PARANDALUES NACIONAL**

RAPORTI VJETOR

Shkup , maj 2013

PËRMBAJTJA

Shkurtesa	
Parathënie	
1. KOMPETENCAT DHE AKTIVITETET E MEKANIZMIT PARANDALUES NACIONAL	115
A. Autorizimet e Avokatit të Popullit si një Mekanizëm Parandalues Nacional dhe roli i tij në shoqëri	115
B. Bashkëpunimi me organet dhe institucionet	116
C. Qasja multidisiplinare e vizitave parandaluese të MPN-së	117
Ç. Struktura organizative dhe buxheti i MPN-së	118
D. Dukshmëria dhe transparenca në punën e MPN-së	119
Dh. Aktivitetet ndërkombëtare të MPN-së	119
2. VIZITAT PARANDALUESE NË VITIN 2012	121
A. Stacionet policore	122
B. Institucionet ndëshkuese – korrektuese	137
C. Spitalet psikiatrike	169
Ç. Vende të tjera të vizituara	178
3. VIZITAT PËR RI-KONTOLL NË VITIN 2012	184
A. Vizita të realizuara për ri-kontroll	184
B. Shkalla e realizimit të rekomandimeve të dhëna	190
4. MENDIME DHE INICIATIVA TË PARASHTRUARA	192
A. Mendime deri te Ministria e Punëve të Brendshme	192
B. Mendime deri te Ministria e Drejtësisë	198
C. Mendime deri te organet dhe institucionet	200

5. KATEGORITË E PERSONAVE TË MARGJINALIZUAR DHE TË PAMBROJTUR NË VENDET E PRIVIMIT NGA LIRIA	201
6. REKOMANDIME TË PËRGJITHSHME	207
Aneks 1: Pasqyra e aktiviteteve të Mekanizmit Parandalues Nacional në vitin 2012	211
Aneks 2: Përzgjedhja e fotografive nga vizitat e realizuara në vitin 2012 – shembuj pozitiv dhe negativ	309

Shkurtesa

BSP	Byroja për Siguri Publike
IEK	Institucioni edukues-korrektues
KEDNJ	Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore
BE	Bashkimi Evropian
IP	Institucioni publik
KKT	Komiteti Kundër Torturës i OKB-së
INK	Institucioni ndëshkues-korrektues
KPT	Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës
MPB	Ministria e Punëve të Brendshme
MSh	Ministria e Shëndetësisë
MD	Ministria e Drejtësisë
PNDPCP	Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike
MPPS	Ministria e Punës dhe Politikës Sociale
AP i RM-së	Avokati i Popullit i Republikës së Maqedonisë
AP - MPN	Avokati i Popullit – Mekanizëm Parandalues Nacional
MPN	Mekanizmi Parandalues Nacional
OSBE	Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
KB	Kombet e Bashkuara
OPCAT	Protokolli Fakultativ i Konventës së Kombeve të Bashkuara Kundër Torturës dhe Llojeve tjera të Trajtimit apo Ndëshkimit Brutal, Jonjerëzor ose Nënçmues
DNPR	Departamenti për Ndikim të Përforcuar për Riedukim
NPT	Nënkomiteti për Parandalimin e Torturës
SP	Stacioni policor
SPKP	Stacioni policor me kompetence të përgjithshme
RM	Republika e Maqedonisë
SPB	Sektori i Punëve të Brendshme
UNHCR	Komisioni i Lartë për Refugjatët i OKB-së
QPS	Qendra për Punë Sociale

Të nderuar,

Para Jush keni raportin e dytë të Avokatit të Popullit – Mekanizmit Parandalues Nacional (MPN), i cili përmban një analizë të gjendjeve, konstatimeve dhe rekomandimeve për tejkalimin e mangësive të caktuara në vendet e privimit nga liria të cilët, gjatë vitit 2012, u vizituan nga ana e MPN-së.

Në dy vitet e fundit Avokati i Popullit – Mekanizmi Parandalues Nacional arriti të vendos një strukturë, e cila në mënyrë efikase i identifikon gjendjet dhe rreziqet që mund të çojnë deri në shkeljen e të drejtave të njeriut, madje edhe deri në torturë ose trajtim apo ndëshkim mizor dhe çnjerëzor dhe në mënyrë adekuate u përgjigjet sfidave duke ndërmarrë masa konkrete, duke drejtuar rekomandime dhe duke dhënë mendime dhe iniciativa për ndryshmin e zgjidhjeve ekzistuese ligjore apo praktikave.

Gjatë vitit raportues, për të gjitha 32 vizitat e realizuara parandaluese, MPN-ja ka përgatitur raporte të posaçme përmes së cilëve ka dërguar mbi 500 rekomandime deri te vendet e privimit nga liria dhe ministritë kompetente, me qëllim të përmirësimit dhe tejkalimit të mangësive, si dhe shmangies së rreziqeve të identifikuara.

Në vitin raportues, MPN-ja filloi me realizimin e vizitave për ri-kontroll, përmes së cilave bëri vlerësimin e nivelit të realizimit të rekomandimeve të dhëna në raportet e posaçme nga vizitat e rregullta që ishin realizuar gjatë vitit 2011. Përveç kësaj, për realizimin e vizitave parandaluese në vitin 2012, Avokati i Popullit – Mekanizmi Parandalues Nacional ka përfshirë edhe bashkëpunëtorë të jashtëm, me çka ka siguruar edhe një qasje multidisiplinare në punën e tij.

Para nesh mbetet një rrugë e gjatë të cilën duhet ta kalojmë për ta arritur qëllimin e dëshiruar. Avokati i Popullit – Mekanizmi Parandalues Nacional, me këmbëngulje dhe në mënyrë konsistente do të vazhdojë me përforcimin e diturive dhe kapaciteteve të veta, si dhe do të angazhohet në drejtim të zgjerimit të profesionalizmit gjatë realizimit të vizitave, si dhe në drejtim të ndërgjegjësimit më të thellë të organeve dhe institucioneve për nevojën e veprimit parandalues, me qëllim që në mënyrë të plotë dhe efektive të realizohen rekomandimet tona.

Me respekt,

Avokati i Popullit

Ixhet Memeti

1 KOMPETENCA DHE AKTIVITETET E MEKANIZMIT PARANDALUES NACIONAL

A. Autorizimet e Avokatit të Popullit - Mekanizmit Parandalues Nacional dhe roli i tij në shoqëri

Republika e Maqedonisë e ka nënshkruar Protokollin Fakultativ të Konventës Kundër Torturës më 01.09.2006, ndërsa Kuvendi i Republikës së Maqedonisë e ka ratifikuar Protokollin e njëjtë më 30.12.2008, me çka Avokatin e Popullit e emëroi të veprorë si Mekanizëm Parandalues Nacional (MPN) në Republikën e Maqedonisë. Pas miratimit të Ligjit për ratifikimin e Protokollit Fakultativ të Konventës Kundër Torturës dhe Llojeve tjera të Trajtimit apo Ndëshkimit Brutal, Jonjerëzor ose Nënçmues nga ana e Republikës së Maqedonisë, Avokati i Popullit ka ndërmarrë hapa konkrete për formimin e Mekanizmit. Me ndryshimet dhe plotësimet e Ligjit për Avokatin e Popullit, që nga shtatori i vitit 2009 u përforcua roli i Avokatit të Popullit në ndjekjen e gjendjeve, të cilat kanë të bëjnë me respektimin dhe mbrojtjen e të drejtave kushtetuese dhe ligjore në organet, organizatat dhe institucionet në të cilat liria e lëvizjes është e kufizuar. Me këto ndryshime ligjore, në kuadër të Avokatit të Popullit është formuar një departament i posaçëm (Mekanizmi Parandalues Nacional), detyrë kryesore e të cilit është parandalimi i torturës dhe trajtimit brutal, jonjerëzor, nënçmues ose ndëshkues.

Në përputhje me Protokollin Fakultativ të Konventës Kundër Torturës dhe Llojeve tjera të Trajtimit Brutal, Jonjerëzor, Nënçmues ose Ndëshkues (OPCAT), Mekanizmi Parandalues Nacional ka kompetencë¹:

a) rregullisht ta analizojë trajtimin e personave të privuar nga liria në vendet e privimit nga liria, siç është përcaktuar në nenin 4, me qëllim të përforcimit (nëse është e nevojshme) të mbrojtjes së tyre nga tortura dhe nga llojet e tjera të trajtimit apo ndëshkimit brutal, jonjerëzor ose nënçmues;

b) t'u jep rekomandime organeve relevante, me qëllim të përmirësimit të kushteve dhe trajtimit të personave të privuar nga liria, si dhe parandalimit të torturës dhe llojeve tjera të trajtimit apo ndëshkimit brutal, jonjerëzor ose nënçmues, duke i marrë parasysh normat relevante të Kombeve të Bashkuara;

c) të parashtojë propozime dhe vërejtje në lidhje me legjislacionin ekzistues apo draft-legjislacionin.

Në mënyrë që Mekanizmi Parandalues Nacional të mund t'i realizojë në praktikë kompetencat e tij, OPKAT, në nenin 20, MPN-së i jep autorizime për²:

a) qasje deri te të gjitha informacionet që i referohen numrit të personave të privuar nga liria, siç është përcaktuar në nenin 4, si dhe në numrit të vendeve dhe

¹ Neni 19 i Protokollit Fakultativ të Konventës Kundër Torturës dhe Llojeve tjera të Trajtimit apo Ndëshkimit Brutal, Jonjerëzor ose Nënçmues (OPKAT), Asambleja e Përgjithshme e OKB-së (A/ReS/57/199) më 18.12.2002.

² Neni 20 i Protokollit Fakultativ të Konventës Kundër Torturës dhe Llojeve tjera të Trajtimit apo Ndëshkimit Brutal, Jonjerëzor ose Nënçmues (OPKAT), Asambleja e Përgjithshme e OKB-së (A/ReS/57/199) më 18.12.2002.

lokacionet e tyre;

b) qasje deri te të gjitha informacionet që kanë të bëjnë me trajtimin e atyre personave, si edhe me kushtet e privimit të tyre nga liria;

c) qasje deri te të gjitha vendet e privimit nga liria dhe instalimet dhe objekte e tyre;

ç) mundësi për biseda pa mbikëqyrje me personat e privuar nga liria, pa dëshmitarë edhe atë ose personalisht ose me përkthyes, nëse kjo konsiderohet si e domosdoshme, si edhe me çdo person tjetër për të cilin mekanizmat parandaluese nacionale kanë mendim se mund të jep informacione relevante;

d) liri për t'i zgjedhur vendet që dëshiron t'i vizitojë dhe personat me të cilët do të bisedojë;

dh) liri për të kontaktuar me NPT, të njëjtit t'i dërgojë informacione dhe me të njëjtin të zhvillojë takime.

Mekanizmi Parandalues Nacional e ka për detyrë t'i ruaj informacionet sekrete që kanë qenë me të nga ana e organeve të pushtetit shtetëror dhe personave të privuar nga liria dhe të mos publikojë të dhëna personale pa pëlqimin e dhënë qartë nga personi.

Mekanizmi Parandalues Nacional në Republikën e Maqedonisë mandatin dhe kompetencat e tij i merr nga Protokollin Fakultativ i Konventës Kundër Torturës dhe Llojeve tjera të Trajtimin apo Ndëshkimit Brutal, Jonjerëzor ose Nënçmues dhe nga Ligji për Avokatin e Popullit, ndërkaq ka përgatitur edhe një Rregullore të veçantë për mënyrën e kryerjes së parandalimit dhe Metodologji për mënyrën e realizimit të vizitave parandaluese. Mekanizmi Parandalues Nacional, aktivitetet e tij i realizon në përputhje me Programin vjetor për punë të miratuar nga Avokati i Popullit.

Në bashkëpunim dhe në bazë të pëlqimit të dhënë paraprak të Avokatit të Popullit, organizatat joqeveritare, të regjistruara në Republikën e Maqedonisë dhe organizatat që kanë statusin e organizatave humanitare në Republikën e Maqedonisë, mund të ndër marrin disa nga kompetencat e Mekanizmit Parandalues Nacional.

Mekanizmi Parandalues Nacional në Republikën e Maqedonisë në përbërjen e tij, nga vet fillimi dhe gjatë vitit 2012, ka tre këshilltarë për parandalimin e torturës dhe llojet e tjera të trajtimit ose ndëshkimit brutal, jonjerëzor ose nënçmues.

B. Bashkëpunimi me organet dhe institucionet

Gjatë vitit 2012 në fokusin e vizitave parandaluese të MPN-së ishin institucionet ndëshkuese-korrektuese dhe spitalet psikiatrike, me ç'rast u vizituan të gjitha institucionet ndëshkuese-korrektuese dhe institucionet publike shëndetësore – spitalet psikiatrike në Republikën e Maqedonisë. Në vitin 2012, janë realizuar gjithsej 32 vizita parandaluese në vendet e privimit nga liria. Gjatë realizimit të vizitave MPN-ja hasi në bashkëpunim të kënaqshëm dhe konstruktiv nga ana e zyrtarëve dhe realizoi kontroll të papenguar në të gjitha hapësirat, objektet dhe instalimet sipas zgjedhjes së vetë, si dhe zhvilloi bisedë me persona të privuar nga liria sipas zgjedhjes së vetë, pa mbikëqyrje dhe pa dëshmitarë. Në asnjë rast, ekipit të MPN-it nuk iu kufizua hapësira e lëvizjes, e as liria e përzgjedhjes së personave për bisedë. Mekanizmi Parandalues Nacional, në bazë të gjendjeve të konstatuara, harton raport të veçantë me gjendjet e konstatuara dhe rekomandimet përkatëse, të cilin Avokati i Popullit ua dërgon organeve kompetente dhe propozon masa të cilat duhet të ndërmerren, me qëllim të përmirësimit të kushteve dhe të trajtimit të personave në vendet për privim nga liria.

Mekanizmi Parandalues Nacional arriti të vendos dialog konstruktiv me organet dhe institucionet shtetërore, në atë mënyrë që në vazhdimësi e ndjek gjendjen me

zbatimin e rekomandimeve nga ana e organeve dhe institucioneve shtetërore. Organet kompetente, personat zyrtarë në organet, organizatat dhe institucionet në të cilat liria e lëvizjes është e kufizuar, në përputhje me nenin 3 të Ligjit për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit për Avokatin e Popullit, e kanë për detyrë të veprojnë sipas sugjerimeve dhe rekomandimeve të Avokatit të Popullit, ndërsa për veprimin ta informojnë brenda 30 ditësh, nga dita e marrjes së raportit të veçantë.

MPN-ja nga raportet e veçanta me rekomandime të dërguara, gjatë vitit 2012, ka marrë përgjigje në kohë vetëm nga 12 organe dhe institucione, në përputhje me afatin e paraparë ligjor, ndërsa për numrin tjetër të raporteve, ekipi i MPN-së në mënyrë plotësuese ka dërguar urgjencë në drejtim të marrjes së përgjigjes nga institucionet kompetente. Të gjitha organet pas urgjencave të dërguara, në mënyrë përkatëse kanë dërguar përgjigje, ndërsa gjatë kohës së hartimit të këtij Raporti vjetor MPN-ja ende priste përgjigje nga tre organe/institucione ku afati ligjor prej 30 ditësh pas marrjes së raportit të veçantë ende nuk kishte skaduar.

Sa i përket veprimit të katër ministrive kompetente (Ministra e Punëve të Brendshme, Ministria e Drejtësisë, Ministria e Punës dhe Politikës Sociale dhe Ministria e Shëndetësisë) në 16 raste MPN-ja ka marrë përgjigje në kohë sipas raporteve të dorëzuara të posaçme nga vizitat e rregullta dhe për ri-kontroll, ndërsa sipas raporteve të tjera, ka dërguar urgjenca deri te ministrinë kompetente, me ç'rast numri më i madh i urgjencave iu dërguan Ministrisë së Punëve të Brendshme, ndërsa vetëm një urgjencë Ministrisë së Shëndetësisë së Republikës së Maqedonisë. Gjatë hartimit të këtij Raporti vjetor MNP-ja ende priste përgjigje për tre raporte, ku afati ligjor prej 30 ditësh pas marrjes së raportit të veçantë ende nuk kishte skaduar.

Si shembull pozitiv MNP-ja dëshiron ta theksojë iniciativën e Ministrisë së Punëve të Brendshme të Republikës së Maqedonisë për mbajtjen e takimeve të rregullta të punës, në të cilat do të diskutohet për vërejtje konkrete, rekomandimet dhe mendimet e MPN-së. Takimi i parë i këtillë i punës u mbajt më 09.10.2012, me përfaqësuesit e Sektorit për Kontroll të Brendshëm dhe Standarde Profesionale të Ministrisë së Punëve të Brendshme dhe përfaqësuesit e Sektorit të Policisë dhe Çështjeve Kriminalistike të Byrosë për Sigurim Publik të Ministrisë së Punëve të Brendshme. Në takim u diskutuan gjendjet e konstatuara dhe rekomandimet e dhëna në raportet e dërguara të veçanta dhe njëkohësisht MPN-ja u njoftua me konkluzionin e grupit të punës në lidhje me atë se cilat hapësira në SPKP-t plotësojnë standardet e nevojshme për mbajtje. Në takim u ra dakord që MPN-së t'i dërgohet Plani i veprimit për rinovimin e hapësirave për mbajtje në stacionet policore në periudhën 2012-2015.

C Qasja multidisiplinare e vizitave parandaluese të MPN-së

Avokati i Popullit – Mekanizmi Parandalues Nacional në vitin raportues ka siguruar një qasje multidisiplinare gjatë realizimit të vizitave parandaluese përmes nënshkrimit të Memorandumit për bashkëpunim me Shoqatën e Psikiatërve të Republikës së Maqedonisë. Në përputhje me nenin 4 të Ligjit për ratifikimin e Protokollit Fakultativ të Konventës Kundër Torturës dhe Llojeve tjera të Trajtimin apo Ndëshkimit Brutal, Jonjerëzor ose Nënçmues („Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë” nr. 165/2008), Avokati i Popullit – Mekanizmi Parandalues Nacional u pajtua që Shoqata e Psikiatërve të Republikës së Maqedonisë, si një shoqatë profesionale e psikiatërve të Republikës së Maqedonisë, në bashkëpunim me Avokatin e Popullit, të ndërmarrë një pjesë të kompetencave të Mekanizmit Parandalues Nacional, d.m.th., të ndërmarrë kompetenca dhe aktivitete në pjesën e sigurimit të ekspertizës psikiatrike gjatë kryerjes së vizitave parandaluese dhe hartimit të raporteve të posaçme. Në përputhje me Memorandumin, përfaqësuesit zyrtar të Shoqatës së Psikiatërve të Republikës së Maqedonisë do ta sho-

qërojnë ekipin e MPN-së gjatë realizimit të vizitave të caktuara dhe do të kontribuojnë në hartimin e raportit të veçantë për vizitën e realizuar.

Përfaqësuesve të autorizuar të shoqatës së psikiatërve u sigurohet një qasje e papenguar deri te vendet e privimit nga liria dhe instalimet e objektet e tyre, si dhe mundësi për biseda pa mbikëqyrje me personat e privuar nga liria pa dëshmitarë dhe atë ose personalisht ose me përkthyes, nëse kjo konsiderohet si e nevojshme. Ata kanë qasje në dokumentacionin mjekësor dhe në çdo informacion tjetër i cili do t'u shërbejë për konstatimin e gjendjeve dhe njëkohësisht detyrohen ta respektojnë konfidencialitetin e informacioneve të mbledhura gjatë ndërmarrjes së ndonjëres nga kompetencat e Mekanizmit Parandalues Nacional.

Ekipi i MPN-së, së bashku me bashkëpunëtorin e jashtëm-psikiatër, realizoi vizitë në Institucionin Edukues-Korrektues "Idrizovë" – Shkup, në tre spitalet psikiatrike dhe në Entin Special Demir Kapi. Përfshirja e bashkëpunëtorit të jashtëm-psikiatrit në vizitat parandaluese të MPN-së, si dhe marrja e mendimit të specialistit dhe raportit të shkurtër, të përgatitur nga ana e psikiatërve, është ndihmë e madhe për realizimin me sukses të kompetencës së MPN-së përmes sigurimit të qasjes profesionale dhe kompetente në lidhje me problematikën që është objekt i analizës.

Ç. Struktura organizative dhe buxheti i MPN-së

MPN-ja funksionon si një njësi e veçantë e ndarë organizative në përbërje të Avokatit të Popullit, detyra themelore e së cilës është parandalimi i torturës dhe llojeve tjetra të trajtimit ose ndëshkimit mizor, çnjerëzor ose degradues. Mekanizmi Parandalues Nacional punon në përputhje me Metodologjinë e posaçme e cila, mes tjerash, përfshin edhe një sistem të vizitave të rregullta parandaluese në të gjitha vendet e privimit nga liria që janë nën juridiksionin e shtetit.

Ekipin e Mekanizmit Parandalues Nacional e përbëjnë tre këshilltarë për parandalimin nga tortura dhe trajtimi apo ndëshkimi tjetër brutal, jonjerëzor ose nënçmues. Anëtarët e MPN-së janë juristë e diplomuar të cilët i përmbushin parakushtet dhe kriteret e nevojshme për kryerjen e mandatit të Mekanizmit Parandalues Nacional në përputhje me OPCAT. Në ekip janë të përfshirë anëtarë të të dy gjinive, ndërkaq ka edhe përfaqësime etnik përkatës.

Në përputhje me nenin 18, paragrafin, 3 të Protokollit Fakultativ të Konventës Kundër Torturës dhe Llojeve tjera të Trajtimit Brutal, Jonjerëzor, Nënçmues ose Ndëshkues, shtetet pjesëmarrëse ndërmarrin obligimin për t'i vënë në dispozicion resurset e nevojshme për funksionimin e mekanizmave parandaluese nacionale³. Me emërimin e Avokatit të Popullit për të vepruar si një Mekanizëm Parandalues Nacional, Republika e Maqedonisë nuk ka ndarë mjete të posaçme financiare, të nevojshme për kryerjen e detyrave të MPN-së, të cilat dalin nga Protokollin Opsional. Për këtë shkak, gjatë vitit 2012, MPN-ja nuk kishte në dispozicion një zë të posaçëm buxhetor në përbërjen e buxhetit të Avokatit të Popullit përmes së cilit në mënyrë të drejtpërdrejtë do të vendoste për nevojat e veta dhe në mënyrë përkatëse do të dispononte në drejtim të sigurimit të pavarësisë së plotë operative dhe funksionale gjatë veprimit së tij. Mekanizmi Parandalues Nacional për aktivitetet e realizuara në vitin 2012 përdori mjete nga buxheti i përgjithshëm i Avokatit të Popullit.

³ Neni 18, paragrafi 3 të Protokollit Fakultativ të Konventës kundër Torturës dhe Llojeve tjera të Trajtimit Brutal, Jonjerëzor, Nënçmues ose Ndëshkues.

D. Dukshmëria dhe transparenca në punën e MPN-së

Mekanizmi Parandalues Nacional në drejtim të sigurimit të transparencës në punë, përmes faqes së internetit të Avokatit të Popullit në kohë e njoftonte publikun për të gjitha aktivitetet e tij të realizuara gjatë vitit 2012. Avokati i Popullit – MPN në mënyrë efikase i përditësonte informacionet e shkurtra për të gjitha aktivitetet e tij, vizitat e realizuara dhe mendimet e iniciativat e dhëna, ndërsa në të njëjtën faqe janë në dispozicion edhe rregullat dhe standardet relevante ndërkombëtare, si dhe korniza ligjore vendase nga fusha e parandalimit dhe mbrojtjes nga tortura. Të gjitha këto të dhëna janë në dispozicion në tri gjuhë: maqedonisht, shqip dhe anglisht, në linkun në vijim:

http://www.ombudsman.mk/ombudsman/MK/nacionalen_preventiven_mehanizam

Avokati i Popullit – MPN konsideron se transparenca në punë rrit vetëdijen tek qytetarët e Republikës së Maqedonisë dhe shërbimet në organet dhe institucionet për privim nga liria për gjendjen në vendet e privimit nga liria dhe për vendosjen dhe realizimin e të drejtave të kësaj kategorie personash.

Dh. Aktivitete ndërkombëtare të MPN-së

Në kuadër të projektit të Këshillit të Evropës për zhvillimin e kapaciteteve të mekanizmave parandaluese nacionale evropiane, Avokati i Popullit si MPN ishte nikoqir i ekipeve të formuara dhe operative të MPN-ve të vendeve të Evropës Juglindore – ekipet nga Shqipëria dhe Sllovenia. Në takim, përfaqësuesit e mekanizmave parandaluese kanë shkëmbyer përvoja nga puna e tyre dhe kanë realizuar vizitë të përbashkët parandaluese në Stacionin Policor Karposh në Shkup.

Njëkohësisht, në kuadër të projektit të njëjtë të Këshillit të Evropës në Tiranë, Republika e Shqipërisë, u organizua një takim pune i mekanizmave parandalues nacionalë të: Maqedonisë, Shqipërisë, Sllovenisë dhe Serbisë. Në takim, u shkëmbyen përvojat dhe metodologjitë për realizimin e vizitës së një institucion psikiatrik, ndërkaq u realizua edhe një vizitë e përbashkët në Klinikën Universitare të Psikiatrisë në Tiranë ku u dhanë udhëzime dhe rekomandime për tejkalimin e mangësive të konstatuara.

Përfaqësuesi i Mekanizmit Parandalues Nacional ka marrë pjesë në një takim pune në Gjenevë, Zvicër, i organizuar dhe i mbështetur nga Këshilli i Evropës përmes Projektit për vendosjen e një rrjeti aktiv të mekanizmave parandaluese nacionalë. Në këtë takim pune, përveç mekanizmave parandalues nacionalë, kanë marrë pjesë edhe organe të tjera ndërkombëtare që janë të përfshira në parandalimin dhe mbrojtjen nga tortura dhe llojet e tjera të trajtimit dhe ndëshkimit brutal, jonjerëzor ose nënçmues gjatë deportimit të imigrantëve ilegal. Në të njëjtin takim u përfshinë ekspertë nga: Komiteti Evropian për parandalimin e Torturës, Nënkomiteti për Parandalimin e Torturës, Asociacioni për Parandalimin e Torturës, përfaqësues të BE-ja dhe anëtarë të Organizatës Ndërkombëtare për Migrim.

Aktivitetet ndërkombëtare kanë vazhduar me atë që përfaqësuesi i MPN-së mori pjesë në punëtorinë e nëntë tematike të Mekanizmave Evropiane Nacionale në temë: "Imigrantë ilegal, Fronteks dhe Mekanizmat parandalues nacional" që nën patronazhin e Këshillit të Evropës u mbajt në Beograd, Republika e Serbisë. Në takim, morën pjesë përfaqësues nga shumica e MPN-ve nga Evropa, ndërsa diskutimi u zhvillua në drejtim të përcaktimit të rolit të mundshëm të MPN-së, në monitorimin e kthimit të imigrantëve ilegal në vendet e tyre, si edhe pranimin e imigrantëve të kthyer sipas marrëveshjeve për riatdhesim. Përfaqësuesi i Mekanizmit Parandalues Nacional i Republikës së Maqedonisë mbajti një fjalim.

Në kuadër të projektit Tuining për mbështetje të Avokatit të Popullit, në të cilin morën pjesë Ombudsmani Nacional i Spanjës dhe Ndërmjetësuesi i Francës, u realizuan tre aktivitete gjatë vitit 2012. Aktiviteti i parë ishte një takim pune me Mekanizmin Parandalues Nacional të Spanjës (MPN), në të cilin u këmbyen përvoja nga vizitat parandaluese në vendet e privimit nga liria. Dy ekipet së bashku vizituan Stacionin Policor në Kavadar dhe bënë vërejtje dhe udhëzime të përbashkëta për përmirësimin e gjendjeve dhe trajtimin e personave të arrestuar dhe të paraburgosur. Në kuadër të aktivitetit të dytë të këtij projekti, përfaqësuesi i MPN-së mori pjesë në vizitën studimore të Ombudsmanit të Spanjës. Gjatë qëndrimit studimor, përfaqësuesi i MPN-së mbajti takime pune me nikoqirët, dhe njëkohësisht u vizitua edhe Qendra për të Mitur në Madrid. Me mbështetjen e projektit të njëjtë u realizua edhe aktiviteti i fundit në formë të takimit të punës të Avokatit të Popullit si MPN me përfaqësues të MPN-së të Spanjës dhe përfaqësues të Ombudsmanit të Francës. Në kuadër të takimit të punës u paraqitën dhe raporte vjetore të mekanizmave parandalues për vitin 2011, ndërsa MPN-ja e Maqedonisë e prezantoi raportin e veçantë për vizitën e realizuar në Stacionin Policor Kavadar. Njëkohësisht, në këtë takim të fundit u theksua rëndësia nga bashkëpunimi i deritanishëm, si edhe nevoja për vazhdimin me aktivitete të ngjashme me qëllim të realizimit të suksesshëm të autorizimeve që i ka MPN në fushën e mbrojtjes së të drejtave të njeriut.

Në organizim të Asociacionit të Ombudsmanëve të Mesdheut, në Paris u realizua një trajnim në temë: "Ballafaqimi i Ndërmjetësuesve dhe Ombudsmanëve me fenomenin e migrimit" në të cilin mori pjesë edhe një përfaqësues i Mekanizmit Parandalues Nacional të Republikës së Maqedonisë. Në trajnim u përfshin tema për realizimin e standardeve të Këshillit të Evropës dhe Gjykatës së Evropës për të Drejtat e Njeriut në trajtimin e imigrantëve, pastaj si komunikojnë Ombudsmanët dhe si vijnë në kontakt me imigrantët, kontrolli i Ombudsmanit të Evropës mbi agjencitë evropiane që bëjnë kthimin e imigrantëve ilegal dhe të cilët u bëjnë kontroll kufijve të jashtëm të BE-së. Njëkohësisht, u diskutua edhe për atë se cili është ndikimi i Ombudsmanit mbi politikën publike me të cilat rregullohet procedura dhe trajtimi i imigrantëve, gjendja me personat e mitur të pashoqëruar, si edhe standardet e tjera ndërkombëtare dhe nacionale për mbrojtjen e imigrantëve.

2 VIZITAT PARANDALUESE NË VITIN 2012

Avokati i Popullit – Mekanizmi Parandalues Nacional në bazë të autorizimeve që i ka me ratifikimin e Protokollit Fakultativ të Konventës Kundër Torturës dhe Llojeve tjera të Trajtimit apo Ndëshkimit Brutal, Jonjerëzor ose Nënçmues, në vitin 2012 ka përgatitur një plan vjetor për parandalimin e torturës dhe në përputhje me të njëjtin ka ndër marrë aktivitetet nga më shumë aspekte.

Mekanizmi Parandalues Nacional ka kompetencë ta analizojë trajtimin ndaj personave të privuar nga liria në vendet e privimit nga liria, t'u jep rekomandime autoriteteve relevante me qëllim të përmirësimit të trajtimit dhe kushteve për personat e privuar nga liria, si dhe t'i paraqesë propozimet dhe pikëpamjet e tij në lidhje me legjislacionin ekzistues apo draft-legjislacionin.

Në përputhje me kompetencën, ekipi i Mekanizmit Parandalues Nacional, gjatë vitit 2012, pati një qasje të papenguar deri te të gjitha informacionet të cilat kanë të bëjnë me: numrin e personave të privuar nga liria, trajtimin e këtyre personave, kushtet e privimit të tyre nga liria, si edhe qasjen deri te të gjitha vendet e privimit nga liria dhe instalimet e objektet e tyre.

Këtij ekipi iu mundësua që pa mbikëqyrje dhe pa dëshmitarë të bisedojë me personat e privuar nga liria, si edhe me çdo person tjetër për të cilin Mekanizmi Parandalues Nacional konsideron se mund të jep informacione relevante dhe njëkohësisht pati edhe liri gjatë zgjedhjes së vendeve që i ka vizituar dhe personat me të cilët ka biseduar.

Në vitin 2012, Mekanizmi Parandalues Nacional ka realizuar gjithsej 32 vizita parandaluese nga të cilat 25 kanë qenë të rregullta, dhe 7 kanë qenë vizita për ri-kontroll. Me vizitat e rregullta në vendet e privimit nga liria, MPN-ja i përcaktonte kushtet e qëndrimit dhe strehimit të personave të privuar nga liria, realizimin e të drejtave, si edhe identifikimin e rreziqeve të mundshme nga tortura dhe trajtimi apo ndëshkimi tjetër mizor, çnjerëzor ose degradues, ndërsa me vizitat për ri-kontroll ekipi i MPN-së bënte vlerësimin e implementimit të rekomandimeve të dhëna në raportet e posaçme nga vizitat që ishin realizuar gjatë vitit 2011. Të gjitha vizitat e rregullta u realizuan pa paralajmërim dhe atë në 12 stacione policore, 7 institucione ndëshkuese-korrektuese, 3 institucione psikiatrike si dhe në 3 institucione të tjera (Qendra për Pranimin e të Huajve, IP Enti Special Demir Kapi dhe IP për Kujdesin e Fëmijëve me Probleme Edukative-Sociale "25 Maji" Shkup). Për këto vizita departamenti për parandalim ka përgatitur dhe ka dorëzuar raporte të posaçme me gjendjet e konstatuara dhe rekomandime deri te institucionet përkatëse dhe ministritë kompetente. Vizitat e ri-kontrollit u realizuan në pesë stacione policore me kompetencë të përgjithshme, në një institucion ndëshkues-korrektues dhe në një institucion edukues-korrektues.

A. STACIONET POLICORE

Në vitin 2012, Mekanizmi Parandalues Nacional realizoi vizita të paparalajmëruara në 12 stacione policore me kompetencë të përgjithshme (SPKP), të cilat në përputhje me vendimin e Ministrisë së Punëve të Brendshme janë përcaktuar si vende për mbajtjen e personave. Sipas vendimit, personat mund të mbahen në të gjitha 38 stacione policore me kompetencë të përgjithshme, ndërsa në bazë të Programit vjetor të Mekanizmit Parandalues Nacional janë vizituar stacionet policore në vijim: SP Karposh, SP Qendër, SP Shën Nikollë, SP Radovish, SP Kavadar, SP Kratovë, SP Dibër, SP Gjevgjeli, SP Dellçevë, SP Gjorçe Pertov, SP Strugë dhe SP Gazi Babë. Vizitat e rregullta të stacioneve policore u realizuan në përputhje me Programin vjetor të Avokatit të Popullit – Mekanizmin Parandalues Nacional dhe sipas Metodologjisë së punës të përcaktuar paraprakisht. Konform Metodologjisë së përcaktuar, Mekanizmi Parandalues Nacional harton raporte të veçanta për çdo vizitë të realizuar. Raportet e veçanta të MPN-së janë me karakter sekret dhe përmbajnë një analizë të gjendjeve, konstatime dhe rekomandime për tejkalimin e mangësive të konstatuara. Për vizitat e realizuara të stacioneve policore në vitin 2012 janë hartuar dhe dërguar raporte të veçanta. Çdo raport përmban gjendjet pozitive dhe negative, si edhe rekomandimet në dy nivele:

- rekomandime deri te organi udhëheqës i institucionit ose entit që është vizituar, të cilat kanë të bëjnë me gjendjet që janë nën kompetencë të atij organi dhe ku gjendjet e konstatuara negative mund të tejkalohen përmes ndërmarrjes së punëve dhe masave të caktuara nga ana e vet institucionit ose entit dhe
- rekomandime deri te organi kompetent i hierarkisë (ministra) që kërkojnë plotësimin e parakushteve të caktuara tekniko-materiale, implikime buxhetore, ndryshime të akteve ligjore dhe nënligjore, me qëllim të përmirësimit të mangësive të konstatuara.

Vizitat e rregullta parandaluese në masë të madhe u realizuan pa paralajmërim ose më saktë nga 12 vizita të realizuara të stacioneve policore, 10 ishin vizita të paparalajmëruara, ndërsa për vizitat e SP Karposh dhe SP Kavadar u paralajmërua realizimi i vizitave, pa u treguar data konkrete, për shkak të pranisë së delegacioneve të mekanizmave parandalues nacionalë të: Sllovenisë, Shqipërisë dhe Spanjës. Në SP Karposh, Mekanizmi Parandalues Nacional realizoi vizitë të përbashkët me përfaqësuesit e MPN-së së Sllovenisë dhe Shqipërisë, ndërsa në kornizat e Tuining projektit për mbështetje të MPN-së u realizua një vizitë në SP Kavadar me ekipin e MPN-së të Spanjës.

Gjatë vizitave të stacioneve policore, MPN-ja hasi në bashkëpunim konstruktiv nga ana e zyrtarëve dhe realizoi kontroll të papenguar në të gjitha hapësirat dhe dokumentet që e rregullojnë materien e mbajtjes së personave të privuar nga liria.

Trajtimi i personave të privuar nga liria

Gjatë vizitës së stacioneve policore, MPN-ja hasi dy persona të ndaluar në SP Qendër dhe dy persona të ndaluar në SP Kratovë. Gjatë bisedës me një person të ndaluar MPN-ja pranoi ankesë se ai nuk ishte trajtuar në mënyrë profesionale nga momenti i privimit nga liria dhe nuk ka qenë i njoftuar me shkaqet e privimit, e as me shkakun se pse e dërgojnë në stacionin policor (SP Qendër). Njëkohësisht, i njëjti person u ankuar për keqtrajtim fizik nga disa nëpunës të policisë të cilët e kanë rrahur në pjesën e kokës dhe shpinës gjatë qëndrimit në stacion.

Në të njëjtin stacion policor, në bisedë me personin e dytë të ndaluar, MPN-së iu

pohua se personi i parë i ndaluar ishte rrahur nga nëpunësit e policisë, ndërkaq kur ka kërkuar ujë, atij nuk i ishte mundësuar të pinte ujë. Personi i dytë i ndaluar ka thënë se nuk ka qenë i njoftuar për shkaqet e ndalimit nga ana e Njësisë Speciale për Luftë Kundër Krimit "Alfa", ndërsa pastaj kur është shoqëruar në SP Qendër së pari është mbajtur në hapësirë për mbajtje, ndërsa pastaj është vendosur në dhomën e pritjes, sepse në hapësirën e mbajtjes ka qenë i vendosur personi i parë i ndaluar. Ky person, gjithashtu, tregoi se nuk i ishte dhënë as ujë, as ushqim gjatë gjithë kohës derisa ka qenë i arrestuar dhe i mbajtur në stacion. MPN-ja ua bëri me dije dy personave se mund të parashtrajnë parashtrësë dhe të kërkojnë mbrojtje nga Avokati i Popullit, ndërsa gjatë këqyrjes në dokumentet individuale u konstatua se personat janë udhëzuar për të drejtat e tyre gjatë përpilimit të procesverbalit për ndalim.

Në raportin e veçantë të dërguar deri te SP Qendër dhe Ministria e Punëve të Brendshme, MPN-ja ka shprehur shqetësim për mënyrën e mbajtjes së personave në këtë stacion policor, sidomos gjatë orëve të natës, në ato situata kur duhet të mbahen dy ose më shumë persona, duke pasur parasysh se ky stacion ka në dispozicion vetëm një hapësirë individuale për mbajtje. Njëkohësisht, Avokati i Popullit – MPN ka kërkuar të analizohen të dhënat në lidhje me keqtrajtimin fizik dhe pamundësinë e realizimit të së drejtës për ujë dhe ushqim, gjë që duhet të mundësohet nga ana e zyrtarëve.

MPN-ja në bisedën me personat e ndaluar në SP Kratovë nuk ka marrë ankesa për keqtrajtim fizik nga ana e zyrtarëve të policisë gjatë mbajtjes, si edhe në lidhje me realizimin e të drejtave në procedurën e policisë, por u informua se gjatë ndalimit personat ishin kërcënuar nga zyrtarët.

Kushtet materiale:

Hapësira për mbajtje

Gjatë vizitave në vitin 2012 u realizua kontroll në 4 stacione policore me kompetencë të përgjithshme me hapësira të reja dhe të rinovuara për mbajtje dhe në 8 stacione policore me kompetencë të përgjithshme me hapësira të vjetra. Në përgjithësi, në hapësirat e vjetra të mbajtjes pjesërisht janë apo nuk janë të plotësuar standardet e dëshiruara ndërkombëtare, ndërsa gjatë vizitës së stacioneve policore u konstatuan hapësira për mbajtje në pjesën e bodrumit (SP Dellçevë, SP Kavadar, SP Radovish), si edhe hapësira që nuk i plotësojnë standardet sa i përket madhësisë, ngrohjes dhe ndriçimit (SP Shën Nikollë, SP Kratovë, SP Dibër), ndërkaq në disa stacione policore, për shkak të mungesës së hapësirave përkatëse për mbajtjen e personave të privuar nga liria, përdoren zyrat zyrtare (SP Strugë dhe SP Gjorçe Petrov). Edhe pse në Stacionin Policor Strugë ka katër hapësira për mbajtjen e personave të privuar nga liria, këto hapësira nuk përdoren për mbajtje për shkak të mungesës së kushteve përkatëse, ndërsa personat e privuar nga liria vendosen në një zyrë zyrtare. Kjo hapësirë nuk ka në dispozicion mjete përkatëse për pushim (shtrat, dyshek, shtrojë) dhe nuk i plotëson kushtet për mbajtje më të gjata gjatë orëve të natës. Mekanizmi Parandalues Nacional u informua se mbajtja në këtë hapësirë është e përkohshme, d.m.th., me intervale të shkurtra, por pas kontrollit të regjistrimit të personave të privuar nga liria u konstatua se në Stacionin Policor Strugë ka edhe mbajtje gjatë natës dhe mbajtje më të gjata.

Në përbërje të Stacionit Policor Dellçevë ka tre hapësira të vjetra për mbajtje në bodrum të cilat gjenden në një objekt të posaçëm, fizikisht i ndarë nga vet stacioni policor. Mekanizmi Parandalues Nacional për disa stacione policore ka konstatuar se ka hapësira për mbajtje të cilat personin e ndaluar e vënë pozicion nënçmues, duke e vendosur në hapësirat e bodrumit (SP Dellçevë, SP Kavadar, SP Radovish), por edhe me ekspozimin e drejtpërdrejtë në shikimin e të punësuarve apo qytetarëve që vijnë

për të denoncuar ngjarje në stacionin policor (SP Strugë dhe SP Gjorçe Petrov). Në SP Dellçevë ku ka hapësira në bodrum, nuk ka asnjë qasje të veçantë për personat me aftësi të kufizuara fizike, por qasja deri te të njëjtat bëhet përmes shkallëve me çka mund ta vë në rrezik personin e privuar nga liria.

Për qasjen deri te hapësirat për mbajtje në SP Dellçevë, MPN-ja konstatoi se qasja bëhet vetëm nëpër shkallë të cilat janë mjaft të ngushta, të pjerrëta dhe të pasigurta, me çka rritet rreziku nga lëndimi jo vetëm i personave të privuar nga liria gjatë futjes së tyre në hapësirat e mbajtjes, por edhe i nëpunësve policorë. Hapësirat e SPKP Shën Nikollë gjenden në pjesën e bodrumit-qilarit të stacionit policor, ndërsa qasja deri te të njëjtat bëhet vetëm përmes shkallëve, më saktë nuk janë plotësuar standardet për qasje të personave me nevoja të posaçme, ndërkaq në SP Shën Nikollë nuk ka hyrje të posaçme të pasme deri te këto hapësira përmes së cilës do të hynin personat e arrestuar dhe të mbajtur.

Në SP Gjorçe Petrov, MPN-ja ka konstatuar se hapësira e vjetër për mbajtje është në afërsi të dhomës së pritjes dhe hyrjes në stacionin policor, kështu që në këtë aspekt personi i privuar nga liria mund të vihet në pozicion shumë nënçmues, madje edhe për vendosje të shkurtër në të. SP Gjorçe Petrov nuk e përdor këtë hapësirë për shkak të mungesës së kushteve, prandaj personat e privuar nga liria mbahen shkurtë në sallën e takimeve, ndërsa për mbajtje më të gjata personat transferohet në SP Karposh. Duke pasur parasysh se edhe në SP Dibër hapësirat e mbajtjes nuk i plotësojnë standardet e kërkuara, në këtë stacion mbajtja realizohet në një hapësirë të posaçme e cila gjendet në katin përdhes, e njëjta është e pajisur me mjete për pushim dhe gjendet në afërsi të zyrës së kujdestarisë, me çka sigurohet edhe mbikëqyrje e përforcuar dhe kujdes mbi personat e privuar nga liria.

Në pjesën më të madhe të stacioneve të vizituara policore të cilat kanë hapësira të vjetra, MPN-ja ka konstatuar se pjesërisht ose aspak nuk i plotësojnë standardet për mbajtjen e personave. Për disa prej tyre u konstatua se nuk i plotësojnë standardet sa i përket madhësisë së hapësirës për mbajtjen e personave (SP Shën Nikollë, SP Radovish), për një pjesë të tyre u konstatua se nuk kanë një sistem të posaçëm për thirrje, përkatësisht alarmim (SP Kavadar), ndërsa në disa të tjera nuk ka të instaluar sistem për ngrohje dhe u konstatuan temperatura të ulëta të cilat janë nën standardet e përcaktuara minimale (SP Shën Nikollë, SP Radovish, SP Kavadar, SP Kratovë, SP Dibër, SP Dellçevë). Në fakt, gjatë vizitës, në këto hapësira ishte mjaft ftohtë, ndërkaq për shkak se në to nuk janë vendosur trupa për ngrohje, parashtrohet pyetja se në cilën mënyrë të njëjtat ngrohen gjatë dimrit. Në hapësirat e vjetra të mbajtjes u vërejt lagështi, ndërsa në disa prej tyre nuk ishin plotësuar standardet sa i përket depërtimit të mjaftueshëm të dritës ditore ose artificiale (SP Shën Nikollë, SP Radovish, SP Kavadar, SP Kratovë).

Në lidhje me pajisjen e hapësirave të vjetra për mbajtje u konstatua se në pjesën më të madhe të tyre kishte shtrojë përkatëse, e cila mbahej në mënyrë të rregullt (SP Shën Nikollë, SP Dellçevë, SP Kavadar, SP Dibër), ndërsa në dy stacione policore shtretërit e vendosur ishin të fiksuar për dyshemenë, me çka rritet siguria e personave të privuar nga liria (SP Kratovë dhe SP Dellçevë).

Në një pjesë të stacioneve të vizituara policore, me qëllim të mbikëqyrjes më të madhe dhe kujdesit për personat e mbajtur, ishin vendosur sisteme për thirrje (SP Shën Nikollë, SP Dellçevë, SP Radovish, SP Kratovë), por gjatë kontrollit të SP Kratovë MPN-ja konstatoi se në hapësirën e parë për mbajtje aparati për thirrje ishte i dëmtuar, ndërsa në hapësirën e dytë aparati nuk ishte i vënë në funksion. Përmes sistemit të thirrjes, personat e mbajtur mund të alarmojnë për raste konkrete të urgjencës ose nevojës. Në pjesën ku nuk ka ose nuk funksionon sistemi i thirrjes MPN-ja ka shprehur shqetësim në lidhje me atë se në ç'mënyrë personat e privuar nga liria do t'i lajmërojnë në kohë nëpunësit e policisë për nevojat e tyre. Në asnjë nga hapësirat e vjetra për mbajtje nuk ka instalim për video-mbikëqyrje, por mbikëqyrja bëhet drejtpërdrejtë

nga ana e nëpunësve të policisë dhe udhëhiqen lista kontrolluese për personat e mbajtur. Gjatë kontrollit në hapësirat e SP Kratovë, ishte evidente se në derë ka vend të posaçëm për fletën e kontrollit (karton i personit të mbajtur). Si mbrojtje shtesë edhe në SP Shën Nikollë realizohet mbikëqyrje e drejtpërdrejtë mbi personat e mbajtur, që regjistrohet në një fletë të posaçme kontrolluese, me qëllim që me kohë dhe në mënyrë preventive të vepohet në rast të paraqitjes së nevojës për veprim urgjent. Praktika e këtillë realizohet edhe në SP Dellçevë, SP Kavadar, ndërsa ky lloj rekomandimi iu dërgua SP Radovish, duke pasur parasysh se personat mbahen në hapësirat e bodrumit në të cilat nuk ka video-mbikëqyrje, me qëllim të mbrojtjes së personave që vendosen në të njëjtat.

Nga kontrolli i realizuar i Mekanizmit Parandalues Nacional, veçanërisht është shqetësuese gjendja në SP Strugë, kur personat e mbajtur qëndrojnë në zyrën zyrtare, e cila nuk i plotëson as standardet e sigurisë për vendosjen e personave të privuar nga liria, e as nuk ka në dispozicion mjete adekuata për pushim. Në bazë të këqyrjes në evidencën e SP Strugë u konstatua se një mbajtje ka zgjatur më shumë se 15 orë dhe e njëjta është zbatuar në orët e natës, si dhe mbajtje të një personi të mitur, i cili ka qenë gjatë orëve të natës edhe atë nga ora 18:50 deri në orën 06:30 ditën e ardhshme. Për këto raste nuk ishte regjistruar ndonjë informacion se personat ishin transferuar në një stacion tjetër policor, ndërkaq edhe nga informacioni i përgjegjësit të turnit u vërtetua se hapësira e njëjtë përdoret edhe për mbajtje më të gjata edhe për mbajtja të natës. Në këtë drejtim, MPN-ja kërkoi informacion edhe nga Ministria e Punëve të Brendshme, me ç'rast u informua se në përputhje me Planin aksionar për rinovimin e stacioneve policore, SP Strugë, është caktuar si stacion me prioritet, duke pasur parasysh gjendjen në të cilën gjenden hapësirat e vjetra për mbajtje, si edhe mbajtjet e përkohshme të personave të privuar nga liria në zyrën zyrtare.

Gjatë kontrollit të stacioneve policore, të cilat kanë hapësira të reja për mbajtje, MPN-ja ka konstatuar se të njëjtat i plotësojnë standardet e kërkuara dhe në to është vendosur shkallë e lartë e masave të sigurisë-mbrojtjes të cilat janë ndërmarr gjatë përzgjedhjes së materialeve dhe vetë ndërtimit të hapësirave për mbajtje. MPN-ja ka konstatuar se këto hapësira janë të bërë në mënyrë dhe nga materiale që mundësojnë një shkallë të lartë të mbrojtjes së personave nga lëndimet, ndërsa si një masë shtesë mbrojtëse është edhe fakti se në të gjitha hapësirat e reja ka video-mbikëqyrje përkatëse, si edhe fakti se shtretërit janë të fiksuar për dyshemenë, me çka pamundësohet përdorimi i tyre në mënyrë të parregullt dhe keqpërdorimi. Në vitin 2012 MPN-ja realizoi vizitë në: SP Karposh, SP Qendër, SP Gjevgjeli dhe SP Gazi Babë. Në një pjesë të tyre (SP Karposh) u konstatua se në lidhje me madhësinë janë plotësuar pjesërisht apo nuk janë plotësuar standardet e parashtruara nga Komiteti i Evropës për Parandalimin e Torturës (KPT) përkatësisht, hapësirat individuale janë më të vogla sesa standardi i përcaktuar prej 6-7 m² (në SP Karposh njëra hapësirë është me sipërfaqe prej 4,77 m², ndërsa e dyta është me sipërfaqe prej 5,70 m²). Situatë e ngjashme u vërejt edhe në SP Gazi Babë, për dallim nga SP Gjevgjeli dhe SP Qendër në të cilat u konstatua se, sa i përket madhësisë, i plotësojnë standardet e vendosura ndërkombëtare. Duhet të theksohet se MPB-ja ende nuk ka miratuar një Rregullore përkatëse për përcaktimin e standardeve të cilat duhet t'i plotësojnë vendet për mbajtje në stacion policor. Këto katër stacione policore kanë qenë të përfshira në projektin për rinovimin e vendeve për mbajtjen e personave të privuar nga liria, i cili është zbatuar nga ana e MPB-së, ndërsa është mbështetur financiarisht nga BE-ja. Në vitin e kaluar, Ministria ka përgatitur një Rregullore për normativat e përgjithshme dhe standardet që duhet t'i plotësojnë hapësirat për mbajtjen e personave në stacionet policore me kompetencë të përgjithshme, por për të njëjtën filloi procedura për ndryshimin dhe plotësimin e saj, me ç'rast edhe Avokati i Popullit – MPN dha mendimin e tij.

Në lidhje me furnizimin me pajisje të hapësirave të reja për mbajtje, është konstatuar se hapësirat e reja janë të pajisura me shtretër të standardizuar, të cilët kanë pajisjen përkatëse për pushime gjatë natës, por në SP Gjevgjeli u vërejt se shtretërit

nuk kanë shtojë dhe jastëkë, ndërsa gjatë kontrollit të SP Gazi Babë u konstatua se në hapësirat për mbajtje, këllëfët e jastëkëve nuk janë ndërruar dhe të njëjtë janë të fëlliqur.

Në hapësirat e reja për mbajtje është vendosur video-mbikëqyrja gjë që paraqet masë shtesë për mbrojtjen e personave të privuar nga liria, sidomos kur ata janë të shqetësuar në mënyrë të dukshme ose tek të cilët ekzistojnë instinkte të vetëlëndim. Përmes video-mbikëqyrjes ndiqet gjendja e personave të mbajtur, përmes një monitori i cili është i vendosur në shërbimin e kujdestarisë. Video-mbikëqyrje përkatëse ka edhe në korridorin para hapësirave për mbajtje dhe në hapësirat për marrjen në pyetje të personave. Gjatë kontrollit të funksionalitetit të video-mbikëqyrjes, MPN-ja konstatoi se në pjesë më të madhe e njëjta zhvillohet pa pengesa, por në SP Gazi Babë u konstatua se kamerat nuk ishin në rregull. Në këtë stacion policor, gjithashtu, nuk ishte në funksion edhe sistemi i thirrjes, prandaj parashtrohet pyetja se si thirren dhe njoftohen nëpunësit policorë kur personat e mbajtur kanë nevojë për ta, duke pasur parasysh se kamerat, në dy nga hapësirat, nuk ishin në funksion. Nga ana e nëpunësve policorë u tha se video-mbikëqyrja funksionon dobët edhe në orët e natës. Njëkohësisht, në SP Qendër u konstatua se imazhi që prodhon kamera e instaluar në hapësirën për mbajtje është pjesërisht i paqartë. Video-mbikëqyrja është e vendosur vetëm në hapësirat e reja për mbajtje. E njëjta nuk bëhet në tualetet për shkak të respektimit të privatësisë dhe integritetit të personalitetit të individëve të privuar nga liria. Në SP Gjevgjeli, është vendosur qartë dhe dukshëm një lajmërim që u mundëson personave të privuar nga liria të njihen me kryerjen e video-mbikëqyrjes. Regjistrimet e video monitorimit ruhen në Ministrinë e Punëve të Brendshme. Duke pasur parasysh se MPN-ja në SP Qendër kishte marrë ankesa nga një person i mbajtur për maltretim fizik në periudhën e mbajtjes, dhe kjo kishte ndodhur në një pjesë të stacionit policor që është përtej përfshirjes së kamerave, MPN-ja kërkoi qasje deri te video materiali, me qëllim për të përcaktuar se në periudhën kohore a ka qëndruar personi jashtë hapësirës për mbajtje⁴. Me qëllim të përcaktimit të gjendjeve, ndërkaq në drejtim të zvogëlimit të rreziqeve gjatë veprimeve të ardhshme të ardhshme të nëpunësve policorë në këtë stacion, MPN-ja kërkoi nga Ministria qasje deri te materiali i video-mbikëqyrjes nga gjashtë kamerat e brendshme në SP Qendër.

Avokati i Popullit – MPN u njoftua se MPB-ja nuk ka mundësi ta sigurojë materialin e kërkuar, duke pasur parasysh afatin e shkurtër prej 14 ditësh për ruajtjen e të dhënave në bazën qendrore. Megjithatë, MPN-ja konsideron se për rastin në fjalë nuk i ishte mundësuar qasje deri te materialet e kërkuara nga video-mbikëqyrja, duke pasur parasysh se kërkesa ishte dorëzuar në kohë deri te ministria përkatëse.

Në ato stacione policore me kompetencë të përgjithshme ku janë ndërtuar hapësira të reja për mbajtje, MPN-ja ka sugjeruar që hapësirat e vjetra, në rastet kur të njëjtat ende ekzistojnë, të ri-dedikohen dhe të përdoren për qëllime të tjera (magazinë, arkiv etj.). Në të kundërtën ekziston rrezik që, në mungesë të vendit, këto hapësira të cilat nuk i plotësojnë standardet minimale, të përdoren përsëri për mbajtjen e personave. Kështu, MPN-ja konstatoi se nuk janë ri-dedikuar siç duhet hapësirat e vjetra në SP Karposh dhe SP Gazi Babë, edhe pse nga ana e MPN-së ishte përcaktuar se të njëjtat nuk përdoren tanimë një kohë më të gjatë (ishin të dukshme pezhishkat e merimangave përreth hapësirave)

Në pjesën e qasjes deri te stacionet policore, MPN-ja konstatoi se në pjesën më të madhe të rasteve nuk ka një platformë për personat me nevoja të posaçme në hyrje të stacionit policor. Platforma hyrëse deri te hapësirat e mbajtjes ishte e vërejtur

⁴ Personi ka deklaruar se para se të vendosej në hapësirën për mbajtje kishte kaluar nëpër shkallë të cilat çojnë drejt hapësirave të bodrumit, ku në njërin dorë i ishin vendosur mjete për lidhje (pranga), ndërsa me pjesën tjetër të prangave ishte lidhur për rrethojnë metalike të shkallëve. Personi i vendosur në këtë mënyrë ka qenë jashtë përfshirjes së kamerave të instaluar në stacionin policor. Personi u anka se në këtë mënyrë, në shkallë ishte mbajtur rreth 15-20 minuta derisa të qetësohej, ndërsa gjatë kësaj kohe ka qenë i keqtrajtur fizikisht (nëpunësit policorë i kishin rënë në pjesën e kokës dhe kurrizit).

në SP Karposh. Edhe pse hapësirat e reja për mbajtje kanë një hyrje të pasme, ka edhe raste kur deri te e njëjta nuk mund të arrihet, sepse është e rrethuar me makina (SP Qendër). Në këtë stacion policor qasja e makinave deri te hyrja e pasme është e vështirësuar për shkak të hapësirës së ngushtë dhe zonës së kufizuar të parkimit, e cila është e përbashkët me objekte të tjera me karakter publik.

Në stacionet policore me kompetencë të përgjithshme nuk ekzistojnë hapësira të posaçme për të bërë kontrollin e personit të mbajtur, ndërkohë që vetëm në hapësirat e rinovuara për mbajtje ekzistojnë arka të posaçme për ruajtjen e sendeve të konfiskuara përkohësisht. MPN-ja konsideron se Ministria e Punëve të Brendshme duhet t'i përkushtoj vëmendje më të madhe pajisjes së hapësirës së posaçme (gardërobë) me qëllim për të kryer kontrollin e personit, jashtë shikimit të nëpunësve të tjerë policorë dhe të pranishmëve të tjerë në stacionin policor. Në fakt, në disa stacione policore kontrolli personal mbi personat e arrestuar dhe të mbajtur realizohet në zyrën e kujdestarisë. Njëkohësisht, edhe në një pjesë të hapësirave të reja për mbajtje (SP Qendër dhe SP Gjevgjeli), MPN-ja konstatoi se kontrolli i personave realizohet në zyrën e kujdestarisë, me ç'rast shkelet e drejta e integritetit personal dhe dinjitetit të personave që janë të arrestuar ose të mbajtur në stacionin policor.

Gjatë kontrollit, në të gjitha stacione policore, MPN-ja nuk hasi në mjete ose sende të tjera të dyshimta me të cilat mund të bëhet presion, frikësim apo dhunë fizike ndaj personave. Megjithatë, në disa stacione të caktuara policore u vërejtën sende të cilat e rrisin rrezikun nga lëndimi ose vetëlëndimi i personave të privuar nga liria, ndërkaq në një stacion policor u vërejtën sende të sekuestruara në zyrat zyrtare ku zhvillohen biseda me personat e arrestuar ose të mbajtur, si dhe sende të cilat janë në afërsi të vendeve të mbajtjes. Edhe pse bëhet fjalë për sende të sekuestruara, ekipi i MPN-it konsideron se të njëjtat duhet të regjistrohen siç duhet dhe të ruhen në një magazinë të posaçme e jo në zyrat zyrtare dhe në afërsi të vendeve për mbajtje. Si një shembull pozitiv për ruajtjen e rregullt të sendeve të sekuestruara, MPN-ja e potencon SP Kratovë, ku të njëjtat ruhen në një vend adekuat, më saktë në hapësirën e bodrumit e cila është e siguruar siç duhet me derë metalike dhe grila, si dhe me grila metalike në dritare. Magazina për sende të sekuestruara përkohësisht është e ndarë tërësisht nga hapësirat e tjera të punës, në një objekt të posaçëm, që paraqet edhe një mbrojtje shtesë nga keqpërdorime të mundshme.

Tualetet

Kushtet në tualete dallohen edhe pse, në pjesën më të madhe të stacioneve të vizituara policore me kompetencë të përgjithshme, ku vendet për mbajtje nuk janë të rinovuara, u konstatua se nuk ka ndarje të tualeteve, më saktë tualetet e njëjta përdoren edhe nga personat e mbajtur edhe nga nëpunësit zyrtar të stacionit.

Në SP Shën Nikollë, në përbërje të hapësirave të vjetra për mbajtje, gjendet një tualet i cili përdoret vetëm për personat e mbajtur. Një tualet i posaçëm për personat e mbajtur u vërejt edhe në SP Kratovë, por MPN-ja konstatoi se i njëjti nuk është ndërtuar në mënyrën adekuate, përkatësisht qasja deri te hapësirat e mbajtjes realizohet përmes tualetit. Përdorimi i tualetit në këtë stacion policor mund t'i vë personat e privuar nga liria në një pozicion degradues dhe ta shkelë dinjitetin e tyre dhe integritetin personal. Njëkohësisht, u konstatuan edhe rreziqe të mundshme në lidhje me sigurinë e personave me pasqyrën e vendosur dhe materialet e tjera të thyeshme në tualetin.

Në këto stacione policore me kompetencë të përgjithshme, ku vendet e mbajtjes janë të reja, në përbërje të pjesës së rinovuar të stacionit policor ekzistojnë edhe tualete të posaçme të cilat përdoren vetëm nga personat e mbajtur. Vlerësim i përgjithshëm është se të njëjtat janë të reja, të ndërtuara në kornizat e projektit për rinovimin

e vendeve për mbajtjen e personave, ndërkaq në to higjiena mbahet në një nivel të kënaqshëm. Megjithatë, si edhe në raportin e vitit të kaluar, MPN-ja konstatoi se të njëjtat përmbajnë materiale që mund të thyhen lehtë, qelq, mbajtëse metalike për letrën higjienike, ndërsa në njërin prej tyre edhe zorrë dushi, që lehtë mund të keqpërdoren në drejtim të vetëlëndimit ose për të shkaktuar një lëndim personit të mbajtur. MPN-ja arriti në përfundim se gjatë projektimit dhe kryerjes së ndërtimit të tualeteve në vendet e reja për mbajtje nuk janë marrë parasysh rreziqet e sigurisë që mund të shfaqen në një objekt për mbajtjen e personave të privuar nga liria. MPN-ja, gjithashtu, gjatë secilës vizite sugjeronte të drejtën e privatësisë dhe intimitetit, në përputhje me atë që personat e privuar nga liria të pashoqëruar duhet të hyjnë në tualet.

Hapësira për bisedë dhe marrje në pyetje

Në vitin raportues MPN-ja realizoi vizitë në hapësirat e reja dhe të vjetra për mbajtje, ku sikurse në vitin 2011, ashtu edhe tani u konstatua se ekzistojnë dallime në pjesën e hapësirave për bisedë dhe marrje në pyetje dhe kushtet në to. Një pjesë e stacioneve policore nuk ka hapësira të posaçme për bisedë dhe marrje në pyetje të personave të privuar nga liria, ndërsa bisedat realizohen në varësi të parakushteve materialo-teknike të stacionit, si edhe në përputhje me koordinimin e inspektorëve të cilët e zhvillojnë bisedë me personat për të cilët ekzistojnë dyshime se kanë kryer vepër penale (hapësira të posaçme për bisedë dhe marrje në pyetje nuk ka në SP Kratovë, SP Shën Nikollë, SP Dellçevë, SP Dibër). Edhe pse në hapësirat e reja për mbajtjen e personave të privuar nga liria janë përcaktuar hapësira të posaçme për bisedë dhe marrje në pyetje, megjithatë në një stacion policor (SP Gazi Babë), MPN-ja hasi një situatë ku të njëjtat nuk ishin në funksion, ndërkaq biseda dhe marrja në pyetje e personave edhe më tej të zhvillohej në zyrat e inspektorëve. Në këtë drejtim, MPN-ja dha rekomandim që të vihen në përdorim dy zyrat për zhvillimin e bisedës me personat e privuar nga liria dhe biseda të zhvillohet vetëm në to e jo në zyrat zyrtare të inspektorëve, sepse të njëjtat janë të pajisura siç duhet dhe me materiale të cilat sigurojnë siguri si për personat e privuar nga liria ashtu edhe për personat zyrtarë të cilët e zhvillojnë bisedën dhe marrjen në pyetje të personave të arrestuar dhe të mbajtur. Sikurse edhe në vitin 2011 edhe në këtë vit raportues, MPN-ja konsideron se është e nevojshme që personat e privuar nga liria të merren në pyetje në hapësirat e caktuara në stacionet policore dhe sidomos një gjë e tillë të praktikohet aty ku janë ndërtuar hapësira të reja për marrje në pyetje, të cilat janë me video-mbikëqyrje të instaluar, si dhe me masa shtesë mbrojtëse me të cilat ulen rreziqet nga lëndimi ose vetëlëndimi. Në SP Karposh u konstatua se hapësirat e dedikuara për marrje në pyetje dhe bisedë me personat e privuar nga liria nuk janë të pajisura plotësisht nga aspekti teknik, përkatësisht me kompjuter dhe me mjete të tjera ndihmëse, me ç'rast biseda dhe marrja në pyetje e personave të mbajtur bëhet vetëm në njërin prej tyre. Gjithashtu, edhe në SP Qendër dhe SP Gjevgjeli jo gjithmonë biseda me personat e mbajtur realizohet në hapësirën e projektuar për atë qëllim, më saktë personat e privuar nga liria merren në bisedë edhe në zyrat zyrtare të inspektorëve policorë.

Makinat transportuese

MPN-ja, gjatë kontrollit të makinave transportuese, sikurse edhe në vitin 2011, konstatoi gjendjen me përdorimin e makinave të vjetra dhe të reja për transportin e personave të privuar nga liria. Edhe pse një pjesë të stacioneve policore kanë në dispozicion makina transportuese, në përputhje me standardet e përcaktuara sa i përket mbrojtjes, sigurisë dhe ventilimit, megjithatë, stacionet më të vogla policore nuk kanë

në dispozicion makina përkatëse për transport. Pra, SP Kratovë ka në dispozicion një furgon "Citroen, që është i vjetër dhe në gjendje defekti dhe për këtë shkak transporti bëhet me makina të tjera zyrtare, të cilat nuk janë të pajisura me masa të posaçme të sigurisë-mbrojtjes si për personat e privuar nga liria, ashtu edhe për nëpunësit policorë. Gjendje e ngjashme u has edhe në SP Shën Nikollë ku MPN-ja konstatoi se makina është e vjetër dhe e shkatërruar, nuk i përmbush as kushtet minimale të mbrojtjes-sigurisë për transportin dhe dërgimin e personave të privuar ose të mbajtur, më saktë në të nuk ka ventilim përkatës, as ngrohje dhe ftohje përkatëse. MPN-ja u informua se për shkak të kushteve të pakënaqshme, duke pasur parasysh aspekti human gjatë trajtimit të personave të privuar nga liria, ata ndonjëherë dërgohen në atë mënyrë që vendosen në pjesën e përparme të furgonit. Makina të vjetra transportuese për bartjen e personave të privuar nga liria kanë në dispozicion SP Dellçevë, SP Kavadarë dhe SP Dibër. Me makina të reja për transport janë pajisur SP Karposh, SP Gazi Babë, SP Qendër dhe SP Radovish. Në këto makina, personat e arrestuar dhe të mbajtur ndahen fizikisht nga nëpunësit policorë, të cilët i shoqërojnë personat gjatë transferimit, me çka shmangen rreziqet e mundshme për trajtim mizor apo çnjerëzor gjatë transportit. MPN-ja konsideron se të gjitha stacionet policore me kompetencë të përgjithshme, të cilat janë caktuar si vende për mbajtjen e personave të privuar, në mënyrë përkatëse duhet të pajisen me makina të reja transportuese të cilat i plotësojnë kushtet e sigurisë-mbrojtjes për transferimin e personave të privuar nga liria.

Realizimi i të drejtave të personave të mbajtur:

Informimi dhe udhëzimi për të drejtat

Në përputhje me Rregulloren për mënyrën e kryerjes së punëve policore dhe në përputhje me Procedurat Standarde Operative për mbajtjen dhe trajtimin e personave të mbajtur, udhëheqësi i turnit (nëpunësi policor për praninë) është përgjegjës për praninë e personit, këshillimin dhe zbatimin e të drejtave të personit, si edhe mbikëqyrjen e vazhdueshme mbi personin derisa i njëjti është i mbajtur, me qëllim të sigurimit të sigurisë së tij në stacionin policor. Në bazë të vizitave të realizuara MPN-ja konstatoi se udhëheqësit e turneve i informojnë personat e privuar nga liria për të drejtat në procedurën policore, ndërsa në një pjesë të tyre u konstatua se janë vendosur edhe informacione për të drejtat në vende të dukshme. Në bazë të kësaj përdoren dy lloje posterësh për të drejtat e personave të privuar nga liria dhe atë – njëri është në tre gjuhë, dhe i dyti është në shtatë gjuhë – në praktikë nuk ka asnjë rregull se cili poster në të cilin stacion policor me kompetencë të përgjithshme të vendoset, por para së gjithash kjo varet nga mënyra në të cilën realizohet shpërndarja e posterëve dhe cilët posterë i ka në dispozicion vet stacioni policor.

MPN-ja bëri kontroll në hapësirat zyrtare të stacioneve policore, me ç'rast konstatoi se udhëzimi për të drejtat ishte vendosur në një vend të dukshëm, i qasshëm për personat e privuar edhe atë në më shumë vende të stacioneve policore. Në pjesën më të madhe, të drejtat e personave të privuar janë vendosur në mënyrë përkatëse në vet hyrjen e stacionit, ndërsa në një numër më të vogël të stacioneve policore të njëjtët janë vendosur në hapësirën e pranimit ose në vetë hapësirën e mbajtjes. SP Dibër nuk ka një hapësirë të posaçme për zhvillimin e bisedës me personat e privuar nga liria, më saktë me personat e privuar nga liria biseda zhvillohet edhe në zyrat zyrtare të inspektorëve policorë, prandaj ky stacion në mënyrë preventive i ka vendosur informacionet për të drejtat e personave të privuar nga liria para hyrjes së hapësirës së mbajtjes.

Në pjesën më të madhe të stacioneve të vizituara policore nuk ishin theksuar të drejtat e personave të privuar nga liria në zyrën e udhëheqësit të turnit apo në

hapësirat e mbajtjes. Me qëllim informimit të plotë të qytetarëve me të drejtat e tyre, nëse të njëjtët janë arrestuar ose mbajtur në stacion policor, ndërkaq duke pasur parasysh se pranimit i këtyre personave dhe udhëzimi/mësimi i tyre realizohet në zyrën e udhëheqësit të turnit, MPN-ja dha sugjerimin që në mënyrë shtesë të theksohen të drejtat edhe në këto hapësira.

Kodeksi i etikës policore ishte vendosur në vende të cilat janë hapësira të përbashkëta dhe sipas kësaj është në dispozicion për të gjithë nëpunësit me uniformë policore të punësuar në stacionin policor.

E drejta e ushqimit dhe ujit

Realizimi i të drejtës për ushqim dhe ujë paraqesin tregues thelbësor për trajtimin human me personat e privuar nga liria dhe në këtë drejtim Procedurat Standarde Operative, për mbajtjen dhe trajtimin e personave të mbajtur, përcaktojnë se secilit person të mbajtur i takon minimum një vakt, nëse mbajtja zgjat më shumë se 6 orë. Sipas këtyre procedurave, sipas së cilave veprojnë stacionet policore, ushqimi sigurohet nga mjetet personale të personit të mbajtur, nga mjetet e familjes së tij dhe/ose nga buxheti i Ministrisë së Punëve të Brendshme duke dorëzuar llogarinë fiskale.

Në përputhje me informacionet e marra gjatë vizitave të realizuara, kjo e drejtë realizohet në mënyrë të ndryshme, përkatësisht, në praktikë u konstatua se një pjesë e stacioneve policore me kompetencë të përgjithshme kanë në dispozicion buxhetin e vetë për ushqim, si dhe një pjesë e stacioneve policore me kompetencë të përgjithshme, të cilat nuk kanë në dispozicion mjete për ushqim, këtë të drejtë e lidhin me gjendjen financiare të vet personit që është i privuar nga liria.

MPN-ja konsideron se çdo stacion policor me kompetencë të përgjithshme duhet të ketë buxhet të vetë për ushqim për personat e mbajtur dhe çdo stacion duhet të mbajë shënime të posaçme zyrtare për realizimin e të drejtës për ushqim, si dhe ta dorëzojë llogarinë fiskale me të cilën do të vërtetohet realizimi i së drejtës së vaktit në periudhën e mbajtjes. Si shembull pozitiv duhet të theksohet SP Kratovë, i cili u siguron ushqim personave të mbajtur, ndërkaq llogaria fiskale i dërgohet SPB Kumanovë për refundimin e saj. Njëkohësisht, praktika e këtyre realizohet edhe në SP Dellçevë dhe SP Karposh.

Të drejtën e ushqimit, personat e privuar nga liria, e realizojnë nga mjetet personale në SP Kavadar, SP Dibër⁵, SP Radovish, SP Strugë, SP Qendër, SP Gjevgjeli dhe SP Gazi Babë. Nga ana e nëpunësve policorë në këto stacione policore ishte theksuar se nuk kanë në dispozicion buxhet të posaçëm për ushqim, prandaj dhe parashtrohet pyetja, çka në qoftë se personi i mbajtur nuk ka mjete të veta financiare për ta siguruar të njëjtin ose familja e tij nuk do ose nuk ka mundësi t'i sigurojë ushqim, në ç'mënyrë stacioni policor do t'ia mundësojë të drejtën e vaktit gjatë mbajtjes më gjatë se 6 orë, duke pasur parasysh se me këto të drejta realizohen nevojat themelore të personave dhe paraqesin një qasje humane në pjesën e privimit nga liria.

Në Stacionin Policor Qendër, nga ana e udhëheqësit të turnit, u konfirmua se e drejta e ushqimit realizohet në atë mënyrë që i njëjti sigurohet nëse personi ka mjete financiare me vete. Informacioni u dha edhe nga personi i mbajtur që ishte hasur aty gjatë vizitës së MPN-së në SP Qendër, i cili ka thënë se nuk i ishte mundësuar e drejta e vaktit, si dhe nuk i ishte dhënë ujë kur ai kishte kërkuar.

⁵ Sipas informacioneve të marra për realizimin e kësaj së drejte në SP Dibër nuk ka buxhet të posaçëm, ndërsa ushqimi sigurohet nga mjetet personale të personit të mbajtur, ndërkaq në rastet kur personi i mbajtur nuk ka mjete të veta atij ushqimi i sigurohet nga mjetet personale të nëpunësve policorë.

Në këtë drejtim MPN-ja konsideron se e drejta e ushqimit dhe ujit në mënyrë të detyrueshme duhet të realizohen nga mjetet buxhetore të Ministrisë së Punëve të Brendshme, duke e pasur parasysh se personat janë të privuar nga liria dhe nuk duhet që këto të drejta të varen nga gjendja financiare e personit derisa i njëjti mbahet në stacionin policor. Në mënyrë shtesë, MPN-ja ka dhënë mendime për ndryshimin e Procedurave Standarde Operative, sipas së cilave ushqimi duhet të sigurohet vetëm nga Buxheti i Ministrisë së Punëve të Brendshme dhe për këtë qëllim duhet të përcaktohet zë i posaçëm buxhetor. MPN-ja rekomandoi, që e drejta e ushqimit dhe ujit të rregullohet me ligj së bashku me të drejtat e tjera të cilat u garantohen personave të privuar nga liria dhe jo të rregullohet vetëm me akt të brendshëm nënligjor, ndërkaq realizimi i së drejtës të evidentohet duke plotësuar shënimin zyrtar.

E drejta e mbrojtësit dhe njoftimi i familjes

Personat e mbajtur në stacionet policore shumë rrallë e realizojnë të drejtën e mbrojtësit. Edhe pse në shumicën e rasteve personat e arrestuar dhe të mbajtur udhëzohen në mënyrë përkatëse, në një numër shumë të vogël të rasteve të njëjtët vendosin për ta shfrytëzuar këtë të drejtë të tyre. MPN-ja konstatoi se në shumicën e stacioneve policore me kompetencë të përgjithshme ekzistojnë lista me emra të mbrojtësve (avokatëve), megjithatë është evidente se edhe në ato raste të rralla kur personi kërkon praninë e avokatit, të njëjtin e angazhon sipas zgjedhjes së vetë. Në SP Kavadar biseda me avokatin zhvillohet në mënyrë private në zyrën e udhëheqësit të turnit, duke pasur parasysh se në këtë stacion policor nuk ka një hapësirë të posaçme për bisedë dhe për marrje me pyetje të personave të mbajtur. Pjesa më e madhe të stacioneve policore ballafaqohen me problemin e sigurimit të avokatit për person të mitur.

Personi i mbajtur udhëzohet për të drejtën e tij, përkatësisht për ta informuar një anëtarë të familjes – MPN-ja konstatoi se për dallim nga e drejta e mbrojtësit, personat e mbajtur më shpesh e përdorin këtë të drejtë të tyre dhe konform kësaj të drejte kërkojnë të njoftohet bashkëshorti ose prindi, ndërkaq tek të miturit ekziston obligim ligjor, në përputhje me Ligjin mbi të drejtën e të miturve, për informim të detyrueshëm të prindërit ose kujdestarit ligjor.

E drejta e mjekut

Udhëheqësi i turnit e ka për detyrë që, gjatë pranimit, në mënyrë përkatëse ta përcaktojë gjendjen shëndetësore të personit të mbajtur dhe të njëjtën ta evidentojë në procesverbalin e mbajtjes. Udhëheqësi i turnit i regjistron lëndimet e dukshme, shenjat e dukshme të sëmundjes, alkoolizimit dhe veprimit të substancave psikotropike dhe në mënyrë përkatëse e përcakton nevojën për ndihmë mjekësore. Në rast të lëndimeve serioze ose nëse personi i mbajtur ankohet në dhimbje ose lëndime, e drejta e marrjes së ndihmës mjekësore është primare dhe ndërmerret para të gjitha veprimeve të tjera.

Edhe pse në pjesën më të madhe të stacioneve policore thirret mjeku, megjithatë nga kontrolli i dokumentacionit të personave të mbajtur u konstataua se në disa stacione policore me kompetencë të përgjithshme e drejta e mjekut realizohet në bazë të vlerësimit të nëpunësit policor. Pra, një person i mbajtur në stacionin policor ka pasur lëndime të dukshme (prerje, të marrë nga një ngjarje), ndërsa nëpunësi policor ka konsideruar se nuk ka nevojë për mjek. Mënyra e këtillë çon në konkluzion se nëpunësi policor, i cili ka bërë pranimin, ka bërë vlerësim të lirë për nevojën e kujdesit mjekësor, dhe në këtë pjesë MPN-ja ka theksuar se gjithmonë kur personi ka lëndime të dukshme duhet t'i jepet ndihmë mjekësore.

Te një pjesë e stacioneve policore u konstatua se në rastet ku është konstatuar një shkallë më të lartë e alkoolizimit të personave të mbajtur nuk ishte thirrur mjeku nga ana e udhëheqësit të turnit prandaj, në këtë drejtim, MPN-ja ka dhënë rekomandim që në mënyrë të detyrueshme të thirret një mjek në raste të këtilla, pa dallim nëse personi kërkon ose jo ndihmë mjekësore, me qëllim të veprimit parandalues në kontekst të mbrojtjes me kohë të shëndetit të personit që është i privuar nga liria.

MPN-ja gjatë vizitave parandaluese ka hasur në shembuj pozitiv, kështu në SP Karposh u konstatua se nëse personi ka lëndime të dukshme i njëjti menjëherë njoftohet për të drejtën e mjekut dhe thirret ndihma e shpejtë. Për gjendjen e konstatuar përgatitet një shënim zyrtar, derisa udhëheqësi i turnit lëndimet e dukshme i evidenton në procesverbalin e mbajtjes. Gjithashtu, edhe në SP Radovish thirret mjeku kur mbahen kategori të personave të rrezikuar, me qëllim që në mënyrë parandaluese të veprohet në drejtim të uljes së rreziqeve nga lëndimeve/vetëlëndimeve. Një pjesë e stacioneve policore me vetiniciativë udhëheqin një procesverbal të posaçëm për të drejtën e mjekut, e që nga ana e MPN-së është përshëndetur si një praktikë pozitive.

Evidenca dhe regjistrat për personat e mbajtur

Gjatë vizitave të stacioneve policore, MPN-ja realizoi kontroll në evidencën dhe regjistrat e personave të mbajtur. U konstatua se në shumicën e stacioneve policore Regjistrat e ngjarjeve të ditës dhe Regjistri i personave për të cilët mbi çfarë do lloj baze u është kufizuar liria e lëvizjes regjistrohen me rregull dhe në mënyrë përkatëse plotësohen të gjitha kolonat e kësaj evidence. Në një pjesë të stacioneve policore u vërejt se nuk udhëhiqet përmbledhja mujore për numrin e personave të thirrur, të arrestuar ose të mbajtur, siç është parashikuar me Procedurat Standarde Operative për mbajtje dhe trajtim të personave të privuar (SP Kratovë, SP Kavadar, SP Dibër dhe SP Gazi Babë). Si një shembull pozitiv duhet të theksohet SP Shën Nikollë që udhëheq një formular të veçantë (Formular nr. 1) për mënyrën e udhëheqjes së përmbledhjes mujore dhe periodike të personave të thirrur, të arrestuar dhe të mbajtur. Në një pjesë të stacioneve policore u konstatua se në Regjistrin e personave të thirrur, të arrestuar dhe të mbajtur nuk është shënuar qartë se për cilën kategori personash bëhet fjalë (nuk është shënuar nëse është person i thirrur, i arrestuar ose i mbajtur), ndërsa në kolona të caktuara të dhënat e shënuara gabimisht fshihen me korrektor (SP Karposh dhe SP Qendër).

Gjatë kontrollit të Regjistrit për përdorimin e mjeteve për detyrim, në një numër më të madh të stacioneve policore, MPN-ja konstatoi se i njëjti plotësohet dhe udhëhiqet në mënyrë të duhur, gjithashtu konstatoi se në shumicën e dosjeve të kontrolluara në mënyrë të rregullt janë plotësuar faqja e dytë dhe e tretë e dosjes, me çka kihet një kontroll i qartë për dokumentacionin, i cili gjendet në përbërje të dosjes. Udhëheqje jo në kohë dhe jo me rregull e Regjistrit për përdorimin e mjeteve të detyrimit u konstatua në SP Dibër, përkatësisht, në të nuk ishin evidentuar rastet nga viti 2009 deri në vitin 2012, ndërsa gjatë kontrollit të dosjeve individuale të personave të mbajtur, MPN-ja ka hasur në dy lëndë të viti 2012 në të cilat ishte përdorur forca dhe mjetet e detyrimit. Njëkohësisht, në regjistrin e njëjtë të SP Dibër nuk ishte shënuar se a ka vlerësim për arsyen e përdorimit të mjeteve të detyrimit, që tregon mosefikasitetin e strukturave udhëheqëse gjatë procedimit sipas lëndëve ku janë përdorur mjete të detyrimi. MPN-ja konstatoi mos-azhurnitet nga ana e strukturave udhëheqëse në veprimin sipas lëndëve për vlerësimin se a ka pasur bazë dhe arsye për përdorimin e mjeteve të detyrimit edhe në SP Qendër.

Shembull pozitiv paraqesin SP Gjorçe Petrov, SP Karposh dhe SP Strugë ku në mënyrë të rregullt dhe efikase udhëhiqet Regjistri për përdorimin e mjeteve të

detyrimin dhe gjatë dhënies së vlerësimit shënohet nëse lëndimet kanë ndodhur nga përdorimi i tyre, si dhe merren parasysh të dhënat dhe materialet shtesë. Regjistri për përdorimin e mjeteve të detyrimit, si edhe Regjistri për parashpresa të qytetarëve kundër nëpunësve policorë udhëhiqen në mënyrë të rregullt dhe efikase edhe në SP Gazi Babë.

Gjatë kontrollit të dosjeve individuale u konstatua se në SP Gazi Babë nuk ka numër të mjaftueshëm të dosjeve të cilat duhet të udhëhiqen për çdo rast individual, në përputhje me procedurat standarde. Në një pjesë të stacioneve policore u konstatua se dosjet e personave të mbajtur udhëhiqen në mënyrë të rregullt, më saktë plotësohet faqja e dytë dhe e tretë e dosjes, dhe të njëjtat në përbërje të tyre i përmbanin të gjitha procesverbalet relevante, shënimet zyrtare dhe dokumentet e tjera. Por, në një pjesë të stacioneve policore u konstatua se disa të dhëna të evidentuara në mënyrë të gabuar në evidencën policore për personat e mbajtur fshihen me korrektor, si dhe në mënyrë të parregullt udhëhiqen dosjet e personave të mbajtur.

Ajo që sidomos u vërejtur në mbajtjen e evidencës është që në të njëjtën, në shumicën e stacioneve policore, nuk mund të përcaktohej rrjedhja logjike e ngjarjeve nga koha e privimit nga liria deri në mbajtjen në stacionin policor. Parregullsitë e tilla u regjistruan në SP Kratovë, SP Shën Nikollë, SP Gjorçe Petrov dhe SP Karposh, ndërsa në SP Strugë dhe SP Gazi Babë, në pjesën më të madhe të dosjeve të kontrolluara, mund të konstatohej se ka një rrjedhje logjike të ngjarjeve nga koha e privimit deri te ndërprerja e mbajtjes në stacionin policor. MPN-ja konstatoi parregullsi në regjistrimet e kohës së privimit nga liria, kohës së mbajtjes dhe kohës së dhënies së udhëzimit personit për të drejtën e mbrojtësit dhe për të drejtat e tjera në stacionin policor, që çon në dyshim në lidhje me përcaktimin e rregullt të kohës së privimit nga liria. Një-kohësisht, në disa stacione policore MPN-ja konstatoi se në një numër të caktuar të regjistrave nuk ishin regjistruar siç duhet koha e përfundimit të privimit nga liria, përkatësisht, koha kur personi ishte lëshuar në liri (SP Dibër, SP Gjorçe Petrov, SP Strugë dhe SP Gjevgjeli), ndërsa në SP Qendër është vërejtur se ekzistojnë parregullsi të caktuara në regjistrimin e kohës së privimit nga liria dhe kohës së mbajtjes së personit.

Në përgjithësi, u konstatua se stacionet policore në mënyrë të rregullt i plotësojnë procesverbalet e mbajtjes, me gabime të caktuara në disa stacione policore me kompetencë të përgjithshme. Pra, në SP Dibër, MPN-ja konstatoi se në disa raste procesverbalet e mbajtjes së personave nuk ishin plotësuar në mënyrë të rregullt dhe tërësisht, sidomos mungonin të dhëna në pjesën e përcaktimit të lëndimeve evidente dhe nevojës për mjek. Në SP Karposh dhe SP Qendër u konstatua se jo kudo ishte plotësuar pjesa për ekzistimin/mosekzistimin e lëndimeve të dukshme te personi i privuar nga liria dhe nevoja për mjek.

Në disa stacione policore në mënyrë të rregullt evidentohet edhe nëpunësi policor që e ka zhvilluar bisedën me personin e privuar nga liria, ndërsa në këtë drejtim si shembull pozitiv mund të jepet evidenca e SP Kratovë, ku në procesverbalin e mbajtjes regjistrohen këto të dhënat dhe udhëhiqet edhe një fletë-kontrolli për mbikëqyrje në të cilën regjistrohet ora kur është realizuar mbikëqyrja mbi personin e mbajtur, duke pasur parasysh se hapësira nuk ka video-mbikëqyrje, ndërsa sistemi për thirrje nuk funksionon. Edhe në SP Kavadar dhe SP Dellçevë përgatitet një fletë e posaçme kontrolli për kontrollin e zbatuar të personit të mbajtur nga ana e nëpunësit policor.

Në drejtim të parandalimit të lëndimeve të mundshme ose vetëlëndimeve, si dhe reduktimit të rreziqeve nga tortura dhe llojet e tjera të trajtimit çnjerëzor nga ana e nëpunësve policorë, u konstatua se disa stacione policore me kompetencë të përgjithshme me vetiniciativë kanë formuar edhe një dokumentacion shtesë, e që mund të theksohet si një shembull pozitiv. Në SP Kratovë udhëhiqet një procesverbal për të drejtën e mjekut dhe një shënim me nënshkrim dhe vulë të mjekut, me çka vërtetohet ngjarja, në SP Radovish përgatitet një shënim zyrtar për dhënien e ndihmës mjekësore, një shënim i posaçëm zyrtar për njoftimin e gjyqtarit hetues, si dhe nën-

shkrimi i gjyqtarit në procesverbalin e mbajtjes gjatë dorëzimit të personit në gjykatë, gjithashtu edhe në SP Kavadar përgatitet një shënim zyrtar për dhënien e ndihmës mjekësore, duke bashkëngjitur edhe një shënim të posaçëm mjekësor me nënshkrimin dhe vulën e mjekut.

E drejta për ushqim dhe ujë, përmes së cilës realizohet një qasje humane për personat e privuar nga liria, vërtetohet me hartimin e një shënimi zyrtar në SP Dellçevë, ndërsa praktika e këtillë pozitive do të duhej të inkorporohej edhe në stacionet e tjera policore, me qëllim të evidentimit të realizimit të këtyre të drejtave me të cilat kënaqen nevojat themelore të personave, gjatë kohës derisa janë të privuar nga liria.

Përgjigje nga stacionet policore dhe Ministria e Punëve të Brendshme të RM-së

Me Ligjin për ndryshim dhe plotësim të Ligjit për Avokatin e Popullit, në nenin 3 përcaktohet se "personat zyrtarë në organet, organizatat dhe institucionet në të cilat liria e lëvizjes është e kufizuar, janë të obliguar për të vepruar sipas udhëzimeve dhe rekomandimeve të Avokatit të Popullit dhe për veprimin ta njoftojnë jo më vonë se afati prej 30 ditësh, llogaritur nga dita e marrjes së raportit të posaçëm".

Nga përgjigjet e marra të stacioneve policore Avokati i Popullit – Mekanizmi Parandalues Nacional u njoftua se është vepruar sipas rekomandimeve të dhëna të cilat janë në kompetencë të stacioneve, ndërsa ato rekomandime të cilat nuk janë nën kompetencë ridërgohen deri te shërbimet përkatëse⁶. Në një pjesë të përgjigjeve të dërguara, MPN-ja u njoftua se për gjendjet dhe rekomandimet e përmbytura në raportet e posaçme janë mbajtur takime pune në përbërje të disa stacioneve policore, me qëllim të tejkalimit të gjendjeve negative dhe përmirësimit të kushteve ku mbahen personat e privuar nga liria.

Në pjesën e deklaratave për maltretim fizik të personit të mbajtur, MPN-ja ka marrë njoftim nga stacioni policor se Sektori për Kontroll të Brendshëm dhe Standarde Profesionale e ka shqyrtuar këtë rast, me qëllim përcaktimit të përgjegjësisë së nëpunësve policorë. Në përgjigjet e stacioneve policore ishte vepruar edhe sipas rekomandimit të MPN-it për realizimin e së drejtës së ushqimit dhe ujit, me çka stacionet policore u ngarkuan me një shumë të caktuar të financave nga ana e zyrtarëve – Sektori Punëve të Brendshme.

Në një pjesë të stacioneve policore, ku është konstatuar mosefikasitet në fushën e hartimit të vlerësimit në kuptimin se a ka bazë dhe arsye përdorimi i mjeteve për detyrim, MPN-ja është informuar se sipas sugjerimeve të dhëna do të vepronet me urgjencë⁷. Stacionet policore, me qëllim që të veprojnë në mënyrë parandaluese, ranë dakord që mjeku të thirret edhe në rastet ku personat e mbajtur janë me nivel të lartë të alkoolizimit, pavarësisht nëse të njëjtit kanë kërkuar ose jo ndihmë mjekësore.

Në stacionet ku ka hapësira të reja të mbajtjes, u pranua rekomandimi që personat të futen nga hyrja e pasme e cila është e dedikuar për futjen e personave të privuar nga liria, ekzaminimi mjekësor dhe kontrolli të bëhet në hapësirën e dedikuar për bisedë me palët, ndërsa biseda me personat e privuar nga liria të realizohet vetëm në hapësirat që janë të dedikuara për atë qëllim me video-mbikëqyrje, dhe jo në zyrat e inspektorëve.

⁶ Për rekomandime të caktuara njoftohet udhëheqësi i zyrës për punë kriminalistike me qëllim që të nëpunësit t'u përbahen rekomandimeve të dhëna nga MPN-ja, ndërsa në një pjesë të caktuar rekomandime të cilat kanë të bëjnë me përmirësimin dhe adaptimin e hapësirave për mbajtje, në përputhje me standardet e parapara, stacioni/stacionet policor/e ka/kanë dorëzuar njoftim pranë ministrisë kompetente.

⁷ Njoftim i pranuar nga SP Qendër.

Në stacionet policore, ku përdoren hapësira të vjetra të mbajtjes, u pranua rekomandimi që në periudhën e ardhshme të njëjtat të përdoren për afat të shkurtër dhe jo më gjatë se 4 orë dhe kjo derisa të ndërtohen hapësira të reja të mbajtjes.

Duke e pasur parasysh se në SP Strugë nuk ka kushte për mbajtjen e personave, përkatësisht, të njëjtët mbahen në zyrën zyrtare të udhëheqësve, MPN-ja ka dhënë një rekomandim për ri-adaptimin e një hapësire të caktuar, e cila do të përdorej vetëm për mbajtjen e personave, dhe jo edhe për nevoja të tjera. Nga ana e SP Strugë u dërgua përgjigjja se nuk ka mundësi për adaptimin e ndonjë zyre tjetër dhe se mbajtja edhe më tej do të kryhet në zyrën e zyrtarëve⁸. Sipas përgjigjes së marrë, Stacionet Policor me kompetencë të përgjithshme Strugë nuk ka vepruar as sipas rekomandëve të dhëna, në pjesën që kontrolli i personave të privuar nga liria të realizohet në një hapësirë të posaçme, dhe jo në zyrën e zyrtarëve e cila, në të njëjtën kohë, përdoret edhe si zyrë për pranimin e palëve. Për rekomandimin të zbatohet monitorim plotësues mbi personat e privuar nga liria kur të njëjtët i përdorin tualetet zyrtare, por duke e pasur parasysh privatësinë dhe integritetin personal të personave të mbajtur, MPN-ja nuk mori njoftim se si SP Strugë do të veprojë sipas këtij rekomandimi, por vetëm u informua se përdoret tualeti i njëjtë, si për të punësuarit ashtu edhe për personat e mbajtur.

Gjithashtu, u pranuan rekomandimet në pjesën e përmirësimit të udhëheqjes së evidencave, si dhe evidentimit të rrjedhjes logjike të ngjarjeve nga momenti i privimit nga liria, duke pasur parasysh afatin e paraparë ligjor prej 24 orësh.

Nga Ministria e Punëve të Brendshme, MPN-ja u informua se është formuar një grup pune i cili ka hartuar Rregulloren e normativave dhe standardeve të përgjithshme, të cilat duhet t'i përmbushin hapësirat e mbajtjes së personave në stacionet policore me kompetencë të përgjithshme. Rregullorja e njëjtë është në fazë të ndryshimit dhe plotësimit, me ç'rast MPN-ja ka dhënë mendimin e vetë dhe pritet që kjo Rregullore të finalizohet në periudhën e ardhshme. Përveç kësaj, është formuar një grup pune i cili ka hartuar një raport për gjendjet në stacionet policore dhe nevojat për intervenim, me qëllim që të arrihen standardet e përcaktuara, si dhe është miratuar edhe një Plan Veprimi i cili, me kërkesë të MPN-së, iu dërgua në mënyrë shtesë. I njëjti Plan i Veprimit është shumëvjeçar dhe përfshin rinovimin e disa stacioneve policore në bazë vjetore.

Për shkak të mosplotësimit të standardeve në hapësirat e mbajtjes në SP Gjorçe Petrov dhe SP Çair⁹ nga ana e MPB-së, u dërgua njoftimi se të njëjtat nuk përdoren për mbajtjen e personave¹⁰.

Sipas MPB-së edhe më tej mbetet problem sigurimi i avokatit për të miturit, sipas nenit 109 të Ligjit për të drejtën e të miturve. Njëkohësisht, MPB-ja shprehu mospajtim për vendosjen e tabelave me të drejtat e personave të privuar nga liria në hapësirat e mbajtjes dhe kjo për arsye sigurie, edhe pse MPN-ja dha rekomandim që: "Të drejtat e personave të privuar të vendosen në vende të dukshme, në pjesën e vendeve të mbajtjes dhe hapësirat për bisedë me personat e privuar nga liria" e që vetvetiu nuk do të thotë të vendosen tabela ose objekte të rrezikshme, por të drejtat të vendosen, gjë që mund të zbatohet edhe përmes vendosjes së posterëve ose të shtypura në letër në formatin A4¹¹.

⁸ Sipas përgjigjes së pranuar nga MBP-ja, MPN-ja u informua se SPKP Strugë nuk ka hapësira për mbajtjen e personave të cilat i plotësojnë kushtet përkatëse, ndërsa deri në ndërtimin e hapësirave të reja do të përdoren zyrat e zyrtarëve dhe udhëheqësve të turnit, ndërkaq në rastet kur bëhet fjalë për më shumë persona ose për të cilët nevojitet trajtim i posaçëm ata dërgohen në SP Ohër.

⁹ Është realizuar një vizitë për ri-kontroll në SP Çair.

¹⁰ Në mënyrë shtesë, MPN-ja është njoftuar nga SPB Shkup se në katër stacione policore është konstatuar se nuk i plotësojnë standardet për mbajtje dhe të njëjtat nuk përdoren (SP Gjorçe Petrov, SP Çair, SP Aerodrom dhe SP Draçevë).

¹¹ Nga ana e SP Kratovë është dërguar përgjigje se të drejtat e personave të mbajtur janë vendosur nga ana e brendshme e dyerve të hapësirave për mbajtjen e personave, ndërkaq edhe SP Kavadar dhe SP Dellçevë i kanë vendosur të drejtat e personave të mbajtur në anën e brendshme të hapësirave për mbajtje.

Ministria e Punëve të Brendshme i potencoi si raste të izoluar kontrollet të cilat bëhen në hapësirën e kujdestarisë, si dhe vuri në pah se të njëjtat zbatohen në hapësirë të posaçme, në përputhje me Procedurat Standarde Operative. Me shkresën, MPN-ja u informua se me mbikëqyrjet profesionale të Sektorit të Policisë dhe Punëve Kriminallistike në BSP bëhet mbikëqyrje mbi evidencën e personave të privuar nga liria dhe jepen udhëzime për evitimin e mangësive të konstatuara dhe njëkohësisht Sektori për Kontroll të Brendshëm dhe Standarde Profesionale bën kontroll edhe mbi veprimin e nëpunësve policorë me personat të cilëve u është kufizuar e drejta e lirisë së lëvizjes, në përputhje me Procedurat Standarde Operative për personat e thirrur, të arrestuar dhe të mbajtur.

Në përgjigjet e dërguara nga Ministria e Punëve të Brendshme u vu në pah se kjo Ministri punon në krijimin e kushteve përkatëse materialo-teknike, në varësi të mundësive financiare, si dhe në përforcimin e resurseve njerëzore në funksion të sigurimit të një shkalle më të lartë të mbrojtjes së të drejtave të personave që janë të thirrur, arrestuar ose mbajtur në stacionin policor. Njëkohësisht, për mangësitë e konstatuara, në një pjesë të stacioneve policore, të cilat kanë të bëjnë me funksionalitetin e hapësirave të reja për mbajtje (mirëmbajtjen e rregullt të hapësirave të reja për marrjen në pyetje ku duhet të realizohen bisedat me personat e privuar nga liria, duke pasur parasysh se të njëjtat janë të pajisura në mënyrë përkatëse dhe gjenden nën video-mbikëqyrje, duke vënë në funksionim kamerat të cilat nuk punojnë dhe duke e korrigjuar sistemin e thirrjes) në mënyrë shtesë janë informuar sektorët kompetentë për punë të brendshme, me qëllim që të veprojnë sipas rekomandimeve të dhëna.

B. INSTITUCIONET NDËSHKUESE – KORREKTUESE

Gjatë vitit 2012, Mekanizmi Parandalues Nacional ka realizuar gjithsej nëntë vizita parandaluese në institucionet ndëshkuese-korrektuese (INK) dhe Entin Edukues-Korrektues (EEK), nga të cilat shtatë vizita ishin të rregullta, ndërsa dy ishin vizita për ri-kontroll, me ç'rast u vizituan rregullisht: Enti Ndëshkues-Korrektues (ENK) Strugë, Burgu Strumicë, Burgu Tetovë, Enti Ndëshkues-Korrektues (ENK) Shtip, Burgu Prilep, Burgu Manastir dhe Enti Ndëshkues-Korrektues (ENK) "Idrizovë", ndërsa vizitat për ri-kontroll u realizuan në Burgun Shkup dhe Entin Edukues-Korrektues Tetovë (më shumë për vizitat me qëllim të kontrollit – shih Kapitullin C).

Të gjitha vizitat u realizuan pa paralajmërim, pjesa më e madhe e tyre ishin vizita njëditore, ndërsa vizita në ENK Shtip zgjati dy ditë, ndërkaq vizita e ENK "Idrizovë" u realizua në një periudhë kohore prej tri ditësh. Me kontrollin në institucionet ndëshkuese-korrektuese u përfshinë repartet e burgimit dhe paraburgimit, si edhe hapësirat ndihmëse, hapësirat për rekreacion dhe objektet komerciale-ekonomike të institucioneve. Gjatë secilës vizitë u realizuan biseda të besueshme dhe individuale me personat e privuar nga liria, si edhe biseda me strukturat udhëheqëse, përfaqësuesit e Sektorit për Risocializimit dhe mbrojtjes shëndetësore, si dhe të punësuarit në Sektorin e Sigurimit. Gjatë secilës vizitë Avokati i Popullit - MPN-ja, sipas zgjedhjes së rastësishme, bëri këqyrje në më shumë kartonë shëndetësorë të personave të dënuar dhe/ose të paraburgosur, dosje profesionale të personave të dënuar dhe evidenca e regjistra të tjerë që udhëhiqen në këto institucione.

Avokati i Popullit – MPN hasi në bashkëpunim të plotë nga ana e udhëheqësve të institucioneve dhe realizoi këqyrje pa pengesë në të gjitha ambientet sipas zgjedhjes personale, si he zhvilloi biseda të besueshme me personat e dënuar, të paraburgosur dhe të mitur në Entin Edukues-Korrektues.

Nga vizitat e realizuara të INK dhe EEK, gjatë vitit 2012, MPN-ja konstatoi se kushtet materiale në institucione nuk i plotësojnë ose i plotësojnë vetëm pjesërisht standardet vendase dhe ndërkombëtare, ndërsa Ligji për ekzekutimin e sanksioneve, aktet nënligjore dhe protokollat nuk zbatohet tërësisht dhe në përputhje me praktikën. MPN-ja, gjithashtu, konstatoi se Programi vjetor i Qeverisë së RM-së për rikonstrukcionin e INK dhe EEK¹² nuk është realizuar konform planifikimit, më saktë një pjesë të aktiviteteve barten për realizim në vitin 2013.

Për çdo vizitë individuale Avokati i Popullit si MPN hartonte raporte të veçanta, në të cilët i konstatonte gjendjet pozitive dhe negative, si dhe jepte rekomandime përkatëse të cilat ua adresonte Drejtorisë për Ekzekutimin e Sanksioneve pranë Ministrisë së Drejtësisë dhe Drejtorisë së INK me qëllim të eliminimit të mangësive të identifikuara.

¹² Programi për financimin e ndërtimit, rikonstrukcionit, mirëmbajtjes së objekteve dhe pajisjeve së institucioneve ndëshkuese-korrektuese dhe edukuese-korrektuese për vitin 2012, i miratuar nga Qeveria e RM-së në mbledhjen e mbajtur më 09.01.2012.

B.1. Kushtet materiale

1. Reparti i pranimit

Gjendja me kushtet materiale në repartet e pranimit të institucioneve ndëshkuese-korrektuese është e ndryshme dhe varet nga madhësia e institucionit dhe kapacitetet hapësimore. Në praktikë, ekzistojnë raste kur reparti i pranimit nuk është i ndarë fizikisht nga repartet e tjerë të të dënuarve, ndërsa në disa INK ky repart paraqet vetëm një hapësirë për vendosje, zakonisht në përbërje të Repartit gjysmë të hapur dhe/ose Repartit të hapur, në pjesën ku të dënuarit e vuajnë burgun. MPN-ja konsideron se zgjidhjet e këtilla në praktikë nuk respektojnë në tërësi detyrimet e Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve dhe Rendit të shtëpisë për personat e dënuar të cilët e vuajnë dënimin me burgim në institucionin ndëshkues-korrektues, ku qartë dhe pa mëdyshje ceket se personat e dënuar drejtohen dhe vendosen në repartin e pranimit ku mbeten më së paku 30 ditë. Dispozitat ligjore përcaktojnë detyrimin për krijimin e një reparti të veçantë të pranimit, i cili do të jetë edhe fizikisht i ndarë, më saktë një repart për kontrollin e personit dhe për përcaktimin e trajtimit të personave të dënuar, e që në asnjë rast nuk do të duhej të jetë një repart në përbërje të reparteve të tjera në INK dhe aq më pak i njëjti të jetë në një hapësirë (dhomë).

Burgu Strumicë nuk ka një repart të veçantë të pranimit, e as një dhomë të veçantë të pranimit – personat e dënuar të ri-vendosen ose në Repartin gjysmë të hapur ose në pjesën e izolimit, me çka çrregullohet procesi i pranimit dhe adaptimit.

Në ENK i llojit të hapur Strugë dhe Burgun Manastir **reparti i pranimit (dhoma e pranimit) nuk është i ndarë fizikisht nga reparti i hapur/gjysmë i hapur i institucionit**. Kapacitetet e vendosjes në repartin e pranimit në **ENK të llojit të hapur Strugë** i plotësojnë standardet për vendosjen e personave të privuar nga liria, sa i përket aspektit të madhësisë, ngrohjes dhe dritës ditore. Hapësira, gjatë vizitës, nuk kishte ndriçim artificial elektrik, ndërsa dollapët metalik për ruajtjen e sendeve personale ishin të thyer. Në **burgun Manastir**, në përbërje të repartit gjysmë të hapur, ka dhomë të veçantë pranimi (reparti i pranimit gjysmë i hapur) në të cilën në mënyrë të rregullt ishte theksuar Rendi i shtëpisë për personat e dënuar. Kjo dhomë ka në dispozicion tualet të veçantë, i cili, sipas këqyrjes dhe sipas informacioneve të marra nga punonjësit, nuk përdoret, nga i njëjti ndihej erë e keqe, ndërsa dera e tualetit nuk ishte i mbyllur. MPN-ja konsideron se ky tualet duhet ose të rinovohet ose të përshtatet për përdorim pa pengesë të përditshëm ose të mbyllet, me çka do të pengohej keqpërdorimi i mundshëm i të njëjtit.

Në INK Burgu Tetovë, INK Burgu Prilep, INK Shtip dhe INK "Idrizovë" – Shkup, **reparti i pranimit është i gjerë dhe fizikisht i ndarë nga repartet e tjerë**. Kapacitetet e vendosjes në repartin e pranimit në **burgun Tetovë** nuk i plotësojnë standardet minimale për vendosjen e personave të privuar nga liria në aspekt të madhësisë: hapësirat nuk janë të rinovuara, hapësira për lëvizje të lirë të personave të privuar është jashtëzakonisht e vogël dhe e ngushtë, një pjesë e personave nuk kanë dyshekë për të fjetur, por flenë në sfungjerë të improvizuar. Gjendja me nyjet sanitare është shqetësuese dhe nën çdo standard, sidomos në hapësirën e dytë të repartit të pranimit.

Gjatë vizitës së repartit të pranimit të **ENK Shtip** u konstatua se i njëjti përbëhet nga një dhomë fjetjeje, një dhomë dite, si edhe një tualet të veçantë me dush. Reparti i pranimit ka një dalje të veçantë për shëtitje gjatë ditës e cila shërben si shëtitore e veçantë për këtë repart, e që përdoret edhe për shëtitjen e personave të dënuar të cilët vuajnë dënim me izolim. Në momentin e vizitës MPN-ja konstato mbipopullim të ka-

paciteteve, ndërkohë që numri i personave të dënuar të vendosur ishte mbi kornizën e lejuar ligjore që përcaktohet me Ligjin për ekzekutimin e saksioneve¹³. Në dhomë ishte vendosur një trup ngrohës (radiator), ndërsa në dysheën laminat i ri, gjë që tregon se kjo pjesë e ENK Shtip është e re dhe duhet të mirëmbahet në mënyrë të rregullt, në mënyrë që të mos shkatërrohet. Dhoma për qëndrim ditor është e pajisur në mënyrë përkatëse me mobile dhe aparate (televizor dhe DVD) dhe e njëjta është nën video-mbikëqyrje të vazhdueshme. Tualeti është i ri, higjiena është në nivel të kënaqshëm, ndërsa janë të vendosur dy dushe me çka kënaqen në tërësi nevojat e popullsisë së dënuar të këtij reparti. Në repartin e pranimit nuk ka sistem për thirrje/zile, me të cilin personat e dënuar, në raste urgjente, do ta turrnin shërbimin për sigurim.

Reparti i pranimit në **Burgun Prilep** përbëhet nga dy dhoma të ndara me gjithsej 12 shtretër. Gjatë matjes së njërës dhomë, u konstatua se në qoftë se në dhomë vendosen gjithsej 6 persona (në përputhje me numrin e shtretërve të vendosur), e njëjta nuk do t'i plotësojë standardet minimale të dëshirueshme prej 4m² për person. Gjatë kontrollit u konstatua se dhoma ishte e pa rregulluar, nuk ishte e ngjyrosur, higjiena ishte në nivel të ulët, ndërsa në të njëjtën nuk kishte dollapë të veçantë në të cilët personat do të mund t'i ruanin gjërat e tyre personale. Në pjesën e repartit të pranimit nuk ishin theksuar të drejtat e personave të dënuar, me të cilat do të mund të njiheshin gjatë qëndrimit në këtë repart. Në pjesën e repartit të pranimit gjendet një dush i veçantë në të cilin ka ujë të ngrohtë dhe i cili dy herë gjatë javës përdoret nga personat e repartit të pranimit. Në tualet, i cili ishte i rinovuar, vëreheshin edhe dëmtime të caktuara, njëkohësisht MPN-ja vërejti edhe një prerës të improvizuar (i bërë nga pasqyra e thyer) për të cilin kërkoi të largohet menjëherë.

Në **ENK "Idrizovë"** reparti i pranimit përbëhet nga 6 dhoma për vendosje, ndërsa gjatë kontrollit në tre hapësira, MPN-ja konstatoi se kushtet në to janë të papranueshme, ekziston mbipopullim i madh¹⁴, janë të vendosur shtretër të vjetër dhe të shkatërruar dhe dyshekë e shtroje të parregulluara. Në dhomat e fjetjes në repartin e pranimit janë të instaluar trupa ngrohës (radiatorë) dhe dritare të mëdha me grila, përmes së cilave mjaftueshëm depërton drita e ditës, megjithatë dhomat nuk duken të rregulluara, ndërsa muret ishin të fëlliqura dhe të pa bojatisur. Në to nuk kishte dollapë të veçantë për ruajtjen e gjërave personale të personave të dënuar (gjërat personale të personave të dënuar i ruanin në paketa kartoni dhe valixhe të vendosura nën shtrat). Njytet sanitare dhe duset në repartin e pranimit janë në një gjendje jashtëzakonisht të keqe dhe të amortizuara.

Dritaret në tualetet ishin pa qelq, të njëjtat duhet në mënyrë përkatëse të zëvendësohen me të reja, ndërsa në to ndihej erë e keqe e urinës. Dhoma e ngrënies në repart nuk ishte e pajisur me mobile, me çka personat e dënuar vaktet e tyre i konsumojnë në dhomat e tyre të fjetjes. Në pjesën e repartit të pranimit nuk ishin theksuar të drejtat e personave të dënuar me të cilat ata do të mund të njiheshin gjatë qëndrimit në këtë repart.

2. Reparti i hapur dhe reparti gjysmë i hapur

Në pjesën më të madhe të institucioneve që MPN-ja i ka vizituar, gjatë vitit 2012, reparti i hapur dhe reparti gjysmë i hapur nuk janë fizikisht të ndarë, më saktë vendosja e personave të klasifikuar me trajtim të hapur dhe gjysmë të hapur realizohet në të njëjtat ndërtesa pa ndarje fizike dhe hapësina midis dy reparteve. Vetëm

¹³ Neni 104 i Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve ("Gazeta zyrtare" nr. 02/2006).

¹⁴ Në një nga hapësirat (me madhësi nga 31.31 m²) ishin të vendosur 15 persona të dënuar, me çka nga njëra anë nuk respektohet maksimumi ligjor për vendosjen e më së shumti 5 personave në një dhomë kolektive, ndërsa nga ana tjetër nuk respektohet standardi minimal prej 4m² për person i përcaktuar dhe i vendosur nga KPT14 si madhësi e dëshiruar për vendosje kolektive

në ENK "Idrizovë" – Shkup dhe INK Burgun Prilep ka ndarje të qartë fizike të këtyre reparteve në të cilët në mënyrë përkatëse vendosen personat e dënuar në përputhje me trajtimin e tyre.

Në **ENK i llojit të hapur Strugë** në repartin e hapur/gjysmë të hapur nuk ekziston mbipopullim, ndërsa dhomat, me disa përjashtime, janë të pajisura në mënyrë përkatëse dhe higjiena është e kënaqshme. Nyjet sanitare dhe dushtet janë në gjendje jashtëzakonisht e keqe dhe ka nevojë nga rinovimi i tyre i menjëhershëm.

Personat, të cilët në përputhje me Rregulloren për shpërndarjen, klasifikimin dhe zhvendosjen e personave të dënuar në INK¹⁵ në institucionin e llojit të hapur klasifikohen në repartin e hapur ose gjysmë të hapur, në **burgun Tetovë** vendosen në hapësirat e njëjta, pa ekzistuar një ndarje e qartë fizike të dy kategorive të personave. MPN-ja konstatoi, se në repartin e hapur/gjysmë të hapur të **burgut Tetovë** ekziston mbipopullim, megjithatë dhomat janë të pajisura në mënyrë përkatëse dhe higjiena është në një nivel të kënaqshëm. Ekziston lagështi e madhe në një pjesë të dhomave të fjetjes. Nyjet sanitare mbahen në nivel pjesërisht të kënaqshëm, megjithatë numri i dusheve nuk e plotëson kapacitetin e institucionit, ka rrjedhje të dobët të ujit, ndërsa vendi i dusheve është i papërshtatshëm.

Në **ENK Shtip** dhe në **Burgun Strumicë** MPN-ja hasi gjendje të ngjashme – dhomat në repartin e hapur/gjysmë të hapur ishin të mbipopulluara - nuk respektohej maksimumi ligjor i vendosjes, së më shumti 5 persona të privuar nga liria në një dhomë kolektive, ndërsa nga ana tjetër nuk respektohej standardi i KPT-ës për minimum 4 m² për person. Në Burgun Strumicë u konstatua se higjiena në dhomat e vendosjes ishte mjaft e ulët, ndërsa pjesa më e madhe e dhomave gjendeshin në gjendje të keqe, me mure të fëlliqura të pa bojatisur, ndërsa në ENK Shtip MPN-ja konstatoi se të gjitha dhomat ishin të pajisura siç duhet (tavolinë, dollapë etj.) dhe çdo person i dënuar kishte shtrat personal me dyshek. Depërtimi i dritës ditore dhe temperatura e dhomës ishin në nivel të kënaqshëm. Në dy INK u konstatua sasi e rritur e lagështisë dhe mykut nëpër mure. Nyjet sanitare, edhe pse pjesërisht të rinovuara, nuk ishin në gjendje të rregullt, përkatësisht ishin me nivel jo të kënaqshëm të higjienës. Në ENK Shtip jo të gjitha dushtet ishin në gjendje të rregullt, ndërsa numri i dusheve ekzistuese nuk i kënaqte kapacitetet e repartit.

Si një shembull pozitiv mund të theksohen INK Burgu Manastir dhe Burgu Prilep. Në **Burgun Manastir** nga kontrolli i repartit gjysmë të hapur, MPN-ja konstatoi se në mënyrë përkatëse respektohen rekomandimet ndërkombëtare dhe standardet vendase. Dhomat janë me nivel të kënaqshëm të higjienës, përveç shtretërve kanë edhe tavolinë, karrige, dollapë metalikë për ruajtjen e gjërave personale, ndërkohë që ishin instaluar edhe trupa ngrohës. Tualeti, në repartin gjysmë të hapur, është i rinovuar tërësisht para disa vitesh, i njëjti ishte në një gjendje përdorimi relativisht të kënaqshëm, ndërkaq higjiena ishte në nivel të kënaqshëm. Megjithatë, në momentin e vizitës së këtij reparti ishin vendosur edhe persona me trajtim të hapur.

Gatë bisedës me disa nga personat, MPN-ja mori informacion se reparti i hapur në Burgun Manastir ka qenë i mbyllur vetëm disa ditë para realizimit të vizitës së paparalajmëruar, dhe për këtë shkak nuk ekziston një dallim i qartë dhe ndarje gjatë vendosjes së personave të dënuar, të klasifikuar me trajtime të ndryshëm¹⁶.

Në **Burgun Prilep** ka një ndarje fizike të repartit gjysmë të hapur nga reparti i hapur. Gjatë kontrollit të dhomave në repartin gjysmë të hapur u vërejt se kushtet janë të mira dhe i plotësojnë standardet ndërkombëtare sa i përket madhësisë. Në të gjitha dhomat janë vendosur nga 5 persona me çka respektohet parashikimi ligjor i përcak-

¹⁵ Nr. 01-4692/1 më 06.12.2011 ("Gazeta zyrtare e RM-së" nr. 173/2011).

¹⁶ Në përgjigjen e administratës së burgut, MPN u informua se bëhet fjalë për rreth 10 persona të dënuar të cilët për shkak të gabimeve teknike (nevoja e burgut për të punuar në mënyrë të burgut për shkak të mosekzistimit të kushteve, ndërtesa e veçantë e repartit të hapur të ngrohët gjatë muajve të dimrit) janë të transferuar në repartin gjysmë të hapur.

tuar me Ligjin për ekzekutimin e sanksioneve¹⁷. Në dhoma janë të vendosur shtretër dhe dyshekë të rinj, aty ka dollapë të veçantë për ruajtjen e gjërave personale, si dhe një tavolinë me karrige që mund ta përdorin personat e dënuar. Hapësirat kanë një depërtim të mjaftueshme të dritës ditore, janë të vendosura dritare të mëdha si dhe trupa ngrohës (radiatorë). Në përbërje të repartit gjysmë të hapur gjendet një tualet i veçantë, ndërsa në mënyrë të përshtatshme është theksuar edhe orari i kujdestarisë për mirëmbajtjen e higjienës në repart. Në tualet, edhe pse relativisht i ri dhe i rinovuar, u vërejt sasi e madhe e lagështisë në pjesën e tavanit, ndërsa gjendja higjienike në të njëjtin ishte pjesërisht e kënaqshme.

MPN-ja i thekson dhomat në repartin e hapur të burgut Prilep si një shembull veçanërisht pozitiv – të njëjtat i plotësojnë rekomandimet ndërkombëtare dhe i kënaqin standardet e përcaktuara, në to shtretërit dhe dollapët e gjërave personale të personave të dënuar janë të ri, ndërkohë që vërehej se higjiena ishte në një nivel të kënaqshëm. Personat e dënuar fisnikërojnë hapësirat sipas dëshirave personale. Dhomat janë të bollshme me depërtim të mjaftueshëm të dritës ditore dhe ventilim, ndërsa në të njëjtat ishin vendosur trupa ngrohës. Gjatë kontrollit të tualeteve u konstatua se të njëjtit ishin të pastër, mirëmbahen siç duhet dhe pa dëmtime më të mëdha.

Gjatë vizitës së repartit gjysmë të hapur në **ENK "Idrizovë"-Shkup**, MPN-ja konstatoi se gjatë vendosjes në hapësirat e këtij reparti jo gjithmonë respektohen rregullat ligjore¹⁸ dhe standardet ndërkombëtare, më saktë MPN-ja konstatoi se nuk respektohen standardet e dëshiruara minimale (rekomandimi i KPT-së). Rrjedhimisht me këtë, MPN-ja konstatoi se mënyra në të cilën kryhet vendosja në repartin gjysmë të hapur çon deri te mbipopullimi i kapaciteteve. Konstatim evident, si pasojë e pamohueshme për shkak të kapaciteteve të stërmbohura, ishte edhe niveli i dobët i higjienës dhe shkalla e pakënaqshme e mirëmbajtjes së hapësirave dhe inventarit të repartit. Edhe pse pjesërisht i rinovuar, para disa vitesh, ky repart gjatë vizitës ishte në gjendje mjaft të papëlqyeshme dhe pjesërisht të shkatërruar. Ngrohja në këtë repart realizohet nëpërmjet sobave me dru. Çdo person i dënuar kishte shtrat personal (krevat). MPN-ja me shqetësim e konstatoi edhe gjendjen e keqe në tualet, ku ndihej erë e fortë për shkak se gjatë rinovimit nuk ishin bërë në mënyrë të përshtatshme instalimet e tualetit, si dhe për shkak të shkallës së ulët të mirëmbajtjes së higjienës. MPN-ja, gjithashtu, konstatoi se vetëm një dush ishte në gjendje funksionale në banjë, ndërsa tre të tjerët ishin të papërdorshëm, ndërkaq u vërejt edhe një sasi e madhe e lagështisë dhe mykut në tavan.

MPN-ja e vlerëson vendosjen në repartin e hapur të ENK "Idrizovë" – Shkup si tejet poshtëruese dhe çnjerëzore (me përjashtim të të ashtuquajturit "reparti i gdhendjes"), duke pasur parasysh disa kritere dhe gjendje të caktuara: jo çdo person i dënuar kishte në dispozicion shtratin e vetë, dyshekun dhe/ose shtrojën, hapësirat nuk i plotësonin standardet minimale sa i përket madhësisë, mënyrës së vendosjes, higjienës, ngrohjes etj., ndërkaq ka një stigmatizim dhe ndarje të madhe të disa grupeve të caktuara të cenueshme (p.sh.: përdoruesit e drogës dhe substancave të tjera narkotike). MPN-ja shpreh shqetësim për gjendjet me kushtet materiale në repartin e hapur, me pamundësinë që personat në mënyrë përkatëse t'i realizojnë të drejtat e garantuara me Ligjin për ekzekutimin e sanksioneve dhe aktet e tjera vendase dhe ndërkombëtare, si dhe për shkak të ekzistimit të stigmatizimit dhe ndarjes së grupeve të caktuara të cenueshme nga ana e shumicës së personave të dënuar në këtë repart.

Më alarmuese ishte gjendja në dy hapësirat më të mëdha të vendosjes në përbërje të repartit të hapur të ENK "Idrizovë" – Shkup, në të cilat ishin vendosur 14, përkatësisht, 16 persona të dënuar gjatë vizitës së MPN-së. MPN-ja konstatoi se në këto dy hapësira ka një mbipopullim të madh, dysHEMEJA nëpër dhoma është nga betoni

¹⁷ Neni 104, paragrafi 3 të Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve: "Vendosja e personave të dënuar në hapësira të përbashkëta nuk duhet ta tejkalojë numrin prej pesë personave në një dhomë të fjetjes".

¹⁸ supra 17

(nuk ka izolim dhe nuk është e mbuluar/e veshur me materiale të tjera), dhomat për një kohë të gjatë nuk ishin bojatisur, dritaret ishin të thyera ose të mbuluara, me çka vështirësohej depërtimi i dritës ditore dhe ajrimi i rregullt, nuk kishte të instaluar trupa të përshtatshëm ngrohës, ndërsa ekzistonte nivel i lartë i papastërtisë dhe pranisë së insekteve në dhomë, në shtroja dhe në dyshekë, me çka në mënyrë indirekte rrezikohesh shëndeti i personave të dënuar. MPN-ja për gjendjen e konstatuar në këto dy hapësira menjëherë e informoi Drejtorinë për Ekzekutimin e Sanksioneve, me rekomandimin që këto hapësira të mbyllën dhe të rinovohen. Më 03.12.2012, pas realizimit të mbikëqyrjes profesionale-inspektuese të jashtëzakonshme, drejtori i Drejtorisë për Ekzekutimin e Sanksioneve ka dhënë urdhër që të njëjtat të mbyllën menjëherë dhe të përgatitet një plan për rinovimin dhe riparimin e tyre të menjëhershëm.

3. Reparti i mbyllur

Gjatë vizitave të MPN-së, në vitin 2012, u konstatua se kushtet materiale në repartet e mbyllura janë më të keqja në krahasim me vendosjen në repartet e hapura/gjysmë të hapura, me përjashtim të ENK-së "Idrizovë" – Shkup ku gjendet me kushtet materiale në repartet e tjera shkaktojnë shqetësim të njëjtë ose më të madh.

Gjatë kontrollit të repartit të mbyllur në përbërje të **Burgut Prilep** u konstatua se i njëjti përbëhet nga dy dhoma dhe një TV dhomë, me ç'rast u konstatua se muret janë të bojatisura freskët, dhomat ishin të pastra dhe në to kishte të vendosur trupa ngrohës (radiatorë). Hapësirat e njëjta kanë dritare të mëdha me grila, përmes së cilave hyn mjaftueshëm drita e ditës, MPN-ja ka vërejtur se dyshemeja nuk është e mbuluar, përkatësisht se përbëhet vetëm nga një pllakë betoni, pa qenë e mbuluar në mënyrë shtesë me material izolimi, me të cilin do të mbroheshin hapësirat në kushtet e ftohta kohore. Në përbërje të repartit të mbyllur gjendet edhe një shëtitore e vogël të cilën e përdorin personat e vendosur në këtë repart.

Reparti i mbyllur në **Burgun Manastir** përbëhet nga dy hapësira të ndara (dhoma) – reparti i pranimit i mbyllur dhe reparti i mbyllur. Avokati i Popullit – MPN konstatoi se këto hapësira janë nën video-mbikëqyrje të vazhdueshme, me çka ka një kontroll të drejtpërdrejtë mbi të gjitha hapësirat, duke përfshirë shtretërit ku personat flenë. Në repartin e pranimit të mbyllur (hapësirën) temperatura ishte në kornizat e kufirit të dëshiruar, ndërsa lagështia e ajrit ishte ndjeshëm e rritur. Megafoni (sistemi i thirrjes) nuk funksiononte, kështu që personat e kontaktojnë shërbimin e sigurimit në atë mënyrë që japin sinjale para kamerës, e cila është e vendosur në dhomën e fjetjes. Në mënyrë përkatëse ishte theksuar Rendi i shtëpisë, me çka personat e dënuar të vendosur këtu në mënyrë të vazhdueshme dhe të papenguar mund të njihen dhe të informohen me të drejtat e tyre, detyrat dhe favorët. Tualeti, në përbërje të këtij reparti, ishte funksional, kishte një dush të veçantë me ujë të ngrohtë, megjithatë i njëjti shpeshherë përmytjet për shkak të problemeve me kullimin e ujit (për çka edhe ekipi i MPN-së ishte dëshmitar gjatë vizitës), ndërsa për këtë shkak pllakat në dyshemenë e tualetit ishin pjesërisht të shkatërruara ose të larguara.

Gjatë vizitës së repartit të mbyllur (hapësirë) të Burgut Manastir, AP – MPN konstatoi se dhoma e fjetjes ka në dispozicion gjithsej 10 shtretër (të vendosur në kat), megjithatë jo të gjithë ishin në përdorim, më saktë një pjesë e tyre fare nuk kishin dyshekë. Pas kontrollit të kryer MPN-ja konstatoi se në këtë hapësirë, në përputhje me përcaktimet ligjore, nuk duhet të vendosen më shumë se 5 persona, ndërkaq nëse vendosen 5 persona të dënuar në të njëjtën kohë, në atë rast për çdo person do të jetë e nevojshme një hapësirë prej 6 m², me çka sigurohet minimumi prej 4 m² për person, në përputhje me standardet ndërkombëtare. Në këtë hapësirë kishte dollapë metalik për ruajtjen e gjërave personale, personave u ishte mundësuar të ndjekin televizion, ndërsa në mënyrë adekuate ishte theksuar edhe Rendi i shtëpisë për personat

e dënuar. Mobicilet dhe dyshekët në këtë hapësirë, njësoj si edhe në repartin e pranimit të mbyllur, janë të vjetër, ndërsa shtretërit metalik. MPN-ja konstatoi një nivel relativisht të kënaqshëm të higjienës në këtë hapësirë. Në përbërje të këtij reparti ka edhe një tualet të veçantë dhe dush.

Reparti i mbyllur në **ENK Shtip** përbëhet nga një repart përdhes dhe tre krahë, ndërsa kapaciteti i përgjithshëm i vendosjes është 32 dhoma, nga të cilat 24 janë me kapacitet për dy persona, dhe 8 me kapacitet për vendosjen e 4 personave. Pjesa përdhese e repartit të mbyllur përdoret për ndarjen e personave që janë nën rrezik, si edhe për zbatimin e dënimit disiplinor - izolim. Dhomat ishin të pa sistemuara, muret ishin të fëlliqura dhe të çngjyrosur, ndërsa në përbërje të hapësirave ishin vendosur tualetet, të cilët dukeshin tejet të pa rregulluar dhe të dëmtuar. Në repartin përdhes, pjesa më e madhe e dhomave janë me nga dy shtretër, ndërsa gjatë kontrollit të madhësisë u konstatua se të njëjtat janë me madhësi prej 6 m², me çka nuk plotësohen standardet e dëshiruara ndërkombëtare për 4 m² për person të privuar nga liria. Në të njëjtat hapësira temperatura ishte në një nivel të kënaqshëm, ndërsa lagështia e tejkalonte kufirin e lejuar të dëshiruar për lagështi relative në hapësirën e vendosjes. Në dhomat e vendosjes ishte vendosur një sistem thirrjeje, i cili gjatë kontrollit nga ana e MPN-së funksiononte siç duhet.

MPN-ja shprehu shqetësim për kufizimin e lirisë së lëvizjes së personave të vendosur në repartin e vendosur në pjesën përdhese, në përbërje të repartit të mbyllur në ENK Shtip. MPN-ja, në rastet kur nuk bëhet fjalë për persona të cilëve u është shqiptuar dënimi disiplinor – drejtim në qeli të izoluar, konsideron se të njëjtat janë vënë në një pozitë të pabarabartë në krahasim me personat e tjerë të vendosur në tre krahët e tjerë të repartit të mbyllur. Gjendja e këtillë mund të paraqes edhe bazë për diskriminim e tyre për shkak të ekzistimit të trajtimit faktikisht të pabarabartë me çka këta persona ekspozohen ndaj një trajtimi të padrejtë dhe poshtërues, në krahasim me personat e tjerë në një situatë të ngjashme. Dhomat në tre krahët e repartit të mbyllur (krahu 1, krahu 2 dhe krahu 3) janë nën standardet minimale sa i përket madhësisë, ka një depërtim të pamjaftueshme të ajrit dhe është evidente sasia e rritur e lagështisë nëpër mure. Të njëjtat kanë në dispozicion trup ngrohës, dhe çdo person i dënuar ka në dispozicion shtratin e vetë. Higjiena, në pjesën më të madhe të hapësirave, nuk është në nivelin e duhur.

Kushtet në krahun e dytë të repartit të mbyllur në ENK Shtip, MPN-ja i konstatoi si më kritike dhe të papërshtatshme, ku vendosja e personave të dënuar bëhet në hapësira të pa bojatisura me nivel të ulët të higjienës dhe sasi të madhe të lagështisë nëpër mure. Në këtë krah ndihej që dhomat nuk ishin ajrosur, ndërsa për shkak të qarkullimit më të mirë të ajrit në të njëjtat ishin hequr dyert e dhomave. MPN-ja konsideron se lagështia e rritur në dhomat e vendosjes është për shkak të mënyrë së vendosjes së dritareve, më saktë në këto dhoma dritarja është e vogël dhe e mbyllur në mënyrë hermetike pa mundësi për hapjen e saj me qëllim të qarkullimit të ajrit të pastër. Gjatë matjes, në disa nga dhomat u konstatua madhësia prej 6 m² që është nën standardin prej 4 m² për person të vendosur në hapësirën kolektive. Në repartin e mbyllur ka edhe dhoma me nga 4 shtretër për të cilët u konstatua se gjenden në një gjendje më të rregullt, por gjatë matjes së madhësisë u konstatua se këto hapësira ishin me sipërfaqe prej 10,30 m² me çka të njëjtat nuk i plotësojnë standardet e dëshiruara ndërkombëtare prej 4 m² për person në hapësirën kolektive.

Në repartin e mbyllur niveli i mirëmbajtjes dhe higjienës në tualetet dhe dushet është i ndryshëm, në varësi se për të cilin repart bëhet fjalë. Personat e vendosur në tre krahët e repartit të mbyllur, përveç tualeteve të veçantë në përbërje të dhomës së fjetjes, kanë edhe një tualet të përbashkët. Gjatë vizitës së këtyre krahëve, MPN-ja konstatoi se në një pjesë të tualeteve ndihej erë e pakëndshme e urinës, ndërsa në disa banja MPN-ja konstatoi se nuk kishe ujë të ngrohtë për të bërë dush, ndërkaq në një tualet nuk kishte ndriçim artificial.

Në të tre krahët ekzistojnë dhoma të ditës të pajisura me tavolina, karrige, shtrëtrë, të cilët personat e dënuar i përdorin për pushim dhe për ndjekjen e TV, si dhe si palestër për ushtrim (sallë për ushtrim) që është e pajisur me mjete pothuajse të reja dhe funksionale për ushtrim, të cilat i përbushin standardet e mbrojtjes-sigurisë. MPN-ja konsideron se ushtrimet në palestër nuk duhet të zhvillohen pa praninë e personit profesionistë ose personit të dënuar me përvojë përkatëse.

Në repartin e mbyllur Rendi i shtëpisë ishte theksuar në vend përkatës, ndërsa ishte vendosur edhe një kuti për kërkesa për kontroll nga ana e mjekut. Në repartin e mbyllur nuk ka mensë të veçantë për konsumimin e vakteve, ndërsa personat e dënuar ushqimin e konsumojnë ose në dhomat e vendosjes ose në dhomat e qëndrimit ditor.

MPN-ja konstatoi se në përbërje të repartit të mbyllur në **ENK "Idrizovë"** – **Shkup** janë të vendosur sëndukë të vegjël metalikë të Avokatit të Popullit (për parashtrimin e parashtrësive) dhe Drejtorisë (për paraqitje të korrupsionit dhe parashtrësia nga personat e dënuar). Njëkohësisht, u konstatua se as në korridorin kryesor të repartit të mbyllur, as nëpër krahët e caktuar nuk ka të vendosur sëndukë për parashtrimin e kërkesave për kontroll mjekësor, dhe në këtë drejtim nuk respektohen obligimet të cilat dalin nga neni 42 i Rendit të shtëpisë për personat e dënuar të cilët vuajnë dënimin me burg.

Gjatë kontrollit në këtë ndërtesë MPN-ja i vizitoi krahët me nr. 5, 8, 9, si edhe pjesën e re përdhese të repartit të mbyllur. Gjatë kontrollit, në njërin nga hapësirat e krahut 5, MPN-ja konstatoi mbipopullim, më saktë 15 persona ishin vendosur në njërin nga dhomat e fjetjes ku për çdo person sigurohej një sipërfaqe prej 3 m². MPN-ja konsideron se vendosja e këtyllë nuk është në përputhje me Ligjin për ekzekutimin e sanksioneve¹⁹, e as me standardet e dëshiruara minimale ndërkombëtare. Për çdo person të dënuar ishte siguruar një shtrat i veçantë (krevat), ndërsa lagështia dhe temperatura në këtë hapësirë ishin në kornizat e standardeve të dëshiruara. MPN-ja konstatoi se në të gjitha hapësirat e fjetjes ka një depërtim të mjaftueshëm dhe të drejtpërdrejtë të dritës ditore, ndriçimi artificial është në nivel të kënaqshëm, megjithatë në njërin nga dhomat, edhe pse ky repart është i rinovuar para disa vitesh, rrjedh ujë nga tavani. Dyshemeja është e rinovuar dhe është vendosur laminat, shtrëtrërit janë metalikë në të cilët ishin vendosur dyshekë të vjetër, ndërsa në mungesë të dollapëve për ruajtjen e gjërave personale, personat e dënuar në pjesën më të madhe janë të detyruar që gjërat e tyre t'i ruajnë nën shtrëtrë. Institucioni jo gjithmonë e plotëson detyrën nga neni 107, paragrafi 1 të Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve, dhe pothuajse në të gjitha rastet shtroja është në pronësi të personave të dënuar, ndërsa sipas rrefimit të tyre, për shkak të mungesës së shtrojës së burgut, ata duhet të vetë të ndihmohen me njëri-tjetrin duke e huazuar shtrojën e tyre personale. Në këtë repart nuk ka as dhomë të veçantë ngrënie, ndërsa personat konsumojnë vaktet në dhomat e tyre të fjetjes duke përdorur tavolina dhe karrige më të vogla. Në korridorin kryesor të këtij reparti ka telefon por i njëjti, në momentin e vizitës së MPN-së, nuk ishte në funksion.

Gjatë kontrollit të nyjeve sanitare dhe banjave, MPN-ja konstatoi se, edhe pse tërësisht të rinovuara para disa vitesh, të njëjtat janë tërësisht ose pjesërisht të dëmtuara dhe të papërdorshme. Kështu, nga katër dushe, në funksion është vetëm një, ndërsa në përbërje të tualetit ka 4 nyje sanitare. Asnjë nga dushet ose nyjet sanitare nuk janë të mbuluara (fizikisht të mbuluara), me çka nuk mundësohet privatësia e personave të dënuar gjatë përdorimit të të njëjtave. Të njëjtat nuk mirëmbahen në rregull dhe pastër. MPN-ja sugjeron rekomandimin 19.3 të Rregullave Evropiane të Burgjeve, sipas së cilave të burgosurit duhet të kenë qasje deri te hapësirat sanitare, të cilat nga aspekti i higjienës duhet të jenë të pastra dhe në to të respektohet privatësia.

Gjatë kontrollit të krahut 8, MPN-ja vërejti një dallim të madh sa i përket mënyrës së vendosjes (numrit të personave të vendosur në hapësirat e fjetjes). Në dy hapësirat e këtij reparti ishin vendosur nga dy persona të dënuar, ndërsa gjatë

¹⁹ supra 17

kontrollit MPN-ja konstatoi se në këtë mënyrë atyre u sigurohen nga 5.5 m² sipërfaqe për person, ku u është lënë mjaft hapësirë dhe u është mundësuar fisnikërimi i hapësirave me gjëra të cilat janë në pronësi të tyre (LCD televizorë, frigoriferë, frigoriferë për ngrirje të thellë), ndërsa lagështia dhe temperatura në hapësirën ishin në kornizat e nivelit të dëshiruar. MPN-ja realizoi kontroll edhe në hapësira të tjera në përbërje të këtij reparti dhe konstatoi se në të njëjtat janë vendosur nga 6 persona, më saktë çdo personi mesatarisht i takonin nga 2,90 m² për person, që është nën standardet e dëshiruara të rekomanduara nga KPT. Në këtë mënyrë, MPN-ja konsideron se pjesa më e madhe e personave të dënuar janë vënë në një pozitë të pafavorshme, krahasuar me disa persona të vendosur në këto dy hapësira. Në këtë mënyrë, personave të privuar në këto dy dhoma u mundësohet një hapësirë e mjaftueshme për përdorimin e favoreve të caktuara (p.sh., rregullimi i hapësirës me gjëra personale), e që nuk është mundur në rastin e personave të tjerë, fillimisht për shkak të mosekzistimit të hapësirës së mjaftueshme fizike. MPN-ja konstatoi se në hapësirat e vendosjes kolektive në krahun 8 ekziston mbipopullim, higjiena nuk është në nivel të kënaqshëm, ndërsa dhomat janë të pajisura me shtrëtarë dhe mobile të vjetra dhe të amortizuara, hapësirat nuk ishin të ngjyrosura²⁰, disa prej tyre nuk ishin të ajrosura, ndërsa në pjesën më të madhe personat i ruajnë gjërat e tyre personale nëpër çanta nën krevat. Shtroja dhe jastëkët nuk sigurohen nga ana e burgut, por të njëjtat janë pronësi e tyre personale. Në të gjitha hapësira ishte instaluar nga një trup ngrohës, në pjesën më të madhe të dhomave kishte televizor, ndërsa sipas asaj që e detektoi ekipi i MPN-së, si dhe në bazë të bisedave të zhvilluara me personat e dënuar, nuk ekziston seleksionim gjatë vendosjes në bazë të kombësisë/përkatësisë të personave.

Nga kontrolli i kryer në krahun 9, MPN-ja konstatoi se në këtë repart vendosen persona të dënuar me dënime të gjata me burgim dhe respektohen rregullat vendase sa i përket vendosjes së personave të dënuar, si dhe standardet ndërkombëtare. Kushtet për vendosje në këtë krah, duke e pasur parasysh kategorinë e personave të dënuar që qëndrojnë këtu, janë në nivel më të mirë krahasuar me krahët e tjerë të repartit të mbyllur, megjithatë edhe në nivel pothuajse të barabartë që mundëson marrëdhënie të relaksuara në mes të të dënuarve të këtij reparti. Ky repart është i rinovuar, në korridorin kryesor është vendosur mobile për qëndrim ditor dhe inventar, si edhe dollapë të ri metalikë për gjërat personale të të dënuarve. Edhe në këtë repart, MPN-ja konstatoi se nuk ka seleksionim gjatë vendosjes në bazë të kombësisë/përkatësisë së personave. Lagështia e ajrit dhe temperatura në hapësirat e këtij reparti ishin në kornizat e kufijve të dëshiruar. MPN-ja konstatoi se personat e vendosur këtu, shumica në mënyrë të pavarur e sigurojnë shtrojën, ndërsa si problem u vu në pah presioni i vogël e ujit, e që si rrjedhojë ndonjëherë mungon uji për pije. Higjiena ishte në nivel të kënaqshëm, personave u mundësohet që me sende personale t'i rregullojnë hapësirat në të cilën jetojnë. Në përbërje të dhomave të fjetjes ka një nyje sanitare të veçantë, e cila është tërësisht e ndarë (me ndarje muri) nga pjesa tjetër e hapësirës, ndërsa të drejtën për të bërë dush këta persona, si edhe personat e tjerë të dënuar në repartin e mbyllur, e realizojnë në banjën e përbashkët të vendosur në katin përdhes të ndërtesës.

Në krahun e ri përdhes të repartit të mbyllur, në gjithsej 7 hapësira janë të vendosur persona të cilët për shkaqe të caktuara të sigurisë dhe shkaqe të tjera janë ndarë nga pjesa tjetër e të dënuarve, të cilët janë klasifikuar me trajtim të mbyllur. Vendosja në këto hapësira është kolektive me 2-4 persona në dhomë. AP – MPN konstatoi se në këtë repart ka një mbipopullim të pjesshëm – në hapësirat ku ishin vendosur 4 persona sipërfaqja ishte 13.31m² me çka nuk janë plotësuar standardet e dëshiruara ndërkombëtare për 4m² për person, ndërsa në hapësirat ku ishin vendosur nga dy persona të dënuar sipërfaqja ishte 8,95m² me çka në mënyrë përkatëse janë plotësuar standardet minimale ndërkombëtare për 4m² për person. Temperatura dhe

²⁰ Personat e dënuar në këtë krah të repartit u ankan se ata detyrohen që vetë të mbledhin mjete financiare për të blerë ngjyrë për ta ngjyrosur hapësirën, dhe se jo të gjithë mund të kontribuojnë për atë.

lagështia e ajrit ishin në kornizat e kufijve të pranueshëm. Nga kontrolli i realizuar, MPN-ja konstatoi se këta persona kanë në mënyrë të konsiderueshme një hapësirë më të vogël dhe liri të lëvizjes në përbërje të repartit në të cilin vuajnë dënimin me burg, krahasuar me personat e tjerë të klasifikuar me trajtim të mbyllur. Këtyre personave u është mundësuar t'i fisnikërojnë hapësirat me gjëra që janë në pronësi të tyre personale (televizorë, frigoriferë, shporet), ndërsa shtrojnë që e përdorin, gjithashtu, është në pronësinë e tyre personale. Në këtë repart nuk ka një dhomë të veçantë për qëndrim ditor, ndërsa personat janë të detyruar që pjesën më të madhe të ditës dhe natës ta kalojnë në dhomat e tyre dhe në korridorin e përbashkët, i cili është i ngushtë dhe nuk mundëson kushte përkatëse për qëndrim ditor. Këta persona qëndrojnë në ambient të hapur 2 orë në ditë (kjo e drejtë realizohet në përputhje me ligjin), megjithatë 22 orët e mbetura i kalojnë në një hapësirë shumë të vogël, me çka liria e lëvizjes është e kufizuar në mënyrë të konsiderueshme. Higjiena, në repartin e ri përdhes, ishte në nivelin e duhur, ndërsa çdo dhomë fjetjeje ka një nyje sanitare të veçantë e cila është fizikisht e ndarë nga kapacitetet e vendosjes në hapësirë. Të drejtën për dush (mbajtja e higjienës personale) këta persona, si edhe të dënuarit e tjerë nga reparti i mbyllur, e realizojnë në një banjë të përbashkët të vendosur në katin përdhes të ndërtesës. Në këtë repart nuk ka mbikëqyrje të drejtpërdrejtë të menjëhershme nga ana e Sektorit të Sigurimit, por mbikëqyrja bëhet përmes zyrës së kujdestarisë që është shumë afër. Sistemi i alarmimit është i shkatërruar dhe nuk funksionon.

MPN-ja realizoi një kontroll në banjën e repartit të mbyllur të ENK "Idrizovë" – Shkup dhe konstatoi se e njëjta në përbërje ka 12 dushe, ndërsa ishte evidente se elementet e dëmtuara (çezma) zëvendësohen në mënyrë të rregullt²¹. Megjithatë, në banjë ekzistojnë edhe dëmtime të caktuara – muret dhe dyshemeja nuk janë të ngjyrosura me ngjyrë të freskët, ndërsa në disa pjesë të caktuara tavani ishte i dëmtuar në mënyrë të konsiderueshme. Uji për dush ngrohet nëpërmjet ngrohjes qendrore. MPN-ja konsideron se banja duhet të mirëmbahet në mënyrë të rregullt, me çka nuk do të ndodhin dëmtime më të mëdha, të cilat do të kërkojnë intervenime më të mëdha në drejtim të rinovimit dhe/ose rikonstruksionit. MPN-ja konsideron se e drejta e privatësisë respektohet në mënyrë përkatëse në atë mënyrë që njësitë (kabinat) për të bërë dush janë fizikisht të ndara dhe të mbyllura me mur.

4. Reparte të tjera

Në ENK "Idrizovë" është një **repart i veçantë** për gra të dënuara nga i tërë teritori i RM-së, të cilat janë dënuar me aktgjykim të plotfuqishëm me dënim me burg, i cili ndahet në repartin e mbyllur dhe të hapur, fizikisht të ndarë. Në repartin e mbyllur ka 11 dhoma fjetjeje, megjithatë nuk ka hapësirë të veçantë për qëndrim ditor. Në korridorin e repartit të mbyllur janë vendosur dollapë të lartë për ruajtjen e gjërave personale të personave të dënuar. MPN-ja konstatoi se hapësira që përdoret për vuajtjen e dënimit disiplinor – izolim, është me madhësi konform standardeve vendase dhe ndërkombëtare, megjithatë temperatura është më e ulët nga standardet e pranueshme të dëshirueshme për temperaturë në hapësirën e vendosjes. Në të njëjtën hapësirë nuk kishte trup ngrohës, e as sistem për thirrje, ndërsa në përbërje të hapësirës gjendet edhe një nyje sanitare funksionale. MPN-ja konstatoi se në këtë dhomë ka depërtim të drejtpërdrejtë të dritës ditore, megjithatë nuk ka tavolinë dhe karrige përkatëse për konsumimin e ushqimit.

Në dhomat e fjetjes të repartit të mbyllur janë të vendosën nga 3-5 persona të dënuar, me ç'rast MPN-ja konstatoi se çdo person i dënuar kishte krevat personal,

²¹ Gjatë vizitës që realizoi MPN-ja, duke pasur parasysh se e njëjta nuk ishte paparalajmëruar, mund të vërehej se 5 çezma të vjetra dhe të papërdorshme ose të dëmtuara të banjës ishin zëvendësuar në mënyrë përkatëse me të reja, me çka është mundësuar dushet të përdoren normalisht nga ana e personave të dënuar.

dhomat janë të pajisura me tavolinë, karrige dhe televizor, njëkohësisht të njëjtat ishin të fisnikëruara në mënyrë përkatëse (të dekoruara) nga ana e vetë të dënuarat. Sipërfaqja e hapësirave i plotëson standardet e dëshiruara ndërkombëtare dhe vendase, sa i përket madhësisë së dhomës për vendosje kolektive të personave të privuar nga liria, ndërkaq gjatë vizitës MPN-ja konstatoi se temperatura dhe lagështia e ajrit ishin në kornizat e kufijve të dëshiruar. Gjatë kontrollit të tualeteve të përbashkët, në repartin e mbyllur u vërejt lagështi e madhe, të njëjtat ishin pjesërisht të pastër, por është e nevojshme edhe mirëmbajtja e tyre e rregullt dhe e vazhdueshme, sepse ishin të dukshme dëmtimet në dysheme dhe dushet e banjës.

Krahas reparteve të mbyllur, dhoma për izolim dhe dhoma e pranimit²² në përbërje të pjesës femërore të institucionit ndëshkues-korrektues, ka edhe një repart të hapur i cili përbëhet nga katër dhoma për vendosje, njeje sanitare dhe një kuzhinë të vogël. Gjatë kontrollit u konstatua se hapësirat i plotësojnë standardet e dëshiruara minimale ndërkombëtare për madhësi, ndërsa temperatura dhe lagështia ishin në kornizat e kufijve të dëshiruar. Në dhoma ka depërtim të drejtpërdrejtë të dritës ditore, por muret janë të dëmtuar dhe të pa bojatisur, vërehet lagështia, ndërsa në to janë të vendosur trupa ngrohës (radiatorë). Dushi në repartin e hapur është i improvizuar, i vendosur mbi bazament druri dhe i njëjti nuk është i ndarë fizikisht nga pjesa tjetër e tualetit.

Reparti për persona të moshuar dhe persona të pamundur (reparti geriatrik) në ENK "Idrizovë" – Shkup përbëhet nga gjashtë hapësira për vendosje. Gjatë kontrollit u hasën dhoma me madje 13 dhe 14 shtretër. Gjendja e këtyre dhomave është e këqijë, ndërsa temperatura dhe lagështia janë të larta. Gjatë vizitës MPN-ja konstatoi se, edhe pse tërësisht të rinovuara, para disa vitesh, të njëjtat janë pjesërisht të dëmtuara. Kështu, nga tre dushet funksionon vetëm një, ndërsa tualeti nuk është i ndarë fizikisht nga dushi. As nyjet sanitare ("guaskat e WC") nuk janë të ndara fizikisht me derën, me çka mund të shkelet privatësia e personave të dënuar gjatë përdorimit të të njëjtave. Higjiena në to është në një nivel të kënaqshëm, të njëjtat mirëmbahen në mënyrë të rregullt dhe të pastër.

Higjiena, në dhomat e gjumit në të ashtuquajturin repart geriatrik, ishin në nivel relativisht të mirë, megjithatë jo në të gjitha hapësirat kishte dollapë të veçantë për ruajtjen e gjërave personale të personave të dënuar. Hapësirat ishin të pajisura në mënyrë përkatëse me tavolina, ndërsa në disa prej tyre kishte televizorë. Dritaret ishin të mbështjella me grila dhe të njëjtat sigurojnë depërtim të kënaqshme të dritës natyrore ditore. Në këtë repart nuk ka një dhomë të veçantë për qëndrim ditor, por personave të vendosur në këtë repart nuk u ishte kufizuar qëndrimi në ambient të hapur, përkatësisht në shëtitoren që është në përbërje të këtij reparti. Gjatë kontrollit të nyjeve sanitare dhe banjës, MPN-ja konstatoi se, edhe pse tërësisht të rinovuara, para disa vitesh, të njëjtat janë pjesërisht të dëmtuara. Kështu, nga tre dushet funksionon vetëm një, ndërsa tualeti nuk është i ndarë fizikisht nga dushi. As nyjet sanitare ("guaskat e WC") nuk janë të ndara fizikisht me derën, me çka mund të shkelet privatësia e personave të dënuar gjatë përdorimit të të njëjtave. Higjiena në to është në një nivel të kënaqshëm, të njëjtat mirëmbahen në mënyrë të rregullt dhe të pastër.

Në përbërje të ENK "Idrizovë" – Shkup ka edhe një **repart shkollor (i ashtuquajtur shkollor)**, në të cilin ka tetë hapësira për vendosje, fillimisht për persona të dënuar që nuk e kanë përfunduar arsimin fillor dhe ndjekin arsimin derisa vuajnë dënimin me burg. Nga kontrolli në kapacitetet e vendosjes, MPN-ja konstatoi se, edhe pse ky repart është i rinovuar në tërësi, para tre vitesh, i njëjti është në një gjendje shumë të keqe dhe të rrënuar. Për gjendjen e pafavorshme aktuale në të cilën gjendet ky repart përveç se duhet të merret parasysh mënyra e përdorimit dhe mirëmbajtjes së hapësirave dhe tualeteve, duhet të kihet parasysh edhe mbipopullimi në këtë repart që në mënyrë të drejtpërdrejtë ndikon në kushtet materiale.

Në pjesën më të madhe të hapësirave të "shkollarëve" ka mbipopullim kështu që nuk janë plotësuar standardet themelore minimale për vendosjen e personave të

²² Gjatë matjes së madhësisë së dhomës, MPN-ja konstatoi se e njëjta është me madhësi prej 21.9 m² me çka nuk është plotësuar standardi ndërkombëtar i përcaktuar nga Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës me të cilin kërkohet 4 m² për person për vendosje kolektive.

privuar nga liria. MPN-ja konstatoi një sasi të madhe të lagështisë, për të cilën konsideron se është rezultat i mënyrës së ndërtimit të objektit, por edhe për shkak të mbi-popullimit të kapaciteteve për vendosje. Në repartin shkollor nuk ka ndonjë hapësirë të veçantë që do të përdorej për qëndrim ditor, ndërkaq personat janë të detyruar që pjesën më të madhe të ditës dhe të natës ta kalojnë nëpër dhomat e tyre dhe korridorin e përbashkët që nuk mundëson kushte përkatëse për qëndrim ditor. Në hapësira janë vendosur trupa ngrohës (radiatorë), megjithatë ngrohja realizohet përmes sobave me drurë. Ventilimi është natyror, ndërsa gjatë vizitës ndihej se ka pa ajrosje të madhe. Në hapësira nuk kishte të instaluar sistem për thirrje (zile alarmi), dhe parashtrohet pyetja se në cilën mënyrë personat e dënuar do të mund në kohë dhe shpejtë ta thirrin ose alarmojnë sektorin e sigurimit, duke pasur parasysh se ky sektor nuk bën mbikëqyrjen e drejtpërdrejtë të menjëhershme mbi këtë repart, por mbikëqyrja realizohet nëpërmjet zyrës së kujdestarisë nga reparti i mbyllur.

Nyjet sanitare dhe dushet në repartin shkollor, edhe pse janë tërësisht të rinovuara para disa vitesh, ishin në një gjendje jashtëzakonisht të keqe dhe të rrënuar. Tualeti duket i pa rregullt, i pa mirëmbajtur dhe shumë i dëmtuar. Në nyjet sanitare nuk kishte kazanë, lavamanët ishin tërësisht të shkatërruar, ndërsa nga katër dushet e vendosur vetëm një ishte në funksion.

5. Qelitë dhe izolimi

Nënçmuese dhe çnjerëzore u vlerësuan kushtet dhe vendosja në dhomat e izolimit në shumicën e INK-ve që u vizituan nga ana e Avokatit të Popullit – Mekanizmi Parandalues Nacional në vitin 2012.

Gjatë kontrollit të dhomës së izolimit (qeli) në **ENK të llojit të hapur Strugë**, MPN-ja konstatoi se hapësira është në një gjendje tejet të palakmueshme krahasuar me pjesën tjetër të kapaciteteve të vendosjes. MPN-ja konsideron se kushtet në dhomën e izolimit janë të papërshtatshme, më saktë në të njëjtën ka një prani të madhe të lagështisë, nuk ka trup ngrohës, nuk ka sistem për thirrje/alarm, dhe nyja sanitare është në një gjendje të keqe dhe të papëlqyeshme. MPN-ja shprehu shqetësimin për mënyrën me të cilën realizohet mbikëqyrja e drejtpërdrejtë dhe e menjëhershme mbi personat e vendosur në këtë hapësirë – përkatësisht, përmes një hapje të vogël të derës metalike, personat e punësuar në Sektorin e Sigurimit, kanë një pamje të drejtpërdrejtë të nyjes sanitare në hapësirë, me çka shkatërrohet integriteti personal dhe intimiteti i personit.

Në pjesën e izolimit në **Burgun Strumicë** gjenden tri dhoma në të cilat MPN-ja konstatoi se ekzistojnë kushte jashtëzakonisht johigjienike, me një shtrojë të pa rregulluar dhe të papastër. Në këto hapësira u vërejt një sasi e madhe e lagështisë, ndërsa gjatë kontrollit të temperaturës u konstatua se në njërin hapësirë e njëjta është relativisht e ulët (12°C). Trupat ngrohës nuk funksiononin, ndërsa tualeti ishte funksional vetëm në njërin dhomë. Duhet të merret parasysh se në kushte të tilla personave të vendosur në këto dhoma iu dërgohet ushqimi, më saktë personat i konsumojnë vaktet në dhomat e tyre, e që mund të paraqes rrezik për sëmundje të mundshme ose infeksione.

Personat që vuajnë dënim disiplinor – dërgim në dhomë izolimi në **Burgun Tetovë** vendosen në repartin e pranimit, sepse në këtë burg nuk kanë hapësira të veçanta për vuajtjen e kësaj mase disiplinore²³. Në **Burgun Prilep** katër hapësirat e repartit të paraburgimit përdoren për ekzekutimin e dënimit disiplinor – dërgim në dhomën e izolimit. Gjatë kontrollit të një dhome izolimi, MPN-ja konstatoi se tem-

²³ Për kushtet gjatë vuajtjes së dënimit në dhomën e izolimit në burgun Tetovë shih më parë në pjesën e përshkrimit të kushteve të repartit të pranimit në burgun Tetovë.

peratura dhe lagështia e ajrit ishin në kufijtë e dëshiruar, ndërsa qelia që përdorej për vuajtjen individuale të dënimit është me madhësi prej 4,7 m² me çka nuk i plotëson standardet e dëshiruara minimale për vendosje individuale të një personi të privuar nga liria (hapësirë me minimum 6 m²). MPN-ja konstatoi se qelia është e ngjyrosur siç duhet, mirëmbahet higjiëna, në të njëjtën ka sistem për thirrje që punon, ndërsa personit që ishte në qeli i ishte lejuar të marrë shtrojën nga dhoma e tij.

Në **Burgun Manastir**, ngjashëm si edhe në Burgun Prilep, dy nga hapësirat e repartit të paraburgimit përdoren për vuajtjen e dënimit disiplinor – dërgim në dhomën e izolimit. MPN-ja konstatoi se nuk respektohen standardet minimale ndërkombëtare dhe rekomandimet në lidhje me sipërfaqen e hapësirës për vendosje individuale prej më së paku 6 m² për person. Personat nuk kanë qasje të drejtpërdrejtë deri te ndriçimi natyror ditor, ekziston lagështi në rritje, në vend të dyshekut ka një sfungjer të improvizuar, ndërsa në këto hapësira nuk ka të instaluar trupa ngrohës. Tualeti nuk është fizikisht i ndarë në tërësi nga kapaciteti i vendosjes, ndërsa sistemi i thirrjes (zile alarmi) është i dëmtuar. MPN-ja konstatoi sende (rreziqe) të caktuara të cilat mund të keqpërdoren ose të çojnë deri te një trajtim çnjerëzor ose degradues²⁴. Duke vepruar në mënyrë preventive, MPN-ja kërkoi nga Drejtoria e burgut t'i largojë sendet nga dhomat e izolimit që paraqesin rrezik dhe të cilat lehtë mund të keqpërdoren në drejtim të trajtimit çnjerëzor dhe degradues. Nëse ka nevojë për çmobilizim fizik të personit të caktuar, i njëjti duhet të realizohet me përdorimin e rregullt të mjeteve të lejuara për detyrim, në përputhje me protokollet e vendosura dhe rregullat dhe kjo të bëhet nga ana e personit të trajnuar.

Në përbërje të repartit të mbyllur të **ENK "Idrizovë"** gjenden edhe 12 hapësira të cilat përdoren për vuajtjen e dënimit disiplinor – dërgim në dhomën e izolimit. Të gjitha hapësirat janë për vendosje individuale (me një krevat), ndërsa në përbërje të secilës hapësirë ka edhe një njeje sanitare të veçantë dhe çezmë për ujë. Nga kontrolli në dhomat e izolimit, MPN-ja konstatoi se të njëjtat i plotësojnë standardet në lidhje me madhësinë (sipërfaqja e hapësirë), megjithatë ishte i dukshëm niveli i ulët i mirëmbajtjes së tyre, mos-ajrosja dhe higjiëna e pakënaqshme. Në një nga dhomat e izolimit, në të cilën ishte vendosur një person i dënuar për vuajtje të dënimit disiplinor, nyja sanitare nuk ishte në funksion, në të ndihej erë e pakëndshme e urinës dhe u vërejt prania e insekteve. Dyshekët, në dhomat e izolimit ishin të vjetër dhe me tri pjesë, ndërsa shtroja nuk ishte në rregull. Në hapësirat nuk ka depërtim të drejtpërdrejtë të dritës ditore, ndërkaq ndriçimi artificial vinte nga pjesa e jashtme nëpërmjet hapjes me grila metalike të vendosura drejt korridorit të brendshëm.

MPN-ja konstatoi se në qelitë e ENK "Idrizovë" nuk ka të instaluar ndonjë trup ngrohës përkatës, më saktë këta trupa janë të radhitur në korridorin kryesor të këtij reparti. Temperatura në dhomat e izolimit ishte nën standardin e dëshiruar, ndërsa lagështia e ajrit ishte në kornizat e standardeve të pranueshme. Në hapësirat nuk ka të instaluar sistem për thirrje (zile elektronike ose megafon) me çka parashtrohet pyetja për mënyrën e komunikimit dhe alarmimit të shërbimit të sigurimit në raste urgjente (nevoja nga intervenimi mjekësor etj.).

Përveç kësaj, në disa nga hapësirat është instaluar edhe një video-kamerë dhe të njëjtët janë nën video-mbikëqyrje të vazhdueshme (në kohën kur në to ka të vendosur person të dënuar). MPN-ja shprehu shqetësim për mënyrën e realizimit të video-mbikëqyrjes në këto hapësira, duke pasur parasysh se të njëjtat, përveç se përdoren për persona që janë të ndarë përkohësisht dhe afat të shkurtër për shkak të nevojës për mbikëqyrje të përforcuar (rrezik nga vetëlëndimi ose ngjashëm), në to vendosen edhe personat që vuajnë dënim – dhomë izolimi. Njëkohësisht, ENK "Idrizovë" nuk ka

²⁴ Në një nga dhomat e izolimit MPN-ja gjeti një zinxhir të vogël metalik me dry mbi krevatin, i cili sipas shpjegimit të shërbimit të sigurimit kishte mbetur aty që nga koha kur në hapësirë kishte dy krevate njëri mbi tjetrin, ndërsa zinxhiri dhe dryni përdoreshin për përforcimin e krevatit të sipërm për murin. Rreziku tjetër që e konstatoi MPN-ja ishte shtroja ose një pjesë e rrobave, të lidhura në njeje dhe e varur në grilat metalike të dritares mbi derë.

miratuar dhe përcaktuar një akt të veçantë nënligjor me të cilin rregullohet mënyra e kryerjes së video-mbikëqyrjes, që është në kundërshtim me detyrat që dalin nga Ligji për mbrojtjen e të dhënave personale.

6. Repartet e paraburgimit

Gjatë vitit 2012, MPN-ja realizoi vizitë edhe në disa reparte të paraburgimit në përbërje të institucioneve ndëshkuese-korrektuese gjysmë të hapura dhe atë: burgu Tetovë, burgu Prilep dhe burgu Manastir. Nga vizitat, Avokati i Popullit – MPN konstatoi se standardet ndërkombëtare dhe vendase në pjesën e kushteve materiale nuk respektohen dhe realizohen tërësisht në praktikë dhe identifikoi një numër të madh të mangësive dhe parregullsive.

Në repartin e paraburgimit në **Burgun Tetovë** dhe **Burgun Prilep**, MPN-ja konstatoi ekzistimin e mbipopullimit, më saktë se në të gjitha dhomat nuk respektoheshin standardet minimale ndërkombëtare dhe rekomandimet në lidhje me sipërfaqen prej 4 m² për person. Personat nuk kanë qasje të drejtpërdrejtë deri te ndriçimi natyror ditor, ndërsa tualeti nuk është fizikisht i ndarë në tërësi nga kapaciteti i vendosjes së hapësirës së paraburgimit. Në Burgun Tetovë ekziston lagështi në rritje dhe në të gjitha hapësirat nuk ka të instaluar sisteme për thirrje (zile alarmi), ndërsa në Burgun Prilep muret e ambienteve nuk ishin të ngjyrosura, megjithatë në mënyrë përkatëse ishin të vendosur trupa ngrohës dhe në mënyrë të rregullt ishte theksuar Rendi i shtëpisë.

Gjatë vizitës së Repartit për vuajtjen e masës së paraburgimit në **Burgun Manastir**, MPN-ja përsëri konstatoi se hapësirat e paraburgimit nuk i plotësojnë standardet minimale, sa i përket madhësisë, ndriçimit ditor, ngrohjes dhe ventilimit. Edhe pse këto hapësira i plotësojnë standardet vendase për 9m² (të përcaktuara me Ligjin për ekzekutimin e sanksioneve), në shumicën e hapësirave të këtij reparti sigurohen midis 2m² dhe 3m² hapësirë për çdo person të paraburgosur e që është nën standardet e dëshiruara minimale ndërkombëtare. Në kornizat e kësaj madhësie hyn edhe nyja sanitare (e pajisur me "guaskë banjoje" dhe çezmë për ujë me lavaman), që është në përbërje të hapësirës për vuajtjen e masës së paraburgimit. Higjiena në repartet e paraburgimit nuk ishte në nivel të kënaqshëm – MPN-ja konsideron se ky është rezultat i mbipopullimit të hapësirave të vogla dhe faktit se pjesën më të madhe të kohës (rreth 22 orë) personat e paraburgosur e kalojnë në dhomat e tyre, ndërkohë që në të njëjtat i konsumojnë edhe vaktet.

MPN-ja konstatoi se në hapësirat për vuajtjen e masës së paraburgimit, në përbërje të Burgut Manastir, nuk ka të instaluar trupa ngrohës, më saktë këta trupa janë të radhitur në korridorin kryesor të repartit të paraburgimit. Temperatura në hapësira ishte në kornizat e temperaturës së dëshiruar mesatare, ndërsa indeksi i lagështisë së ajrit ishte pothuajse i lartë²⁵. Çdo person i paraburgosur kishte krevat të vetë, megjithatë MPN edhe këtu konstatoi se një pjesë e dyshekëve ishin të vjetër dhe të grisur, ndërsa disa prej tyre në vend të dyshekëve kishin sfungjerë të vjetër të improvizuar.

MPN-ja përshëndet vendosjen e dollapëve prej druri në korridorin kryesor në repartin e paraburgimit të Burgut Manastir para hyrjes në çdo hapësirë dhe konsideron se ruajtja e gjërave personale (mjete për mbajtjen e higjienës personale, ilaçeve dhe këpucëve) jashtë hapësirave të veta të vendosjes, rrit mbrojtjen e personave të vendosur në repartin e paraburgimit dhe vepron në mënyrë parandaluese në drejtim të reduktimit të vetëlëndimeve të mundshme. Në korridor, në mënyrë përkatëse ishte theksuar edhe Rregullorja e rendit të shtëpisë për vuajtjen e masës së paraburgimit, me çka MPN-ja konstatoi se e njëjta është vënë në dispozicion të personave të

²⁵ Gjatë kohës së vizitës lagështia ishte rreth 60%, e që është në kufirin maksimal të standardit të dëshiruar prej 30-60%.

paraburgosur, megjithatë nuk e kanë në dispozicion në mënyrë të vazhdueshme dhe të papenguar. U konstatua se dushet punojnë, ndërsa personave të paraburgosur u mundësohet një dush një herë në javë (çdo të shtunë).

7. Hapësira të tjera

Gjatë vizitave të institucioneve ndëshkuese-korrektuese, MPN-ja u përkushtoi vëmendje të veçantë kushteve në dhomat e ambulancës, kuzhinave dhe dhomave të ngrënies, hapësirat e vizitës-vendet për vizitë, hapësirat për kontrollit, vendin për shëtitje të jashtme, si dhe hapësirat e tjera në të cilat qëndrojnë dhe nëpër të cilat lëvizin personat e privuar nga liria.

Hapësira për kontrollin e personit

MPN-ja konstatoi se në shumicën e institucioneve nuk ekzistojnë hapësira të veçanta (ose vende të ndara) të dedikuara ekskluzivisht për kontroll dhe marrje në pyetje të personit të dënuar ose të paraburgosur, ndërsa shpesh kontrolli bëhet në hapësira të improvizuara. Kështu, në Burgun Prilep kontrolli personal i personave të privuar nga liria realizohet në dhomën e vizitës dhe për bisedë me avokat. Kjo hapësirë nuk është e pajisur siç duhet, njëkohësisht në të ruhet edhe pajisja e shërbimit të sigurimit. MPN-ja në rastin konkret konstatoi se hapësira nuk i plotëson parakushtet themelore dhe se është e nevojshme të ketë një hapësirë të veçantë për kontroll, një hapësirë të veçantë për ruajtjen e pajisjes së shërbimit të sigurimit, ndërsa hapësira për vizitë të jetë e pajisur siç duhet me mobile shtesë.

Në disa INK kontrolli i personave realizohet në korridorët dhe zyrat e kujdestarisë, të vendosura në hyrjen e institucioneve. Në këtë mënyrë, shpeshherë personat, mbi të cilët realizohet kontrolli personal, janë të ekspozuar në shikimet e drejtpërdrejta të të punësuarve dhe personave të tjerë të privuar nga liria. Prandaj, në situata të caktuara, është e mundur të vijë edhe deri te cenimi i dinjitetit të personit të privuar nga liria, më saktë deri te trajtimi degradues i kësaj kategorie të personave.

Ambulanca / Hapësira për kontroll mjekësor

Kushtet materiale për kryerjen e kontrolleve mjekësore dhe intervenimeve ambulatorë janë të ndryshme dhe varen nga madhësia dhe kapaciteti i institucionit. Rrjedhimisht, ENK Shtip dhe ENK "Idrizovë" kanë reparte të veçanta ambulatorë, ordianca stomatologjike, ndërsa në rastin e ENK "Idrizovë" edhe një stacionar të veçantë. Në Burgun Manastir dhe Burgun Prilep ka dhoma të veçanta ambulatorë, ndërsa në ENK Strugë ka një hapësirë për kontroll mjekësor. Në Burgun Tetovë, hapësira për kontroll mjekësor është me më shumë dedikime dhe përdoret edhe për kontroll të personit edhe për bisedë me avokatët.

Vetëm në **Burgun Strumicë** nuk ka një hapësirë të veçantë për kryerjen e kontrolleve mjekësore dhe intervenimeve dhe e njëjta bëhet në zyrën e kujdestarisë. MPN-ja konstatoi se hapësira nuk është e përshtatshme për kryerjen e kontrolleve mjekësore, sepse ka dritare të mëdha prej qelqi, përmes së cilave personi që kontrollohet mund të ekspozohet ndaj shikimeve të drejtpërdrejta dhe në këtë mënyrë rrezikohet dinjiteti dhe integriteti personal i personave të dënuar. Në hapësirën e njëjtë ruhen edhe kartonët shëndetësorë, si dhe medikamentet e përshkruara të personave të dënuar, me çka nuk respektohet parimi i besueshmërisë midis pacientit dhe doktorit. Qasje deri te dosjet mjekësore duhet t'i ketë vetëm mjeku ose një person tjetër i shëndetësisë që është i angazhuar në burg, me qëllim për të krijuar një marrëdhënie

mirëbesimi midis mjekut dhe pacientit dhe në drejtim të mbrojtjes së të drejtave të pacientit.

MPN-ja konstatoi se hapësira e kontrollit mjekësor në **ENK Strugë** është e pajisur në mënyrë përkatëse, megjithatë nuk ka në dispozicion mjete shtesë mjekësore dhe mjete ndihmëse teknike. Medikamentet ruhen në një barnatore të veçantë në zyrën e infermieres, ku ruhen edhe kartonët mjekësor të personave të dënuar, me çka sigurohet besueshmëria e të dhënave që përmbajnë të njëjtat, e që është në përputhje me standardet dhe praktikën ndërkombëtare^{26 27}. Është e ngjashme gjendja edhe me dhomën e kontrollit në Burgun Tetovë, me atë dallim që e njëjta nuk është e pajisur siç duhet me krevat ambulator (krevat për kontrolle).

Në **Burgun Prilep**, ekipi i MPN-së nga kontrolli në ambulancën e burgut konstatoi se hapësira është e pastër, e thatë dhe e mirëmbajtur mirë. Ambulanca është e vogël, me instrumentet themelore, megjithatë, nuk ka dollapë përkatës (ose kasa-fortë) për ruajtjen e kartonëve mjekësorë. Në këtë mënyrë, vihet në pikëpyetje besueshmëria e të dhënave që i përmbajnë të njëjtat, si dhe rrethi i personave, të cilëve u mundësohet qasje deri te kartonët. Ambulanca është e furnizuar me aparat për matjen e tensionit, aparat për matjen e sheqerit, stetoskop, ndërsa qasje deri te medikamentet ka vetëm mjeku dhe të njëjtat ruhen në një dollap të veçantë.

Mbrojtja shëndetësore në **Burgun Manastir** realizohet në dy hapësira: dhoma ambulatorie dhe hapësira e infermieres. Në këtë burg, në pjesën më të madhe, janë plotësuar standardet e nevojshme minimale, kështu që dhoma e kontrollit ambulator është e pajisur në nivel të kënaqshëm, në të është vendosur një krevat spitalor dhe mjete ndihmëse shtesë mjekësore, si dhe instrumente për kontrollin e personave të dënuar dhe të paraburgosur. E njëjta është e regjistruar dhe ka leje për të punojë si ambulancë. Në hapësirën e infermieres ruhen kartonët shëndetësor, me çelës në një dollap të veçantë metalik, për shkak të sigurimit të mbrojtjes të fshehtësisë së të dhënave. Në hapësirën e infermieres gjenden edhe medikamentet, të cilat ruhen me çelës në farmaci, duke siguruar një mbrojtje më të madhe nga keqpërdorimi i mundshëm.

Në përbërje të ambulancës në **ENK Shtip** ka dy dhoma spitalore dhe një dhomë për intervenim, si edhe ambulancë stomatologjike. Dhoma e kontrollit në ENK Shtip është e pajisur në mënyrë bashkëkohore, në të njëjtën është i vendosur një krevat spitalor, EKG aparat, si dhe mjete ndihmëse shtesë mjekësore dhe instrumente për kontrollin e personave të dënuar. Në ambulancat ruhen kartonët shëndetësorë, por gjatë vizitës së ekipit të MPN-së të njëjtët ishin lënë jashtë dollapit përkatës – MPN-ja rekomandoi që të njëjtët në mënyrë të vazhdueshme të ruhen nën çelës për shkak të sigurimit të një mbrojtje më të madhe të fshehtësisë së të dhënave. Nga ana tjetër, MPN-ja konstatoi se medikamentet ruhen në një dollap të veçantë me çka sigurohet një mbrojtje më e madhe nga keqpërdorimi i mundshëm. Në ambulancë ka një aparat për matjen e tensionit, ndërsa në ambulancën stomatologjike është e vendosur një pajisje bashkëkohore për mjekimin dhe rregullimin e dhëmbëve.

MPN-ja realizoi vizitë në repartin e ambulancës në **ENK "Idrizovë"**, i cili është i vendosur në rrethin e repartit të mbyllur. Kartonët shëndetësorë ruhen në mënyrë të besueshme në kartotekën metalike në ordinancën e udhëheqësit të sektorit për mbrojtje shëndetësore, ndërsa deri te të njëjtët qasje ka vetëm shërbimi mjekësor. Në pjesën e ambulancës gjendet një dhomë për terapi, në të cilën ruhen medikamentet, si dhe një ordinancë stomatologjike tërësisht e pajisur për kryerjen e shërbimeve stomatologjike. Ambulanca në mënyrë përkatëse disponon me licencë për punë. Në përbërje të repartit të ambulancës gjendet edhe një ordinancë për terapi të metadonit. Qendra e metadonit funksionon me një ekip të plotë profesional që është përgjegjës për

²⁶ Recommendation No R (98) 7 concerning the ethical and organizational aspects of health care in prison – Council of Europe – Committee of ministers adopted on 8 April 1998, at the 627 meeting of the Deputies.

²⁷ Pika 42.3 e Rregullave Evropiane të Burgjeve, të miratuara nga ana e Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës më 11.01.2006

shpërndarjen e terapisë për 128 përdorues të terapisë së metadonit.

Gjatë vizitës së **stacionarit të ENK "Idrizovë"**, MPN-ja hasi një gjendje të kushteve të këqija higjienike dhe dhomave të shkatërruara, në të cilat janë vendosur persona përdorues të terapisë së metadonit. Stacionari është një ndërtesë e vjetër që është pjesërisht e shkatërruar, në pjesën e jashtme është evident rrënimi i mureve nga lagështia, ndërsa dritaret janë të vjetruara. Në ditën e vizitës në stacionar ishin të vendosur 130 persona të shpërndarë në 30 dhoma, ndërkaq u has edhe një person i cili ishte i vendosur në korridor. Në dhoma kishte lagështi, ndërsa personat e dënuar thanë se gjatë dimrit nuk ka ngrohje. Pjesa më e madhe e dhomave nuk ishin ngjyrosur dhe ishin të fëlliqura, në të njëjtat ishin vendosur dollapë të vjetër për ruajtjen e gjërave personale, ndërsa dritaret ishin të vogla dhe nuk sigurohej depërtim i mjaftueshëm i dritës ditore. Në dhoma gjendeshin edhe tualetet e rrethuar të cilët ishin në gjendje të keqe, të fëlliqur dhe të pa mirëmbajtur, higjiena e dusheve ishte në nivel të ulët, ndihej erë e pakëndshme e urinës dhe te të njëjtit vërehej dëmtim i konsiderueshëm i pllakave dhe lavamanëve, që i përdorin personat e dënuar.

MPN-ja konsideron se vendosja në kushte të tilla, siç janë ato në stacionarin e ENK "Idrizovë" – Shkup, është në kundërshtim me kërkesat e Rregullave Evropiane të Burgjeve në të cilat theksohet se: *"për kushtet e vendosjes së të burgosurve, veçanërisht të hapësirave për fjetje, duhet të kihet parasysh dinjiteti i njeriut dhe sa më shumë të jetë e mundur të respektohet privatësia dhe të plotësohet kërkesa për ruajtjen e shëndetit dhe higjienës, duke pasur parasysh kushtet klimatike dhe sidomos sipërfaqen e dyshemesë, sasinë e ajrit, ndriçimin, ngrohjen dhe ventilimin"*.

Edhe pse stacionari është i paraparë për shtrirje në spital (hospitalizim) të pacientëve, MPN-ja konstatoi se pjesa më e madhe e personave ishin të dënuar të cilët janë përdorues të terapisë së metadonit. Respektivisht, personat që janë të vendosur atje nuk janë persona të sëmurë, për të cilët është i nevojshëm një kujdes shtesë mjekësor, por përkundrazi, të njëjtët janë të ndarë dhe të vendosur në një ndërtesë të veçantë vetëm për shkak të gjendjes së tyre – përdorues të mjeteve narkotike.

Kuzhina dhe trapezaria

Në institucionet ndëshkuese-korrektuese është konstatuar një nivel i kënaqshëm i higjienës në pjesën më të madhe të kuzhinave, ku në mënyrë adekuate ishte theksuar lista e ushqimeve e miratuar nga mjeku dhe nga drejtori i burgut. Megjithatë, gjatë vizitës në Burgun Prilep, Burgun Strumicë dhe ENK Strugë mungonte një listë e përditësuar e vakteve, ndërsa dhe në Burgun Strumicë nuk kishte nënshkrim nga drejtori, i cili është i detyruar për ta miratuar. Në pjesën e institucioneve libri për kontroll të ushqimit nuk plotësohet në mënyrë të rregullt ose në mënyrë efikase, e që çon në përfundimin se kontrolli i vakteve nuk bëhet çdo ditë (ENK Shtip, Burgu Strumicë etj.).

Në pjesën më të madhe të ENK-ve, karriget në dhomat e ngrënies nuk janë të fiksuara për dysheme ose tavolinë, që paraqet një rrezik të mundshëm për sigurinë e personave të dënuar dhe të punësuar. Gjatë kontrollit, MPN-ja konstatoi se në dhomat e ngrënies zakonisht nuk ka karrige të mjaftueshme për çdo person të dënuar, prandaj dhe dreka dhe darka konsumohen në ndërrime.

Si një shembull pozitiv mund të potencohet kuzhina dhe trapezaria në ENK Shtip. Kjo kuzhinë është e pajisur në mënyrë bashkëkohore (në përputhje me standardet HACCP) me enët e nevojshme të kuzhinës dhe frigorifer për ruajtjen e ushqimit. Gjatë vizitës u konstatua se e njëjta është e pastër dhe në të është theksuar një meni dyjavore e vakteve. Trapezaria ka 88 vende për ulje, karriget janë të fiksuara për tavolina, ndërsa në të njëjtën është vendosur edhe video-mbikëqyrje. Përveç kësaj edhe trapezaria në Burgun Strumicë ka në dispozicion karrige të fiksuara për tavolinat.

Veçanërisht shqetësuese është situata me konsumimin e vakteve në repartet e paraburgimit të ENK-ve të cilët u vizituan në vitin 2012, si dhe me shpërndarjen dhe konsumimin e vakteve në ENK "Idrizovë". MPN-ja e konsideron si degraduese mënyrën e shpërndarjes dhe konsumimit të ushqimit nga ana e personave të paraburgosur – të njëjtit nuk kanë në dispozicion një trapezari të veçantë, por të gjitha vaktet e tyre i konsumojnë në hapësirat e vogla të paraburgimit, duke përdorur një tavolinë të vogël metalike. Gjatë vizitës së ENK "Idrizovë", MPN-ja konstatoi se në pjesën më të madhe të reparteve nuk ka trapezari të veçantë, ndërsa shumica e popullsisë së dënuar i konsumon vaktet në dhomat në të cilat qëndrojnë ose në korridoret e improvizuar. Personat e dënuar nuk marrin takëm për haje nga burgu, por përdorin takëme të vetë ose e konsumojnë ushqimin në një mënyrë tjetër. Në këtë drejtim, MPN-ja kërkoi nga Drejtoria e Entit që në mënyrë urgjente të ndërmerren masa në drejtim të përmirësimit të kushteve të vendosjes në ENK "Idrizovë" përmes përmirësimit të mënyrës së shërbimit, ruajtjes dhe konsumimit të vakteve.

Punëtoritë

Pas vizitave të realizuara në të gjitha institucionet ndëshkuese-korrektuese gjatë dy viteve, MPN-ja konstatoi se gjendja me punëtoritë dhe hapësirat e tjera për kryerjen e aktiviteteve komerciale-ekonomike është shqetësuese. Për shkak të gjendjeve të vështira financiare pjesa më e madhe e kapaciteteve ekonomike-prodhuese në institucione janë të mbyllura ose të shkatërruara dhe nuk përdoren. Gjendja e këtillë është më e theksuar në institucionin më të madh ndëshkues-korrektues në RM – **ENK "Idrizovë" – Shkup**, ku për shkak të një sërë faktorësh, siç janë parakushtet e pakënaqshme materiale, angazhimi dhe interesimi i pamjaftueshëm i personave të dënuar, por edhe planet për rikonstruim të këtij institucioni, pjesa më e madhe e kapaciteteve aktuale komerciale-ekonomike nuk përdoren²⁸. Në **ENK Shtip** numri i njërive komerciale (ekonomia dhe punëtoritë) është i vogël dhe nuk i plotëson nevojat në përputhje me kapacitetin e institucionit. MPN-ja konsideron se në këtë institucion nuk janë krijuar parakushtet e domosdoshme për realizimin e së drejtës së punës së personave të dënuar, e që padyshim ndikon në procesin e risocializimit të tyre. Gjatë vizitës, MPN-ja konstatoi se punëtoria nuk ka në dispozicion pajisje të mjaftueshme për mbrojtje gjatë punës së personave të dënuar.

Si një shembull pozitiv mund të potencohen përpjekjet e Drejtorisë së **Burgut Manastir** për mbajtjen e njërive ekzistuese komerciale dhe ekonomisë. MPN-ja ka bërë një kontroll në punëtorinë marangoze dhe fermën e kërpudhave, ku konstatoi se punëtoria është e pajisur në mënyrë solide me material pune dhe makina, megjithatë, tashmë një periudhë kohore e njëjta nuk është e furnizuar me pajisje për mbrojtje gjatë punës. Ferma e kërpudhave është shembulli i mirë për një kapacitet të vogël të suksesshëm prodhues dhe për profesionalizim të suksesshëm të personave të dënuar gjatë kryerjes së angazhimit të tyre të punës.

MPN-ja konstatoi se në praktikë nuk realizohen në tërësi detyrimet që dalin nga neni 121 dhe 122 i Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve. Pra, hapësirat dhe punëtoritë në të cilat punojnë personat e dënuar nuk pajisen në mënyrë bashkëkohore, ndërsa një pjesë e personave të dënuar gjatë punës në punëtori nuk përdorin kushte minimale teknike për mbrojtje gjatë punës në përputhje me rregullat e përgjithshme.

²⁸ MPN-ja konstatoi se pjesa më e madhe e objekteve në përbërje të njësisë ekonomike "Rigjallërim" nuk është në funksion, ndërsa një pjesë e tyre janë të shkatërruara. Sipas planeve aktuale dhe projektit për rikonstruim të INK dhe EEK është paraparë që kjo pjesë tërësisht të shembet.

Hapësira për sport dhe rekreacion

Në pjesën më të madhe të institucioneve ndëshkuese-korrektuese ekzistojnë hapësira për sport dhe rekreacion në formë të hapësirave për ushtrim dhe/ose sallë ping-pongu. Hapësirat për ushtrim, në shumicën e rasteve, janë të pajisura me vegla të improvizuara për ushtrim, të cilat mund të paraqesin rrezik shtesë për sigurinë e personave të dënuar që përdorin. Një pjesë e institucioneve, MPN-ja u rekomandoi se ushtrimi në ushtrimoren nuk duhet të zhvillohet pa prani të personit kompetent profesional ose personit me përvojë përkatëse.

Vetëm në ENK Shtip ushtrimoret janë të pajisura me vegla pothuajse të reja dhe funksionale për ushtrim, që i plotësojnë standardet e mbrojtjes-sigurisë. Në Burgun Strumicë, megjithatë, personat e dënuar, në mungesë të hapësirës funksionale për sport, vetë organizojnë aktivitete të lira, ndërkaq MPN-ja konstatoi ekzistimin e veglave të improvizuara për ushtrim në përbërje të oborrit të burgut.

Pjesa më e madhe e institucioneve kanë biblioteka të veta të cilat kanë në dispozicion një fond mjaft të vjetër të librave.

Hapësira për shëtitje në natyrë

Në pjesën më të madhe të INK-ve, ekzistojnë hapësira për shëtitje në natyrë të personave të dënuar, të cilat sigurojnë mundësi të kënaqshme për shëtitje në natyrë, në përputhje me rregullat aktuale ligjore. MPN-ja konstatoi se hapësira (oborri) e ENK Strugë dhe Burgut Strumicë është e rregulluar në mënyrë të kënaqshme dhe adekuate, janë të vendosura stola, pastrohet dhe mirëmbahet në mënyrë të rregullt. Hapësirat për shëtitje në natyrë pjesërisht ofrojnë mundësi edhe për aktivitete sportive, megjithatë pjesa më e madhe nuk kanë një pjesë të mbuluar që do t'u mundësonte shëtitje të papenguar personave jashtë ndërtesës gjatë kushteve të këqija të motit.

Hapësirat për shëtitje të personave të paraburgosur, personave të dënuar me trajtim të mbyllur dhe personave që vuajnë dënimin disiplinor – dërgim në dhomë izolimi janë me kapacitet më të vogël dhe mundësojnë liri më të vogël të lëvizjes. MPN-ja konstatoi se në një pjesë të INK-ve (Burgu Tetovë) kjo hapësirë mundëson realizim të papenguar të së drejtës së qëndrimit në të hapur, megjithatë në pjesën më të madhe të institucioneve këto hapësira janë dukshëm më të vogla. Prandaj, në Burgun Strumicë shëtitorja për personat e dënuar në izolim është e vogël, e fisnikëruar me sipërfaqe bari, megjithatë e njëjta nuk ka një pjesë të mbuluar në rast të motit të keq dhe në këtë mënyrë kufizohet përdorimi i saj. Edhe në Burgun Prilep, MPN-ja konstatoi se hapësira për shëtitje të personave të vendosur në repartin e mbyllur është shumë e kufizuar, ndërsa shëtitorja për personat e paraburgosur është me madhësi të kënaqshme, megjithatë, nuk ka në dispozicion mjete për pushim (stol, karrige ose etj.). Në Burgun Manastir, MPN-ja konstatoi se hapësira për shëtitjen e personave të burgosur është shumë e kufizuar, megjithatë shëtitorja u ofron personave të dënuar një liri më të madhe të lëvizjes së personave dhe mundëson realizim të aktiviteteve sportive-rekreative.

Si një shembull pozitiv, mund të theksohet hapësira e jashtme për shëtitje të personave nga reparti gjysmë i hapur i ENK Shtip, me ç'rast MPN-ja konsideron se madhësia dhe rregullimi i hapësirës i plotëson nevojat e kësaj popullsie të dënuar për qëndrim në ambient të hapur gjatë ditës.

Në ENK "Idrizovë", personat e vendosur në repartin e mbyllur, të drejtën e shëtitjes ditore në të hapur e realizojnë në oborrin kryesor/shëtitoren në rrethin e Entit, në përputhje me orarin e caktuar. Hapësira për shëtitje është e gjerë, e mbuluar me bar dhe në formë të fushës, që u mundëson personave të dënuar nga reparti i mbyllur të përfshihen në aktivitetet sportive-rekreative. Megjithatë, shëtitorja nuk ka një

pjesë të mbuluar me çka vështirësohet realizimi i papenguar i së drejtës për shëtitje të përditshme në kushte të këqija të motit.

Hapësira për shëtitje në natyrë e personave të dënuar të vendosur në repartin e pranimit dhe në repartin gjysmë të hapur të ENK "Idrizovë" është shumë e kufizuar dhe me një kapacitet të vogël. Në shëtitoren e repartit të pranimit nuk ka mjete për pushim (stola ose mjete të tjera për pushim), ndërsa hapësira për lëvizje në repartin gjysmë të hapur është më restriktive dhe është e kufizuar në një sipërfaqe më të vogël në krahasim me personat e dënuar, të cilët dënimin me burg e vuajnë në repartin e mbyllur.

Në repartin për femra të ENK "Idrizovë" hapësira për shëtitje në natyrë është e kufizuar në oborrin kur të dënuarat e kalojnë kohën e lejuar për shëtitje në natyrë. Oborri është i vogël dhe i rregulluar, me gjelbërim të mirëmbajtur dhe stola të vendosur për pushim, por në të njëjtin nuk ka një pjesë të mbuluar që të mund të përdoret edhe gjatë kushteve të këqija të motit.

B.2. Shkalla e realizimit të të drejtave të personave të privuar nga liria

1. Mbrojtja shëndetësore

Jo të gjitha institucione ndëshkuese-korrektuese kanë të punësuar mjek, edhe pse punësimi i mjekut në institucione është obligim i detyrueshëm, në përputhje me Ligjin për ekzekutimin e sanksioneve. Respektivisht, MPN-ja, gjatë realizimit të vizitave, konstatoi se në ENK Strugë, Burgun Tetovë dhe Burgun Strumicë nuk kanë të punësuar mjek, por mbrojtja shëndetësore realizohet përmes marrëveshjes për angazhim të mjekut të praktikës së përgjithshme (i punësuar në mënyrë të përhershme në institucionet lokale shëndetësore), që ndërmerr obligim të jetë i pranishëm në burgun një numër të caktuar të orëve gjatë javës, me qëllim për t'u mundësuar të dënuarve (dhe personave të paraburgosur) ta realizojnë të drejtën e tyre të mbrojtjes shëndetësore. Më alarmuese ishte gjendja të cilën MPN-ja e konstatoi në Burgun Strumicë ku nuk kishte të punësuar asnjë infermiere.

Në INK-të jo kudo respektohet neni 42, paragrafi 3 i Rendit të shtëpisë për personat e dënuar, konform të cilit personi i dënuar paraqitet për kontroll mjekësor me kërkesë me shkrim përmes dorëzimit të së njëjtës, në një kuti të veçantë për këtë qëllim. Në asnjë institucion nuk ishte vendosur një kuti e veçantë për paraqitje, me përjashtim të repartit të mbyllur në ENK Shtip ku MPN-ja konstatoi se është vendosur një kuti për kërkesa për kontroll nga ana e mjekut. Paraqitja, edhe më tej, në shumicën e institucioneve bëhet përmes Sektorit të Sigurimit, e që MPN-ja konsideron se është e papërshtatshme, duke pasur parasysh besueshmërinë e të dhënave të gjendjes shëndetësore, si edhe faktin se shumica e ankesave të personave të dënuar kanë të bëjnë me qasjen deri te mjeku, përkatësisht konsiderojnë se në raste të caktuara kërkesat e tyre për kontroll nuk arrijnë deri te mjeku.

Në disa INK, MPN-ja i sugjeroi mjekut dhe/ose infermieres nevojën për përshkrimin e regjimit të veçantë të ushqimit (dietës) të personave të dënuar të sëmurë (zakonisht njerëz me diabet), me ç'rast iu referua nenit 110, paragrafit 3 të Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve, sipas së cilit personat e dënuar të sëmurë marrin ushqim sipas llojit dhe sasisë që e përcakton mjekun.

MPN-ja, ka shprehur shqetësim të veçantë gjatë vizitës në Burgun Strumicë, sepse struktura aktuale e punës së sektorit shëndetësor nuk i kënaq standardet ndërkombëtare të përcaktuara nga ana e Këshillit të Evropës, si dhe rekomandimet e OBSH-së. Shërbimi i sigurimit në këtë burg ka qasje të drejtpërdrejtë dhe të papen-

guar deri te kartonët mjekësor, me çka nuk respektohet parimi i besueshmërisë midis mjekut dhe pacientit. MPN-ja ia rikujtoi Drejtorisë së burgut se Rekomandimi nr. 98, në pjesën e aspekteve etike dhe organizuese të mbrojtjes shëndetësore në burg të Këshillit të Evropës²⁹ parashikon besueshmërinë e të dhënave të pacientëve që janë të vendosur në burg. Në INK të tjera, dokumentet mjekësore dhe kartonët shëndetësor ishin vendosur në dollapë të veçantë të ambulancës ose në zyrën e infermieres, ku ruhen në mënyrë të besueshme dhe deri te të njëjtat qasje ka vetëm shërbimi i mbrojtjes shëndetësore. Përveç Burgut Strumicë, MPN-ja konstatoi se ky standard pjesërisht nuk respektohet edhe në Burgun Prilep, ku kartonët shëndetësorë ruhen në raft në dhomën e ambulancës, sepse nuk ka një dollap përkatës për ruajtjen e të njëjtëve. Në këtë mënyrë vihet në pikëpyetje besueshmëria e të dhënave që i përmbajnë të njëjtat, si dhe rrethi i personave të cilëve u mundësohet një qasje deri te kartonët.

Ekipi i MPN-së sugjeron nevojën për krijimin e një marrëdhënie mirëbesimi midis mjekut dhe pacientit, për shkak se veçanërisht është me rëndësi që gjatë kontrollit të mos jenë të pranishëm zyrtarë me uniformë. Në disa institucione u konstatua prania e zyrtarëve të tjerë gjatë kontrollit mjekësor (sidomos theksohet Burgu Strumicë, ENK Strugë dhe të tjerë), që është në kundërshtim me standardet ndërkombëtare. MPN-ja sidomos ia rikujtoi drejtorive të institucioneve detyrimet që dalin nga neni 10, paragrafi 3 i Rendit të shtëpisë për personat e dënuar dhe neni 10, paragrafi 2 i Rendit të shtëpisë për vuajtjen e masës së paraburgimit, sipas së cilave kontrolli mjekësor i personave të dënuar dhe të paraburgosur realizohet pa praninë e zyrtarëve me uniformë.

MPN-ja konstatoi një numër të madh të mangësive dhe parregullsive në punën e sektorit të mbrojtjes shëndetësore në pjesën e kontrollit dhe vizitës së personave që vuajnë dënimin disiplinor – izolim. Në Burgun Tetovë dhe ENK Shtip gjatë bisedës me personat që vuajnë ose kanë vuajtur dënimin me izolim³⁰, të njëjtët kanë thënë se para se të dërgohen në izolim nuk ishin kontrolluar nga mjeku, gjendje të cilën MPN-ja e konstatoi edhe me kontrollin e dosjes profesionale, kur draft-raporti për vuajtjen e dënimin disiplinor ose vendimi për shqiptimin e masës izolim jo gjithmonë e përmbajnë mendimin e mjekut siç e përcakton Ligji për ekzekutimin e sanksioneve. Njëkohësisht, MPN-ja nuk pajtohet me praktikën që mjeku të jep mendim me të cilin vërtetohet se gjendja shëndetësore e personit mundëson që i njëjti të dërgohet në vuajtjen e dënimin me izolim, por konsideron se duhet të respektohet në tërësi neni 179, paragrafi 4 i Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve, ku ligjdhënësi pa mëdyshje ka parashikuar që mjeku të jep mendim për gjendjen shëndetësore të personit të dënuar, pa paragjykuar se ai është i aftë për ta dërguar në izolim.

Ndërkaq, në ENK Strugë, personat e dënuar u ankuan se nuk ishin vizituar çdo ditë nga ana e mjekut derisa e kanë vuajtur dënimin disiplinor – izolim. Nga kontrolli i dokumenteve mjekësore, MPN-ja konstatoi se ekzistojnë të dhëna, të cilat do të vërtetojnë se vizita e mjekut realizohet në mënyrë të përditshme derisa një person tjetër vuan dënimin me izolim, nga e cila mund të arrihet në përfundim se obligimi që del nga neni 184, paragrafi 4 i Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve nuk realizohet në tërësi në praktikë. MPN-ja pranoi ankesa të ngjashme në më shumë institucione, prandaj dhe në raportet e veçanta ua rikujtoi drejtorive të institucioneve se, në përputhje me detyrimet që dalin nga Ligji për ekzekutimin e sanksioneve, personi i dënuar me dënim disiplinor – izolim duhet çdo ditë të vizitohet nga ana e mjekut – MPN-ja konsideron se obligimi i këtillë ligjor realizohet vështirë në ato INK që nuk kanë të punësuar mjek, por mbrojtjen shëndetësore e realizojnë duke nënshkruar një marrëveshje me mjekun nga institucioni i afërt publik shëndetësor.

Personat e dënuar, të vendosur në repartin e pranimit, u ankuan se u është kufizuar qasja deri te mjeku, më saktë të njëjtit ende nuk ishin kontrolluar nga mjeku,

²⁹ Recommendation No R (98) 7 concerning the ethical and organizational aspects of health care in prison – Council of Europe – Committee of ministers adopted on 8 April 1998, at the 627 meeting of the Deputies.

³⁰ Si dhe gjatë bisedës me një person tjetër, të vendosur në repartin gjysmë të hapur, i cili gjatë muajit të paraprak ka vuajtur dënimin disiplinor dërgim në dhomën e izolimit.

edhe pse obligimi për kontroll bëhet brenda 24 orëve, pas pranimi të personit në institucionin, ndërsa sipas nenit 10 të Rendit të shtëpisë për personat e dënuar. Gjatë veprimit sipas rastit të tillë në ENK Shtip, ku personi i dënuar ka qenë i pranuar dhe ka qëndruar tashmë një javë në këtë institucion, ekipi i MPN-së konstatoi se kartoni shëndetësor për atë person është bosh dhe se për të njëjtin person, që është transferuar në ENK Shtip nga një INK tjetër, atij nuk i është dorëzuar dokumentacioni mjekësor, ndërsa mjeku i burgut nga ENK Shtip nuk ka njohuri për sëmundjet e mëparshme ose terapitë që ka marrë personi i dënuar. Së këtejmi, ekipi i MPN-së kërkon të respektohet rekomandimi i Këshillit të Evropës në lidhje me aspektet etike dhe organizative të mbrojtjes shëndetësore në burgjet ku në pikën 18 është përcaktuar se: *"të gjitha transferimet, nga një burg në një tjetër, duhet të ndiqen me dokumentacionin e plotë mjekësor. Evidenca duhet të dërgohet në kushte që do ta sigurojnë besueshmërinë. Personat e dënuar duhet të informohen se dokumentacioni i tyre mjekësor do të jetë i transferuar"*³¹.

Në disa INK, MPN-ja konstatoi parregullsi gjatë plotësimit dhe udhëheqjes së evidencave mjekësore, si edhe kartonëve bosh shëndetësor të personave të dënuar. Kështu, në INK Strugë, MPN-ja konstatoi se të dhënat e regjistruara në librin e ambulancës nuk korrespondojnë në tërësi me të dhënat e shënuara në kartonët shëndetësor. Dy nga pesë kartonët shëndetësor që MPN-ja i ka kontrolluar sipas zgjidhjes së rastësishme ishin bosh, me ç'rast njëri, përveç të dhënave personale të personit të dënuar, nuk përmbante të dhëna të tjera për gjendjen e tij shëndetësore, ndërsa kartoni i dytë i përmbante vetëm të dhënat themelore në lidhje me kontrollin fillestar i bërë gjatë pranimi të personit. MPN-ja konsideron se çdo e dhënë për gjendjen shëndetësore të personit të dënuar duhet në mënyrë efikase, në tërësi dhe në vazhdimësi të regjistrohët në kartonin personal shëndetësor që udhëhiqet për atë person.

MPN-ja, gjithashtu, konstatoi se në disa institucione terapia e mbrëmjes u jepet personave të dënuar nga ana shërbimi i sigurimit. MPN-ja konsideron se në rastet kur terapia në mbrëmje jepet nga zyrtarët, sektori i mbrojtjes shëndetësore duhet të veprojë me vëmendje të madhe dhe të ndërmerr masa në drejtim të mbrojtjes së plotë të besueshmërisë, të cilat kanë të bëjnë me sëmundjen dhe terapinë që jepet. Në të kundërtën, do të lëkundet raporti mjek-pacient, ndërkohë që ekziston edhe rreziku të dhënat e besueshme për gjendjen shëndetësore të personit të dënuar të ndahen me persona të tjerë të paautorizuar ose të keqpërdoren.

Është specifike gjendja në ENK "Idrizovë" – Shkup me realizimin e së drejtës së mbrojtjes shëndetësore për shkak të madhësisë së kapaciteteve të këtij institucioni dhe numrit të madhe të personave të dënuar të vendosur këtu. Ekipi i MPN-së, në bashkëpunim me bashkëpunëtorin e jashtëm-psikiatër, realizoi një bisedë me psikiatrin (udhëheqësin e repartit për mbrojtje shëndetësore) dhe mjekun përgjegjës për qendrën e metadonit dhe ka bërë kontroll në më shumë dosje mjekësore. Në ENK "Idrizovë" zbatohet mbrojtje primare shëndetësore, ndërkaq funksionon edhe një qendër e veçantë e metadonit, në punën e së cilës është i përfshirë një mjek, një infermiere dhe një laborant. Në përbërje e ENK "Idrizovë" punojnë katër mjekë nga të cilët një është psikiatër, me çka personave të dënuar në këtë Ent u mundësohet një qasje e drejtpërdrejtë deri te shërbimet psikiatrike dhe shërimi.

Bashkëpunëtori i jashtëm-psikiatër për MPN në biseda me shërbimin shëndetësor dhe me persona të dënuar konstatoi se në Ent janë të vendosur persona me vështirësi psikologjike që kanë mendime paranoike. Tek një pjesë e tyre, përmes ekspertizës, është konstatuar parashikueshmëri parciais, ndërsa të njëjtët vendosen në më shumë reparte të institucionit. MPN-ja në raportin e veçantë ia përkujtoi Drejtorisë për Ekzekutimin e Sanksioneve Rregullave Evropiane të burgjeve, në përputhje me të cilat *"për personat e dënuar që vuajnë nga çrregullime mendore ose anomalitë duhet të ekzistojnë ente të specializuara ose reparte nën kontroll mjekësor për vëzhgim dhe*

³¹ Recommendation No R (98) 7 concerning the ethical and organisational aspects of health care in prison.

mjekim, ndërkaq vëmendje e veçantë t'i përkushtohet parandalimit të vetëvrasjeve³²". Njëkohësisht, Rekomandimi Rec (98) 73 i Komitetit të Ministrave të Këshillimit të Evropës kërkon: "të burgosurit që vuajnë nga çrregullime të rënda mendore të vendosen dhe të mjekohen në repartin spitalor, që është i pajisur në mënyrë adekuate dhe ku është i punësuar personel përkatës i trajnuar". Në nenin 126 të Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve qëndron se "personat e dënuar, tek të cilët do të konstatohen çrregullime trupore dhe mendore si edhe varësi të caktuara, u nënshtrohen trajtimit mjekësor në institucionin, ndërsa kur është e nevojshme me diagnozë nga mjeku drejtohen në institucionin përkatës shëndetësor".

Nga kontrolli në kartonët shëndetësor në ENK "Idrizovë", MPN-ja konstatoi se për personat tek të cilët sektori shëndetësor ka konstatuar prirje ndaj qëllimeve suicidiale dhe çrregullime disociale shqiptohet një dënim disiplinor – izolim, e që e konsideron si trajtim të papërshtatshëm.

Për përdoruesit e terapisë së metadonit, të cilët dënimin me burg e vuajnë në ENK "Idrizovë" – Shkup udhëhiqen kartonë të posaçëm, ndërsa personat lidhin kontratë me të cilën japin pëlqim për kontroll të urinës për shkak të përdorimit të mundshëm të narkotikëve, më saktë ata që janë përfshirë në terapinë e metadonit e kanë për detyrë që rregullisht ta kontrollojnë urinën. Personat që janë në terapi të metadonit në masë të madhe janë të vendosur në stacionar. Gjatë kontrollit të kartonëve mjekësor, të atyre personave që u ankuan në lidhje me mbrojtjen shëndetësore u konstatua se të njëjtët janë në rregull, në to janë përmbajtur dokumentet nga kontrollet e specialistëve, incizimet e rëntgenit dhe u konstatua se shërbimi mjekësor, gjithmonë kur ka nevojë, i dërgon personat në kontrole tek specialisti.

Shembulli pozitiv:

Si një shembull pozitiv MPN-ja dëshiron ta potencojë **punën e mjekut në Burgun Prilep**. Pjesa më e madhe e të burgosurve të dënuar me të cilët Avokati i Popullit – MPN ka realizuar bisedë nuk kishin ankesa sa i përket mbrojtjes shëndetësore që e realizojnë në burg. Personi që vuante dënimin disiplinor "dërgim në izolim" e ka informuar MPN se para dërgimit në izolim është kontrolluar nga mjeku dhe se i njëjti e viziton çdo ditë, me çka mund të konstatohet se mjeku i zbaton dispozitat për mbrojtjen shëndetësore të përcaktuara me Ligjin për ekzekutimin e sanksioneve. Personat në repartin e pranimit, gjithashtu, pohuan se gjatë pranimit ishin kontrolluar nga mjeku. Një person i cili ishte vetëlënduar ishte dërguar menjëherë te mjeku, ndërsa për të njëjtin u konstatua se në mënyrë të rregullt udhëhiqet kartoni i tij shëndetësor. Kontrollet bëhen pa prezencë të shërbimit të sigurimit, por nëse ka nevojë, në raste të pacientëve të rrezikshëm ose agresivë, një përfaqësues i shërbimit është i pranishëm gjatë realizimit të kontrollit. Mjekja përfshihet edhe në kontrollin e ushqimit, kontrollohet të njëjtin, ndërsa cilësinë e tij e evidenton në mënyrë përkatëse në librin për kontroll të ushqimit.

MPN-ja e përshëndet mënyrën e konstatimit të gjendjeve në ditarin e ambulancës dhe në kartonin shëndetësor – mjekja në mënyrë përkatëse i regjistron lëndimet e personave të dënuar, por edhe deklaratat/të dhënat e personave për mënyrën në të cilën ka ndodhur vet lëndimi (nga rrahja, me grushte), për të cilat në mënyrë përkatëse i informon shërbimet e tjera të burgut (Sektorin e Sigurimit dhe/ose Sektori për Risocializim). Në këtë mënyrë, theksohet roli parandalues i mjekut, i cili në përputhje me Rregullat Evropiane të Burgjeve "e ka për detyrë t'i evidentojë dhe njoftojë organet kompetente për secilën shenjë ose indikacion se të burgosurit trajtohet me dhunë³³".

³² Pika 47.1 e Rregullave Evropiane të Burgjeve.

³³ Neni 42.3 (c) – Këshilli i Evropës, Rekomandimi (2006) 2 i Komitetit të Ministrave të vendeve anëtare në lidhje me Rregullat.

2. E drejta e arsimit

Në institucionet ndëshkuese-korrektuese e drejta e arsimit nuk realizohet në mënyrë siç parashihet me rregullat ligjore, duke pasur parasysh arsimin e obligueshëm fillor dhe të mesëm. MPN-ja përkujton se *"Çdo burg duhet të përpiqet që të gjithë të burgosurve t'u sigurojë qasje deri te programet arsimore, të cilat duhet të jenë sa të jetë e mundur më gjithëpërfshirëse dhe t'i plotësojnë nevojat e tyre individuale, njëkohësisht duke i marrë parasysh afinitetet e tyre"* në përputhje me Rekomandimin Rec (2006) 2 të Komitetit të Ministrave deri te vendet-anëtare për Rregullat. Së këtejmi, prioritet kanë personat e dënuar që janë analfabetë ose të cilët nuk kanë arsim fillor ose profesional (arsimor).

Vetëm ENK "Idrizovë" ka nënshkruar marrëveshje me shkollën fillore për të rritur "A.S. Makarenko"-Shkup", ndërsa për arsim janë paraqitur 48 persona të dënuar. MPN-ja, gjatë bisedës me një person të dënuar nga ky burg ka marrë informacion se edhe pse profesorët vijnë, personat e dënuar nuk paraqiten në mësim, për shkak se konsiderojnë se nuk ka kapacitete hapësinore për mbajtjen e procesit mësimor. Ekipi i MPN-së gjatë kontrollit konstatoi se në të njëjtën ka kushte për mbajtjen e mësimin, ndërsa personat e dënuar që janë të interesuar për mbajtjen e mësimin mund të ndahen në grupe, në mënyrë që papengesë të mund ta ndjekin këtë proces arsimor.

3. E drejta e punës

Shkalla e angazhimit me punë në institucionet ndëshkuese-korrektuese në Republikën e Maqedonisë është në një nivel pothuajse të ulët dhe të pakënaqshëm. Duke pasur parasysh qëllimin e risocializimit, MPN-ja konstatoi se vetëm personave të dënuar me një regjim më të butë të trajtimit (trajtim i hapur dhe gjysmë i hapur) u sigurohet që përmes punës të fitojnë dhe t'i zhvillojnë shprehjet për punë dhe të fitojnë njohuri profesionale për punë jashtë burgut. Megjithatë, MPN-ja konstatoi se këtë të drejtë e realizon një numër shumë i vogël i personave të dënuar edhe atë për shkaqe objektive dhe subjektive, ndërsa si shembull pozitiv mund të potencohet burgu Manastir (me punë janë të angazhuar rreth 45% të personave të dënuar) dhe ENK Strugë (me punë janë të angazhuar rreth 43% të numrit total të personave të dënuar), e që MPN-ja e konsideron si një faktor pozitiv, i cili ndikon në realizimin e një procesi të suksesshëm të risocializimit të personave të dënuar.

Në pjesën më të madhe të institucioneve ndëshkuese-korrektuese personat e dënuar nga repartet e mbyllur nuk janë të angazhuar me punë. Kështu, gatë vizitës së ENK Shtip, vetëm një person nga reparti i mbyllur, i cili numëronte gjithsej 90 persona të dënuar, ishte i angazhuar me punë (në furrë). Avokati i Popullit – MPN konsideron se pikërisht mospërfshirja me punë kontribuon për zhvillimin e "kulturës së dënueshme" dhe ndikon negativisht mbi procesin e risocializimit të tyre, ndërsa personat përshtaten vështirë në kushtet në burgje. Angazhimi me punë, si rezultat duhet ta ketë fitimin e shprehive të punës dhe shkathtësive për kryerjen e një lloji të detyrave të punës, mbajtjen e aftësive psiko-fizike, realizimin me sukses të procesit të risocializimit dhe persona të dënuar të aftësuar për kryerjen e një lloji të caktuar të profesioneve, të aftësuar për punësim dhe sigurim të pavarur të ekzistencës në liri³⁴.

Pasiviteti dhe joproduktiviteti, si edhe mungesa e aktiviteteve shtesë në repartin e mbyllur mund të ndikojnë në mënyrë kundër-produktive në procesin e risocializimit, ndërsa me këtë edhe në mosplotësimin e qëllimeve të vuajtjes së dënimit me burg, përmes së cilit duhet të vijë deri te përmirësimi i personit si dhe deri te fitimi i shprehive të punës, që do të ndihmojë në sistemin pas-penal të riintegritit.

Personat që vuajnë masën e paraburgimi dhe që janë vendosur në repartet e

³⁴ Nxjerrë nga dokumenti intern i INK Shtip: Procedura gjatë realizimit të angazhimit me punë të personave të dënuar në INK.

paraburgimit të institucioneve, për shkak të natyrës së privimit të tyre nga liria, nuk janë përfshirë në procesin e punës, i cili zbatohet përmes sektorit ekonomik-instruktur, e as në aktivitetet e rregullta të punës që realizohen në kuadër të burgut, për shkak se pjesën më të madhe të kohës e kalojnë të mbyllur në dhomën e paraburgimit në të cilën janë të vendosur. Rregullorja për Rendin e shtëpisë për vuajtjen e masës së paraburgimit në repartin e paraburgimit të burgjeve³⁵ në nenin 22 përcakton obligimin për drejtorinë e burgut, që personit të paraburgosur, me kërkesë të tij, t'i sigurojë kushte për punë, nëse i njëjti ka aprovim nga gjyqtari hetues ose kryetari i këshillit. MPN-ja konstatoi se në asnjë institucion ndëshkuese-korrektues ky përcaktim nuk zbatohet në praktikë, fillimisht për shkak se zgjidhjet aktuale sistematike dhe parakushtet materiale-teknike në burgje, si dhe ndarja fizike e reparteve të paraburgimit, të pjesës së të burgosurve në përbërjen e së cilës janë të vendosura njësitë ekonomike, nuk mundësojnë zbatimin në praktikë të këtij neni.

4. E drejta e qëndrimit në ambient të hapur dhe rekreacioni

MPN-ja si problem më të madh e thekson hapësirën e kufizuar dhe shumë restriktive të lëvizjes së personave që vuajnë masën e paraburgimit. Përkatësisht, këta persona pjesën më të madhe të ditës dhe natës e kalojnë në dhomat e tyre të gjumit (madje 22 orë në ditë), ndërsa vetëm një deri dy orë qëndrojnë jashtë hapësirave të tyre. Dalja jashtë, në ambient të hapur për më pak se 2 orë është në kundërshtim me përcaktimet ligjore, të cilat kërkojnë që personave të paraburgosur t'u sigurohet lëvizje në ambient të hapur më së paku dy orë në ditë. Këto sugjerime Avokati i Popullit – MPN i dërgoi deri te drejtoritë e disa institucioneve ndëshkuese-korrektuese (Burgun Tetovë, Burgun Prilep etj.) me çka i përkujtoi se e drejta e qëndrimit në ambient të hapur duhet të realizohet gjithmonë dhe kjo detyrimisht duhet të zbatohet, në përputhje me përcaktimet e Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve, ku kufizimi në një orë në ditë qëndrim dhe shëtitje në ambient të hapur është përcaktuar vetëm për dënimin disiplinor dërgim në izolim, por jo edhe për kategoritë e tjera të personave të privuar nga liria.

MPN-ja nga drejtoritë e disa INK-ve kërkoi respektim të plotë të përcaktimeve të Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve, ku në nenin 112 përcaktohet se "personave të dënuar duhet t'u sigurohet që jashtë hapësirave të *mbyllura të kalojnë më së paku dy orë në ditë*", ndërsa mbi këtë bazë duhet të përfshihen të gjithë personat e dënuar, me përjashtim të personave të cilët vuajnë dënimin – izolim.

Së këtëjmi, MPN-ja e kërkoi këtë nga drejtoria e INK Shtip për personat që janë të vendosur në repartin e pranimit dhe personat që janë të ndarë në repartin e mbyllur³⁶, nga drejtoria e Burgut Prilep, ku personat në repartin e mbyllur kanë mundësi për ta përdorur shëtitoren kryesore të burgut vetëm një orë në ditë, nga drejtoria e Burgut Strumicë, ku problem është kohëzgjatja e qëndrimit në të hapur e personave të dënuar që qëndrojnë në izolim, si edhe nga drejtoria e Burgut Tetovë, ku personave të dënuar, të vendosur në repartin e pranimit, me përjashtim të personit që vuan izolimin, duhet t'u sigurohet jashtë hapësirave të mbyllura të kalojnë më së paku dy orë në ditë, në përputhje me nenin 112 të Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve.

Personat nga reparti i hapur/gjysmë të hapur, zakonisht kanë të drejtën e qëndrimit më të gjatë në të hapur gjatë ditës, në krahasim me personat me trajtim të mbyllur.

³⁵ "Gazeta zyrtare e RM"-së nr. 101/2011 (publikuar më 26.07.2011)

³⁶ Ndarja e personit i privuar nga liria ndërmerr në rast të shkeljes serioze të Rendit të shtëpisë së institucionit ose kur kryhet një veprë penale që ndiqet sipas detyrës zyrtare, ndërkaq e cila për shkak të veprimeve të tij paraqet rrezik serioz për sigurinë e nëpunësve dhe personave të tjerë në institucion, si edhe për shkak të sigurimit të vendit të ngjarjes dhe ndarjes së autorit të veprës nga dëshmitarët – Udhëzim për kushtet dhe mënyrën e përdorimit të mjeteve për detyrim nga ana e anëtarëve të sektorit të sigurimit në INK dhe ENK.

5. E drejta e ushqimit

Vërejtjet dhe ankesat më të mëdha që vijnë nga personat e privuar nga liria kishin të bënin me sasinë e vakteve dhe cilësinë e ushqimit që marrin. Në disa INK gjatë vizitës kishte mungesë serioze të produkteve ushqimore. Gjatë kontrollit në magazinën e Entit të INK "Idrizovë", MPN-ja konstatoi se ka mungesë të materialeve themelore ushqimore për përgatitjen e ushqimit.

Personat e arrestuar dhe personat e vendosur në izolim ushqimin e marrin dhe e konsumojnë në të njëjtat hapësira në të cilat janë të vendosur, ndërsa në të cilat higjiena shpeshherë është në nivel të ulët, e që mund të paraqes rrezik të mundshëm për shëndetin e tyre. MPN-ja konsideron se praktika e këtillë është degraduese, duke i pasur parasysh kushtet e dobëta dhe të pakënaqshme materiale në këto hapësira.

Në një pjesë të institucioneve ekziston mungesë serioze e pajisjeve për ngrënie, e që ishte më theksuar në INK "Idrizovë"-Shkup. MPN-ja e potencon obligimin që personat e dënuar të përdorin pajisje/takëme standarde për mëngjes, të bërë nga materiali që i plotëson standardet për siguri të ushqimit³⁷.

Në disa repartet të INK "Idrizovë" – Shkup, ankesat kishin të bënin edhe me kohën kur ndahet mëngjesi, përkatësisht pjesa më e madhe e personave të dënuar theksuan se mëngjesi u jepet në mbrëmje, ndërsa të njëjtit nuk kanë kushte përkatëse në dhomat për ruajtjen e vaktit. Në burgje gjatë përgatitjes së vakteve kihet kujdes për ndjenjat fetare dhe nevojat e personave të privuar nga liria.

Në disa institucione (ENK Shtip, Burgun Manastir etj.) MPN-ja konstatoi se libri për kontrollin e cilësisë së vakteve nuk plotësohet në mënyrë të rregullt, gjë që çon në konkluzion se kontrolli nuk bëhet çdo ditë. Në këtë drejtim, për shkak të mangësive të caktuara MPN-ja manifestoi shqetësim në pjesën e mbikëqyrjes së cilësisë së ushqimit dhe kërkoi nga drejtoria dhe mjeku t'u përkushtojnë vëmendje më të madhe procesit të përgatitjes së vakteve, vlerës së tyre energjetike, si edhe të sigurojnë kontroll të rregullt dhe të vazhdueshëm të cilësisë së ushqimit.

Në pjesën më të madhe të institucioneve nuk ka ndonjë ushqim të veçantë (dietë) për kategoritë e personave të sëmurë nga diabeti, hepatiti dhe sëmundje të tjera. MPN-ja përkujton INK (sidomos sektorin për mbrojtje shëndetësore) se obligimi për regjim të veçantë të ushqimit për personat e dënuar të sëmurë del nga neni 110, paragrafi 3 i Ligjit për ekzekutim të sanksioneve.

Në lidhje me ushqimin e burgut, pjesa më e madhe e personave, me të cilët MPN-ja zhvilloi bisedë në burgun Tetovë, shprehën fjalë lavdërimi për ushqimin që marrin, ishin të kënaqur dhe nuk kishin ankesa në lidhje me cilësinë e ushqimit, megjithatë nuk ishin të kënaqur me sasinë e mëngjesit dhe darkës. Gjendje të ngjashme MPN-ja hasi edhe në ENK Strugë.

6. Parashtrimi i parashtrësive dhe kontaktet me botën jashtë burgut

Në bisedën me personat e dënuar, ekipi i MPN-së konstatoi se, në pjesën më të madhe të institucioneve, personat kanë të drejtë të parashtrojnë parashtrësë ose kërkesë për takim me drejtorin e burgut. Zakonisht, mënyra e parashtrimit bëhet përmes paraqitjes së kërkesës me shkrim nëpërmjet Sektorit për Risocializim ose nëpërmjet Sektorit për Sigurim. Në disa institucione, si në ENK Shtip, personat e dënuar theksuan se bisedat me drejtorin nuk janë të natyrës së besueshme, sepse në to janë të pranishëm edhe persona të tjerë të punësuar. Personat e dënuar, në një pjesë

³⁷ Rregullorja e normativave për përgatitjen e ushqimit të personave të dënuar, e miratuar nga Ministria e Drejtësisë më 25.03.2009.

të institucioneve, theksuan se drejtori në mënyrë të rregullt i viziton edhe kapacitet e vendosjes së institucionit (ENK Idrizovë, Burgun Manastir), ndërsa në institucionet e tjera personat e privuar nga liria u ankuan se nuk vizitohen nga ana e drejtorit (p.sh., personat që vuajnë masën e paraburgimit në Burgun Prilep).

Në të gjitha INK ka të vendosura kuti postare të Avokatit të Popullit, përmes së cilave personat mund të parashtrajnë parashtrësë në rast se mendojnë se të drejtat e tyre janë shkelur ose të njëjtat nuk mund t'i realizojnë. Gjatë kontrollit në Burgun Strumicë, MPN-ja konstatoi se shërbimi i kujdestarisë ka një kontroll të drejtpërdrejtë mbi rutinën e AP-it, dhe mbi të njëjtën ishte ngjitur një fletë në të cilën shkruante "Drejtoria për Ekzekutimin e Sanksioneve", me çka mund të vihen në lajthitje personat e dënuar. Gjatë vizitës në Burgun Tetovë, MPN-ja konstatoi se kutia e Avokatit të Popullit nuk është siç duhet, e njëjta hapet lehtë dhe deri te ajo qasje kanë të gjithë personat e dënuar, si edhe të punësuarit në shërbimet e burgut. Gjithashtu, MPN-ja konstatoi se personalisht drejtori dhe shërbimi i sigurimit të Burgut Tetovë, nëpërmjet sistemit të video-mbikëqyrjes, kanë kontroll të drejtpërdrejtë mbi rutinën, më saktë e njëjta përfshihet me video-mbikëqyrjen përmes kamerës së instaluar në TV sallën.

Personat e dënuar dhe të paraburgosur shumë rrallë ose aspak nuk vizitohen nga ana e gjyqtarëve për ekzekutimin e sanksioneve, kryetarit të Gjykatës themelore ose nga ndonjë gjyqtar tjetër, e që është në përputhje me detyrimet që dalin nga Ligji për ekzekutimin e sanksioneve dhe nga Ligji për procedurë penale. Vetëm në Burgun Manastir vizitat e këtilla janë të rregullta, ndërsa në Burgun Prilep, sipas të dhënave të marra nga drejtoria, kryetari i Gjykatës Themelore Prilep një herë në javë e viziton institucionin.

Kontaktin me botën jashtë burgut personat e dënuar e realizojnë nëpërmjet vizitave me të afërmit e tyre (bashkëshortin, familjen) dhe nëpërmjet bisedave telefonike, në përputhje me rregullat pozitive-ligjore, Renden e shtëpisë dhe në kohën e caktuar nga ana e drejtorit të institucionit. MPN-ja gjatë realizimit të vizitave nuk mori ankesa më të mëdha nga ana e personave të dënuar, sa i përket realizimit të të drejtës së vizitës, megjithatë në praktikë paraqiten probleme gjatë realizimit të vizitës me të cilin i dënuari jeton në bashkësi jashtëmartesore, ndërsa në disa institucione ndëshkuese-korrektuese personat u ankuan në qasjen deri te telefoni dhe mosfunksionimin e kabinave telefonike publike, me çka u shkurtohet mundësia për të kontaktuar me botën jashtë burgut.

B.3. Trajtimi i personave të privuar nga liria

Në shumicën e institucioneve ndëshkuese-korrektuese të cilat Avokati i Popullit – MPN i vizitoi gjatë vitit 2012, personat e dënuar dhe personat që vuajnë masën e paraburgimit, me të cilët zhvilloi bisedë, nuk u ankuan për torturë ose trajtime tjera mizore, çnjerëzore ose degraduese nga ana e shërbimeve të institucionit. Personat, kryesisht nuk kishin vërejtje në pjesën e veprimit dhe trajtimit të shërbimeve të burgut, ndërsa për të punësuarit në sektorin e sigurimit konsiderojnë se veprojnë në mënyrë korrekte.

MPN-ja, disa herë ka shprehur shqetësim për realizimin efikas të hetimit nga drejtoria e institucionit për dyshimin më të vogël rreth ndonjë sulmi fizik ose dhune midis personave të dënuar, si dhe dhunë të kryer nga ana e shërbimeve mbi të burgosurit dhe/ose personat e paraburgosur. Indikacionet e këtilla, për raste të mundshme, u identifikuan në Burgun Prilep, ENK "Idrizovë", ENK Shtip dhe Burgun Strumicë. Të dhëna për raste të lartpërmendura zakonisht shprehnin personat e dënuar që kanë vuajtur dënimin disiplinor – izolim ose personat e dënuar me trajtim të mbyllur, të vendosur në repartet e burgjeve të institucioneve, ndërsa rastet janë përshkruar në

mënyrë të detajuar në raportet e veçanta të dërguara deri te drejtoritë e INK dhe Drejtoria për Ekzekutimin e Sanksioneve pranë Ministrisë së Drejtësisë të Republikës së Maqedonisë. Një pjesë e të dhënave, me kërkesë dhe pëlqim të denoncuesit, ishin dorëzuar deri te zyrat rajonale e Avokatit të Popullit, për shkak të procedimit të mëtejshëm.

Edhe pse pjesa më e madhe e këtyre personave nuk kanë parashtruar ankesë zyrtare deri te drejtoria e burgut, e as parashtrësë deri te ndonjëri nga mekanizmat e jashtëm kontrollues, MPN-ja konsideron se ka qenë e nevojshme dhe e domosdoshme të analizohen të dhënat dhe të konstatohen faktet për rastet konkrete, për të cilat MPN-ja mori konfirmim edhe nga persona të tjerë të dënuar gjatë zhvillimit të bisedave konfidenciale. Gjatë vizitës së ENK "Idrizovë" – Shkup, disa të dënuarit (nga reparti i pranimit, i mbyllur, femëror), u ankuan se shërbimi i sigurimit ndaj tyre ka vepruar në mënyrë joadekuate, përkatësisht ishte përdorur forcë dhe ishin trajtuar në mënyrë çnjerëzore dhe/ose degraduese. Një pjesë e personave të dënuar u ankuan edhe për dhunën midis popullsisë së dënuar, si dhe për kërcënimet dhe ekzistimin e frikës për sigurinë personale.

Veçanërisht është karakteristik rasti në Burgun Prilep, ku drejtoria e burgut nuk ka ndërmarrë masa efikase dhe konkrete në drejtim të analizimit të të dhënave, edhe pse nga ana e mjekut të burgut ishte konstatuar se personi kishte lëndime, me ç'rast në ditarin e ambulancës ishte evidentuar edhe deklarata e personit të dënuar se ka qenë i rrahur, ndërsa në raportin e kirurgut-specialist ishte shkruar në mënyrë shtesë se personi ka qenë i rrahur me grushte.

Në këtë drejtim, MPN-ja i vuri në dukje drejtorisë së burgut obligimet që dalin nga Konventa Kundër Torturës dhe Llojeve tjera të Trajtimit apo Ndëshkimit Mizor, Çnjerëzor ose Degradues të Kombeve të Bashkuara nga viti 1987³⁸, ku në nenin 12 theksohet se "çdo shtet anëtar kujdeset që organet kompetente menjëherë të zbatojnë hetim të paanshëm gjithmonë kur ekzistojnë shkaqe të arsyeshme për dyshim të aktit të torturës..." si dhe përcaktimet e Deklaratës për Mbrojtjen e të gjithë Personave nga Tortura dhe format e tjera të trajtimit ose ndëshkimit mizor, çnjerëzor ose degradues nga viti 1975³⁹, në të cilën në nenin 9 theksohet se "gjithmonë kur ka bazë për të besuar se është bërë një formë e torturës, organet kompetente duhet menjëherë të zbatojnë një hetim të paanshëm, edhe në rastet kur nuk ka pasur asnjë ankesë formale".

Në këtë drejtim duhet të merren parasysh edhe standardet e Komitetit për Parandalimin e Torturës pranë Këshillit të Evropës (KPT) në të cilat qëndron se "Nëse shfaqja e informacioneve që japin indikacione për trajtim të keq nuk ndiqet me përgjigje të shpejtë dhe efikase, ata që kanë për qëllim t'i trajtojnë keq personat e privuar nga liria së shpejti do të kuptojnë, dhe me arsye të mirë, se një gjë të tillë mund ta bëjnë pa mos u dënuar. Sipas pikëpamjes së Komitetit, madje edhe kur nuk ka pasur ankesë të parashtruar formale, organet e tilla duhet të kenë obligim ligjor të realizojnë hetim gjithmonë kur do të marrin informacione të besueshme nga cilido qoftë burim, se personat e privuar nga liria e tyre i janë ekspozuar keqtrajtimit"⁴⁰.

Gjatë realizimit të vizitës në Burgun Manastir, MPN-ja konstatoi trajtim degradues përmes realizimit të video-mbikëqyrjes në dy dhoma të fjetjes. Gjatë kontrollit të video-monitorimit në shërbimin e kujdestarisë, MPN-ja konstatoi se kamerat janë vendosur në dy mure të kundërta në dy dhoma individuale, me çka ka një shikim të drejtpërdrejtë mbi hapësirat, duke përfshirë edhe krevatet ku personat flenë. MPN-ja konsideron se realizimi i këtillë i mbikëqyrjes nëpërmjet kamerave që incizojnë në mënyrë të vazhdueshme gjatë ditës dhe natës personat në dhomat e fjetjes është në kundërshtim

³⁸ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, entry into force 26 June 1987.

³⁹ Declaration on the Protection of all persons from being subject to torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, 09.12.1975.

⁴⁰ Shkëputje nga Raporti i përgjithshëm i 14-të (CPT (2004)28).

me nenin 38, paragrafin 1 të Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve, në përputhje me të cilin gjatë vuajtjes së dënimit me burg duhet të respektohet personaliteti dhe dinjiteti i njeriut, si dhe me Ligjin për mbrojtjen e të dhënave personale⁴¹. Në përputhje me Doracakun për mbrojtjen e të dhënave personale gjatë zbatimit të video-mbikëqyrjes⁴², kur kamera është e vendosur në hapësirat e brendshme e njëjta nuk duhet të drejtohet dhe të incizojë hapësira të cilat janë relevante për sigurimin e mbrojtjes, por jo edhe hapësira përreth të cilat konsiderohen si private (tualetet, kuzhinat, dhomat e pushimit, dhomat e zhveshjes etj.). Në këtë drejtim, MPN-ja kërkoi ndryshimin e disa neneve të caktuara të Rregullores për mënyrën e zbatimit të video-mbikëqyrjes në INK Burgun Manastir, sipas së cilave rekomandimeve drejtorja e burgut veproi në mënyrë përkatëse dhe të njëjtat i zbatoi⁴³.

Gjithashtu, MPN-ja zhvilloi bisedë me një grup personash të dënuar me përkatësi etnike romë në Burgun Strumicë, të cilët u ankuan për keqtrajtim dhe degradim nga persona konkret të punësuar në shërbimin e sigurimit. Në lidhje me këtë rast, MPN-ja e informoi drejtorinë e burgut, sa u përket ankesave për keqtrajtim fizik nga persona konkret të punësuar në shërbimin e sigurimit, me ç'rast drejtorja u dha përgjigje se kundër një zyrtari është në rrjedhë procedura disiplinore për shkak të akuzave për keqtrajtim fizik, ndërsa për personin tjetër deri më tani nuk kishte lloj të tillë të ankesave të parashtruara nga personat e dënuar.

B.4. Evidenca dhe regjistrat

Konkluzion i përgjithshëm, për institucionet ndëshkuese-korrektuese, të cilët u vizituan gjatë vitit 2012, është se udhëheqja e librave dhe regjistrave nuk është e unifikuar. Gjendja e këtyre, sipas MPN-së, është shqetësuese dhe konsideron se përmbytja dhe mënyra e udhëheqjes së librave, regjistrave dhe evidencave në institucionet ndëshkuese-korrektuese duhet së shpejti të rregullohen nga ana e Ministrisë së Drejtësisë së Republikës së Maqedonisë.

Kryesisht, gjatë realizimit të vizitave MPN-ja ka bërë kontroll në disa regjistra të burgjeve, me zgjidhje personale edhe atë gjatë secilës vizite individuale më së paku në dy nga librat/regjistrat në vijim:

- Libër për dënimet e shqiptuara disiplinore,
- Libër për përdorimin e mjeteve të detyrimit mbi personat e dënuar ose të paraburgosur,
- Libër për dërgimin/referimin e personave të dënuar,
- Libër për evidencën e kontrolleve të kryera dhe
- Libër për ankesa dhe parashtresa nga personat e dënuar.

MPN-ja zbatoi kontroll në regjistrat për dënimet e shqiptuara disiplinore, me ç'rast konstatoi se në mënyrë përkatëse është evidentuar numri rendor, emri dhe mbiemri i personit të dënuar, lloji i masës së shqiptuar disiplinore dhe kohëzgjatja e masës. MPN-ja, gjithashtu, konsideron se gjithmonë në këtë regjistër duhet të regjistrohët edhe zyrtari, me emër dhe mbiemër, i cili e ka dhënë propozimin për ngritjen e procedurës disiplinore kundër personit të dënuar. MPN-ja konstatoi se gjatë evidentimit të të dhënave në këtë regjistër përdoret korrektori dhe konsideron se i njëjti mund lehtë të keqpërdoret (kjo u konstatua në Burgun Manastir). Në këtë drejtim, MPN-ja kërkoi që të dhënat e evidentuara në mënyrë të gabuar të fshihen me një vizë, me çka

⁴¹ „Gazeta zyrtare e RM-së” nr. 07/2005, 103/2008, 124/2010 dhe 135/2011.

⁴² Ky doracak është i publikuar nga Drejtorja për mbrojtjen e të dhënave personale, dhe projekti është i financuar nga BE-ja.

⁴³ Në përputhje me të dhënen e marrë në përgjigjen e drejtorisë së burgut Manastir.

nga njëra anë vihet në dukje pavlefshmëria e asaj të dhëne, ndërsa nga ana tjetër kjo e dhënë do të jetë qartë e lexueshme. Gjithashtu, në disa INK, MPN-ja konstatoi edhe udhëheqje jo efektive të këtij libri nga ana e zyrtarëve (p.sh., ENK Strugë). MPN-ja konsideron se shërbimet e burgjeve duhet me vëmendje më të madhe dhe në kohë ta udhëheqin dhe plotësojnë librin për dënimet e shqiptuara disiplinore.

MPN-ja gjatë disa vizitave sugjeroi se në librin për përdorimin e mjeteve të detyrimit duhet të shënohet çdo përdorim i tyre, duke përfshirë edhe lidhjet me pranga për kohë të shkurtër, si dhe shoqërimin me pranga. MPN-ja konstatoi se në këtë libër nuk regjistrohet përdorimi i mjetit të detyrimit "ndarje" – ndarja si një mjet detyrimi duhet gjithmonë të regjistrohet në mënyrë përkatëse në regjistrin përkatës, ndërkohë MPN-ja në mënyrë shtesë konsideron se kohëzgjatja e kësaj ndarjeje duhet të kufizohet në kohën domosdoshmërisht të nevojshme për realizimin e qëllimit të kësaj ndarjeje.

MPN-ja konstatoi se në Burgun Tetovë dhe ENK Strugë nuk udhëhiqet evidencë e veçantë (libër) për ankesa, të cilat personat e dënuar ia drejtojnë udhëheqjes së institucionit⁴⁴, por e njëjta regjistrohet si kërkesë deri në dosjet e tyre individuale dhe nëpërmjet sektorit për risocializim i dorëzohet ekipit udhëheqës. Përkundër praktikës së ENK Strugë, në shumicën e INK-ve udhëhiqet një regjistër i veçantë për parashtrësia dhe ankesa të parashtruara nga personat e dënuar.

MPN-ja u rekomandoi institucioneve ndëshkuese-korrektuese, që çdo faqe e regjistrave dhe evidencave të burgjeve ta përmbajnë vulën e INK-it dhe datën, që paraqet një masë shtesë për mbrojtje nga keqpërdorimet e mundshme e të dhënave që regjistrohen në këtë libër.

MPN-ja e përhëndet udhëheqjen e librit të veçantë të evidentimit të personave të paraburgosur mbi të cilët është përdorur forcë nga Ministria e Punëve të Brendshme gjatë arrestimit. MPN-ja hasi në një praktikë të këtillë gjatë vizitës së Burgut Tetovë dhe konsideron se e njëjta është në drejtim të identifikimit të rasteve të mundshme të veprimit të parregullt dhe joprofesional policor.

Konkluzion i përgjithshëm është se dosjet profesionale dhe fletët personale në INK kryesisht udhëhiqen në mënyrë të rregullt dhe në nivel të kënaqshëm nga ana e evidencës amë dhe sektorit për risocializim. Në të njëjtat janë regjistruar të gjitha të dhënat për personat e dënuar, për trajtimin dhe progresin e tyre, ndërsa ndaj fletëve bashkëngjiten dokumentet përkatëse (autobiografia dhe të dhënat për personin e dënuar, dokumentet për progresin/riprogresin, instrumenti për vlerësimin e rrezikut, anamneza kriminale, aktvendimi me klasifikim, aktvendimi për vuajtjen e masës së izolimit me mendimin e mjekut, raportet nga bisedat e zhvilluara individuale etj.).

MPN-ja konstatoi se vetëm një pjesë e INK-ve kanë përpiluar dhe miratuar një akt i veçantë (rregullore) për mënyrën e kryerjes së video-mbikëqyrjes, që si obligim del nga Ligji për mbrojtjen e të dhënave personale.

⁴⁴ Në përgjigjet, sipas raporteve të veçanta MPN-ja, u njoftua se në Burgun Tetovë është filluar me udhëheqjen e një libri ankësash, duke filluar nga muaji shkurt i vitit 2012, ndërsa në INK Strugë udhëhiqet një libër i veçantë nga ana e shërbimit amë, ndërsa në përputhje me Ligjin për procedimin sipas parashtrësive dhe propozimeve është formuar edhe një komision i veçantë për procedimin sipas parashtrësive të paraqitura nga personat e dënuar. Megjithatë, MPN-ja gjatë vizitës dhe kontrollit të kërkuar në këtë regjistër ishte lajmëruar edhe se librat e tilla nuk udhëhiqen në burgjet e treguara.

B.5. Përgjigjet nga institucionet ndëshkuese-korrektuese dhe Drejtoria për Ekzekutimin e Sanksioneve pranë Ministrisë së Drejtësisë së RM-së

Në përputhje me nenin 3 të Ligjit për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit për Avokatin e Popullit, zyrtarët e organeve, organizatat dhe institucionet ku liria e lëvizjes është e kufizuar, janë të obliguar të veprojnë sipas sugjerimeve dhe rekomandimeve të Avokatit të Popullit, ndërsa për veprimin ta njoftojnë më së voni brenda 30 ditëve nga dita e marrjes së raportit të veçantë.

Drejtoritë e institucioneve, në pjesë më të madhe, pajtohen me gjendjet e konstatuara negative dhe rreziqet e identifikuara dhe e njoftojnë Avokatin e Popullit – Mekanizmin Parandalues Nacional, për masat që do të ndërmerren në drejtim të largimit të mangësive dhe përmirësimit të gjendjeve.

Avokati i Popullit për disa përgjigje të marra kërkoi edhe shpjegime ose informacione shtesë për çka pranoi përgjigje përkatëse. Shkallën e zbatimit të rekomandimeve të dhëna, Avokati i Popullit – MPN e mat përmes realizimit të vizitave të realizuara me qëllim të ri-kontrollit, të cilat fokusohen kryesisht në përcaktimin e masave të ndërmarra, në përputhje me përgjigjet e marra nga drejtoritë e institucioneve dhe Drejtoria për Ekzekutimin e Sanksioneve.

Në shumicën e përgjigjeve, MPN-ja u njoftua se në ato INK ku kishte pasur ankesa në lidhje me sjelljen e shërbimeve ndaj personave të dënuar dhe të paraburgosur, kryesisht nga të punësuarit në sektorin e sigurimit, drejtoritë e institucioneve kanë mbajtur takime pune me të punësuarit në këtë sektor, nëpërmjet të cilave ua kanë përkujtuar të punësuarve trajtimin profesional dhe korrekt me personat e dënuar, në përputhje me Ligjin për ekzekutimin e sanksioneve, kodeksin etik, si dhe ndalimin e torturës ose trajtimin tjetër mizor, çnjerëzor ose degradues me personat e privuar nga liria, si dhe i kanë paralajmëruar për ndëshkim në rast të kryerjes së një vepre të tillë. MPN-ja konsideron se është i nevojshëm një trajnim shtesë i të punësuarve në Sektorin e Sigurimit për trajtimin me personat e privuar nga liria.

Personat e dënuar në disa institucione, në përputhje me përgjigjet e marra, janë inkurajuar nga ana e organeve kompetente që çdo dhunë dhe degradim ta paraqesin te personi përgjegjës për parashtrësia dhe ankesa në drejtim të ndërmarrjes së hetimit përkatës⁴⁵.

MPN-ja ka vërejtur edhe disa mospajtime të shprehura me rekomandimet e dhëna, për të cilat në mënyrë shtesë do të bisedohet me drejtoritë e INK-ve përkatëse në drejtim të gjetjes së një zgjidhje përkatëse, duke respektuar para se të gjithash sugjerimet dhe rekomandimet e dhëna nga ana e MPN-së. Megjithatë, në përgjigjet e pranuar, MPN-ja vërejtë edhe mospranim të rekomandimeve të caktuara të cilët ishin dhënë në drejtim të realizimit në praktikë të zgjidhjeve të caktuara ligjore dhe nënligjore. Kështu p.sh., drejtori i Burgut Manastir nuk pajtohet me vendosjen e kutisë, nëpërmjet së cilës personat e dënuar do të parashtrorjnë kërkesë për kontroll mjekësor, e që njëkohësisht paraqet detyrim që del nga neni 42, paragrafi 3 i Rendit të shtëpisë për personat e dënuar.

Në një shembull tjetër, MPN-ja, gjithashtu, hasi në mospajtime të caktuara në pjesën e përdorimit të "ndarjes" si një mjet detyrimi, për çka MPN-ja konsideron se duhet në mënyrë përkatëse të evidentohet në librin për përdorimin e mjeteve të detyrimit, e përcaktuar me një akt me shkrim, me çka do t'i mundësohet personit të dënuar e drejta për të parashtruar parashtrësia përkatëse ligjore. Drejtoria e INK Shtip nuk u pajtua me këtë rekomandim dhe në përgjigje ka cekur se vepron në përputhje me detyrimet që dalin nga Udhëzimi për kushtet dhe mënyrën e përdorimit të mjeteve

⁴⁵ Përgjigjen e këtillë MPN-ja e pranoi nga Burgu Strumicë.

të detyrimit nga ana e pjesëtarëve të Sektorit të Sigurimit në INK dhe IEK. Megjithatë, MPN-ja gjatë hartimit të rekomandimit thirret në obligimet që dalin nga Ligji për ekzekutimin e sanksioneve, akti nënligjor dhe rekomandimet e KPT-it, duke pasur parasysh se “ndarja” mund të realizohet në kohëzgjatje prej tri ditësh.

Avokati i Popullit – MPN u njoftua nga ana e Drejtorisë për Ekzekutimin e Sanksioneve pranë Ministrisë së Drejtësisë, për planet e rikonstruksionit dhe ndërtimit të reparteve të reja në Burgun Shkup dhe ENK “Idrizovë” – Shkup.

C. SPITALET PSIKIATRIKE

Avokati i Popullit – Mekanizmi Parandalues Nacional, në vitin raportues ka realizuar tri vizita të rregullta të paparalajmëruara në spitalet psikiatrike: Shkup, Demir Hisar dhe Negorcë, i shoqëruar nga bashkëpunëtori i jashtëm-psikiatri, në përputhje me Memorandumin për bashkëpunim të nënshkruar midis Avokatit të Popullit të RM-së dhe Shoqatës së Psikiatërve të RM-së. Qëllimi i vizitave, në përputhje me Protokollin Fakultativ ishte identifikimi i rreziqeve me qëllim të parandalimit të torturës ose një llojeve tjera të trajtimit apo ndëshkimit mizor, çnjerëzor ose degradues, përmes kontrollit të kushteve materiale në institucionet publike shëndetësore, trajtimin e pacienteve, realizimin e të drejtave të garantuara me Ligjin për shëndetëtorë, Ligjin për mbrojtjen e të drejtave të pacienteve dhe aktet e tjera ligjore, si edhe udhëheqjen e evidencave në lidhje me këtë kategori personash.

Gjatë vizitave u zhvilluan biseda me më shumë pacientë, të cilët qëndrojnë në këto institucione, ndërsa ekipi i MPN-së, i shoqëruar nga bashkëpunëtori i jashtëm, realizoi një takim dhe bisedë me më shumë të punësuar, të cilët në momentin e vizitës ishin në vendet e punës (mjekë-specialistë, infermiere, teknikë, ndihmësmjek etj.). Njëkohësisht, u kontrolluan edhe regjistrat për fiksime, fletët e pranimit, fletët (planet) për trajtimin individual dhe më shumë dosje të personave të vendosur në institucionet psikiatrike. Vizitat në spitale u realizuan në bashkëpunim të plotë me institucionet dhe të punësuarit, me ç'rast ekipi i MPN-së pati kontroll pa pengesë në vendet e vendosjes, si dhe liri të plotë në zgjedhjen e personave me të cilët zhvilloi bisedë.

Trajtimi i pacienteve

Gjatë vizitës në **Spitalin Psikiatrik Shkup**, MPN-ja në bisedat me pacientët nuk morri ankesa për torturë dhe trajtim mizor, ndërsa sjellja e personelit u vlerësua si korrekte. Megjithatë, në bisedën me një prind të pacientit të vendosur, MPN-ja u informua për trajtim të mundshëm çnjerëzor dhe/ose degradues, kështu që gjatë pranimit në spitali pacienti është trajtuar në mënyrë të ashpër dhe degraduese nga ana e 2 personave (me supozim sanitar), ndërsa gjatë gjithë kohës ai ka qenë i lidhur me pranga mbrapa kurrit. Njëkohësisht, edhe gjatë natës ka qenë i vendosur në dhomën e fiksimit, ku ka qenë i çmobilizuar fizikisht duke përdorur rripa lëkure, megjithatë në të njëjtën dhomë njëkohësisht ishin të vendosur edhe dy persona të tjerë të cilët nuk kanë qenë të çmobilizuar (të fiksuar) për krevetet. Mënyra e këtillë e fiksimit ka shkaktuar shfaqjen e frikës tek prindërit për fëmijën e tyre, më saktë ka ekzistuar mundësia që ai të sulmohet nga dy personat e tjerë, të cilët gjithashtu kanë qenë nën mbikëqyrje të përfurcuar për shkak të gjendjes së shqetësimit tek të njëjtët. Në lidhje me informacionet e marra MPN-ja kërkoi nga drejtori i spitalit psikiatrik të përpilojë një protokoll për mënyrën e referimit (transferimit) të personave nga njëri në repartin tjetër, me ç'rast do të kihet kujdes për integritetin e tyre personal dhe gjendjen e tyre shëndetësore, si dhe derisa një person është i çmobilizuar fizikisht në dhomën e fiksimit, në të njëjtën hapësirë në asnjë rast të mos vendosen, në të njëjtën kohë, edhe persona të tjerë që janë nën mbikëqyrje të përfurcuar dhe të cilët nuk janë të fiksuar.

Në **Spitalin Psikiatrik Demir Hisar**, MPN-ja në bisedë me pacientët nuk mori ankesa për torturë dhe trajtim mizor, ndërsa sjellja e personelit u vlerësua si korrekte. U konstatua se në këtë spital nuk përdoret terapia elektrokonvulsive, e cila konsiderohet si një metodë e tejkaluar dhe çnjerëzore, e cila shkakton edhe dhimbje nëse nuk përdoret me anestezi.

MPN-ja edhe në **Spitalin Psikiatrik Negorcë** në bisedë me pacientët nuk mori ankesa për torturë dhe trajtim mizor, ndërsa sjellja e personelit në masë të madhe u vlerësua si korrekte, përveç në disa raste ku pacientët u ankuan ndaj sanitarëve, përkatësisht se të njëjtit u kërcënohen kur refuzojnë ta marrin terapinë e përshkruar. Në këtë spital, MPN-ja hasi gjendje të përdorimit të një shtrati nga më shumë persona, d.m.th., konstatoi se jo çdo pacient kishte shtrat të veçantë (krevat) në pavijonin kronik B, ndërsa vendosjen e tyre në spital e vlerëson si trajtim ndëshkues dhe çnjerëzor. Edhe pse gjendja e mbipopullimit është për shkak të procesit të rinovimit, i cili zhvillohet në spitalin psikiatrik, megjithatë për MPN është e palejueshme që më shumë persona të vendosen në një krevat. Në këtë mënyrë shkelet edhe Ligji për shëndet mendor, i cili parashikon se "personi, dinjiteti dhe privatësia e secilit person me sëmundje mendore duhet të respektohet"⁴⁶, si dhe se "personi me sëmundje mendore ka të drejtë për një trajtim të njëjtë gjatë kujdesit, mjekimit dhe rehabilitimit sikurse edhe personat e sëmurë nga sëmundjet e tjera"⁴⁷.

Hospitalizimi i detyruar dhe vullnetar

Mënyra e hospitalizimit mund të realizohet në bazë të detyruar dhe vullnetare. Në përputhje me Ligjin për procedurë jashtëgjyqësore kur pranohet një person me pëlqim duhet të jepet një deklaratë me shkrim para dy dëshmitarë të rritur që dinë shkrim-lexim, të cilët nuk janë të punësuar në institucionin publik shëndetësor dhe nuk janë të afërm sipas gjakut me personin që pranohet. Në **Spitalin Psikiatrik Negorcë** personat që janë të hospitalizuar në mënyrë të detyruar, vendosen në departamentin urgjent akut. Spitali bashkëpunon me Gjykatën Themelore Gjevgjeli për vendosjen për hospitalizim të detyruar. Ligji për procedurë jashtëgjyqësore, neni 59 përcakton se "Kur organizata shëndetësore do të pranojë një person me sëmundje mendore pa pëlqimin e tij ose pa vendimin e gjykatës, personi i autorizuar i institucionit publik shëndetësor është i detyruar brenda 48 orëve të paraqes raport deri te gjykata". Më tej, neni 65 përcakton se "Gjykata është e detyruar t'i shqyrtojë të gjitha rrethanat me rëndësi për miratimin e vendimit dhe ta dëgjojë personin mbi të cilin bëhet kontrolli, nëse kjo është e mundur dhe nëse nuk ndikon negativisht në shëndetin e tij". Gjatë vizitës në spitalin psikiatrik ishin të vendosur gjithsej 217 pacientë, ndërsa në përputhje me informacionet e marra të gjithë ishin hospitalizuar në mënyrë vullnetare, përveç personave të cilëve u është shqiptuar masa e sigurisë.

Gjatë vizitës në repartin kronik MPN-ja mori ankesë nga një person se nuk i lejohet ta lëshojë spitalin. Me kërkesë të ekipit të MPN-së, personeli mjekësor informoi se personi është hospitalizuar në mënyrë vullnetare dhe se i njëjti është vendosur në repartin kronik, por vet personi ka treguar se atë e ka sjellë policia dhe se nuk ka nënshkruar pëlqim për praninë në spital. Gjatë kontrollit në dokumentacionin, MPN-ja konstatoi se për të njëjtin person nuk ka pëlqim me çka parashtrrohet pyetja nëse i njëjti është hospitalizuar në mënyrë vullnetare, por njëkohësisht në dosje nuk kishte asnjë dokument përkatës gjyqësor për hospitalizimin e tij të detyruar. Prandaj, gjatë kontrollit të dosjes, MPN-ja nuk mundi të përcaktojë se në cilën mënyrë është hospitalizuar personi, ndërsa sipas informacioneve të dorëzuara, personit nuk i ishte caktuar kujdestar, kështu që është e nevojshme që Qendra për punë sociale në mënyrë shtesë ta përcaktojë. MPN-ja konstatoi një dosje të e cila nuk ishte në rregull, gjë që hap mundësinë nga keqpërdorimi i hospitalizimit të pacientëve – nëse të njëjtët refuzojnë të nënshkruajnë pëlqimin, institucioni është i detyruar për këtë ta njoftojë gjykatën dhe sipas vlerësimit të kërkojë hospitalizim të detyruar. Çdo ndalim në spital, për të cilin nuk ka pëlqim nga ana e pacientit, duhet në mënyrë të detyrueshme të bazohet në vendim gjyqësor, ndërsa gjatë mjekimit vullnetar spitali është i detyruar ta respektojë parimin e vullnetarizimit dhe t'i mundësojë personit të largohet nga institucioni sipas

⁴⁶ Neni 7 i Ligjit për shëndet mendor.

⁴⁷ Neni 8 i Ligjit për shëndetin mendor.

vullnetit të tij.

Njëkohësisht, edhe në **Spitalin Psikiatrik Demir Hisar**, MPN-ja konstatoi një rast të një pacienti i cili ka qenë i hospitalizuar në mënyrë vullnetare dhe të cilit krahas mendimit pozitiv të mjekut, nuk i lejohet të largohet në mënyrë vullnetare nga spitali⁴⁸, me çka në mënyrë të drejtpërdrejtë shkelet parimi i vullnetarizmit, si edhe zbatimi i dispozitave të Ligjit për shëndet mendor.

Në **Spitalin Psikiatrik Shkup** u konstatua se nuk zbatohet në praktikë dispozita e nenit 59, paragrafit 2 të Ligjit për procedurë jashtëgjyqësore, më saktë për shkak të zbatimit të vështirë (ose moszbatimit) të kësaj dispozite nuk sigurohen (ose sigurohen vetëm në raste të rralla) dy dëshmitarë të rritur të cilët nuk janë të punësuar në institucionin publik shëndetësor dhe nuk janë të afërm të gjakut me personin që pranohet. Nuk realizohen në praktikë dispozitat e Ligjit për procedurë jashtëgjyqësore në pjesën e hospitalizimit të detyruar, më saktë edhe më tej vazhdon problemi me sigurimin e aktvendimit nga gjykata në afatin e paraparë ligjor prej 3 ditë.

MPN-ja në këtë domen, tek **Institucioni Psikiatrik Shkup** shprehu edhe shqetësimin për të ashtuquajturit "raste të mëparshme gjyqësore", të cilët, duke pasur parasysh momentin social, stigmën dhe mospranimin nga ana e familjes dhe mjedisit, si edhe hospitalizimin e tyre afatgjatë, vazhdojnë të jetojnë në repartin e spitalit si persona të sëmurë kronik të cilët vendosen në bazë vullnetare.

Fiksimi (çmobilizimi fizik)

Në **Spitalin Psikiatrik Shkup** zbatohet një protokoll i veçantë me të cilin është e përpunuar politika dhe rregullat për ndërmarrjen e masave për kufizimin (fiksimin) e pacientëve dhe mjeteve që duhet të përdoren gjatë fiksimit.

Në librin e fiksimit në repartin urgjent mashkullor nuk regjistrohet kohëzgjatja e çmobilizimit fizik, por vetëm fillimi i fiksimit, ndërsa për kohëzgjatjen e fiksimit nuk ka prani të vazhdueshme të personit mjekësor në vet hapësirën, por mbikëqyrja bëhet përmes dritares së dhomës së infermiereve dhe teknikëve. MPN-ja konstatoi se një listë e veçantë për dekompenzimin akut psikik nuk ishte plotësuar për pacientin e ri, i cili ka qenë i çmobilizuar fizikisht gjatë natës. Në repartin urgjent mashkullor ka një praktikë derisa një person është i çmobilizuar fizikisht në dhomën e fiksimit, në të njëjtën hapësirë të vendosen njëkohësisht edhe persona të tjerë që janë nën mbikëqyrje të përforcuar, ndërkaq të cilët nuk janë të fiksuar, gjë që paraqet rrezik për sigurinë personale të personit.

Në **Spitalin Psikiatrik Negorcë** zbatohet një protokoll i veçantë për kufizim fizik (fiksimit) të pacientëve dhe mjeteve që duhet të përdoren gjatë fiksimit fizik. Në librin e evidencave të fiksimit fizik në disa raste nuk kishte nënshkrim nga mjeku, i cili ka qenë përgjegjës për fiksimin. Për fiksimi përdoren lenta pëlhure që nuk janë standarde dhe janë të përpunuara me dorë nga vet spitali, dhe në këtë pjesë MPN theksoi shqetësim për sigurinë e pacientit dhe potencoi se është nevojshme të përdoren mjete të cilat i plotësojnë standardet ndërkombëtare.

Në **Spitalin Demir Hisar** zbatohet, gjithashtu, një protokoll i veçantë për kufizimin (fiksimin) e pacientëve dhe mjeteve që duhet të përdoren gjatë fiksimit. MPN-ja gjatë vizitës konstatoi se në asnjë nga repartet nuk ka hapësirë të veçantë për fiksimit fizik. Njëkohësisht, ekipi i MPN-së mori informacion se gjatë kohëzgjatjes së fiksimit nuk ka prani të vazhdueshme të ndonjë anëtari të personelit në vet hapësirën. Trajtimi i tillë nuk është në përputhje me protokollin e caktuar, ku parashihet që një anëtar i personelit të jetë i pranishëm në mënyrë të vazhdueshme, me qëllim për t'i siguruar

⁴⁸ Gjatë kontrollit në dosjen mjekësore, ekipi i MPN-së konstatoi se mjeku, në përputhje me nenin 24, paragrafin 1 të Ligjit për shëndet mendor, ka dhënë mendim se gjendja me shëndetin mendor të personit është përmirësuar, se personi i njëjtë të mund të drejtohet në një trajtim dhe kujdes të mëtejshëm në bashkësi, por njëkohësisht nga ana e personelit mjekësor u konfirmua se i njëjti pritet t'i dorëzohet një anëtar i familjes së tij.

mbikëqyrje mjekësore personit që është i fiksuar. Në fletët për evidentimin e fiksimit fizik në disa raste nuk ishte e regjistruar ora, më saktë koha e fiksimit.

Vendosja dhe hapësira të tjera në institucionet psikiatrike

Në **Spitalin Psikiatrik Shkup** u konstatua se kushtet materiale dhe gjendjet nuk i plotësojnë standardet e dëshiruara: pjesa më e madhe e objekteve janë të vjetra dhe të pa rinovuara, nyjet sanitare dhe banjat janë pjesërisht të shkatërruara, të papastra dhe nuk janë të përshtatura për këtë kategori personash, krevatet dhe dyshekët e fjetjes në masë të madhe janë të vjetra dhe të shkatërruara. Veçanërisht është shqetësuese gjendja me të ashtuquajturin "ish repartin e pestë" dhe i njëjti kërkon një reagim të menjëhershëm. Në këtë spital ka filluar procesi i rinovimit, por përparimi në ndërtimin e objekteve të reja nuk është në nivelin e duhur dhe zhvillohet shumë ngadalë. Për shkak të punimeve të vazhdueshme të ndërtimit u konstatua mbipopullim i kapaciteteve në disa nga repartet, sidomos në repartin për mjekim të zgjatur, reabilitim dhe risocializim dhe repartin për mjekim të zgjatur dhe përkujdes. Në repartin e psikiatrisë urgjente ishin vendosur kategori të ndryshme personash: pacientë të shqetësuar dhe të dhunshëm, nga njëra anë edhe persona me gjendje kronike afatgjate, nga ana tjetër me gjendje më stabile. Pacientët me gjini të ndryshme në spital vendosen në hapësira të ndara që është pozitive në lidhje me mënyrën e vendosjes së personave me sëmundje mendore.

Në **Spitalin Psikiatrik Negorcë**, në masë më të madhe, kushtet në repart i plotësojnë standardet e përcaktuara ndërkombëtare. Temperatura dhe lagështia ishin brenda parametrave të lejuar, ndërsa në shumicën e dhomave në repartin akut, kronik dhe repartin për trajtim të keqpërdorimit dhe varësive nga alkooli nuk u vërejt mbipopullim. Në dhoma janë të vendosur trupa ngrohës, ndërsa shtretërit kishin shtroje. Në repartet e rinovuara janë të vendosur dollapë për gjëra personale në dhoma, ndërkaq është pajisur edhe nga një dhomë dite në të gjitha repartet ku zbatohet komuniteti terapeutik. Në repartin gjyqësor gjendet një dhomë e gjerë dite me tavolina dhe karige të reja, TV aparat, si edhe një trup për ftohje (ventilator) për periudhën e verës. Në përbërje të secilit repart gjendet një oborr i vogël, por njëkohësisht të drejtën qëndrimit në ambient të hapur pacientët mund ta përdorin edhe në oborrin e madh, në të cilin vërehej një gjendje e relaksuar dhe mundësi për disa aktivitete sportive të pacientëve. Gjithashtu, u konstatua se kushtet në repartin B kronik nuk i plotësojnë standardet minimale, nuk posedon numër të mjaftueshëm të krevateve për pacientët e pranuar, ndërsa tualetet u gjetën të parregulluara dhe dobët të mirëmbajtura.

Kushtet në repartin gjyqësor të **Spitalit Psikiatrik Negorcë**, janë më të këqija në krahasim me repartet e tjerë, në dysheme është i vendosur një laminat i vjetër, dollapë të vjetër për ruajtjen e gjërave personale, ndërsa dhomat ishin të ngjyrosura me ngjyrë hiri, me çka fitohet një përshtypje për hapësira të errësuara dhe pa dritë të mjaftueshme. Në këto hapësira nuk janë të plotësuara në tërësi standardet ndërkombëtare, përkatësisht u konstatua se ka mbipopullim në një pjesë të dhomave në repartin gjyqësor.

Në **Spitalin Psikiatrik Demir Hisar** pjesërisht është bërë rinovimi i kapaciteteve të vendosjes, më saktë një pjesë e reparteve i plotësojnë standardet për vendosjen e pacientëve, në përputhje me madhësinë, depërtimin e dritës ditore, ventilimin si edhe pajisjen me materiale shtesë (reparti për tretman të abuzimit dhe varësive nga alkooli, reparti akut). Gjatë kontrollit të dhomave të repartit akut femëror, MPN-ja konstatoi se dhomat janë të pajisura me krevate me shtroje përkatëse ndërsa shumica e krevateve ishin me dyshekë të rinj. Dhomat kanë një dritë të mjaftueshme ditore, në to janë të vendosur trupa ngrohës (radiatorë), ndërsa dyshemeja në këto dhoma është shtruar me shtresë gome. Megjithatë, në një pjesë të reparteve u konstatua se nuk i plotësojnë standardet e përcaktuara, një pjesë e objekteve janë të vjetra dhe të pa rinovuara, nyjet sanitare dhe banjat janë pjesërisht të shkatërruara, të papastra

dhe të papërshtatshme për këtë kategori personash. Në këtë spital reparti gjyqësor nuk është në përdorim, për shkak se i njëjti ka qenë i kapluar nga zjarri dhe ende nuk është rinovuar. Personat, përkohësisht janë vendosur në repartin e mëparshëm kronik për meshkuj për të cilin Komiteti Evropian ka dhënë rekomandim të mbyllet dhe të mos përdoret, ndërsa disa personave të cilëve u është dhënë kjo masë sigurie, si edhe personave që u është dhënë masa e burgimit, vendosen edhe në repartet e tjerë të institucionit. Po ashtu, në shumicën e reparteve vërehet edhe gjendje e keqe e nyjave sanitare. Tualetet në repartin kronik për meshkuj nuk janë të rinovuara dhe të njëjtët janë në një gjendje të palakmueshme, me nyje sanitare të pa rinovuara që nuk janë të përshtatura sipas nevojave të kësaj kategorie të personave.

Në **Spitalin Psikiatrik Shkup**, u konstatua se pacientëve u mundësohet të ndjekin programe televizive në hapësitat e qëndrimit ditor në përbërje të reparteve spitalore.

Në të gjitha institucionet psikiatrike ekzistojnë reparte të veçanta për terapi pune ku pacientët përfshihen sipas dëshirës së tyre. Por, MPN-ja konstatoi se vetëm një pjesë e vogël e personave të vendosur dhe të hospitalizuar në spital janë të përfshirë në terapinë e punës. Pikë së pari, gjendja e këtyrë është rezultat i natyrës dhe shkallës së zhvillimit të sëmundjes, megjithatë, MPN-ja konsideron se e njëjta në masë të madhe varet edhe nga shkalla e motivimit të personave nga ana e personelit. Në përbërje të këtij reparti në Shkup dhe Demir Hisar gjendet një palestër (fitnes), ping-pong dhe dhoma për terapi pune.

MPN-ja ka bërë kontroll në repartin e terapisë së punës dhe në **Spitalin Psikiatrik Negorcë**, që është i vendosur në një ndërtesë të veçantë. Në të njëjtën ndërtesë janë vendosur 3 punëtorë social, të cilët u ndihmojnë pacientëve në dërgimin e kërkesave për ndihmë sociale deri te qendrat e punës sociale. Një nga hapësitat përdoret për terapi pune në të cilën pacientët kalojnë kohën e tyre të lirë, por u vërejt se në këtë spital nuk ka një palestër të veçantë për aktivitete sportive të personave të vendosur në institucionin psikiatrik.

Në **Institucionin Psikiatrik Shkup** kuzhina nuk është e rinovuar, megjithatë është në një gjendje të mirë higjienike, ndërsa në përbërje të së njëjtës ka edhe furrë. Në **Institucionin Psikiatrik Demir Hisar** kuzhina është e re, e pajisur me veglat e nevojshme të kuzhinës dhe gjatë vizitës së MPN-ja konstatoi se e njëjta është e pastër dhe e rregulluar.

Dhoma e ngrënies dhe kuzhina janë të rinovuara në tërësi në **Negorcë** dhe janë në përbërje të repartit për alkoolizëm dhe sëmundje të varësive. Në dhomën e ngrënies janë të vendosura tavolina dhe karrige të reja, pllaka në dyshemenë dhe në muret dhe e njëjta u has e rregulluar dhe e pastër. Në dhomën e ngrënies ka një numër të mjaftueshëm të veglërisë për haje, si edhe mjete për mbajtjen e higjienës. Kuzhina është e pajisur në mënyrë bashkëkohore me makinat e nevojshme për punë, por MPN-ja nuk kishte mundësi të merr informacion nga të punësuarit për rezervat e ushqimit të cilat i ka në dispozicion.

Trajtimi dhe terapia e pacientëve

Gjatë vizitave të realizuara, MPN-ja konstatoi se në **Spitalin Psikiatrik Shkup** për secilin pacient në mënyrë përkatëse përgatitet një plan individual për trajtim dhe rehabilitim. Në **Spitalin Psikiatrik Demir Hisar** në mënyrë të rregullt regjistrohen historitë e pacientëve, në lidhje me ndjekjen e gjendjes psikike dhe gjendjes së përgjithshme, mjeku këtë e bën një herë në muaj, nëpërmjet rrjedhjes së ngjarjeve, regjistrimeve në dosje për gjendjen momentale, me ç'rast vihet në pah kronologjia e vet pacientit, ndërkaq sipas nevojës dhe në kuadër të spitalit ka laborator në të cilin mund të bëhen testime laboratorike rutine.

Nga kontrolli në hapësitat e **Spitalit Psikiatrik Negorcë** u konstatua se çdo

pacient ka planin e vetë për trajtim. Udhëhiqet një listë për sjelljen e pacientit në 10 ditët e para nga pranimi dhe në të regjistrohet sjellja, ushqimi, terapia, fjetja. Kohëzgjatja mesatare e qëndrimit është 1-1,5 muaj, ndërsa më pas nëse gjendja përmirësohet pacientët shkojnë në shtëpi ose transferohen në një repart tjetër. Në momentin e kontrollit në historitë e sëmundjes, me zgjedhje të rastësishme, MPN-ja konstatoi se te disa ishte e pranishme vetëm historia e sëmundjes nga pranimi i fundit, dhe jo edhe historitë nga pranimet e mëparshme të personit të njëjtë. Historitë e pacientëve janë gjithëpërfshirëse, të kuptueshme, të besueshme, gjatë pranimit pacienti kontrollohet në mënyrë të rregullt, ndërsa gjatë përcaktimit të terapisë kihet kujdes për moshën e pacientit. Për personin që ishte i sëmurë nga tuberkuloza në IPP Negorcë u konstatua se janë ndërmarr të gjitha masat për kujdes dhe trajtim nëpërmjet institucioneve përkatëse kompetente për llojin e këtyre të sëmundjeve. Medikamentet ruhen në mënyrë përkatëse dhe njëkohësisht ka edhe një dëshmi me shkrim për trajtimin e pacientëve dhe dozave të ilaçeve.

E drejta e pacientëve

Në favor të të drejtave të pacientëve në institucionet psikiatrike MPN vëmendje e veçantë iu përkushtua të drejtës së informimit, të drejtës së personit, dinjitetit dhe privatësisë së personave me sëmundje mendore, mbrojtjes nga çdo formë keqtrajtimi, degradimit dhe keqtrajtimit, sigurimit të mjedisit jetësor human dhe të sigurt, të drejtës së punës, të drejtës së vendosjes në hapësira të ndara nga personi i gjinisë së kundërt, të drejtës së kontaktit me botën e jashtme (telefon dhe postë), të drejtës për të pasur gjëra për përdorim personal dhe të drejtës për shfrytëzimin e mungesës gjatë vikendit.

Gjatë përcaktimit të këtyre të drejtave u konstatua se në pjesën më të madhe të reparteve të **Institucionin Psikiatrik Shkup** ishte theksuar Rendi i shtëpisë së aktiviteteve, ndërkaq në mënyrë përkatëse ishte vendosur edhe një kuti për ankesa dhe lavdërime, ndërsa gjendje e ngjashme u has edhe në **Spitalin Psikiatrik Negorcë** ku ishte theksuar Rendi i shtëpisë së aktiviteteve, si dhe ishte vendosur një kuti për ankesa dhe lavdërime. U konstatua se e drejta e sigurimit të mjedisit të sigurt dhe human realizohet në këtë institucion, ndërkaq ishte vendosur edhe një platformë hyrëse para hyrjes së repartit të psikogeriatriisë. Pacientët posedojnë veshje të tyre dhe të njëjtit nuk mbajnë pizhame derisa janë të vendosur atë institucionin psikiatrik. Edhe në **Institucionin Psikiatrik Demir Hisar** në shumicën e reparteve ishte theksuar Rendi i shtëpisë, ndërkaq në mënyrë adekuate ishte vendosur edhe një kuti për ankesa dhe lavdërime.

E drejta e kontaktit me botën e jashtme realizohet në atë mënyrë që personave të vendosur në **Institucionin Psikiatrik Shkup** u lejohet ta përdorin kabinën publike të telefonit të vendosur në portën hyrëse të spitalit. MPN-ja konstatoi se pacientët në mënyrë të papenguar e realizojnë të drejtën e vizitës nga ana e anëtarëve të familjes dhe të afërmve. Në këtë spital u konstatua se e drejta për të poseduar gjëra për përdorim personal nuk realizohet në nivelin e duhur dhe spitali, në përputhje me buxhetin, siguron dhe furnizon vetëm pizhame spitalore dhe veshje të brendshme, ndërsa veshja tjetër dhe këpucët sigurohet nëpërmjet donacioneve.

E drejta e personit, dinjiteti dhe privatësia e personave me sëmundje mendore nuk realizohet në nivelin e kënaqshëm në **Institucionin Psikiatrik Shkup**. D.m.th., në shumicën e reparteve u mor informacioni se personat lahen në banja të pa rinovuara, megjithatë jo gjithmonë respektohet privatësia e tyre, më saktë ndonjëherë lahen së bashku edhe me personat e gjinisë tjetër, me çka shkelet e drejta e privatësisë së pacientëve gjatë përdorimit të të njëjtave. Njëkohësisht, një pjesë e madhe e personave të vendosur në repartet me çrregullim kronik psikotik nuk posedojnë gjëra personale, ndërsa një pjesë e tyre ishin veshur në pizhame spitalore.

Në **Spitalin Psikiatrik Demir Hisar**, MPN-ja konstatoi se pacientëve u

mundësohet të ndjekin programin televiziv në hapësirat e qëndrimit ditor, në përbërje të reparteve spitalore. Njëkohësisht, e drejta e kontaktit me botën e jashtme realizohet në mënyrë që personave të vendosur në institucion u lejohet përdorimi i kabinës publike të telefonit, dhe njëkohësisht në disa reparte pacientët kanë të drejtën e përdorimit të celulareve të tyre. MPN-ja u informua se pacientët në mënyrë të papenguar e realizojnë të drejtën e vizitës nga anëtarët e familjeve dhe të afërmit

Në lidhje me të drejtat që realizohen në **Spitalin Psikiatrik Demir Hisar** u konstatua se pacientëve u lejohen shëtitje në rrethin e spitalit, por edhe jashtë tij, por një pjesë e tyre tregoi se kjo e drejtë u kufizohet gjatë periudhës së dimrit. Në këtë spital u konstatua se shumica e personave të vendosur në repartet për çrregullim kronik psikotik nuk posedojnë gjëra personale dhe një pjesë e tyre ishin të veshur me pizhame spitalore.

Në **Spitalin Psikiatrik Negorcë** u konstatua se e drejta e kontaktit me botën e jashtme realizohet në mënyrë në të cilën personave të vendosur në institucion u lejohet ta përdorin kabinën publike të telefonit të vendosur para kantinës së spitalit. Në përbërje të secilit repart gjendet një hapje e vogël, por njëkohësisht të drejtën e qëndrimit në ambient të hapur pacientët mund ta përdorin edhe në oborrin e madh në të cilin u vërejt gjendje e relaksuar dhe mundësi për aktivitete të caktuara sportive të pacientëve. Njëkohësisht, vërehej se pacientët posedojnë veshjen e tyre personale dhe të njëjtët nuk mbajnë pizhame derisa janë të vendosur në institucionin psikiatrik. Sa i përket të drejtës së personit, dinjitetit dhe privatësisë së personave me sëmundje mendore, MPN-ja u informua se pacientët, në raste të caktuara, lahen së bashku dhe ky informacion u mor nga personeli mjekësor që kujdeset për këtë kategori personash.

Sipas Komitetit Evropian për Parandalimin e Torturës "Ushqimi i pacientëve është një aspekt tjetër sa u përket kushteve të tyre për jetë, të cilave KPT-ja u përkushton një vëmendje të veçantë. Ushqimi duhet të jetë jo vetëm përkatës, nga pikëpamja e sasisë dhe cilësisë, por edhe për pacientët duhet të sigurohet në kushte të kënaqshme. Duhet të ekzistojnë pajisje e domosdoshme që do të mundësojnë ushqimi të jetë i përgatitur në temperaturë përkatëse. Përveç kësaj, aranzhimet për ngrënie duhet të jenë të përshtatshme. Në këtë kontekst duhet të theksohet se mundësia që pacientët t'i realizojnë aktivitetet e përditshme, si ngrënia me pajisje përkatëse dhe ulja në tavolinë, paraqet pjesë integrale nga programet për rehabilitim psiko-social të pacientëve. Sipas kësaj, dukja e ushqimit është një faktor që nuk duhet të neglizhohet. Duhet të merren parasysh edhe nevojat e veçanta të personave me aftësi të kufizuara në lidhje me ushqimin".

Gjatë kontrollit, MPN-ja konstatoi se ekzistojnë kushte përkatëse për servim dhe shërbim të ushqimit në **Spitalin Psikiatrik Negorcë**, ndërsa një pjesë e pacientëve u ankuan për sasinë e vakteve që marrin. MPN-ja, njëkohësisht, ka marrë ankesa nga pacientët për cilësinë e ushqimit, ndërsa nga ana e personelit u vërtetua se jo çdo ditë marrin sallatë ose desert, si pjesë të vaktit. Në kuzhinë nuk ishte theksuar lista e ushqimeve, në nivelin javor.

Në **Spitalin Psikiatrik Shkup** u konstatua se cilësia dhe sasia e ushqimit që u ofrohet pacientëve nuk i plotëson kërkesat energjetike, ndërkaq shqetëson fakti që ka mungesë të produkteve ushqimore për shkak të shpërndarjes në kohë nga ana e furnizuesve.

Si një shembull pozitiv mund të theksohet **Spitali Psikiatrik Demir Hisar** ku u konstatua se në mënyrë efikase përpilohet lista e ushqimeve për muajin aktual dhe në mënyrë përkatëse ishte theksuar edhe lista ditore e vakteve, si dhe lista e veçantë në të cilën është regjistruar numri i personave për të cilët është i nevojshëm ushqimi i përfurcuar.

Personeli

Në përgjithësi, gjatë vizitave të spitaleve psikiatrike, MPN-ja konstatoi se ka mungesë të resurseve njerëzore, të cilët do të mund t'u ofronin vëmendjen dhe kujdesin e duhur pacientëve me sëmundje mendore. Në **Spitalin Psikiatrik Shkup** u konstatua se ky spital nuk është i plotësuar në tërësi me personelin e nevojshëm i cili do t'i plotësonte nevojat për mjekim, rehabilitim dhe/ose kujdes të pacientëve. Gjendje e ngjashme u konstatua në **Spitalin Psikiatrik Demir Hisar**, në të cilin ka mungesë të stafit njerëzor, sidomos ka mungesë të personelit të lartë, d.m.th., mjekë-specialistë nga fusha e psikiatrisë, psikologë dhe farmaceutik të diplomuar. Njëkohësisht, u konstatua se në spital ka edukim të pamjaftueshëm të stafit të ndërmjetëm mjekësor dhe jo-mjekësor. Veçanërisht është i rëndësishëm edhe trajnimi i personelit jo-mjekësor të ndihmësmjekëve dhe mbikëqyrësve të personave të sëmurë, sepse ata, bashk me stafin e ndërmjetëm, zakonisht janë në kontakt me njerëzit që trajtohen në kushte spitalore dhe ambulatorie dhe nuk kanë edukim paraprak mjekësor.

Në **Spitalin Psikiatrik Negorcë** ka mungesë të stafit njerëzor, sidomos të stafit me shkollim të mesëm mjekësor dhe të sanitarëve, kështu që në këtë drejtim në repartin kronik B, në të cilin janë të vendosur edhe persona me anormalitet mendor, në turn janë vetëm një infermierja dhe sanitari. Mungesa e stafit çon deri te kufizimi i lirisë së lëvizjes së pacientëve të cilët mbahen të mbyllur dhe në këtë mënyrë të njëjtit vihen në një pozitë më të pavolitshme krahasuar me pacientët e tjerë. Në spital nuk ka të farmacist të punësuar, ndërsa si problem mbetet edhe mungesa e institucionit përkatës arsimor për trajnimin e kuadrove për terapi angazhimi.

Përgjigje nga spitalet psikiatrike

Mekanizmi parandaluese nacional në raportet e dorëzuara nga vizitat parandaluese në spitalet psikiatrike Shkup, Demir Hisar dhe Negorcë, mori përgjigje nga institucionet e vizituara, në të cilat ishte i njoftuar për shkallën dhe mënyrën e veprimit sipas rekomandimeve dhe sugjerimeve të dhëna.

Drejtoritë e spitaleve në masë të madhe ranë dakord me gjendjet e konstatuara negative dhe rreziqe të identifikuara dhe e njoftuan Avokatin e Popullit – Mekanizëm parandaluese nacional për masat që do të ndërmarrin në drejtim të largimit të mungesave dhe përmirësimit të gjendjeve.

Në atë pjesë ishte dhënë një përgjigje nga spitali psikiatrik Shkup se do të rrespektohet Ligji për mbrojtjen e pacientëve, si edhe se është kërkuar nga udhëheqësit e departamenteve për të rritur kontrollin e përdorimit konsekuent të Rregullores për fiksion, me vëmendje të veçantë mbi saktësinë e udhëheqjes së evidentimit të paraparë me Protokollin. Nga ana e spitalit psikiatrik Negorcë, MPN ishte i lajmëruar për përdorimin e rregullt të Protokollit për fiksion, si dhe se në të ardhmen spitali do të bëjë përpjekje për furnizim të mjeteve konvencionale për fiksion, të cilat me pamjen dhe formën e tyre do të kënaqin normat e kërkuara.

Nga spitali i njëjtë është i miratuar Udhëzimi për mënyrën e pranimit, trajtimit dhe largimit të pacientëve, në përputhje me rekomandimin e dhënë të MPN-së. Gjithashtu, është i zbatuar edhe një riorganizim i stafit spitalor me qëllim prani më të madhe të personave të punësuar në departamentin kronik B, në të cilin janë të vendosur edhe persona me anormalitet mendor. Njëkohësisht, ishte i theksuar edhe qëndrimi pozitiv në lidhje me nevojën e programit për edukim të të punësuarve në spitalin psikiatrik dhe nga spitali psikiatrik Demir Hisar është i përpiluar edhe një plan vjetor për edukim të të punësuarve në këtë institucion. Për shkak se institucioni psikiatrik Negorcë nuk ka një hapësirë të veçantë – karantinë për persona me sëmundje infektuese, drejtorja ka dorëzuar një njoftim me shtim se është i përpiluar Programi i masave mbrojtëse për parandalimin e infeksioneve intrahospitale, në përputhje me Ligjin për mbrojtje shëndetësore dhe Ligjin për mbrojtjen e popullsisë nga sëmundjet

infektuese.

Nga spitali psikiatrik Demir Hisar, në përgjigjen, MPN ishte i informuar se ndërkohë është i punësuar një mjek-specialist psikiatër, si dhe se është hapur një shpallje për punësim të një farmacisti, fizioterapeut dhe shtatë infermiere. Nga spitali psikiatrik Shkup në lidhje me nevojën nga përfshirja më e madhe në terapinë me punë, MPN ishte i lajmëruar se spitali ka dorëzuar kërkesë deri te Ministria e shëndetësisë për marrjen e pëlqimit për punësime të reja të terapeutikëve të angazhimit.

Shumica e rekomandimeve ishin të pranuar në drejtim të përmirësimit të kushteve dhe trajtimit me personat e vendosur në spitalet psikiatrike dhe kushtet materiale do të përmirësohen me masat e ndërmarra për rinovimin e kapaciteteve të akomodimit.

Në afatin e paraparë ligjor, MPN nuk mori përgjigje nga Ministria e Shëndetësisë, as në periudhë e mëvonshme të përgatitjes së raportit, me çka nuk është i respektuar përcaktimi ligjor me të cilin organet, organizatat dhe institucionet në të cilat liria e lëvizjes është e kufizuar janë të detyruara brenda 30 ditëve pas marrjes së raportit ta lajmërojnë Avokatin e Popullit për trajtimin me sugjerimet dhe rekomandimet e dhëna.

Ç. VENDE TË TJERA TË VIZITUARA

Në vitin 2012, MPN-ja realizoi vizita të rregullta të paparalajmëruara në Institucionin Publik për Përkujdesjen e Fëmijëve me Probleme Edukative dhe Sociale – Shkup, Qendrën për Pranimin e të Huajve të Ministrisë së Punëve të Brendshme dhe Entin Special në Demir Kapi. Edhe pse këto institucione nuk paraqesin vende klasike për privim nga liria, Avokati i Popullit – Mekanizëm Parandalues Nacional vendosi t'i vizitoj këto institucione në përputhje me kompetencat që dalin nga neni 4 dhe neni 20 i Protokollit Fakultativ të Konventës Kundër Torturës dhe Trajtitimit apo Ndëshkimit tjetër Mizor, Çnjerëzor ose Degradues.

Vizitat në këto institucione u realizuan në bashkëpunim me drejtoritë dhe me të punësuarit në institucione, ndërsa ekipi i MPN-së realizoi vizitë pa pengesë në vendet e vendosjes, si dhe pati liri të plotë në zgjedhjen e personave me të cilët bisedoi.

Ç.1. Institucioni Publik për Përkujdesjen e Fëmijëve me Probleme Edukative-Sociale – Shkup

Në përputhje me rregullat e vlefshme ligjore, Institucioni për vendosjen e fëmijëve dhe të rinjve me probleme edukative-sociale, bën pranimin dhe përkujdesin afatshkurtër të personave të mitur, vëzhgimin e tyre dhe diagnozën, vendosjen, edukimin, arsimimin dhe trajtimin korrigjues në varësi të nevojave të tyre në kohëzgjatje deri tre vite⁴⁹. Në të njëjtin institucion është i vendosur edhe Qendra për të Mitur, e cila në përputhje me rregullat ligjore paraqet një masë të cilën e shqipton gjykata, kur është e nevojshme, me masa afatshkurtra përkatëse për të ndikuar në personalitetin dhe sjelljen e të miturit.

Institucioni publik bën vendosjen e fëmijëve dhe të rinjve me probleme edukative-sociale. Në Ligjin për mbrojtje sociale nuk ka ndonjë përcaktim konkret për fëmijët dhe të rinjtë me probleme edukative-sociale, ndërsa vetëm në nenin 32 të Ligjit, në pjesën e fëmijës me probleme edukative-sociale janë të shënuara "fëmijë i keqtrajtuar, i neglizhuar dhe i pasiguruar social". MPN-ja konsideron se është e nevojshme që edhe në Ligjin për mbrojtje sociale, në përputhje me të cilin përcaktohet mbrojtja institucionale, të jepet një përcaktim i qartë për kategorinë e fëmijëve dhe të rinjve me probleme edukative-sociale dhe në këtë mënyrë saktë të përcaktohet se cila kategori e personave do të vendoset në këtë institucion, sepse me vendosjen aktuale në të qëndrojnë edhe të mitur autorë të veprave penale, që paraqet një rrezik për përhapjen e infeksionit kriminogjen midis personave të cilët vihen nën përkujdesje.

Fëmijët që qëndrojnë në institucion u shprehën të kënaqur nga drejtoria e institucionit dhe vunë në dukje se drejtori është në dispozicion për mendimet e tyre, propozimet dhe ankesat. Ata janë të kënaqur edhe nga trajtimi nga ana e të punësuarve në institucion dhe konsiderojnë se raporti i tyre është korrekt, me përjashtime të caktuara. Nuk shprehën ankesa në lidhje me keqtrajtimin fizik nga ana e stafit, por për dhunën ndërmjet vetë personave nën përkujdesje. Ankesat, kryesisht, kanë të bëjnë me cilësinë dhe sasinë e ushqimit, si dhe ngrohjen e objekteve për vendosje dhe qëndrim.

Megjithatë, vetëm një fëmijë u intervistua në mënyrë të veçantë për shkak të

⁴⁹ Neni 118 i Ligjit për mbrojtje sociale ("Gazeta Zyrtare e RM-së" nr. 79/09, 36/11 dhe 51/11).

akuzave të shprehura serioze që kishin të bënin me keqtrajtimin fizik dhe seksual të këtij të përkujdesuri nga ana e një të përkujdesuri tjetër, një ngjarje e cila ka ndodhur para 3 vitesh para vizitës së ekipit të MPN-së në këtë institucion. MPN-ja realizoi një kontroll në dosjen amzë të fëmijës, me ç'rast konstatoi se në evidencën kronologjike ishte vërejtur një ngjarje e përshkruar nga ana e fëmijës, i cili ka paraqitur deri te personat e punësuar në institucionin, se ka qenë i keqtrajtuar fizikisht dhe seksualisht nga ana e një të përkujdesuri tjetër. MPN-ja konstatoi se sipas këtij kallëzimi, nga institucioni nuk ishin ndërmarrë masa dhe aktivitete konkrete, prandaj zhvilloi një bisedë me infermierën dhe punëtorin social dhe vendosi të dorëzojë informacion deri te Avokati i Popullit, me qëllim të informimit dhe ndërmarrjes së masave të mëtejshme në drejtim të mbrojtjes së të drejtave⁵⁰. Në këtë drejtim, MPN-ja kërkoi nga drejtoria e institucionit që detyrimisht t'i ndërmarr të gjitha masat ligjore në rastet e kryerjes së veprimeve me elemente të veprës penale dhe analizimin në detaje dhe kallëzimin e çdo ankese nga personat e mitur për dhunë fizike dhe keqtrajtim seksual, me qëllim të zbatimit të procedurës përkatëse dhe përcaktimit të përgjegjësisë.

Gjithashtu, MPN-ja kërkoi të ndërmarrë aktivitete përkatëse nga ana e drejtorisë me të cilat do të analizohen ankesat e personave të cilët janë nën përkujdesje për sjelljen e pahijshme dhe jokorrekte të një pjese të edukatorëve të natës dhe të ndërmerren masa për vendosjen e një raportit profesional dhe korrekt nga ana e të gjithë të punësuarve, me respektim të plotë të personit dhe dinjitetit të të miturve të vendosur në këtë institucion.

Ekipi i MPN-së ka bërë një kontroll në hapësirat e vendosjes, ku u konstatua se kapacitetet e vendosjes kryesisht i plotësojnë standardet e dëshiruara dhe janë të pajisura në mënyrë përkatëse për vendosjen e personave të mitur, me mundësi për një rregullim shtesë nga vetë personat që janë nën përkujdesje. Një pjesë e inventarit në dhomat për vëzhgim është i dëmtuar dhe duhet të rinovohet në mënyrë shtesë me qëllim të plotësisht të kushteve për vendosjen e personave të rinj nën përkujdesje në Institutin. Kushtet në klasa janë në nivelin e duhur, janë të ngrohura në mënyrë përkatëse dhe të pajisura për realizimin e programit arsimor. Në kuadër të Institutin është vendosur dhe pajisur Qendra për të mitur, që është e përcaktuar me Ligjin për të drejtën e të miturve, por edhe pse është e re ka dëmtime të pjesshme prandaj nevojitet mirëmbajtje e rregullt.

MPN-ja kërkoi nga institucioni rinovimin në kohë dhe mirëmbajtjen e hapësirave për vendosje dhe qëndrim me qëllim të mbrojtjes nga dëmtimi i përhershëm i hapësirës, inventarit dhe mobileve. Është i nevojshëm realizimi i një mbikëqyrje të forcuar dhe vendosje e rregullave më të rrepta në rast të futjes së materieve të rrezikshme dhe të palejueshme, si edhe konsumimi i alkoolit dhe cigareve nga ana e personave të mitur.

MPN-ja konsideron se institucioni duhet të vendosë protokolle për parandalimin e dhunës mes të miturve, si dhe e konstatoi edhe nevojën për intervenim të detyrueshëm dhe në kohë të edukatorëve në parandalimin e incidenteve dhe konflikteve midis të miturve në institucion, si dhe evidentimin në një regjistër/libër të veçantë të të gjitha rasteve të dhunës fizike midis fëmijëve dhe rasteve të vetëlëndimit.

Institucioni ka në dispozicion një dhomë për ambulancë, të pajisur në mënyrë solide në të cilën mjekohen sëmundje të caktuara më të lehta të personave nën përkujdesje dhe në të cilën është e punësuar në mënyrë të rregullt një infermiere, e cila është e përfshirë edhe në edukimin e aftësive të shëndosha të jetës, si dhe për parandalimin e sëmundjeve seksualisht të transmetueshme. MPN-ja kërkoi që infermierja të përfshihet në përgatitjen e menysë në kuzhinën dhe në mënyrë të rregullt të nënshkruhet në listën djavore. Drejtoria e institucionit duhet të bëjë përpjekje për tejka-

⁵⁰ AP hapi procedurë për rastin në fjalë, të identifikuar nga ana e MPN-së gjatë vizitës së institucionit, në lidhje me çka është hartuar një informatë e cila i është drejtuar Ministrisë së Punëve të Brendshme, e cila e ka njoftuar AP se është e ngritur procedurë për analizimin në detaje të rastit.

limin e situatës aktuale të dorëzimit të vonuar të kartonëve të kaltër për sigurim shëndetësor, me qëllim që t'u mundësohet qasje në kohë deri te shërbimet shëndetësore.

Në përbërje të institucionit është i vendosur Sheltër qendra për gra-viktima të dhunës në familje, si edhe Qendra për vendosjen e personave të zhvendosur brenda vendit, gjë e cila mund të ketë ndikim negativ mbi trajtimin edukativ dhe korrektues të të miturve që kanë probleme edukative-sociale.

Konstatime dhe rekomandime konkrete dhe të detajuara janë përmbajtur në raportin e veçantë të vizitës, i dorëzuar deri te Institucioni dhe Ministria e Punës dhe Politikës Sociale. Në përgjigjen sipas raportit, institucioni dhe MPPS në masë të madhe pajtohen me gjendjet e konstatuara dhe e njoftuan MPN se pajtohen dhe se kanë vepruar në drejtim të zbatimit të rekomandimeve të dhëna. MPN-ja gjatë realizimit të vizitës së fundit të institucionit do të bëjë një vlerësim për shkallën e implementimit të rekomandimeve të dhëna.

Ç.2. Qendra për Pranimin e të Huajve pranë Ministrisë së Punëve të Brendshme

Në përputhje me rregullat pozitive vendase, në Qendrën për Pranimin e të Huajve pranë Ministrisë së Punëve të Brendshme vendosen të huaj, të cilët për çfarëdo qoftë arsye nuk mund të largohen me forcë brenda 24 orëve nga territori i Republikës së Maqedonisë, i huaji për të cilin është miratuar një vendim për dëbim, ndërkaq nuk posedon dokumente të vlefshme⁵¹, i huaji për të cilin gjykata ka miratuar masë për ndalimin e të huajit⁵², të huaj të mitur të pashoqëruar⁵³ dhe viktima të trafikimit me njerëz në periudhën e miratimit të bashkëpunimit me organet shtetërore të ndjekjes⁵⁴. Respektivisht, shtetasit e huaj në këtë Qendër mund të mbahen në bazë të vendimit të miratuar nga ana e Ministrisë së Punëve të Brendshme ose në bazë të vendimit gjyqësor (aktvendimit).

Mekanizmi Parandalues Nacional bëri kontroll në kapacitetet e vendosjes, dhomën e izolimit (karantinë), hapësirat e përbashkëta, nyjet sanitare dhe dushet, ambulançën, magazinën për valixhe, hapësirën për kontroll personal, zyrën e kujdestarisë së nëpunësve policorë dhe hapësirat e tjera, ndërsa zhvilloi edhe bisedë me strukturat udhëheqëse dhe me të punësuarit. Gjatë vizitës u zhvillua bisedë konfidenciale me personin e vetëm, shtetas të huaj, i cili gjatë vizitës ishte i vendosur në Qendër dhe i cili ishte i kënaqur nga sjellja dhe trajtimi me të nga ana e shërbimeve të Qendrës së pranimit. Personit i ishin siguruar mjetet themelore për higjienë personale dhe i njëjti nuk kishte ankesa sa i përket ushqimit. Avokati i Popullit – MPN realizoi takim dhe zhvilloi bisedë me disa të punësuar të shërbimit të sigurimit të Qendrës (nëpunësit policorë me uniformë) të cilët gjatë vizitës ishin në vendet e tyre të punës.

Si vërejtje e përgjithshme, MPN kërkoi të sigurohen informacione më të detajuara dhe në kohë për Rendin e shtëpisë, në gjuhën të cilën njerëzit e kuptojnë, përmes përkthimit të Rendit të shtëpisë në disa gjuhë që zakonisht e flet shumica e të huajve të vendosur.

Në Pavijonin 1, në të cilin vendosen kategoritë e posaçme vulnerable të shtetasve të huaj, në vend përkatës ishte theksuar Rendi i shtëpisë të Qendrës së pranimit në gjuhën angleze. Me vendosjen kolektive në këtë pavijon, MPN-ja konsideron se nuk

⁵¹ Neni 108 paragrafi 1 dhe paragrafi 2 të Ligjit për të huajt ("Gazeta Zyrtare e RM-së" nr. 35/2006, nr. 66/2007, nr. 118/2008, nr. 92/2009, nr. 156/2010, nr. 158/2011, nr. 84/2012).

⁵² Neni 93 i Ligjit për kundërvajtje ("Gazeta Zyrtare e RM-së" nr. 62/2006, nr 51/2011).

⁵³ Neni 112, paragrafi 2 të Ligjit për të huajt.

⁵⁴ Neni 81, paragrafi 2 të Ligjit për të huajt.

plotësohen standardet e dëshiruara ndërkombëtare për sipërfaqe për një person të privuar nga liria, më saktë sipërfaqja është më e vogël se 4m² për person të vendosur në hapësirë, e as nuk realizohet në tërësi e drejta e privatësisë së personave të vendosur këtu. Në këtë drejtim, MPN-ja rekomandoi zvogëlimin e numrit të shtretërve në dhomat e mëdha të fjetjes, veçanërisht në Pavijonin 1, duke pasur parasysh kategorinë e personave të cilët vendosen në këtë pavijon, vulnerabilitetin dhe nevojat e tyre të veçanta.

Në Pavijonin 2, dhomat ishin në proces të rinovimit, më saktë shtroheshin me pllaka të reja në dyshemenë, plafon të ri me sistem ndriçimi, disa nga dritaret zëvendësoheshin me të reja, ndërsa muret ishin të ngjyrosura siç duhet. Në mënyrë plotësuese, MPN-ja kërkoi nga Ministria e Punëve të Brendshme të bëjë rinovimin e tualeteve të shkatërruara dhe të dëmtuara në pavijone. MPN-ja konsideron se deri te rinovimi i tyre dhe vënia e tyre në funksion, tualetet duhet të jenë të mbyllura dhe të paarrtshme, sepse të njëjtat paraqesin rrezik të mundshëm për shëndetin e personave, si dhe mund të jenë burim të sëmundjeve.

Në hapësirën e izolimit/karantinës, MPN-ja konstatoi se asnjë nga shtretërit nuk ishte i fiksuar për dyshemenë, me çka konsideron se nuk janë plotësuar standardet e sigurisë-mbrojtjes, ndërsa personi i vendosur këtu në varësi të gjendjes psiko-fizike, para dhe gjatë kohëzgjatjes së izolimit, lehtë mund të vetë lëndohet.

Mbrojtja primare shëndetësore zhvillohet në rrethin e Qendrës me çka pacientëve u lehtësohet qasja deri te mjeku, ndërsa dhoma e ambulancës është e pajisur me një barnatore të veçantë, në të cilën në mënyrë përkatëse ruhen dhe magazinohen medikamentet. Megjithatë, personi me të cilin MPN-ja zhvilloi bisedë nuk ishte kontrolluar nga ana e mjekut pas pranimit në Qendrën – MPN-ja konsideron se situata e tillë paraqet lëshim të shërbimeve, duke pasur parasysh se për shkak të vlerësimit të gjendjes shëndetësore, në përputhje me rregullat ekzistuese, personi duhej të ishte kontrolluar fillimisht nga mjeku gjatë pranimit në Qendrën. MPN-ja kërkoi përmirësimin e mbrojtjes shëndetësore nëpërmjet vendosjes së një sistemi të kontrollit të detyrueshëm të personit brenda 24 orëve gjatë pranimit në Qendrën, ndërsa qasje deri te libri i ambulancës, në të cilin regjistrohen kontrollat mjekësore dhe të dhënat për gjendjen shëndetësore të personave, të kenë vetëm personat profesional dhe jo edhe nëpunësit policorë me uniformë.

Në drejtim të parandalimit të torturës dhe uljes së rreziqeve nga trajtimi i mundshëm mizor ose çnjerëzor me të huajt e vendosur në këtë Qendër, MPN-ja kërkoi inkorporimin e protokollit me shkrim për trajtimin e të huajve gjatë dhunës fizike dhe incidenteve midis personave të vendosur në Qendrën e pranimit, si dhe udhëheqjen e një Regjistri të veçantë për përdorimin e mjeteve të detyrimit, pa dallim nëse të njëjtat janë përdorur nga personi zyrtar i punësuar në Qendrën e pranimit ose nëpunësi policor nga stacioni policor me kompetencë të përgjithshme.

Në Librin e ngjarjeve ditore, gjatë kontrollit MPN-ja konstatoi se në mënyrë të rregullt dhe efikase regjistrohen dhe evidentohen ngjarjet. Në pjesën e evidentimit përdoret korrektori për fshirjen e të dhënave të shkruara gabimisht, ndërsa MPN-ja kërkoi të vendosen formularë të posaçëm për fletët e pranimit dhe kartonët për të huajt, në përputhje me nenin 10 të Rregullores për Rendin e shtëpisë.

MPN-ja dërgoi rekomandim deri te Ministria e Punëve të Brendshme për ndryshimin e disa neneve të Rregullores për Rendin e shtëpisë së Qendrës së Pranimit për të Huajt dhe njëkohësisht kërkoi të zhvillohen programe për ndihmë psiko-sociale, si dhe programe për parandalimin e vetëlëndimit. MPN-ja konsideron se duhet të rriten aktivitetet rekreative ditore të personave të vendosur në Qendër, si dhe të rritet numri i të punësuarve në Qendër por edhe të përfshihen profile të reja të profesioneve.

Konstatime dhe rekomandime të detajuara dhe konkrete janë përmbajtur në raportin e veçantë të vizitës së dërguar deri te Qendra dhe Ministria e Punëve të Brendshme. Në përgjigje të raportit të dorëzuar, Qendra për të huaj e ka njoftuar MPN

se pajtohet dhe se ka vepruar dhe do të veprojë në drejtim të realizimit të rekomandimeve të dhëna. Ministria e Punëve të Brendshme e Republikës së Maqedonisë, e njoftoi MPN se në Qendrën e pranimit është rritur numri i personelit dhe njëkohësisht hartohet një protokoll për veprimin e nëpunësve policorë gjatë incidenteve midis personave të vendosur në Qendrën. Qendra, sipas përgjigjeve të marra, tashmë është furnizuar dhe përdor një regjistër të veçantë për përdorimin e mjeteve të detyrimit. MPB-ja ka dërguar përgjigje se janë pranuar dhe janë në procedurë të implementimit propozimet e parashtruara për ndryshimin e Rregullores së Rendit të shtëpisë së Qendrës për Pranimin e të Huajve, të propozuar nga ana e MPN-së.

Ç.3. Enti Special Demir Kapi

Enti Special në Demir Kapi, në përputhje me rregullat ekzistuese pozitive-ligjore, është institucion për vendosjen e personave me pengesa në zhvillimin mendor, i cili siguron vendosjen, kujdesin, mbrojtjen shëndetësore, rehabilitimin, terapinë me punë dhe okupacionale, në përputhje me aftësitë e tyre dhe gjendjen shëndetësore⁵⁵. Vizitën në Entin Special në Demir Kapi, MPN-ja e realizoi i shoqëruar nga bashkëpunëtori i jashtëm-psikiatri, në përputhje me Memorandumin për bashkëpunim të nënshkruar midis Avokatit të Popullit të Republikës së Maqedonisë dhe Shoqatës së Psikiatërve të Republikës së Maqedonisë.

Mekanizmi Parandalues Nacional në fillim të vizitës bisedoi me drejtorin dhe personat udhëheqës të institucionit, ndërsa pastaj, duke u ndarë në dy ekipe, bëri kontroll në kapacitetet e vendosjes, departamentin e terapisë me punë dhe okupacionale, kuzhinën dhe hapësirat e tjera ndihmëse. Gjatë vizitës u zhvillua bisedë me shumicën e të punësuarve në institucionin (dado, infermiere, defektologë, instruktorë, etj.), si dhe me disa persona të vendosur në institucionin. Njëkohësisht, u kontrolluan edhe planet individuale për punë, evidenca mjekësore e disa personave të vendosur në këtë institucion dhe regjistrat e tjerë që udhëhiqen në institucionin.

MPN-ja gjatë vizitës së Entit nuk hasi në raste e as nuk mori ankesa për torturë të mundshme ose trajtim mizor apo ndëshkim të përdoruesve të institucionit. Kushtet materiale dhe gjendja në pjesën më të madhe i kënaqin standardet e dëshiruara minimale, ndërsa në rrjedhë është rikonstruksioni i Bllokut A në drejtim të përmirësimit të kushteve për vendosjen e përdoruesve. Hapësirat për vendosje gjatë vizitës ishin të ndriçuar dhe të ngrohura në mënyrë përkatëse.

MPN-ja konstatoi se një pjesë e përdoruesve përfshihen në terapinë okupacionale dhe fizikale që realizohen nga profilet profesionale përkatëse. Ekzistojnë ndryshime pozitive në lidhje me udhëheqjen e rregullt dhe cilësore të dokumentimit, evidentimit dhe regjistrave të Entit. Në Ent nuk realizohet çmobilizimi fizik (fiksimi) i përdoruesve, ndërsa gjatë vizitës nuk u vërejtën dhoma dhe instrumente për fiksime fizik, si dhe nuk u morën të dhëna për ekzistimin e tyre.

MPN-ja konstatoi edhe gjendje të caktuara negative. MPN shprehu shqetësim për trajtime të caktuara të cilat paraqesin rrezik dhe mund të çojnë deri në trajtim mizor dhe/ose çnjerëzor, ndërsa për të njëjtët kërkoi nga drejtorja e Entit që në mënyrë përkatëse të ndërmer masa konkrete. Kushtet materiale dhe gjendja, në pjesën më të madhe, i përmbushin standardet e dëshiruara minimale, ndërkohë që është në rrjedhë rikonstruksioni i Bllokut A, në drejtim të përmirësimit të kushteve të vendosjes së përdoruesve. Megjithatë, nyjet sanitare dhe banjat, ishin pjesërisht të shkatërruara dhe të papërshtatshme për këtë kategori personash dhe ishte shqetësuese edhe gjendja me kushtet materiale në shtojcën/depandansin e Entit ku ishin vendosur 51 përdorues.

⁵⁵ Neni 126 i Ligjit për mbrojtje sociale ("Gazeta zyrtare e RM-së nr. 79/2009, 36/2011, 51/2011 dhe 166/2012).

MPN-ja shprehu shqetësim për shkak të faktit se ashensori, në të ashtuquajturin objekt i ri, nuk ishte në gjendje të duhur dhe për këtë shkak qasja deri te terapia dhe hapësira e jashtme, për shëtitjen e shumicës së përdoruesve të vendosur në katin e dytë të objektit (gjysmë të lëvizshme dhe të palëvizshme), në mënyrë të konsiderueshme është e vështirësuar. MPN-ja konsideron se në këtë mënyrë kufizohet liria dhe hapësira e lëvizjes së përdoruesve.

MPN-ja konstatoi se ekziston staf i pamjaftueshëm në Ent me kuadër nga fushat në vijim: mjek për mjekësi të përgjithshme, neuropsikiatër, logoped, punëtor social dhe profile të tjera, ndërsa prania dhe vizitat e bashkëpunëtorëve të jashtëm (si gjinekolog, internist dhe fiziatër) nuk janë në nivelin e kënaqshëm.

Në Ent, gjatë vizitës kishte edhe mungesë të ushqimit dhe produkteve ushqimore, për shkak se jo gjithmonë përgatiten vaktet në përputhje me listën e caktuar të vakteve.

Veçanërisht është shqetësuese gjendja se gjatë dhënies së mjeteve të kontracëpsionit nuk kërkohet, as merret miratim nga kujdestari ose nga vet përdoruesi (nëse nuk i është marrë aftësia e punës), njëkohësisht përdoruesit jo gjithmonë informohen në mënyrë të duhur dhe përkatëse për qëllimin e mjetit të kontracëpsionit që jepen.

Si rezultat i vizitës së realizuar, Avokati i Popullit – Mekanizëm Parandalues Nacional hartoi një raport të veçantë në të cilin i konstatoi gjendjet pozitive dhe negative dhe dha rekomandime përkatëse, të cilat ia dërgoi Ministrisë së Punës dhe Politikës Sociale dhe drejtorisë së Entit në Demir Kapi, me qëllim të shmangies së mangësive të identifikuara. Në përgjigjen ndaj raportit të dorëzuar Enti special e njoftoi MPN se pajtohet me gjendjen e konstatuar dhe sugjerimet. MPN-ja e thekson qasjen pozitive të drejtorisë së këtij institucioni, e cila ka hartuar Plan veprim të veçantë për zbatimin e masave dhe shmangien e mangësive dhe parregullsive të konstatuara nga ana e MPN-së. Në përputhje me planin e dorëzuar tek çdo rekomandim është cekur personi përgjegjës për zbatimin e tij, data e fillimit me implementim dhe kohëzgjatja e aktiviteteve.

3 VIZITAT PËR RI-KONTROLL NË VITIN 2012

A. VIZITA TË REALIZUARA PËR RI-KONTROLL

Në vitin 2012, Mekanizmi Parandalues Nacional filloi me realizimin e vizitave për ri-kontroll, me qëllim që të bëjë vlerësimin e nivelit të implementimit të rekomandimeve të dhëna në bazë të vizitave të rregullta të realizuara më parë në vendet e privimit nga liria. Vizitat për ri-kontroll u realizuan në 5 stacione policore (SP Çair, SP Aerodrom, SP Draçevë, SP Gostivar dhe SP Kisella Vodë), si dhe në një institucion ndëshkues-korrektues (Burgun Shkup) dhe Entin Edukues-Korrektues Tetovë.

Gjatë vizitës së **SP Çair**, Mekanizmi Parandalues Nacional konstatoi se SP Çair edhe më tej përdor hapësirën e njëjtë për mbajtje. Nga ana e stacionit policor janë bërë përpjekje për ngjyrosjen e tyre, si dhe për vendosjen e batanijeve shtesë, por edhe më tej mbeten kushtet johumane dhe degraduese për qëndrim. Gjatë vizitës për ri-kontrolli, MPN-ja konstatoi se hapësirat e vjetra të bodrumit edhe më tej janë të hapura dhe deri në to lehtësisht kanë qasje nëpunësit policorë të SP Çair. Gjatë kontrollit, MPN-ja vërejti se SP Çair edhe më tej përdor tualetet e njëjtë për personat zyrtar dhe personat e privuar nga liria, përkatësisht në këtë stacion policor nuk ka tualet të veçantë, i cili do të përdorej nga personat e mbajtur dhe në të cilin nuk do të ketë objekte të thyeshme, të cilët do të mund ta rrezikojnë sigurinë dhe shëndetin e personave të privuar nga liria, si dhe paraqesin rrezik të mundshëm për lëndim ose vetëlëndim. MPN-ja vlerësoi se ky rekomandim është realizuar pjesërisht, sepse ekziston mbikëqyrje e përfurcuar në rastet kur personat e mbajtur e përdorin tualetin, duke pasur parasysh se edhe më tej paraqiten mbajtje më të gjata edhe gjatë natës (gjatë kontrollit në evidencë u konstatuan mbajtje më të gjata se 12 orë) në këtë stacion policor, që çon në konkluzion se personat e mbajtur kanë nevojë nga përdorimi më i shpeshtë i tualeteve.

Nga vizita e MPN-së në vitin 2012 mund të përfundohet se gjendja me kushtet në të cilat qëndrojnë personat e mbajtur është e pandryshuar, përveç në pjesën e mbajtjes së higjienës dhe mbikëqyrjes më të madhe, të cilën e zbatojnë shërbimet në këtë stacion policor. Gjatë kontrollit të tre dosjeve të personave të mbajtur u konstatua se në këtë SP edhe më tej ka mbajtje gjatë natës, edhe pse një pjesë e personave të mbajtur transferohen, për të kaluar natën në SP Bit Pazar, për shkak të mungesës së kushteve të mbajtjes në këtë stacion. Në këtë drejtim, MPN-ja kërkoi nga stacioni policor, si edhe nga MPB-ja, të dërgojnë informacion nëse stacioni policor Çair edhe më tej do të përdoret si vend për mbajtje, me ç'rast përgjigjja ishte se i njëjti nuk do të përdoret për mbajtjen e personave për shkak të mosplotësimit të normativave dhe standardeve të përgjithshme për mbajtje. Në lidhje me gjendjet e tjera të konstatuara, SP Çair e njoftoi MPN se janë ndërmarr masa për zbatimin e sugjerimeve të dhëna.

Gjatë vizitës së **SP Aerodrom** u konstatua se rekomandimet ishin zbatuar plotësisht ose pjesërisht nga ana e SP Aerodrom, ndërsa hapësira për mbajtje vërehej se ishte ri-dedikuar në magazinë për armë, më saktë në ditën e vizitës ekipi i MPN-së konstatoi se ekipet teknike punonin në ri-dedikimin e hapësirës.

Gjatë kontrollit në 6 dosje të personave të mbajtur u konstatua se në këtë

stacion policor nuk ka mbajtur më të gjata dhe personat e mbajtur transferohen për mbajtje gjatë natës në SP Kisella Vodë dhe SP Gazi Babë, për shkak të mungesë së kushteve për mbajtje në SP Aerodrom. Nga kontrolli i bërë në evidenca, ekipi i MPN-së konstatoi se të gjitha dosjet e kontrolluara i përmbanin dokumentet themelore, në përputhje me procedurat standarde operative. Megjithatë, MPN-ja gjatë vizitës për ri-kontroll konstatoi mangësi të rrjedhës së logjikshme kohore të ngjarjeve, si dhe plotësimin jo të plotë të procesverbaleve për personat e mbajtur, mosthirrjen e mjekut në rast të lëndimeve të konstatuara të dukshme dhe ekzistimin e shenjave të dukshme të sëmundjes (çrregullim), si dhe një rast të mbajtjes së tre personave në periudhën nga rreth 8 orë në kushte kur në SP Aerodrom ka ekzistuar vetëm një hapësirë për mbajtjen individuale të personave.

Në raportin e dërguar për vizitën e ri-kontrollit të SP Aerodrom, MPN-ja u njoftua se stacioni policor ka mbajtur një takim pune me qëllim të tejkalimit të mangësive të konstatuara, si dhe veprimet sipas rekomandimeve të dhëna nga ana e Mekanizmit Nacional Parandalues. Njëkohësisht, sikurse për Stacionin Policor Çair, ashtu edhe për këtë stacion policor, Sektori i Punëve të Brendshme – Shkup dërgoi njoftim se në të ardhmen i njëjti nuk do të përdoret për mbajtjen e personave, për shkak të mosplotësimit të normave dhe standardeve të përgjithshme të hapësirave për mbajtje.

Nga vizita e MPN-së në vitin 2012, në **SP Draçevë**, u konstatua se në këtë stacion policor me përjashtim, edhe më tej mbahen persona dhe për mbajtje përdoren të njëjtat hapësira të cilat nuk i plotësojnë kushtet e përgjithshme minimale, edhe pse është përcaktuar një mënyrë e re e punës së SPB-së Shkup, në përputhje me të cilën në një pjesë të stacioneve policore në territorin e qytetit të Shkupit, duke përfshirë këtu edhe SP Draçevë, nuk do të mbahen persona të privuar nga liria. Nga evidenca, ekipi i MPN-së konstatoi se të gjitha dosjet e kontrolluara i përmbanin dokumente e nevojshme, në përputhje me procedurat standarde operative, dhe sidomos respektohej rekomandimi i ekipit të MPN-së nga viti 2011, që në përbërje të dosjes gjithmonë të bashkëngjitet edhe procesverbali i udhëzimit/mësimi dhe të drejtave. Njëkohësisht, ishin korrigjuar gabimet dhe papërfundshmëritë në numrat rendor të regjistrave të ngjarjeve ditore dhe regjistrat të personave të thirrur, të arrestuar dhe të mbajtur. Në mënyrë plotësuese, MPN-ja dha 4 rekomandime deri te Stacioni Policor me Kompetencë të Përgjithshme Draçevë, si dhe 1 rekomandim deri te Ministria e Punëve të Brendshme.

Nga ana e stacionit policor u dërgua përgjigje se do të veprohet sipas rekomandimeve të AP-së – MPN, ndërsa sa i përket mbajtjes së personave të privuar nga liria, MPN-ja u njoftua se Stacioni Policor Draçevë, duke filluar më 29.09.2012, nuk bën mbajtjen e personave, ndërsa dosjet e kontrolluara gjatë vizitës për ri-kontroll për personat e ndaluar kanë të bëjnë me kohën para kësaj date. Nga ana e Ministrisë së Punëve të Brendshme u dërgua një informacion se hapësirat në SP Draçevë nuk përdoren nga data e lartpërmendur, kur është përpiluar edhe Informacioni i Sektorit të Punëve të Brendshme – Shkup deri te Avokati i Popullit.

Si një shembull pozitiv, MPN-ja e thekson gjendjen e hasur gjatë vizitës për ri-kontroll në **SP Gostivar**. Nga vizita e MPN-së në vitin 2012 mund të përfundohet se kushtet në të cilat vendosen personat e mbajtur i plotësojnë standardet minimale për mbajtjen e personave, përveç në pjesën e hapësirës së vjetër, e cila tanimë nuk përdoret. Gjatë kontrollit të regjistrave për ngjarjet e ditës dhe për personat të cilëve liria e lëvizjes u është e kufizuar, MPN-ja konstatoi se të njëjtat udhëhiqen në mënyrë efektive dhe në tërësi, ndërsa të dhënat e regjistruara korrespondojnë me dy regjistrat.

Nga kontrolli në 6 dosje për personat e mbajtur u konstatua se në këtë stacion policor ekziston një përmirësim i konsiderueshëm në pjesën e plotësimit të evidencave policore në lidhje me personat e mbajtur. MPN-ja konstatoi një përparim të madh në pjesën e udhëheqjes së evidencave të personave të mbajtur – të gjitha dosjet e kontrolluara ndihmëse i përmbanin dokumentet themelore dhe procesverbalet për per-

sonat e mbajtur në përputhje me Procedurat Standarde Operative – në të gjitha kishte Procesverbal për mbajtjen e personit dhe Procesverbal për udhëzimin për të drejta. Në pjesën më të madhe të dosjeve të kontrolluara, MPN-ja konstatoi se ka një rrjedhje logjike kohore të ngjarjeve. Në pjesën e dosjeve që kanë të bëjnë me mbajtjen e të miturve, AP – MPN nuk vërejtí tejkallim të afatit kohor, prej maksimumi 12 orë, në përputhje me rregullat pozitive-ligjore të Republikës së Maqedonisë. Në tri dosje, në të cilat personat e mbajtur kanë qenë shtetas të huaj, në procesverbalin për mbajtje nuk ishte evidentuar nëse është kontaktuar përfaqësia diplomatike-konsullore e vendit, shtetas i së cilës është personi.

AP – MPN konstatoi se një person i dehur (2.26% alkool në gjak), që nuk kishte lëndime të dukshme, menjëherë pas pranimit ishte dërguar në qendrën mjekësore dhe për të ishte përpiluar një shënim i veçantë zyrtar. MPN-ja si pozitive e theksoi edhe praktikën e udhëheqjes së shënimeve zyrtare për dërgimin e personit të mbajtur para gjykatës themelore.

Duke pasur parasysh se në hapësirat e reja për mbajtje, në përbërje të tualeteve ishin vërejtur edhe objekte të cilët mund të çojnë deri te lëndimi/vetëlëndimi i personave të privuar nga liria, MPN-ja kërkoi nga Ministria e Punëve të Brendshme t'í rrisin masat mbrojtëse dhe të sigurisë në tualetet, në të cilat qasje kanë personat e mbajtur, ndërsa në këtë mënyrë edhe zvogëlohet mundësia nga lëndimi ose vetëlëndimi i personave, përmes largimit të materialeve dhe objekteve të rrezikshme. Nga ana e Ministrisë së Punëve të Brendshme përmes letrës së dërguar, MPN u informua se janë dhënë udhëzime për largimin e të gjitha objekteve të thyeshëm në tualetet, të cilët i përdorin personat e mbajtur. Njëkohësisht, u dha informacioni se hapësira e vjetër për mbajtje është shndërruar në hapësirë për ruajtjen materialeve të punës. Në pjesën e rekomandimeve të dhëna të reja deri te SP Gostivar, MPN-ja u njoftua se të njëjtat janë zbatuar në tërësi.

MPN, realizoi edhe një vizitë të paparalajmëruar nate për ri-kontroll në **SP Kisella Vodë**, në kornizat e mandatit dhe kompetencave që dalin nga Protokollí Fakultativ i Konventës Kundër Torturës dhe Trajtimeve apo Ndëshkimeve tjera Brutale, Jonjerëzore ose Nënçmuese dhe Ligji për Avokatin e Popullit. Nga vizita e MPN-së në vitin 2012 mund të përfundohet se gjendja me kushtet i plotësojnë standardet minimale për mbajtjen e personave. Gjatë kontrollit të regjistrave për ngjarjet ditore dhe për personat, të cilëve liria e lëvizjes u është kufizuar, MPN-ja konstatoi se të njëjtët udhëhiqen në mënyrë efikase, në tërësi, ndërsa të dhënat e regjistruara në këto dy regjistra korrespondojnë.

Në regjistrin për personat, të cilëve mbi çdo bazë u është kufizuar liria nuk kishte përmbledhje për numrin e personave të thirrur, të arrestuar dhe të mbajtur në bazë mujore, që është një detyrim në përputhje me Procedurat Standarde Operative për mbajtjen e personave.

Nga kontrolli i tri dosjeve të personave të mbajtur, u konstatua se në këtë stacion policor me kompetencë të përgjithshme ekziston një përmirësim i konsiderueshëm në pjesën e plotësimi të evidencave policore në lidhje me personat e mbajtur me disa përjashtime. Gjatë bisedës me zyrtarët e SPKP Kisella Vodë, AP – MPN u informua se në këtë stacion policor gjithmonë përdoren hapësirat e reja për zbatimin e bisedës me personat e privuar nga liria. Gjendjen e këtyre MPN-ja në mënyrë të drejtpërdrejtë e konstatoi edhe gjatë vizitës për ri-kontroll. Kontrolli i personave të mbajtur zakonisht zbatohet në të njëjtat hapësira, ku personat, gjithashtu, udhëzohen në lidhje me të drejtat e tyre në procedurë policore. Të drejtat e personave të privuar nga liria ishin theksuar me rregull para dhomës së udhëheqësit të turnit, në të cilën bëhet pranimi fillestar/pranimi i personave.

Si një shembull negativ mund të ceket shkalla e ulët e realizimit të rekomandimeve të dhëna nga ana e Burgut Shkup dhe Enti Edukues-Korrektues Tetovë. Burgu Shkup dhe Drejtoria për Ekzekutimin e Sanksioneve nuk i kanë zbatuar shumicën e

rekomandimeve të Avokatit të Popullit – Mekanizmit Parandalues Nacional të dhëna pas vizitës së realizuar në korrik të vitit 2011. MPN-ja gjatë vizitës për ri-kontroll të **Burgut Shkup** konstatoi se duke filluar më 05.07.2012 në burg është në funksion një repart pranimit me kapacitet prej 14 vendeve. Gjatë kontrollit të këtij reparti, MPN-ja konstatoi se bëhet fjalë për rregullimin e mëtejshëm të repartit me mjete të burgut, pa asnjë ndihmë nga ana e Drejtorisë për Ekzekutimin e Sanksioneve. Dhomat e fjetjes në këtë repart nuk janë të rinovuara, por vetëm janë ri-dedikuar, ndërsa në mure ishin të dukshme njollat e zeza nga lagështia.

MPN-ja konstatoi se dy hapësira shërbejnë për më tepër dedikime, më saktë në të njëjtat vendosen personat të cilët për shkaqe të caktuara ndahen për një kohë të pacaktuar (zakonisht shkaqe të sigurisë) nga personat e tjerë të dënuar të repartit të mbyllur, personat të cilët duhet të vendosen në repartin e pranimit ose repartin e mbyllur të pranimit dhe personat të cilëve për shkak të mospagesës së gjobës, gjykata u ka përcaktuar dënime me burg në përputhje me Kodin Penal. Në këtë mënyrë stimulohet infeksioni kriminogjen midis kategorive të ndryshme të personave të dënuar që vuajnë dënimin me burg në këto hapësira, e që është në kundërshtim të drejtpërdrejtë me procesin e risocializimit të tyre si funksion bazë i institucionit ndëshkues-korrektues. MPN-ja shprehu shqetësim serioz për mënyrën e kategorizimit dhe vendosjes së personave të dënuar në këto dy hapësira. Vendosja e këtyre ua shkurton drejtat personave të dënuar dhe të njëjtit vihen nën një regjim të rreptë, ku liria e lëvizjes është e kufizuar maksimalisht dhe nuk u mundësohet pjesëmarrje në ndonjë aktivitet produktiv⁵⁶. Në këtë drejtim, MPN-ja kërkoi nga Drejtoria për ekzekutimin e Sanksioneve që në afat sa më të shkurtër të realizojë mbikëqyrje mbi ekzekutimin e dënimit me burg, me një theks të veçantë të kushteve materiale, vendosjes dhe realizimit të të drejtave të personave të vendosur në këto dy hapësira, me qëllim të ndërmarrjes së masave në drejtim të shmangies së parregullsive të konstatuara dhe rreziqeve, ndërsa për të njëjtën në mënyrë kthyesë ta njoftojë MPN. Nga ana e Drejtorisë për Ekzekutimin e Sanksioneve u dërgua një informacion se mbikëqyrja është realizuar, me theks të veçantë mbi hapësirat e cekura, ku është konstatuar se kushtet për qëndrimin e personave të dënuar në këto hapësira janë tërësisht të papërshtatshme. Duke pasur parasysh gjendjen e konstatuar nga mbikëqyrja e realizuar nga DES-i i është dërguar sugjerim drejtorisë së Burgut Shkup, që personat e dënuar të zhvendosen në hapësira të tjera, ndërsa hapësirat që nuk i plotësojnë kushtet të mos përdoren në të ardhmen⁵⁷.

Gjatë vizitës për ri-kontroll 4 persona vuanin dënimin disiplinor – drejtim në izolim në atë mënyrë që ishin vendosur nga dy veta në dy hapësira të repartit të paraburgimit të burgut. MPN-ja konstatoi kushte pjesërisht të përmirësuara në hapësirat në të cilat personat vuajnë dënimin disiplinor – izolim. Asnjë nga personat që vuajnë dënimin – izolim, nuk u ankuan për dhunë fizike ose keqtrajtim nga shërbimet e burgut. Tre persona konfirmuan se para dërgimit në izolim ishin kontrolluar nga mjeku, derisa një person ka thënë se nuk ka qenë (megjithatë MPN gjatë kontrollit të kartonit të tij shëndetësor konstatoi se i njëjti ishte kontrolluar nga mjeku, me ç'rast si shtojcë ndaj kartonit kishte mendim përkatës të mjekut).

Gjendjen me kushtet materiale në repartin e mbyllur MPN-ja e vlerësoi si shqetësuese dhe serioze. Sa u përket konstatimeve të vitit të kaluar nuk kishte ndonjë përmirësim, përkundrazi, MPN-ja konstatoi përkeqësim të gjendjes. Nyjet sanitare ishin në gjendje të shkatërruar dhe të shpërfillur, ndërsa nga to përhapej një erë e pakëndshme e urinës. Në këtë repart, si edhe në pjesët e tjera të burgut, ekziston mungesa e ujit (për shkak të problemeve me furnizimin me ujë dhe konsumimit të madh të ujit në këtë pjesë të komunës Shuto Orizarë, që në mënyrë serioze kontribuon për jo higjienën në këtë repart, e cila megjithatë, mund të çojë edhe deri te përhapja

⁵⁶ Nga Burgu Shkup u dërgua përgjigje se vendosja në këto dy hapësira bëhet për shkak të mosdërrimit dhe ekzistimit të një mundësie për përplasje fizike midis personave të caktuar të dënuar.

⁵⁷ Drejtoria për Ekzekutimin e Sanksioneve është njoftuar nga Burgu Shkup se është vepruar sipas sugjerimeve të dhëna.

e sëmundjeve infektuese midis personave të dënuar. MPN-ja si shqetësim serioz e potencoi problemin e mungesës së qasjes së vazhdueshme deri te uji i freskët për pije, duke i pasur parasysh temperaturat e larta verore. Përveç kësaj nga përgjigja e Burgut Shkup u vu në dukje se implementimi i rekomandimeve në masë të madhe varet nga sigurimi i mjeteve shtesë financiare, ndërsa respektimi i të drejtave të personave të privuar nga liria realizohet në përputhje me aktet ligjore dhe nënligjore.

Në përgjigjen e dërguar nga Burgu Shkup, për një pjesë të rekomandimeve të dhëna, drejtorja e burgut ka shprehur mospajtim, me shpjegimin se një pjesë e vërejtjeve të sugjeruara tashmë implementohen në këtë burg (në mënyrë përkatëse respektohet qëndrimi në ambient të hapur prej dy orësh, në burg janë siguruar aktivitete sportive-rekreative dhe edukative). Për shkak të mbrojtjes dhe mbikëqyrjes më të madhe në repartin e mbyllur, drejtorja e burgut ka siguruar pranimin fizik të pjesëtarëve të sektorit të sigurimit (në periudhën nga ora 22:00 deri në orën 08:00), duke pasur parasysh se ekipi i MPN-së gjatë vizitës për ri-kontroll ka marrë ankesa serioze për keqtrajtim fizik dhe detyrim për punë nga një pjese të personave të dënuar nga të dënuar të tjerë të vendosur në repartin e mbyllur.

Nga Drejtorja për Ekzekutimin e Sanksioneve u dërgua informacion se është në rrjedhë realizimi i projektit "Rikonstruksioni institucioneve ndëshkuese-korrektuese në Republikën e Maqedonisë" me të cilin parashikohet ndërtimi i objekteve të reja në Burgun Shkup, ndërsa në këtë mënyrë parashikohet edhe plotësimi i standardeve për vendosjen e personave të privuar nga liria.

Gjatë vizitës për ri-kontroll të **Entit Edukues-Korrektues Tetovë**, Mekanizmi Parandalues Nacional konstatoi se pjesërisht janë realizuar ose nuk janë realizuar rekomandimet e dhëna gjatë vizitës së rregullt, të realizuar në vitin 2011. Në vitin 2011 MPN-ja si posaçërisht shqetësuese e veçoi gjendjen e konstatuar në repartin me ndikim të përforcuar për riedukim. Në Raportin e vitit 2011, u konstatua se reparti me ndikim të përforcuar për riedukim (RNPR) nuk i plotëson parakushtet themelore minimale dhe standardet për vendosje, i njëjti nuk ka madhësi përkatëse, nuk ka ndriçim përkatës ditor dhe ventilim, ndërsa hapësira nuk ka mobile përkatëse. Gjatë vizitës së MPN-së, në vitin 2012, u konstatua se dhoma e fjetjes, në të cilën më parë ishin vendosur të përkujdesurit, është rinovuar dhe e njëjta përdoret si dhomë e përbashkët për qëndrim ditor, në të cilën janë vendosur stola, tavolina si edhe TV, por personat edhe më tej janë të vendosur dhe e kalojnë natën në një mjedis krejt johuman. Për shkak të kushteve, në të cilat janë të vendosur personat e mitur, hapësirat që janë të fëlliqura, në të cilat nuk ka depërtim të mjaftueshëm të dritës dhe ventilim, si dhe nuk ka numër të mjaftueshëm të krevateve, MPN konstatoi se rekomandimet e dhëna nuk janë zbatuar.

Gjatë vizitës në vitin 2012, Mekanizmi Nacional Parandalues takoi vetëm edukatoren, e cila është përgjegjëse e turnit dhe e cila është e autorizuar nga drejtori të bëjë mbikëqyrje mbi punën e Entit Edukues-Korrektues Tetovë. MPN-ja e potencoi rëndësinë e pranisë më të shpeshtë të drejtorisë së Entit Edukues-Korrektues, duke pasur parasysh se në këtë institucion janë vendosur persona të kategorisë së pambrojtur dhe të rrezikshme dhe të cilët duhet të kenë një qasje të papenguar, nëse duan që në mënyrë të drejtëpërdrejtë të drejtohen për ndihmë ose për realizimin e një të drejte të caktuar, në përputhje me Rendin e shtëpisë dhe Ligjin për ekzekutim të sanksioneve.

Gjatë vizitës për ri-kontroll të Mekanizmit Parandalues Nacional ishin marrë ankesa për keqtrajtim fizik të personave të përkujdesur të vendosur në Repartin me ndikim të përforcuar edukues. Avokati i Popullit – MPN shprehu shqetësim për të dhënat e marra, duke pasur parasysh se edhe gjatë vizitës së mëparshme të Entit Edukues-Korrektues Tetovë shumica e fëmijëve, të cilët në atë kohë ishin të vendosur në Repartin me ndikim të përforcuar edukues, kanë pasur ankesa për sjelljen joadekuate ndaj tyre nga ana e shërbimeve të sigurisë, madje u ankuan edhe për përdorimin e forcës fizike.

Për personat të cilët kanë tentuar ose që e kanë lënduar veten, nga ana e EEK

u shqiptohen masa disiplinore "dërgim në qeli". Duke filluar nga aspekti human si edhe kujdesi i veçantë ndaj personave që duan të vetë-lëndohen, MPN-ja është e shqetësuar për këtë praktikë të Entit Edukues-Korrektues Tetovë dhe konsideron se për këta persona është e nevojshme një mbikëqyrje më intensive dhe ndihmë nga ana e mjekut të Entit, i cili duhet t'u ndihmojë për t'i tejkaluar fazat e vetëlëndimit, e jo personave t'u shqiptojë dënim disiplinor dhe të njëjtët të vihen në gjendje akoma më të vështirë.

Gjatë vizitës për ri-kontroll Mekanizmi Nacional Parandalues bëri këqyrje në kuzhinë. Kuzhina u has në gjendje jo të rregullt, me një numër më të madh insektesh në afërsi të enëve dhe erëzave të cilat përdoren për drekë, ndërsa dreka ishte e përgatitur pa përdorur një numër të mjaftueshëm të erëzave të nevojshme për atë lloj ushqimi. Ajo që mund të konstatohet është se gjendja me kuzhinën dhe ushqimin është në një gjendje më të vështirë sesa gjatë vizitës së parë të MPN-së të Entit Edukues-Korrektues Tetovë, kur u konstatua se higjiena është në nivel të kënaqshëm, ndërsa inventari, kazanët dhe objektet në të cilat përgatitet ushqimi mirëmbahen në mënyrë të rregullt dhe të njëjtat janë të përdorshme.

Gjatë vizitës për ri-kontroll MPN-ja konstatoi se procesi arsimor nuk realizohet në Entin Edukues-Korrektues Tetovë. Në vizitën e tij të parë u konstatua se e drejta e arsimit nuk realizohet në mënyrë siç parashikohet me rregullat ligjore, duke pasur parasysh arsimin e obligueshëm fillor dhe të mesëm. Ajo që veçanërisht është shqetësuese në pjesën e arsimit është njoftimi i shërbimeve deri te organet kompetente gjyqësore. Përkatësisht, gjatë kontrollit të dosjeve profesionale u konstatua informim jo i besueshëm i gjykatës për zbatimin e procesit të arsimit të personave të përkujdesur në EEK Tetovë.

Pas përfundimit të vizitës për ri-kontroll MPN-ja dërgoi 9 rekomandime deri te Enti Edukues-Korrektues si edhe 4 rekomandime deri te Drejtoria për Ekzekutimin e Sanksioneve. Njëkohësisht, u kërkua nga Drejtoria për Ekzekutim të Sanksioneve të zbatohet mbikëqyrje në pjesën e udhëheqjes së dosjeve profesionale dhe përgatitjes së raporteve deri te gjykata, me theks të veçantë informim për realizimin e procesit arsimor. Pas mbikëqyrjes së realizuar, Drejtoria për Ekzekutim të Sanksioneve e njoftoi MPN, se janë të sakta të dhënat e cekura dhe se dosje të caktuara profesionale përmbajnë njoftime me të cilat në mënyrë të gabuar informohet gjykata, në pjesën e zhvillimit të procesit arsimor të personave të përkujdesur në Entin Edukues-Korrektues Tetovë.

Në një pjesë të përgjigjeve të dërguara të drejtorisë së Entit Edukues-Korrektues Tetovë, u vërtetuan gjendjet negative me shpjegimin se ky institucion përpiqet të siguroj kushte normale të jetës, sidomos për personat e mitur të vendosur në Repartin me ndikim të përforcuar për riedukim, por se vet objekti nuk i plotëson standardet për vendosjen e personave të mitur të cilëve u shqiptohen masa nga Enti. Për personat e mitur, që janë në izolim, bëhet një mbikëqyrje shtesë, d.m.th. personat çdo ditë vizitohen nga mjeku, ndërsa mbikëqyrje të përforcuar ka edhe për personat që vetë-lëndohen. Në pjesën e ankesave, MPN-ja u informua se janë ndërmarr masa nga ana e Entit Edukues-Korrektues Tetovë, si dhe se janë dhënë sugjerime përkatëse deri te të punësuarit e Sektorit të Sigurimit.

Sa u përket gjendjeve të konstatuara Drejtoria për Ekzekutimin e Sanksioneve vuri në pah se, si Burgu Shkup ashtu edhe ky institucion, do të përfshihet me projektin "Rikonstruimi i institucioneve ndëshkuese-korrektuese në Republikën e Maqedonisë", me ç'rast do të ndërtohet një kompleks i ri me kapacitete për vendosje, kuzhinë, repart shëndetësor, qendër për vizita si edhe punëtori e klasa.

B. SHKALLA E REALIZIMIT TË REKOMANDIMEVE TË DHËNA

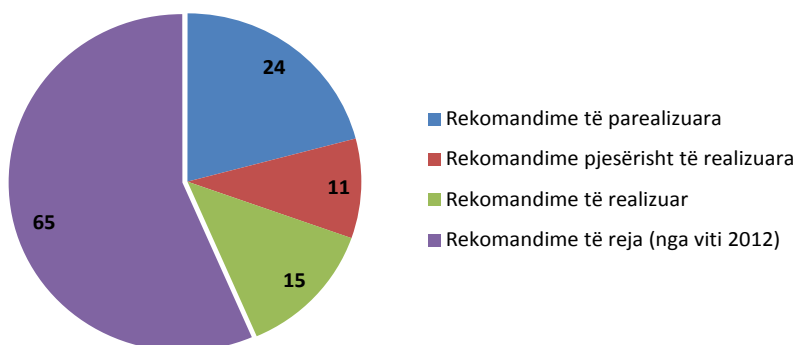
Gjatë realizimit të vizitave për ri-kontroll, MPN-ja bëri përzgjidhje të rekomandimeve, të cilat ua dërgoi organeve dhe institucioneve gjatë vizitave të realizuara të rregullta gjatë vitit 2011, ndërkaq për të cilat rekomandime MPN-ja konsideronte se në periudhën deri në realizimin e vizitës së ri-kontrollit duhej të zbatoheshin në mënyrë përkatëse në praktikë. Jo të gjitha rekomandimet e dërguara deri te vendet e privimit nga liria kanë qenë objekt i vlerësimit gjatë realizimit të vizitave për ri-kontroll.

Krahas vlerësimit të shkallës së realizimit të rekomandimeve, nga raportet e mëparshme të veçanta, gjatë realizimit të vizitave për ri-kontroll, MPN-ja në përputhje me gjendjet e reja të konstatuara dhe rekomandimet e konstatuara të perealizuara në mënyrë përkatëse dërgoi rekomandime të reja (rekomandime nga viti 2012), me qëllim të tejkalimit ose shmangies së rreziqeve të identifikuara dhe trajtimeve të cilat mund të çojnë deri në torturë ose në trajtim apo ndëshkim tjetër mizor, çnjerëzor ose degradues të personave të privuar nga liria.

Tabela – Shkalla e realizimit të rekomandimeve:⁵⁸

REKOMANDIME	SP Çair	SP Aerodrom	SP Draçevë	SP Gostivar	SP Kisela Vodë	Burgu Shkup	EEK Tetovë
Të perealizuara	6	3	1	2	3	4	5
Pjesërisht të realizuara	3	1	0	1	1	3	2
Të realizuara	0	3	3	4	2	0	3
Rekomandime të reja	8	7	5	7	7	19	12

Shkalla e realizimit të rekomandimeve të MPN-së

⁵⁸ Tabela paraqet pasqyrën e shkallës së realizimit të rekomandimeve nga ana e organit/institucionit – prezantohen në mënyrë të përmblëdhur të gjitha rekomandimet e dhëna në lidhje me vizitën e vendit të privimit nga liria, pa dallim nëse rekomandimi i është drejtuar organit/ institucionit ose ministrisë përkatëse.

Përfundim: Gjatë vizitave për ri-kontroll në vendet e privimit nga liria, MPN-ja konstatoi se pjesa më e madhe e rekomandimeve nuk zbatohen ose zbatohen vetëm pjesërisht (gjithsej 35 rekomandime), ndërsa vetëm 15 rekomandime janë zbatuar në tërësi nga ana e organeve përkatëse, institucioneve dhe ministrive përkatëse. MPN-ja identifikoi edhe rreziqe dhe trajtime të reja, në përputhje me të cilat pas vizitave për ri-kontroll dërgoi gjithsej 65 rekomandime për tejkalimin e mangësive të reja dhe rekomandime paraprakisht të pazbatuara, në drejtim të mbrojtjes së personave të privuar nga liria, nga tortura ose trajtimi apo ndëshkimi tjetër mizor, çnjerëzor ose degradues dhe rritjes së shkallës së realizimit të të drejtave të tyre.

4 MENDIME DHE INICIATIVA TË PARASHTRUARA

A. MENDIME DERI TE MINISTRIA E PUNËVE TË BRENDSHME

Në vitin 2012, Avokati i Popullit si Mekanizëm Parandalues Nacional (MPN), në përputhje me nenin 19 (c) të Protokollit Fakultativ të Konventës Kundër Torturës dhe Trajtimeve apo Ndëshkimeve të tjera Mizore, Çnjerëzore ose Degraduese, Ligjin për Avokatin e Popullit dhe Rregulloren për punë të Avokatit të Popullit, ka parashtruar disa mendime deri te Ministria e Punëve të Brendshme për ndryshimin dhe plotësimin e akteve nënligjore (rregullore) dhe akteve interne të kësaj ministrie.

Avokati i Popullit si Mekanizëm Parandalues Nacional në mars të vitit 2012 ka parashtruar **Mendime** deri te Ministria e Punëve të Brendshme të Republikës së Maqedonisë në drejtim të ndryshimit dhe plotësimit të **Rregullores për normativat dhe standardet e përgjithshme të cilat duhet t'i plotësojnë hapësirat për mbajtje të personave në stacionet policore me kompetencë të përgjithshme**. AP – MPN në këtë drejtim ka shprehur kënaqësinë e tij nga miratimi i Rregullores për normativat dhe standardet e përgjithshme të cilat duhet t'i plotësojnë hapësirat për mbajtjen e personave dhe konsideron se unifikimi i normativave për hapësirat e mbajtjes së personave në stacionet policore me kompetencë të përgjithshme, në përputhje me standardet e vendosura më parë të cilat i respektojnë të drejtat themelore të njeriut, në mënyrë të konsiderueshme do të kontribuojë për zvogëlimin e rreziqeve nga tortura e mundshme ose trajtimi apo ndëshkimi tjetër mizor, çnjerëzor ose degradues i personave të mbajtur. Mendimi, në vetvete i përfshin standardet minimale për vendosjen e personit të mbajtur, të miratuar nga Komiteti Evropian për Parandalimin e Torturës (KPT), si edhe shembujt pozitivë dhe përvojat e vendeve të rajonit.

Mekanizmi Parandalues Nacional, konsideron se mbajtja nuk duhet të zbatohet në hapësirat e bodrumit, e as pranë ose në afërsi të hapësirave të magazinës ose hapësirave në të cilat ruhen armët e policisë. Distanca, midis mureve të hapësirës së njëjtë, duhet të jetë më së paku 2m²,⁵⁹ ndërsa hapësira në mënyrë përkatëse duhet t'i plotësojë edhe masat e domosdoshme të mbrojtjes-sigurisë. Vëmendje e veçantë duhet t'u përkushtohen masave të mbrojtjes-sigurisë dhe materialeve të ndërtimit të tualetit, ku duhet të mungojnë çfarëdo lloje sendesh që do të paraqesin rrezik për shëndetin dhe jetën e personit të mbajtur dhe të nëpunësve policorë. Prandaj, MPN-ja konsideron se guaska e tualetit duhet të jetë e prodhuar nga materiali metalik (sipas shembullit të hapësirave të reja në SP Tetovë), kazani i tualetit gjithmonë duhet të jetë i ngulitur në murin nën beton dhe i menaxhuar në prekje (sipas shembullit të hapësirave të tjera të SP Tetovë dhe SP Kisella Vodë), pasqyra të jetë e ngulitur në mur dhe të jetë e prodhuar nga material i pathyeshëm (sipas shembullit të hapësirave të reja të SP Kisella Vodë), ndërsa në nyjet sanitare të mungojë çfarëdo lloji i sendeve të tjera, të cilat do të paraqesin rrezik për shëndetin dhe jetën e personit (dorëza metalike, zorrë dushi etj.).

Hapësira për mbajtje duhet të ketë ndriçim të drejtpërdrejtë ditor, si dhe ven-

⁵⁹ Duke i pasur parasysh rekomandimet e Komitetit Evropian për Parandalimin e Torturës (KPT).

tilim përkatës natyror dhe artificial dhe ngrohje përkatëse, por edhe t'i plotësojë parakushtet e domosdoshme me qëllim që personi i mbajtur papengësë të mund ta realizojë të drejtën e pushimit gjatë natës, por edhe të mundësohet video-mbikëqyrja gjatë orëve të natës. Në çdo stacion policor me kompetencë të përgjithshme, hapësirat e mbajtjes duhet të jenë të shënuara me numra, ndërsa me rregulloren e njëjtë në mënyrë përkatëse duhet të përcaktohen edhe normativat dhe standardet e përgjithshme për hapësirat për bisedë me personat e privuar nga liria. MPN-ja konsideron se në drejtim të realizimit të plotë të normativave dhe standardeve të Rregullores, në praktikë duhet të përcaktohen afate të qarta për ndërtimin ose para-adaptimin e hapësirave të mbajtjes dhe të parashikohen implikimet buxhetore.

Avokati i Popullit – Mekanizmi Parandalues Nacional në bazë të të dhënave për konstatimet negative dhe njohurive për mangësitë, në pjesën e trajtimit dhe respektimit të të drejtave të personave të privuar nga liria, deri te të cilat MPN ka ardhur pas 24 vizitave të realizuara parandaluese (të rregullta dhe për ri-kontroll) të stacioneve policore me kompetencë të përgjithshme, gjatë muajit gusht të vitit 2012, ka përpiluar dhe parashtruar **Mendim** deri te Ministria e Punëve të Brendshme të Republikës së Maqedonisë në drejtim të ndryshimit dhe plotësimit të rregulloreve si vijojnë:

- **Rregullore për kryerjen e punëve policore;**
- **Rregullore për veprimin e nëpunësve policorë me sendet përkohësisht të konfiskuara dhe të gjetura dhe**
- **Procedurave Standarde Operative për mbajtjen dhe trajtimin e personave të mbajtur**

Mekanizmi Parandalues Nacional, gjatë hartimit të këtij propozimi udhëhiqej nga të drejtat e garantuara të personave të privuar nga liria dhe detyrat e shtetit që dalin nga Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë dhe dokumentet ndërkombëtare në fushën e të drejtave të njeriut, të miratuara nga ana e Republikës së Maqedonisë, fillimisht, duke u udhëhequr nga Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut (KEMDNJ), Pakti Ndërkombëtar i të Drejtave Civile dhe Politike (PNDCP) dhe Konventa e KB-ve Kundër Torturës dhe Trajtimeve apo Ndëshkimeve tjera Brutale, Jonjerëzore ose Nënçmuese, si edhe nga dokumentet e tjera ndërkombëtare dhe standardet me të cilat në mënyrë më të detajuar rregullohet trajtimi dhe realizimi i të drejtave të personave të privuar nga liria.

Në lidhje me **Rregulloren për mënyrën e kryerjes së punëve policore**, Avokati i Popullit – Mekanizëm Parandalues Nacional (MPN) ka dhënë mendim, se për personat që janë të privuar nga liria dhe të cilët mbahen në stacion policor duhet të jetë përgjegjës një nëpunës i veçantë policor – personi për pranim e jo atë rol ta kryej udhëheqësi i turnit, i cili në përputhje me Ligjin për polici ka edhe detyra të tjera të cilat kanë të bëjnë me realizimin e autorizimeve policore. Avokati i Popullit si Mekanizëm Parandalues Nacional, pas 24 vizitave të realizuara të rregullta dhe të ri-kontrollit të stacioneve policore me kompetencë të përgjithshme, konstatoi se zgjidhja ekzistuese me të cilën udhëheqësi i turnit caktohet si nëpunës policor për pranimin e personave nuk është përkatës dhe i përshtatshëm. MPN-ja, në shumicën e rasteve, sidomos në ato stacione policore që mbulojnë një territor më të madh dhe ku vëllimi i punëve policore është i konsiderueshëm, konstatoi se udhëheqësi i turnit nuk ka mundësi t'i realizojë edhe detyrat e nëpunësit të pranimit, duke pasur parasysh sigurinë e personit të privuar nga liria dhe realizimin e të drejtave të tij. Në drejtim të sigurimit të mbikëqyrjes së vazhdueshme dhe të menjëhershme mbi personat e arrestuar dhe të mbajtur në stacion policor, ndërkaq me qëllim të mbrojtjes së tyre nga rreziqet e mundshme të padëshiruara për sigurinë e tyre dhe realizimin e plotë të të drejtave të tyre, si dhe rritjen e përgjegjësisë së drejtpërdrejtë gjatë trajtimit të kësaj kategorie personash, MPN-ja konsideron se roli i nëpunësit policor për pranim duhet të ndahet nga funksioni udhëheqësi i turnit. Ky rol duhet t'i besohet një nëpunësi policor të tra-

jnuar në mënyrë përkatëse, i cili do të punojë dhe veprojë vetëm me personat e privuar nga liria, më saktë të gjithë ata persona të cilëve u është kufizuar liria e lëvizjes: persona që janë të thirrur, të shoqëruar (në raste të personave të mitur), të arrestuar ose të mbajtur në stacion policor.

MPN-ja në drejtim të parandalimit të torturës dhe mbrojtjes së rritur të integritetit të personave që privohen nga liria kërkoi që biseda me personat e arrestuar dhe të mbajtur të realizohet gjithmonë në një hapësirë të caktuar në mënyrë të veçantë për marrje në pyetje dhe jo në hapësirat zyrtare të nëpunësve policorë dhe inspektorëve. Përveç të drejtave themelore të personave të privuar nga liria, MPN-ja përmes mendimit të dërguar sugjeroi se nevojitet rregullimi i së drejtës së vaktit dhe qasjes deri te uji i freskët për pije gatë periudhës së mbajtjes në stacionin policor. Më tej, MPN-ja kërkoi që kjo Rregullore të jetë në përputhje me dispozitat e Ligjit për të drejtën e të miturve, në pjesën e detyrimit për njoftimin e personave dhe organeve gjatë mbajtjes së të miturit. Bisedën me të miturin gjithmonë duhet ta zhvillojë vetëm nëpunësi policor për delikucencë të të miturve pa prani të nëpunësve tjerë policorë. Njëkohësisht, i mituri duhet të mbahet në hapësirën e mbajtjes së të miturve, siç parashikon neni 109 i Ligjit për të drejtën e të miturve.

MPN-ja konsideron se nëse personi, pas ndërprerjes së mbajtjes, nuk paraqitet para gjyqtarit hetues duhet të njoftohet se ka të drejtë që brenda 30 ditëve, nga dita e lëshimit në liri, të kërkojë nga gjyqtari hetues i gjykatës kompetente ta shqyrtojë ligjshmërinë dhe atë ta verifikojë me aktvendim të veçantë. Në rast të mbajtjes së personit nën ndikim të alkoolit dhe substancave të tjera psikotropike, MPN-ja kërkoi që në mënyrë të detyrueshme të thirret mjeku, i cili vërteton se personi mund vendoset në hapësirën e mbajtjes pa rrezikuar shëndetin dhe jetën e vet personit.

Avokati i Popullit – Mekanizëm Parandalues Nacional gjatë realizimit të vizitave të rregullta dhe për ri-kontroll në stacionet policore me kompetencë të përgjithshme e konstatoi nevojën edhe për ndryshimin ose plotësimin e formularit 7 (**Shënimi zyrtar për arrestimin e personit pa urdhër me shkrim nga gjykata**) dhe 7-a (**Proces-verbal për mbajtjen e personit**) nga Rregullorja për mënyrën e kryerjes së punëve policore.

MPN-ja nëpërmjet mendimit të dërguar kërkoi që në formularin 7 (Shënimi zyrtar për arrestimin e personit pa urdhër me shkrim nga gjykata) në mënyrë të qartë dhe të saktë, përveç datës dhe kohës, të shënohet edhe vendi (adresa ose vendi i përafërt) i privimit nga liria, më saktë vendi nga ku personi është privuar në stacionin policor. MPN-ja konsideron se vetëm në këtë mënyrë do të sigurohet një rrjedhë e logjikshme kohore e ngjarjeve – do të përcaktohet saktë koha dhe vendi nga i cili personi është arrestuar nga ana e nëpunësit policor dhe koha kur personi i arrestuar i është dorëzuar nëpunësit policor për pranim. Vetëm në këtë mënyrë saktë do të përcaktohet koha e nevojshme për sjelljen (transportimin) e personit nga vendi i privimit nga liria deri te njësia organizuese e MPB-së, ku personi i dorëzohet nëpunësit për pranim. MPN-ja kërkoi që në vend të shënimit nga ana e personit zyrtar të Ministrisë së Punëve të Brendshme, ky shënim zyrtar të ofrojë përshkrim të detajuar të ngjarjes.

Më tej, MPN-ja kërkoi që në procesverbalin për mbajtje (formulari 7-a) gjithashu në mënyrë të saktë të ceket data, koha, rruga dhe vendi ku personi është privuar nga liria dhe njëkohësisht në formular të shënohet emri dhe mbiemri i personit/personave që kujdesen për realizimin e të drejtave dhe për sigurinë e personit të mbajtur gjatë kohëzgjatjes së mbajtjes së tyre në stacionin policor. MPN-ja konsideron se në të njëjtin formular duhet të ceket me emër dhe mbiemër nëpunësi policor i cili e ka miratuar mbajtjen e personit.

Mekanizmi Parandalues Nacional, nëpërmjet mendimit të dërguar, sugjeroi se Rregullorja për mbajtjen e personit në mënyrë të detyrueshme duhet të plotësohet në pjesën e përcaktimit të gjendjes psikofizike të personit. Në këtë drejtim nëpunësi për pranim, në përputhje me konceptin momental të procesverbalit, konstaton mos/

ekzistimin e lëndimeve të dukshme dhe mos/ekzistimin e shenjave të dukshme të sëmundjes, çrregullimit mendor, gjendjen e alkoolizuar ose veprimin e narkotikëve. MPN-ja konsideron se në procesverbalin për mbajtje (formulari 7-a) në mënyrë të detyrueshme duhet të parashikohet obligimi për nëpunësin për praninë, i cili do të shënojë që personi, po që se i njëjti manifeston shenja të sëmundjes ose përgjigjet pozitivisht në çështjen për ekzistimin e sëmundjes së caktuar, merr medikamente të caktuara, si dhe intervalin kohor kur ai i merr këto medikamente, por edhe nëse personi i mban me vete medikamentet dhe nëse është nën mbikëqyrje mjekësore. Nëpunësi për praninë, në rast të përgjigjes pozitive, sa i përket nevojës për marrjen e medikamenteve të rekomanduara nga mjeku, detyrimisht e thërret mjekun.

MPN-ja, duke pasur parasysh praktikën e ndryshme të mënyrës së plotësimit të formularit 7-a (procesverbalin për mbajtjen e personit) nga ana e nëpunësve policorë për praninë, kërkoi nga Ministria e Punëve të Brendshme të miratojë **udhëzimin për plotësimin e formularit 7-a**, në ç'mënyrë do ta unifikojë veprimin e nëpunësve policorë për praninë, me çka do të pamundësohen dallimet në kuptimin e terminëve dhe plotësimin e procesverbalit dhe do të zvogëlohet rreziku nga trajtimi i mundur i papërshtatshëm, çnjerëzor ose degradues me personat e mbajtur. MPN-ja kërkoi që udhëzimi për mënyrën e plotësimit të jep udhëzime të qarta me qëllim të sigurimit të rrjedhës logjike kohore të ngjarjeve, në drejtim të sigurimit të mostejkalimit të afatit kohor maksimal të mbajtjes nga 24 orë për personin e rritur ose 12 orë për personin e mitur, llogaritur nga momenti i privimit nga liria.

Avokati i Popullit – Mekanizëm Parandalues Nacional, i rekomandoi Ministrisë së Punëve të Brendshme të mbajnë trajnime të detyrueshme për të gjithë nëpunësit policorë për praninë, në drejtim të njohjes së tyre me të drejtat e personave të arrestuar dhe të mbajtur, detyrat që dalin në drejtim të sigurimit të sigurisë së personave të privuar nga liria për kohëzgjatjen e arrestimit dhe mbajtjes së tyre, si edhe për mënyrën e plotësimit të formularëve përkatës (shënimet zyrtare dhe procesverbalet), me qëllim të unifikimit të trajtimit. MPN-ja konsideron se kjo detyrë, që del nga neni 10 i Konventës së KB-ve Kundër Torturës dhe Trajtimit apo Ndëshkimit tjetër Brutal, Jonjerëzor ose Nënçmues duhet të realizohet në mënyrë të rregullt dhe të vazhdueshme, ndërsa përveç nëpunësve policorë për praninë duhet të përfshihen edhe nëpunësit e tjerë të cilët realizojnë kontakt me personat e mbajtur në përputhje me nenin 25, paragrafin 7 të Rregullores për mënyrën e kryerjes së punëve policore.

MPN-ja kërkoi plotësimin e Rregullores në drejtim të miratimit të formularëve të rinj nga ana e Ministrisë së Punëve të Brendshme, d.m.th., kërkoi të inkuropohen formularët të rinj, dhe atë: *Shënimi zyrtar për ndihmë mjekësore të kërkuar dhe të ofruar për personin e arrestuar ose të mbajtur; Shënimi zyrtar/procesverbal për realizimin e së drejtës së ushqimit dhe ujit dhe Shënimi zyrtar për realizimin e kontrollit të menjëhershëm (mbikëqyrja e drejtpërdrejtë) të personit të mbajtur*. MPN-ja konsideron se përmes inkuropimit të këtyre tre formularëve në mënyrë më precize do të rritet shkalla e respektimit të të drejtave të garantuara të personave të privuar nga liria.

MPN-ja konsideron se Rregullorja për mënyrën e kryerjes së punëve policore⁶⁰ në mënyrë shtesë duhet të përfordhet me një sistem të masave adekuate dhe efikase me qëllim të parandalimit të nëpunësve policorë për keqpërdorimin e armës që u është dhënë me qëllim të kryerjes së detyrimeve të tyre zyrtare⁶¹. MPN-ja e përkujtoi Ministrinë e Punëve të Brendshme me aktgjykimin e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut në rastin e Sashko Georgievit kundër Republikës së Maqedonisë në pjesën se "...nga shtetet pritet të vendosin standarde të larta profesionale në kornizat e sistemeve të tyre për zbatimin e ligjit dhe të sigurojnë se personat që punojnë në ato sisteme i plotësojnë kriteret e kërkua (shih, *mutatis mutandis*, Abdullah Yilmaz, i cituar

⁶⁰ Njëpërmjet ndryshimeve të nenit 223-227 të Rregullores.

⁶¹ Sashko Georgiev kundër Republikës së Maqedonisë (Ankesa nr. 49382/06), Aktgjykimi i KEDNJ-it më 19.04.2012.

më lart, qëndrimet 56-57). Sidomos, kur forcat policore pajisen me armë, jo vetëm që duhet t'u jepen trajnimet e nevojshme teknike, por edhe seleksionimi i agjentëve të cilët kanë leje për mbajtje të armës së tillë, duhet të jetë objekt i një kontrolli të veçantë⁶².

Në këtë drejtim, duke e pasur parasysh se në Aktgjykimin në fjalë gjykata konstatoi se shteti e ka shkelur nenin 2 të KEDNJ (e drejta e jetës), ndërkaq duke e marrë parasysh se në përputhje me nenin 31 të Ligjit për polici, nëpunësi policor është i autorizuar për të mbajtur armë, MPN-ja konsideron se duhet të ndërmerren masa parandaluese shtesë në drejtim të:

a) forcimit të sistemit të kontrollit të rregullt mbi aftësitë psikofizike të nëpunësit policor,

b) implementimit të një sistemi të qartë të mbajtjes së armës gjatë dhe jashtë kohës së rregullt të punës së nëpunësve policorë, dhe

c) implementimit të një sistemi të qartë të ruajtjes së armës në hapësirat e stacionit policor.

Në lidhje me **Rregulloren për veprimin e nëpunësve policorë me sende përkohësisht të konfiskuara dhe të gjetura**, MPN-ja, nga përvoja e deritanishme, konstatoi raste të veprimit jo të rregullt të ruajtjes së sendeve përkohësisht të konfiskuara në zyrat e inspektorëve në disa stacione policore, me çka mënyrën e këtyre të ruajtjes së sendeve të konfiskuara e konsideron si rrezik për sigurinë dhe shëndetin e personave të arrestuar dhe të mbajtur. MPN-ja konsideron se duhet të theksohet detyra e nëpunësve policorë dhe inspektorëve që në të gjitha rastet sendet përkohësisht të konfiskuara t'i dorëzojnë për ruajtje në hapësirën përkatëse për atë qëllim, ndërsa në asnjë rast të mos ruhen në hapësirat e zyrave të tyre. Në këtë drejtim, MPN-ja propozoi, që çdo send i konfiskuar të ruhet në një hapësirë të pajisur në mënyrë të veçantë në stacionin policor me kompetencë të përgjithshme dhe i njëjti të evidentohet dhe shënohet në mënyrë përkatëse. Hapësira në të cilën dorëzohen për t'u ruajtur sendet përkohësisht të konfiskuara nuk duhet të jenë në afërsi të menjëhershme të hapësirave për mbajtjen e personave dhe hapësirave për bisedë me personat e mbajtur. Vetëm nëpunësi policor, përgjegjës për ruajtjen dhe përgjegjës për udhëheqjen e evidencës së sendeve përkohësisht të konfiskuara, duhet të ketë qasje deri të hapësira për ruajtjen e këtyre sendeve. Arma, përkohësisht e konfiskuara, ruhet e mbyllur në një kasafortë të veçantë metalike në përbërje të hapësirës për ruajtjen e këtyre sendeve.

MPN-ja në mënyrë shtesë konsideron se MPB-ja duhet të jep udhëzime dhe të zbatojë trajnime për të gjithë nëpunësit policorë përgjegjës për udhëheqjen e evidencës dhe ruajtjen e sendeve përkohësisht të konfiskuara, me çka do të unifikohet veprimi dhe do të zvogëloheshin rreziqet nga keqpërdorimet e mundshme të këtyre sendeve në drejtim të përdorimit të tyre të mundshëm, në kundërshtim me qëllimet e Konventës Kundër Torturës dhe Trajtimit apo Ndëshkimit tjetër Brutal, Jonjerëzor ose Nënçmues.

MPN-ja dha mendimin e vet edhe për ndryshimin dhe plotësimin e **Procedurave Standarde Operative për mbajtjen dhe trajtimin e personave të mbajtur**. Ky dokument duhet të plotësohet në mënyrë që do të rregullohet çështja për videombikëqyrjen e personit derisa ai është në tualet, duke pasur parasysh sigurinë dhe privatësinë e tij. E drejta e privatësisë dhe dinjitetit njerëzor nuk lejojnë prani të nëpunësve policorë, derisa personi gjendet në tualet.

MPN-ja kërkon që në këtë dokument të shënohet qartë se kontrolli mund të kryhet vetëm nga nëpunësit policorë të gjinisë së njëjtë, ndërsa gjatë kontrollit të merit parasysh integriteti personal dhe e drejta e privatësisë së personit. MPN-ja kërkon që sendet e konfiskuara të personit të mbajtur, derisa personi është i vendosur në

⁶² Sashko Georgiev kundër Republikës së Maqedonisë (Ankesa nr. 49382/06), Aktgjykimi i KEDNJ-it më 19.04.2012, paragrafi 51

hapësirën e mbajtjes, të ruhen në një hapësirë të veçantë të rregulluar, në të cilën ka mbikëqyrje mbi personin për praninë.

Më tej, nëse i mbajturi është dukshëm i lënduar ose ankohet në lëndim ose dhimbje, në mënyrë të detyrueshme duhet të thirret mjeku. Nëse i mbajturi ka lëndime më të lehta ose më të rënda trupore, në këtë rast të thirret ambulanca. Derisa të arrijë ambulanca, ndihma e parë t'i jepet nga ana e nëpunësit policor, i cili është i trajnuar për dhënien e ndihmës së parë.

Mekanizmi Parandalues Nacional konsideron se, në përputhje me parimet e trajtimit njerëzor me personat e privuar nga liria dhe të drejtën ndërkombëtare për të drejtat e njeriut, personi i mbajtur ka të drejtë për ushqim dhe qasje deri te uji i freskët për pije. MPN-ja rekomandoi në mënyrë plotësuese se e drejta e ushqimit dhe ujit duhet të jetë e mbrojtur, ndërsa realizimi i së njëjtës të rregullohet me ligj, së bashku me të drejtat e tjera të cilat janë të garantuara për personat e privuar nga liria, dhe jo me akt nënligjor ose të brendshëm të MPB-së. MPN-ja konsideron se ushqimi duhet të sigurohet nga buxheti i Ministrisë së Punëve të Brendshme, për të cilin qëllim MPB-ja e RM-së duhet të parashikojë paragraf të veçantë buxhetor.

Avokati i Popullit si Mekanizëm Parandalues Nacional konsideron se me rëndësi të veçantë dhe e domosdoshme është të rregullohet mënyra e qasjes deri te uji i freskët për pije. MPN-ja kërkoi nga MPB-ja të sigurojë një buxhet të veçantë me të cilin do të lejohet kjo nevojë nëpërmjet furnizimit të ujit në shishe për pije për personat e mbajtur në stacion policor.

Përveç vërejtjes për rregullimin e çështjes së sigurimit të ujit dhe ushqimit për personat e mbajtur, MPN-ja dha mendimin e vet edhe për nevojën e thirrjes së mjekut, në rast të mbajtjes së një personi nën ndikim të alkoolit ose substancave të tjera psikotropike, që duhet të vërtetohet se personi mund të jetë i vendosur në hapësirën për mbajtje, pa ndonjë rrezik për shëndetin dhe jetën e personit.

Në mënyrë të veçantë theksoi se në hapësirat, ku është e vendosur video-mbikëqyrja dhe ku mbahen personat, duhet të vendoset një lajmërim përkatës për video-mbikëqyrjen dhe për kryerjen e video-mbikëqyrjes duhet të informohet edhe personi i mbajtur, duke pasur parasysh standardet vendase dhe ndërkombëtare për mbrojtjen e të dhënave personale.

B. MENDIME DERI TE MINISTRIA E DREJTËSISË

Në bazë të nenit 30 të Ligjit për Avokatin e Popullit dhe nenit 19 të Rregullores për punën e Avokatit të Popullit, ndërsa në përputhje me kompetencat që dalin nga neni 3 i Ligjit për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit për Avokatin e Popullit, në lidhje me nenin 19 (c) të Protokollit Fakultativ të Konventës Kundër Torturës dhe Trajtimin apo Ndëshkimit tjetër Brutal, Jonjerëzor dhe Nënçmues, Avokati i Popullit – Mekanizëm Parandalues Nacional (MPN) paraqiti **Mendim** edhe deri te Ministria e Drejtësisë së Republikës së Maqedonisë në lidhje me **Propozimin e Ligjit për të drejtat e fëmijëve**.

Mekanizmi Parandalues Nacional konsideron se kjo iniciativë do të kontribuojë për përmirësimin e cilësisë së këtij ligji në drejtim të zvogëlimit të rreziqeve nga tortura e mundshme ose trajtimi tjetër mizor, çnjerëzor ose degradues me fëmijët e privuar nga liria. Njëkohësisht, AP – MPN konsideron se në këtë Propozim të Ligjit për të drejtat e fëmijëve, duhet të forcohen mekanizmat për mbajtje dhe mbikëqyrje mbi fëmijët e privuar nga liria, në përputhje me rregullat standarde minimale të KB-ve për administrimin e të drejtave të të miturve (të ashtuquajtura Rregullat e Pekinit)⁶³. Përkatësisht me nenin 116 nuk përcaktohet nëpunësi policor që do ta zbatojë procedurën me fëmijët gjatë thirrjes, shoqërimit ose mbajtjes së tij në stacionin policor, por i njëjtë vetëm jep udhëzime sipas dispozitave të Ligjit për polici. MPN-ja konsideron se me zgjidhjen e këtillë nuk realizohet mbrojtja shtesë e fëmijës në procedurën para Ministrisë së Punëve të Brendshme, sepse Ligji për polici edhe pse parashikon se autorizimet policore ndaj personave të mitur duhet t'i përdorin nëpunësit me autorizim të veçantë, megjithatë, lejohet që në situata të caktuara autorizimet policore ndaj personave të mitur të mund t'i përdorin edhe nëpunësit e tjerë policorë. Me këtë lihet hapësirë për interpretim të gjerë të fjalëve: "situata të jashtëzakonshme" nga paragrafi 2 i nenit 37 të Ligjit për polici.

MPN-ja gjatë vizitave të rregullta dhe për ri-kontroll të stacioneve policore me kompetencë të përgjithshme, me autorizime për të mbajtur persona, konstatoi se një pjesë e caktuar e tyre nuk kanë përcaktuar inspektor të veçantë për delikucencë të të miturve, që do të ishte i trajnuar në mënyrë përkatëse për veprim të tillë. Prandaj, MPN-ja kërkon zbatimin e plotë të këtij standardi ndërkombëtar-ligjor drejtpërdrejtë në Ligjin e të drejtave të fëmijëve, duke e pasur parasysh qëllimin e këtij ligji – harmonizimin me standardet ndërkombëtare për avancimin e legjislacionit të fëmijëve, përmirësimin dhe përparimin e mbrojtjes së të drejtave të fëmijës.

Në Republikën e Maqedonisë, në një numër të caktuar të stacioneve policore, bisedën me fëmijën, për të cilin ekzistojnë baza për dyshim se ka bërë një veprim i cili me ligj parashikohet si vepër penale, e zbaton nëpunësi policor i trajnuar për trajtimin e të miturve në prani të nëpunësit policor që punon në problematikën përkatëse. Vetëm në një numër të caktuar të rasteve, biseda realizohet vetëm nga ana e nëpunësit policor për trajtim me të miturit pa prani të zyrtarëve të tjerë. Në përputhje me analizat e bëra dhe të dhënat të cilat MPN-ja i ka në dispozicion, gjendja e tillë kryesisht është për shkak të dy arsyeve: jo në çdo stacion policor ka të punësuar inspektor të veçantë për delikucencë të të miturve dhe jo në çdo stacion policor kushtet materiale lejojnë realizim të bisedës me fëmijë në mungesë të zyrtarëve të tjerë. D.m.th., në shumicën e stacioneve policore, në mënyrë të veçantë inspektorët e trajnuar nuk kanë hapësirën e tyre zyrtare, por të njëjtën e ndajnë me inspektorët policorë për krime të përgjithshme ose ekonomike. Vetëm një nga 38 stacionet policore, të cilat sipas Vendimit të Ministrit të Punëve të Brendshme kanë autorizim për të mbajtur persona, ka hapësirë të veçantë për realizimin e bisedës me personin e mitur (SP Kisella Vodë), ndërsa në një stacion tjetër policor, gjatë vizitës së MPN-së, në procedurë ishte riadaptimi i një hapësire të caktuar, e cila në të ardhmen do të përdoret për realizimin e

⁶³ art.12.1 of the United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules"), adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985.

bisedave me fëmijët (SP Dibër). Në këtë drejtim, MPN-ja konsideroi se propozim-ligji duhet të plotësohet në atë mënyrë që biseda me fëmijën të realizohet vetëm nga ana e nëpunësit policor të trajnuar në mënyrë përkatëse për këtë qëllim, ndërsa në mungesë të nëpunësve të tjerë policorë.

MPN-ja, me këtë Mendim, kërkoi të realizohet konstruksioni financiar i nevojshëm për ndërtimin e hapësirave të pajisura në mënyrë të veçantë për mbajtjen e fëmijëve në stacionet policore me kompetencë të përgjithshme. Në përputhje me analizën e vizitave parandaluese të MPN-së, vetëm dy stacione policore (SP Veles dhe SP Kisella Vodë) kanë nga një hapësirë të pajisur në mënyrë të veçantë për mbajtjen e personit të mitur, e cila është e ndryshme nga hapësira e mbajtjes së personave të moshës madhore.

MPN-ja dha mendimin e vet sa i përket përkufizimit se çka paraqet interes më i mirë për fëmijën, me ç'rast në bazë të njohurive nga vizitat e realizuar është e nevojshme të konstatohet se: "Interesi më i mirë i fëmijës kërkon që ai të mos jetë vazhdimisht dhe tërësisht i vetmuar dhe i ndarë, gjë që do të ndikonte negativisht mbi zhvillimin e tij normal psiko-fizik". Vendosja e fëmijëve në paraburgim, ndaras nga personat e moshës madhore është standard dhe detyrim ndërkombëtar-ligjor, i cili del kryesisht nga neni 10 i Paktit Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike. Megjithatë, në raste të caktuara, vetëm kur këtë e kërkon interesi më i mirë i fëmijës, MPN-ja konsideron se duhet të lejohen përjashtime, të cilat kanë të bëjnë vetëm me mundësimin e kontakteve ditore dhe të përkohshme me persona më të ri të rritur të zgjedhur me kujdes. Këto përjashtime do t'u dedikoheshin vetëm pjesës së kontakteve dhe përfshirjes në aktivitete të përbashkëta dhe jo edhe aspektit të vendosjes së fëmijës.

MPN-ja konsideron se në afat të gjatë, privimi i fëmijës nga liria, duke përfshirë këtu edhe kryerjen e masës së paraburgimit, duhet të realizohet vetëm në institucione të veçanta për fëmijë të privuar nga liria, që përfshijnë personel të trajnuar dhe politika e praktika të veçanta të cilat në qendër të vëmendjes së tyre do ta kenë trajtimin me fëmijët.

Duhet të theksohet se Avokati i Popullit – Mekanizëm Parandalues Nacional për të gjitha **mendimet e dërguara deri te Ministria e Punëve të Brendshme dhe Ministria e Drejtësisë nuk ka marrë përgjigje kthyese**, me çka Avokati i Popullit – Mekanizëm Parandalues Nacional nuk ka këqyrje mbi shkallën e pajtueshmërisë dhe pranimit të ndryshimeve dhe plotësimeve të propozuara.

C. MENDIME DERI TE ORGANET DHE INSTITUCIONET

Avokati i Popullit – Mekanizëm Parandalues Nacional në bazë të gjendjeve të konstatuara në raportet e veta të veçanta kërkoi ndryshime në Rregulloren e Rendit të shtëpisë në Qendrën e Pranimit të të Huajve dhe ndryshime në Rregulloren për kryerjen e video-mbikëqyrjes në burgun Manastir.

Me raportin e veçantë të Avokatit të Popullit – Mekanizmit Parandalues Nacional për vizitën e Qendrës së Pranimit të të Huajve, kërkoi ndryshime në Rregulloren e Rendit të shtëpisë së Qendrës së Pranimit. Mekanizmi Parandalues Nacional sugjeroi kontroll të detyrueshëm mjekësor të personit, përkatësisht pas pranimit të tij në Qendër kontrolli të zbatohet brenda 24 orëve. Njëkohësisht, MPN-ja kërkoi rritjen e kohëzgjatjes së shëtitjes ditore në ambient të hapur nga një në dy orë, duke përdorur standardin e njëjtë tashmë të caktuar me Ligjin për ekzekutimin e sanksioneve. Më tej, AP – MPN kërkoi të përcaktohen qartë kushtet e veçanta nën të cilat i huaji, i vendosur në Qendër, mund të përdor telefon, si dhe të rritet kohëzgjatja e vizitës në një orë. MPN-ja konsideron se izolimi në një hapësirë të veçantë duhet të përcaktohet me Ligjin për polici, si një mjet detyrimi, ndërsa me këtë rregullore në mënyrë shtesë të rregullohen kushtet dhe mënyra e përdorimit të izolimit.

Në përgjigjen e MPB-së së RM-së pas dorëzimit të raportit, Ministria e njoftoi AP – MPN se është kërkuar mendim nga shërbimet kompetente të MPB-së për rishikimin e nevojës dhe arsyeshmërisë për ndryshimet në Rregullore. AP – MPN deri te MPB-ja dërgoi edhe një kërkesë të re për informimin se në ç'masë Ministria i pranon ndryshimet e propozuara të Rregullores së Rendit të shtëpisë, ndërsa për të njëjtën u informua se ndryshimet e propozuara të Rregullores për Rendin e shtëpisë të Qendrës për Pranimin e të Huajve janë pranuar dhe janë në procedurë të implementimit.

MPN-ja dërgoi kërkesë deri te drejtorja e Burgut Manastir ndryshimin e Rregullores për mënyrën e kryerjes së video-mbikëqyrjes, përkatësisht video-mbikëqyrja të përjashtohet nga dhomat e gjumit të repartit të pranimit dhe repartit të mbyllur (neni 2 i Rregullores). Në përgjigjen e drejtorit të INK Burgu Manastir, MPN-ja u njoftua se është bërë ndryshimi dhe plotësimi i Rregullores, në përputhje me kërkesën dhe njëkohësisht kamerat ishin të larguar nga këto dy hapësira për vendosjen e personave të dënuar⁶⁴.

⁶⁴ Më shumë për këtë kërkesë dhe analizë të gjendjes mund të lexohet në pjesën e përshkrimit të gjendjeve të hasura në institucionet ndëshkuese-korrektuese.

5 KATEGORITË E PERSONAVE TË MARGJINALIZUAR DHE TË PAMBROJTUR NË VENDET E PRIVIMIT NGA LIRIA

Romët e privuar na liria

Në mënyrë të veçantë është vulnerabile gjendja dhe pozita e romëve në vendet e privimit nga liria. Gjatë vizitës së repartit të mbyllur të Burgut Shkup, MPN-ja, me kërkesë të tyre, realizoi bisedë me katër persona. pjesëtarë të bashkësisë etnike të romëve, të vendosur në një hapësirë të njëjtë. Gjatë bisedës, MPN-ja pranoi ankesa serioze për keqtrajtim fizik dhe detyrim për punë të këtyre personave nga ana e personave të tjerë të dënuar, të vendosur në repartin e mbyllur. Përkatësisht, personat kanë cekur se i kryejnë punët e rregullta të rojës për të gjithë personat e dënuar të vendosur në këtë repart. MPN-ja konsideron se ky institucion, pa dallim se a është në bazë vullnetare ose jo-vullnetare, është e palejueshme dhe në kundërshtim me orarin e rojës të përgatitur nga Sektori për Risocializim. Në lidhje me keqtrajtimin fizik, ishte dukshme frika e cila ekzistonte tek këta persona derisa bisedonin vetëm për vetëm me përfaqësuesit e MPN-së, duke theksuar vazhdimisht se frikësohen nga hakmarrjet, për shkak se kanë vendosur të flasin hapur për këtë problem të tyre. Njëri nga personat u ankua, se një ditë para vizitës, është rrahur dhe keqtrajtuar nga ana e personave të tjerë të dënuar (të vendosur në një dhomë tjetër të repartit të mbyllur), ndërsa një person tjetër, edhe pse vetëm para disa ditësh ishte vendosur në repartin e mbyllur, u ankua se ishte rrahur dhe goditur me duar dhe këmbë nga persona të tjerë të dënuar, me ç'rast kishte marrë gërvishtje nëpër shpinë. Gjatë bisedës, disa persona kanë provuar të hyjnë në dhomë dhe të kontrollojnë nëse këta persona ankohen në lidhje me punën e rojës së detyruar dhe dhunën nga ana e personave të tjerë të dënuar, një gjë që te MPN shkaktoi dyshim për dhunë të mundshme në të ardhmen mbi të njëjtët. Ata konsideronin se e gjithë kjo u ndodh për shkak të përkatësisë së tyre etnike, më saktë se personat u takojnë bashkësisë rome.

Në drejtim të veprimit parandalues, MPN-ja menjëherë e ka thirrur nëpunësin përgjegjës-komandant, me të cilin u diskutua problemi në drejtim të gjetjes së zgjidhjes përkatëse. Gjithashtu, MPN-ja për këtë problem bisedoi edhe me dy edukatorët (përgjegjës për repartin e mbyllur dhe për repartin e pranimit). Njëri nga edukatorët pohoi se po atë ditë ishte njoftuar me situatën e tillë gjatë bisedës së zhvilluar me njërin nga personat që iu ankuan MPN-së, për të cilën gjë tashmë kishte hartuar edhe një shënim zyrtar me të cilin do të kërkojë veprim përkatës nga Shërbimi i sigurimit dhe zhvendosjen e personave të dënuar nga reparti i mbyllur në një pjesë tjetër të burgut.

MPN-ja kërkoi nga të gjitha shërbimet e burgut të punojnë në mënyrë të koordinuar, me qëllim të zbulimit në kohë të rasteve të diskriminimit etnik, fetar ose të llojeve tjera të diskriminimit të një popullsie të caktuar në burg nga ana e të tjerëve, ndërsa në drejtim të parandalimit të rreziqeve të mundshme të torturës ose trajtimit tjetër mizor, çnjerëzor ose degradues. Mosmarrja e masave parandaluese dhe reaktive, në raset e dhunës midis vet personave të dënuar nga ana e shërbimeve të burgut (pasivitet gjatë parandalimit dhe /ose mosfekasitet gjatë mbrojtjes), mund të arrijë një shkallë

të shkeljes së të drejtës së mbrojtjes nga tortura dhe trajtimit tjetër çnjerëzor ose degradues, të mbrojtura me nenin 3 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut.

MPN-ja i rekomandoi drejtorisë së Burgut Shkup të vendosë prezencë fizike 24-orëshe dhe mbikëqyrje të Sektorit të Sigurimit në repartin e mbyllur, ndërsa në drejtim të reduktimit të rreziqeve të mundshme të dhunës midis popullsisë së dënuar. Megjithatë, rekomandimi i tillë pjesërisht u pranua nga ana e drejtorisë së burgut me arsyetimin se prezenca fizike e një anëtari të Sektorit të Sigurimit bëhet gjatë periudhës nga ora 22:00 deri në orën 08:00, ndërsa në pjesën tjetër të ditës mbikëqyrja dhe kontrolli bëhet nëpërmjet realizimit të aktiviteteve të rregullta të përditshme të Sektorit të Sigurimit.

Edhe gjatë vizitës së Burgut Strumicë, MPN-ja realizoi bisedë me një grup personash të dënuar të përkatësisë etnike rome, të cilët u ankuan për keqtrajtim, si dhe për përcmim nga persona konkret të punësuar në Shërbimin e Sigurimit. Në këtë pjesë, MPN-ja e informoi drejtorinë e burgut se në Sektor ekzistojnë ankesa për keqtrajtim fizik nga persona konkret të punësuar në Shërbimin e Sigurimit, me ç'rast drejtoria ka dhënë një informacion se kundër njërit zyrtar është në rrjedhë procedura disiplinore për shkak të informatave për keqtrajtim fizik, ndërsa për personin tjetër deri më tani nuk kishte pasur ankesa të llojit të tillë. Drejtori e lajmëroi ekipin e MPN-së se gjithmonë, kur merr informacione të këtij lloji, zbaton hetim dhe procedurë përkatëse, megjithatë ekziston edhe kolegjaliteti mes personave zyrtarë, të cilët zakonisht këtë lloj të keqtrajtimit fizik e bëjnë jashtë pjesës që përfshihet me monitorim nga kamaret e instaluar në burg.

MPN-ja u referohet rekomandimeve të KPT-së, që kujdesin të cilin Sektori i Sigurimit është i detyruar t'u ua ofrojë personave që janë nën përgjegjësinë e tij e përfshin edhe përgjegjësinë për t'i mbrojtur nga burgosurit e tjerë të cilët duan t'u shkaktojnë dëm. Zgjidhja e problemit të dhunës mes të burgosurve, kërkon që personeli i burgut të jetë i vendosur në atë nivel, duke përfshirë edhe përfaqësimin e tij, ta kryejë punën dhe detyrat e tij për supervision në mënyrë përkatëse. Personeli i burgut duhet të reagojë në shenjat e shqetësimit dhe të jetë i vendosur dhe i trajnuar në mënyrë përkatëse për të intervenuar kur do të ketë nevojë⁶⁵.

Si veçanërisht të pambrojtur, MPN-ja e vlerësoi edhe gjendjen me romët e vendosur në repartin shkollor (të ashtuquajtur shkollorët) në ENK "Idrizovë". Reparti shkollor është i destinuar për personat e dënuar të cilët nuk e kanë përfunduar arsimin fillor dhe të mesëm dhe në cilën klasë do të duhej ta rrumbullakojnë procesin arsimor. Në praktikë, në këtë repart pjesa më e madhe e personave të vendosur të dënuar janë romë.

Gjatë bisedës me personat në repartin shkollor u vu në pah se sjellja e të punësuarve në Sektorin e Sigurimit është jo-korrekte, në situata të caktuara kanë thënë se ka ndodhur që të ofendohen në bazë etnike nga të punësuarit e Shërbimin e Sigurimit, si dhe për shkak se shumica e personave të vendosur në këtë repart janë raste sociale. Ekipi i MPN-së ishte edhe dëshmitar i drejtpërdrejtë i sjelljes jo-korrekte të njërit nga të punësuarit në Sektorin e Sigurimit.

Personat i konsumojnë vaktet në hapësirat në të cilat e kalojnë natën. Në repartin shkollor nuk ka dhomë të veçantë për qëndrim ditor – personat, pjesën më të madhe të ditës e kalojnë në hapësirat e tyre (dhomat e fjetjes) ose në korridorin e përbashkët. Vetëm një person, nga 72 persona që vuajnë dënimin me burg në repartin shkollor, ishte i angazhuar me punë. Këta persona, pjesën më të madhe të ditës e kalojnë në dhomat e tyre dhe në korridorin e përbashkët brenda repartit.

MPN-ja e vlerëson vendosjen dhe gjendjen e romëve në repartin shkollor të ENK "Idrizovë" si tejet poshtëruese, duke pasur parasysh se në dhomat dhe në korridorin ku personat e kalojnë pjesën më të madhe të ditës (madje edhe 22 orë) ekzistojnë kushte

⁶⁵ Pasusi 27, fragment nga Raporti i përgjithshëm i 11-të [CPT/Inf(2001)16].

jashtëzakonisht jo-higjienike. Ekziston mbipopullim dhe nuk plotësohen standardet themelore minimale për vendosjen e personave të privuar nga liria, ndërsa personat e privuar nga liria konsiderojnë se raporti i një pjese të të punësuarve në Sektorin e Sigurimit është jo-korrekt për shkak të përkatësisë së tyre etnike.

Persona të dënuar – përdorues të drogës

Gjatë vizitës së institucioneve ndëshkuese-korrektuese, MPN-ja konstatoi se në shumicën prej tyre zbatohet terapia e metadonit për përdoruesit e drogës, megjithatë në asnjë nga institucionet nuk ndërmerret ndonjë masë tjetër, e as nuk zbatohen programe të tjera në drejtim të zvogëlimit të dëmeve.

Si veçanërisht kritike, MPN-ja e vlerësoi gjendjen me vendosjen e përdoruesve të drogës, të cilët dënimin me burg e vuajnë në ENK "Idrizovë" – Shkup, ku funksionon një qendër e veçantë metadoni me një ekip ekspertësh që është përgjegjës për trajtimin dhe shpërndarjen e terapisë për 128 përdorues të terapisë së metadonit. Për përdoruesit e terapisë së metadonit udhëhiqen kartonë të veçantë, ndërsa personat nënshkruajnë marrëveshje me të cilën janë dakord që të përfshihen me terapinë dhe detrohen të bëjnë kontroll të rregullt të urinës.

MPN-ja konstatoi se këta persona ndahen (segregohen) nga personat e tjerë të dënuar, në atë mënyrë që pjesa më e madhe e tyre janë të vendosur në stacionarin e burgut. Edhe pse stacionari është i paraparë për vendosje spitalore (hospitalizim) të pacientëve, MPN-ja konstatoi se pjesa më e madhe e personave ishin të dënuar të cilët janë përdorues të terapisë së metadonit. Prandaj, personat të cilët janë vendosur aty nuk janë persona të sëmurë, për të cilët është i nevojshëm një kujdes shtesë mjekësor, por përkundrazi, të njëjtët janë të ndarë dhe të vendosur në një ndërtesë të veçantë vetëm për shkak të gjendjes së tyre – përdorues të narkotikëve.

Në këtë mënyrë bëhet diskriminim i drejtpërdrejtë i kësaj kategorie të personave të dënuar dhe mbylljes së tyre, d.m.th., janë vënë në një gjendje të pafavorshme dhe janë vendosur në kushte të papërshtatshme, si dhe janë ndarë nga të dënuarit e tjerë vetëm për shkak të gjendjes së tyre shëndetësore, përkatësisht për shkak se janë përdorues të terapisë së metadonit. MPN-ja shprehu shqetësim që përdoruesit e terapisë së metadonit, trajtimin mjekësor e marrin në kushte të papërshtatshme, të ndarë nga personat e tjerë dhe të vendosur në një gjendje më të keqe se sa në kapacitetet e tjera të vendosjes. Sipas Rekomandimit nr. R (98)73 të Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës, deri te shtetet anëtare në lidhje me aspektet etike dhe organizuese të mbrojtjes shëndetësore në burg *"kurimi i të burgosurve të cilët kanë probleme në lidhje me përdorimin e alkoolit dhe drogës duhet të përparohet, veçanërisht duke i pasur parasysh shërbimet që duhet të jepen të varurve nga droga, sipas rekomandimeve të Grupit për bashkëpunim kundër keqpërdorimit të drogës dhe tregtisë së palejueshme me droga ("Grupi Pompidu")*. Mjekimi i simptomave, të heqjes dorë nga abuzimi i drogës, alkoolit ose medikamenteve, në burg duhet të zbatohet në të njëjtën mënyrë si edhe në bashkësi"⁶⁶.

⁶⁶ Recommendation No R (98) 7 concerning the ethical and organisational aspects of health care in prison.

Persona të dënuar me sëmundje mendore

Gjendja me personat e dënuar me sëmundje mendore është sidomos shqetësuese në ENK "Idrizovë"-Shkup. MPN-ja, me ndihmën e bashkëpunëtorit të jashtëm-psikiatrin, në bisedat e zhvilluara me personat e dënuar konstatoi se në ENK "Idrizovë"-Shkup janë vendosur persona me vështirësi psikike të cilët kanë mendime paranoide. Te një pjesë e tyre, me ekspertizë është konstatuar përgjegjësi e pjesëshme, ndërsa për një person të dënuar u konstatua se nga viti 2008 ka probleme psikike.

Për një person, që ka shprehur qëllime suicidale, në kartonin e tij në mënyrë të rregullt ishin shënuar çrregullimet, diagnoza psikike dhe masat e ndërmarra. I njëjti person ka marrë masën - izolim për shkak të vetëlëndimit, ndërsa mjeku ka konstatuar se personi është i aftë për vuajtjen e masës. MPN-ja shpreh shqetësim, për shqiptimin e masës izolim të një personi tek i cili është konstatuar çrregullim disocial dhe person që dëshiron të vetë-lëndohet. Edhe pse në karton është regjistruar se personi është kontrolluar çdo ditë nga ana e mjekut, derisa ka qenë në vuajtjen e dënimit me izolim, megjithatë, MPN-ja konsideron se qëllimet suicidale nuk duhet të dënohen me izolim, por ata persona duhet të jenë nën mbikëqyrje dhe kujdes të forcuar psikiatrik.

Personat me sëmundje mendore vendosen në më shumë reparte të ENK "Idrizovë" – Shkup, MPN-ja në këtë drejtim e përkujtoi drejtorin e Entit dhe Drejtorinë për Ekzekutimin e Sanksioneve se Rregullat Evropiane të Burgjeve përcaktojnë "për personat me çrregullime mendore ose anomalitë duhet të ekzistojnë ente të specializuara ose reparte nën kontroll mjekësor për vëzhgim dhe mjekim, ndërkaq vëmendje e veçantë i përkushtohet parandalimit të vetëvrasjeve"⁶⁷. Njëkohësisht, këtu duhet të kihet parasysh Rekomandimi nr. **R (98) 73** i Komitetit të Ministrave deri te shtetet anëtare në lidhje me aspektet etike dhe organizuese të mbrojtjes shëndetësore në burg, me të cilët kërkohet "personave të dënuar për vepra penale seksuale duhet t'u bëhen analiza psikiatrike dhe psikologjike, si edhe mjekim përkatës derisa janë në burg dhe pas kësaj. Të burgosurit që vuajnë nga një çrregullim i vështirë shpirtëror duhet të vendosen dhe të përkujdesen në repartin spitalor, që është i pajisur në mënyrë adekuate dhe ku janë të punësuar kadro të trajnuara në mënyrë përkatëse. Vendimin për pranimin e të burgosurit në spital publik duhet ta marrë psikiatri, ndërkaq i njëjti i nënshtrohet edhe miratimit nga organet kompetente".

MPN-ja, me keqardhje konstaton se, për shkak të mosekzistimit të parakushteve përkatëse materiale-teknike, në praktikë nuk zbatohet neni 128 i Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve dhe neni 31 i Ligjit për shëndetin mendor, më saktë personat e dënuar, të cilët gjatë vuajtjes së dënimit do të sëmurën nga ndonjë sëmundje mendore ose manifestojnë çrregullim të vështirë psikik, të konstatuar nga psikiatri, organi kompetent për ekzekutimin e sanksioneve nuk i dërgon në institucion përkatës shëndetësor për mjekim dhe ruajtje. Këta persona, krahas përcaktimeve të dokumenteve ndërkom-bëtare dhe kornizës ekzistuese ligjore vendase, dënimin me burg e vuajnë në repartet e rregullt të ENK "Idrizovë"-Shkup, ndërsa disa prej tyre në mënyrë të përkohshme vendosen edhe në repartin e paraburgimit i cili është i vendosur në rrethin e Qendrës Klinike në Shkup.

⁶⁷ Pika 47.1 e Rregullave evropiane të burgjeve.

Persona të dënuar me invaliditet

MPN-ja si më shqetësuese e theksoi gjendjen në ENK "Idrizovë"-Shkup ku në kushte krejt degraduese dhe çnjerëzore vendosen personat me invaliditet, më saktë të njëjtët vendosen në kushte më të këqija, krahasuar me personat e tjerë të dënuar. MPN-ja konsideron se gjendja e tillë mund të paraqes bazë për diskriminimin e tyre për shkak të ekzistimit të trajtimit faktik jo të barabartë, me çka këta persona ekspozohen ndaj sjelljes jo të drejtë, degraduese dhe çnjerëzore në krahasim me personat e tjerë në situatë të ngjashme.

MPN ishte shumë i shqetësuar edhe për sjelljen joadekuatë të shërbimeve (me theks të Sektorit të Sigurimit, edukatorit dhe shërbimit mjekësor përgjegjës për repartin e hapur), të cilët kanë lejuar që një person me nevoja të posaçme, të cilit i është amputuar njëra këmbë, të vendoset në një hapësirë grupore të repartit ku nuk ka kurrfarë parakushte për vendosje dhe jetesë në kushtet e burgut⁶⁸. Gjatë vizitës së repartit të pranimit, MPN-ja vërejti edhe një të dënuar e cila ishte invalid e përhershme me protezë në njërin këmbë, e cila dukshëm e kishte të kufizuar mënyrën e lëvizjes së pavarur dhe e njëjta varej nga ndihma e të dënuarave të tjera. MPN-ja konsideron se edhe ky person nuk i ka kushtet e nevojshme për vendosje dhe jetë në ENK "Idrizovë"-Shkup.

Trajtimin e këtyrë dhe mosndërmarrjen e masave përkatëse parandaluese, MPN-ja e konsideron si një trajtim krejt degradues dhe çnjerëzor dhe në kundërshtim të drejtpërdrejtë me detyrimet që dalin nga disa akte ndërkombëtare: Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut⁶⁹ dhe sidomos Konventa për të Drejtat e Personave me Pengesa: "*Vendet nënshkruese sigurojnë se, nëse personat me invaliditet janë të privuar nga liria nëpërmjet procedurës, ata në bazë të njëjtë me të tjerët, kanë të drejtën e garantimeve në përputhje me të drejtat ndërkombëtare të njeriut dhe trajtohen në përputhje me qëllimet dhe parimet e kësaj Konvente*". Gjatë vendosjes së personave të dënuar me invaliditet, MPN-ja kërkon të respektohet parimi i "*përshtatjes së arsyeshme*", që nënkupton një modifikim të domosdoshëm dhe përkatës dhe përshtatje duke mos shkaktuar një ngarkesë jo-proporcionale dhe të papërshtatshme, nëse është e domosdoshme në ndonjë rast konkret, për t'u siguruar personave me invaliditet t'i gëzojnë ose realizojnë të drejtat e njeriut dhe liritë themelore në bazë të njëjtë me të tjerët⁷⁰.

Persona të mbajtur në stacionet policore – përdorues të alkoolit

MPN-ja konstatoi se në rastet kur te personat e mbajtur në stacionet policore konstatohet një shkallë më e lartë e alkoolizimit, për një pjesë të këtyre rasteve në mënyrë parandaluese nuk është lajmëruar mjeku nga ana e udhëheqësit të turnit ose një person tjetër zyrtar, edhe pse në procesverbalin e mbajtjes së personit është konstatuar se personat kanë shfaqur shenja të dukshme të alkoolizimit. Në një rast, per-

⁶⁸ Kjo hapësirë u mbyll me kërkesë të MPN-së.

⁶⁹ MPN vë në pah Aktgjykimin e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut në rastin D. G. v. Poland (no. 45705/07). Aplikuesi, paraplegjik në karrocë invalide i cili ka pasur edhe një sërë probleme të tjera shëndetësore, është ankuar se kushtet e vuajtjes së dënimit me burg nuk ishin përkatëse me nevojat dhe gjendjen e tij shëndetësore. Në mënyrë të veçantë ankohej se kushtet materiale nuk ishin të përshtatura për personat në karroca invalide, të cilat i kanë shkaktuar problem serioz gjatë qasjes deri në nyjet sanitare, dhe ka konsideruar se në hapësira ka pasur mbipopullim dhe është dashur ta ndajë dhomën e fjetjes me njerëz që pinë duhan. Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut ka konstatuar shkelje të nenit 3 të Konventës, para se gjithash duke pasur i parasysh kushtet materiale në burg, nga aspekti i nevojave të posaçme, të cilat ky person i ka pasur.

⁷⁰ Neni 14, paragrafi 2 në lidhje me nenin 2 – Konventa për të Drejtat e Personave me Pengesa të Kombeve të Bashkuara, e ratifikuar nga Republika e Maqedonisë në dhjetor të vitit 2011.

soni i mbajtur ka shfaqur shenja të dukshme të dehjes (përqindje të lartë të konstatuar të alkoolit në gjak prej 3,05%), megjithatë, nëpunësi i cili e ka plotësuar procesverbalin ka vlerësuar se nuk ka nevojë për mjek (në SP Kavadar). Në katër nga dosjet e kontrolluara të personave të mbajtur në SP Dellçevë ishte konstatuar se personat ishin në gjendje të alkoolizuar dhe atë nga 1.50% deri 3.30%, megjithatë në asnjërin nga këta raste nuk është thirrur mjeku nga ana e udhëheqësit të turnit, edhe pse në procesverbalin e mbajtjes së personit është konstatuar se personat kanë shfaqur shenja të dukshme të alkoolizimit.

Në stacione të caktuara policore, në raste të mbajtjes së personave me lëndime të dukshme ose me përqindje të lartë të alkoolit, në mënyrë parandaluese thirret mjeku i cili duhet ta vlerësojë gjendjen shëndetësore të personave të mbajtur (shembull, SP Strugë, SP Gjorçe Petrov dhe të tjera). Në një rast, personit të mbajtur, tek i cili ishte konstatuar 1.76% alkool, është thirrur mjeku, dhe ishte plotësuar procesverbali për të drejtën e mjekut dhe në regjistrin e personave të thirrur, të arrestuar ose të mbajtur ishte regjistruar se personi i njëjtë ka marrë ndihmë mjekësore (në SP Kratovë). Në një rast tjetër, MPN-ja konstatoi se për personin ishte konstatuar nevoja për mjek për shkak të ekzistimit të lëndimeve të dukshme dhe gjendjes së alkoolizimit prandaj dhe në mënyrë përkatëse ishte thirrur ndihma e shpejtë, për të cilën ka edhe një shënim përkatës me nënshkrim dhe vulë të punëtorit mjekësor (SP Gjevgjeli).

MPN-ja konsideron se stacioni policor, detyrimisht duhet të thirrë mjek në rastet kur konstatohet nivel i lartë i alkoolizimit të personit të mbajtur, pa dallim nëse ky person kërkon apo jo ndihmë mjekësore, ndërsa me qëllim që të veprohet në mënyrë parandaluese në drejtim të mbrojtjes me kohë të shëndetit të personit të privuar nga liria. Nëse personi i alkoolizuar nuk dëshiron ta shfrytëzojë të drejtën e mjekut, e njëjta në mënyrë përkatëse duhet të evidentohet nga ekipi mjekësor dhe nëpunësit policorë.

6 REKOMANDIME TË PËRGJITHSHME

Avokati i Popullit – Mekanizmi Parandalues Nacional, në përputhje me autorizimet e tyre që dalin nga OPKAT-i dhe nga Ligji për Avokatin e Popullit, pas çdo vizite dërgon raport të veçantë, i cili përmban analizë të detajuar të gjendjeve dhe masave konkrete për përmirësimin e mangësive dhe shmangien e rreziqeve të identifikuara. Rekomandimet, të cilat i përmban ky Raport vjetor, janë të përgjithshme dhe paraqesin udhëzime të përgjithshme, në përputhje me gjendjet dhe trendet e konstatuara gjatë vizitave të realizuara të rregullta dhe për ri-kontroll gjatë vitit 2012, ndërsa me qëllim të veprimit parandalues nga ana e organeve përkatëse shtetërore.

Rekomandime për përmirësimin e bashkëpunimit:

- Organet dhe institucionet ta forcojnë dhe thellojnë bashkëpunimin me Avokatin e Popullit – Mekanizmin Parandalues Nacional në pjesën e dërgimit të përgjigjeve cilësore dhe në kohë sipas raporteve të veçanta.
- Rritje e shkallës së zbatimit të rekomandimeve të Mekanizmit Parandalues Nacional të drejtuara deri te vendet e privimit nga liria dhe ministritë përkatëse.
- Organet e drejtorisë shtetërore të dërgojnë përgjigje sipas mendimeve dhe iniciativave të parashtruara nga MPN-ja për ndryshimin dhe plotësimin e kornizës ligjore, e cila ka të bëjë me kushtet, trajtimin dhe realizimin e të drejtave të personave në vendet e privimit nga liria.

Rekomandime për stacionet policore:

- Hetim në kohë dhe efikas për të gjitha pohimet për keqtrajtim fizik dhe pamundësi për realizimin e të drejtave të përcaktuara në procedurë policore nga ana e personave të privuar nga liria.
- Vazhdimi i procesit të rinovimit të hapësirave për mbajtje në stacionet policore, në përputhje me kornizën e caktuar të veprimit, me qëllim të plotësimit të standardeve minimale ndërkombëtare për vendosjen dhe mbrojtjen e personave të privuar nga liria.
- Hapësirat e vjetra, të cilat nuk përdoren në stacionet policore, në mënyrë të dukshme dhe përkatëse të riadaptohen me qëllim të shmangies së çfarëdo lloji keqpërdorimi gjatë trajtimit të personave të privuar nga liria.
- Gjatë projektimit dhe realizimit së ndërtimit të tualeteve, në vendet e reja të mbajtjes, të merren parasysh rreziqet e sigurisë, të cilat mund të shfaqen në objektin për mbajtjen e personave të privuar nga liria.
- Vendosja e platformave për qasje si në hyrjen e stacioneve policore, ashtu edhe në hyrjet e hapësirave të mbajtjes, me çka do të ketë një qasje të ndjeshme ndaj kategorive të pambrojtura të personave, si edhe zbatimi i dispozitave të Konventës së KB-së për të Drejtat e Personave me Pengesë.
- Stacionet policore, të cilat me vendim janë caktuar si vende të mbajtjes në mënyrë përkatëse duhet të pajisen me makina të reja transporti, të cilat i plotësojnë

masat e sigurisë-mbrojtjes për transferimin e personave të privuar nga liria.

- Biseda me personat e privuar nga liria të realizohet në hapësira të shënuara në mënyrë të veçantë në stacionet policore dhe sidomos kjo të praktikohet atje ku janë ndërtuar hapësira të reja për marrje në pyetje, në të cilat është vendosur videombikëqyrja, si dhe masa të tjera të sigurisë.

- Informimi në kohë dhe udhëzimi/mësimi për të drejtat e personave të privuar nga liria, si dhe realizimi i të drejtave të tjera gjatë mbajtjes në stacionin policor, me theks të veçantë për realizimin e së drejtës së mjekut për personat që kanë lëndime të dukshme ose shenja të sëmundjes, alkoolizimit ose janë nën veprim të narkotikëve. Në mënyrë të detyrueshme duhet të thirret mjeku në raste të këtilla, pa dallim nëse personi kërkon apo jo ndihmë mjekësore, me qëllim që të vepohet në mënyrë parandaluese në drejtim të mbrojtjes në kohë të shëndetit të personit që është i privuar nga liria.

- E drejta e ushqimit dhe ujit të rregullohet me ligj së bashku me të drejtat e tjera që u garantohen personave të privuar nga liria dhe jo kjo të rregullohet vetëm me një akt të brendshëm nënligjor, ndërsa realizimi i kësaj të drejte të evidentohet me plotësimin e shënimit zyrtar.

- Plotësim i detajuar, i plotë dhe në kohë i evidencave, të cilat kanë të bëjnë me personat e arrestuar dhe të mbajtur, me theks të veçantë të procesverbalit për mbajtjen e personit dhe procesverbalit për udhëzim/mësim dhe realizimin e të drejtës për mbrojtës dhe të drejtave të tjera. Sidomos gjatë plotësimit të evidencave të merret parasysh rrjedha logjike e ngjarjeve, nga koha e privimit nga liria deri te mbajtja në stacion policor, me qëllim të përcaktimit me rregull të kohëzgjatjes totale të privimit nga liria.

- Është i nevojshëm edhe unifikimi i praktikave të mira në mënyrën e udhëheqjes së regjistrave dhe evidencave dhe trajtimit me personat e privuar nga liria në nivel të territorit të Republikës së Maqedonisë.

Rekomandime për institucionet ndëshkuese-korrektuese:

- Mekanizmi Nacional Parandalues e sugjeron nevojën për krijimin e kushteve reale për implementimin e plotë të Rregullave Evropiane të Burgjeve dhe standardeve të tjera relevante ndërkombëtare, si dhe realizimin e plotë të Ligjit për ekzekutimin e sanksioneve në praktikë.

- Me qëllim të parandalimit të shfaqjes së dukurive të mundshme të torturës ose formave të tjera të trajtimit apo ndëshkimit mizor, çnjerëzor ose degradues, nevojitet ndërmarrja e masave për parandalimin e dhunës fizike dhe vetëlëndimin, si dhe analizimin dhe konstatimin e të gjitha rrethanave sipas ankesave individuale dhe rasteve të dhunës së personave të arrestuar dhe të dënuar. Shteti duhet të ndërmerr hapa konkret dhe serioz në drejtim të zvogëlimit të mosndëshkimit dhe përcaktimit të përgjegjësisë së autorëve të mundshëm.

- Vendosja e një sistemi të trajnimeve të vazhdueshme për të punësuarit në INK, me theks të trajnimeve për të punësuarit në sektorët e sigurimit në drejtim të veprimit profesional, etik dhe pa dhunë me personat e privuar nga liria, respektimit të të drejtave të njeriut dhe përdorimit të lejuar të mjeteve të detyrimit.

- Përmirësimi i kushteve materiale të vendosjes së personave të dënuarve dhe të paraburgosur, duke i respektuar rekomandimet minimale ndërkombëtare dhe standardet vendase dhe zvogëlimi i mbipopullimit në institucionet ndëshkuese-korrektuese.

- Krijimi i reparteve të pranimit në të gjitha institucionet ndëshkuese-korrektuese, të cilët fizikisht do të ishin të ndarë nga repartet e tjerë, me qëllim që të mundësohet një proces cilësor i pranimit dhe adaptimit, si dhe të zvogëlohet shkalla e infeksionit kriminogjen gjatë pranimit.

- Sigurimi i mbrojtjes së vazhdueshme, cilësore dhe në kohë shëndetësore nëpërmjet sigurimit të qasjes dhe kushteve të shërimit, ndërsa në përputhje me rregullat e KB-së, Rregullat Evropiane të Burgjeve, rekomandimet e Këshillit të Evropës dhe rekomandimet e OBSH-së.

- Sigurimi i ushqimit cilësor dhe të shumëllojshëm për personat e paraburgosur dhe të dënuar, i cili nga aspekti i sasisë do t'i plotësojë nevojat dhe do ta plotësojë vlerën energjike të vakteve të parashikuara me ligj.

- Të sigurohen kushte për realizimin papengesë të arsimit fillor dhe të mesëm në përputhje me ligjin, si dhe të inkuorohen programe për aftësimin profesional të popullsisë së dënuar.

- Krijimi i parakushteve të domosdoshme materiale në drejtim të motivimit të personave të dënuar për të rritur angazhimin e tyre të punës, si promotor themelor në procesin e risocializimit, që paraqet funksion themelor të institucionit ndëshkues-korrektues.

- Respektimi i standardeve ndërkombëtare dhe rekomandimeve në pjesën e kushteve të vendosjes dhe jetës së personave të dënuar me nevoja të posaçme, si dhe realizimi në praktikë i parimit të "përshtatjes së arsyeshme".

- Veprimi, trajtimi dhe strehimi i personave të paraburgosur dhe të dënuar me sëmundje mendore, në përputhje me të Rregullat Evropiane të Burgjeve, Rekomandimin (98) 73 të Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës dhe Ligjin për ekzekutimin e sanksioneve.

- E drejta e qëndrimit në ambient të hapur të realizohet çdo ditë për të gjitha kategoritë e personave të dënuar, në përputhje me rregullat ligjore në fuqi.

- Rritja e numrit të të punësuarve në institucionet ndëshkuese-korrektuese, në përputhje me aktet e konstatuara të sistematizimit, sidomos në Sektorin e Sigurimit, Sektorin e Risocializimit dhe Sektorin e Mbrojtjes Shëndetësore.

- Udhëheqja me rregull e evidencave për personat e privuar nga liria, sidomos në pjesën e plotësimin të regjistrave, në të cilët regjistrohet çdo përdorim i mjeteve të detyrimit, nëpërmjet evidentimit të detyrueshëm të çdo përdorimi të mjeteve për lidhje dhe ndarje si një mjet detyrimi.

Rekomandime për spitalet psikiatrike:

- Përmirësimi i kushteve materiale në drejtim të plotësimin të standardeve të dëshiruara: rinovimi i objekteve të vjetra të vendosjes, përmirësimi i gjendjes në nyjet sanitare dhe adaptimi i të njëjtave për këtë kategori personash, sigurimi i krevateve të reja dhe dyshekëve për fjetje për çdo pacient të vendosur në spitalin psikiatrik, si dhe përmirësimi i ngrohjes dhe ventilimit në hapësirat e vendosjes.

- Zvogëlimi i mbipopullimit në disa nga repartet e spitaleve psikiatrike, njëkohësisht në repartet e psikiatrisë urgjente dhe repartet akute të vendosen vetëm pacientë të shqetësuar dhe violentë, d.m.th. pacientë akut, e jo edhe persona me gjendje kronike afatgjatë që janë në një gjendje më stabile.

- Spitalet psikiatrike në mënyrë përkatese dhe në tërësi të strukturohen dhe të pajisen me personel i cili do të mund t'i plotësojë nevojat për mjekim, rehabilitim dhe kujdes të pacientëve, si dhe zbatim i edukimit të vazhdueshëm të personelit mjekësor dhe jo-mjekësor për të drejtat e njeriut dhe trajtim njerëzor me personat me sëmundje mendore.

- Ministria e Shëndetësisë, në koordinim me spitalet psikiatrike, të përpilojë një informacion deri te Ministria e Drejtësisë për: zbatimin (ose moszbatimin) në praktikë të dispozitave të nenit 59, paragrafit 2 të Ligjit për procedurë jashtëgjyqësore dhe zbatimin në praktikë të nenit 66 të Ligjit për procedurë jashtëgjyqësore nga ana e gjykatave.

- Në mënyrë përkatëse dhe në mënyrë të rregullt të përdoren Protokollet e miratuar për fiksion (çmobilizim fizik) të pacientëve: krijimi i hapësirave të veçanta për fiksion, të cilat do t'i plotësojnë standardet e dëshiruara, në kohë dhe në mënyrë të rregullt të regjistrohet kohëzgjatja e çmobilizimit fizik në evidencë, ndërkaq derisa një person është fizikisht i çmobilizuar në dhomën e fiksimit, në të njëjtën hapësirë në asnjë rast të mos vendosen në të njëjtën kohë edhe persona të tjerë që janë nën mbikëqyrje të përforcuar dhe të cilët nuk janë të fiksuar.

- Të respektohen dispozitat ligjore në pjesën e sigurimit të dhënies së pëlqimit nga ana e personit gjatë pranimit të tij vullnetar në spitalin psikiatrik, si dhe të respektohet procedura e përcaktuar ligjore gjatë zbatimit të të ashtuquajturit hospitalizim i detyruar.

- Të bëhen përpjekje të vazhdueshme për motivimin e pacientëve në drejtim të përfshirjes së tyre në terapinë me punë ose okupacionale.

- Të përmirësohet kontrolli i cilësisë dhe sasisë së ushqimit, me qëllim që pacientët e vendosur në spitalet psikiatrike të marrin vakte përkatëse me vlerat e nevojshme energjike.

Rekomandime për vendet tjera:

- Përmirësimi i kushteve të vendosjes në Qendrën e Pranimit të të Huajve pranë Ministrisë së Punëve të Brendshme, sigurimi i mbrojtjes shëndetësore më cilësore dhe në kohë, udhëheqje e evidencës përkatëse, në përputhje me ligjin dhe Rendin e shtëpisë dhe sidomos Regjistrin për përdorimin e mjeteve të detyrimit, implementimin e protokollit me shkrim për veprim gjatë dhunës fizike dhe incidenteve midis personave të vendosur në Qendrën e pranimit, si edhe njoftimi në kohë dhe përkatës i të huajve me të drejtat e tyre dhe kushtet e vendosjes, nëpërmjet sigurimit të informacioneve për Rendin e shtëpisë në gjuhën të cilën e kuptojnë.

- Rinovimi, mirëmbajtja në kohë dhe ngrohja e rregullt e hapësirave të vendosjes dhe qëndrimit në IP për Përkujdesin e Fëmijëve me Probleme Edukative-Sociale "Shkup", ndërmarrje e detyrueshme e të gjitha masave ligjore, në raste të kryerjes së veprave me elemente të veprës penale dhe analizë e detyrueshme dhe e detajuar për çdo ankesë nga personat e mitur për dhunë fizike dhe abuzim seksual, ndërkaq me qëllim të zbatimit të procedurës përkatëse dhe përcaktimit të përgjegjësisë. MPN-ja kërkon që ky institucion të vë nën përkujdesje vetëm persona të mitur me probleme edukative-sociale, por jo edhe kryesisht e veprave me elemente të veprës penale, me qëllim të tejkalimit të mundësisë nga ndikimi negativ dhe përhapja e infeksionit kriminogjen.

- Përmirësimi i kushteve materiale për vendosjen e personave me pengesa të rënda dhe shumë të rënda në zhvillimin intelektual në Entin Special në Demir Kapi, sigurimi i qasjes pa pengesë i shfrytëzuesve në të gjitha objektet dhe shërbimet e Entit, nëpërmjet përshtatjes së arsyeshme përkatëse, ndërkaq gjatë dhënies së mjeteve të kontracepsionit përdoruesit, gjithmonë të kërkohet dhe të merret pëlqim nga ana e kujdestarit ose përdoruesit. MPN-ja kërkoi të rritet numri i aktiviteteve organizuese jashtë rrethit të Entit në drejtim të përfshirjes së shfrytëzuesve në bashkësi, si dhe procesi i deinstitutionalizimit të zhvillohet në përputhje me parimet dhe qëllimet e përcaktuara në Strategjinë Nacionale për Deinstitutionalizim (2008-2018), me çka në mënyrë të vazhdueshme duhet të reduktohet numri i shfrytëzuesve në Ent.

Aneksi 1: Pasqyra e aktiviteteve të Mekanizmit Parandalues Nacional në vitin 2012

- Vizita parandaluese

Data	Vendi	Aktiviteti	Pjesëmarrës	Organizator
06.02.2012	Shkup	Vizitë e MPN-së – Institucioni Publik për Përkujdesin e Fëmijëve me Probleme Edukative-Sociale - Shkup	Dy këshilltarë në MPN	MPN
13-15.02.2012	Shkup	Takimi trilateral i MPN-së të Sllovenisë, Shqipërisë dhe Maqedonisë	Tre këshilltarë në MPN, përfaqësues të MPN-së të Sllovenisë dhe MPN-së të Shqipërisë	MPN në bashkëpunim me Këshillin e Evropës
14.02.2012	Shkup	Vizita e MPN-së – Stacioni Policor Karposh	Tre këshilltarë në MPN, përfaqësues të MPN-së të Sllovenisë dhe MPN-së të Shqipërisë	MPN
24.02.2012	Shkup	Vizita e MPN-së – Stacioni Policor Qendër	Dy këshilltarë në MPN	MPN
28.02.2012	Shën Nikollë	Vizita e MPN-së – Stacioni Policor Shën Nikollë	Dy këshilltarë në MPN	MPN
20-21.03.2012	Gjenevë, Zvicër	Takim me temë: „Procesi i kthimit të emigrantëve dhe monitorimi parandalues”	Anica Tomshiq – Stojkovska	Këshilli i Evropës
20.03.2012	Radovish	Vizita e MPN-së – Stacioni Policor Radovish	Dy këshilltarë në MPN	MPN
05.04.2012	Strugë	Vizita e MPN-së – ENK i llojit të hapur Strugë	Tre këshilltarë në MPN	MPN
10.04.2012	Shkup	Prezantimi për rolin dhe punën e MPN-së para përfaqësuesve të Ombudsmanit të Malit të Zi	AP dhe tre këshilltar në MPN	MPN
19.04.2012	Strumicë	Vizita e MPN-së – Burgu Strumicë	Tre këshilltarë në MPN	MPN
23-24.04.2012	Shkup	Vizitë pune të MPN të Spanjës në MPN të Maqedonisë	Tre këshilltarë në MPN	Tuning projekti në bashkëpunim me AP të RM-së
23.04.2012	Kavadar	Vizita e MPN-së – Stacioni Policor Kavadar	Dy këshilltarë në MPN, përfaqësues i MPN Spanjë	MPN
30.04.2012	Kratovë	Vizita e MPN-së – Stacioni Policor Kratovë	Dy këshilltarë në MPN	MPN
03.05.2012	Tetovë	Vizita e MPN-së – Burgu Tetovë	Tre këshilltarë në MPN	MPN
22-23.05.2012	Shtip	Vizita e MPN-së – ENK Shtip	Tre këshilltarë në MPN	MPN
30.05.2012	Shkup	Prezantimi i Raportit Vjetor të MPN për vitin 2011	AP dhe tre këshilltar në MPN	MPN
31.05.2012	Dibër	Vizita e MPN-së – Stacioni Policor Dibër	Tre këshilltarë në MPN	MPN
05-07.06.2012	Tiranë, Shqipëri	Takimi trilateral i MPN të Sllovenisë, Shqipërisë dhe Maqedonisë dhe vizitë në Klinikën e Psikiatrisë	Donçe Boshkovski	Ombudsmeni i Republikës së Shqipërisë në bashkëpunim me Këshillin e Evropës
11-15.06.2012	Madrid, Spanjë	Vizitë studimore e MPN-së të Spanjës, vizitë në stacion policor, Qendër për Delikuentët të Mitur dhe vizitë në burg	Merita Aliu-Alii	Tuning projekt në bashkëpunim me Ombudsmanin e Mbretërisë së Spanjës
12-13.06.2012	Beograd, Serbi	Takim tematik: “Emigrantë ilegal, Fronteks dhe roli i MPN”	Donçe Boshkovski	Këshilli i Evropës
26.06.2012	Gjevgjeli	Vizita e MPN-së – Stacioni Policor Gjevgjeli	Dy këshilltarë në MPN	MPN
28.06.2012	Delçevë	Vizita e MPN-së – Stacioni Policor Delçevë	Tre këshilltarë në MPN	MPN

05.07.2012	Shkup	Vizita pasuese e MPN-së – Stacioni Policor Çair	Dy këshilltarë në MPN	MPN
06.07.2012	Shkup	Vizita për ri-kontroll e MPN-së – Stacioni Policor Aerodrom	Dy këshilltarë në MPN	MPN
12.07.2012	Shkup	Vizita për ri-kontroll e MPN-së – Burgu Shkup	Tre këshilltarë në MPN	MPN
19.07.2012	Shkup	Vizita e MPN-së – Stacioni Policor Gjoçe Petrov	Tre këshilltarë në MPN	MPN
26.07.2012	Shkup	Vizita e MPN-së – Qendra për Pranimin e të Huajve (MPB)	Tre këshilltarë në MPN	MPN
29.08.2012	Strugë	Vizita e MPN-së – Stacioni Policor Strugë	Dy këshilltarë në MPN	MPN
13.09.2012	Shkup	Vizita për ri-kontroll e MPN-së – Stacioni Policor Draçevë	Dy këshilltarë në MPN	MPN
14.09.2012	Veles	Vizita për ri-kontroll e MPN-së – Enti Ndëshkues-Korrektues Tetovë	Tre këshilltarë në MPN	MPN
18.09.2012	Gostivar	Vizita për ri-kontroll e MPN-it – Stacioni Policor Gostivar	Dy këshilltarë në MPN	MPN
18-20.09.2012	Paris, Francë	Trajnim me temë: "Ballafaqimi i Mediatorëve dhe Ombudsmanëve me fenomenin e migrimin"	Anica Tomshiq-Stojkovska	Shoqata e Ombudsmanëve të Mesdheut
19-20.09.2012	Shkup	Vizitë pune të MPN të Spanjës në MPN të Maqedonisë	Dy këshilltarë në MPN	Tuning projekt në bashkëpunim me AP të RM-së
24.09.2012	Shkup	Memorandum për bashkëpunim i nënshkruar midis AP të RM-së dhe Shoqatës së Psikiatërve të RM	/	/
01.10.2012	Prilep	Vizita e MPN-së – Burgun Prilep	Tre këshilltarë në MPN	MPN
03-04.10.2012	Shkup	Konferencë në temë: "Institucionet nacionale për të drejtat e njeriut dhe promovimi e mbrojtja e të drejtave të njeriut në Maqedoni dhe Ballkanin perëndimor"	AP Ixhet Memeti, Anica Tomshiq-Stojkovska dhe Donçe Boshkovski	OJQ Studiorum
12.10.2012	Shkup	Vizita e MPN-së – Stacioni Policor Gazi Babë	Tre këshilltarë në MPN	MPN
18.10.2012	Manastir	Vizita e MPN-së – Burgu Manastir	Tre këshilltarë në MPN	MPN
30 и 31.10 и 01.11.2012	Shkup	Vizita e MPN-së – Enti Ndëshkues-Korrektues "Idrizovë"	Tre këshilltarë në MPN dhe bashkëpunëtor i jashtëm-psikiatër	MPN
05.11.2012	Shkup	Tryezë e rumbullakët me temë: "Gjendet me të drejtat e njeriut në institucionet e privimit nga liria – një vit nga themelimi i MPN-së"	Anica Tomshiq-Stojkovska dhe Donçe Boshkovski	Komiteti i Helsinkit për të drejtat e njeriut të RM-së
08-09.11.2012	Shkup	Vizita e MPN-së – Spitali Psikiatrik Shkup	Tre këshilltarë në MPN dhe bashkëpunëtor i jashtëm-psikiatër	MPN
20.11.2012	Demir Hisar	Vizita e MPN-së – Spitali Psikiatrik Demir Hisar	Tre këshilltarë në MPN dhe bashkëpunëtor i jashtëm-psikiatër	MPN
27.11.2012	Negorcë, Gjevgjeli	Vizita e MPN-së – Spitali Psikiatrik Negorcë	Tre këshilltarë në MPN dhe bashkëpunëtor i jashtëm-psikiatër	MPN
06.12.2012	Shkup	Vizita për ri-kontroll e MPN-së – Stacioni Policor Kisella Vodë	Dy këshilltarë në MPN	MPN
20.12.2012	Demir Kapi	Vizita e MPN-së – IPÇ Enti Special Demir Kapi	Tre këshilltarë në MPN dhe bashkëpunëtor i jashtëm-psikiatër	MPN

Република Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ

Republika e Maqedonisë
AVOKATI I POPULLIT

O M B U D S M A N
Republic of Macedonia

**OMBUDSMAN
NATIONAL PREVENTIVE MECHANISM**

ANNUAL REPORT

Skopje, Maj 2013

CONTENTS

Abbreviations

Foreword

1. THE MANDATE AND ACTIVITIES OF THE NATIONAL PREVENTIVE MECHANISM	221
A. The Ombudsman’s mandate as a National Preventive Mechanism and its role in the society	221
B. Cooperation with the bodies and institutions	222
C. Multidisciplinary approach of the preventive visits of the NPM	223
D. Organizational structure and budget of the NPM	224
E. Visibility and transparency in the work of the NPM	224
F. International activities of the NPM	225
2. PREVENTIVE VISITS IN 2012	227
A. Police stations	228
B. Penitentiary-Correctional institutions	241
C. Psychiatric hospitals	269
D. Other visited places	277
3. FOLLOW UP VISITS IN 2012	283
A. Completed follow up visits	283
B. Level of implementation of the given recommendations	288
4. SUBMITTED OPINIONS AND INITIATIVES	290
A. Opinion to the Ministry of Interior	290
B. Opinion to the Ministry of Justice	294
C. Opinions submitted to the bodies and institutions	296

5. MARGINALIZED AND VULNERABLE CATEGORIES OF PEOPLE IN PLACES OF DEPRIVATION OF LIBERTY	297
6. GENERAL RECOMMENDATIONS	302
Annex 1: Overview of the activities of the National Preventive Mechanism in 2012	306
Annex 2: Selection of images from the visits completed in 2012 – positive and negative examples	309

Abbreviations

PSB	Public Security Bureau
ECI	Educational Correctional Institution
ECHR	European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms
EU	European Union
PI	Public Institution
CAT	UN Committee against Torture
PCI	Penitentiary Correctional Institution
CPT	European Committee for Prevention of Torture
MoI	Ministry of Interior
MoH	Ministry of Health
MoJ	Ministry of Justice
ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights
MLSP	Ministry of Labor and Social Policy
ORM	Ombudsman of the Republic of Macedonia
O-NPM	Ombudsman - National Preventive Mechanism
NPM	National Preventive Mechanism
OSCE	Organization for Security and Cooperation in Europe
UN	United Nations
OPCAT	Optional Protocol to the UN Convention against Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment
DRCI	Department on reinforced correctional influence
SPT	Subcommittee on Prevention of Torture
PS	Police Station
PSGJ	Police Station of General Jurisdiction
RM	Republic of Macedonia
SIA	Sector on Internal Affairs
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
CSW	Center for Social Work

Distinguished,

You are looking at the second report of the Ombudsman – National Preventive Mechanism (NPM) that contains the analysis of the conditions, conclusions and recommendations for overcoming the assessed disadvantages of the places of deprivation of liberty that have been visited by the NPM during 2012.

In the past two years the Ombudsman – National Preventive Mechanism (NPM) managed to establish a structure that efficiently identifies the conditions and the risks that may lead to violation of the human rights, even to torture or other cruel and inhuman treatments or punishments and is responding appropriately to the challenges by undertaking concrete measures, referring to recommendations, but also by giving opinions and initiatives for amendments of the existing legal solutions and praxis.

The NPM has prepared separate reports for the 32 completed preventive visits for the reporting year and it addressed 500 recommendations to the places of deprivation of liberty and the competent ministries, in order to improve and overcome the disadvantages and to remove the identified risks.

During the reporting year the NPM began the implementation of follow up visits which served to assess the level of implementation of the recommendations issued in the separate reports for the regular visits which were paid during 2011. At the same time, for the preventive visits the Ombudsman – National Preventive Mechanism included external professional collaborators and thus, provided multidisciplinary approach of its work.

We have a long way ahead of us in order to reach the desired goal. The Ombudsman – National Preventive Mechanism will continue its commitment on reinforcing the knowledge and the capacities, striving to widen the competence for the visits and deepening the awareness of the citizens and institutions for the need of preventive activities, in order for them to fully and efficiently implement our recommendations.

Sincerely,

Ombudsman

Ixhet Memeti

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Ixhet Memeti', with a stylized flourish at the end.

1 THE MANDATE AND ACTIVITIES OF THE NATIONAL PREVENTIVE MECHANISM

A. The Ombudsman's mandate as a National Preventive Mechanism and its role in the society

The Republic of Macedonia has signed the Optional Protocol to the UN Convention against torture on 01.09.2006, whereas the Assembly of the Republic of Macedonia has ratified the protocol on 30.12.2008. It also assigned the Ombudsman to act as the National Preventive Mechanism (NPM) in the Republic of Macedonia. After the adoption of the Law on Ratification of the Optional Protocol to the UN Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment by the Republic of Macedonia, the Ombudsman has undertaken concrete steps in order to establish the mechanism. The amendments and additions to the Law on Ombudsman (September, 2009) strengthened the role of the Ombudsman regarding the monitoring of the conditions and obeying the organizations and institutions where the liberty of movement is restricted. These legal amendments within the frames of the Ombudsman created a separate department (National Preventive Mechanism) and its main task is prevention of torture and other types of cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

Pursuant the Optional Protocol to the UN Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (OPCAT) the National Preventive Mechanism has the following competences¹:

a) to regularly inspect the treatment of persons deprived of liberty at the places of deprivation of liberty, as defined in Article 4, for the purpose of strengthening, if necessary, their protection against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment of punishment;

b) to issue recommendations to the relevant bodies for the purpose of improving the treatment and the conditions of persons deprived of liberty and prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment taking into account the relevant norms of the United Nations;

c) to submit proposals and findings regarding the current or draft-legislation.

In order to be able to implement its competences into praxis, the National Preventive mechanism has the following competences pursuant to Article 20 of OPCAT²:

a) access to all information related to the number of persons deprived of liberty, as defined in Article 4, including the number of places and their locations;

b) access to all information related to the treatment of those persons, including the circumstances of their deprivation of liberty;

c) access to all places of deprivation of liberty and their facilities and buildings;

d) opportunity for private interviews with the persons deprived of liberty, with-

¹ Article 19 of the Optional Protocol to the UN Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (OPCAT), UN General Assembly (A/RES/57/199), 18.12.2002.

² Article 20 of the Optional Protocol to the UN Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, (OPCAT), UN General Assembly (A/RES/57/199), 18.12.2002.

out witnesses, personally or with interpreter, if deemed necessary, as well as with any other person who in the NPM's view may supply relevant information;

e) freedom to choose which places are to be visited and which persons are to be interviewed;

f) freedom to contact the SPT, and to send them information and hold meetings with them.

The National Preventive Mechanism is obligated to keep any information disclosed to it by the state government bodies and the persons deprived of liberty confidential and must refrain from revealing any personal data without explicit consent of the person.

The National Preventive Mechanism receives its mandate and competences from the Optional Protocol to the UN Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment and the Law on Ombudsman, and it also has prepared a Rulebook on the manner of performance of the prevention and methodology for conducting preventive visits (on the manner of conducting preventive visits). The National Preventive Mechanism implements its activities pursuant to the Annual Program for Work approved by the Ombudsman.

In cooperation and based on previous consent of the Ombudsman, the NGOs registered in the Republic of Macedonia and the organizations that have the status of humanitarian organizations in the Republic of Macedonia can undertake some of the competences of the national preventive mechanism.

The National Preventive Mechanism in the Republic of Macedonia since its beginning and in 2012 has three counselors for prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

B. Cooperation with the bodies and institutions

During 2012 the focus of the preventive visits of the NPM was on the Penitentiary-Correctional institutions and the psychiatric hospitals. During this period all the Penitentiary-Correctional institutions and public health institutions – psychiatric hospitals in the Republic of Macedonia were visited. In 2012 a total of 32 preventive visits have been completed in places of deprivation of liberty. During the visits the NPM came into satisfactory and constructive cooperation of the officials and established an unobstructed insight in all the facilities, objects and installations, on their personal choice, as well as interviews with persons deprived of liberty, without surveillance and witnesses.

The NPM's team never faced limitation of their movement, or the freedom of choice of persons for interview. The National Preventive Mechanism, based on the situation, is preparing a separate report that contains the conditions and the appropriate recommendations that need to be undertaken due to improvement of the conditions and behavior with the persons in the places for deprivation of liberty.

The National Preventive Mechanism managed to establish a constructive dialogue with the state bodies and institutions in a manner in which they will continuously monitor the conditions of the implementation of recommendations by the state bodies and institutions. The competent bodies, officials in the institutions, and organizations where the liberty of movement is limited, pursuant to Article 3 of the Law amending and adding to the Law on Ombudsman, are obliged to act according to the recommendations of the Ombudsman and to report their activities within 30 days, starting from the day when they received the separate report.

The NPM received timely answer for the separate reports and recommendations during 2012 from only 12 bodies and institutions within the stipulated deadline, whereas for the remaining reports the NPM's team additionally sent remarks in order to receive the answer from the competent institutions. After the remarks, all the bodies appropriately have sent replies to the separate reports and during the preparation of the Annual Report, the NPM was still waiting for a response from three bodies/institutions where the legal deadline of 30 days was still not expired.

With regards to the acts of the four competent ministries (Ministry of Interior, Ministry of Justice, Ministry of Labor and Social Policy and Ministry of Justice), the NPM has received timely responses in 16 of the cases for the submitted separate reports of the regular and follow up visits, whereas for the other reports, they sent remarks to the appropriate ministries out of which most of them were sent to the Ministry of Interior, and only one to the Ministry of Health of the Republic of Macedonia. During the preparation of this Annual Report, the NPM is still awaiting for a response for three reports, where the legal deadline of 30 days was still not expired.

The NPM wants to underline the initiative of the Ministry of Interior of the Republic of Macedonia for having regular working meetings where they will discuss the concrete remarks, recommendations and opinions of the NPM. The first meeting of this kind was held on 09.10.2012 with representatives of the Sector of Internal Control and the Professional Standards of the Ministry of Interior and representatives of the Sector for police and criminal deeds within the National Security Bureau (Ministry of Interior). At the meeting, they have discussed the conditions and the recommendations regarding the submitted separate reports, and at the same time, the NPM was informed for the conclusion of the working group regarding the fact which PSGJ meets the necessary standards for detention. At the meeting it was agreed that the NPM will be delivered with the action plan for renewal of the facilities for detention in the police stations in the period of 2012-2015.

C. Multidisciplinary approach of the preventive visits of the NPM

The Ombudsman – National Preventive Mechanism in the reporting year has provided multidisciplinary approach for the preventive visits by signing a Memorandum on Cooperation with the Association of Psychiatrists of the Republic of Macedonia. Pursuant Article 4 of the Law on Ratification of the Optional Protocol to the UN Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (Official Gazette of the Republic of Macedonia, no. 165/2008), the Ombudsman – National Preventive Mechanism agreed that the Association of Psychiatrists of the Republic of Macedonia, being a professional association of the psychiatrists to undertake part of the competences of the national preventive mechanism respectively to undertake the competences and activities in line of providing psychiatric expertise when performing preventive visits and preparation of separate reports. Pursuant to the Memorandum authorized representatives of the Association of Psychiatrists of the Republic of Macedonia will accompany the NPM team in the establishment of certain preventive visits and will contribute to the preparation of the separate report for the visit.

The authorized representatives of the Association of Psychiatrists will be provided with unobstructed access to the places of deprivation of liberty and their facilities and objects, as well as possibility for private interviews with the people deprived of liberty without witnesses, personally or with an interpreter, if deemed necessary. They will also have access to the medical documents and any other relevant information that will serve to confirm the states, and at the same time they commit to obey the confidentiality of the information gathered when performing some of the competences

of the National Preventive Mechanism.

The team of the National Preventive Mechanism together with an external collaborator – psychiatrist has visited PCI “Idrizovo” – Skopje, the three psychiatric hospitals and the special institution in Demir Kapija. The inclusion of the external collaborator – psychiatrist in the preventive visits of the NPM, as well as the specialist opinion and short reports prepared by the psychiatrists is of great importance for successful implementation of the competences of the NPM by providing experts’ and professionals’ approach towards the problems that are subject to analysis.

D. Organizational structure and budget of the NPM

The NPM functions as a separate organization unit within the Ombudsman and its basic task is the prevention of torture and other types of cruel, inhuman and degrading treatment or punishment. The National Preventive Mechanism works pursuant to a special methodology. This methodology, among the others, includes a system of regular preventive visits to all the places of deprivation of liberty that are under the jurisdiction of the state.

The team of the National Preventive Mechanism is consisted of three counselors for prevention of torture and other cruel, inhuman and degrading treatment or punishment. The members of the NPM are BAs in Law who meet the necessary preconditions and criteria for performance of the mandate of the National Preventive Mechanism pursuant to OPCAT. The team includes representatives of both genders and it complies with the ethnic representation.

Pursuant to Article 18 paragraph 3 of the Optional Protocol to the UN Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, the accessing countries undertake the obligation to put at disposal the necessary resources for functioning of the National Preventive Mechanisms³. By assigning the Ombudsman to act as a National Preventive Mechanism of the Republic of Macedonia did not allocate special funds necessary for the execution of the tasks of the NPM which arise from the Optional Protocol. Therefore, during 2012 the NPM did not have separate budget item within the budget of the Ombudsman to directly decide on the needs and to appropriately work in line of providing full operative and functional independence in their actions. The National Preventive Mechanism used funds from the general budget of the Ombudsman in order to act in 2012.

E. Visibility and transparency in the work of the NPM

In line with the provision of transparency in its work the National Preventive Mechanism used the Ombudsman’s website to timely inform the public for the activities that they realized during 2012. The Ombudsman – NPM updated short information about their activities, visits, opinions and initiatives. The same website contains relevant international regulations and standards, as well as the home legal framework for the area of prevention and protection of torture. The data is available in three languages (Macedonian, Albanian and English) at the following link:

³ Article 18 paragraph 3 of Optional Protocol to the UN Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment

http://www.ombudsman.mk/ombudsman/MK/nacionalen_preventiven_meha-nizam

The Ombudsman – NPM believes that the transparency of the work increases the awareness among the citizens of the Republic of Macedonia and the services within the bodies and institutions for deprivation of liberty regarding the condition of these places and the behavior and accomplishment of the rights among this category of people.

F. International activities of the NPM

Within the frames of the Council of Europe's project for development of the capacities of the European National Preventive Mechanisms, the Ombudsman in the role of NPM was host of the established and operative NPM teams of South-East Europe – the teams from Albania and Slovenia. At the meeting the representatives of the preventive mechanisms exchanged experiences from their work and had a joint preventive visit of the police station "Karposh" in Skopje.

At the same time, within the scope of the same project of the Council of Europe a working meeting of the National Preventive Mechanisms of Macedonia, Albania, Slovenia and Serbia was held in Tirana, Republic of Albania. At the meeting experiences and methodologies were exchanged for the visit of the psychiatric institution and also, they had a joint visit to the University Psychiatry Clinic in Tirana. There, they issued recommendations for overcoming of the stated disadvantages.

A representative of the National Preventive Mechanism took participation at the working meeting in Geneva, Switzerland. This meeting was organized and supported by the Council of Europe through the Project for establishment of an active network of the National Preventive Mechanisms. Besides the National Preventive Mechanisms there were other international bodies that deal with the prevention and protection of torture and other types of cruel, inhuman and degrading treatment in cases of deportation of illegal immigrants. At the same workshop there have been experts from the European Committee on Prevention of torture, the Subcommittee on prevention of torture, the Association for prevention of torture, representatives of the European Union and members of the International Organization for Migration.

The international activities continued and a representative of the NPM took participation at the 9th themed workshop of the European National Mechanisms on the subject "Illegal immigrants, Frontex and the National Preventive Mechanisms". This workshop was held under the auspices of the Council of Europe in Belgrade, Republic of Serbia. At the meeting there have been representatives of most of the NPMs in Europe, and the discussion was in line with the assessment of the possible role of the NPMs in the monitoring of the return of the illegal immigrants in their respective countries, as well as the acceptance of the returned immigrants pursuant the readmission agreements. The representative of the National Preventive Mechanism of the Republic of Macedonia addressed the participants at the workshop.

Within the frames of the twinning project for support of the Ombudsman where the Spanish Ombudsman and the Mediator of France took participation, three activities have been implemented during 2012. The first activity was a working meeting with the Spanish National Preventive Mechanism (NPM) where experiences have been exchanged regarding the preventive visits of the places of deprivation of liberty. The two teams jointly visited the Police Station in Kavadarci and gave their insight and recommendations for improvement of the conditions and treatment with the detained and apprehended people. In the second activity of this project a representative of the NPM took participation in the study visit of the Spanish Ombudsman. During the study visit

the representative of the NPM had working meetings with the hosts, and at the same time they visited a juvenile center in Madrid. Under the auspices of the same project the last activity took place in the form of a working meeting with the Ombudsman in the role of NPM and representatives of the Spanish and French NPMs. During the working meeting the annual reports of the Preventive Mechanisms for 2011 were presented. The Macedonian NPM presented the separate report for the visit to the Police Station in Kavadarci. At the last meeting the importance of the cooperation was underlined, as well as the need for continuation of similar activities in order to have a successful realization of the competences that NPM has in the domain of protection of human rights.

The Association of Mediterranean Ombudsman organized training in Paris on the topic "The Mediators' and Ombudsman's dealing with the phenomenon of migration". A representative of the Macedonian National Preventive Mechanism took participation. The training included topics for implementation of the standards of the Council of Europe and the European Court of Human Rights regarding the treatment with the immigrants. Furthermore, they discussed how the Ombudsman communicate and contact the European agencies which perform the return of the illegal immigrants who control the outside border of the EU. They also discussed about the influence of the Ombudsman over the public policies which regulate the procedure and the treatment of the immigrants, the condition of the unaccompanied juveniles, as well as other national and international standards for protection of the immigrants.

2 PREVENTIVE VISITS IN 2012

Pursuant to the competences regarding the ratification of the Optional Protocol to the UN Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment the Ombudsman – National Preventive Mechanism prepared an annual plan for prevention of torture and pursuant to the plan, undertook activities in several aspects.

The National Preventive Mechanism has a competence to interrogate the treatment with the people deprived of liberty in the places of deprivation of liberty, to give recommendations to relevant bodies in order to improve the conditions of the people deprived of liberty and to submit proposals and insights regarding the existing or draft legislation.

According to their competences the team of the National Preventive Mechanism during 2012 had an unobstructed access to the data that refer to: the number of people deprived of liberty, the behavior with these people, the conditions of their deprivation of liberty, as well as access to all the places of deprivation of liberty and their facilities and objects. This team was enabled to have private interviews with the people deprived of liberty, as well as with any other people for whom the National Preventive Mechanism believes that they can give relevant information. Furthermore, the NPM had total freedom in the choice of the places they have visited and the people to whom they talked.

In 2012 the National Preventive Mechanism had 32 preventive visits out of which 25 were regular and 7 were follow up visits. During the regular visits of the places of deprivation of liberty the NPM assessed the conditions for stay and accommodation of the people deprived of liberty, the accomplishment of the rights as well as the identification of possible risks of torture and other types of cruel, inhuman and degrading treatment or punishment. The follow up visits helped the team of the National Preventive Mechanism to assess the implementation of the recommendations given in the separate reports for the visits that have been paid in 2011. All the regular visits were made unannounced in 12 police stations, 7 penitentiary-corrective institutions, 3 psychiatric institutions as well as 3 other institutions (reception center for foreigners, PI Special Institution in Demir Kapija and PI for children with educative-social problems "25 May" in Skopje). For these visits the department for prevention prepared and delivered separate reports which contained the conditions and recommendations to the appropriate institutions and competent ministries. The follow up visits were paid to five police stations of general jurisdiction, one penitentiary-corrective institution and the education-corrective institution.

A. POLICE STATIONS

In 2012 the National Preventive Mechanism paid unannounced visits to 12 police stations of general jurisdiction (PSGJ) which according to the decision of the Ministry of Interior are determined as places for detention of people. Pursuant to the decision the people can be detained in all 38 police stations of general jurisdiction. According to the annual program of the National Preventive Mechanism the following police stations were visited: PS Karposh, PS Centar, PS Sveti Nikole, PS Radovish, PS Kavadarci, PS Kratovo, PS Debar, PS Gevgelija, PS Delchevo, PS Gjorche Petrov, PS Struga and PS Gazi Baba. The regular visits of the police stations were paid pursuant to the annual program of the Ombudsman – National Preventive Mechanism and pursuant to the previously determined methodology of work. According to the methodology the Ombudsman – National Preventive Mechanism prepares separate reports on each visit. The separate reports of the NPM are confidential and contain analysis of the conditions, conclusions and recommendations for overcoming the disadvantages. The reports for the visits to the police stations in 2012 are prepared and delivered separately. Each report contains positive and negative conditions as well as recommendations on two levels:

- to the governing body of the visited institution on the conditions within the competence of that body and the ways and measures to be undertaken by the institution itself for the purpose of overcoming the weaknesses detected, and
- to the next body up in the hierarchy (the ministry), which demand meeting certain technical and material preconditions, budget implications, amendments to laws and regulations, for the purpose of improving the weaknesses detected.

The regular preventive visits were mostly made without announcements i.e. 10 out of 12 were unannounced. The visits to PS Karposh and PS Kavadarci were announced without pointing a date due to the presence of the delegations from the National Preventive Mechanisms from Slovenia, Albania and Spain. In the police station Karposh the National Preventive Mechanism had a joint visit with representatives of the NPMs of Slovenia and Albania whereas within the frames of the Twinning project for support the NPM had a joint visit to PS Kavadarci with the team of NPM Spain.

During the visits of the police stations the NPM found a constructive cooperation by the officials and had an unobstructed insight in all the facilities and documents which regulate the matter of detention of people deprived of liberty.

Treatment of the people deprived of liberty

During the visits of the police stations the NPM encountered two detained people in the PS Centar and two detained people in PS Kratovo. During the interview with one of the detained people the NPM received a complaint that the person was not treated in professional manner from the moment when they were deprived of liberty and they were not informed of the reasons for apprehension nor why they were taken to the police station (PS Centar). Furthermore, the person complained on the physical maltreatment received from several of the police officers who hit them in the head and back during their stay in the station.

In the same police station during the interview with the second detained person the NPM confirmed the story that the first-detained person was hit by the police officers and they were not enabled to have water at their request. The second-detained person underlined that they were not informed about the reasons for the apprehension made by the Special unit for combat with the criminal "Alfi". Afterwards, when brought to the

PS Centar they were detained in the detention room and then transferred to the waiting room, because the first-detained person was placed in the detention room. This person also stated that they were not given food or water during their detention in the station. The NPM told both persons that they can submit complain and ask for protection from the Ombudsman. During the review of the individual folders it was assessed that the people were informed about their rights. This was contained in the detention report.

In the separate report sent to the PS Centar and the Ministry of Interior the NPM stated concern for the manner of detention of people in this police station especially during the night and in situations when two or more people should be detained because this police station has only one individual detention room. At the same time, the NPM requested review of the allegations for physical maltreatment and the impossibility to accomplish the right to food and water which needs to be enabled by the officials.

During the interviews with the detained persons in PS Kratovo the NPM did not receive complaints for physical maltreatment by the police officers in the time of detention in police station, as well as regarding the accomplishment of the rights in the police procedure. However, they were informed that the people during the apprehension were threatened by the officials.

Material conditions:

Detention rooms

During the visits in 2012 there was an insight in 4 Police stations of general jurisdiction that have new and reconstructed detention facilities and 8 Police stations of general jurisdiction with old facilities. In general, the old detention facilities do not comply or partially comply with the international standards. During the visit of the police stations the team realized that there are detention facilities in basements (PS Delchevo, PS Kavadarci, PS Radovich) as well as facilities that do not meet the standards regarding the size, heating and light (PS Sveti Nikole, PS Kratovo, PS Debar). Due to the lack of appropriate detention facilities for people deprived of liberty in PS Struga and PS Gyorche Petrov people are kept in the offices. Although in the police station in Struga there are four detention rooms for people deprived of liberty, these facilities are not used because they don't have the appropriate conditions and the people who are deprived of liberty are accommodated in the offices. This facility does not have the suitable appliances for rest (bed, mattress, sheets) and does not fulfill the conditions for longer detention during the night hours. The National Preventive Mechanism was informed that the detention in this facility is temporary i.e. in short intervals, but according to the registry of people deprived of liberty it was confirmed that in the Police station in Struga there are longer nightly detentions.

The police station in Delchevo has three detention facilities in the basement which are situated in a separate object that is physically separated from the police station. The National Preventive Mechanism has assessed that several police stations have detention facilities which put the detained person in degrading position by placing them in the basement facilities (PS Delchevo, PS Kavadarci, PS Radovich). They are also directly exposed to the views of the employees or to the citizen who come to report something in the Police station (PS Kavadarci and PS Gyorche Petrov). In the police station Delchevo that has basement facilities there is no access part for disabled individuals. The access to the facilities has stairs which may lead to danger the person deprived of liberty. The NPM has concluded that the detention facilities in PS Delchevo can be accessed only by stairs which are very narrow, steep and unsecured and this increases the risk of injury not only for the people deprived of liberty, but also for the

police officers.

The facilities of the PSGJ Sveti Nikole are in the basement part of the police station and can be accessed only by stairs. Therefore, they do not fulfill the criteria for access of disable people. At the same time, PS Sveti Nikole does not have a back entrance for these facilities which would be used to bring in the apprehended and detained people.

In the police station Gjorche Petrov the NPM concluded that the old detention facility is near the waiting room and the entrance of the police station. Therefore, the person deprived of liberty can be in a very degrading position even when they are there for a short period. PS Gjorche Petrov does not use this facility due to lack of conditions so the people deprived of liberty stay in the meeting room (when detained briefly) or are being transferred to the PS Karposh, when detained for a longer period. Bearing in mind the fact that the detention facilities in PS Debar do not meet the criteria, this police station performs the detention in a separate facility that is on the ground floor and equipped with items for rest. It is also near the duty office thus providing reinforced surveillance and care for the people deprived of liberty.

Most of the visited police stations that have old facilities were assessed that do not meet the standards or partially fulfill them regarding the detention facilities. The NPM concluded that they do not meet the criteria regarding the size of the detention facility (PS Sveti Nikole, PS Radovish), part of them do not have call/alarm system (PS Kavadarci), and part of them do not have heating appliances although the temperatures were very low and under the stipulated standards (PS Sveti Nikole, PS Radovish, PS Kavadarci, PS Kratovo, PS Debar, PS Delchevo). Namely, during the visit, the facilities were very cold because there were no heating appliances and that raises the question how the facilities are heated during the winter period. The old retention facilities were very damp and some of them do not meet the criteria regarding sufficient daily or artificial light (PS Sveti Nikole, PS Radovish, PS Kavadarci, PS Kratovo).

When it comes to the equipment of the old detention facilities it was assessed that most of them had suitable sheets that are regularly washed (PS Sveti Nikole, PS Delchevo, PS Kavadarci, PS Debar) and in two of the police stations the beds were fixed to the ground thus increasing the security of the people deprived of liberty (PS Kratovo and PS Delchevo).

Some of the visited police stations had installed call systems in order to provide better surveillance and care for the detained people (PS Sveti Nikole, PS Delchevo, PS Radovish, PS Kratovo). However, during the control in PS Kratovo the NPM assessed that the call appliance installed in the first facility was damaged while in the second one, it was not put to function. Using the call system the detained people can alarm the officials for certain cases of urgency or necessity. The NPM expressed their concern about the parts where there is no call system and about the people deprived of liberty who will not be able to timely inform the police officers for their needs. None of the old detention facilities has video-surveillance. The police officers perform direct surveillance and keep control sheets for the detained people. During the control of the facilities in PS Kratovo it was noticed that the door has a separate place for detention chart. In PS Sveti Nikole there is a direct surveillance over the detained people that are being registered on a separate control chart in order to act timely and preventive when needed. This praxis is also used in PS Delchevo, PS Kavadarci, and PS Radovish was issued with such recommendation having in mind that the people are detained in the basement facilities that do not have video-surveillance. This was made in order to protect the people that are being detained there.

The insight conducted by the National Preventive Mechanism raised concern about PS Struga where the detained people are placed in an official office that does not meet the safety standards for accommodation of people deprived of liberty and does not have appropriate rest items. Pursuant to the insight in PS Struga it was concluded

that one detention lasted for more than 15 hours and it was executed during the night, as well as the detention of a juvenile who was kept during the night i.e. from 18.50 until 6.30 the next day. There was no information that the people were transferred to another police station and the shift manager confirmed that the same facility is used for nightly as well as for longer detentions. In that line, the NPM requested information from the Ministry of Interior and was informed that pursuant to the Action plan for reconstruction of police stations, PS Struga is marked as a priority especially when considering the conditions of the old detention facilities and the temporary detention of the people deprived of liberty who are being kept in the offices.

During the insight of the police stations that have new detention facilities the NPM concluded that they meet the requested standards. Also, a high degree of security measures has been implemented in the choice of materials and construction of the detention facilities. The NPM stated that these facilities have been made of materials that enable high level of protection of the people, and an additional measure is the fact that all the new facilities have appropriate video-surveillance. Furthermore, the beds are fixed to the floor that disables their inappropriate use and misuse. In 2012 the NPM visited PS Karposh, PS Centar, PS Gevgelija and PS Gazi Baba. Part of them (PS Karposh) were said that do not fulfill the criteria set up by the European Committee on prevention of torture (CPT) regarding the size i.e. that the individual facilities are smaller than the established standard 6-8m² (in PS Karposh one of the facility had an area of 4,77m², and the second one 5, 70 m²). A similar condition was met in the PS Gazi Baba, unlike PS Gevgelija and PS Centar where it was assessed that they meet the international standards regarding the size. It needs to be underlined that the Ministry of Interior has still not delivered the appropriate questionnaire for assessment of the standards that need to be met by the detention facilities in the police station. These four police stations have been part of the project implemented by the Ministry of Interior and funded by the European Union. In the past year the Ministry prepared a questionnaire for the general norms and standards that need to be met by the detention facilities in the police stations of general jurisdiction. However, there is a procedure for amendments and additions to the project and the Ombudsman – NPM gave its opinion on that.

Regarding the equipment of the new detention facilities it was assessed that the new facilities have standard beds that are suitably dressed for overnight sleeping, but in PS Gevgelija the beds did not have sheets and pillows. In Gazi Baba it was assessed that in the detention facilities the pillowcases were dirty and not replaced.

There is a video-surveillance in the detention facilities that presents additional measure for protection of the people deprived of liberty especially when visibly disturbed or people who have drive to injure themselves. The video-surveillance is used to monitor the detained people through a monitor placed in the duty service. The halls which lead to the detention facilities and the interrogation rooms also have video-surveillance. The NPM controlled the functionality of the video-surveillance and stated that it is unobstructed but PS Gazi Baba was stated that did not have functional cameras. Furthermore, the speaking tube in PS Gazi Baba was not working so, a question was raised about how the detained people call the police officers when they need them bearing in mind that the cameras were not working.

The police officers said that the video surveillance is not working properly during the night hours. Also, in PS Centar it was assessed that the camera installed in the detention room produces partially blur image. The video surveillance is installed only in the new detention facilities. The same is not installed in the toilets in order to protect the privacy and integrity of the people deprived of liberty. The Police station in Gevgelija has a clear sign that informs the people deprived of liberty that there is video surveillance. The recordings of the video-surveillance are kept in the Ministry of Interior. Having in mind that NPM received complaint from a detained person in PS Centar that they have been physically maltreated during the detention, and the same

thing occurred in the police station that is beyond the scope of the video surveillance, the NPM requested access to the video recordings in order to confirm whether the person was placed outside the detention room.⁴ In order to assess the state and in line with the decrease of the future risks of unwanted treatment of the police officers of this station, the NPM requested the Ministry of Interior to give them access to the video-surveillance of the six internal cameras in PS Centar. The Ombudsman – National Preventive Mechanism was informed the Ministry of Interior cannot provide the requested material, having in mind the short term of 14 days for keeping the data in the central database. However, the NPM believes that they were not enabled access to the requested materials having in mind that the request to the Ministry was submitted in timely manner.

The NPM recommended the police stations of general jurisdiction that have new detention facilities to use the existing, old facilities for other purposes (storage, repository, etc.). Otherwise, there is a risk that these facilities will be used again for detention of people in cases when there is lack of place. So, NPM assessed that the old facilities in PS Karposh and PS Gazi Baba do not have explicit change in the use and that they have not been used for a long time (there were spider webs throughout the facilities).

Regarding the access to the police stations the NPM assessed that in the most of the cases there is no ramp for the disabled people and people with special needs at the entrance of the police station. An access ramp to the detention facilities was noticed in PS Karposh. Although the new facilities have back entrance, there are cases when it cannot be accessed because it is blocked with vehicles (PS Centar). This police station has blocked access to the back entrance due to the narrow space and the limited parking spaces that is shared with the other objects of public character.

In the police stations of general jurisdiction there are no separate facilities for search of the detained person. Only the reconstructed detention facilities have separate safes for the temporarily confiscated items. The NPM believes that the Ministry of Interior should pay attention to equipping separate facility (wardrobe) in order for the search of the person to be performed beyond the sight of the remaining police officers and other people present in the police station. Namely, in some of the police stations the search of the apprehended and detained people is performed in the duty office. At the same time, for part of the new detention facilities (PS Centar and PS Gevgelija) it was assessed that the search of people is performed in the duty office that endangers the right of personal integrity and dignity of the apprehended or detained people.

During the insight of the police stations the NPM did not find suspicious items that can refer to pressure, intimidation or physical violence over the people. However, in certain police stations there were items which increase the risk of injuries or self-inflicted injuries among the detainees. In one of the police stations there were seized items in the offices where interviews are performed with the apprehended or detained people, as well as items that are near the detention places. Although these are confiscated items the NPM's team believes that they should be neatly registered and stored in a storage room instead of being kept in the offices and near the detention facilities. A positive example of neat storage of the confiscated items is PS Kratovo because they keep these items in a suitable place i.e. a basement facility that is appropriately secured with a metal barred door and bars on the windows. The storage for temporarily confiscated items is fully separated from the other facilities and is found in a separate object. This is additional protection from possible misuses.

⁴ The person stated that before being placed in the detention room, they were taken down the stairs to the basement facilities, where they were handcuffed with the hand-cuffs on one hand, and the other part of the handcuffs was tied to the metal banister of the stairs. In this position the person was beyond the reach of the video cameras installed in the police station. The person complained that they were left in this position for about 15-20 minutes until calmed, and during that time, they were physically harassed (hit on the head and back) from several police officers.

Toilets

The conditions in the toilets differ and in most of the visited police stations of general jurisdiction where the detention places are not reconstructed it was assessed that there are no separate toilets for the detained people and the official who are employed in the station.

In the police station Sveti Nikole within the old detention rooms there is a separate toilet that is being used only for the detained people. A separate toilet was noticed in PS Kratovo, but the National Preventive Mechanism stated that it is not constructed in a suitable manner i.e. the access to the facilities is through the bathroom. The use of the toilet in this police station can violate the detainees' dignity and personal integrity. At the same time, it was concluded that there are possible risks for the safety of the people because there is a mirror and other fragile items in the toilet.

In the police stations of general jurisdiction where the detention places are new, the reconstructed part of the police station has separate toilets which are used only by the detainees. The general assessment is that they are new, built within the frames of the reconstruction project for the detention places and the hygiene is satisfactory. However, similar to last-year's report, the NPM concluded that they contain fragile materials, glass, metal toilet paper holder, and part of them also have a hose and shower which may lead to self-inflicted injuries among the detainees. The NPM also pointed to the right of privacy and intimacy and that the detainees should use the toilet unaccompanied.

Interview and interrogation facilities

For the reporting year the NPM visited new and old detention facilities. As in 2011, it was again assessed that there are differences regarding the interview and interrogation facilities when it comes to the conditions. Part of the police stations do not have separate interview and interrogation facilities for the detainees, and thus, the interviews and interrogations are performed depending on the material and technical preconditions in the station and pursuant the coordination with the inspectors who perform the conversation with the people who are suspected to have committed criminal deeds (separate facility for interviews and interrogations do not exist in PS Kratovo, PS Sveti Nikole, PS Delchevo, PS Debar). Although the new detention facilities have separate interview and interrogation rooms there is one police station (PS Gazi Baba), the NPM realized that these facilities are not being used and that the interviews and interrogation of the people are performed in the inspectors' offices. In that line, the NPM recommended use of the two facilities for interviews of the people deprived of liberty and to have these interviews only in facilities foreseen for that purpose, instead of the inspectors' offices. This comes from the fact that the interrogation rooms are equipped in manner that provides security for the detainees and for officials who are performing the interview and the interrogation of the detainees and apprehended people. As in 2011, this year the NPM again believes that it is necessary for the people deprived of liberty to be interviewed in designated facilities in the police stations, and this should be practiced in the places that have new interrogation facilities where video-surveillance is installed and additional protection measures which decrease the risks of causing injuries and self-injuries. PS Karposh was assessed that does not have fully equipped interview and interrogation rooms (computers and other appliances) and that is why the interviews and interrogations are performed in only one of them. In PS Centar and PS Gevgelija not always the interview is performed in the facility for that purpose. The people deprived of liberty are taken to interviews in the inspectors' offices.

Transport vehicles

The NPM inspected the transport vehicles and as in 2011 it focused on the use of both old and new transport vehicles for the people deprived of liberty. Although one part of the police stations has transport vehicles at their disposal in accordance with the determined standards in the part of protection, the security, and ventilation, there are still smaller police stations which do not have appropriate transport vehicles at their disposal. Namely, PS Kratovo has a Citroen van that is very old and does not work. Therefore, the transport is being performed with other vehicles which are not equipped with special security measures for both the detainees and the police officers. There was a similar situation in PS Sveti Nikole where the NPM assessed that the vehicle is old and does not have the minimum protective measures for transport of the detainees or apprehended people and it also lacks appropriate ventilation, heating and cooling. The NPM was informed that due to the unsatisfactory conditions and having in mind the human aspect, the detainees are sometimes transported seated in the front part of the van. PS Delchevo, PS Kavadarci and PS Debar have old vehicles for transport of the people deprived of liberty. PS Karposh, PS Gazi Baba, PS Centar and PS Radovish have new transport vehicles. In these vehicles the detainees and apprehended people are separated from the police officials who accompany the people during the transport. In this manner the cruel and inhuman treatment with the detainees during the transport are avoided. The NPM believes that all the police stations of general jurisdiction that are assigned as places for detention of apprehended people should be appropriately equipped with new transport vehicles that meet the security measures for transport of people deprived of liberty.

Fulfillment of the rights of the detainees:

Information and advice

Pursuant to the Rulebook on the Manner of Performance of Police duties and the Standard Operating Procedures for Detention and Treatment of Detainees, the head of shift (police officer for admission) is responsible for admission of persons, giving advice on realization of his/her rights, including continuous monitoring during the detention for the purpose of ensuring the detained persons' safety in the police station. Following the visits the National Preventive Mechanism assessed that the shift managers (head of shift) inform the people deprived of liberty about their rights in the police procedure. In part of them it was concluded that there are posters in visible places which suggest to the rights.

There are two types of posters on rights - one in three languages, the other in seven. There is no rule as to which poster will be put up in which PSGJ, so it depends on the manner of distribution of the posters and the posters available in the police station. The NPM inspected the facilities in the police stations and it determined that the advice for the rights is visible and placed in several places in the police stations. In most of the places, the rights of the detainees are suitably placed on the entrance of the station and in some of them they are pinned in the admission office or the detention facility. PS Debar does not have a separate room for interviews with the people deprived of liberty and the people deprived of liberty are taken to interview in the inspectors' offices. Therefore, in this police station the information about the rights of the people deprived of liberty are placed on the entrance of the detention facility.

In most of the police stations there were no visible signs for the rights of the

people deprived of liberty in the office of the shift manager or in the detention facilities. The NPM pointed out that the rights should be pinned in these facilities so that the citizens who are detained or apprehended can be introduced to their rights as well as because the admission of these people is made in the office of the shift manager.

The Police Ethic Code was placed in the facilities which are shared and appropriately, is visible to all the police officers who are employed in the police station.

Right to food and water

The fulfillment of the right to food and water is an essential indicator for the human treatment with the people deprived of liberty and in that line, the standard operative procedures the detained person is entitled to a minimum of one meal if detained for longer than 6 hours. According to these procedures the food is provided by the personal funds of the detained person, from the funds of their family and/or the budget of the Ministry of Interior with presentation of a receipt.

Pursuant to the information received during the visits this right is being fulfilled in different manners. In praxis part of the Police Stations of General Jurisdiction have their own food budget whereas part of the Police Station of General Jurisdiction do not have the food budget and the right to food is related to the financial position of the person deprived of liberty.

The NPM thought that each PSGJ should have a budget for meals of detained persons, as well as that each PS should keep official notes on the fulfilment of the right to food and present a receipt in confirmation of the realization of the right to food during the detention period. PS Kratovo should be underlined as a positive example because it provides meals for the detainees and delivers the receipt to SVR Kumanovo for its refund. This praxis is also used in PS Delchevo and PS Karposh.

The right to food is being fulfilled with the personal funds of the people deprived of liberty in PS Kavadarci, PS Debar⁵, PS Radovish, PS Struga, PS Centar, PS Gevgelija and PS Gazi Baba. The police officers in these police stations emphasized that they do not have a separate budget for meals so; a question was raised about what happens when the detainee does not have its personal funds to provide food or their family will not or is not able to deliver food. In what manner will the police station enable the right to food in case of detention longer than 6 hours having in mind that these rights meet the basic needs of the people and are human approach in the part of deprivation of liberty?

The shift manager in the police station Centar confirmed that the right to food is fulfilled in ways that the food is being provided if the person has money. The NPM received the same information from the detainee during the visit of the NPM to PS Centar. The detainee underlined that they were not enabled with the right to meal nor was given water when requested.

In that line, the NPM believes that the right for food and water will be mandatory provided by the budget funds of the Ministry of Interior having in mind that the people are deprived of liberty and these rights should not depend on the financial situation of the person while being kept in the station. Additionally, the NPM gave its opinion on the amendments in the Standard operative procedures according to which the food should be provided only from the budget of the Ministry of Interior and that in order to do so; there is a need of separate budgetary item. The NPM recommended that the right to

⁵ According to the information gathered regarding the fulfillment of this right, PS Debar has no separate budget, and the food is provided from the personal funds of the detained person. In case when the detained person does not have personal funds, the food is provided from the police officers' personal funds.

food should be regulated by law together with the other rights that are guaranteed to the people deprived of liberty without regulating it only with a by-law internal act. The fulfilment of this right should be registered by filling an official note.

Right to an attorney and informing the family

The detainees in police stations very rarely realize their right to an attorney. Although, in most cases, detained and apprehended persons were instructed on their right to legal assistance, very few of them decide to use this right. The NPM determined that most PSGJ have lists of attorneys available, but it was apparent that even on the rear occasions when the person asked for an attorney, it was an attorney of his/her own choice.

In PS Kavadarci the interview with the attorney is private and performed in the office of the shift manager, having in mind that this police station does not have a separate facility for interview and interrogation of the detainees. The bigger part of the police stations faces problems regarding the provision of an attorney for a juvenile.

The detainee is advised for their right to inform a member of the family. The NPM realized that unlike the right to attorney the detainees very often use this right and ask for the spouse or parent to be informed. For the juveniles there is a legal obligation pursuant to the Law on juvenile justice the informing of the parent or legal guardian is obligatory.

Right to medical assistance

The shift manager is obligated to assess the health status of detained persons upon admission and record the same in the detention report. The shift manager records any visible injuries, visible signs of illness, influence of alcohol or psychotropic substances, thereby assessing whether medical attention is required. In case of serious injuries or if the detainee complains for pain or injuries, the right to medical assistance is of priority and it is undertaken before any other activity.

Although in most of the police stations a doctor is called, from the inspection of the documents of the detainees it was assessed that in some police stations of general jurisdiction the right to medical assistance is performed upon the evaluation of the police officer. Namely, one detainee in the police station had visible injuries (a cut caused in the event) and the police officer estimated that there is no need of doctor. This point to the conclusion that the admission police officer had a personal evaluation of the need for doctor's care. Therefore, the NPM underlined that whenever the person has visible injuries, they should receive medical assistance.

For most of the police stations it was concluded that in cases when there is higher blood alcohol content among the detainees a doctor was not called by the shift manager and in that line, the NPM gave a recommendation that a doctor should be called, no matter whether the person asks for medical assistance. This should be made in order to act in line with the temporary protection of the health of the person deprived of liberty.

The NPM encountered positive examples. In PS Karposh it was assessed that if the person had visible injuries they are immediately informed about their right to medical assistance and ambulance is called. An official report for the state is being prepared and the shift manager registers the visible injuries in the detention registry. Also, in PS Radovish a doctor is immediately called when vulnerable categories of people are being

detained in order to act preventively and to decrease the possible risks of injury and in order to prevent the person to inflict injuries on themselves. Part of the police stations has separate record for the right to medical assistance and this was welcomed by the NPM as a positive praxis.

Records and registers of detainees

During the visits of the police stations the NPM checked the registries of the detainees. It was assessed that in most of the police stations the Registries for daily events and the Registry of people whose freedom of movement is restricted on different base, are kept neatly and all the columns of these registries are being duly filled. In part of the police stations it was assessed that there is no monthly summary for the number of called, apprehended or detained people as stipulated with the Standard Operative Procedures and the procedures for detainees (PS Kratovo, PS Kavadarci, PS Debar and PS Gazi Baba). A positive example is PS Sveti Nikole that has a separate form (Form no. 1) for the manner of keeping the monthly and periodic summary of called, apprehended and detained people. In part of the police stations it was assessed that the Registry of called, apprehended and detained people does not show clearly for the category of people (whether called, apprehended or detained) and in certain columns the errors are deleted with a correction fluid (PS Karposh and PS Centar).

During the control of the registry for use of force the NPM stated that in most of the police stations it is being maintained and filled correctly. Furthermore, it was stated that in most of the folders the second and the third page are neatly filled, thus giving a clear review of the documents in the folder. In PS Debar there was inaccurate and out of date Registry for use of force. The cases for the period 2009 – 2012 were not registered whereas the folders for the individual detainees contained two cases from 2012 where use of force was noticed. At the same time, the registry in PS Debar did not show whether there was justification for the use of force which refers to lack of diligence among the management structures for the procedures in the cases with use of force. The NPM notices lack of diligence among the management structures in PS Centar regarding the procedures in the cases for assessment of the relevance and justification for the use of force.

The police stations Gjorche Petrov, Karposh and Struga are underlined as positive example of diligent and accurate book keeping for use of force and regarding the assessment it is clearly noted whether the injuries are result of the use of force and the additional insight and materials are taken into consideration. The registry for use of force and the registry for citizens' objections are duly maintained in PS Gazi Baba.

Regarding the control of the individual folders it was assessed that in PS Gazi Baba there is no sufficient number of folders that need to be kept for each individual case according to the standard procedures. For part of the police stations it was noted that the folders for the detainees are duly kept i.e. the second and the third page are filled correctly and contained all the relevant minutes, official notes and other documents. However, in part of the stations it was noted that the incorrect data in the police registries are deleted with correction fluid, as well as that there is inaccuracy regarding the folders for the detainees.

The control of the evidence of detainees showed that in most of the police stations was that there was no clear sign of the logical flow of the events starting from the deprivation of liberty to the detention in the police stations. These irregularities were noticed in PS Kratovo, PS Sveti Nikole, PS Radovish, PS Kavadarci, PS Debar, PS Gjorche Petrov and PS Karposh unlike PS Struga and PS Gazi Baba where in most of the folders there was a logical flow of the events. The NPM stated irregularities regard-

ing the time of deprivation of liberty until the termination of the detention in the police station, as well as the information for the right of attorney and other rights regarding the police procedure and this pointed to suspicion about the regular determination of the time when the deprivation of liberty occurred.

The NPM also noticed that in several police stations there is no correct registration of time when the deprivation of liberty started/ended (PS Debar, PS Gjorche Petrov, PS Struga and PS Gevgelija). PS Centar showed several irregularities regarding the time of deprivation of liberty and the time of detention.

The general assessment shows that the police stations neatly keep the minutes for detention with several irregularities in several police stations. Namely, in PS Debar the NPM stated that in several cases the evidence for detention of people were not fully and duly filled, especially concerning the data for the visible injuries and the need of medical assistance. PS Karposh and PS Centar showed that not everywhere the existence/non-existence of visible injuries and the need of medical assistance were filled.

In some of the police stations there were documents where the police officer who carried out the interview with the person deprived of liberty was noted and in that line, a positive example can be seen in the evidences of PS Kratovo. Their evidences contain this kind of data and there is also a surveillance control sheet which shows when the detainee was checked bearing in mind that their facilities are not equipped with audio and video monitoring and the call system is not functioning. A separate surveillance control sheet for the detainees is also being kept in PS Kavadarci and PS Delchevo.

In line with the prevention of possible injuries and infliction of self-injuries as well as decrease of the risks of torture and other kind of inhuman acts by the police officers it was assessed that some of the police stations of general jurisdiction introduced additional documentation on their own initiative. This is a good example. PS Kratovo has report for the right to medical assistance and a note signed by the doctor to confirm the event.

The right to food and water which presents human approach to the people deprived of liberty is confirmed with an official note prepared in PS Delchevo and this positive praxis should be established in the other police stations in order to register the fulfillment of these rights which satisfy the fundamental needs of the people while deprived of liberty.

Answers from the police stations and the Ministry of Interior in the Republic of Macedonia

The Law amending the Ombudsman, Article 3, stipulates that "the officials in the bodies, organizations and institutions where the freedom of movement is restricted are obligated to act upon the directions and recommendations of the Ombudsman and to inform the Ombudsman within 30 days starting from the day when the separate report was received".

The Ombudsman – National Preventive Mechanism was informed through the responses that the officials have acted according the recommendations that are under the authority of the stations. Those recommendations that do not refer to the police stations are directed to the competent services⁶. Regarding the delivered responses

⁶ За одредени препораки се известува раководителот на канцеларијата на криминалистички работи со цел придружување на вработените кон дадените препораки на НПМ, а во одреден дел препораки кои се однесуваат на подобрување како и адаптација на просториите за задржување согласно пропишаните стандарди полициската/те станица/и доставила/е известување до надлежното министерство.

the NPM was informed that the conditions and recommendations contained in the separate reports have been implemented and there have been several working meetings in the police stations in order to overcome the negative conditions and to improve the facilities where people deprived of liberty are detained.

Regarding the allegations for physical abuse of the detainee, the NPM was notified by the Police Station that the Sector for Internal control and professional standards has reviewed this case in order to assess the responsibility of the police officers. According to the responses of the police stations the NPM was informed that the police stations have acted pursuant to NPM's recommendations and in order to fulfill the right to food and water, the police stations were indebted with a certain sum of funds by the authorities – Sector for internal affairs.

Regarding the case of inaccuracy in the domain of preparation of the assessment for justification of the use of force the NPM was notified that they will act immediately upon the notification⁷. The police stations agreed to call for medical assistance for the people who have a high level of alcohol in their blood system in order to prevent possible risk, no matter whether the people have asked or not for medical assistance.

The police stations which have new detention facilities accepted the recommendation that the people should be brought in through the back door intended for entrance of the people deprived of liberty; to perform the search in the room intended for interview, and to perform the interview with the people deprived of liberty exclusively in the facilities intended for that purpose that have video-surveillance installed and not in the inspectors' offices.

The police stations which use old detention rooms accepted the recommendations to use them for a short period, not longer than 4 hours, until new detention facilities are built.

Having in mind that PS Struga does not have conditions for detention of people and they are kept in the offices of the chiefs, the National Preventive Mechanism issued a recommendation to re-adapt a certain room that will be used exclusively for detention of people and for nothing else. PS Struga submitted a response that a new facility cannot be re-adapted and that the detention will still be made in the chief's offices⁸. According to the response, the Police station of general jurisdiction Struga did not act upon the recommendations for the search of the people deprived of liberty to be performed in separate office and not in the chief's office that is also being used as an office for admission of people. When it comes to the recommendation for additional surveillance of the people deprived of liberty when using the personnel's toilets (bearing in mind the privacy and personal integrity of the detainees), the National Preventive Mechanism was not informed about how PS Struga will act upon the recommendation. They were only informed that in PS Struga the same toilet will be used for both the detainees and the personnel.

The recommendations regarding improvement of the registration were also accepted, as well as the registration of the logical flow of the events starting from the day when the deprivation of liberty started and bearing in mind the legally foreseen deadline of 24 hours.

The Ministry of Interior informed the NPM that a working group was established which had prepared a Rulebook for the general norms and standards that need to be fulfilled in the detention facilities within the frames of the police stations of general jurisdiction. The Rulebook is being amended and NPM gave its opinion. It is expected for this Rulebook to be finalized in the following period. Another working group is formed

⁷ Information received from PS Centar.

⁸ After the response from Mol the NPM was informed that the PSGJ Struga does not have detention facilities that will meet the appropriate conditions and that until the construction of new facilities the offices of the chiefs or the shift manager's office will be used. When there are more people for whom special treatment is needed, they will be taken to PS Ohrid.

that has prepared a report for the police stations and the needs of interventions in order to meet the stipulated standards. Action plan is adopted that was delivered to NPM upon request. The same action plan is multiannual and includes reconstruction of several police stations on annual basis.

Due to noncompliance with the standards in the detention rooms in PS Gjorche Petrov and PS Chair⁹ the Ministry of Interior submitted a notification that says that these facilities are no longer used for detention¹⁰.

According to the Ministry of Interior the provision of attorney for juveniles is still a problem pursuant to Article 109 of the Law on Juvenile Justice. Furthermore, the MoI does not agree with the positioning of boards that will contain the rights of the people deprived of liberty in the detention facilities due to security reasons although the National Preventive Mechanism issued a recommendation for "the rights of the people to be pointed in visible places in the detention facilities and the room for interviews". This does not mean that the rights should be placed on boards that will present risk but these can be printed on posters on A4 sheets of paper¹¹.

The Ministry of Interior said that the searches which were performed in the duty office are isolated ones and that in fact, the searches are being performed in a separate facility according to the standard operative procedures. The NPM was informed through a letter that there is professional surveillance performed by the Sector for police and criminal affairs in the Public Security Bureau over the registration of the people deprived of liberty and directions are given to remove the disadvantages. At the same time, the Sector on internal control and professional standards controls the behavior of the police officers with the people who have restricted freedom of movement pursuant to the standard operative procedures for called, apprehended and detained people.

The Ministry of Interior submitted responses which pointed that the Ministry works on creation of appropriate material and technical conditions depending on the financial possibilities as well as reinforcement of the human resources in view of providing higher degree of protection of the human rights of people who are called, apprehended or detained in the police station. Furthermore, the competent sectors on internal affairs are informed about the disadvantages in part of the police stations and the detention facilities: maintenance of the new rooms for interview of the people deprived of liberty, bearing in mind that they are equipped and under video surveillance; the cameras that are out of order should be repaired, as well as the call system.

⁹ Follow up visit to PS Chair was paid.

¹⁰ The NPM received additional information from SVR Skopje that four police stations (PS Gjorche Petrov, PS Chair, PS Aerodrom and PS Drachevo) have detention facilities which do not comply with the standards and are not used.

¹¹ PS Kratovo submitted a response that the rights of the detainees are pointed on the internal side of the doors of the detention rooms, as it is the case with PS Kavadarci and PS Delchevo

B. PENITENTIARY-CORRECTIONAL INSTITUTIONS

During 2012 the National Preventive Mechanism had a total of nine preventive visits to penitentiary-corrective institution (PCI) and educational-corrective institutions (ECI). Seven of them were regular, whereas two were follow up visits.

The regular visits were paid to: Penitentiary-correctional institution (PCI) Struga, prison Strumica, prison Tetovo, Penitentiary-correctional institution (PCI) Shtip, prison Prilep, prison Bitola and Penitentiary-correctional institution (PCI) Idrizovo, while the follow up visits were paid in prison Skopje and the Educational - Correctional institution Tetovo (for more on the follow up visits see section C).

All of the visits were unannounced. Most of them were one-day visits whereas the visit to PCI Shtip lasted two days and the visit to PCI Idrizovo lasted three days. The visits in the penitentiary-correctional institutions included control of the prison and apprehension sections, as well as the auxiliary facilities, the recreational facilities and the economic parts of the institutions. During all the visits there have been confidential and individual interviews with people deprived of liberty, as well as interviews with the management structures, representatives of the sector of re-socialization and health care and the employees in the security sector. The NPM used each visit to review the health charts of the convicted and/or apprehended people, by random choice, as well as the files of the convicted people and other registries that are kept in these institutions.

The Ombudsman – National Prevention Mechanism encountered full cooperation of the management and had unobstructed insight in all the places by their own choice including the confidential conversations with the convicted (prisoners), apprehended and protégés.

From the visits made in 2012 to the PCIs and ECIs the NPM concluded that the material conditions of the institutions do not meet or partially meet the internal and international standards and that the law on execution of the sanctions, the by-laws and the protocols are not fully implemented in praxis. The NPM also assessed that the Annual program of the Government of the Republic of Macedonia for reconstruction of the PCIs and ECIs¹² is not fulfilled as stipulated and that part of the activities will be transferred to 2013.

For each visit Ombudsman - NPM prepared separate report where it stated the positive and negative conditions and issued appropriate recommendations directed towards the Directorate for execution of the sanctions within the Ministry of Justice and the management of the PCI for further removal of the identified disadvantages.

¹² Program on financing of the construction, reconstruction, maintenance of objects and equipping the penitentiary-correctional and educative-correctional institutions for 2012 adopted by the Government of the Republic of Macedonia on a session held on 9.1.2012.

B.1. Material conditions

1. Admission Unit

The material conditions in the admission units in the penitentiary-correctional institutions are different and it depends on the size of the institution and its capacities. In praxis, there are cases when the admission unit is not separated from the other imprisonment units and in some of the PCIs, this unit consists of only one room for accommodation, usually as part of the semi-open and/or open unit of the imprisonment part of the prison. The NPM believes that these solutions do not fully comply with the Law on execution of the sanctions and the House order for the sentenced people where it is clearly defined that the sentenced are accommodated in the admission unit where they remain no longer than 30 days. The legal regulations refer to an obligation for establishment of separate admission unit i.e. unit for interrogation of the people and assessment of the treatment of the convicted person. This unit must not be part of the other units in the PCI and it must not have only one room.

The prison in Strumica does not have a separate admission unit, or a separate admission room. The newly admitted people are accommodated in the semi-open unit or the isolation unit and this violates the admission and adaptation process.

In the PCI of open type Struga and the prison in Bitola **the admission unit (admission room) is not separated from the open/semi-open unit of the institution**. The accommodation capacities in the admission unit in the **PCI of open type in Struga** meet the standards for accommodation of people deprived of liberty, regarding the size, heating and daylight. The visiting facility during the visit of NPM did not have electricity and lightning and the metal lockers for the personal belongings were broken.

In the **prison in Bitola** the semi-open unit has an admission room (admission semi-open unit) where the house order for the convicted people was neatly positioned. This room has a separate toilet which according to the inspection and information, is not being used. It had bad odor and the door was not locked. The NPM believes that this toilet should be reconstructed and adapted for unobstructed daily use or locked in order to prevent misuse.

In PCI Prison Tetovo, PCI Prison Prilep, PCI Shtip and PCI Idrizovo in Skopje, **the admission unit is separated from the other units**. The accommodating capacities of the admission unit in the **prison in Tetovo** do not meet the minimal standards for accommodation of people deprived of liberty regarding the size: the rooms are not reconstructed, the area for free movement of the convicted people is very small and narrow, part of the people do not have mattresses and sleep on sponges. The condition of the toilets is seriously worrying and below any standard, especially in the second room of the admission unit.

During the visit of the admission unit of **PCI Shtip** it was concluded that it has only one bedroom, one living room and a separate toilet with a shower. The admission unit has separate exit for daily walks that is being made on a separate walking ground that is also being used by the people who are punished with solitary. At the moment of the visit the NPM has assessed that there is overcrowding of the capacities and the number of accommodated convicted people was beyond the allowed legal framework that is determined in the Law on execution of sanctions¹³. The room has heating appliances (radiators) and the floor has laminate meaning that shows that this part of

¹³ Article 104 pg. 3 of the Law on execution of the sanctions (Official Gazette no. 02/2006).

PCI is new and is being maintained. The living room is appropriately equipped with furniture and appliances (TV and DVD) and under video surveillance. The toilet is new, the hygiene is satisfactory and there are two showers which fully meet the needs of the convicted people in this unit. The admission unit does not have a call system/bell that would be used by the convicted people to call the security service for urgent cases.

The admission unit in the **Prison in Prilep** is composed of two separate rooms with 12 beds. When measuring one of the rooms it was concluded that if 6 people are accommodated in the room (pursuant to the number of beds) the room will not meet the minimal standards of 4m² per person. During the inspection it was assessed that the room is not neat, it is not painted and it has a low level of hygiene. Furthermore, the room did not have separate closes where the people could keep their personal belongings. In the part of the admission unit the rights of the convicted people were not posted so that they can be introduced to them during their accommodation in this unit. The admission unit has separate shower with hot water that is being used by the people in the admission unit twice a week. The reconstructed toilet showed several damages and the NPM noticed an improvised blade (made from a broken mirror) and requested its immediate removal.

In **PCI Idrizovo** the admission unit has 6 accommodation rooms and during the inspection of three rooms the NPM concluded that the conditions are unacceptable and that there is overcrowding¹⁴. The bedrooms in the admission unit have heating appliances (radiators) and big windows with bars which allow sufficient inflow of daylight. However, the rooms looked messy and the walls were dirty and unpainted. They did not have separate closets for the personal belongings of the convicted people (they keep the belongings in cardboard boxes and suitcases under the beds). The toilets and showers in the admission unit are extremely ruined. The windows in the toilets did not have glass and need to be replaced. Smell of urine could be felt. The dining room in the unit was not equipped with furniture and the convicted people eat their meals in their bedrooms. The admission unit did not have posters with the rights of the convicted people.

2. Open and semi-open unit

Most of the institutions that were visited by the NPM during 2012 do not have separated open and semi-open units. The accommodation of the people who are classified to be accommodated in open or semi-open units is made in the same buildings without spatial separation between these two units. Only in PCI Idrizovo – Skopje and PCI Prilep there is a clear physical separation of these two units where the convicted people are suitably accommodated.

In PCI of open type Struga the semi-open/open unit is not overcrowded and the rooms, with certain exceptions, are appropriately equipped and the hygiene is satisfactory. The toilets and the showers are in extremely bad condition and their urgent reconstruction is needed.

The people who pursuant to the Rulebook for accommodation, classification and transfer of the convicted people in PCI¹⁵ in an institution of semi-open type are classified in semi-open or open unit in the **prison in Tetovo** are being accommodated in the same rooms, without clear distinction between the two categories of people. The NPM concluded that there is overcrowding in the semi-open/open unit in the prison

¹⁴ One of the rooms (31,31m²) had 15 convicted people. On one hand the legal maximum for accommodation of no more than 5 people in a collective room is not obeyed, and on the other, the minimal standard of 4m² per person set up by the KST as the standard size for collective accommodation.

¹⁵ No. 01-4692/1 dated 06.12.2011 (Official Gazette of the Republic of Macedonia no. 173/2011)

in Tetovo, but part of the rooms are appropriately equipped and the hygiene is very satisfactory. There is high level of dampness in the bedrooms. The toilets are partially satisfactory, but the number of showers does not meet the capacity of the institution. There is low level of drainage and the location of the showers is inappropriate.

PCI Shtip and the **Prison in Strumica** have the similar conditions – the rooms in the semi-open/open units are overcrowded. The legal maximum for accommodation (5 people deprived of liberty in one collective room) is not being obeyed, as well as the standard of KST for minimum 4m² per person. The Prison in Strumica has very low level of hygiene in the accommodation rooms and most of the rooms are in bad condition, have dirty and unpainted walls. The NPM concluded that in PCI Shtip all the rooms are appropriately equipped (table, closets, etc.) and each convicted person had personal bed with mattress. The inflow of daylight and the room temperature were satisfactory. Both PCIs had increased level of dampness and mold on the walls. The toilets, although partially reconstructed, were not in function and had a very low level of hygiene. Not all showers in PCI Shtip were working and the number of existing showers does not comply with the capacities of the unit.

Positive example can be seen in PCI Prison in Bitola and the prison in Prilep. In the **prison in Bitola** the inspection in the semi-open unit showed that the international recommendations and the home standards are being obeyed. The rooms have a satisfactory level of hygiene; have tables beside the beds, chairs, metal lockers for the personal belongings. Heating appliances were also installed. The toilet in the semi-open unit is fully reconstructed several years ago and was in quite satisfactory and usable condition. The hygiene was on a satisfactory level. However, during the visit of the NPM people who should be in the open units were accommodated in the semi-open units.

During the conversation with some of the people the NPM received information that the open unit in the prison in Bitola was shut down several days before the visit and that is why there is no clear separation between the convicted people who should have different treatment¹⁶.

In the **prison in Prilep** there is a clear physical separation of the semi-open and open unit. During the inspection of the rooms in the semi-open unit it was noticed that the conditions are good and meet the international standards regarding the size. All the rooms have 5 people thus obeying the legal regulation stipulated in the Law on execution of the sanctions¹⁷. In the rooms there are new beds and mattresses, separate closets for the personal belongings, as well as table with chairs which can be used by the convicted people. The facilities have sufficient inflow of daylight and big windows as well as heating appliances (radiators). The semi-open unit has a separate toilet and there was a schedule for the people in charge for maintenance of the hygiene in the unit. The toilet, although new and reconstructed, showed large amount of damp on the ceiling and the hygiene was partially satisfactory.

The NPM points the rooms in the open unit in the prison in Prilep as extremely positive example – they meet the international recommendations and meet the stipulated standards. The beds and closets for the personal belongings of the convicted people are new. The hygiene is at satisfactory level. The convicted people decorate the facilities according to the personal will. The rooms are wide with sufficient inflow of daylight and ventilation, as well as heating appliances. The inspection of the toilets showed that they are clean, well maintained and without bigger damages.

During the visit of the semi-open unit in PCI Idrizovo in Skopje the NPM stated

¹⁶ The response of the prison management informed the NPM that there are 10 convicted people are transferred to the semi-open unit due to technical reasons (need for thriflly working of the prison due to lack of conditions in the separate building of the open unit and heating in the winter months).

¹⁷ Article 104 paragraph 3 of the Law on execution of the sanctions: "The accommodation of the convicted people in mutual rooms must not go beyond 5 people in one room".

that regarding the accommodation in the facilities in this unit the legal regulations¹⁸ are not always obeyed. To be more precise the NPM stated that the minimal standards of 4m² per convicted person (recommendation of the KST) are not fulfilled. Furthermore, the NPM concluded that the manner of accommodation in the semi-open unit leads to overcrowding of the capacities. The evident conclusion and consequence of the overcrowded capacities could be seen in the low level of hygiene and the insufficient degree of maintenance of the facilities and the inventory in the unit. Although partially reconstructed several years ago, this unit in the moment of the visit was significantly unurinated. The heating in this unit is made through stoves and wood. Each convicted person had its own bed. The NPM was concerned regarding the bad condition of the toilet where strong smell was felt due to the fact that during the reconstruction the installation of the toilet was not made appropriately, as well as due to the low degree of hygiene. The NPM also concluded that only one shower was working in the bathroom, while the other three were not in use. A large amount of dampness and mold was noticed on the ceiling.

The NPM finds the accommodation in the open unit in PCI Idrizovo in Skopje as mostly degrading and inhuman (excluding the "carving unit"). There are several criteria for the determined conditions: not each convicted person had its own bed, mattresses and/or sheets, the facilities did not meet the minimal standards regarding the size, manner of accommodation, hygiene, heating etc., and there is large stigmatization and segregation of certain vulnerable groups (ex. narcotic abusers). The NPM was very concerned with the conditions of the material terms in the open unit. The people cannot fulfill their rights guaranteed by Law, different home and interior acts, as well as the stigmatization and segregation of certain vulnerable groups which is made by the majority of convicted people in this unit.

The most alarming situation could be seen in two of the biggest accommodation facilities which are part of the open unit in PCI Idrizovo in Skopje where 14 i.e. 16 convicted people were accommodated during the visit of the NPM. The NPM concluded that there is overcrowding in these two facilities, the floor in the rooms is actually concrete envelope (no isolation and is not covered with other materials), the facilities have not been painted for a very long time, the windows are broken or covered and this prevents the inflow of daylight and the regular ventilation, there are not appropriate heating appliances and there is a very low degree of hygiene and an increased presence of insects in the room, in the sheets and the mattresses. This directly endangers the health of the convicted people. The NPM immediately informed the Direction for execution of sanctions for the condition in these two facilities and issued a recommendation for their immediate shut down and reconstruction.

On 03.12.2012, upon the extraordinary professional inspection, the Director of the Direction for execution of the sanctions issued an order for their shut down and preparation of a plan for their immediate reconstruction and sanctions.

3. Closed unit

During the visits of the NPM in 2012 it was noticed that the material conditions in the closed units are worse compared to the accommodation in the semi-open/open units excluding PCI Idrizovo I Skopje where the conditions in the other units cause the same or bigger concern.

During the inspection of the closed unit that is part of the Prison in Prilep it was stated that it is composed of two rooms and one TV hall. The walls were freshly paint-

¹⁸ supra 17

ed, the rooms were clean and heating bodies were installed. The same rooms have big windows with bars and there is sufficient inflow of daylight. The NPM noted that the floor is not covered and is made of concrete plate without isolation that would help to protect the facilities in cold weather conditions. The closed unit has a small walking area used by the people accommodated in this unit.

The closed unit in the prison in Bitola is composed of two separate rooms – accommodation admission unit and closed unit. The Ombudsman – NPM concluded that these facilities are under continuous video surveillance and that provides direct insight in the facilities, including the beds where the people sleep. In the admission closed unit (facility) the temperature was in the acceptable limits whereas the humidity was increased. The call system is out of order so, the people contact the security service by giving signals in front of the cameras in the bedroom. The house order is appropriately positioned and the convicted people can continuously be introduced and informed for their rights, obligations and benefits. The toilet that is part of this unit was in function, it had a separate shower with hot water. However, there are very regular floods due to the problems with the drainage (the team of NPM witnessed such event) and because the floor tiles in the toilet are partially damaged.

During the visit of the closed unit (facility) in the prison Bitola, the Ombudsman – NPM concluded that the bedroom had a total of 10 beds (bunk beds), but not all of them were in use (some of them did not have mattresses). After the inspection, the NPM concluded that pursuant the legal regulations this facility cannot accommodate more than 5 people and if there are 5 convicted people at the same time each of them will get a space of 6m² which fulfills the criteria of at least 4 m² pursuant the international standards. In this facility there were metal closets for the personal belongings, the people could watch television and the house order for the convicted people was appropriately positioned. The furniture and the mattresses in this room, as well as in the admission closed unit, are old and the beds are made of metal. The NPM also encountered a satisfactory level of hygiene in this room. This unit has separate toilet with a bath.

The closed unit in PCI Shtip is composed of one ground level unit and three wings and the total accommodation capacity is 32 rooms out of which 24 with capacity for two people and 8 with accommodation capacity for 4 people. The level ground of the closed unit is used for separation of the people who are at risk, as well as for the disciplinary sanction – solitary. The rooms were messy, the walls were dirty and unpainted, and they had built-in toilets that seemed very messy and damaged. In the level ground unit the most of the rooms had two beds and during the inspection of the size it was stated that they have area of 6m² and this does not comply to the international standards of 4m² per person deprived of liberty. The temperature in these rooms was very satisfactory whereas the humidity was beyond the allowed limit for relative humidity in the accommodation area. The accommodation rooms had call system which when checked by the NPM was in good function.

The NPM is concerned about the limited freedom of movement of the people accommodated in the unit that is located on the ground level that is part of the closed unit in PCI Shtip. The NPM, in those cases when it comes to people who are not sanctioned with disciplinary penalty – solitary, believes that they are in unequal position compared to the other people who are accommodated in the remaining three wings of the closed unit. This position can be a base for their discrimination due to the unequal behavior because these people are exposed to unequal and degrading treatment compared to other people in similar position. The rooms in the three wings of the closed unit (wing 1, wing 2 and wing 3) are below the minimal standards for size, there is insufficient inflow of air and the level of dampness is increased. They have heating appliances and each convicted person has its own bed. The hygiene is not at the satisfactory level in most of the facilities.

The conditions in the second wing of the closed unit in PCI Shtip are assessed as the most critical and inappropriate because the accommodation of the convicted people is in unpainted facilities with very low level of hygiene and big amount of dampness on the walls. This wing was not aerated and in order to have better airflow the doors of the rooms are removed. The NPM believes that the increased dampness in the rooms is a result of the installment of the windows and that the windows are small and sealed without possibilities to be open. The measurement of the rooms showed that the size is 6m² and this is below the standard of 4m² per person accommodated in collective room. The closed unit has rooms with 4 beds which were stated that are in better condition but the measurements showed that these facilities have a size of 10,30 m² and they do not meet the stipulated international standards of 4m² per person in a collective room.

In the closed unit the level of hygiene in the toilets and showers is different, depending on the wing. The people accommodated in the three wings of the closed unit besides the separate toilets in the bedroom have also a joint toilet. During the visit the NPM concluded that part of the toilets have very unpleasant odor of urine and some of the bathrooms do not have hot water. One of the toilets did not have artificial light.

In the three wings there are living rooms equipped with tables, chairs and beds which the convicted people use for seating and there is a TV as well as gym that is equipped with new and functional exercise gadgets that meet the security standards. The NPM believes that the exercises in the gym must not be done without the presence of a professional or at least a convicted person that has the appropriate experience.

The house orders are posted in an appropriate place and there is also a box for requests for medical assistance. The closed unit does not have a separate dining room and the convicted people eat their meals either in the accommodation rooms or the living rooms.

The NPM concluded that the closed unit of PCI Idrizovo in Skopje has metal boxes placed by the Ombudsman (for submission of complaints) and the management (for reporting corruption and objections of the convicted people). It was also stated that there are no boxes in the main hall or the wings for submission of requests for medical assistance. In that line, it was concluded that the obligations of Article 42 of the Houser orders for the convicted people are not obeyed.

During the inspection of this building the NPM visited the wings no. 5, 8 and 9 as well as the new ground part of the closed unit. During the inspection in one of the rooms in the wing no. 5 the NPM noticed overcrowding. Fifteen people were accommodated in one of the bedrooms and each person gets an area of 3m². The NPM believes that this type of accommodation is not in compliance with the Law on execution of the sanctions¹⁹, or with the stipulated international minimal standards. There was a separate bed for every convicted person and the dampness and temperature in this room were within the frames of the stipulated standards. The NPM concluded that all of the sleeping rooms have sufficient and direct inflow of daylight and the artificial lighting is satisfactory. However, in one of the rooms the ceiling was leaking although this wing was reconstructed several years ago. The floor was reconstructed and laminated, the metal beds had old mattresses and due to the lack of lockers, the convicted people are forced to keep their belongings under the beds. The institution does not always fulfill the obligation stipulated in Article 107 paragraph 1 of the Law on execution of the sanctions and in most of the cases the sheets are in personal belonging of the convicted people. According to their statements, because of the lack of sheets in the prison, the inmates need to borrow sheets from each other. This wing does not have separate dining room and the convicted people eat their meals in their bedrooms and use smaller tables and chairs. The main hall of this wing has a phone booth but at the time of the visit of NPM it was not working.

¹⁹ supra 17

During the inspection of the toilets and bathrooms the NPM concluded that although they were fully reconstructed several years ago, they are totally or partially damaged and unusable. Out of four showers only one works and there are 4 toilets. None of the showers or toilets is covered (closed) and this violates the privacy of the convicted people. They are not maintained. The NPM points to the recommendation 19.3 of the European prison rules and pursuant this recommendation the inmates need to have access to the toilets which should be working and the prisoners' intimacy should be obeyed.

During the inspection of wing 8 the NPM noticed a big difference in the manner of accommodation (the number of people accommodated in the bedrooms). Two of the facilities in this unit had two convicted people and during the inspection the NPM assessed that in this manner they get 5,5m² and that leaves them sufficient space to put objects that are in their personal belonging (LCD televisions, refrigerators, freezers). The dampness and the temperature in the room were within the stipulated level. The NPM inspected the other rooms in this wing and assessed that they all have 6 accommodated people i.e. each person gets 2,90m² and that is below the standards stipulated by KST. The NPM believes that most of the convicted people are in very unfavorable position compared to the other people accommodated in these two rooms because the former ones have certain benefits (personal belongings in their rooms) and the latter do not have these benefits due to the lack of physical space. The NPM concluded that in the rooms for collective accommodation in the wing no. 8 there is overcrowding, the hygiene is on very low level and the rooms are equipped with old beds. The rooms are not painted²⁰, some of them were not aerated and in most of them the convicted people kept their belongings under the beds. The sheets and the pillows are not provided from the prison. All the rooms have installed heating appliances, most of them had a television and according to what the NPM team saw and the interviews that were conducted, there is no selection according to the nationality of the people.

The inspection of the wing no. 9 led to conclusion that this unit contains the people who have longer prison convictions and that the internal regulations and international standards regarding the accommodation of the convicted people are obeyed. The conditions for accommodation in this unit are at much higher level compared to the other wings in the prison, bearing in mind the category of prisoners. Also, the conditions are equal and this enables more relaxed relations between the prisoners in this wing. This unit is reconstructed; the main hall has furniture for daily stay and inventory as well as new metal lockers for the personal belongings of the prisoners. The NPM concluded that there is no selection regarding the accommodation based on the nationality of the people. The dampness of the air and the temperature in the rooms of this wing were within the stipulated frames. The NPM concluded that the people accommodated here provide their own sheets and there was a problem regarding the low pressure of water which sometimes leads to lack of drinking water. The hygiene was at satisfactory level, the people are enabled to put personal belongings in the living space. The bedrooms have toilets which are separated from the room with a wall, and the right to shower is being accomplished in the joint bathroom located on the ground level of the building.

In the new ground wing of the closed units there are people who due to security or other reasons are separated from the remaining part of the prisoners who are classified in the closed treatment. The accommodation in these rooms is collective with 2-4 people per room. The Ombudsman – NPM stated that there is partial overcrowding in this unit: the rooms with 4 people had area of 13,31m² and that does not fulfill the stipulated international standards of 4m² per person whereas the rooms with two people had a size of 8,95m² and that fulfills the minimal standards of 4m² per person. The temperature and the dampness of the air were within the acceptable limits. The in-

²⁰ The convicted people in this wing complained that they should provide funds for paint in order for the room to be painted and not every one of them could contribute.

spection led to conclusion that these people have significantly less space and freedom of movement within the wing where they are accommodated compared to the remaining people classified to serve in closed units. These people are enabled to decorate their rooms with objects that are in their personal belonging (televisions, refrigerators, stoves) and the sheets which they use are also their personal belonging. In this unit there is no separate living room, so the people are forced to spend most of the day in their rooms and the joint hall that is narrow and does not provide conditions for daily accommodation. These people have 2 hours stay in the open (the right is fulfilled according to the law). However, they spend the remaining 22 hours in a very small area and thus, their liberty of movement is significantly decreased. The hygiene in the new ground wing is satisfactory, and each bedroom has separate toilet that is physically separated from the accommodating capacities of the room. These people fulfill their right to shower (personal hygiene) as the other inmates in the closed unit – in the bathroom located on the ground floor of the building. This unit does not have a direct surveillance from the security sector but the surveillance is performed by the duty office that is nearby. The alarm system is ruined and does not function.

The NPM inspected the bathroom in the closed unit in PCI Idrizovo in Skopje and stated that it has 12 showers and it was obvious that the damaged elements (faucets) are regularly replaced²¹. However, there are some damages in the bathroom – the floors and walls are not painted and certain parts of the ceiling were significantly damaged. The water is heated through the central heating. The NPM believes that the bathroom should be regularly maintained, so that bigger damages and future repairs could be prevented. The NPM believes that the right to privacy is obeyed because the shower units are physically separated.

4. Other units

PCI Idrizovo in Skopje has a separate unit for women from the whole territory of the Republic of Macedonia who are sentenced to prison. This unit is divided into open and closed unit which are physically separated. The closed unit has eleven bedrooms but there is no separate living room. The hall of the closed unit has high closets for the personal belongings of the prisoners. The NPM assessed that the room which is used for the disciplinary penalty – solitary has a size that is in accordance with the internal and international standards. However, the temperature is much lower than the stipulated and acceptable standards. The same room did not have a heating appliance or a call system, but it has a working toilet. The NPM assessed that it has a direct inflow of daylight, but there is no table and chair for consumption of the meals.

The bedrooms in the closed unit have 3-5 female prisoners and NPM concluded that each prisoner had its own bed, the rooms had table, chairs and television and they were decorated by the inmates. The area of the rooms meets the internal and international standards regarding the size for collective accommodation of people deprived of liberty and during the visit the NPM assessed that the temperature and the dampness of the toilet were within the limits. During the inspection of the shared toilets there was increased dampness, they were partially clean and required regular maintenance because there were visible damages on the floor and showers.

Beside the closed unit, the isolation room and the admission room²², that are part of the female unit of the penitentiary-correctional institution there is an open unit composed of four accommodation rooms, toilet and a little kitchen. The inspection

²¹ In the time of the visit, having in mind that it was announced, it could be noticed that 5 old and damaged faucets were appropriately replaced thus enabling the convicted people to use the showers.

showed that the facilities meet the minimal required international standards regarding size and the temperature and dampness were within the limits. The rooms had a direct inflow of daylight, but the walls were damaged and unpainted and dampness could be noted. There were heating appliances (radiators). The shower is the open unit is improvised, there is a wooden base and is not separated from the remaining part of the toilet.

The **Unit for elderly people** in PCI Idrizovo in Skopje is composed of six accommodation rooms. The inspection showed rooms with 13 and 14 beds. This situation leads to overcrowding and does not provide the basic minimal standards for accommodation of the people deprived of liberty and does not obey the provisions of the Law on execution of the sanctions. Each prisoner had its own bed.

The hygiene in the accommodation rooms in the unit for elderly people is satisfactory but not all the rooms have separate closets for the personal belonging of the inmates. The facilities were appropriately equipped with tables, and some of them had televisions. The windows are barred and provide sufficient inflow of daylight. This unit does not have a separate living room, but the people in this unit do not have a restricted movement and stay in open in the walking area that is part of this unit. The inspection of the toilets and bathroom showed that although they were fully reconstructed several years ago, they are partially damaged. Out of three showers, only one is working and the toilet is not physically separated from the showers. The toilets are also not separated with a door and this may violate the privacy of the inmates. The hygiene is on satisfactory level and the toilets are regularly maintained.

PCI Idrizovo – Skopje has a **school unit** that has eight accommodation units mostly for sentenced people that have not formed primary education and visit classes until in prison. The inspection in the accommodation capacities showed that although this unit was fully reconstructed three years ago it is in a very bad and ruined condition. The condition of the unit is a result of the use and maintenance of the facilities and the toilets, as well as the overcrowding. All these factors directly influence the material conditions.

Most of the facilities in the school units show overcrowding and do not fulfill the basic minimal standards for accommodation of the people deprived of liberty. The NPM found high degree of dampness which is believed to be result of the manner of construction and due to the overcrowding in the capacities. The school unit does not have a separate unit that would be used as living room, so the people are obliged to spend most of the days in their rooms and the shared hall that does not provide appropriate conditions for living room. The facilities have had heating appliances, but the heating is performed through stoves that use wood. The ventilation is natural and during the visit the facility was not aerated. The facilities do not have a call system (alarm bells), so a question is raised regarding the manner in which the inmates will call or alarm the security sector bearing in mind that this sector does not perform direct surveillance over the unit. The surveillance is made through the duty office of the closed unit.

The toilets and showers in the school unit, although fully reconstructed several years ago, were in very bad and ruined condition. The toilet looks messy and damaged. The toilets did not have cisterns, the lavatories were completely damaged and out of four showers only one was working.

²² The measurement of the admission room showed that it has a size of 21,9m² and this does not comply with the international standards stipulated by the European Committee for prevention of torture that requires 4m² per person for collective accommodation.

5. Solitary and confinement

The conditions and the accommodation in the solitary rooms in most of the PCIs visited by the Ombudsman – NPM in 2012 are assessed as degrading and inhuman.

During the inspection of the solitary room in the PCI of open type in Struga the NPM assessed that the facility is significantly bad compared to the remaining part of the accommodation capacities. The NPM believes that the conditions in the solitary are inappropriate and there is dampness, no heating appliances, there is no call system/ alarm, and the toilet is in very bad condition. The NPM expressed concern for the manner in which the direct and the indirect surveillance of the people accommodated in this room. Namely, there is a small opening on the metal door and the people from the security sector have a direct view of the toilet in the room that violates the personal integrity and intimacy of the people.

Regarding the part of the isolation in the prison Strumica there are three rooms for which the NPM stated that there is a significant lack of hygiene and the sheets are messy and unclean. These rooms show a great amount of dampness and the temperature in one of the rooms was very low (12°C). The heating appliances are out of order and the toilet functions only in one of the rooms. It should be taken into consideration that the people who are accommodated in these rooms eat their meals in the rooms which may cause risk for possible diseases and infections.

The people who are serving disciplinary penalty – solitary in the prison in Tetovo are placed in the accommodation unit because this prison does not have separate rooms for this disciplinary measure²³. In the prison in Prilep there are four rooms in the detention unit which are used for the disciplinary penalty – solitary. During the inspection of one of the solitaries the NPM concluded that the temperature and dampness in the air were within the limits, and the solitary used for individual execution of the penalty has a size of 4,7m² and does not fulfill the minimal standards for individual accommodation of the people deprived of liberty (minimal 6m²). The NPM concluded that the solitary is painted, the hygiene is good and there is a call system which is in order. The person that was accommodated in the solitary was allowed to take the sheets from their room.

In the prison in Bitola, similarly to the prison in Prilep, two of the rooms in the detention unit are used for execution of the disciplinary penalty – solitary. The NPM assessed that the minimal standards and recommendations regarding the size of the room for individual accommodation of at least 6m² are not obeyed. The people do not have direct access to daylight, there is an increased dampness, instead of mattress there is an improvised sponge and the rooms do not have heating appliances. The toilet is not fully separated from the room and the call system (alarm bell) is damaged. The NPM stated that certain objects can be misused or lead to degrading and inhuman treatment²⁴. Acting in a preventive manner the NPM requested the management of the prison to remove the objects from the solitary which represent risks and which may easily be misused in line of degrading or inhuman treatment. If there is use of physical immobilization of a certain person, it must be made with regular use of allowed objects for use of force, according to the established protocols and rules and made by a competent person.

The closed unit of PCI Idrizovo has 12 rooms that are used for disciplinary penalty – solitary. All the rooms are made for individual accommodation (have one bed)

²³ See more on the solitary rooms in the prison in Tetovo in the description of the conditions in the admission unit in the prison in Tetovo.

²⁴ One of the solitaries had small metal chain with a locker over the bed which according to the explanation of the security service remained from the time when the room had two bunk beds and the chain and locker were used to attach the upper bed to the wall. The other risk noted by the NPM was sheets or part of clothes tied in knots and attached to the metal rods of the window over the door.

and each of the rooms has separate toilet and faucet. The inspection of the NPM assessed that they meet the standards regarding the size (area of the room), but the low level of their maintenance, the lack of ventilation and the unsatisfactory hygiene were evident. One of the solitaries where a person was accommodated had a toilet that was out of order and a strong urine odor could be felt, as well as presence of insects. The mattresses in the solitaries were composed of three pieces and were very old, and the sheets were messy. The rooms did not have a direct inflow of daylight, and the artificial lightning came from the outside through the opening with metal bars placed towards the inside hall.

The NPM assessed that the solitaries in PCI Idrizovo do not have appropriate heating appliances and that they are located in the main hall of this unit. The temperature of the solitaries was below the standards whereas the dampness of the air was within the acceptable limits. The rooms do not have call systems (electric bells) and this imposes the question how the people alarm the duty services (in case of need for medical assistance).

Furthermore, several of the rooms have installed video camera and are under permanent video surveillance (in the time when there is a person inside). The NPM was concerned regarding the video surveillance in these rooms because besides being used for people who are temporarily separated from the other due to the need of reinforced surveillance (risk of inflicting self injuries), they are also used for people who serve penalty – solitary. At the same time the PCI Idrizovo has not adopted a bylaw that will regulate the manner of execution of the video surveillance which is contrary to the obligations that arise from the Law on protection of personal data.

6. Detention units

During 2012 the NPM visited several detention units which are part of the penitentiary-correctional institutions of semi-open kind as it follows: prison Tetovo, prison Prilep and prison Bitola. The Ombudsman – NPM concluded that the international and home standards regarding the material conditions are not obeyed and implemented in praxis and identified several disadvantages and irregularities.

The detention units in the prison Tetovo and prison Prilep are overcrowded and not all rooms have the minimal standards and recommendations regarding the area of the room of 4m² per person. The people do not have direct access to natural daylight and the toilet is not physically separated from the accommodation capacity of the detention room. There is increase in the dampness in the prison Tetovo and not all the rooms have call system (alarm bells). In the prison Prilep the walls are not painted; however, there were heating appliances and the house orders were suitably positioned.

During the visit of the unit for execution of the detention in the prison Bitola the NPM assessed that the detention units do not meet the minimal standards regarding the size, daylight, heating and ventilation. Although these rooms fulfill the interior standards of 9m³ (regulated by the Law on execution of sanctions) most of the rooms in the unit provide 2m² and 3m² per person and that is below the stipulated international minimal standards. This area includes the toilet (Turkish closet and lavatory and faucet). The hygiene is not satisfactory and the NPM believes that this is a result of the overcrowding and the fact that the detainees spend most of the day (22 hours) in their rooms and they also eat their meals there.

The NPM concluded that the detention rooms in the prison Bitola there are no heating appliances and that these appliances can be found only in the hall of the detention unit. The temperature in the rooms was not within the stipulated limits and

the humidity in the air was very high²⁵. Each detainee had its own bed, but the NPM concluded that parts of the mattresses are old and ripped and some of the detainees had old improvised sponges instead of mattresses.

The NPM welcomes the installment of wooden closets in the main hall in the detention unit of the prison Bitola in front of the entrance in any room and believes that keeping the personal belongings (things for personal hygiene, drugs and shoes) outside the accommodation rooms increases the protection of the people who are accommodated in the detention unit and acts preventively in line with the decrease of the self-inflicted injuries. In the hall there was a poster with the house orders for the execution of the detention and the NPM concluded that the detainees can see it, but they do not have a continuous access to it. The NPM inspected the bathroom which had two showers used by the detainees. It was stated that the showers work and the detainees are enabled to take a shower once a week (every Saturday).

7. Other rooms

During the visits of the penitentiary-correctional institutions the NPM paid special attention to the infirmaries, kitchens and dining rooms, the visiting rooms, the search rooms, the places for outside walks as well as other rooms where the people detained from liberty move and abide.

Rooms for search of people

The NPM stated that most of the institutions do not have separate rooms (or separate facilities) intended exclusively for search of a detainee or sentenced person. Thus, the search is usually performed in improvised facilities. In the prison Prilep the body search of the people deprived of liberty is made in the visiting room and the room intended for conversation with the attorney. This room is not appropriately equipped and the equipment of the security service is kept there. The NPM in the concrete case has concluded that the room does not meet the basic preconditions and that it is necessary to have a separate search room, separate room for the equipment of the security service and the visiting room should be appropriately equipped with additional furniture.

In some of the PCIs the search of people is made in the halls or the duty offices located on the entrances of the institutions. In that way, the people who are being searched are exposed to direct views of the employees and other people deprived of liberty. Therefore, in some situations there can be violation of the dignity of the person deprived of the liberty and humiliating behavior with this category of people.

²⁵ During the visit the humidity was around 60% and that is on the very limit of the standard of 30-60%.

Infirmary / room for medical examination

The material conditions for execution of the doctor's checkups and infirmary interventions are different and depend on the size and capacity of the institution. Appropriately, the PCI Shtip and PCI Idrizovo have separate infirmaries, dentist's dispensary, and in the case of PCI Idrizovo there is a separate stationary. In the prison in Bitola and Prilep there are separate infirmaries whereas in PCI Struga there is an office for medical checkup. In the prison in Tetovo the office for medical assistance has several purposes and is being used for search of people and conversation with attorneys.

Only the **prison in Strumica** has no separate office for medical assistance and checkups and these are made in the duty office. The NPM has concluded that the office is not appropriate for medical assistance because it has big glass windows and the people who are inside can be exposed to direct views and their dignity and personal integrity can be violated. The medical charts are kept in this office, as well as the prescriptions for the detainees. This violates the principle of confidentiality between the patient and the doctor. The access to the medical files should be in possession of the doctor or another medical person that is engaged in the prison in order to establish a confidential relation between the doctor and the patient and in line with the protection of the rights of the patient.

The NPM has stated that the office for medical examinations in **PCI Struga** is appropriately equipped but does not have additional medical supplies and appliances. The drugs are kept in separate pharmacy in the office of the nurse, as well as the charts of the convicted people and this provides confidentiality of the data pursuant the international standards and praxis^{26 27}. The situation is similar with the checkups office in the **prison Tetovo**, the only difference being that the latter does not have infirmary bed.

In the **prison Prilep** the NPM's inspection proved that the infirmary is clean, dry and well maintained. The infirmary is small, has basic instruments, but it does not have suitable closets (or safe) for the medical charts. In that way, the confidentiality is questioned regarding the data because the circle of people who have access to the chart is very big. The infirmary has blood pressure apparatus, blood glucose meter, stethoscope, and the access to the drugs is enabled only to the doctor because they are kept in a separate closet.

The healthcare in the **prison Bitola** is made in two rooms: the infirmary and the office of the nurse. In this prison the minimal standards are obeyed. The infirmary room is well equipped; it has a bed and additional medical instruments for checkups of the convicted people and the detainees. It is registered and it has license to work as infirmary. The medical charts are kept in the nurse's office in a separate metal closet. In that way, the protection of the confidentiality is provided. The office of the nurse has a pharmacy where the drugs are kept under lock thus providing protection from possible misuse.

The infirmary in **PCI Shtip** has two infirmaries and one intervention room, as well as dentist's office. The checkup room in PCI Shtip is appropriately equipped; it has a bed, ECG monitor, as well as additional medical instruments for the convicted people. The medical charts are kept in the infirmary, but during the visit of the NPM they were outside the suitable closet. The NPM recommended that they should be continuously locked in order to provide bigger protection of the confidentiality of the data. On the other hand, the NPM concluded that the drugs are kept in a separate closet that provides bigger protection of possible misuse. The infirmary has a blood pressure meter and the dentist's office has modern equipment.

²⁶ Recommendation No R (98) 7 concerning the ethical and organizational aspects of health care in prison – Council of Europe – Committee of ministers adopted on 8 April 1998 at the 627 meeting of the Deputies.

²⁷ Item 42.3 of the European prison rules, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11.01.2006.

The NPM visited the infirmary of the **PCI Idrizovo** that is in the area of the closed unit. The medical charts are kept in a metal closet in the office of the head of the sector for health care. Only the doctor's service has access to these. In the medical part there is a therapy room where the drugs are kept, as well as dentist's office that is fully equipped to give dentist's services. The infirmary has license for work. The infirmary unit has an office for methadone therapy. The methadone center works with a professional team that is responsible for the therapy of 128 users.

During the visit of the stationary in **PCI Idrizovo** the NPM found a very low level of hygiene and ruined rooms that accommodated users of the methadone therapy. The stationary is an old building that is partially ruined, the outside part is damp, and the windows are very old. On the day of the visit the stationary accommodated 130 people in 30 rooms. There was one person that was placed in the hall. The rooms showed large amount of dampness and the convicted people stated that during the winter there is no heating. Most of the rooms were unpainted and the windows are very small and do not allow sufficient inflow of daylight. The rooms have installed separate toilets which were in a very bad position, they were dirty and messy, the hygiene in the showers was at very low level, and there was an unpleasant smell of urine and significant damages on the tiles and lavatories which are used by the convicted people.

The NPM believes that the accommodation in conditions such as the ones in the stationary in PCI Idrizovo in Skopje are opposite the requirements of the European Prison Rules which state: *"the conditions for accommodation of the prisoners especially the bedrooms need to comply with the human dignity as much as possible and to fulfill the requirements for health and hygiene, taking into account the climate conditions, the floor surface, the amount of air, the lightning, heating and ventilation"*.

Although the stationary is foreseen for hospitalization of patients, the NPM concluded that most of the people who were accommodated there are users of methadone therapy. Respectively, the people who are accommodated are not ill people that need additional medical care, but on the contrary, they are separated and accommodated in a separate building due to their condition – users of narcotics.

Kitchen and dining room

The penitentiary-correction institutions were stated that they have a satisfactory level of hygiene in the bigger part of the kitchens. The kitchens had the menu approved by the doctor and head of the prison clearly pinpointed. However, during the visit of the prison Prilep, the prison Strumica and PCI Struga there was a lack of updated menus and in the prison Strumica there was no signature of the head of the prison. In part of the institutions the food control book is not updated regularly and this points out to the conclusion that the control of the meals is not executed on daily basis (PCI Shtip, Prison Strumica, etc.).

In most of the PCIs the chairs in the dining rooms are not fixed to the floor as well as the tables. This presents a possible risk for the safety of the convicted people and the employees. During the inspection the NPM concluded that the dining rooms do not have sufficient number of chairs and the lunch and dinner are consumed in two shifts.

A positive example can be seen in the kitchen and dining room in PCI Shtip. This kitchen is equipped with modern furniture (pursuant to the HACCP standards), the necessary kitchen utensils and refrigerators for the food. During the visit it was stated that the kitchen is clean and neat and a two week menu was pinpointed. The dining room has 88 chairs that are fixed to the tables and it also has video surveillance. The dining room in Strumica also has chairs which are fixed to the tables.

Especially worrying is the situation regarding the consumption of the meals in the detention units in the PCIs visited in 2012, as well as the delivery and consumption of meals in PCI Idrizovo. The NPM finds the delivery and consumption very degrading because the detainees do not have a separate dining room, but they consume their meals in the small detention rooms and use a very small, metal table. During the visit of PCI Idrizovo the NPM concluded that in most of the units there is no separate dining room, so most of the convicted people eat their meals in the rooms or the improvised halls. The convicted people do not receive utensils from the prison and they use their personal utensils or consume the food in another manner. In that line, the NPM requested the management to urgently undertake measures in order to improve the accommodation conditions in PCI Idrizovo by improving the serving, keeping and consumption of the meals.

Workshops

Upon the visits of all the penitentiary-correctional institutions during the past two years, the NPM concluded that the situation with the workshops and all the other facilities for economic activities is worrying. Due to the difficult financial situations, a great deal of the economic-production capacities in the institutions are closed or ruined and are not being used. This condition is obvious in the biggest penitentiary-correctional institution in the Republic of Macedonia **PCI Idrizovo** in Skopje; due to several factors, such as the unsatisfactory material preconditions, the insufficient engagement and interest among the prisoners, as well as the plans for reconstruction of this institution, most of the existing economic capacities are not used²⁸. In **PCI Shtip** the number of economic units (economy and workshop) is very small and does not meet the needs pursuant the capacity of the unit. The NPM believes that this institution does not have the necessary preconditions for fulfillment of the right to work of the prisoners and this undoubtedly influences the process of their re-socialization. During the visit, the NPM concluded that the workshop does not have sufficient protective equipment for the prisoners.

A positive example is the efforts of the management of the prison Bitola for maintenance of the existing economic units. The NPM inspected the carpenter's workshop and the mushroom farm and concluded that the workshop is well equipped with working material and machines, but it has not been provided with protective equipment for a longer period. The mushroom farm is a good example for a small production unit and successful training of the prisoners during the execution of their work engagement.

The NPM concluded that the obligations stipulated in Article 121 and 122 of the Law on execution of the sanctions are not fully implemented. Namely, the rooms and workshop where the prisoners work are not suitably equipped and part of the prisoners do not have the minimum technical conditions for protection at work pursuant to the general regulations.

²⁸ The NPM concluded that the biggest part of the objects that are part of the economic unit "Preporod" is not functioning, and part of it is ruined. According to the current plans and the reconstruction project of the PCI and ECI, this part will be demolished.

Facilities for sport and recreation

Most of the penitentiary-correctional institutions have facilities for sport and recreation, such as gym and/or table-tennis. The gyms are usually equipped with improvised gym equipment and they present additional risk for the safety of the prisoners that use them. The NPM issued recommendations for some of the institutions that the exercises in the gym must not be performed without the presence of a professional or at least a prisoner that has the appropriate experience.

Only PCI Shtip has new and functional gym equipment that meets the protective and security standards. In the prison Strumica, due to the lack of functional facility for sports, the prisoners organize their own activities and the NPM notices existence of improvised gym equipment in the prison yard.

Most of the institutions have libraries which have a very old library repository.

Outside walks area

The bigger part of the outside walks area fulfills the necessary standards for outside walks, pursuant to the existing legal regulations. The NPM concluded that the space (yard) in PCI Struga and the prison Strumica are appropriately and satisfactory arranged with benches and are regularly cleaned. The areas for outside walks partially enable possibilities for sports, but most of them do not have a roofed part that would enable unobstructed walks to the people outside the building in bad weather conditions.

The areas for walks of the detainees, convicted people in closed units and people who serve the disciplinary penalty – solitary, have lower capacities and enable less freedom of movement. The NPM stated that in this part of the PCI (Prison Tetovo) this area enables unobstructed fulfillment of the right to sit in open; however, the bigger part of the institutions have smaller walking areas. Appropriately, the walking area in the prison Strumica for the people who are isolated is small, arranged and has grass, but it does not have covered part in case of bad weather conditions so, its use is restricted. The prison Prilep has a very restricted walking area for the people in the closed unit, whereas the walking area for the detainees has the satisfactory size, but it lacks benches, chairs, etc. In the prison Bitola the walking area for the detainees is very restricted, but the walking area for the convicted people offers bigger freedom of movement and enables performance of different sport activities.

A positive example can be the walking area of the people in the semi-open unit in PCI Shtip because NPM believes that the size and arrangement of this area meets the needs of the prisoners for stay in the open during the day.

In PCI Idrizovo the people who are accommodated in the closed unit fulfill their right to daily walk in the open in the main yard/walking court in the institution, according to a schedule. The area is wide, covered in grass and in the form of playground, thus enabling the prisoners of the closed unit to engage in sport activities. However, the walking area does not have covered part and this disables the prisoners from fulfillment of the right to daily walks in bad weather conditions.

The area for outside walks of the people in the admission and semi-open unit in PCI Idrizovo is very limited and has a small capacity. The walking area of the admission unit does not have benches or chairs, while the walking area in the semi-open unit is more restrictive and limited to a small area compared to the convicted people who serve their sentence in the closed unit.

The female unit in PCI Idrizovo has limited walking area where the prisoners spend their day during the allowed hours for outside walks. The yard is small and ar-

ranged, with grass and benches, but it does not have a covered part that would enable its use during bad weather conditions.

B.2. Degree of fulfilment of the right of people deprived of liberty

1. Health care

Not all of the penitentiary-correctional institutions have an employed doctor although the employment of the doctors in the institutions is an obligation pursuant to the Law on execution of the sanctions. Appropriately, the NPM has concluded that PCI Struga, the prison Tetovo and the prison Strumica do not have an employed doctor, but the health care is fulfilled through an agreement for engagement of a general practitioner (permanently employed in the local health institutions) who undertakes the obligation to be present in the prison for a previously determined time during the week in order to enable healthcare to the convicted (and the detainees). The most alarming situation was encountered in the prison Strumica where not even a nurse is employed.

In the PCI the Article 42 paragraph 3 of the House Rules for the convicted people is not being obeyed. Pursuant to this Article, the convicted person applies for medical assistance with a submission of written request in a post-box for this purpose. None of the institutions have separate post box for application except for PCI Shtip where the NPM concluded that there is a post box for medical assistance. The application is made mostly through the Security sector and the NPM finds this to be inappropriate bearing in mind the confidentiality of the data for the health condition, as well the fact that most of the complaints of the convicted people refer to the access to medical assistance and the fact that the convicted people believe that their requests for medical assistance do not reach the doctors.

In several PCIs the NPM gave recommendations to the doctor and/or the nurse for the need of prescription of diets for the convicted people who are ill (mostly diabetes) and referred to Article 110 paragraph 3 of the Law on execution of the sanctions (the ill convicted people receive food pursuant the type and amount regulated by the doctor).

The NPM was especially concerned with the visit of the prison Strumica because the current arrangement of the health sector did not meet the international standards established by the Council of Europe, as well the recommendations of the World Health Organization. The security service in this prison has a direct access to the charts and this violates the confidentiality between the doctor and the patient. The NPM reminded the management of the prison that the recommendation no. 98 in the part of ethic and organizational aspects of the health care in prison, issued by the Council of Europe²⁹, stipulates confidentiality of the data of the patients who are in prison. The other PCIs have the medical documents and charts in separate closets in the infirmary or the office of the nurse and they are kept in confidential manner. Only the health care service has access to them. Beside the prison Strumica, the prison Prilep was also noted that it does not fulfill this standard, because the medical charts are kept on a shelf in the ambulance room because there is no appropriate closet. In that manner, the confidentiality of the data is questioned, as well as the people who have access to the charts.

²⁹ Recommendation No R (98) 7 concerning the ethical and organizational aspects of health care in prison – Council of Europe – Committee of ministers adopted on 8 April 1998 at the 627 meeting of the Deputies.

The NPM refers to the need of building a relation of confidentiality between the doctor and the patient, and it is especially important that these checkups are made without the presence of officials in uniforms. In several institutions the presence of other people in uniforms was noted during the checkups (this is especially noted in the prison Strumica, PCI Struga and others). This is opposite to the international standards. The NPM reminded the management of the institutions of the obligations of Article 10 paragraph 3 of the House Rules for the convicted people and Article 10 paragraph 2 of the Rulebook for house order for execution of the detention; pursuant to the former, the checkup of the newly arrived convicted and detained people is performed without the presence of other officials.

The NPM found a bigger number of disadvantages and irregularities in the work of the healthcare sector regarding the checkups and the visits of the people who are serving disciplinary penalty – solitary. In the prison Tetovo and PCI Shtip during the interviews with people who are serving or were serving the solitary³⁰, the former underlined that when sent to solitary they were not checked by the doctors (the NPM confirmed this through the folders where the draft-report not always contains the opinion of the doctor pursuant the Law on execution of the sanctions). At the same time, the NPM does not agree with the praxis for the doctor to issue an opinion that confirms that the health condition of the people allows their presence in the solitary, and believes that Article 179 paragraph 4 of the Law on execution of the sanctions should be completely obeyed. The legislators had stipulated that the doctors should give their opinion regarding the health of the convicted person, without prejudging their capability for solitary.

In PCI Struga some of the convicted people complained that they have not been regularly visited by the doctor while in solitary. The inspection in the medical documents revealed that there is no data that would confirm that the doctor visits these people daily and NPM concluded that the Article 181 paragraph 4 of the Law on execution of the sanctions is not fully implemented. The NPM has received similar complaints in several institutions and that is why in their separate reports they reminded the management of the institutions that pursuant the obligations of the Law on execution of the sanctions, the people who serve the solitary should be visited by the doctor on daily basis. The NPM believes that this praxis cannot be implemented in the PCIs who have employed doctors and implement the health care through an agreement with a doctor from the nearby health care institution.

The convicted people situated in the admission department complained that their access to the doctor is restricted and that they have still not been checked by a doctor although the legal obligation says that the person should be checked by a doctor within 24 hours upon their admission in the institution (Article 10 of the House Order). When acting upon this kind of case in PCI Shtip where the convicted person was admitted and present in the institution for a week, the NPM team concluded that the medical chart of this person was empty. The medical document for this person that was transferred in PCI Shtip from another PCI was not delivered, so the doctor in PCI Shtip did not have insight for previous diseases or therapies. Therefore, the NPM team requires obedience of the recommendation issued by the Council of Europe regarding the ethic and organizational aspects of the health care in the prisons (item 18: *“all the transfers from one to another prison should be accompanied with the complete medical documentation. The registry should be transferred in conditions that will provide its confidentiality. The convicted people should be informed that their documents will also be transferred”*³¹).

In some of the PCIs the NPM found irregularities in the medical registrations, as

³⁰ As well as during the interview with another person in the semi-open unit who had served disciplinary penalty – solitary in the semi-open unit during the past month.

³¹ Recommendation No R (98) 7 concerning the ethical and organisational aspects of health care in prison.

well as empty medical charts for the convicted people. In PCI Struga the NPM stated that the data registered in the ambulance book do not correspond to the data in the medical charts. Two out of five medical charts that have been inspected by the NPM on random choice were empty. One of them did not have any data except personal information of the convicted person, and the second chart contained only the basic data regarding the initial checkup performed after the admission. The NPM believes that each data for the health condition of the convicted person must be registered in the personal medical chart.

The NPM also stated that in several institutions the evening therapy is being administered to the convicted people by the security service. The NPM believes that in a situation when the evening therapy is administered by the officials, the health care sector must pay increased attention and undertake measures in line of full protection of the confidentiality of the data that refer to the illness of and the therapy. Otherwise, the relation doctor-patient would be violated and there is a serious risk that the confidential data for the health care of the convicted person to be shared or misused by other people.

The situation in PCI Idrizovo is very specific regarding the fulfillment of the right to health care due to the size of the capacities of this institution and the increased number of convicted people. The NPM team in cooperation with the external collaborator – psychiatrist had an interview with the psychiatrist (head of the health care unit) and the doctor that is responsible for the methadone center and inspected several medical files. In PCI Idrizovo there is primary health care and a special methadone center which include one doctor, one nurse and one laboratory assistant. In PCI Idrizovo there are four doctors, out of whom one is a psychiatrist and the convicted people in this institution receive full access to psychiatric services and treatment.

The external collaborator-psychiatrist of the NPM in the interviews with the health care service and the convicted people has concluded that the institution accommodates people with psychological difficulties such as paranoia. Some of them have shown partial incompetence and they are accommodated in different units of the institution. The NPM reminded the Directorate for execution of the sanctions to the European prison rules according to which: *"there should be special institutions or units for the convicted people who suffer from psychological disorders or abnormalities where they will be under medical control and treatment, and special attention is paid to prevention of suicide³²."* At the same time the recommendation Rec (98) 73 of the Committee of ministers within the Council of Europe requires that *"the prisoners who suffer from psychological disorders to be accommodated and treated in the medical unit that is suitably equipped and that employs appropriately trained staff"*. Article 126 of the Law on execution of the sanctions says that *"the convicted people who will be noted for physical or psychological disturbance as well as certain addictions will be subjected to medical treatment in the institution and when necessary, they will be sent to receive medical assistance in the appropriate medical institution"*.

The inspection of the medical charts in PCI Idrizovo showed that the people for whom the health sector concluded that they have suicidal intentions and social disturbances are sent to solitary. The NPM finds this solution to be inappropriate.

The users of methadone therapy in PCI Idrizovo have special charts and they sign agreement in which they agree for urine check due to possible use of narcotics i.e. those who receive methadone therapy are obliged to regular urine control. The people who receive methadone therapy or at least most of them are accommodated in the hospital. During the inspection of the medical charts of those people who complained for the health care, it was concluded that the charts are alright and that they contain the documents from the specialist's checkups and X-ray data. This led to the conclusion that the medical service, when necessary, sends the people to specialists.

³² Item 57.1 of the European Prison Rules.

Positive example:

The NPM wants to emphasize the **work of the doctor in the prison Prilep**. The biggest part of the detainees and convicted people with whom the Ombudsman had interviews did not complain for the health care that they receive in the prison. The person who was sent to solitary informed the NPM that before being referred to the solitary, they were checked by a doctor and that the doctor visits them every day. This leads to the conclusion that the doctor implements the provisions of the health care determined in the Law on execution of the sanctions. The people in the admission unit also confirmed that during the admission they were checked by a doctor. One of the people had inflicted a self-injury was timely taken to a doctor, and their medical chart was neatly regulated.

The checkups are performed without the presence of the security service, but if deemed necessary, in cases of aggressive or risky patients, a representative of the security service is present. The doctor is included in the control of the food, its quality and registration in the book of food quality.

The NPM welcomes the situation of the medical journal and medical charts – the doctor notes the injuries of the convicted people as well as the statements/allegations of the people for the infliction of the injury (beating, punches) and appropriately informs the other prison services (security sector and/or re-socialization sector). In this manner, the preventive role of the doctor is being emphasized. Pursuant to the European Prison Rules the doctor *"is obliged to register and inform the competent services for any sign or indication that the prisoners have been treated in a violent manner"*³³.

2. Right to education

The penitentiary-correctional institutions do not provide the right to education in the manner stipulated in the legal regulations, bearing in mind the mandatory primary and secondary education. The NPM reminds that *"Each prison should insist to enable the prisoners access to the education programs which need to be complete and meet their individual needs, bearing in mind their affinities"* pursuant to the Recommendation Rec (2006)2 of the Committee of ministers to the member states for European Prison Rules. Priority will be given to the convicted people who are illiterate or do not have the primary or secondary education.

Only PCI Idrizovo has concluded an agreement with the primary school for education of adults "A.S. Makarenko" – Skopje. 48 convicted people applied for classes. During an interview with a convicted person the NPM received information that although the professors come to classes, the convicted people do not show up because they think that there are no capacities for the education process. During the inspection of the classroom the NPM concluded that it has capacities and the convicted people who are interested in classes and education can divide themselves into groups and visit the classes.

³³ Article 42.3(c) – Council of Europe, Recommendation (2006)2 of the Committee of ministers of the member states regarding the European Prison Rules.

3. Right to work

The degree of work engagements in the penitentiary-correctional institutions in the Republic of Macedonia is very low and unsatisfactory. Having in mind the goal of the re-socialization the NPM concluded that only the inmates with less severe treatment (semi-open or open) may gain and develop working habits and professional knowledge for work when free. However, the NPM has concluded that this right is accomplished by a very small number of convicted people due to several objective and subjective reasons. Positive examples can be seen in the prison Bitola (45% of the convicted people work) and PCI Struga (43% of the total number of convicted people work). NPM finds this to be a positive factor that influences the accomplishment of a successful process of re-socialization of the convicted people.

In most of the penitentiary-correctional institutions the convicted people in the closed units are not engaged to work. During the visit of the closed unit in PCI Shtip only 1 person (total number of prisoners 90) was engaged to work (in the bakery). The Ombudsman – NPM believes that this lack of inclusion in work contributes to development of the culture and negatively influences their process of re-socialization, and the people have difficulties in the adaptation to the prison conditions. The work engagement should result with working habits and skills for performance of certain tasks; maintenance of the psychological and physical capacities, successfully realized process of re-socialization and enabled people for execution of certain types of professions and individual provision of living in the freedom³⁴.

The lack of activity and productivity as well as the lack of additional activities in the closed unit can have a contra-productive influence over the process of re-socialization and non-fulfillment of the goals of the prison sentence that needs to improve the person and help them gain working habits that will help them in the post-penalty system of reintegration.

The people who are in detention and are accommodated in the detention units of the institutions are not included in the working process in the economic department or the regular working activities which are implemented within the prison, due to the nature of their deprivation of liberty and due to the fact that they spend most of their time closed in the detention room. The Rulebook of the House Orders for execution of the detention in the detention units of the prisons³⁵ Article 22, stipulates obligation for the management of the prison to enable conditions for work of the detainees upon their request, if they are allowed to work by the investigative judge or the president of the council.

The NPM concluded that none of the penitentiary-correctional institutions does not implement this provision in praxis mostly because the current systematic solutions and the material and technical preconditions in the prisons and the physical separation of the detention units from the economic units does not provide practical implementation of this Article.

4. Right to outdoor stay and recreation

The biggest problem underlined by the NPM is the limited and restricted space of movement of the people who are in detention. Namely, these people spend most of their days in their rooms (22 hours) and only one or two hours outside their rooms. The outdoor activities for less than 2 hours are contrary to the legal regulations which

³⁴ Excerpt from the internal document of PCI Shtip: Procedure for realization of the work engagement of the convicted people in PCI.

³⁵ Official Gazette of the Republic of Macedonia no. 101/2011 (Published on 26.07.2011).

require that the detainees should have at least 2 hours outdoor activities on daily basis. These remarks were sent by the Ombudsman – NPM to the managements of several penitentiary-correctional institutions (Prison Tetovo, Prison Prilep, etc.) and reminded them that the right to outdoor stay should always be fulfilled pursuant to the provisions of the Law on execution of the sanctions. The limitation for one hour of outdoor stay and walk is only for the people who are in solitary, but not for the other categories of people deprived of liberty.

The NPM requested that the PCIs should fully obey the provisions of the Law on execution of the sanctions; Article 112 stipulates that *"the convicted people should be provided with the right to spend at least 2 hours outside their closed rooms on daily basis"*. Based on this, all the convicted people should be allowed to do this, except those who are serving the penalty in solitary.

Appropriately, the NPM requested this from the management of the PCI Shtip for the people who are accommodated in the admission unit and the people who are separated from the closed unit³⁶ by the management of the prison Prilep where the people in the closed unit have the possibility to use the main walking ground of the prison for only one hour a day; from the management of the prison Strumica where the duration of the outdoor stay represents a problem for the convicted people in isolation; the management of the prison Tetovo where the convicted people placed in the admission unit, except the person in solitary, must be provided with a right to spend at least two hours outdoors, pursuant to Article 112 of the Law on execution of the sanctions.

The people from the semi-open/open unit have right to a longer outdoor stay during the day compared to the people who serve in the closed unit.

5. Right to food

Most of the remarks and complaints that came from the people deprived of liberty referred to the amount of meals and quality of food. In some of the PCIs during the visits there was a serious lack of food. During the inspection of the storage room of PCI Idrizovo the NPM concluded that there is lack of basic food products that are necessary for preparation of meals.

The detainees and the people placed in solitarities receive and consume their food in the rooms where they are accommodated. The hygiene in these rooms is on very low level and this might pose a serious risk for their health. The NPM finds this praxis to be degrading bearing in mind the low and unsatisfactory material conditions in these rooms.

Part of the institutions faces lack of utensils. This was mostly expressed in PCI Idrizovo in Skopje. The NPM underlines the obligation that the prisoners need to use standard utensils from materials which meet the standards for food security³⁷.

In several units in PCI Idrizovo – Skopje the complaints referred to the time when breakfast is served. Most of the prisoners underlined that their breakfast is served the night before and they do not have the appropriate conditions in their rooms to store the meal. However, in the process of preparation of food the prisons pay attention to the religion and the religious needs of the people deprived of liberty.

³⁶ Separation of the person deprived of liberty is made in case of serious violation of the house order of the institution or when a criminal act is done. This person is a serious danger to the security of the officials and other people in the institution. Furthermore, the separation is made in order to secure the crime scene and to separate the doer of the deed from the witnesses. Manual for the conditions and manner of use of force by the representatives of the security sector in PCI and ECI.

³⁷ Rulebook on the norms for preparation of food of the prisoners, adopted by the Minister of Justice on 25.03.2009.

In some of the institutions (PCI Shtip, Prison Bitola, etc.) the NPM concluded that the book on quality control of the meals is not regularly maintained and this refers to the conclusion that the control is not being made on daily basis. In that line, due to the concluded disadvantages, the NPM expressed concern in the part of surveillance of the quality of the food and asked the management and the doctor to pay more attention to the process of preparation of the meals, their energy value and to provide regular and continuous quality control of the food.

In most of the instructions there is no special diet for the people who suffer from diabetes, hepatitis, etc. The NPM reminds the PCIs (especially the health care departments) that the obligation for diet of the ill people deprived of liberty is stipulated in Article 110 paragraph 3 of the Law on execution of the sanctions.

Regarding the prison food most of the people to whom the NPM talked in the prison in Tetovo spoke well of the food, they were satisfied and did not complain about the meals, but they were unsatisfied with the size of the breakfast and the dinner. Similar condition was encountered in PCI Struga.

6. Submission of complaints and contacts with the outside world

During the conversation with the convicted the NPM concluded that in most of the institutions the people have right to submit complaint or a request for meeting with the principle. Usually the manner of submission is in written through the department of re-socialization or through the security sector. In some of the institutions, such as PCI Shtip, the convicted underlined that the conversations with the principle are not confidential because other employees are present. In some of the institutions the convicted stated that the principle visits the accommodation capacities of the institution (PCI Idrizovo, prison Bitola), whereas in the other institutions the people deprived of liberty complained that the principle does not visit them (for example, the detainees in the prison Prilep).

All of the PCIs have a mailbox of the Ombudsman where the people can submit a complaint in case when they believe that their rights have been violated or when they cannot fulfill them. During the inspection of the prison Strumica the NPM stated that the duty service has a direct insight in the mailbox of the Ombudsman and there was a piece of paper glued to it that said "Directorate for execution of the sanctions". This may confuse the convicted. During the visit of the prison Tetovo the NPM concluded that the mailbox of the Ombudsman is out of order, it can be easily opened and all the convicted people have access to it, as well as the prison services. Furthermore, the NPM concluded that the principle and the security service of the prison Tetovo, using the video surveillance, have direct insight over the mailbox because it is in the scope of the video surveillance through the camera that is installed in the TV hall.

The convicted and the detainees are rarely or never visited by judges competent for execution of sanctions, the president of the Primary court or another judge although that is stipulated in the Law on execution of the sanctions and the Law on criminal procedure. These visits are regular only in the prison Bitola, whereas in the prison Prilep, according to the data received from the management, the president of the Primary court Prilep visits the institution once a week.

The convicted have contact with the outside world through the visits of their closest relatives (spouse, family) and through phone calls in accordance with the positive-legal regulations, the house order and in time regulated by the principle. The NPM did not receive many complaints of the convicted regarding the fulfillment of the right to visits. However, in praxis, there are problems when the convicted person lives with someone in extramarital community. In several of the PCIs the convicted complained

that they do not have access to telephones, that the public phone booths are out of order which leads to impossibility for contact with the outside world.

B.3. Treatment of the people deprived of liberty

In most of the penitentiary-correctional institutions visited by the Ombudsman – NPM during 2012 the detainees who were interviewed did not complain for torture or other cruel, inhuman and degrading treatment. Most of the people did not have remarks regarding the treatment and the behavior of the prison services and the employees in the security sector believe that the act in a correct manner.

The NPM expressed their concern regarding the efficient investigations of the prison management when there is the smallest doubt of any physical insult or violence between the convicted people as well as violence inflicted by the services. These indicators for possible cases were identified in the prison Prilep, PCI Idrizovo, PCI Shtip and Prison Strumica. The allegations for the above-mentioned cases were expressed by convicted people who have been in solitary or serve the closed treatment accommodated in the closed units of the institutions. The cases were described in detail in the separate reports sent to the managements of the PCI and the Directorate for execution of the sanctions within the Ministry of Justice of the Republic of Macedonia. Part of the allegations, upon the request of the submitting party and with their consent, was delivered to the regional offices of the Ombudsman due to further subject interrogation.

Although most of these people did not submit official complaints to the management of the prison or an objection to some of the external control mechanisms, the NPM believes that it was necessary to investigate the allegations and to determine the facts for the concrete cases because the NPM got confirmation from other convicted people during the interviews. During the visit of PCI Idrizovo – Skopje some of the convicted (in the admission, closed and female unit) complained that the security service treated them inappropriately, used force and acted in inhuman and/or degrading manner. Part of the convicted people complained for violence among the convicted, as well as threats and fear for the personal security.

The prison in Prilep is very specific because the management of the prison did not undertake efficient and concrete measures in line of interrogation of the allegations although the prison doctor stated that the person had injuries and the ambulance journal contains data which confirm that the convicted person was beaten. The specialist surgeon added that the person was hit with a fist.

In that line the NPM reminded the management of the prison to the obligations which arise from the Convention against torture and other type of cruel, inhuman or degrading treatment or punishment of the United Nations 1987³⁸ Article 12 stipulates that "Each State Party shall ensure that its competent authorities proceed to a prompt and impartial investigation, wherever there is reasonable ground to believe that an act of torture has been committed in any territory under its jurisdiction", as well as the obligations of the Declaration for protection of all persons from torture and other forms of cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, 1975³⁹ Article 9 "Wherever there is reasonable ground to believe that an act of torture as defined in article 1 has been committed, the competent authorities of the State concerned shall promptly proceed to an impartial investigation even if there has been no formal complaint".

³⁸ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, entry into force 26 June 1987.

³⁹ Declaration on the Protection of all persons from being subject to torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, 09.12.1975.

In that line, the standards of the Committee for prevention of torture within the Council of Europe should be taken into consideration: "If the information about the ill-treatment is not followed efficiently those who have the intention to exercise ill-treatment over the people deprived of liberty will soon realize that they can do that without being punished. In the Committee's view, even in the absence of a formal complaint, such authorities should be under a legal obligation to undertake an investigation whenever they receive credible information, from any source, that ill-treatment of persons deprived of their liberty may have occurred"⁴⁰.

During the visit of the prison Bitola the NPM assessed that there is degrading treatment regarding the video surveillance of two of the bedrooms. During the inspection of the video surveillance in the duty room the NPM concluded that the video surveillance is positioned on two opposite walls in both rooms individually and thus provide full insight in both rooms, including the beds where the people sleep. The NPM believes that this video surveillance through cameras that record the people continuously is contrary to the Article 38 paragraph 1 of the Law on execution of the sanctions according to which during serving prison the human's dignity must be respected, also confirmed in the Law on protection of the personal data⁴¹. According to the Rulebook on protection of personal data during video surveillance⁴², when the camera is in the internal rooms it may be directed and record offices that are relevant for protection, but not the surrounding rooms which are considered to be private (toilets, kitchens, resting rooms, cloak room, etc.). In that line the NPM requested amendments in several articles of the Rulebook for execution of the video surveillance in PCI Bitola. The management of the prison acted appropriately and amended and implemented the recommendations⁴³.

Also, the NPM had interviews with a group of convicted people from the Roma ethnic community in the prison Strumica and they complained to maltreatment and degrading treatment from certain people employed in the security service. In that view, the NPM informed the management of the prison that there are complaints for physical ill-treatment from certain employees in the security service and the management responded that there is a disciplinary procedure initiated against one of the employees whereas for the other one, there were no complaints submitted by the convicted people.

B.4. Records and registries

The general conclusion for the penitentiary-correctional institutions that were visited during 2012 is that the book keeping is not unified. This situation is worrying and the NPM believes that the book keeping, the registries and the records must be regulated by the Ministry of Justice of the Republic of Macedonia.

The NPM inspected several prison registries. During each individual visit it inspected at least two of the following registries:

- Register of disciplinary penalties,
- Register of use of force over convicted or detained people,
- Register of prosecution of the convicted people,
- Register of searches, and

⁴⁰ Excerpts from the 14th General Report (CPT/Inf (2004)28).

⁴¹ „Official Gazette of the Republic of Macedonia no. 07/2005, 103/2008, 124/2010 and 135/2011.

⁴² This Manual was issued by the Department for protection of personal data, and the project is financed by the European Union.

⁴³ According to the data received in the response of the management of the prison Bitola.

- Register of complaints from convicted people

The NPM inspected the Registries of disciplinary penalties and concluded that the number, full name, the type of disciplinary penalty and its duration are registered. The NPM also believes that this register should contain the name of the official who gave the proposal for disciplinary measure against the convicted person. The NPM also concluded that correction fluid was used and believes that this praxis can be misused (this was concluded in the prison Bitola). In that line, the NPM requested that the deletion of the incorrect data should be crossed with one line (this will point to the irregularity of the data, and at the same time the data will be legible). Furthermore, in some of the PCIs the NPM concluded that there is incorrect book keeping made by the services (PCI Struga). The NPM believes that the prison services should pay more attention to the book keeping, especially when speaking about the registry of disciplinary penalties.

During several visits the NPM pointed that the Register on use of force should be used to note their application including the short-term tying and use of handcuffs. The NPM concluded that the use of force "separation" is not noted – the separation, as means of force, should always be noted in the appropriate Registrar, and the NPM believes that its duration should be restricted to the time necessary for accomplishment of the goal.

The NPM stated that in the prison Tetovo and PCI Struga there is no separate registry for the complaints which the convicted submit to the management of the institution⁴⁴, These complaints are registered in their personal files and are sent to the management team through the sector of re-socialization. Contrary to the praxis in PCI Struga, most of the remaining PCIs have separate registers for complaints of the convicted people.

The NPM issued a recommendation for the penitentiary-correctional institutions that each page of the prison registers should have the seal of the PCI and the date. This is additional protection measure to prevent misuse of the data.

The NPM welcomes the separate register for detainees against who the Ministry of Interior used force in the process of detaining. The NPM encountered this praxis during the visit of the prison Tetovo and believes that it is in line with identifying the possible cases of unprofessional and incorrect police behavior.

The general conclusion is that the professional files and personal sheets in the PCI are kept neatly and satisfactory by the services and the sector of re-socialization. They contain all the necessary data for the convicted people, their treatment and progress. Appropriate documents are attached (biography and data for the convicted person, progress/re-progress documents, instrument for solitary accompanied with doctor's opinion, reports from individual interviews, etc.).

The NPM concluded that only part of the PCI have prepared and adopted a separate act (Rulebook) on the manner of execution of the video surveillance as an obligation stipulated in the Law on protection of personal data.

⁴⁴ In the responses of the separate reports the NPM was informed that in the prison Tetovo the registration of the complaints started in February 2012, whereas in PCI Struga there is a separate complaint registry kept by the services, and pursuant the Law on administration of objections and proposals, a commission was formed for acting on the objections submitted by the convicted people. However, during the visit, the NPM was informed that these registries do not exist in the above-stated prisons.

B.5. Responses from the Penitentiary-Correctional Institutions and the Directorate for execution of the sanctions within the Ministry of Justice of the Republic of Macedonia

Pursuant to Article 3 of the Law amending the Law on Ombudsman, the officials in the institutions and organizations where the freedom of movement is restricted are obliged to act upon the recommendations of the Ombudsman and to inform the latter within 30 days starting from the day when the individual report was received.

The managements of the institutions agree with the negative conditions and the identified risks and agree to inform the Ombudsman – National Preventive Mechanism for the measures which they plan to undertake in order to improve the conditions.

The Ombudsman asked for additional explanations and information upon the received responses. The degree of implementation of the recommendations is measured by the follow up visits which are focused on assessment of the undertaken measures pursuant to the responses received from the managements of the institutions and the Directorate for execution of the sanctions.

In most of the responses the NPM was informed that in the PCIs where complaints were filed against the treatment of the services towards the convicted and detainees, mostly from the employees in the security sector, the managements of the institutions held working meetings with the employees and reminded them of the professional and ethic behavior towards the convicted pursuant to the Law on execution of the sanctions, the Code of ethics as well as the prohibition for prevention of torture or other cruel, inhuman or degrading treatment. The employees were also warned that this kind of behavior is subject to penalties. The NPM believes that the employees need additional training for behavior with the people deprived of liberty.

The convicted people in some of the institutions are encouraged by the management to report any violence before the person responsible for objections and complaints in line with the measures for appropriate investigation⁴⁵.

The NPM noted several disagreements with some of the issued recommendations and therefore, they will have additional interviews with the managements of the respective PCIs in order to find appropriate solutions and to obey the findings and the recommendations issued by the NPM. However, in the responses the NPM noted that certain recommendations are not accepted regarding the implementation of certain legal solutions. For example, the principle of the prison Bitola does not agree to place a mailbox where the convicted people will submit requests for medical assistance, but at the same time is an obligation that arises from Article 42 paragraph 3 of the House Order for the convicted people.

In another example the NPM also encountered certain disagreements regarding the application of the "separation" such as the use of force and the NPM believes that this should be appropriately noted in the register of use of force. This will present a written act that will enable the convicted person to ask for appropriate legal remedy. The management of PCI Shtip did not agree with this recommendation and in their response they stated that they act pursuant the Rulebook for the conditions and manner of use of force by the representatives of the security sector in PCI and ECI. However, the NPM referred to the obligations which are stipulated in the Law on execution of the sanctions, the bylaws and recommendations from the Committee especially bearing in mind that the "separation" can last for three days.

The Ombudsman – NPM was informed by the Directorate for execution of the sanctions within the Ministry of Justice for the plans for reconstruction and construction of new units in the prison Skopje and PCI Idrizovo in Skopje.

⁴⁵ This was the response submitted to NPM from the prison Strumica.

C. PSYCHIATRIC HOSPITALS

During the reporting year the Ombudsman – National Preventive Mechanism had three regular, unannounced visits of the psychiatric hospitals Skopje, Demir Hisar and Negorci accompanied by an external collaborator – psychiatrist pursuant to the Memorandum for cooperation signed by the Ombudsman of the Republic of Macedonia and the Association of psychiatrists of the Republic of Macedonia. The aim of the visits, pursuant to the Optional Protocol was to identify the risks due to prevention of torture or any other kind of cruel, inhuman or degrading treatment or punishment upon the inspection of the material conditions in the public health institutions, the treatment of the patients, the fulfillment of the rights guaranteed by the Law on mental health, the Law on protection of the rights of the patients and other legal acts, as well as the registries regarding this category of people.

During the visits several interviews were carried out with the patients in these institutions and the NPM team, accompanied by the external collaborator had meetings with several employees who during the visits were at work (doctors, nurses, technicians, etc.). At the same time the immobilization registries were inspected, as well as the admission sheets, the plans for individual treatment and several medical files of people accommodated in the psychiatric institutions. The visits of the hospitals were made in full cooperation with the management and the employees and the NPM had full insight to the places of accommodation, as well as complete freedom in the choice of people for interview.

Treatment of patients

During the visit of the **psychiatric hospital Skopje** the NPM did not receive any complaints from the patients for torture and cruel treatment and the behavior of the staff was assessed as correct. However, in a conversation with a parent of a patient the NPM was informed for possible inhuman and/or degrading treatment because during the admission in the hospital the patient was admitted in a cruel and degrading manner by 2 people (presumed as medics) and the patient was handcuffed. At the same time, when accommodated in the immobilization room, the person was immobilized with use of leather belts; there were two other people who were not immobilized. This way of immobilization scared the parent because they thought that their child will be harassed by the other two who were also under surveillance due to their anxiety. Regarding the information the NPM asked the management of the psychiatric hospital to adopt a protocol on transfer of the people from one unit to another and to pay more attention to their personal integrity for their health. Furthermore, they recommended that while one person is immobilized in the immobilization room another person cannot be placed there if not immobilized.

In the **psychiatric hospital Demir Hisar** the NPM had interviews with the patients and did not hear complaints for torture and cruel treatment. The behavior of the staff was assessed as correct. It was stated that in this hospital the electro convulsion therapy is not used because it is believed to be an inhuman method that inflicts pain if not applied with anesthetic.

In the **psychiatric hospital Negorci** during the conversations with the patients the NPM did not hear complaints for torture or cruel treatment and the behavior of the staff was assessed as correct except in a few cases where the patients complained that the medics threaten them when the former do not want to take the therapy. The NPM

saw that in this psychiatric hospital one bed is used by more than one person in the chronic unit B and this treatment was assessed as degrading and inhuman. Although the overcrowding is due to the process of reconstruction in the psychiatric hospital, the NPM states that it is not allowed for more than one person to be placed on one bed. This behavior violates the Law on mental health which stipulates that *"the dignity and the privacy of a person with mental illness needs to be obeyed"*⁴⁶, as well as that *"the person that has a mental illness has the right to equal treatment regarding the care and rehabilitation as the people who are ill from other diseases"*⁴⁷.

Voluntary and forced hospitalization

The manner of hospitalization can be voluntary or forced. Pursuant to the Law on non-litigation procedure when a person is admitted with their consent they should submit a statement in written in front of two adult witnesses who are not employed in the public health institution and are not relatives with the person that is being admitted. In the **psychiatric hospital Negorci** the people who are hospitalized with use of force are accommodated in the acute urgent unit. The hospital has cooperation with the Basic Court in Gevgelija for deciding on forced hospitalization. The Law on non-litigation procedure, Article 59 stipulates that "When the health organization will admit a mentally ill person without their consent or without court decision the competent person of the public health institution is obliged to submit a report to the court within 48 hours". Furthermore, Article 65 stipulates that "The Court is obliged to interrogate all the significant circumstances that are significant to the adoption of the decision and to hear the person that is being checked, if possible and if it does not influence their health". During the visit in the psychiatric hospital there were 217 patients and pursuant the information, they were voluntarily hospitalized, except the people who were sentenced with a security measure.

At the same time in the **psychiatric hospital Demir Hisar** the NPM found a case of a patient that was voluntarily hospitalized and who besides the positive opinion of the doctor, is not allowed to leave the hospital⁴⁸, which directly violates the principle of free will, as well as the implementation of the provisions stipulated in the Law on mental health.

In the **psychiatric hospital Skopje** the NPM concluded that the provisions stipulated in Article 59 paragraph 2 of the Law on non-litigation procedure are not implemented. This provision can hardly be applied (or it can be applied in very few cases) because two adult witnesses who are not employed in the public health institution and are not relatives of the admitted person can hardly be found. Also, the provisions regarding the forced hospitalization are not implemented into praxis and the problem with providing court solution within 3 days still exists.

The NPM expressed concern in this domain in the **psychiatric hospital Skopje** for the "former court cases" who having in mind the social life, still continue to live in the hospital as chronically ill people who are accommodated there in voluntary base due to the stigmatization and non-acceptance of the family and the environment.

Immobilization

In the **psychiatric hospital Skopje** a special protocol is applied which has elaborated the policy and the rules for restriction measures (immobilization) of patients and the means which may be used.

⁴⁶ Article 7 of the Law on mental health.

⁴⁷ Article 8 of the Law on mental health.

⁴⁸ During the inspection of the medical file the NPM assessed that the doctor, pursuant to Article 24 paragraph 1 of the Law on mental health, gave an opinion that the condition of the mental health of the person is improved and they can be referred to additional treatment and care in the community, but the medical staff confirmed that they wait for a member of the family to pick the patient.

In the Register of immobilization at the urgent male unit the duration of the immobilization is not registered. Only the hour of the beginning of immobilization is registered, and during the immobilization there is no permanent presence of a medical person in the room, but the surveillance is made through the window of the room of the nurse and the medical technicians. The NPM has assessed that the separate acute psychological list is not filled for the newly admitted patient who was immobilized during the night. In the urgent male unit there is praxis that while one person is immobilized in the immobilization unit, there are also other people under surveillance who are not immobilized and this poses danger for the personal safety of the former.

In the **psychiatric hospital Negorci** a special protocol on physical restriction is applied for the patients and their immobilization as well as the means which may be used. In the register, the time of immobilization was not noted i.e. the time when the immobilization ended, and in one case, there was no signature from the doctor who was responsible for the immobilization. Textile bands are used for the immobilization. These are not standard and are made from the hospital, so the NPM is concerned about the safety of the patients and finds it necessary for means which fulfill the international standards to be used.

In the **hospital Demir Hisar** a special protocol on physical restriction is applied for the patients and the means which may be used for the immobilization. The NPM assessed that none of the units has a separate immobilization room. At the same time, the NPM received information that during the immobilization there is no member of the staff in the room. This behavior is not appropriate the protocol where an article stipulates that a member of the staff should be present all the time in order to provide medical supervision of the immobilized person. The registry sheets for physical immobilization the time of the immobilization was not noted for several cases.

Accommodation in other rooms in the psychiatric institutions

In the **psychiatric hospital Skopje** it was assessed that the material conditions do not meet the standards: most of the objects are old and are not reconstructed, the toilets and the bathrooms are partially ruined, dirty and unadjusted for this category of people; the beds and the mattresses are old. Especially concerning is the situation with the "former fifth unit" and it requires urgent reconstruction. In this process the reconstruction process has begun, but the progress in the construction of new objects is not on satisfactory level and it is ongoing very slowly. Due to the current construction works there was overcrowding of the capacities in some of the units especially in the unit for prolonged treatment, rehabilitation and re-socialization and the unit for prolonged treatment and care. In the unit on urgent psychiatry there were different categories of people: disturbed and violent patients, on one hand and people with long-term chronic, but more stable condition, on the other. The patients of different gender are accommodated in different units; this is very positive compared to the manner of accommodation of people with mental diseases.

In the **psychiatric hospital Negorci** most of the units meet the international standards. The temperatures and the dampness were within the allowed parameters and most of the rooms in the acute, chronic and the unit for treatment of misuse and addiction to alcohol there was no overcrowding. The rooms have heating appliances and the bed have sheets. The reconstructed units have closets for personal belongings in the rooms, and there is a separate living room in all the units where the therapeutic community has meetings. The court unit has a wide living room with new tables and chairs, television, as well as a cooling appliance for the summer period. Every unit has a small yard and the patients may fulfill their right for outdoor stay in the big yard where relaxed conditions were noted, as well as possibilities for certain sports activities of the patients. It was assessed that the conditions in the chronic B unit do not meet the minimal criteria and that there is not sufficient number of beds. The toilets

were dirty.

The conditions in the court unit in the **psychiatric hospital Negorci** are worse compared to the other units, the floor has old laminate, the closets for the personal belongings are old, and the rooms were painted in gray which gives the impression that the rooms are very dark and that there is lack of light. These rooms do not comply with the international standards because there is overcrowding in part of rooms of the court unit.

In the **psychiatric hospital Demir Hisar** there is partial reconstruction of the accommodating capacities. Part of the units fulfills the standards for accommodation of the patients according to the size, the inflow of daylight, the ventilation and the equipment (unit for treatment of abuse and addiction to alcohol, acute unit). During the inspection of the rooms of the acute female unit the NPM concluded that the rooms have beds with neat sheets and most of the beds had new mattresses. The rooms have sufficient inflow of daylight, there are heating appliances, and the floors are made of rubber base. However, part of the units do not fulfill the standards, part of them are old and require reconstruction, the toilets and the bathrooms are partially ruined, dirty and unadjusted for this category of people.

In this hospital the court unit is not used because there was fire and is still not recovered. For the time being, the people are accommodated in the former chronic male unit for which the European Committee issued a recommendation to be closed. Several people who are sentenced to this measure of security as well as the detainees are placed in other units of the institution. The bad condition of the toilets was noticed in most of the units. The toilets in the chronic male unit are not reconstructed and are in bad condition because they are not adjusted to the needs of this category of people.

In the **psychiatric hospital Skopje** it was stated that the patients are given the possibility to watch television in the living rooms that are part of the hospital's units.

All the psychiatric institutions have separate units for working therapy where the patients are included upon their own will. However, the NPM concluded that only a small part of the hospitalized people is included in this therapy. This situation is mostly the result of the nature and degree of development of the illness, but the NPM believes that it also depends on the degree of motivation of the people on the behalf of the staff. These units in Skopje and Demir Hisar also have gyms, table tennis and rooms for working therapy.

The NPM inspected the unit for occupational therapy in the psychiatric hospital Negorci that is in a separate building. The same building accommodates 3 social workers who help the patients to send requests for social aid to the social work centers. One of the rooms is used for working therapy where the patients spend their leisure time, but it was noted that this hospital does not have a separate gym for sports activities of the people accommodated in the psychiatric institution.

The kitchen in the **psychiatric institution Skopje** is not reconstructed, but it has well hygiene conditions and a bakery. The kitchen in the **psychiatric institution Demir Hisar** is newly equipped with the necessary utensils and during the visit of the NPM it was stated that it is clean and neat.

The dining room and the kitchen are fully reconstructed in **Negorci** and are part of the unit for abuse of alcohol and addiction. The dining room has new tables and chairs, floor and wall tiles and was neat and clean. The dining room has sufficient number of utensils as well as cleaning products. The kitchen has the necessary machines, but the NPM could not have information from the employees regarding the food supplies.

Treatment and therapy

During the visits the NPM concluded that the **psychiatric hospital Skopje** has individual plan for treatment and rehabilitation for every patient. In the **psychiatric hospital Demir Hisar** the patients' histories are well managed, and regarding the monitoring of the psychological and overall health conditions, the doctor keeps the *decursus morbi* (notes for the development of the disease) and makes notes once a month; they register the chronology of the events with the patient, when needed, and also, when necessary, the hospital can use the laboratory to run routine laboratory tests.

The inspection of the rooms of the **psychiatric hospital Negorci** showed that there is an individual treatment for every patient. A list of the behavior of the patient is kept for the first 10 days of the admission and the behavior, food; therapy and sleeping are being registered. The average time of stay is 1-1,5 month and then, if there is improvement in the conditions, the patients go home or are transferred to another unit. At the moment of inspection of the history of the disease of the patients, the NPM concluded that some of the files had the history of disease of the last visit only, but not the previous ones. The histories are complete, legible and confidential, and during the admission the patient is also checked. When the therapy is prescribed, the age is taken into consideration. A person in PHI that had tuberculosis was stated that all the appropriate measures are undertaken for their treatment. The drugs are appropriately kept, and at the same time, there is a written evidence for the treatment of the patients and the dosage of drugs.

Right of the patients

Regarding the rights of the patients in the psychiatric institutions the NPM paid special attention to the right to information, the right to dignity and privacy of the people who suffer from mental disease, protection from any kind of ill-treatment, degrading and abuse, provision of human and safe environment, right to work, right to accommodation in separate rooms in order to separate them from people of different gender, right to personal contacts with people from the institution and reception of visitors, right to contact with the outside world (telephone and post), right to own personal belongings and right to weekend leaves.

During the inspection of these rights it was stated that most of the units in the **psychiatric hospital Skopje** the house order of activities is pointed and as well as mailbox for complaints; the **psychiatric hospital Negorci** has the similar conditions – the house order of activities is pointed as well as a mailbox for complaints. It was stated that this institution fulfills the right to human and safe environment and there is an access ramp in front of the unit of psycho-geriatrics. The patients have their own clothes and they do not wear pajamas while in the psychiatric institution. In the **psychiatric institution Demir Hisar** most of the units have the house order of activities, as well as mailbox for complaints.

The right to contact with the outside world is fulfilled in the **psychiatric institution Skopje**. The people are allowed to use the public phone booth positioned on the entrance of the hospital. The NPM concluded that the patients fulfill the right to visits from members of the family and close relatives. The right to own personal belongings is not fully implemented, and the hospital provides only pajamas and underwear. The rest of the clothes and shoes are provided through donations.

The right to dignity and privacy of the people with mental diseases is not fully implemented in the **psychiatric hospital in Skopje**. Namely, in most of the units the people take baths in unreconstructed bathrooms, but their privacy is not always respected i.e. sometimes they bathe with people from the opposite gender, and in some of the units (former fifth male) the patients help the other patients for bathing. Some

of the toilets do not have doors and this violates the right of privacy of the patients. At the same time, most of the people accommodated in the units for chronic psychotic disorder do not have personal possessions, and some of them were wearing hospital pajamas.

In the **psychiatric hospital Demir Hisar** the NPM concluded that the patients are enabled to watch television in the rooms for daily stay. Furthermore, the right to contact with the outside world is fulfilled by using a public phone booth, and in some of the units the patients have the right to use personal mobile phones. The NPM was informed that the patients fulfill their right to visits from members of the family and the close relatives.

Regarding the rights which are fulfilled in the **psychiatric hospital Demir Hisar** it was assessed that the patients are allowed to take walks in the court of the hospital, and outside, but they pointed out that this right is limited during the winter. Most of the people in this hospital do not have personal possessions (chronic psychotic disorder), and some of them were wearing hospital pajamas.

In the **psychiatric hospital Negorci** it was assessed that the right to contact is fulfilled by allowing the people in the hospital to use public phone booth outside the hospital's canteen. Each unit has a small yard, but the right to outside stay can be fulfilled in the big yard where a very relaxed situation was noted, as well as possibilities for certain sports activities. Furthermore, it was noted that the patients have their personal clothes and do not wear pajamas while in the psychiatric institution. Regarding the right to dignity and privacy the NPM was informed that in certain cases the patients with mental diseases take group baths and the information was received from the medical staff that takes care of this category of people.

According to the European Committee for prevention of torture *"The food of the patients is another aspect of their lives to which special attention is paid. The food needs to be adequate regarding the quantity and quality and it needs to be provided in satisfactory conditions. There should be appliances that will enable serving the food at the appropriate temperature. Furthermore, the arrangement of the food needs to be decent. In that aspect, it should be underlined that enabling the patients to perform everyday activities such as eating with the appropriate utensils and sitting on a table, is integral part of the programs for psycho-social rehabilitation of the patients. Similar to this, the look of the food should not be neglected. The special needs of the people with disabilities should be taken into account"*.

During the inspection the NPM stated that the **psychiatric hospital Negorci** has appropriate conditions for serving of food, and some of the patients complained for the quality of the meals. The NPM also received complaints from the patients for the quality of the food, and the staff confirmed that salad and dessert are not served everyday as part of the meal. The kitchen did not have the week menu.

The **psychiatric hospital Skopje** was assessed that it does not meet the energetic value regarding the quality and quantity of food, and especially worrying is the fact that there is lack of supplies and food products due to the fact that the deliverers are late.

A positive example can be seen in the **psychiatric hospital Demir Hisar** because there is a monthly menu and the daily list of meals was pointed, as well as a special list that has the number of people who need bigger meals.

Staff

In general, during the visits of the psychiatric hospitals the NPM concluded that there is lack of human resources that could give the appropriate care to the patients with mental diseases. The **psychiatric hospital Skopje** was assessed that it does not

have the sufficient number of people who will meet the needs for treatment, rehabilitation and/or care of the patients. Similar situation is found in the **psychiatric hospital Demir Hisar** that has lack of human resources i.e. doctors specialists in psychiatry, psychologists and pharmacist. At the same time it was concluded that the hospital does not have well educated medical and non-medical staff. Especially important is the education of the non-medical staff of nurses and caretakers, because they are in contact with the people who are treated in the hospital and outside the hospital and yet, do not have previous medical education.

The **psychiatric hospital Negorci** also faces lack of human resources especially middle medical staff and medics. In that line, at the chronic unit B where people with mental sub-normality are accommodated there is only one nurse and one medic in one shift. The lack of staff leads to limitation of the freedom of movement of the patients who should be under surveillance and in that manner these patients are in worse position compared to the other ones. The hospital does not have a pharmacist and the lack of appropriate educative institution is still a serious problem.

Responses from the psychiatric hospitals

The National Preventive Mechanism received responses from the psychiatric hospitals Skopje, Demir Hisar and Negorci and was informed about the degree and manner in which the recommendations are being implemented.

The managements of the hospitals agree with most of the recommendations and informed the Ombudsman – National Preventive Mechanism for the measures that they will undertake regarding the removal of the disadvantages and improvement of the conditions.

In that view, the response from the psychiatric hospital Skopje is that they will obey the Law on protection of the patients and that the consent for voluntary accommodation will be harmonized. The management of the units is asked to increase the control for appropriate application of the Protocol on immobilization. Special attention will be paid to the registration that is stipulated in the Protocol. The psychiatric hospital Negorci informed the NPM that they will have a regular application of the Protocol on immobilization and that in future, the hospital will put its efforts into supply of conventional immobilization means for the patients.

The same hospital adopted the Manual for the manner of admission, treatment and discharge of patients in accordance with the recommendation of the NPM. Also, the hospital staff was reorganized in order to have bigger presence of employees in the chronic B unit where the people with mental sub-normality are accommodated. At the same time, the positive attitude regarding the need of program for education of the employees in the psychiatric hospital. The psychiatric hospital Demir Hisar prepared an annual plan for education of the employees in this institution. Since the psychiatric institution Negorci does not have separate room – quarantine for people with infectious diseases, the management delivered a report that the Program for measures for protection and prevention of intra-hospital infections is adopted, pursuant the Law on health care and the Law on protection of the population from infectious diseases.

The psychiatric hospital Demir Hisar informed that in meantime they had employed a doctor – specialist in psychiatry and that there is an open call for employment of a pharmacist, physical therapist and seven nurses. The psychiatric hospital Skopje, regarding the need of bigger inclusion the occupational therapy, informed the NPM that the hospital has submitted a request to the Ministry of Health for consent regarding new employments of occupational therapists.

Most of the recommendations were accepted in line with the improvement of the conditions and the treatment of the people accommodated in the psychiatric hospitals and the material conditions will be improved with the measures undertaken for recon-

struction of the accommodating capacities.

The NPM did not receive response from the Ministry of Health within the deadline, or later during the preparation of the report. This violates the legal obligation which the institutions and organizations with limited freedom of movement need to obey – to inform the Ombudsman within 30 days after the reception of the report regarding the activities upon the recommendations.

D. OTHER VISITED PLACES

In 2012 the NPM had regular unannounced visits of the Public institution for care and upbringing of children with social problems – Skopje, the Reception center for foreigners of the Ministry of Interior and the Special Institution in Demir Kapija. Although these institutions are not example of places for deprivation of liberty, the Ombudsman – National Preventive Mechanism decided to visit them according to the competences stipulated in Article 4 and Article 20 of the Optional Protocol of the Convention against torture and cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

The visits to these institutions have been realized in cooperation with the management and the employees in the institutions and the NPM team had unobstructed insight to the places for accommodation as well as full liberty in the choice of the people with whom they talked to.

G.1. Public institution for care and upbringing of children with social problems – Skopje

Pursuant to the legal regulations the institution for accommodation of children and young people who have social or educational problems at the age of 7 – 18 or until completion of the high school, this institution admits and takes care of juveniles, performs observation and diagnostic, accommodation, education and corrective treatment depending of their needs for a period of three years⁴⁹. The Juvenile center is situated in the same institution. This center is a measure used by the court when appropriate short-term measures are needed to influence the person and the behavior of the juvenile.

The public institution accommodates children and young people who have educational and social problems. The Law of Social protection does not have concrete definition for children and young people who have educational and social problems. Only Article 32 of the Law in the part of child with educational-social problems given the following definition “abused, neglected and socially unsecured child”. The NPM believes that it is necessary that the Law on social protection which regulates the institutional protection to have clear definition for the category of children and young people because in that way it will be precisely defined which category of people will be accommodated in this institution. At the moment, this institution accommodates juveniles who have committed criminal acts and they are dangerous for the other protégés.

The children who are accommodated in the institution expressed satisfaction from the management of the institution and stated that the principle is available for their opinions, suggestions and complaints. They are satisfied with the behavior of the employees in the institution and believed that their behavior is correct (there were several exceptions). There are no complaints for physical violence used by the employees, but there is violence between the protégés. The complaints mostly refer to the quality and quantity of the food and heating of the rooms.

However, one child was individually interviewed because of the serious allegations referring to physical and sexual abuse of this protégé by another one. This event occurred 3 years before the NPMs visits. The NPM inspected the individual file of the

⁴⁹ Article 118 of the Law on social protection (Official Gazette of the Republic of Macedonia, no. 79/09, 36/11, 51/11).

child and it noticed an event described by the child and reported to the employees in the institution. The child stated that it was physically and sexually abused by another protégé. The NPM concluded that upon this report, the officials have not undertaken concrete measures and activities and decided that they will have additional interviews with the nurse and the social worker and decided to submit information to the Ombudsman in order to inform them and to ask for further measures in line with protection of the rights⁵⁰. In that line, the NPM requested the management of the institution to undertake all the legal measures in the events that have elements of criminal acts and mandatory detailed investigation and reporting of any complaint of the juveniles for physical and sexual violence in order to initiate appropriate procedure and assessment of the liability.

Furthermore, the NPM requested undertaking of appropriate activities by the management which will investigate the complaints of the protégés for incorrect behavior of part of the night instructors and undertaking measures for establishment of professional and correct behavior for all the employees and respect for the dignity of the juveniles who are accommodated in this institution.

The NPM inspected the accommodation rooms and stated that the accommodating capacities meet the standards and are appropriately arranged for accommodation of juveniles. Furthermore, the juveniles have the opportunity to decorate the rooms themselves. Part of the inventory in the observation rooms is damaged and should be reconstructed in order to meet the conditions for accommodation of the newly arrived protégés in the institution. The conditions in the classrooms are satisfactory, appropriately heated and equipped for classes. Within the frames of the Institution there is the Center for juveniles regulated with the Law on juvenile justice. Although new, it has partial damages and it requires regular maintenance.

The NPM requested the institution to reconstruct and maintain the facilities for accommodation in order to protect them from permanent damages of the facilities, inventory and furniture. A reinforced surveillance is needed as well as establishment of strict rules regarding the disallowed and dangerous matters, as well as consumption of alcohol and cigarettes.

The NPM believes that the institution should establish a protocol for prevention of violence among the juveniles and it concluded that mandatory and timely interventions are needed from the instructors to prevent incidents and conflicts between the juveniles in the institution as well as registration of all the events of physical violence between the children. It also requires registration of the self-inflicted injuries.

The institution has adequately equipped infirmary that is used to treat diseases of the protégés and there is an employed nurse who is included in the education for healthy living skills as well as prevention of sexually transmitted diseases. The NPM requested that the nurse should be included in the preparation of the menu in the kitchen and to sign the two-week list. The management of the institution should undertake efforts for overcoming of the current situation of late delivery of the medical cards for health insurance to enable timely access to the healthcare services.

The institution also has a shelter center for women-victims of domestic violence, as well as the Center for accommodation of internally displaced people. This might have negative influence over the educational and correctional treatment of the juveniles who have educational and social problems.

The concrete and detailed statements and recommendations are contained in the individual report for the visit submitted to the institution and the Ministry of Labor and Social Policy. According to the report submitted, the institution and the Ministry of

⁵⁰ The Ombudsman initiated a case for the described event identified by the NPM during the visit of the institution. They prepared information for the Ministry of Interior. The Ministry of Interior informed the Ombudsman that they have initiated a procedure for detailed investigation of the case.

Labor and Social Policy agree with the recommendations and informed the NPM that they agree and will act in line with implementation of the recommendations. The NPM will use the follow up visit of the institution to assess the degree of implementation of the recommendations.

G.2. Reception Center for Foreigners of the Ministry of Interior

According to the internal positive regulations, the Reception center for foreigners of the Ministry of Interior accommodates foreigners who are impossible to be sent away from the territory of the Republic of Macedonia within 24 hours, a foreigner who has been served with a decision for banishment of the country and is not in possession of valid travel document⁵¹, foreigner who has been served with the measure "detention of foreigner"⁵², unaccompanied foreign juveniles⁵³ and victims of human trafficking in the period of deciding for cooperation with the institutions of state persecution⁵⁴. Appropriately, the foreign citizens can stay in the center pursuant the decision adopted by the Ministry of Interior or based on court decision.

The National preventive mechanism has inspected the accommodation capacities, the quarantine, the shared facilities, the toilets and showers, infirmary, storage room, the room for physical search, the duty office of the police officers and other facilities and it also had interviews with the management structures and the employees. During the visit there has been a confidential conversation with the only foreign citizen who was at the center. This person was satisfied with the behavior and treatment he received from the Reception center. This person had the essential assets for personal hygiene and did not have complaints regarding the food. The Ombudsman – NPM had meetings and interviews with several employees in the security service of the centers (police officers in uniforms) who at the moment of the visit were at work.

The NPM requested detailed and timely information for the house order in language that will be understood by the people, translation of the house order in several languages which are used by most of the accommodated foreign citizens.

In Pavilion 1 where the especially vulnerable categories of foreign citizens are accommodated the house orders were positioned in an appropriate place into English. The collective accommodation in the Pavilion the international standards for the people deprived of liberty are not met, because the area is smaller than 4m² per person in a room. It does not fulfill the right to privacy of the people. In that line, the NPM recommended decrease in the number of beds in the bigger bedrooms, especially in the Pavilion 1 bearing in mind the category of people who are accommodated in this pavilion and their vulnerability and special needs.

In the Pavilion 2 the rooms were in the process of reconstruction and they were equipped with new tiles, new ceiling with lightning system, some of the windows are replaced with new ones, and the walls were painted. Additionally, the NPM requested the Ministry of Interior to reconstruct the damaged toilets in the Pavilions. The NPM believes that the toilets should be locked until reconstructed because they pose risk for the health of the people and may appear as source of diseases.

⁵¹ Article 108 paragraph 1 and paragraph 2 of the Law on foreigners (Official Gazette of the Republic of Macedonia no. 35/2006, 66/2007, 118/2008, 92/2009, 156/2010, 158/2011, 84/2012).

⁵² Article 93 of the Law on misdemeanors (Official Gazette of the Republic of Macedonia no. 62/2006, 51/2011).

⁵³ Article 112 paragraph 2 of the Law on Foreigners.

⁵⁴ Article 81 paragraph 2 of the Law on Foreigners.

The quarantine office does not have the beds fixed to the floor and the NPM believes that they do not meet the security standards. Depending on the psychological and physical condition, the accommodated person can be easily injured.

The primary healthcare is performed in the circle of the center and the patients have easy access to the doctor. The infirmary has a pharmacy where the drugs are appropriately stored and kept. However, the person to whom the NPM talked was not seen by a doctor after the admission to the center. The NPM believes that this situation is a mistake of the services having in mind that pursuant the existing regulations the person had to be seen by a doctor when admitted to the center. The NPM requested improvement of the healthcare within 24 hours after the admission in the center. The access to the ambulance register should be enabled only to the employed professionals, but not to the police officers in uniform.

In line with the prevention of torture and decrease of the risks from possible cruel or inhuman treatment the NPM asked for establishment of a written protocol for activities in cases of physical violence and incidents among the people accommodated in the reception center, as well as a separate register for use of force, no matter whether they are used by an official person employed in the Reception center or police officers from the Police station of general jurisdiction.

The daily log was assessed that it is regularly updated and events are registered. For part of the registration fluid corrector is used for deletion of the wrongly registered data and the NPM requested for separate forms for admission list and foreigner's chart pursuant Article 10 of the Rulebook on house orders.

The NPM sent a recommendation to the Ministry of Interior for amendment of several articles of the Rulebook of the House order the Reception center for foreigners and it requested development of programs for psychological and social aid, as well as programs for prevention of self-injuring. The NPM believes that the daily recreate activities of the people in the center should be increased as well as the number of employees in the center and inclusion of new professions.

The concrete and detailed conclusions and recommendations are contained in the individual report for the visit submitted to the Center and the Ministry of Interior. The response of the Center for foreigners informs the NPM that they agree and that they will act in line of improvement of the conditions. The Ministry of Interior informed the NPM that the reception center has increased the number of staff and works on preparation of a protocol for the behavior of the police officers in case of incidents between the people in the center. In the center there is already individual register for the use of force. The MiO responded that they have accepted and are implementing the proposals for amendments to the house order of the Reception center for foreigners which were proposed by the NPM.

G.3. Special institution Demir Kapija

The special institution in Demir Kapija pursuant to the valid positive legal regulation is an institution for accommodation of people who have mental retardation and provides accommodation, care, healthcare, rehabilitation, work and occupational therapy, in accordance with their capacities and health conditions⁵⁵. The visit of the special institution in Demir Kapija was made by the NPM accompanied by an external collaborator – psychiatrist according to the Memorandum for cooperation signed between the

⁵⁵ Article 126 of the Law on social protection (Official Gazette of the Republic of Macedonia no. 79/2009, 36/2011, 51/2011 and 166/2012)

Ombudsman of the Republic of Macedonia and the Association of Psychiatrists of the Republic of Macedonia.

The National Preventive Mechanism in the beginning of the visit talked to the principle and the management of the institution and afterwards, divided in two teams, inspected the accommodation capacities, the unit for work and occupational therapy, the kitchen and other auxiliary facilities. During the visit the NPM had interviews with most of the employees in the institution (nurses, defectologists, instructors, etc.), as well as with several people accommodated in the institution. At the same time the individual plans for work were reviewed, the medical files of several people accommodated in this institution and several other registers which are maintained in the institution.

During the visit of the institution the NPM did not encounter cases or complaints for possible torture or cruel treatment or punishment of the users of the institution. The material conditions and situations in the bigger part do not meet the minimal standards and there is reconstruction of the block A in line of improvement of the conditions for accommodation of the users. The facilities for accommodation during the visit were appropriately lightened and heated.

The NPM concluded that part of the accommodated people is included in the occupational and physical therapy which is given by appropriately educated profiles. There are positive changes regarding the regular and qualitative update of the documents, registries and files in the institution. The institution does not use physical immobilization of the users and during the visits there were no rooms or instruments for physical immobilization nor information for their existence.

The NPM concluded several negative conditions. They were worried about certain behavior that represents risk and might lead to degrading and/or inhuman treatment and requested the management of the institution to undertake concrete measures. The material conditions in the bigger part meet the minimal standards and there is an ongoing reconstruction of Block A in line of the improvement of the conditions for accommodation of the users. However, the bathrooms and the toilets were partially ruined and unadjusted for this category of people. Another concerning fact was that the material conditions in the outhouse where 51 people were accommodated.

The NPM was also concerned with the fact that the elevator in the new object was not working and accordingly, the access to the occupational therapy, physical therapy and the outdoor walking area were inaccessible for most of the people accommodated on the second floor of the object (movement disability). The NPM believes that in this manner the freedom of movement is restricted.

Furthermore, the NPM stated that there is lack of staff in the institution: general practitioner, neuro-psychiatrist, speech pathologist, social worker and other profiles, whereas the visits from the external collaborators (gynecologist, doctor in internal medicine and physiatrist) are not on satisfactory level.

During the visit there was lack of food and food products and sometimes, the meals are not prepared in accordance with the regulated list of meals.

Especially concerning is the fact that when giving contraceptive pills no one asks or receives consent from the guardian or the user (if professionally competent) and the users are not always appropriately informed about the contraceptive pills that are administered to them.

As a result of the visit the Ombudsman – National Preventive Mechanism has prepared a separate report that states the positive and negative conditions and issued appropriate recommendations addressed to the Ministry of labor and social policy and the management of the institution in Demir Kapija in order to remove the identified disadvantages. The Special institution informed the NPM that they agree with the assessment and the recommendations. The NPM underlines the positive approach of the management of this institution that has prepared an Action plan for execution of the

measures and removal of the disadvantages and irregularities. According to the plan, there is a person responsible for every recommendation, a date when the implementation should begin and the duration of the activities.

3 FOLLOW UP VISITS IN 2012

A. FOLLOW UP VISITS

In 2012 the National preventive mechanism started paying follow up visits in order to assess the level of implementation of the recommendations based on the previous visits of the places for deprivation of liberty. Follow up visits were paid to 5 police stations (PS Chair, PS Aerodrom, PS Drachevo, PS Gostivar and PS Kisela Voda) as well as to one penitentiary-correctional institution (Prison Skopje) and the Education-correctional institution Tetovo.

During the visit of **PS Chair** the National Preventive Mechanism stated that PS Chair is still using the same detention room. The police station will undertake efforts to paint the room and to put additional blankets but the inhuman and degrading accommodation conditions still exist.

During the follow up visit the NPM concluded that the old basement rooms are still unlocked and the police officers in PS Chair have access to them. PS Chair is still using the same toilets for both the officials and the people deprived of liberty. This police station does not have a separate toilet that will be used by the detainees and which will not have fragile objects which might pose risk of self-injury. The NPM concluded that this recommendation is partially implemented because there is a serious surveillance in case when the detainees use the toilet bearing in mind that longer and nightly detentions still occur (during the inspection of the registries it was concluded that there have been detentions longer than 12 hours). This leads to conclusion that the detainees have needs to use to toilets more frequently.

From the visit of the NPM in 2012 it can be concluded that the conditions of the facilities where the people are accommodated has not changed except in the part of the hygiene and the better surveillance performed by the services in this police station. During the inspection of 3 folders for the detainees it was concluded that this PS still has nightly detentions. However, they transfer part of the detainees to sleepover in PS Bit Pazar due to lack of conditions for detention in this station. In that line the NPM requested from the police station and from the Ministry of Interior to submit information whether the police station Chair will still be used as place of detention. The response was that it will not be used for detention of people because it does not meet the general norms and standards for the detention facilities. Regarding the remaining situations, PS Chair informed the NPM that measures have been undertaken.

During the visit of **PS Aerodrom** it was assessed that the recommendations were fully or partially implemented by PS Aerodrom and the detention office is now used as storage for the weapon. On the day of the visit the NPM concluded that there are teams that work on rearranging the room.

During the inspection of 6 folders of the detainees, it was assessed that this police stations does not have longer detentions and for nightly detentions, the detainees are transferred to PS Kisela Voda and PS Gazi Baba due the inexistence of conditions for detention in PS Aerodrom. The inspection in the files confirmed that all the files had

the basic documents pursuant the standard operative procedures. However, the NPM during the follow up visit found lack of the logical flow of the events as well as lack of minutes for detainees, lack of presence of a doctor in case of visible injuries and visible signs of illness (disorders) as well as case of detention of three people within a period of 8 hours in cases when in PS Aerodrom there was only one room for individual detention.

Upon the report for the follow up visit of PS Aerodrom the NPM was informed that the police station had a working meeting in order to overcome the disadvantages and to act upon the issued recommendations. At the same time, as in the case of the police station Chair, this police station – Department on internal affairs, Skopje submitted information that in future it will not be used for detention due to the lack of general norms and standards of the detention facilities.

NPM visited **PS Drachevo** in 2012 and concluded that this police station is still used to detain people in facilities which do not meet the minimal conditions in spite of the fact that there is a new manner of work of SVR Skopje which states that in part of the police stations on the territory of Skopje people will not be detained, including PS Drachevo. The inspection of the files showed that the entire necessary documents pursuant the standard operative procedures are present and the recommendation issued by the NPM in 2011 for the file to contain the minutes for advice on the rights, is implemented. At the same time, the errors regarding the inconsistency were corrected in the registries of daily events and registries of called, brought in or detained people. Furthermore, the NPM issued 4 recommendations to the police stations of general jurisdiction Drachevo as well as 1 recommendation to the Ministry of Interior.

The police station submitted a response that they will act according to the recommendations of the Ombudsman whereas regarding the detention of the people deprived of liberty the NPM was informed that the police station Drachevo, starting from 20.09.2012, is not detaining people and the files of the follow up visits are from before that date. The Ministry of Interior issued information that the facilities in PS Drachevo are not being used since the above-stated date when the Information was prepared by the Department of internal affairs.

The NPM emphasizes the **PS Gostivar** as a positive example. The visit paid by the NPM in 2012 shows that the conditions in which the people are detained fulfill the criteria for detention, except in the old room that is no longer used. During the inspection of the registries of daily events and for people whose freedom of movement is restricted, the NPM assessed that they are being kept in good order, and the data registered in these two registries are harmonized.

The inspection of 6 folders of the detainees showed that in this police station there is a significant improvement in the part of the police registration regarding the detainees. The NPM stated a great progress in the part of the registration of the detainees; all the inspected folders contained the basic documents and registries for detainees according to the standard operative procedures; all of them contained the minutes for detention and minutes for advice on the rights. Most of the cases have logical time flow of the events. Some of the cases which referred to detention of juveniles did not show going beyond the limits of 12 hours pursuant the positive legal regulations of the Republic of Macedonia. In three of the cases where the detainees were foreign citizens, the minutes did not show whether the diplomatic body was contacted for the country of origin of the person.

The Ombudsman – NPM concluded that a person who was under the influence of alcohol (2,26% alcohol in the blood), although did not have visible injuries, was immediately taken to the medical center and a separate official note was made. The NPM underlines the praxis of keeping official notes for taking the detainee in front of the principle court.

Having in mind that in the toilets in the new detention facilities there were

objects that could lead to injuries/self-injuries, the NPM requested from the Ministry of Interior to increase the safety and security measures in the toilets where only the detainees have access and to decrease the possibility of self-injury or injury of the people, by taking away the dangerous materials and subjects. The Ministry of Interior delivered a letter to the NPM to inform them that there have been directions to the PS's for removal of all the fragile objects from the toilets. At the same time, they informed the NPM that the old detention room is now used as storage for working materials. The NPM was informed that the new recommendations for PS Gostivar are now fully implemented.

The NPM paid a nightly unannounced follow up visit to **PS Kisela Voda** within the frames and competences which arise from the Optional protocol of the Convention against torture and other cruel and inhuman or degrading treatment or punishment and the Law on the Ombudsman. The visit paid by the NPM in 2012 shows that the conditions meet the minimal standards for detention. During the inspection of the registries on daily events and of the people whose freedom of movement is restricted, the NPM concluded that they are regularly updated and the data registered in these two registries are harmonized.

The registry of people whose freedom is restricted did not have the number of called, brought in or detained people on monthly base although this is an obligation pursuant the Standard operative procedures for detention of people.

The inspection of the three folders of detained people showed that this Police station of general jurisdiction has improved regarding the police registration of the detainees with a few exceptions. During the conversation with the officials of PSGJ of Kisela Voda, the NPM was informed that this police station always uses the new facilities for interrogation of the people deprived of liberty. This situation was directly evidenced by the NPM during the follow up visit. The search of the detainees is mostly made in the same facilities where the people receive advice on the rights in the police procedure. The rights of the people deprived of liberty were placed in front of the office of the head of shift where the admission is performed.

A negative example can be seen in the low degree of implementation of the recommendations in the **prison Skopje** and the Education-correctional institution Tetovo. The prison Skopje and the Directorate for execution of the sanctions did not implement most of the recommendations given by the Ombudsman – National Preventive Mechanism issued after the visit paid in July 2011. The NPM, during the follow up visit of the prison Skopje, stated that starting from 05.07.2012 the prison has an admission unit with a capacity of 14 people. During the inspection of this unit, the NPM concluded that the unit was reconstructed with the personal funds of the prison, without any help of the Directorate for execution of the sanctions. The bedrooms in this unit are not reconstructed and there were black traces of dampness on the walls.

The NPM concluded that two of the facilities have several uses and the people are accommodated there when separated for indefinite period of time (due to safety reasons) from the other people from the closed unit and people who are in the admission unit or the admission closed unit and people who due to non-payment of the monetary fee were served with a prison sentence according to the Criminal Code. In this manner the criminal is stimulated among different categories of convicted people who serve their prison sentence in these facilities. This is contrary to the process of re-socialization – the basic function of the PCI. The NPM is deeply concerned for the categories and accommodation of convicted people in these two facilities. This accommodation violates the rights of the convicted people and they are under strict surveillance and have very limited freedom of movement. They are not allowed to do any productive activities⁵⁶. In that line, the NPM requested that the Directorate of execution

⁵⁶ The prison Skopje answered that the accommodation in these two facilities is due to intolerance and existence of possible physical violence between certain convicted people.

of the sanctions to perform surveillance of the execution of the prison sentence with a special emphasis on the material conditions, the accommodation and the accomplishment of the rights of people accommodated in these two facilities in order to undertake measures in line with the removal of the irregularities and risks. The Directorate of execution of sanctions delivered information that the surveillance is performed with a special emphasis on these two facilities and it was concluded that the conditions of the convicted people in these two facilities are completely inappropriate. Having in mind the conditions after the surveillance the management of the prison Skopje was asked to move the convicted people in other facilities. Furthermore, they asked the management to stop using the facilities which do not fulfill the criteria⁵⁷.

During the follow up visit 4 people were serving disciplinary penalty – solitary; they were placed by two in one room in the detention unit of the prison. The NPM encountered partially improved conditions in the rooms where the people were serving the penalty. None of the people who were in solitary complained about physical violence or ill-treatment from the prison services. Three persons confirmed that before being sent to solitary they were sent to the doctor for checkup, and one person said that he was not (however, during the inspection of the medical chart the NPM confirmed that this person was checked by a doctor because in the file there was a doctor's opinion).

The situation with the material conditions in the closed unit was assessed as worrying by the NPM. Regarding the last-year's conclusions there was no improvement; on the contrary, the NPM stated that the conditions got worse. The toilets were ruined and neglected; there was a very unpleasant smell of urine. In this unit, as well as in the other parts of the prison there is a lack of water (due to the problems with the sewage and the large consumption of water in this part of the municipality Shuto Orizari). This contributes to a very low level of hygiene in the unit which may lead to infectious diseases among the convicted people. The NPM was concerned about the lack of drinking water, especially having in mind the high summer temperatures. Furthermore, the response from the prison Skopje stated that the implementation of the recommendations mostly depends on the provision of additional financial assets whereas the obedience of the rights of the people deprived of freedom can be accomplished pursuant the legal acts.

The submitted response of the prison Skopje contained answers regarding the recommendations and some in some of them the management did not agree with the NPM. They explained that part of the remarks is about things which are already being implemented in this prison (the stay in open lasts 2 hours and there are sports and educative activities in the prison). Due to providing better protection and surveillance over the closed unit the management of the prison has physical presence from the representatives of the security sector (in the period between 22.00 – 08.00 hours) bearing in mind that the NPM team received serious complaints about the physical ill-treatment and forced work of part of the convicted people by the other convicted people accommodated in the prison unit.

The Directorate for execution of the sanctions submitted information that there is an ongoing fulfillment of the Project "Reconstruction of the penitentiary-correctional institutions in the Republic of Macedonia" which foresees construction of new objects in the prison Skopje. Thus, it is foreseen that the standards for accommodation of people deprived of liberty will be fulfilled.

During the follow up visit of the Educative-correctional institution Tetovo the National preventive mechanism concluded that the recommendations issued in 2011 are partially or not implemented at all. In 2011 the NPM underlined, as concerning, the situation in the unit with reinforced educational influence. In the report for 2011 it was assessed that the unit with reinforced educational influence does not meet the

⁵⁷ The Directorate for execution of sanctions was informed from the prison Skopje that they have acted upon the recommendations.

basic minimal preconditions and standards for accommodation, it does not have the appropriate size, there is no suitable daylight and ventilation and the room does not have the appropriate furniture. During the visit in 2012 the NPM concluded that the bedroom where previously the protégés were accommodated is now rearranged and is being used as shared room with benches, tables, television, but the people who are accommodated there sleep in extremely inhuman environment. Due to the conditions where the juveniles spend their time, the dirty rooms without sufficient inflow of daylight and air, as well as the insufficient number of the beds, the NPM concluded that the recommendations are not implemented.

During the visit in 2012 the National preventive mechanism met only the instructor that was in charge for the shift and authorized by the principle to perform the surveillance of the work in the Educative-Correctional institution Tetovo. The NPM underlined the importance of regular presence of the management of the educative-correctional institution bearing in mind that in this institution there are people of vulnerable and risk category who need to have unobstructed access if they want to directly address for help or fulfillment of a certain right, according to the House order and the Law on execution of the sanctions.

During the follow up visit were obtained complaints for physical ill-treatment over the protégés accommodated in the Unit with reinforced educative influence. The Ombudsman – NPM was concerned about the allegations, having in mind that during the previous visit of the Educative-correctional institution Tetovo most of the children who were accommodated in the Unit for reinforced educative influence complained about the inappropriate behavior of the security services and even complained for use of physical aggression.

The people who have inflicted self-injuries or at least tried to do so are sentenced to disciplinary measure – solitary. Starting from the human aspect and special care for the people who want to self-injure, the NPM is concerned about this praxis of the Educative-correctional institution and believes that these people require more intense surveillance and help from the doctor who needs to help them to overcome the phases of inflicting self-injuries instead of sending them to solitary and putting them in a worse position.

During the follow up visit the National preventive mechanism inspected the kitchen. The kitchen was messy with many insects near the dishes, as well the spices which are used for lunch. The lunch was prepared without sufficient amount of spices. The NPM stated that the situation of the kitchen and the food is much worse compared to the first visit when the hygiene was on satisfactory level and the inventory and the dishes were clean and were useful.

During the follow up visit the NPM concluded that the educative process is not being implemented in the Educative-correctional institution Tetovo. During their first visit it was concluded that the right to education is not fulfilled in manner as stipulated in the legal regulations having in mind the fact that the primary and secondary education are mandatory. Especially concerning, regarding the education, is the remark of the services to the competent court bodies. Namely, during the inspection of the professional files it was noted that there was incredible information sent to the court for implementation of the educative process of the protégés in ECI Tetovo.

After the completion of the follow up visit the NPM submitted 9 recommendations to the educative-correctional institution as well as 4 recommendations to the Directorate for execution of the sanctions regarding the professional files and preparation of the reports to the court emphasizing the manner of informing about the implementation of the educational process. Upon the surveillance the Directorate for execution of the sanctions informed the NPM that the allegations are correct and that certain professional files contain information which wrongly informs the court regarding the educational process of the protégés in the ECI Tetovo.

Part of the delivered responses from the management of the ECI Tetovo confirmed the negative conditions with an explanation that this institution is trying to provide normal living conditions especially for the minors accommodated in the unit with reinforced influence, but the object does not meet the standards for accommodation of the juveniles who are sentenced with these measures. The juveniles in solitary receive reinforced surveillance and the children are daily visited by the doctor. There is reinforced surveillance for the people who inflict self-injuries. Regarding the complaints the NPM was informed that measures have been undertaken by the Educative-correctional institution Tetovo, as well as that there are appropriate remarks to the employees in the security sector.

Regarding the stated conditions the Directorate for execution of the sanctions stated that as the prison Skopje, this institution will also be part of the Project "Reconstruction of the penitentiary-correctional institutions in the Republic of Macedonia". A new object will be built that will have accommodating capacities, kitchen, health unit, center for visits, workshops and classrooms.

B. DEGREE OF IMPLEMENTATION OF THE ISSUED RECOMMENDATIONS

During the implementation of the follow up visits the NPM made a selection of the recommendations that were addressed to the bodies and institutions during the regular visits in 2011. The NPM believed that these recommendations will be implemented until the follow up visit. During the follow up visits not all the recommendations addressed to the places of deprivation of liberty were subject of assessment.

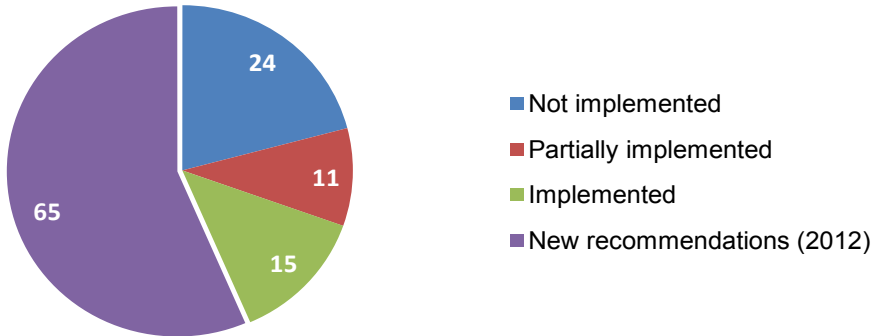
Beside the assessment of the degree of implementation of the recommendations from the previous separate reports, during the follow up visits the NPM appropriately addressed new recommendations (recommendations form 2012) in order to overcome or remove the identified risks and behaviors which may lead to torture or other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment of the people deprived of liberty.

Table – degree of implementation of the recommendations⁵⁸

Recomedations	PS Chair	PS Aerodrom	PS Drachevo	PS Gostivar	PS Kisela voda	Prison Skopje	ECI Tetovo
Not implemented	6	3	1	2	3	4	5
Partially implemented	3	1	0	1	1	3	2
Implemented	0	3	3	4	2	0	3
New recommendations	8	7	5	7	7	19	12

⁵⁸ The table presents the degree of implementation of the recommendations by body/institution – all the recommendations are presented regarding the visit of the place of deprivation of liberty, no matter whether the recommendation is issued to the body/institution or the competent ministry.

Degree of implementation of the recommendations issued by the NPM

Conclusion: During the follow up visits of the places of deprivation of liberty the NPM concluded that most of the recommendations are not implemented or are partially implemented (35 recommendations) whereas only 15 recommendations have been fully implemented by the appropriate bodies, institutions and competent ministries. The NPM identified new risks and behaviors according to which upon the follow up visits addressed a total of 65 recommendations in order to overcome the newly stated disadvantages and the previously not implemented recommendations in order to protect the people deprived of liberty from torture or other cruel, inhuman or degrading treatment and increase of the degree of fulfillment of their rights.

4 OPINIONS AND INITIATIVES

A. OPINION SUBMITTED TO THE MINISTRY OF INTERIOR

In 2012 the Ombudsman acting as National Preventive Mechanism pursuant Article 19(c) of the Optional Protocol of the Convention against torture and other cruel, inhuman and degrading treatment or punishment, the Law on Ombudsman and the Rules of procedure of the Ombudsman submitted several opinions to the Ministry of Interior on amending and adding of the bylaws (rulebooks) and internal acts of this Ministry.

The Ombudsman, acting as National Preventive Mechanism, in March 2012 submitted an **Opinion** to the Ministry of Interior of the Republic of Macedonia in line of amending and adding to the **Rulebook on general norms and standards that need to be obeyed in the facilities for detention of people in the police stations of general jurisdiction**. The Ombudsman – NPM expressed its satisfaction of the adoption of a Rulebook on the general norms and standards that need to be obeyed in the facilities for detention of people and believes that the unified norms for the facilities for detention of people in the police stations of general jurisdiction pursuant the established standards that respect the human rights, will significantly contribute to the decrease of the risks of possible torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment of the detainees. The opinion includes the minimal standards for accommodation of a detainee adopted by the European Committee on prevention of torture as well as positive examples and experiences of the countries in the region.

The National Preventive Mechanism believes that the detention should not be made in basement facilities or close to the storage rooms where the police's weapon is kept. The distance between the walls of the room should be at least 2m²,⁵⁹ and the room needs to fulfill the necessary protection and safety measures. Special attention should be paid to the protective measures and the materials of which the toilets are made; there should not be any objects that would present danger for the health and life of the detainee and the police officers. Appropriately, the NPM believes that the toilet seat should be made of metal (as in the example of the new rooms in PS Tetovo), the container should be inserted in the wall and should work on a button (as in the example of the new facilities in PS Tetovo and PS Kisela Voda), the mirror should be inserted in the wall and made of an unbreakable material (as in the example of the new facilities in Kisela Voda), and the toilets should not have any other objects that would put at risk the health and the life of the person (metal bars, shower hose, etc.).

The detention room should have a direct daylight as well as natural and artificial ventilation and heating, and to fulfill the necessary preconditions in order for the detainee to fulfill their right to night rest and to disable the video surveillance during the night hours. In each of the police stations of general jurisdiction the detention rooms should have numbers, and the same rulebook should regulate the general norms and standards for the rooms for interview with the people deprived of liberty.

⁵⁹ Having in mind the Recommendations of the European Committee on prevention of torture.

The NPM believes that in this line for full accomplishment of the norms and standards of Rulebook in praxis, there should be clear deadlines for construction or re-adaptation of the detainment rooms and to foresee the budget implications.

The Ombudsman – National Preventive Mechanism based on the data gained after the 24 preventive (regular and follow up) visits for the negative conclusions and insights in the disadvantages in the behavior and respect of the rights of people deprived of liberty in August 2012 submitted and Opinion to the Ministry of Interior of the Republic of Macedonia for amendments and adding to:

- **Rulebook on the manner of execution of the police works;**
- **Rulebook on behavior of the police officers with temporary confiscated and round objects, and**
- **Standard operative procedures for detention and behavior with the detainees**

The National preventive mechanism is the preparation of the proposal was led by the rights of the people deprived of liberty and the obligations which are contained in the Constitution of the Republic of Macedonia and the international documents of the domain of human rights ratified by the Republic of Macedonia. It mostly held to the European Convention on protection of the human rights (ECHR), the International pact for civil and political rights (IPCPR) and the UN Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, as well as other international documents and standards which regulate in detail the behavior and accomplishment of the rights of the people deprived of liberty.

Regarding the **Rulebook on the manner of execution of the police works**, the Ombudsman – National preventive mechanism (NPM) gave an opinion that there should be an authorized police officer – admission person for the people deprived of liberty and kept in the police stations instead of the head of the shift who according the Law on police has other obligations related to the execution of the police authorizations. After 24 regular and follow up visits the Ombudsman concluded that the existing decision where the head of shift is appointed as admission police officer is not appropriate. The NPM for most of the cases, especially in those police stations which cover bigger territories and where the scope of police works is significant, concluded that the head of shift is not able to perform the obligations of and admission officer having in mind the safety of the person deprived of freedom and the fulfillment of their rights. In line with providing continuous and direct supervision of the detainees in the police station and their protection from risks upon their safety and complete fulfillment of their rights, as well as increase of the direct liability for behavior with this category of people, the NPM believes that the role of the admission police officers should be separated from the role of the head of shift. This role should be given only to an appropriately trained police officer who will work and act only with the people deprived of liberty and all the people who have restricted freedom of movement: people who were called or brought in (in the cases of juveniles), apprehended or detained in the police station.

The NPM requested that the interview with the apprehended and detained people should always be made in a special interrogation room in order to prevent torture and to increase the personal integrity of the people deprived of liberty instead of in the offices of the police officers and the inspectors. The NPM also pointed that additional regulation of the right to meal and access to drinking water is necessary for the period of detainment in the police station. Furthermore, the NPM requested that this Rulebook should be harmonized with the Provisions of the Law on juvenile justice. The interview with the juvenile should always be made by the police officer for juvenile delinquency without the presence of other police officers. At the same time, the juvenile should be detained in a juvenile detention room, as stipulated in Article 109 of the Law on juvenile justice.

The NPM believes that if the person, after the termination of the detention, is not taken before the investigative judge, should be informed that they have the right to see the investigative judge in the competent court and to interrogate the legality of this act, within 30 days since they were let free. In case of detainment of a person under the influence of substances or alcohol the NPM requires mandatory checkup from a doctor who will confirm that the person can be placed in a detention room without risk of endangering the health and the life of that person.

The Ombudsman – National Preventive Mechanism concluded that there is a need for amendments or adding to the forms 7 (**Official note for apprehension of a person without a court order**) and 7-a (**Minutes for detention of a person**) from the Rulebook on the manner of execution of the police works.

The NPM requested that the form 7 (Official note for apprehension of a person without court order) to clearly state the place (address or location) of deprivation of liberty i.e. the place where the person was arrested, beside the date and time. The NPM believes that in this way a logical flow of the events would be provided – the time and place of apprehension would be clearly determined, as well as the time when the apprehended person was given to the admission police officer. In this manner there would be a clear determination of the time needed for transport of the person from the place where they were deprived of liberty to the organizational unit of MoI where the person was transferred to the admission officer. The NPM asked that instead of a note from the official person of the Ministry of Interior, this official note should offer detailed description of the event.

Furthermore, the NPM requested that the detention minutes (form 7-1) should also clearly state the date, time, street and place where the person was deprived of liberty and at the same time, the form should state the name and surname of the person/persons who take care of the fulfillment of the rights and the safety of the detainee during their placement in the police station. The NPM believes that the same form should contain the name and surname of the police officer who approved the detention.

The National Preventive Mechanism pointed that the Minutes for detention should be mandatory filled in the part for assessment of the physical and psychological state of the person. In that line, the admission officer, pursuant the concept of the minutes, will state the existence of visible injuries and visible signs of illness, mental disorders, alcohol in the blood or influence of substances. The NPM believes that the detention minutes (form 7-a) should mandatory include the obligation for the admission officer who will state that the person has visible signs of illness or will positively answer the question for a disease, if the person takes any drugs and the time interval for the administration of the drugs, as well as whether this person has the drugs within them and whether the person is under medical surveillance. If the answers are positive, then the admission officer must call a doctor.

Having in mind the different praxis in the way the form 7-a is filled (detention minutes) by the admission officers, the NPM requested from the Ministry of Interior to take manual filling for the form 7-a and unify the behavior of the admission police officers. This will disable the differences of the terms and the minutes and will decrease the risk of possible inappropriate, inhuman or degrading treatment with the detainees. The NPM requested that the manual should give clear directions in order to provide logical time flow of the events in order to provide that the maximum time limit for detention is respected (24 hours for an adult, 12 hours for a juvenile, starting from the moment of deprivation of liberty).

The Ombudsman – National Preventive Mechanism recommended the Ministry of Interior to have mandatory trainings for all the police officers for admission in line of their acknowledgment of the rights of the detainees and apprehended people, the obligations for their apprehension and detention, as well the management of the relevant forms (official notes and minutes), in order to harmonize the behavior. The NPM be-

believes that this liability stipulated in Article 10 of the UN Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment should be implemented on regular basis. It should include not only the admission officers, but also the other people who are in contact with the detainees pursuant to Article 25 paragraph 7 of the Rulebook for the manner of execution of the police works.

The NPM requested addition to the Rulebook regarding the adoption of new forms from the Ministry of Interior and asked for new forms to be introduced as it follows: *Official note for requested and given medical assistance of an apprehended or detained person/ Official note/minutes for fulfillment of the right to food and water/ Official note for direct surveillance over the detainee*. The NPM believes that by introducing these three forms the degree of respect for the rights of the people deprived of liberty will be increased.

The NPM believes that the Rulebook on the manner for execution of the police works⁶⁰ should additionally be reinforced with the system of adequate and effective measures in order to prevent the police officer of misuse of the weapon that is given to them for their official duties⁶¹. The NPM reminded the Ministry of Interior for the ruling adopted by the European Court of Human Rights for the case of Sashko Georgiev against the Republic of Macedonia in the part that "the states are expected to have high professional standards within the frames of their systems for implementation of the law and to be secure that the people who work in these systems fulfill the necessary criteria (see, *mutatis mutandis*, *Abdullah Yilma*, quoted, paragraphs 56-57). *Especially when the police forces are equipped with weapon, they should receive the necessary technical trainings and the selected agents who have the permit to carry weapon should be subject to a special control.*"⁶²

In that line, and having in mind that the above stated ruling of the court found that the country has violated Article 2 of the ECHR (right to life) and having in mind that pursuant Article 31 of the Law on police the police officer is authorized to carry weapon, the NPM believes that additional preventive measures should be undertaken in order to:

- a) reinforce the system of regular control of the psychological and physical competences of the police officer,
- b) establishment of a clear system for carrying weapon during and after the working hours,
- c) establishment of a clear system for the maintenance of the weapon in the facilities of the police station.

Regarding the **Rulebook on behavior of the police stations with temporarily confiscated and found objects**, the NPM concluded that there is irregular behavior in the maintenance of the temporarily confiscated objects in the offices of the inspectors in several police stations. This presents risk for the safety and health of the detainees and apprehended people. The NPM believes that the obligation for putting these objects in an appropriate room should be respected by the police officers and these objects must not be kept in their offices. In that line, the NPM proposed that each temporarily confiscated object should be kept in an appropriately equipped room in the police station of general jurisdiction and should be appropriately registered and marked. The room where the objects are kept should not be near the detention rooms or the interrogation rooms. Only the person liable for keeping and maintaining the registry of the temporarily confiscated objects should have access to the storage room for these objects. The temporarily confiscated weapon is kept locked in a separate metal safe that is in the room for these objects.

⁶⁰ Amendments in Article 223-227 of the Rulebook.

⁶¹ Sashko Georgiev against the Republic of Macedonia (appeal no. 49382/06) ruling of the ECHR, 19.04.2012.

⁶² Sashko Georgiev against the Republic of Macedonia (appeal no. 49382/06) ruling of the ECHR, 19.04.2012, paragraph 51.

The NPM believes that the MoI should give directions and have trainings for the police officers who are responsible for the registration of the temporarily confiscated objects. This would unify the behavior and would decrease the risks of possible misuse of these objects in line of their possible use, opposite the objectives of the Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

The NPM gave its opinion for amending of the Standard operative procedures for detention and procedure for behavior with the detainees. This document should be amended by regulating the question for surveillance of the person while in the toilet, having in mind their safety and privacy. The right to privacy and dignity do not allow presence of police officers while the person is in toilet.

The NPM requested this document to clearly state that the search can be performed only by police officers of the same gender, and during the search they should pay attention to the personal integrity and privacy of the person. The NPM asks for the confiscated subjects of the detained person to be kept in a separate room that is under the surveillance of the admission officer while the person is in the detention room.

Furthermore, if the detainee is visibly injured or complains for injury or pain, a doctor must be called. If the detainee has physical injuries, an ambulance vehicle should be called. Until the ambulance vehicle arrives, the person should receive first aid from a trained police officer.

The National preventive mechanism believes that according to the principles for human behavior with the people deprived of liberty and the international right for human rights, the detainee has access to food and access to drinking water. NPM recommended that the right to food and water should be protected and regulated by law, together with the other rights that are guaranteed to the people deprived of liberty. The NPM believes that the food should be provided by the budget of the Ministry of Interior, and the MoI should have a special budget item for this issue.

The Ombudsman acting as National preventive mechanism believes that it is extremely significant and necessary to have regulated access to clean drinking water. The NPM requests that the MoI should provide a special budget that will meet this need by providing bottled water for the detainees in the police station.

Besides the remark for regulation of the issue of drinking water and food for the detainees, the NPM gave its opinion on the need of calling a doctor in case of detention of a person under the influence of alcohol or other psychotropic substances. The doctor needs to confirm that the person can be placed in a detention room without being at risk of the health and life.

It must be underlined that the rooms which have video surveillance for the detainees, appropriate information must be placed. The detainee must be informed about the video surveillance having in mind the home and international standards for protection of the personal data.

B. OPINION TO THE MINISTRY OF JUSTICE

Pursuant to Article 30 of the Law on Ombudsman and Article 19 of the Rules of procedure of the Ombudsman, and pursuant to the competences stipulated in Article 3 of the Law amending and adding to the Law on Ombudsman regarding Article 19(c) of the Optional Protocol to the Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, the Ombudsman – National Preventive Mechanism submitted an **opinion** to the Ministry of Justice of the Republic of Macedonia regarding the **Draft Law on justice for children**.

The National Preventive Mechanism believes that this initiative will contribute to

improvement of the quality of this law in line with the decrease of the risks of possible torture and other cruel, inhuman or degrading treatment with the children deprived of liberty. At the same time the Ombudsman – NPM believes that this Draft Law on justice for children should reinforce the mechanisms for protection and surveillance of the children deprived of liberty according to the Minimal standard rules of the UN for administration of the juvenile justice (Beijing rules)⁶³. Namely, Article 116 does not regulate the police officer who will execute the procedure with a child and their calling, bringing or detaining into the police station. This article only refers to the provisions of the Law on Police. The NPM states that this decision does not offer additional protection of the child in the procedure before the Ministry of Interior because the Law on police, although stipulates that the police competences towards the juveniles should be made only by trained officers, yet allows that in certain situations for all the other police officers to execute the competences regarding the children. This leaves space for wider interpretation of the words “certain situations” referred to in paragraph 2 Article 37 of the Law on police.

The NPM during its regular and follow up visits to the police stations of general jurisdiction who are competent for detainment of children assessed that a part of them do not have a special inspector for juvenile delinquency who is appropriately trained. Therefore, the NPM requires full implementation of this international-legal standard according to the Law on justice for children, having in mind the objective of this Law and that is harmonization with the international standards for improvement of the legislation for the children, improvement of the protection of the children’s rights.

In the Republic of Macedonia in several police station the interview with a child that is under the suspicion of doing a deed that is regulated as a criminal act is made by a police officer trained for behavior with juveniles in the presence of the police officer who works in the same domain. Only in several cases, the conversation is made by the police officer for behavior with juveniles without the presence of other officials. According to the analysis and the data that NPM had at its disposal this situation is a result of two reasons: not all the police stations have an inspector on juvenile delinquency and not all the police stations have material conditions which allow interview with a child without the presence of other officials. Namely, in most of the police stations the trained inspectors do not have an office but they share one with the police inspectors in general or economic criminal. Only one of 38 police stations of general jurisdiction which according to the Decision adopted by the Minister of Interior have the competence for detainment, has a separate room for interview with a juvenile (PS Kisela Voda), and the other police station during the visit of the NPM the readjustment of a certain room that would be used for interviews with children was in progress (PS Debar). In that line the NPM believed that the bill should be amended because the conversation with the child should be made only by a police officer who is appropriately trained for that, and without the presence of other police officers.

The NPM requested a financial reconstruction for separate and equipped rooms for detainment of children in the police stations of general jurisdiction. According to the analysis of the preventive visits made by the NPM only 2 police stations (PS Veles and PS Kisela Voda) have equipped separate rooms for detainment of a juvenile, apart from the room for detainment of adults.

The NPM issued its opinion in the part of defining what the best interest is for the child. Based on the insights of the visits it is necessary to determine that “it is in the best interest of the child not to be permanently and continuously separated and lonely because it could influence its normal psychological and physical development”. The accommodation of the children in detention apart from the adults is an international and legal standard, as well as obligation that are stipulated on Article 10 of the

⁶³ art.12.1 of the United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (“The Beijing Rules”), adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985.

International pact of civil and political rights. However, in certain situations when it is in the interest of the child the NPM thinks that there could be exceptions that refer only to daily and temporary contacts with carefully chosen younger adults. These exceptions refer only to the contacts and the inclusion in the shared activities, but no to the part of accommodation of the child.

The NPM believes that in long term the child's deprivation of liberty, including the apprehension, should be made only in separate institutions for children deprived of liberty, that include trained staff and policies and practices which would focus their attention to the behavior with the children.

It should be underlined that the Ombudsman – National Preventive Mechanism did **not receive any feedback for its opinions submitted to the Ministry of Interior and Ministry of justice**. Thus, the Ombudsman – National Preventive Mechanism does not know what is the degree of consent and acceptance of the proposed amendments and additions.

C. OPINIONS TO THE BODIES AND INSTITUTIONS

The Ombudsman – National Preventive Mechanism pursuant to the conclusions in the reports asked for amendments in the Rulebook and the house orders in the Reception center for foreigners and amendment of the Rulebook on video surveillance in the prison Bitola.

The individual report of the Ombudsman – National Preventive Mechanism upon the visit in the Reception center for foreigners asked for amendments in the Rulebook and the house orders in the Reception center. The National Preventive Mechanism pointed that the mandatory medical checkup of the person upon the admission in the center to be executed within 24 hours after the admission. At the same time, the NPM asked for increase of the duration of the daily outdoor walk from one to two hours applying the same standard stipulated in the Law on execution of sanctions. Furthermore, the NPM requests for clear definition of the separate conditions under which the foreigner can use the telephone in the center as well as increase of the time of the visit to one hour. The NPM believes that the isolation in a separate room should be regulated with the Law on police as means for use of force and this rulebook should additionally regulate the manner for use of the isolation.

In the request from the MoI to the Republic of Macedonia upon the report, the Ministry informed the Ombudsman – NPM that they have requested for an opinion from the competent services in the MoI asked to be informed to what level does the Ministry accepts the proposed amendments of the rulebook and house order. The NPM was informed that the proposed amendments for the rulebook and the house orders of the Reception center for foreigners are accepted and are being implemented.

The NPM submitted a request to the management of the prison Bitola to amend the Rulebook on the surveillance in order to exclude the sleeping rooms in the admission closed unit and the closed unit (Article 2 of the Rulebook). The principle of the PCI prison Bitola informed the NPM that there have been amendments and additions to the rulebook pursuant the request and the video cameras were removed from these two rooms for accommodation of convicted people⁶⁴.

⁶⁴ More on this request and the analysis of the conditions can be read in the part of description of the conditions encountered in the penitentiary-correctional institutions.

5 MARGINALIZED AND VULNERABLE CATEGORIES OF PEOPLE IN THE PLACES OF DEPRIVATION OF FREEDOM

Roma deprived of liberty

Especially vulnerable is the situation and the conditions of the Roma people in the places of deprivation of liberty. During the visit of the closed unit in the prison Skopje the NPM, at their request, had interviews with four people representatives of the Roma ethnic community accommodated in the same room. During the conversation the NPM received serious complaints for physical ill-treatment. Moreover, according to their statements the other convicted people in the closed unit forced them to work. Namely, these people underlined that they perform the regular work for all the convicted people accommodated in this unit. The NPM believes that this situation, no matter whether voluntary or not, cannot be allowed and is contrary to the schedules prepared by the re-socialization center. Regarding the physical ill-treatment there was an evident fear among these people while they were talking privately to the representatives of the NPM and the constantly repeated that they fear revenge because they decided to talk about this problem. One of the persons complained that the day before the visit he was beaten and maltreated by the other convicted people (accommodated in the other room of the closed unit). Another person, although accommodated in the closed unit several days ago, complained that they were beaten and hit by other convicted people and had scratches on the back. While the interview was ongoing, several people tried to enter the room and to check whether the former ones are complaining for violence. This led the NPM to suspicion about future violence. The NPM believes that this happens to them because of their ethnicity i.e. because they are representatives of the Roma community.

In line with the preventive activities the NPM immediately called the competent official in order to discuss the problem and to find an appropriate solution.. Also, the NPM talked about this problem with two of the instructors (responsible for the closed and admission unit). One of the instructors confirmed that they found out about this situation on the same day when the convicted persons complained to the NPM and had already prepared an official note for the security service and request for transfer of the convicted people from the closed unit to another part of the prison.

The NPM requested all the prison services to work in coordination in order to timely remove the cases of ethnical, religious or other type of discrimination of a certain population in the prison and in line with prevention of the possible risks of torture or other cruel, inhuman or degrading treatment. The lack of preventive or reactive measures in the cases of violence between the convicted people from the prison services (passive prevention and/or lack of efficiency in protection) can reach the degree of violation of the right to protection of torture and other inhuman or degrading treatment which is protected in Article 3 of the European Convention on Human Rights.

The NPM recommended the management of the prison Skopje to establish a physical presence and surveillance of the security sector for 24 hours in order to de-

crease the possible risks of violence among the convicted people. However, this recommendation was only partially accepted by the management of the prison and they explained that there is a physical presence of a representative of the security sector in the period of 22.00 – 08.00 hours whereas in the other part of the day the surveillance and control are performed over the regular, everyday activities.

During the visit of the prison Strumica the NPM had a conversation with a group of convicted people from the Roma ethnic community who complained to ill-treatment, as well as degrading from concrete people employed in the security service. In that line the NPM informed the management of the prison that there are complaints on physical ill-treatment from concrete employed people in the security service and the management informed that there has been already a disciplinary procedure against one of the officials due to allegations on physical ill-treatment whereas that for the other official there have never been any complaints. The principle informed the NPM team that whenever they receive this type of information they initiate investigation and procedure, but there is solidarity between the officials who usually perform this kind of physical ill-treatment out of the reach of the video cameras installed in the prison.

The NPM refers to the Committee's (CPT) recommendations that security sector is obliged to take care of the people, and this includes the liability to protect them from other convicted people who want to harm them. This problem requires that the prison staff should be on a level to perform its work and the tasks of supervision in an appropriate manner. The prison staff needs to react on the signs of trouble and to be appropriately trained in order to intervene when necessary⁶⁵.

The NPM assessed as especially vulnerable the situation with the Roma people accommodated in the school unit in PCI Idrizovo. The school unit is intended for convicted people who have not completed the primary and secondary education and a unit where they should complete the educational process. In praxis, this unit mostly accommodated the convicted representative of the Roma community.

During the conversations with the people in the school unit it was pointed out that the relation of the employees in the security sector was deemed as incorrect. In certain situations the former stated that they have been insulted by the employees in the security sector on ethnic base and because most of the people accommodated in this unit are users of social aid. The team of the NPM was a direct witness of incorrect behavior of one of the officials of the security sector.

The people consume the meals in the rooms where they sleep. The school unit does not have a separate living room, and the people spend most of the day in their bedrooms or the shared hall. Only one of 72 people who serve prison in the school unit had working engagement. These people spend most of the day in their rooms and the shared hall within the unit.

The NPM marks the accommodation and the condition of the Roma people in the school unit of PCI Idrizovo as degrading, bearing in mind that in the rooms and the hall where the people spend most of the day (22 hours) there is extreme lack of hygiene. There is overcrowding and the basic minimal standards for accommodations of people deprived of liberty are not fulfilled. The people deprived of liberty believe that the behavior of the employees in the security sector is incorrect due to their ethnicity.

⁶⁵ paragraph 27, Excerpt from the 11th General report (CPT/Inf(20017)16).

Convicted people – narcotics abusers

During the visit of the penitentiary-correctional institutions the NPM concluded that most of them use the methadone therapy for the narcotics abusers, but none of the institutions undertakes other measures or implement programs in line of decrease of the damages.

Especially critical is the situation of the accommodation of the abusers of narcotics who serve prison in PCI Idrizovo – Skopje in the special methadone center with a professional team that is responsible for treatment and administration of therapy to 128 users of methadone therapy. The methadone users have special charts, and the people sign agreement in which they express consent for inclusion in the therapy and are obliged to have everyday control of the urine.

The NPM concluded that these people are being segregated from the remaining inmates because most of them are accommodated in the prison stationary. Although the stationary is foreseen for hospitalization of the inmates, the NPM assessed that most of the inmates there are those who use methadone therapy. Appropriately, the people accommodated there are not ill people who require medical care; on the contrary, they are separated and accommodated in a separate building because of their condition – narcotics abusers.

In that way there is a direct discrimination of this category of inmates and their segregation. They are in very unbeneficial position and they are accommodated in very bad conditions and separated from the other inmates only because of their health condition – users of methadone therapy. The NPM was concerned that the users of methadone therapy receive their medical treatment in very inappropriate conditions separated from the other inmates and accommodated in worse conditions compared to the other accommodating capacities. Pursuant to the recommendation no. R (98)73 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to the member-states regarding the ethical and organizational aspects of the health care in the prison *“The care of prisoners with alcohol and drug-related problems needs to be developed further, taking into account in particular the services offered for drug addicts, as recommended by the Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group). Therefore, it is necessary to offer sufficient training to medical and prison personnel, and to improve co-operation with external counselling services, in order to ensure continuing followup therapy on discharge to the community”*⁶⁶.

Convicted people with mental disorders

The condition of the convicted people (inmates) who suffer mental disorders is especially worrying in PCI Idrizovo Skopje. The NPM, with the external collaborator – psychiatrist, during their interviews with convicted people concluded that in PCI Idrizovo there are people with psychological difficulties who have problems with paranoid thinking. Part of them has partial incompetence and one of the people has been assessed with psychological problems since 2008.

For one of the persons who had suicidal intentions there was a clear notation of their disorder, the psychological findings and the measures which were undertaken in the medical chart. This person was issued with solitary confinement because of self-inflicted injuries and the doctor confirmed that the person can be placed in solitary. The NPM is concerned about the issuance of the measure of solitary confinement to a person that has dissocial disorder and a person that inflicts self-injuries. Although the

⁶⁶ Recommendation No R (98) 7 concerning the ethical and organisational aspects of health care in prison.

chart shows that the person was daily checked by a doctor while in solitary, the NPM believes that the suicidal intentions should not be punished with a solitary, but these people should be under reinforced surveillance and psychiatric care.

The people with mental diseases are accommodated in several units in PCI Idrizovo in Skopje. The NPM reminded the management of the institution and the Directorate for execution of sanctions of the European Prison Rules *"Specialised prisons or sections under medical control shall be available for the observation and treatment of prisoners suffering from mental disorder or abnormality and special attention will be paid on prevention of suicides"*.⁶⁷ At the same time, the Recommendation R(98) 73 of the Committee of Ministers to the member states regarding the ethical and organizational aspect of the health care in the prison should be taken into consideration: "In cases of convicted sex offenders, a psychiatric and psychological examination should be offered as well as appropriate treatment during their stay and after. Prisoners suffering from serious mental disturbance should be kept and cared for in a hospital facility which is adequately equipped and possesses appropriately trained staff. The decision to admit an inmate to a public hospital should be made by a psychiatrist, subject to authorization by the competent authorities."

The NPM unfortunately concluded that due to the inexistence of appropriate material and technical preconditions, Article 128 of the Law on execution of the sanctions is not being implemented as well as Article 31 of the Law on mental health i.e. when the inmates during their sentence will show signs of mental disease or mental disorder confirmed by a psychiatrist, the competent authorities for execution of the sanctions does not send them to an appropriate health institution for further care. These people, besides the remarks in the international documents and the existing internal legal framework, the serve prison in the regular units of PCI Idrizovo, Skopje and some of them are temporarily placed in the arrest unit located in the Clinic center in Skopje.

Convicted people with disability

Especially concerning was the situation in PCI Idrizovo where the people with disability are accommodated in extremely inhuman and degrading conditions. They are accommodated in worse conditions compared to the other inmates. The NPM believes that this situation can be a base for their discrimination due to inexistence of a factual unequal behavior leading to exposing these people in unjust, degrading and inhuman behavior compared to other people in similar situation.

The NPM was extremely concerned about the inappropriate relations of the services (security services, the instructor and the health service who are responsible for the open unit) who allowed a person with disability and amputated leg to be accommodated in a shared room in the unit without any preconditions for accommodation and living in prison conditions⁶⁸. During the visit of the admission unit the NPM encountered a female inmate who has leg prosthesis and has a very limited individual movement, thus depends on the help of the remaining inmates. The NPM believes that this person does not have the necessary conditions for accommodation and live in PCI Idrizovo – Skopje.

This behavior and the lack of appropriate preventive measures is assessed by the NPM as degrading and inhuman and contrary to the liabilities stipulated in several

⁶⁷ Item 47.1 of the European Prison Rules.

⁶⁸ This room was closed upon the request of the NPM

international acts: the European Convention on Human Rights⁶⁹ and especially the Convention of the rights of people with disability: "States Parties shall ensure that if persons with disabilities are deprived of their liberty through any process, they are, on an equal basis with others, entitled to guarantees in accordance with international human rights law and shall be treated in compliance with the objectives and principles of this Convention, including by provision of reasonable accommodation. During the accommodation of the convicted people with disability, the NPM asks for obedience of the right to "reasonable adjustment" and this means necessary and appropriate modification and adjustment without causing inappropriate burden, if necessary, to provide the people with disabilities the same human rights and essential liberties on equal ground with the others⁷⁰.

People detained in police stations – alcohol abusers

The NPM concluded that in the cases when the detained people in the police stations show higher levels of alcohol in their blood, in some of the situations a doctor was not called by the head of the shift or another competent official, although in the detention minutes it was stated that the people showed visible signs of drunkenness. In one case, the detainee showed signs of visible drunkenness (high percentage of alcohol in the blood of 3,05%) however the official who signed the minutes made an assessment that a doctor was not needed (PS Kavadarci). In four of the folders for detainees in PS Delchevo it was assessed that the people were drunk in the limits of 1,50% to 3,30%; however, in none of these cases doctor was called by the head of shift although the detention minutes clearly showed that these people were drunk.

In certain police stations in cases of detention of people with visible injuries or high degree of alcohol doctor is called for prevention and they should assess the health condition of the detainee (example: PS Struga, PS Gjorche Petrov, and others). In one case of a detainee that had 1,76% alcohol, a doctor was called and minutes were made for the right to doctor and the registry for called, brought or detained people stated that the person fulfilled their right to medical care (PS Kratovo). In another case the NPM assessed that the person showed need of doctor due to existence of visible injuries and condition of drunkenness, so ambulance was called. This can be seen in the note that has the sign and seal of the doctor (PS Gevgelija).

The NPM believes that the police station must call a doctor when there is a high level of alcohol in the blood of the detainee, no matter whether this person requires medical health in order to act preventively for timely protection of the health of the person deprived of liberty. If the drunken person will not use the right to a doctor, this should be appropriately noted by the medical team and the police officers.

⁶⁹ The NPM refers to the ruling of the European Court of Human Rights in the case D.G. v. Poland (no. 45705/07). The applicant who was in wheel chair and had several other health problems complained for the conditions in the prison which were inappropriate with their health. This person especially complained that the material conditions were not adjusted for people in wheel chairs. This caused serious problems regarding the access to the toilets, and had an additional problem with the overcrowding and sharing the room with smokers. The European Court of Human Rights ruled that there are violations in Article 3 of the Convention, especially bearing in mind the material conditions in the prison from the aspect of the special needs that this person had.

⁷⁰ Art. 14, para. 2 regarding Art. 2 – UN Convention for rights of people with disability, ratified in the Republic of Macedonia in December, 2012.

6 GENERAL RECOMMENDATIONS

The Ombudsman – National Preventive Mechanism, pursuant to its authorizations which are stipulated in the OPCAT and the Law on Ombudsman, after each visit submitted a separate report with a detailed analysis of the conditions and concrete measures for improvement of the disadvantages and removal of identified risks. The recommendations contained in this annual report are general, according to the conditions and the trends encountered during the regular and follow up visits in 2012, in order to reach preventive actions of the competent state bodies.

Recommendations for improvement of the cooperation:

- The bodies and institutions should reinforce and deepen the cooperation with the Ombudsman – National Preventive Mechanism in the part of delivery of timely and qualitative responses in the separate reports.
- Increase of the degree of implementation of the recommendations of the National Preventive Mechanism addressed to the places of deprivation of liberty and competent ministries.
- The bodies of the state administration should deliver responses regarding the opinions and initiatives submitted by the NPM amending and adding to the legal framework which refers to the conditions, behavior and accomplishment of the rights of the people deprived of liberty.

Recommendations for the police stations:

- The timely and efficient investigation for the allegations and physical ill-treatment and impossibility to fulfill the rights in the police procedure by the people deprived of liberty.
- Continuation of the process of reconstruction of the detention facilities in the police stations according to the action framework in order to fulfill the minimal international standards for accommodation and protection of the people deprived of liberty.
- The old rooms which are not used in the police stations should be appropriately and visibly used for other intentions in order to avoid any type of misuse in the reactions of the people deprived of liberty.
- During the design and construction of the toilets in the new detention places the safety risks should be taken into consideration.
- Placing access ramps on the entrance in the police stations as well as the entrance in the detention rooms will show sensitive approach to the vulnerable categories of people as well as fulfillment of the provisions of the UN Convention on the rights of people with disabilities.
- The police stations that have been determined as detention places should be appropriately equipped with new transport vehicles which fulfill the safety measures for transfer of people deprived of liberty.

- The interview with the people deprived of liberty should be made in separate rooms in the police stations and that should be praxis especially in the places where new interrogation rooms have been constructed with video surveillance and other safety measures.

- Timely information and advice should be given to the people deprived of liberty, as well as fulfillment of the other rights when detained in police station, with a special emphasis on the fulfillment of the right to doctor of the people who have visible injuries or signs of illness, drunkenness or are under the influence of psychotropic substances. A doctor must be called, even in cases when the person does not require medical help, in order to provide prevention and protection of the health of the person deprived of liberty.

- The right to food and water should be regulated by law together with the remaining rights that are guaranteed to the people deprived of liberty, instead of being regulated with an internal act. The fulfillment of these rights should be noted by filling an official note.

- Fully detailed and timely filing of records regarding the arrested and detained persons, with a special emphasis on the Minutes of detention and the Minutes on advice and fulfillment of the right to defense and other rights. The logical flow of events should be taken into consideration, starting from the time of deprivation of liberty until the detention in the police station, in order to rightly assess the total duration of the deprivation of liberty.

- Unification of good practice in the way of keeping registers and records and treatment of persons deprived of their liberty at the territory of the Republic of Macedonia.

Recommendations for the penitentiary-correctional institutions:

- The National preventive mechanism points to the need of creation of real conditions for full implementation of the European prison rules and other relevant international standards, as well as full implementation of the Law on execution of the sanctions into praxis.

- In order to prevent possible events of torture or other forms of cruel, inhuman or degrading treatment it is necessary to undertake measures for prevention of physical violence and infliction of self-injuries, as well as timely investigation of all the circumstances upon the individual complaints and event of violence of the detainees and inmates. The country must undertake serious and concrete measures in line of decrease of the impunity and assessment of the liability of the possible doers.

- The establishment of a system of continuous trainings of the employees in PCI, with an emphasis of the trainings for the employees in the security sector in line with professional, ethical and non-violent behavior with people deprived of liberty, obedience of the human rights and allowed use of force.

- Improvement of the material conditions for accommodation of the inmates and detainees with obedience of the minimal international recommendations and internal standards and decrease of the overcrowding in the penitentiary-correctional institutions.

- Establishment of admission units in all the penitentiary-correctional institutions which would be physically separated from the other units in order to enable qualitative process of admission and adjustment, as well to decrease the level of criminal during the admission.

- Providing continuous, qualitative and timely health protection through improvement of the access and the conditions of the treatment, and pursuant to the rules of the UN, to the European prison rules, recommendations of the Council of Europe and

the recommendations of the World Health Organization.

- Providing qualitative and diverse meals for the detainees and convicted people that will meet the needs and the energy value of the meals foreseen by law. To establish a separate regime of meals (diets) for the ill people.
- To provide conditions for unobstructed completion of the primary and secondary education pursuant to the Law as well as establishment of programs for professional education of the inmates.
- Creation of necessary material preconditions in line with the motivation of the convicted people to increase their working engagements as a basic stimulator of the process of re-socialization because this represents basic function of the penitentiary-correctional institution.
- Respect for the international standards and recommendations in the domain of the conditions for accommodation and life of the inmates with special needs and establishment of the praxis of the principle of "reasonable adjustment".
- Acting, treatment and accommodation of the inmates and apprehended people with mental disease pursuant the European prison rules, the recommendation R(98)73 of the Committee of ministers of the council of Europe and the Law on execution of sanctions.
- The right to outdoor stay should be fulfilled daily for all the categories of people, pursuant to the legal regulations.
- Increase of the number of employees in the penitentiary-correctional institutions pursuant to the acts of systematization, especially in the security sector, the re-socialization sector and the health-care sector.
- Registration of the people deprived of liberty especially in the part of filling of the registers which contain the application of the use of force, through mandatory registration of any use of the means of tying and separation.

Recommendations for the psychiatric hospitals:

- Improvement of the material conditions in line with meeting the standards: reconstruction of the old objects for accommodation, improvement of the toilets and bathrooms and adjustment for this category of people, providing new beds and mattresses for sleeping of each patient in the psychiatric hospital, as well as improvement of the heating and ventilation in the accommodation rooms.
- Decrease of the overcrowding in some of the units in the psychiatric hospitals, and the units for urgent psychiatry and the acute units, where only disturbed and violent patients should be accommodated, and not people with long-term chronic condition that are more stable.
- The psychiatric hospitals should be appropriately structured and equipped with staff that will meet the treatment, rehabilitation and care needs of the patients as well as implementation of continuous education of the medical and non-medical staff for human rights and human treatment with the people who have mental diseases.
- The Ministry of Health in coordination with the psychiatric hospitals should prepare information for the Ministry of Justice regarding: the application (or non-application) of the provisions in Article 59 of the Law on non-litigation procedure and implementation of Article 66 of the La on non-litigation procedure.
- Appropriate and correct application of the adopted protocols on mobilization of the patients: establishment of new facilities for mobilization that will meet the standards, timely registration of the physical immobilization and while one person is physical immobilized there should be no other people who are under surveillance but not immobilized.

- Obedience for the legal provisions in the part of providing consent from the person during their voluntary admission in the psychiatric hospital, as well as obedience of the legally regulated procedure for forced hospitalization.
- Continuous efforts for motivation of the patients in line with their inclusion in the occupation and working therapy.
- Improvement of the control of quality and quantity of the food in order for the patients in the psychiatric hospitals to receive appropriate meals with the necessary energy values.

Recommendations for the other visited places:

- Improvement of the conditions for accommodation in the Reception center for foreigners of the Ministry of Interior, providing more qualitative and timely health care, keeping appropriate data according to the law and house order, and especially regarding the registry for use of force, implementation of a written protocol of acting in case of physical violence and incidents among the people in the reception center, as well as timely and appropriate information of the foreigners for their rights and conditions of the accommodation by providing information in the house order in a legible language.
- Reconstruction, maintenance and regular heating of the rooms and stay in the PI for care of children with social and educational problems "Skopje", mandatory undertaking of all the legal measures in the cases of activities which have elements of criminal act and mandatory investigation and interrogation for every complaint filed by the juveniles for physical and sexual abuse. This should be done in order to initiate an appropriate procedure and liability. The NPM requests that this institution should receive only juveniles who have educational and social problems, but not and juveniles who made actions with elements of crime, in order to overcome the possible negative influence for future criminal deeds.
- Improvement of the material conditions for accommodation of people with obstacles in the intellectual development in the special institution in Demir Kapija, providing unobstructed access of the users to all the objects and services of the institution, by reasonable adjustment. When administering contraceptive means to the users, consent from the guardian or the user is necessary. The NPM requested increase of the organizational activities outside the institution in order to include the users into the community, as well as the process of de-institutionalization to be made according to the principles and goals of the National strategy for de-institutionalization (2008-2018) by continuous decrease of the users of this institution.

Annex 1: Overview of the activities of the National Preventive Mechanism in 2012

- Preventive visits

Date	Place	Activity	Participants	Organizer
06.02.2012	Skopje	NPM visit – public institution for care of children with social problems – Skopje	two counselors of the NPM	NPM
13-15.02.2012	Skopje	Trilateral meeting of the NPM Slovenia, Albania and Macedonia	three counselors of the NPM, representatives NPM Slovenia and NPM Albania	The NPM in cooperation with Council of Europe
14.02.2012	Skopje	NPM Visit – Police Station Karposh	three counselors in the NPM, NPM Slovenia and NPM Albania	NPM
24.02.2012	Skopje	NPM visit – Police station Centar	two counselors in the NPM	NPM
28.02.2012	Sveti Nikole	NPM Visit – Police station Sveti Nikole	two counselors in the NPM	NPM
20-21.03.2012	Geneva, Switzerland	Thematic workshop: "Monitoring for the risk of ill-treatment or torture during the immigration removal process –key issues facing the NPM's"	Anica Tomshikj – Stojkovska	Council of Europe European NPM Project
20.03.2012	Radovish	NPM Visit – Police Station Radovish	two counselors in the NPM	NPM
05.04.2012	Struga	NPM Visit – PCI of open type Struga	three counselors of NPM	NPM
10.04.2012	Skopje	Presentation of the role and the work in front of the representatives of the Ombudsman from Montenegro	NP and three counselors of the NPM	NPM
19.04.2012	Strumica	NPM Visit – Prison Strumica	three counselors in the NPM	NPM
23-24.04.2012	Skopje	Working visit of the Spanish NPM to Macedonia	three counselors of the NPM	Twinning project in cooperation with the Ombudsman in Macedonia
23.04.2012	Kavadarci	NPM Visit – Police Station Kavadarci	two counselors of the NPM, two counselors from the Spanish Ombudsman	NPM
30.04.2012	Kratovo	NPM Visit – Police Station Kratovo	two counselors of the NPM	NPM
03.05.2012	Tetovo	NPM Visit – Prison Tetovo	three counselors of the NPM	NPM
22-23.05.2012	Shtip	NPM Visit – PCI Shtip	three counselors of the NPM	NPM
30.05.2012	Skopje	Presentation of the Annual Report of the NPM, 2011	The Ombudsman and three counselors of the NPM	NPM
31.05.2012	Debar	NPM Visit – Police station Debar	three counselors of the NPM	NPM
05-07.06.2012	Tirana, Albania	Trilateral meeting of the NPM Slovenia, Albania and Macedonia and visit to the Psychiatry clinic	Donche Boshkovski	Ombudsman of the Republic of Albania in cooperation with the Council of Europe
11-15.06.2012	Madrid, Spain	study visit of the NPM of Spain, visit to a police station, center for juvenile delinquency and prison	Merita Aliu – Alili	Twinning project in cooperation with the Ombudsman of the Kingdom of Spain

12-13.06.2012	Belgrade, Serbia	Thematic meeting: "Illegal immigrants, Frontex and the role of the NPM"	Donche Boshkovski	Council of Europe European NPM Project
26.06.2012	Gevgelija	NPM Visit to the Police Station – Gevgelija	two counselors of the NPM	NPM
28.06.2012	Delchevo	NPM Visit Police station – Delchevo	three counselors of the NPM	NPM
05.07.2012	Skopje	NPM follow up visit – police station Chair	two counselors of the NPM	NPM
06.07.2012	Skopje	NPM follow up visit – police station Aerodrom	two counselors of the NPM	NPM
12.07.2012	Skopje	NPM follow up visit – prison Skopje	three counselors of the NPM	NPM
19.07.2012	Skopje	NPM Visit – Police station Gjorche Petrov	three counselors of the NPM	NPM
26.07.2012	Skopje	NPM Visit – Admission center for foreigners	three counselors of the NPM	NPM
29.08.2012	Struga	NPM visit – police station Struga	two counselors of the NPM	NPM
13.09.2012	Skopje	NPM follow up visit – police station Drachevo	two counselors of the NPM	NPM
14.09.2012	Veles	NPM follow up visit – Educational-correctional institution Tetovo	three counselors of the NPM	NPM
18.09.2012	Gostivar	NPM follow up visit – police station Gostivar	two counselors of the NPM	NPM
18-20.09.2012	Paris, France	Training: Dealing of the mediators and the Ombudsman with the phenomenon on migration	Anica Tomshikj – Stojkovska	Association of Ombudsmen's of the Mediterranean
19-20.09.2012	Skopje	Working visit of the Spanish NPM to the NPM of Macedonia	two counselors of the NPM	Twinning project in cooperation with the Republic of Macedonia
24.09.2012	Skopje	Memorandum between the Ombudsman of the Republic of Macedonia and the Association of psychiatrists of the Republic of Macedonia	/	/
01.10.2012	Prilep	NPM Visit – Prison Prilep	three counselors of the NPM	NPM
03-04.10.2012	Skopje	Conference: National institutions for human rights and promotion and protection of the human rights in Macedonia and Western Balkans	Ombudsman Ixhet Memeti, Anica Tomsikj – Stojkovska and Donche Boshkovski	NGO Studiorum
12.10.2012	Skopje	NPM Visit – Police station Gazi Baba	three counselors of the NPM	NPM
18.10.2012	Bitola	NPM Visit – prison Bitola	three counselors of the NPM	NPM
30 и 31.10 и 01.11.2012	Skopje	NPM Visit – PCI Idrizovo	three counselors of the NPM + psychiatrist	NPM
05.11.2012	Skopje	Round table: the situations with the human rights in the institutions for deprivation of liberty – one year since the establishment of the NPM	Anica Tomsikj – Stojkovska and Donche Boshkovski	Helsinki committee on human rights in the Republic of Macedonia
08-09.11.2012	Skopje	NPM Visit – Psychiatric hospital Skopje	three counselors + psychiatrist	NPM

20.11.2012	Demir Hisar	NPM Visit – Psychiatric hospital Demir Hisar	three counselors + psychiatrist	NPM
27.11.2012	Negorci, Gevgelija	NPM Visit psychiatric hospital Negorci, Gevgelija	three counselors + psychiatrist	NPM
06.12.2012	Skopje	NPM follow up visit police station Kisela Voda	two counselors of the NPM	NPM
20.12.2012	Demir Kapija	NPM Visit – Special institution Demir Hisar	three counselors + psychiatrist	NPM

Анекс 2/ Aneks 2/ Annex 2:

Избор на фотографии од спроведените посети во 2012 година – позитивни и негативни примери/ Përzgjedhje e fotografive nga vizitat e realizuara në vitin 2012 – shembuj pozitiv dhe negativ/ Selection of images from the visits completed in 2012 – positive and negative examples

Позитивни примери/Shembujt pozitiv/Positive examples

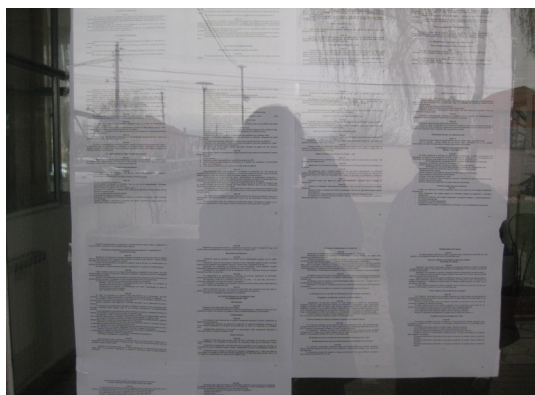
фото/Foto/Photo:

Полуотворено и отворено одделение во Затвор Прилеп/ Reparti gjysmë i hapur dhe i hapur në Burgun Prilep/ Semi-open and open unit in the prison in Prilep

фото/Foto/Photo:

Просторија за задржување лица и просторија за разговор со приведени и задржани лица во ПС Карпош/ Hapësira për mbajtjen e personave dhe hapësira për bisedë me persona të arrestuar dhe të mbajtur në SP Karposh/ Detention facility and room for interview with detained and apprehended people in PS Karposh

фото/Foto/Photo:

Новиот Куќен ред за осудени лица јавно истакнат на достапно место во КПД Струга, со што им се овозможува лесен увид на осудените лица до правата, обврските и погодностите/ Rendi i ri i shtëpisë i theksuar në vend publik dhe i arritshëm në ENK Strugë, me çka personave të dënuar u mundësohet pamje e lehtë deri te të drejtat, obligimet dhe favorët/ The new house rules for the convicted people publicly placed on an available place in PCI Struga, thus enabling an easy access to the inmates regarding their rights and obligations

фото/Foto/Photo:

Амбуланта, соба за лекарски преглед и стоматолошка ординација во КПД Штип/ Ambulanca, dhoma për kontroll mjekësor dhe ordianca stomatologjike në ENK Shtip/ Ambulance, room for medical checkup and dentist's office in PCI Shtip

фото/Foto/Photo:

Училища во Јавната установа за згрижување деца со воспитно- социјални проблеми - Скопје/ Klasa në Institucionin Publik për Përkujdesin e Fëmijëve me Probleme Edukative-Sociale – Shkup/ Classroom in the public institution for care of children with educational and social problems – Skopje

фото/Foto/Photo:

Реновиран тоалет во одделение за лекување од зависност од алкохол и новата трпезарија во Психијатриска болница Негорци/_Tualeti i rinovuar në repartin për mjekim nga varësia e alkoolit dhe dhoma e re e ngrënies në Spitalin Psikiatrik Negorcë/ Reconstructed toilet in the unit for treatment of abusers of narcotics and alcohol and the new dining room in the Psychiatric hospital Negorci

Негативни примери/Shembuj negativ/Negative examples

фото/Foto/Photo:

Простории за колективно сместување осудени лица во отвореното одделение во КПД „Идризово“-Скопје (затворени по интервенција на НПМ)/ Hapësira për vendosje kolektive të personave të dënuar në repartin e mbyllur në ENK “Idrizovë” – Shkup (është mbyllur pas intervenimit të MPN-së)/ Facilities for collective accommodation of inmates in the open unit in PCI Idrizovo – Skopje. (closed after the intervention of the NPM)

фото/Foto/Photo:

Просторија за сместување во затворено одделение во КПУ Затвор Скопје и пренатрупана просторија во полутворено одделение во КПУ Затвор Струмица/ Hapësira për vendosje në repartin e mbyllur të ENK – Burgu Shkup dhe hapësira e mbipopulluar në repartin gjysmë të hapur të INK - Burgu Shkup/ Room for accommodation in the closed unit in PCI Prison Skopje and overcrowded room in the semi-open unit in PCI Strumica

фото/Foto/Photo:

Просторија за сместување малолетници во ОЗПВ во ВПД Тетово и заедничка бања во стационарот во КПД „Идризово“-Скопје/ Непësira për vendosjen e të miturve në DNPR në EEN Tetovë dhe banja e përbashkët në stacionarin e ENK "Idrizovë" – Shkup/ room for accommodation of juveniles in ECI Tetovo and shared bathroom in the stationary in Idrizovo – Skopje

фото/Foto/Photo:

Спална соба за пациенти во хронично одделение и делумно уништен санитарен чвор во одделение за психогеријатрија неприспособен на потребите на пациентите – Психијатриска болница Скопје/ Dhoma e fjetjes për pacientët e repartit kronik dhe nje sanitare pjesërisht e shkatërruar në repartin e psikogeriatriisë, e papërshtatshme për nevojat e pacientëve – Spitali Psikiatrik Shkup/ Bedroom for patients in the chronic unit and partially destroyed toilet in the unit for psycho-geriatrics unadjusted to the needs of the patients – Psychiatric hospital Skopje

фото/Foto/Photo:

Непочитување на правото на приватност – тоалетот за задржани лица во ПС Кратово лоциран во ходник; преку мал отвор во металната врата службите имаат директен поглед на санитарниот јазол во просторијата за издржување казна - самица во КПД Струга/ Mos-respektimi i së drejtës së privatësisë – tualeti për personat e mbajtur në SP Kratovë i vendosur në korridor; përmes hapjes së vogël në derën metalike shërbimet kanë pamje të drejtpërdrejtë të nyjes sanitare në hapësirën e vuajtjes së dënimit – izolim në ENK Strugë/Disobedience of the right to privacy – the toilet for detainees in PS Kratovo, located in a small hall; through a small opening on the metal door the officials have a direct view on the toilet in the solitary in PCI Struga

фото/Foto/Photo:

Подрумски простории за задржување лица во ПС Кавадарци и ПС Делчево кои не ги исполнуваат минималните стандарди/ Hapësira e bodrumit për mbajtjen e personave në SP Kavadar dhe SP Dellçevë, të cilat nuk i plotësojnë standardet minimale/_basement facilities for detention in PS Kavadarci and PS Delchevo which do not meet the minimal standards

